

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

SALİM GÖKÇEN

**TÜRKİYE'DE RUM-YUNAN TEDHİŞ VE
TERÖR HAREKETLERİ
(1919-1923)**

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
DOÇ.DR. BETÜL ASLAN

ERZURUM - 2006

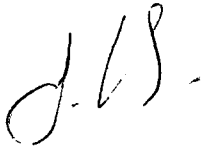
DOKTORA TEZ SAVUNMASI SINAV TUTANAĞI

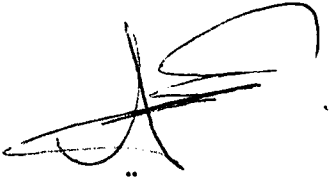
Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı doktora öğrencilerinden Salim GÖKÇEN'in Doktora Tezini İncelemek ve Tez Savunması Sınavı'nı yapmak üzere, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 06.03.2006 tarih ve 2006/02/15 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, adı geçen öğrencinin Doç.Dr.Betül ASLAN'ın yönetiminde hazırlamış olduğu "Türkiye'de Rum-Yunan Tedhiş ve Terör Hareketleri" konulu tezini incelemiş ve adayı 10.03.2006 Cuma günü saat 13.00'da Tez Savunma Sınavı'na tabi tutmuştur. Sınav sonunda adayın *Başarılı....* olduğunu ve Tezinin *kabulüne..... oy birliği.....* ile karar verilmiştir.

JURİ BAŞKANI
Doç.Dr.Betül ASLAN

Ü Y E
Prof.Dr.S.Esin DAYI

Ü Y E
Doç.Dr.Hikmet ÖKSÜZ

Ü Y E
Yrd.Doç.Dr.Serpil SÜRMEİ

Ü Y E
Yrd.Doç.Dr.A. DEMİRCİOĞLU

ÖNSÖZ

Yapılan bu çalışma ile, 15 Mayıs 1919 tarihinden 1923 yılının ilk aylarına kadar Yunanların ve yerli Rumların Türkiye'de yaptıkları katliamın, Yunan işgal siyaseti ve yöntemi açısından değerlendirilmesi amaçlanmış, Türkiye'ye yönelik Yunan iddialarının, belge ve istatistik çalışmaları ile karşılaştırılması sağlanmıştır. Çalışmanın konusunu ise 1919-1923 yılları arasında Anadolu ve Trakya'ya yönelik Yunan yayılmacılığının doğurduğu tedhiş ve terör hareketleri oluşturmuştur.

Çalışmada; Yunanistan'ın öne sürdüğü iddiaların Türk ve yabancı kaynaklar da göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi yapılmış, böylece bu iddialar objektif tarih anlayışı çerçevesinde incelenmiştir. Yine bu çalışmada tarihsel süreç içerisinde Yunanistan'ın Türkiye ve Türklere yönelik yayılcı politikaları üzerinde de durulmuştur.

Çalışma, Yunanların ve yerli Rumların Türkiye'de yaptığı katliamın ayrıntılı bir envanteri durumunda değildir. Keza, yapılan katliamın tamamının ortaya çıkarılması mümkün olmadığı gibi tespit edilebilenler dahi çok büyük külliyat meydana getirmektedir. Dönemin çeşitli Türk makamları, bazı askerî ve bürokratik şahısları tarafından hazırlanan raporlarda da, söz konusu olan Yunanlar ve yerli Rumlar tarafından yapılan katliamın, ancak bir kısmını oluşturduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Yunan işgali altında bulunan bölgelerdeki halkın, katliam sebebiyle başka yerlere göç etmiş olmaları, insan, mal ve mülk zararlarının tespitini güçleştirmektedir.

Çalışmada faydalanılan belge kaynaklarını şu şekilde tasnif etmemiz mümkündür:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde; Bâb-ı Âli Evrak Odası, Dahiliye Nezareti; Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî, Emniyet-i Umumiye Seyr-ü Sefer Müdüriyeti, Emniyet-i Umumiye 3. Şube, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, Şifre Kalemî, İdare-i Umumiye Müdüriyeti, Meclis-i Vükelâ Mazbataları, Hariciye Nezareti Siyasî Kısım'da tespit edilen belgeler temin edilerek transkribe edilmiştir.

Genel Kurmay Askerî Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi'nde çalışma konusu ile ilgili çok sayıda belge ile birlikte bu belgelerin bulunduğu kitaplardaki bazı vesikalara da ulaşma imkânı oldu. Bu kitaplar şunlardır;

II

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338.

İzmir Fecâyii – (Mülhakatta), Dersaadet. 1335.

İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makâmat-ı Askeriye'den Mevrut Raporları Hâvi İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.

Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi, I-III, Garp Cephesi 2. Şube Neşriyatından, Orhaniye Matbaası, 1337.

Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, Trakya Cemiyeti, İstanbul, 1338.

Türkiye'de Yunan Fecayî, İkinci Kitap, Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi Yayını, İstanbul, 1337.

ATASE Arşivi'ndeki bazı vesikalar, Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'nde de tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır.

ATASE Arşivi'nde yer alan bazı Yunan kaynakları da çalışmada karşılaştırmalı tarih yazıcılığı anlayışının benimsenmesi nedeni ile kullanılmıştır. Özellikle *Eleutherios Venizelos* ve *Aleksandr Mazarakis*'in hatıraları ile Yunan Genelkurmayı'nın yayınları ve Yunan kumandan ve gazetecilerinin hatıraları, elde edilen belgelerin karşılaştırılması bakımından önemli bir yer tutmuştur.

Bununla birlikte, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi'nde de çok kısa olan çalışma süresine rağmen bazı belgelerin transkribe edilmesi sağlanabilmiştir.

Çalışma süresi içerisinde yayınlanmış resmi belgelerle birlikte, Türkiye Büyük Millet Meclisi Mikrofilm Arşivi ve Milli Kütüphane'nin gazete katalogları da gözden geçirilmiştir.

Demografi çalışmalarında kullanılmak üzere Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yer alan Türk ve yabancı, istatistik çalışmalarının yer aldığı belgeler de gözden geçirilerek temin edilmiştir.

Arşiv belgeleri ve gazete nüshaları dışında çalışma konumuzla ilgili günümüz Türkçesi'ne transkribe edilmek suretiyle yayınlanan; *Türkiye'de Yunan Fecâyii*, (haz. *Mustafa Turan, Süleyman Özbek, Zahit Yıldırım*), *Berikan Yay. Ankara, 2003*; *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi*, (haz. *Talat Yalazan*), I-II, ATASE Yay.

III

Ankara, 1994; Belgelerle Yunan Mezalimi, (haz.Zekeriya Türkmen), Ocak Yay. Ankara, 2000 gibi eserlerle birlikte, *Ali Güler* tarafından hazırlanan *Yunan Gizli Teşkilâtları ve Rakamlarla Türkiye'de Azınlıklar*, Sayın Hocam *Mustafa Turan* tarafından hazırlanan *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, isimli eserlerden de gerek bilgi gerekse takip edilen teknik ve yöntem bakımından faydalanılmıştır. Ayrıca *Hülya Toker* tarafından hazırlanan *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları* isimli doktora tez çalışması da, bu konuda hazırlanmış önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir.

Çalışma süresince yardımlarını esirgemeyen yukarıda adı geçen arşivlerin görevlileri ile birlikte destek ve yardımlarını gördüğüm *Dr. Ali Güler'e*, Atatürk Üniversitesi Rektörü Sayın *Prof.Dr.Yaşar Sütbeyaz'ın* şahsında Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi'ne minnettarlığımı sunarım.

Ayrıca çalışma sırasında destek, yardım ve teşviklerini gördüğüm, geniş bibliyografya bilgisinden ve arşivinden istifade ettiğim Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Sayın Hocam *Prof.Dr.Enver Konukçu'ya*, Sayın Hocam *Doç.Dr.Yavuz Aslan'a* ve çalışma süresince yardımlarını esirgemeyen Danışmanım Sayın Hocam *Doç.Dr.Betül Aslan'a* en içten teşekkürlerimi sunarım.

Salim GÖKÇEN

Erzurum 2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
BİBLİYOGRAFYA	X
KISALTMALAR	XXXI
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

KAVRAMLAR VE ANALİZLER

I.1. Terör, Tedhiş, Anarşi.....	4
I.1.1 Terör ve Şiddet.....	4
I.1.2. Tedhiş.....	10
I.1.3. Anarşi.....	11
I.2. Soykırımı ve Katliam.....	12
I.2.1. Soykırımı	12
I.2.2. Katliam	15
I.3. Yunanistan, Yunan, Rum, Grek, Hellen.....	16
I.3.1. Yunanistan	16
I.3.2. Yunan.....	21
I.3.3. Rum.....	24
I.3.4. Grek	29
I.3.5. Hellen.....	30
I.4. Megali İdea ve Enosis.....	32
I.4.1. Megali İdea	33
I.4.2. Enosis.....	39
I.5. Filiki Eterya ve Etniki Eterya	40
I.6. Pontus	45
I.7. Ege-Adalar Denizi	47
I.8. Değerlendirme	48

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE YÖNELİK RUM-YUNAN TALEPLERİ VE DEMOGRAFİK İSTATİSTİKLER

II.1. Türkiye Üzerindeki Yunan Talepleri	53
II.1.1. Batı Anadolu.....	54
II.1.2. Kıbrıs ve Diğer Adalar	58
II.1.3. Trakya.....	61
II.1.4. Doğu Karadeniz.....	64
II.1.5. İstanbul	65
II.2. Nüfus Meselesi ve Demografik İstatistikler.....	67
II.2.1 Osmanlı Devleti'nde Demografi Çalışmaları ve Sonuçları	67
II.2.2 Türkiye'deki Rum Nüfusu Konusunda Yunan İddiaları.....	87
II.2.3. Türkiye'nin Nüfus Yapısını Değiştirme Çalışmaları	96
II.2.4. Türk, Yunan ve Diğer İstatistiklerin Karşılaştırması	111

III. BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİ VE RUM-YUNAN İŞGALLERİNİN / KATLIAMLARININ GENEL KARAKTERİ

III.1. İşgali Hazırlayan Etkenler.....	121
III.1.1. Yunanistan'da Siyasi Reform	121
III.1.2. Yunan İç Buhranı ve Yunanistan'ın I. Dünya Savaşı'na Katılması.....	125
III.1.3. Paylaşımında Güçler Dengesi	129
III.2. Paris Barış Konferansı ve İzmir'in İşgali	132
III.2.1. Konferans'ta Paylaşım Meselesi.....	132
III.2.2. İşgalin Uygulamaya Konulması.....	137
III.2.3. İzmir'in İşgali ve Yunanların Yaptığı İlk Katliamlar	141
III.3. Rum-Yunan İşgallerinin / Katliamlarının Genel Karakteri	148
III.3.1. Yerinden Etme	151
III.3.2. İşkence ve Katliam.....	154
III.3.3. Gasp ve Yağma	158
III.3.4. Irz, Namus ve Mukaddesata Tecavüz	162

III.3.5. Yakma-Yıkma	167
III.3.6. Asimilasyon ve Zorla Din Değiştirme	170

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ RUM-YUNAN KATLIAMLARININ TAHKİK VE TESPİTİ

IV.1. Yunan Resmi Makamları	175
IV.2. Türk Resmi Makamları	179
IV.3. Yabancı Temsilciler	193
IV.4. Basın-Yayın Organları	206
IV.5. Uluslararası Tahkikât Komisyonu ve Çalışmaları	210

V. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE RUM-YUNAN TEŞKİLÂTLARI, TERÖR ÖRGÜTLERİ VE FAALİYETLERİ

V.1. Fener Rum Patrikhanesi, Dinî Kişi ve Kuruluşlar	246
V.2. İhtilâl Yapmak, Karışıklık Çıkarmak, Çete Kurmak, Silah ve Asker Temin Etmek Amacıyla Kurulan Örgütler	265
V.2.1. Mavri Mira (Kara Kader) Örgütü	266
V.2.2. Rum Milli Müdafaa Komitesi (Ethniki Amina)	268
V.2.3. Pontus Örgütü	274
V.2.4. Rum İzci Örgütleri	283
V.2.5. Rum Kızılhaç (Salib-i Ahmer) Teşkilâtı	285
V.2.6. Yunan Bahriye İdaresi	287
V.2.7. Rum Yeni Hayat (Nea Zoi) Kulübü	288
V.2.8. Yunan Asker Alma (Ahz-ı Asker) Şubesi	288
V.2.9. Rum Milli Birlik (İttihâd-ı Milli) Örgütü	289
V.3. Nüfus Çoğunluğu Sağlamak, İskân, Rumlara Yardım Etmek ve Türkleri Ekonomik Zarara Uğratmak Amacıyla Kurulan Örgütler	289
V.3.1. Rum Göçmenler (Muhacirin) Derneği	289
V.3.2. Rum Trakya Komitesi	292

VII

V.3.3. Kordos Komitesi	294
V.3.4. Rum Küçük Asya (Asya-yı Suğra) Örgütü	298
V.3.5. Rum Ticaret Örgütü	299
V.4. Yurtiçinde ve Yurtdışında Propaganda Yapmak Amacı ile Kurulan Örgütler	299
V.4.1. Rum Matbuat Örgütü	299
V.4.2. Beyoğlu Rum Edebiyat Örgütü (Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi)..	301
V.5. Diğer Rum-Yunan Örgüt ve Teşkilâtları	302
V.5.1. Büyük İnkılâp Komitesi.....	304
V.5.2. Rum Mukabil İhtilâl Teşkilâtı	304
V.5.3. Rum Kardeş Derneği.....	305
V.5.4. Rum Müdafaa Komitesi.....	305
V.5.5. Markalı Rum Teşkilâtı	305
V.5.6. Anadolu Rum Müdafaa Cemiyeti	305
V.6. Çete Faaliyetleri	306
SONUÇ	317
EKLER	323

ÖZET

Terörizm, kolaylıkla tanımlanabilen bir olgu değildir, bir çok farklı şekillerde ortaya çıkması, farklı tanımların yapılmasına neden olmaktadır. Terörizm, geniş bir çerçevede, hafif ya da aşırı bir şekilde ortaya çıkan, sosyo-politik bir rahatsızlık olarak da değerlendirilebilir, ancak tek bir nedenle ortaya çıkan rahatsızlık değildir.

Terörizm, belli siyasal hedeflere ulaşmayı amaçlar. Terörist eylemler, devletler ve siyasal grupların ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde aralarındaki güç dağılımını değiştirmeye çalışır. Terörizmin amacının siyasal bağımsızlık kazanmak, belli bir ideolojiyi yaymak olması, onun bu en temel niteliğini değiştirmez.

Bu çalışma, 1919-1923 yılları arasında Türkiye'de Rum-Yunan terör hareketleri ile ilişkilidir. Diğer taraftan siyasal bir organizasyon olarak kurulduktan sonra zamanla *Megali İdea* adlı kendi emperyalizmini yaratan Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik yayılcı düşünce ve bu yöndeki çabaları çalışmanın amaçları arasında yer almıştır.

İzmir'in işgali, Yunan yöneticileri tarafından *Megali İdea*'nın sembolik ilk adımı olarak görülmüştür. İşgal, daha önce Mora Yarımadası'nda ve Balkanlar'da gerçekleştirildiği gibi büyük bir Türk katliamını beraberinde getirmiştir. Nitekim, Yunanistan kuvvetleri, İzmir'e çıkar çıkmaz Türklere karşı büyük bir katliama girişmiştir.

Yunanistan'ın *Megali İdea* adlı ütopyik amaçlarla Türkiye'ye yönelik saldırgan politikası ve kendi tarihsel çıkarlarını Yunanistan'ın ihtirasları üzerine inşa eden Avrupalı emperyalist güçlerin çabalarının başarılı olamayacağı, çalışmamızda da yer alan tarihsel gerçeklerle bir kez daha görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Yunanistan, Megali İdea, Türk Katliamı, Uluslararası Tahkik Heyeti.

ABSTRACT

Terrorism is not phenomenon which could easily be defined. It can appear in many different kinds of forms, and it can be defined in manyways. It can also be seen in a larger perspective as a socio-political disease, manifesting itself gravely or slightly.

Terrorism aims at attaining certain political goals. Terrorist actions strive to alter the distribution of power between and among the states and political groups at national, regional and international levels. The fact that the objective of terrorism would be to gain political independence, or to disseminate certain ideologies, does not change its fundamental attribute.

This work is related "*The Terrorist Movements of Grek-Ionian in Turkey (1919-1923)*". Therefore, this work focuses on the propagative (expansionist) idea the efforts of the rulers in Greece over Turkey, who created their own imperialism *Megali Idea*, after a political organization had been set up.

The invasion of Smyrna, had been seen symbolically by the administrations in Greece, as the first step of the *Megali Idea*. The invasion of İzmir, brought together a great massacre of the Turks, as it was in Mora peninsula and the Balkans before. As a matter of fact, immediately after landing of the Grek forces in Smyrna, they promptly started a great massacre against Turks.

It has been once more observed, by the historical facts, that take place, in this work, that the efforts of the imperialist powers in Europe, which construct their attacking politics and their historical interests, over the desires of the administrators in Greece, for the utopic purposes named *Megali Idea*, of the administrators in Greece, directed towards Turkey, will never be succesfull.

Keywords: Terrorism, Greece, Megali Idea, Turkish Massacre, The International Investigation Commission.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİVLER

Arxiv Vneşney Politiki RF. (Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Arşivi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

Türk Tarih Kurumu Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Mikrofilm Arşivi

II. RESMÎ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Düstûr, Birinci Tertip, II, (1289)

Düstûr, Üçüncü Tertip, V, (2 Ağustos 1339-19 Teşrin-i Evvel 1340)

Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, (1310), (1320), (1323)

Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon, (1322)

TBMM Gizli Celse Zabıtları, I, Ankara, 1980

TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, Ankara, 1985

TBMM Gizli Celse Zabıtları, III, Ankara, 1985

TBMM Zabıt Ceridesi, I, Ankara, 1959

TBMM Zabıt Ceridesi, II, Ankara, 1968

III. SÜRELİ YAYINLAR

III.1. Gazeteler

Akşam

Alemdâr

Cumhuriyet

Hadisat

Hakimiyet-i Milliye

İkâz

İkdam

İleri

İstiklâl

İstiklâl Harbi

Sabah

Tasvir-i Efkâr

The Times

Vakit

III.2. Dergiler

Askeri Tarih Bülteni

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Avrasya Dosyası

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Bellekten

Görüş

Güney Doğu Araştırmaları Dergisi

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

International Journal of Middle East Studies

Müdafaa-i Hukuk

Mülkiyeliler Birliği Dergisi

Sosyal Adalet

Tarih ve Toplum

Toplum ve Bilim

Türk Kültürü

Türk Dünyası Tarih Dergisi

Türk Yurdu

Yakın Tarihimiz

IV. MÜRACAAT ESERLER

**Felsefe Ansiklopedisi / Kavramlar ve Akımlar, I-X, (haz.Orhan Hançerlioğlu),
İstanbul, 1977.**

İslâm Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, 1986.

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, (haz.İsmail Hami Danişmend), IV, Türkiye Yay. İstanbul, 1955.

Osmanlıca-Türkçe Lügât, (haz. Ferid Devellioğlu), Ankara, 1996

Tarih Çevirme Kılavuzu, (haz.Yücel Dağlı, Cumhure Üçer), V, TTK, Ankara, 1997.

TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1989.

V. BELGESEL ESERLER

1897 Türk-Yunan Savaşı, (haz.Bayram Kodaman), TTK Yay. Ankara, 1993.

Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, (haz.Orhan Duru), T.İş Bank. Yay. İstanbul, 2001.

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, II, Ankara, 1996.

ATATÜRK, Kemal; **Nutuk (1920-1927)**, II, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. İstanbul, 1973.

_____; **Nutuk**, (Vesikalar), III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. İstanbul, 1973.

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, (haz.Mustafa Onar), II, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1995.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, II, Kül. Bak., Ankara, 1994.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, (Der.Nimet Arsan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay. Ankara, 1981.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri, (haz.Nimet Arsan), IV, AAM, Ankara, 1991.

Atrocités Grecs dans le Vilayet de Smyrne, Mai, 1919, Documents Inédits et Témoignages des Officiers Anglais et Français. Geneve, 1919.

Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi, (haz.Ali Kemal Meram), Kitap Yay. İstanbul, 1969.

Belgelerle Yunan Mezalimi, (haz.Zekeriya Türkmen), Ocak Yay. Ankara, 2000.

- Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differants Elements en Roumelie et en Anatolia**, Constantinople, 1919.
- Ege Sorunu-Belgeler**, (haz.Bilal Şimşir), I, TTK Yay. Ankara, 1976.
- Heyet-i Temsiliye Kararları**, (haz.Bekir Sıtkı Baykal), TTK, Ankara, 1989.
- Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, (haz.Uluğ İğdemir), TTK, Ankara, 1989.
- İngiliz Belgelerinde Atatürk**, (haz.Bilâl Şimşir), I, TTK, Ankara, 1992.
- İngiliz Belgelerinde Atatürk**, (haz.Bilâl Şimşir), IV, TTK, Ankara, 1984.
- İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, (haz.Erol Ulubelen), İstanbul, 1979.
- İzmir Fecâyii – (Mülhakatta)**, Dersaadet. 1335.
- İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi hakkında Makâmat-ı Askeriye'den Mevrut Raporları Hâvi İkinci Kitap**, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335..
- Les Atrocités Greques en Asie-Mineure**, I, Hüsnü Tabiat Matbaası, 1922.
- Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897)**, Paris, 1897.
- Lozan Barış Konferansı/Tutanaklar Belgeler**, (haz.Seha L.Meray, Osman Olcay), II, Takım:II, Ankara, 1973.
- Milli Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını**, (haz.Zekai Güner, Orhan Kabataş), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1990.
- Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi**, I-III, Garp Cephesi 2. Şube Neşriyatından, Orhaniye Matbaası, 1337.
- Pontus Meselesi**, (haz.Yılmaz Kurt), TBMM Hükümeti Matbuat Müdüriyet-i Umumîsi, Ankara, 1995,
- Smyrne Turque, Publication de la Societé de Défans des Droits Ottomans-Smyrne**, No:4, Empremerie, Ahmed İhsan, 1919.
- Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinden Anadolu'nun Taksimi Planı**, (haz. E.E. Adamof), Kaynak Yay. İstanbul, 2001.
- Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi**, Trakya Cemiyeti, İstanbul, 1338.
- Türkiye'de Yunan Fecâyii**, (haz.Mustafa Turan, Süleyman Özbek, Zahit Yıldırım), Berikan Yay. Ankara, 2003.
- Türkiye'de Yunan Fecayii**, İkinci Kitap, Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi Yayını, İstanbul, 1337.

Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırım Girişimi, (haz.Talat Yalazan), I-II, ATASE Yay. Ankara, 1994.

VI. HATIRALAR

15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları, (haz.Kirye Vozikis), (çev.Ziya Güney), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina P.G. Makri Matbaası, (t.y.).

ADIVAR, Halide Edip; **Türk'ün Ateşle İmtihani**, Atlas Yay. İstanbul, 1994.

Ahmet İzzet Paşa; **Feryadım**, II, Nehir Yay. İstanbul, 1992.

AKER, M. Şefik; **İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, I, İstanbul, 1937.

Albay Bütjak; **1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri**, (çev.İbrahim Kemal), (113 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikası), İstanbul, 1939.

ALTAY, Fahrettin; **On Yıl Savaşı 1912-1922 ve Sonrası**, İnsel Yay. İstanbul, 1970.

APAK, Rahmi; **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK, Ankara, 1990.

_____ ; **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, TTK, Ankara, 1957.

ARALOV, Semiyon İvanoviç; **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, (çev.Hasan Ali Ediz), Birey-Toplum Yay. Ankara, 1985.

BAYAR, Celal; **Ben de Yazdım**, V-VII, Sabah Kitapları, İstanbul,1997.

CEBESOY, Ali Fuat; **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953.

ÇARIKLI, Hacim Muhittin; **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Ankara, 1967.

ELISON, Grace M.; **Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yı Milliye Ankarası**, Milliyet Yay. İstanbul, 1972.

ERTÜRK, Hüsamettin; **İki Devrin Perde Arkası**, (haz.Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1957.

İzmir'den Bursa'ya, (haz.İnci Enginün), İstanbul, 1980.

KANSU, Mazhar Müfit; **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, TTK, Ankara, 1988.

KARAY, Refik Halit; **Minelbâb İlel Mihrap**, İ.A. Yay. İstanbul, 1964.

KAYGUSUZ, Bezmi Nusret; **Bir Roman Gibi**, İzmir, 1955.

- KINROSS, Lord; **Atatürk**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1994.
- LOTI, Pierre; **Sevgili Fransamızın Doğu'daki Ölümü**, (çev.Tuğrul Baykent), Kül.Bak.Yay. Ankara, 2000.
- MAZARAKIS, Aleksandr; **Hatıralar**, II, (çev.Yorgo Kosko), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.).
- Mehmed Arif; **Anadolu İnkılâbı / Mücahedât-ı Milliye Hatıratı (1335-1339)**, İstanbul, 1340.
- MIHAILIDIS, Kostas; **Küçük Asya Seferi**, (çev.S.Karaoğlu), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.).
- NIDER, Konstantinos; **Küçük Asya Harekâtı**, Devre:I, 1919-1920, Kısım:1, (çev. Lefter Ksontopulos), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1928.
- OKYAR, Fethi; **Üç Devirde Bir Adam**, (haz.Cemal Kutay), Tercüman Yay. İstanbul, 1980.
- ORBAY, Hüseyin Rauf; **Cehennem Değirmeni / Siyasi Hatıralarım**, I-II, Emre Yay. İstanbul, 1993.
- ÖZALP, Kâzım; **Milli Mücadele (1919-1922)**, I, TTK, Ankara, 1988.
- POOLE, Stanley Lane; **Lord Stafford Canning'in Türkiye Anıları**, (çev.Can Yücel), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1999.
- RENTIS, Konstantin T.; **1 Kasım 1921'den Sonra Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu**, (çev.Anesti Orallı), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1922.
- RODA, Mihail, **Yunanistan Küçük Asyâ'da (1918-1922)**, (çev.Yorgo Kundakçioğlu), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.).
- SELÇUK, İlhan; **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı**, II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- SOTIRIYU, Dido; **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, Alan Yay. İstanbul, 1998.
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali; **Başımıza Gelenler**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.
- STRATIGOS, Ksenefon; **Yunanistan Küçük Asya'da**, I, (çev.Nikolaki Caatazoğlu), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1925.

- _____; **Yunanistan Küçük Asya'da**, II, (çev.Cemal Tosun), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1925.
- TRIKUPIS, Nikolas; **General Trikupis'in Hatıraları**, (çev.Ahmet Angın), İstanbul, 1967.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuad; **Görüp İşittiklerim**, TTK Yay. Ankara, 1987.
- _____; **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Ens. Yay. Ankara, 1948.
- US, Asım; **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 1964.
- VENIZELOS, Eleutherios; **Küçük Asya Felaketinden Kimler Mes'uldür**, (çev. Haralambos Çiços), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1932.
- WHITE, George E.; **Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.
- WILSON, Woodrow; **The Frontier Between Armenia and Turkey**, (22 November 1920).
- YALMAN, Ahmed Emin; **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1888-1922)**, (haz.Erol Şadi Erinç), I-II, Pera Yay. İstanbul, 1997.

VII. ARAŞTIRMA ESERLER

- 1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi**, (Yunan) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı, (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1967.
- Ahmet Cevdet Paşa; **Tarih-i Cevdet**, II, İstanbul, 1309.
- AKALIN, Hakkı; **Ege'de Bahar**, ümit Yay. Ankara, 2000.
- AKGÜN, Seçil- ULUGTEKİN, Murat; **Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a**, I, Ankara, 2002.
- AKŞİN, Aptülahat; **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri**, TTK, Ankara, 1991.
- AKŞİN, Sina; **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele / Mutlakiyet'e Dönüş (1918-1919)**, I, İş Bankası Yay. İstanbul, 1998.
- _____; **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele / Son Meşrutiyet (1919-1920)**, II, İş Bankası Yay. İstanbul, 1998.

- AKYÜZ, Yahya; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, TTK, Ankara, 1988.
- ALBAYRAK, Haşim; **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, Babıali Kitaplığı, İstanbul, 2003.
- ANDERSON, Mathew Smith; **Doğu Sorunu (1774-1923)**, (çev.İdil Eser), YKY Yay. İstanbul, 2001.
- ANDREWS, Peter Alford; **Türkiye'de Etnik Gruplar**, İstanbul, 1992.
- ARIKAN, Zeki; **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını**, AAM. Yay. Ankara, 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir; **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara, 1999.
- ARMSTRONG, Harold Courtenay; **Türkiye Nasıl Doğdu?**, Arma Yay. İstanbul, 1997.
- ASARKAYA, Halis; **Milli Mücadelede Tokat**, Tokat, 1936.
- ATNUR, İbrahim Ethem; **Tehcir'den Dönen Rum ve Ermenilerin İskânı Meselesi, A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Erzurum, 1991.
- ATUN, Ali Fikret; **Yunan Karakterinin Anatomisi**, Kıbrıs, 1996.
- AUGUSTİNOS, Gerasimos; **Küçük Asya Rumları**, (çev.Devrim Evcı), Ayraç Yay. Ankara, 1997.
- AYBARS, Ergün; **İstiklâl Mahkemeleri, I**, İzmir, 1988.
- _____ ; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, İzmir, 1984.
- AYDINEL, Sıtkı; **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kül.Bak.Yay. Ankara, 2002.
- AYDOĞAN, Metin; **Bitmeyen Oyun**, Kum Saati Yay. İstanbul, 2002.
- AYNİ, Mehmet Ali; **Milliyetçilik**, Marifet Matbaası, İstanbul, 1943.
- BAĞIŞ, Ali İhsan; **Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler**, Ankara, 1983.
- BAL, Mehmet Ali; **Savaş Stratejilerinde Terör**, IQ Yay. İstanbul, 2003.
- BARDAKÇI, Murat; **Şahbaba**, Pan Yay. İstanbul, 1998.
- BAYKARA, Tuncer; **Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Ankara, 1998.
- BAYTOK, Taner; **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970.
- BELEN, Fahri; **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1983.
- BERBER, Engin; **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1997.
- BERKES, Niyazi; **Patrikhane ve Ekümeniklik**, Kaynak Yay., İstanbul, 2002.

- BERNAL, Martin; **Kara Atena / Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? (1785-1985)**, Kaynak Yay. İstanbul, 1998.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik; **Trakya'da Milli Mücadele**, I-II, TTK, Ankara, 1992.
- BIJIŞKYAN, P. Minas; **Pontos Tarihi**, (çev.Hrand D.Andreasyan), Çivi Yazıları, İstanbul, 1998.
- BİLGE, Suat; **Büyük Düş**, 21.Yüzyıl Yay. Ankara, 2000.
- BURÇAK, Rıfık Salim; **Siyasi Tarih (Ders Notları)**, Ankara, 1978.
- CASTELLAN, Georges; **Balkanların Tarihi**, İstanbul, 1993.
- CLOGG, Richard; **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yay. İstanbul, 1997.
- COŞAR, Ömer Sami; **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yay. İstanbul, 1964.
- COŞKUN, Alev; **Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu**, Çağdaş Yay. İstanbul, 1997.
- CRİSS, Bilge; **İşgal Altında İstanbul (1918-1923)**, İletişim Yay. İstanbul, 1994.
- CUINET, Vital; **La Turquie d'Asie**, I-IV, Paris, 1890-1894.
- ÇAM, Yusuf; **Milli Mücadele'de İzmit Sancağı**, Gözlem Yay. İstanbul, 1993.
- ÇAPA, Mesut; **Pontus Meselesi/Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele**, TKAE Yay. Ankara, 1993
- ÇAVDAR, Tevfik; **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, Milliyet Yay. İstanbul, 1971.
- ÇELİK, Kemal; **Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, TTK, Ankara, 1999.
- DEMİREL, Emin; **Terör**, IQ Yay, İstanbul, 2002.
- DENKER, M.Sami; **Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 2001.
- DÜNDAR, Fuat; **İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)**, İletişim Yay. İstanbul, 2002.
- ECONOMIDES, D.; **The Pontus And The Right Claims of its Greek Population, Topographical, Ethnographical and Historical Study**, Constantinople 1920.
- EKSERTZOĞLOU, Haris; **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati/Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi**, (çev.Foti Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2004.

- EMİRCAN, Mehmet S.; **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, I, Ankara,2000.
- ERGİL, Doğu; **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- ERGİN, Osman; **Türk Maarif Tarihi**, I-II, İstanbul, 1977.
- ERİNÇ, Sırrı - YÜCEL, T.; **Ege Denizi ile Komşu Adaları**, Ankara, 1988.
- ERKSAN, Metin; **Mare Nostrum / Bizim Deniz / Yunan Sorunu**, Hil Yay. İstanbul, 1999.
- ERYILMAZ, Bilal; **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi**, Risale Yay. İstanbul, 1990.
- ESENGİN, Kenan; **Milli Mücadele'de Ayaklanmalar**, Kamer Yay. İstanbul, 1998.
- ESMER, Ahmet Şükrü; **Siyasi Tarih**, Maarif Vekilliği Siyasal Bilgiler Okulu Yay. İstanbul, 1944.
- EVANS, Laurence; **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, (çev.Alev Alanay), Milliyet Yay. İstanbul, 1972.
- FROMKIN, David; **Barışa Son Veren Barış (1914-1922)**, (çev.Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1994.
- GEDİKLİ, Yusuf; **Pontus Meselesi**, İstanbul, 2002.
- GOLOĞLU, Mahmut; **Anadolu'nun Milli Devleti Pontus**, Ankara, 1973.
- _____; **Erzurum Kongresi**, Ankara, 1968.
- GORCE, La; **Çağlar Boyu Yunanlar**, Belge Yay. İstanbul, 1986.
- GÖKBEL, Asaf; **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964.
- GÖKBİLGİN, M.Tayyip; **Milli Mücadele Başlarken**, I, İş Bankası Yay,Ankara, 1959
- _____; **Milli Mücadele Başlarken**, II, İş Bankası Yay, Ankara, 1965.
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz; **Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında**, Sebil Yay. İstanbul, 1969.
- GRASSI, Fabio L.; **İtalya ve Türk Sorunu (1919-1923)**, (çev.Nevin Özkan), YKY Yay. İstanbul, 2003.
- GÜLER, Ali; **Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü**, Ocak Yay., Ankara, 1999.
- _____; **Osmanlı'dan Cumhuriyete Azınlıklar**, TÜRKAR Yay., Ankara, 2003.
- _____; **Rakamlarla Türkiye'de Azınlıklar**, Berikan Yay., Ankara, 2001.
- _____; **XX.Yüzyıl Başlarının Askeri ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayrimüslimler**, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1996.

- GÜREL, Şükrü Sina; **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)**, Ankara, 1993.
- GÜRSEL, Nedim; **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Metris Yayınları, İstanbul, 1990.
- HATİPOĞLU, Murat; **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, TKAE Yay. Ankara, 1988.
- HELMREİCH, Poul C.; **Sevr Entrikaları**, (çev.Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- HERACLIDES, Alexis; **Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye**, (çev.Herkül Milas), İletişim Yay. İstanbul, 2002.
- HİMMETOĞLU, Hüsnü; **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, İstanbul, 1975.
- HOCAOĞLU, Mehmet; **Belgelerle Yunan Mezalimi**, İstanbul, 1985.
- İLGÜREL, Mücteba; **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, AAM, İstanbul, 1999.
- İNAL, İbn'ül Emin Mahmut Kemal; **Osmanlı Devrinde Son Sadrâzamlar**, IV, İstanbul, 1982.
- JAESCHKE, Gothard; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, I, TTK, Ankara, 1970.
- _____; **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (çev.Cemal Köprülü), TTK, Ankara, 1991.
- JOHNSON, Clarence Richard; **M.A, İstanbul 1920**, (çev. Sönmez Taner), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- KARACA, Niyazi; **Meclis-i Mebusân'dan Büyük Millet Meclisi'ne Geçiş Sürecinde 1919 Genel Seçimleri**, A.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995.
- KARAKURT, Ali; **Fener Patrikhanesi'nin İçyüzü**, Ekicigil Yay., İstanbul, 1955.
- KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, V, TTK, Ankara, 1999.
- KARPAT, Kemal; **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, (çev.Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2003.
- KAYRA, Cahit; **Sevr Dosyası**, İstanbul, 1997.
- KERMAN, Zeynep; **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Milli Mücadele**, İstanbul, 1983.

- KITSIKIS, Dimitri; **Türk-Yunan İmparatorluğu**, (çev.Volkan Aytar), İletişim Yay. İstanbul, 1996.
- _____; **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1964.
- KOCABAŞ, Süleyman; **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay. İstanbul, 1988.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur; **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, İstanbul, 1989.
- KONGAR, Emre; **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri; **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, AAM Yay. Ankara, 1999.
- KROPOTKIN, Pyotr; **Anarşi**, Kaos Yay. İstanbul, 2001.
- KURAT, Akdes Nimet; **Türkiye ve Rusya (1798-1919)**, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1970.
- KURAT, Yuluğ Tekin; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara, 1986.
- Kurtuluş Savaşı'nda İcel**, Türkiye Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yay., İstanbul, 1971.
- KUTAY, Cemal; **Etnik-i Etery'a'dan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı**, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1980.
- _____; **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, S:25, (Ekim 1961).
- Küçük Asya Harekâtı 1919-1922 - Yunan Ordusu İzmir'de (1919 - 1920)**, (Yunan) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti HTD Başkanlığı, I, (çev. Koço Teodoridis), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.).
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; **Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, A.Ü.S.B.F. Yay. Ankara, 1978.
- LUKE, Sir Harry; **Cyprus / A Partrait and an Appreciation**, George G. Harrap and Co. Ltd. Londra, 1957.
- MACCAS, Leon; **L'Hellenisme de L'Asie Mineure, son histoire, sa puissance, son sort**, Paris/Nacy, 1919.
- MACMILLAN, Margaret; **Paris 1919 / 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi**, (çev.Belkıs Dişbudak), ODTÜ Yay. Ankara, 2004.
- MANSEL, Arif Müfid; **Ege ve Yunan Tarihi**, TTK, Ankara, 1999.

- MCCARTHY, Justin; **Müslümanlar ve Azınlıklar**, İnkılâp Yay. İstanbul, 1998.
- _____ ; **Ölüm ve Sürgün**, (çev.Bilge Umar), İnkılâp Yay. İstanbul, 1998.
- MERAL, İbrahim; **Mütareke'den Cumhuriyet'e Sosyal, Ekonomik, Demografik Yapısı ve Dış Ülkelerle Olan İlişkileri**, H.Ü. AİİTE. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.
- MICHAUD, Yves; **Şiddet**, İletişim Yay. Cep Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- MIKUSCH, Dagobert Von; **Gazi Mustafa Kemal**, İstanbul, 1981.
- MILAS, Herkül; **Geçmişten Bugüne Yunanlar**, İletişim Yay. İstanbul, 2003.
- MISIROĞLU, Kadir, **Yunan Mezalimi**, Sebil Yay. İstanbul, (t.y.).
- NAKRACAS, Georgios; **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, (çev.İbram Onsunoglu), Belge Yay. İstanbul, 2003.
- OLCAY, Osman; **Sèvres Andlaşmasına Doğru**, Ankara, 1981.
- ÖZCAN, Murat; **Yunan Mezalimi**, IQ Yay. İstanbul, 2003.
- ÖZEL, Sabahattin; **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)**, Adapazarı Belediyesi, İstanbul, 1987.
- ÖZKAYA, Yücel; **Milli Mücadele'de Ege Çevresi**, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1994.
- ÖZTOPRAK, İzzet; **Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)**, T.İş Bank. Yay. Ankara, 1981.
- PALLIS, Alexander Anastasius; **Yunanların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (çev.Orhan Azizoglu), YKY Yay. İstanbul, 1997.
- POULTON, Hugh; **Balkanlar / Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, İstanbul, 1993.
- REED, John; **Dünya'yı Sarsan 10 Gün**, Ağaoğlu Yay. İstanbul, 1967.
- RENOUVIN, Pierre; **Birinci Dünya Savaşı Tarihi, I**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1969.
- ROSSIER, Edmond; **Avrupa'nın Siyasi Tarihi (1915-1919)**, (çev. Ali Kemali Aksüt), İstanbul, 1944.
- SALIŞIK, Selahattin; **Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik'i Eteryaya**, Kıtış Yay., İstanbul, 1968.
- SARIHAN, Zeki; **Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I-IV**, TTK, Ankara, 1993.
- SARINAY, Yusuf- SÜNBUİL, Tahir; **Emperyalizm ve Büyük Hayal**, Günce Yay. Ankara, 1999.

- SCHMID, Alex P.; **Political Terrorism – A Research Guide to Concepts / Theories, Data Bases and Literature**, Centre for the Study of Social Conflicts, State University of Leiden, 1985.
- SELEK, Sabahattin; **Milli Mücadele**, I-II, Ağaoğlu Yay. İstanbul, 1970.
- SEVİNÇ, Necdet; **Osmanlı'dan Günümüze Misyoner Faaliyetleri**, Milenyum Yay., İstanbul 2002.
- SLOAN, William M.; **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, (çev.Sibel Özbudun), İstanbul, 1987.
- SMITH, Micheal Llevellyn; **Yunan Düşü**, (çev.Halim İnal), Ayraç Yay. Ankara, 2002.
- SOFUOĞLU, Adnan; **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yay., İstanbul, 1996.
- _____; **Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu**, ATASE Yay. Ankara, 1994.
- SONYEL, Salahi R.; **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK, Ankara, 1995.
- _____; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, I-II, TTK, Ankara, 1973.
- SOTERIADES, George; **An Ethnological Map Illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor**, Edward Stanford Ltd. London, 1918.
- STEINHAUS, Kurt; **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, (çev.M. Akkaş), Sander Yay. İstanbul, 1973.
- SU, Kâmil; **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1982.
- _____; **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilâyeti**, Kül.Bak. Yay. Ankara, 1982.
- ŞAHİN, M. Süreyya; **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, Ötüken Yay. İstanbul, 1996.
- ŞAMSUTDİNOV, A.M.; **Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi (1918-1923)**, (çev.Ataol Behramoğlu), Doğan Kitap, İstanbul, 1999.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan; **Kuva-yı Milliye Tarihi / Gerilla**, Ankara, 1957.
- TACAR, Pulat Y.; **Terör ve Demokrasi**, Bilgi Yay. Ankara, 1999.
- TAÇALAN, Nurdoğan; **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken/Hasan Tahsin**, Aksoy Yay. İstanbul, 1998.
- TANSEL, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I-IV, MEB. Yay. İstanbul, 1991.

- TEKELİ; İlhan - İLKİN, Selim; **Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK, Ankara, 1989.
- TEMEL, Mehmet; **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu**, Dokuz Eylül Üniv. A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997.
- TOKER, Hülya; **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, H.Ü.A.İ.İ.T.E, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.
- TORUN, Şükrü; **Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu**, İstanbul, 1956.
- TOYNBEE, Arnold J.; **Türkiye/Bir Devletin Yeniden Doğuşu**, (çev.Kasım Yargıcı), Milliyet Yay. İstanbul, 1971.
- TURAN, Mustafa; **Yunan Mezalimi**, AAM, Ankara, 1999.
- Türk İstiklâl Harbi; I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı**, (haz.Tevfik Bıyıklıoğlu), Gnkur. HTD. Ankara, 1962.
- _____; II, **Batı Cephesi**, Kısım:1, ATASE Yay. Ankara, 1999.
- _____; II, **Batı Cephesi**, Kısım:2, ATASE Yay. Ankara, 1999.
- _____; VI, **İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Gnkur. HTD. Ankara, 1974.
- _____; VII, **İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)**, Gnkur. HTD. Ankara, 1975.
- TÜRKER, Orhan; **Fenari'den Fener'e**, Sel Yay. İstanbul, 2001.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl / Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)**, 50. Yıldönümü Yay. Ankara, 1973.
- Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Genelkurmay ATASE Yay. Ankara, 1985.
- TÜRSAN, Nurettin; **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987.
- UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- UMAR, Bilge; **İzmir'de Yunanların Son Günleri**, Bilgi Yay. İstanbul, 1974.
- ÜNSAL, Niyazi; **Terör Olgusu ve Türkiye Gerçeği**, Dönüşüm Yay. Ankara, 1996.
- VAHAPOĞLU, Hidayet; **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar**, MEB Yay. İstanbul, 1997.

- VOLKAN, Vamık D. - ITZKOVITZ, Norman; **Ölümsüz Atatürk**, Bağlam Yay. İstanbul, 1998.
- _____; **Türkler ve Yunanlar**, (çev.Banu Büyükkal), Bağlam Yay. İstanbul, 2002.
- YAZICI, Nuri; **Milli Mücadele'de Canik Sancağı'nda Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, Çizgi Kitabevi, Ankara, 2003.
- YERASIMOS, Stefanos; **İstanbul 1914-1923**, (çev.Cüneyt Akalın), İletişim Yay. İstanbul, 1996.
- _____; **Milliyetler ve Sınırlar/Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu**, İletişim Yay. İstanbul, 2002.
- ZAFER, Hamide; **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, Beta Yay. İstanbul, 1999.

VIII. MAKALELER

- ABADAN, Yavuz; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S:1-4, (1957), s.5-24.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet; "Ermeni Katliamı mı? Ermeni Tehciri mi?", **Yeni Türkiye** (Ermeni Sorunu Özel Sayısı), I, S:37, (Ocak-Şubat 2001), s.357-361.
- AKŞİN, Sina; "Paris Barış Konferansı'nın Yunanları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.174-188.
- AKTAN, Gündüz; "Açış Konuşması", **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele Sempozyumu**, (16-18 Haziran 1995 Bildirileri), Umut Vakfı Yay. Ankara, 1996, s.9-15.
- _____; "Hukukta Soykırım ve Ermeni Meselesi", **Görüş**, (Ağustos-Eylül 2001), İstanbul, 2001, s.26-37.
- ALTUĞ, Yılmaz; "Bir Yunanlı Yazara Göre Türk İstiklâl Savaşı'ndan Önce Yunanistan'da Genel Durum", **AAMD**, S:15, (Temmuz 1989), s.551-555.
- ANHEGGER, Robert; "Kurtuluş Savaşı'nda İzmir/1919-1923 Yılları Arasında İzmir Hollanda Başkonsolosluğu'nun Raporları", (çev.Ergün Ertem), **Tarih ve Toplum**, S:9, (Eylül 1984), s.26-29.
- ARIKAN, Zeki; "1821 Yunan İsyanı'nın Başlangıcı", **Askeri Tarih Bülteni**, S:22, (Ankara 1987), s.97-132.

- AYBARS, Ergün; "Milli Mücadele'de İngiliz Basını", **I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, (21-23 Eylül 1987 Bildirileri), AAM. Yay. Ankara, 1994, s.823-856.
- AYIŞIĞI, Metin; "Mütareke Başlangıcında Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum Tahriklerine Karşı İstanbul Hükümeti'nin Aldığı Önlemler", **Milli Mücadele'de Giresun Sempozyumu**, (6-7 Mart 1999 Bildirileri), İstanbul, 1999, s.57-68.
- BAYKARA, Tuncer; "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu, Yeni Yunan Göçleri ve Yerli Hıristiyanların Yunanlaştırılması", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.428-439.
- BERBER, Engin; "İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler", **AAMD**, S:8, (Mart 1987), s.443-460.
- BITOS, Ioannis; "Bir Yunanlı Generalin Gözüyle Küçük Asya Seferi (1919-19122)", **Askeri Tarih Bülteni**, S:38, (Şubat 1995), s.76-81.
- BUYTULLUOĞLU, Hamdi; "İzmir'in İşgali", **BTTD**, S:7, (Nisan 1968), 3-11.
- _____; "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, S:16, (Ocak 1969), s.5-30.
- BUZANSKI, Peter Michael; "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu", **BTTD**, S:49, (Ekim 1971), s.5-10.
- CLUCAS, Lowel; "Byzantine Legacy in The Modern Greek World: The Megali Idea", (Edited by:Richard Clogg), **Anatolica Studies in The Greek East in The 18th and 19th Centuries**, Published by:Voriorum, Hempshire, 1996, p.253-281.
- CÖHÇE, Salim; "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesinde Kıpçaklar'ın Rolü", **I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi**, (13-17 Ekim 1986 Bildirileri), Samsun, 1988, s.479-484.
- ÇAPA, Mesut; "Anadolu'da Yunan Kızılhaçı'nın Faaliyetleri (1919-1920)", **Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, S:7, (İzmir 1992), s.217-226.
- _____; "İzmir'de Yunan İşgalinin İlk Günü", **Müdafaa-i Hukuk**, S:46, (Haziran 2002), s.54-59.

- _____ ; "Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü", **BTDD**, S:35, (1988), s.68-70.
- ÇAY, Abdülhaluk; "İhanet Şebekeleri", **Türk Kültürü**, S:227, Ankara, 1982, s.311-316.
- ÇAYCI, Sadi; "İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar ve Batı'nın Politik Hukuk Anlayışı", **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, S:1, (Yaz 2006), s.75-88.
- ÇELEBİ, Mevlüt; "Milli Mücadele'de İtalyan İşgalleri", **AAMD**, S:26, (Mart 1993), s.395 - 416.
- ÇUKUROVA, Bülent; "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", **AAMD**, S:8, (Mart 1987), s.461-471.
- DURAN, Tülay; "Milli Mücadelede İstanbul Hükümetinin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları", **BTDD**, S:57, (Haziran 1972), s.7-16.
- ERENDİL, Muzaffer; "Yunanların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.102-113.
- ERGİL, Doğu "Terörizm Mantığı ve Hedefi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Prof.Dr.Muammer Aksoy'a Armağan, XLVI, (Ocak-Haziran 1991), s.171-181.
- FERREL, Robert H.; "Amerika'nın Savaş İlanı", **20. Yüzyıl Tarihi**, Arkın Yay. İstanbul, 1970, s.390-395.
- GALTUNG, Johan; "On Violence in General and Terrorism in Particular", **Political Terrorism**, Geneva, (t.y.), p.10-17.
- GÖKBİLGİN, M.Tayyip; "1919 Yılında Yabancı Devletlerin İşgalleri ve İstekleri Karsısında İstanbul Hükümeti", **BTDD**, S:34, (Aralık 1987), s.15-23.
- HATİPOĞLU, Murat; "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.456-468.
- HOWARD, Harry N.; "Paris-San Remo-Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Plânları", (çev.Müge Yılmaz), **BTDD**, S:35, (Ağustos 1970), s.20-27.

- IŞIK, Hüseyin; "Anadolu'da Yunan Mezalimi", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.377-406.
- IŞIKSAL, Cavide; "Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde İstanbul Rum Patriklerinin Tam Listesi ve Siyasî Faaliyetlerinden Örnekler", **BTDD**, S:18, (Mart 1969), s.39-47.
- JAESCHKE, Gotthard; "İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlar'ın İzmir Çıkartması", (çev.Mihin Eren), **Bellekten**, S:28, (Ekim 1968), s.567-576.
- KARACA, M. Zafer; "Fetihten Sonra İstanbul ve Rum Toplumu", **Tarih ve Toplum**, S:104, (Ağustos 1992), s.77-81.
- KONUKÇU, Enver; "Heyet-i Temsiliye İzmit İlişkileri (Eylül 1919-Nisan 1920)", **I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, (21-23 Eylül 1987 Bildirileri), AAM. Yay. Ankara, 1994, s.1049-1060.
- KURAN, Ercüment; "1830-1917 Arasında Türk-Yunan İlişkileri", **Türk-Yunan İlişkileri Sempozyumu**, (21-22 Mayıs 1986), Erzurum, 1988, s.31-36.
- KURAT, Yuluğ Tekin; "Batılı Kaynakların Işığında İzmir'in İşgali Sorunu (15 Mayıs 1919)", **II, VII. Türk Tarih Kongresi**, (25-29 Eylül 1970 Bildirileri), Ankara, 1973, s.842-853.
- _____ ; "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.407-427.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat; "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumları'nın Tutumları ve Sonuçları", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.133-161.
- MEGALOMMATİS, Cosmos; "Türk-Yunan İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, S:1-2, (1998), s.41-48.
- Nurettin Paşa; "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", **Yakın Tarihimiz**, S:21, (Temmuz 1962), 25-26.
- ORHONLU, Cengiz; "Yunan İşgallerinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", **Bellekten**, S:148, Ankara, 1973, s.485-495.
- ORTAYLI, İlber; "İlk Osmanlı Parlamentosu ve Osmanlı Milletlerinin Temsili", **Kanun-ı Esasi'nin 100.Yılı**, A.Ü.S.B.F. Ankara, 1978, s.169-182.

- _____; "Ortodoks Kilisesi", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S:87, (Haziran 1987), s.17-25.
- _____; "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.162-173.
- ÖKTE, Ertuğrul Zekâi; "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", **BTTD**, S:40, (Ocak 1971), s.20-23.
- ÖZEL, Sabahattin; "Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", **Askeri Tarih Bülteni**, S:40, (Şubat 1996), s.1-10.
- _____; "Mondros Mütarekesi'nden Sonra, Trabzon ve Yöresinde Rumluk ve Ermenilik Çalışmaları", **Müdafaa-i Hukuk**, S:47, (Temmuz 2002), s.50-55.
- ÖZKAYA, Yücel; "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyancıları ve Avrupalıların İsyancı Karşısındaki Tutumları", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.114-132.
- ÖZTÜRK, Cemil; "Milli Mücadele'de Orta Karadeniz'de Pontusçuluk Hareketleri", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu**, (16-20 Mayıs 1994 Bildirileri), Samsun, 1994, s.126-153.
- PEHLİVANLI, Hamit; "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, AAM Yay. Ankara, 1999, s.79-120.
- POLAT, İlknur; "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.440-455.
- PSYRUKIS, Niko; "Anadolu Seferinin Nedenleri", **Sosyal Adalet**, S:9, (Aralık 1964), s.28-32.
- SARIKOYUNCU, Ali; "Şark Meselesi ve Tarihsel Gelişimi", **Askeri Tarih Bülteni**, S:36, (Şubat 1994), s.1-22.
- SARINAY, Yusuf; "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, AAM Yay. Ankara, 1999, s.1-78.

- SAYDAM, Abdullah; "Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, AAM Yay. Ankara, 1999, s.121-145.
- SERTOĞLU, Mithat; "Anadolumuz Hakkında Yunanların Düşünce ve Emelleri", **BTTD**, S:19, (Nisan 1969), s.14-21.
- _____; "Osmanlı Devleti'nin Kazandığı Son Harp Türk-Yunan Savaşı 1897(1313)", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S:10, (15 Ekim 1987), s.29-32.
- SHAW, Stanford; "The Ottoman Census System and Population 1831-1914", No:3, **International Journal of Middle East Studies**, 9, Cambridge University Press, (October 1978), p.325-338.
- SOFUOĞLU, Adnan; "İstiklâl Harbinde Kiliseler", **Türk Yurdu**, S:122, (Ekim 1997), s.95-98.
- SONGAR, Ayhan; "Genel Olarak Terör ve Türkiye'deki Terör Olaylarının Psikiyatrik Değerlendirilmesi", **Uluslararası Terörizm Sempozyumu**, (17-18 Nisan 1984 Bildirileri), Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 1984, s.143-214.
- SONYEL, Salahi R.; "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", **BTTD**, S:49, (Ekim 1971), s.11-19.
- _____; "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Katledildiler", **Bellekten**, S:233, Ankara, 1998, s.105-115.
- SÜRGEVİL, Sabri; "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve İzmir", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay, Ankara, 1986, s.296-316.
- _____; "İzmir'in İşgali", **I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, (21-23 Eylül 1987 Bildirileri), AAM Yay. Ankara, 1994, s.1075-1098.
- TEKİNDAĞ, Şehabettin; "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", **BTTD**, S:1, (Ekim 1967), s.52-55.
- TEREK, Ahmet Bekir; "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", **BTTD**, S:29, (Şubat 1970), s.16-31.
- TURAN, Mustafa; "İstiklâl Harbi'nde Milne Hattı", S:21, **AAMD**, (Temmuz 1991), s.567-579.

- TURAN, Mustafa – GÜRBÜZ, Musa; "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı", **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, S:1, (Yaz 2006), s.9-42
- VARLIK, Mustafa Çetin; "Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Seyri", **Türk-Yunan İlişkileri Sempozyumu**, (21-22 Mayıs 1986), Erzurum, 1988, s.23-30.
- YEĞEN, Erdoğan; "XIX.Yüzyılın Son Çeyreğinde Girit Olayları ve Osmanlı-Yunan ve Büyük Devletlerin İlişkileri", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.278-295.
- YERASIMOS, Stefanos; "Pontus Meselesi (1912-1923)", **Toplum ve Bilim**, S:43/44, (Güz 1988-Kış 1989), s.33-76.

KISALTMALAR

A.	: Arşiv
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı
ATTB	: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannâmeleri
BEO	: Bâb-ı Âli Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bşk.	: Başkanlığı
BTTD	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Dos.	: Dosya
DH EUM 3. Şube	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3. Şube
DH EUM AYŞ	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem
DH EUM SSM	: Dahiliye Emniyet-i Umumiye Seyr-ü Sefer Müdüriyeti
DH/İ-UM	: Dahiliye İdare-i Umumiye Müdüriyeti
DH KMS	: Dahiliye Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
DH ŞFR	: Dahiliye Şifre Kısmı
F.	: Fihrist
Fr.	: Fransızca
GCZ	: Gizli Celse Zabıtları
Gnkur.	: Genelkurmay
haz.	: Hazırlayan
HR SYS	: Hariciye Siyasî Kısm
HTD	: Harp Tarihi Dairesi
HTVD	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Kl.	: Klasör
Kül. Bak.	: Kùltür Bakanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MV	: Meclis-i Vùkelâ Mazbataları
No.	: Numara
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Os.	: Osmanlıca
S:	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİH	: Türk İstiklal Harbi
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
(t.y.)	: Tarih Yok
Yay.	: Yayınları /Yayınevi
Yu.	: Yunanca
ZC	: Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Günümüzde, Batılı bazı bilim adamları ve araştırma merkezleri, Türkiye'ye yönelik bilinçaltında veya görünürde yer alan arzularını gerçekleştirmek isteyen güç odaklarının menfaatleri doğrultusunda yaptıkları çalışmalarda, sözde *soykırımı* iddialarını işlemektedirler. İlkel ve şovenist bir düşüncenin mahsulü olan bu girişimler ve faaliyetlerde Yunanistan'ın da ön sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Yunanistan'ın, Anadolu'da uğradığı yenilginin faturasını yeni bin yılda Türkiye'ye ödetmeye çalışması belki dikkate alınmayabilir, ancak bunun arkasındaki hedefler görülürse, bu iddiaların ne kadar ciddiye alınması gerektiği ortaya çıkacaktır. Aslında tarihsel süreç dikkatli bir şekilde incelendiğinde Türkiye'ye yönelik bu asılsız iddialar kendiliğinden karşılığını bulmaktadır.

Türkiye'ye yönelik sözde *soykırımı* iddiaları içinde Yunanistan'ın özel bir yeri vardır. Nitekim Yunanistan, tarihsel paranoyasını oluşturan *Megali İdea* doğrultusunda Türkiye aleyhine öteden beri gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflerini süsleyen konulara son yıllarda daha da önem vermeye başlamıştır. Yunanistan bu konuda, *Ermeniler-Süryaniler-Pontuslular* ve *Kıbrıslı Rumlar* ile birlikte cephe oluşturmakta hatta bu amaçla, Yunanistan'da "*Küçük Asya ve Kıbrıs Halkları Mücadele Koordine Komitesi*" gibi oluşumları dahi meydana getirmektedir.

Yunanistan'ın Türkiye üzerinde en çok *Batı Anadolu, İstanbul* ve *Doğu Karadeniz Bölgesi*'ne yönelik çalışmalar içerisinde bulunduğu gözlemlenmektedir. *Doğu Karadeniz Bölgesi* konusundaki en çarpıcı faaliyeti, bu amaçla kurdukları derneklerdir. Yunanistan, yurtiçi ve dışında toplam 200 civarında *Pontus* derneği kurduklarıdır. Bu derneklerin, koordineli bir şekilde çalışmalarını sağlamak amacıyla da federasyonlar oluşturdukları dikkat çekmektedir.

Oluşturulan dernek ve federasyonlar vasıtasıyla periyodik olarak ülke içinde ve dışında uluslararası *Pontus Hellenizmi Kongreleri* düzenlenmektedir. Bu kongrelere Başbakan dahil üst düzey devlet görevlileri bizzat katılmakta ve yapılan çalışmalar teşvik edilmektedir.

Yapılan bu kongrelerde ve yayınlanan kitap, makale ve bildirimlerde Türklerin 350 bin *Pontuslu*'ya soykırımı uyguladığı iddia edilmektedir. Bu soykırımının iki

aşamada gerçekleştiği; birincisinin 1916-1918 yılları arasında I. Dünya Savaşı sırasında, ikincisinin de Türk Milli Mücadelesi döneminde 1919-1923 yılları arasında olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca, Türkiye'de yaşayan 700 bin *Pontuslu*'dan 350 bininin katliam ve sürgün metotlarıyla yok edildikleri ve ancak 180 bininin Yunanistan'a dönebildiği belirtilmektedir. Bununla birlikte konu ile ilgili olarak Yunanistan içinde, Avrupa Parlamentosu merkezinde, İngiltere'de Almanya ve Moskova'da çeşitli sergiler düzenlenmektedir.

Bu iddialara rağmen bilindiği üzere, Mütareke döneminde Doğu Karadeniz bölgesinde 250-260 bin civarında Rum yaşamaktaydı. *Justin McCarthy*'e göre bu rakam 260 bin 313'tür. Dolayısıyla 350 bin Rum'un yaşamadığı bir bölgede 350 bin kişinin soykırımı uğradığını iddia etmek hayal ürünü olmaktan ileriye gitmemektedir. Bununla birlikte mübadele yoluyla Yunanistan'a giden *Pontuslular*'ın sayısı 1928 Yunanistan Nüfus Sayımı istatistiklerine göre 182 bin 169'dur. Bu rakama 1922'den itibaren 1928'e kadar ölenlerin sayısı da eklendiğinde miktar 200 bin civarında olmaktadır. Ayrıca 1922-1928 yılları arasında ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelere göç edenler de eklendiğinde rakam 210 bin civarına ulaşmaktadır. Yaklaşık 260 bin insandan 210 bini Yunanistan ve diğer ülkelere göç ettiğine göre kaç kişinin öldüğü veya kaybolduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu iddiaların yanında Türklerin kaybı hiç hesaba katılmamaktadır. Türkiye'de Rum çetelerinin ve Yunan işgal kuvvetlerinin faaliyet göstermesi ile 1919'da başlayan savaşlar olmasaydı 1923 yılında yaşaması gereken nüfus ile yaşayan nüfus arasında büyük farklar bulunmaktadır. Türklerin kaybı oldukça fazladır. Bu kayıp Türk nüfusun önemli bir kısmının, Yunan işgal kuvvetleri ve *Rum Çeteler*'in ellerinde hayatlarını yitirdikleri gerçeğini ortaya koymaktadır.

Tarihi ve ilmi gerçeklere rağmen, Türkiye ile gerginlik ve sürtüşmeyi milli bir politika haline getiren Yunanistan bugün, 19 Mayıs gününü sözde *Pontus Soykırımını Anma Günü* olarak kabul eden bir yasa çıkarmıştır. 24 Şubat 1994 tarihinde Yunanistan Parlamentosu'nda oybirliği ile kabul edilen bu yasa, 7 Mart 1994 tarihinde Yunanistan Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak, yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte, 19 Mayıs gününün *Pontus Soykırımını Anma Günü* olarak anılması, bütün eğitim kurumlarında konuyla ilgili konuşmalar yapılması ve kiliselerde ayinler düzenlenmesi ön

görülmüştür. Ayrıca, Yunanistan Parlamentosu, 28 Eylül 1998 tarihinde, 14 Eylül gününü sözde "*Küçük Asya Hellenlerinin Türk Devleti Tarafından Soykırımı Uğratılmalarının Yıldönümü*" olarak anılmasını öngören bir yasa tasarısını da oybirliği ile kabul etmişti, daha sonra, Yunanistan Cumhurbaşkanı tarafından Yunan Parlamentosu'nun kararı, "*14 Eylül'ün Küçük Asya Elenleri'nin Türk Devleti Tarafından Soykırımı Uğratılmalarının Milli Anı Günü Olarak Belirlenmesi*" şeklinde 21 Eylül 2001 tarihinde onaylanmış ve *Yunanistan Resmi Gazetes*'inde de yayımlanmıştır.

Rumlar ve Yunanlar 1821 Mora İsyanı'ndan başlayarak Balkanlar'da Anadolu'da ve Kıbrıs'ta binlerce Türkü katletmişlerdir. Bütün bunlara rağmen baskın bir politika takip etmeye çalışan Yunanistan sanki Anadolu'ya işgal maksadı ile gelen ve amacına ulaşmak için önüne ne çıkarsa yakıp yıkan, öldüren kendisi değilmiş gibi bugün asılsız bir *soykırımı* iddiası ile Türkiye'nin karşısına çıkmaktadır.

Yapılan bu çalışma ile Yunanistan tarafından ortaya atılan iddialar, gerek Türk gerekse Yunan kaynakları ve belgeleri incelenerek değerlendirilecektir. 1919-1923 yılları arasında Türkiye'deki Rum-Yunan faaliyetleri konusunda karşılaştırmalı tarih anlayışı benimsenerek, Yunanistan açısından "*aslında ne oldu?*" sorusuna da yanıt aranacaktır.

LBÖLÜM

KAVRAMLAR VE ANALİZLER

Çalışma konusunun kapsam ve boyutu nedeni ile gerek yerli, gerekse yabancı kaynaklarda sözü edilen bazı kavram ve terimlerin metin içerisinde kullanılması kaçınılmaz görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın doğru anlaşılabilmesi ve metin içerisinde kavramlar karmaşasına neden olmamak için bu bölümde, önemli görülen bazı kavramların kullanım şekilleri ve tanımları irdelenerek çalışma konusu ile ilişkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde ayrıca, Yunanların 1919-1923 yılları arasında Anadolu ve Trakya'da Türk halkına karşı yaptığı eylemler, kavramsal metot itibarıyla da değerlendirilecektir.

Bununla birlikte tarihsel ortaya çıkış evreleri incelendiğinde bazı kavramların yanlış kullanıldığı da dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan bir tanesi, *Küçük Asya*'dır. Başta Yunanistan olmak üzere, Avrupa'nın birçok ülkeleri, Anadolu'dan bahsederken *Asie Mineure*, *Asia Minör*, yani Küçük Asya terimini kullanırlar. Tarihte bu terimi ilk kullanan, MS. V. yüzyılda, artık Bizanslaşmakta olan Doğu Roma'nın tarihçilerinden *Orosius* olmuştur¹. Dolayısıyla Yunanların Anadolu'dan daima Küçük Asya olarak söz etmeleri, bu coğrafyanın Megali İdea'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu sözcük olarak da kanıtlamaktadır.

I.1. Terör, Tedhiş, Anarşi

I.1.1. Terör ve Şiddet

Fransızca'da *terreur*, İngilizce'de *terror* sözcükleri Latince kökenli olup *terrere* sözcüğünden türetilmiştir. *Terreur* kelimesi, XIII. yüzyılda Latince'den alındığından itibaren *peur*, *frayeur*, *effroi*, *épouvante* gibi bireysel bir psikolojik ruh hali olan *korku* durumunu ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. 1736 tarihli "*Synonymen Lexikon*"; terörü, baskının yarattığı korku ve dehşet gibi duyguların en yüksek

¹ Yuluğ Tekin Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.407.

derecesini ifade eden bir kavram olarak tanımlamıştır. Terör², hem şiddet yolu ile yaratılan korku ortamını, hem de bu ortamı yaratan vasıtayı yani şiddet eylemini ifade etmektedir³.

Doğu Ergil, "*Terör, dehşet demektir. Terörizm, dehşet salmak için girişilen seçilmiş ve plânlı eylem ve/veya eylem tehdididir*" demek suretiyle terörizmi plânlı bir eylem olarak nitelemiştir⁴.

*Terörizm*⁵; kısaca, *şiddete başvurma* yöntemi olarak açıklanabilir. Adam kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemleri olarak da nitelendirilmektedir⁶.

Terör ve Savaş, aslında insanlık tarihi kadar eski iki kavramdır. Çünkü şiddet, tarih boyunca insanlararası ilişkilerdeki sorunların çözümünde başvurulan yöntemlerden biri olmuştur⁷.

Terör, sosyolojik açıdan; siyasal yapıda yani egemenlik ilişkisi içinde yer alan bir etkinliktir. Esas olarak hedeflediği kişinin, grubun yada toplumundaki yönetim felsefesine yani meşru yada gayrimeşru olarak belirlenmiş olan egemenlik ilişkisine saldırır⁸.

Tarihin bilinen en eski terör faaliyeti, MS. I. yüzyılda gerçekleşmiştir. *Zealots* adındaki grup, etnik terörizm diyebileceğimiz bir yapılanma ile Romalılara karşı faaliyet göstermiştir. Eski Filistin topraklarında M.S. 6-135 yıllarında Romalılara karşı *Jewish Zealots* liderliğinde bir örgütlenme sağlanmış ve bu örgüte katılanların, 2 bin kişiyi çarmıha germe olayı, tarihte ilk terör hareketi olarak kabul edilmiştir⁹.

² (Os.*Tedhiş*, Fr.*Terreur*, *Terroriser*). Ruhsal yapıyı birdenbire kaplayan büyük korku verme. Dehşet salma eylemini dile getirir. Bu anlamda *yıldıri* ve *korkutma* deyimleri de kullanılmaktadır. Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi / Kavramlar ve Akımlar*, VII, İstanbul, 1977, s.321.

³ Hamide Zafer, *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*, Beta Yay. İstanbul, 1999, s.1.

⁴ Doğu Ergil, "Terörizm Mantığı ve Hedefi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Prof.Dr.Muammer Aksoy'a Armağan, XLVI, (Ocak-Haziran 1991), s.171.

⁵ (Os.*Tedhişçilik*, Fr.*Terrorisme*). Toplu yada kişisel adam öldürmeler, yangın çıkarmalar, yapıları bombalamalar vb. gibi eylemlerde, toplumda korku ve güvensizlik yaratma amacını güden siyasal savaşım yöntemi... Korku anlamına gelen *Lâ terror* deyiminden türetilmiştir. Aynı zamanda *Yıldırganlık* da denilmektedir. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, VII, s.321.

⁶ Emin Demirel, *Terör*, IQ Yay, İstanbul, 2002, s.25.

⁷ Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.73.

⁸ Kongar, *Küresel Terör*, s.73.

⁹ Demirel, *Terör*, s.25.

XI. yüzyıldan sonra İran'da *Haşhaşiler* ortaya çıkmıştır. Haşhaşiler eylemlerinde militanları cesaretlendirmek için haşhaş kullandıklarından bu adı almışlardır.

Profesyonel olarak hareket eden ilk terör grubunu ise Afrika'da bir kabile olan *Kabalalar* kurmuşlardır. Kabalalar, geçimlerini siyasal suikastlardan sağladıklarından, kabilenin her ferdi profesyonel bir katil olarak yetiştirilmişlerdir.

Terörü politik amaçlı bir şiddet hareketi olarak tanımlamak da mümkündür. Terör, her zaman anarşi anlamına gelir; ancak, her terörist anarşist olarak kabul edilmez. Çünkü Kurtuluş Savaşları da bazen terör kapsamına alınmaktadır. *Terörist*, diğer kişiler tarafından kötü yapıya sahip bir kişi olarak tanınır. Fakat, bu kişi kendi ulusunun kurtuluşu için eylem yapıyorsa, o bir gün milli kahraman olarak ilân edilebilir. Bu bağlamda "*Terörist, kahramanlıkla hainlik arasında sürekli değişir*" nitelemesini belirlemek ise daima hakim olan güçlere ait olmuştur. İsrail'in gözünde *Filistinliler*, Rusların gözünde *Çeçenler*, Fransızların gözünde *Çadlılar* daima terörist olmuştur.

Terörizm, ne tek başına şiddet, ne zor kullanma, ne de kargaşa çıkarmaya yönelik bir harekettir. Zor kullanmak yolu ile yeni bir düzen oluşturmak anlamını da içerir. Bu anlamda terörizme, *Politik Tedhişçilik* de denilebilir¹⁰.

Faruk Örgün, *Küresel Terör* isimli eserinde *Steven Anzovin*'in görüşlerine yer vererek, teröristin psikolojik analizini iki ayrı görüşte toplamaktadır;¹¹.

"Birinci görüşe göre, teröristlerin bir çok problemi var ve depresyon geçirmektedirler. Sinirsel olarak başaramama korkusuna sahiptirler. Doğrunun ne olduğu konusunda sağ duyularını kaybetmişlerdir ve kendilerinin yaptıklarının doğruluğuna inanırlar ve onun propagandasını yaparlar. İçinde buldukları gruptan kolay kolay kopamazlar. İkinci görüşe göre ise diğerinin aksine terörist sorumlu değildir. Teröristlerin bir çok problemleri olsa da psikolojik olarak sorunlu değildirler. Zira inanılmaktadır ki, kişi bir gecede terörist olmaz. Bu uzun bir zaman dilimini gerektirir. Başta bunalımla başlar, devamında can sıkıntısı protestoya götürür ve kesin görüş ayrılığı yeraltına bir terör üyesi olarak gitmesiyle sonuçlanır".

¹⁰ Demirel, *Terör*, s.26.

¹¹ Demirel, *Terör*, s.27.

Bazı psikologlara göre teröristler; ezilenler, horlananlar ve kaybedenlerdir. Amaçları bu tabloyu değiştirmektir. Teröristlerin kendilerine aşırı güven duymak gibi bir özelliğe sahip olduğu görüşünü savunanlar da bulunmaktadır

İnsanlar, hemen her yerde ve her toplumda kişisel yada toplumsal haklarını almada, istemede veya aramada, istek ve hakları ile ilgili düşüncelerini gündeme getirmede zaman zaman yönetenlere yada yönetim olgusuna karşı çeşitli eylemlere başvurmuşlardır. Bu eylemler, çoğu yerde yasal ve toplumsal kuralların iyi işlemediği, hak arama, isteme yada alma yollarının tıklandığı, hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı, özellikle yasal yaptırımların iyi işlemediği, bu olguların yeterli olmadığı yada kötüye kullanıldığı ortamlarda gündeme geldiği gibi bu olguların iyi işlediği, hak ve özgürlüklerin kısıtlanmadığı hatta demokratik olgunun tam olarak işlediği ortamlarda da gündeme gelebilmektedir¹².

Demokratik eylem etkinlikleri, yasaların *suç* saydığı sınırı aşar, zora şiddete ve silahlı eylem olgularına dönüşürse bu eylem demokratik eylem olma özelliğini yitirir, *terör olgusuna* dönüşür. *Eylem olgusu*, zoru, şiddeti, ve silahlı eylem olgularını içeriyorsa bu olguya *terör*, olguyu gerçekleştirene de *terörist* denir¹³.

Terörist eylemlerde teröristin amacı, üzerinde durduğu konuyu gündemde tutmak, ortamı bu doğrultuda geliştirmek ve canlı tutmak, bir *güç* olduğunu kanıtlamak, bunu gerçekleştirmek için korku yaratmak, karışıklıklar çıkarmak, almak istediğini alıncaya kadar eylemi sürdürmektir¹⁴.

Terörist eylem, aslında bir şiddet türüdür. Terör olmayan şiddet türleri de vardır. Bir ülkenin içinde meydana gelen şiddet türleri devletler hukuku alanına girmez ama bunun iki istisnası vardır. Biri, *Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi*'nde kayıtlı isyan hakkıdır. *İsyan hakkı*, son çare olarak sadece istibdat rejimlerinde ve tiranide kullanılabilir. İkinci şiddet türü, kendi kaderini tayin hakkı dediğimiz hakkın kullanımı ile ilgilidir¹⁵.

¹² Niyazi Ünsal, *Terör Olgusu ve Türkiye Gerçeği*, Dönüşüm Yay. Ankara, 1996, s.7

¹³ Ünsal, *Terör Olgusu*, s.8.

¹⁴ Ünsal, *Terör Olgusu*, s.9.

¹⁵ Gündüz Aktan, "Açış Konuşması", *Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele Sempozyumu*, (16-18 Haziran 1995 Bildirileri), Umut Vakfı Yay. Ankara, 1996, s.9.

Ne Türkiye'de ne de dünyada terör kavramının tanımı ve kapsamı konusunda tam anlamı ile bir görüş birliği yoktur. Ülkemizde bizim *terör* dediğimize başkaları *şiddet*, *isyan* veya *gerilla savaşı*, *bir etnik grubun kurtuluş mücadelesi*, *düşük yoğunlukta savaş* diyebiliyor. Aynı eylemlere başka ülkelerde rastlandığında, o ülke hükümetlerinin *terör* dediğine biz *kurtuluş mücadelesi* diyebiliyoruz.

Terörü anlamak için kavramın ne gibi unsurları içine aldığına bakmakta fayda vardır. Bu konuda yapılmış en önemli çalışma, Hollanda'da *Leiden Üniversitesi*'nde, *Toplumsal Uzlaşmazlıkları İnceleme Merkezi* çerçevesinde yapılmış olan bir çalışma¹⁶ bize yardımcı olmaktadır. Bu çalışmayı yapanlar, terörizm konusuna değinen yüzlerce yazarın önerdiği *terör* tanımını incelemişler; ayrıca bir anket formu göndererek halen yaşamakta olan sosyal araştırmacı, yazar, filozof ve düşünürlerle görüşlerini sormuşlardır. Aldıkları yanıtların incelenmesi *terör* kavramının içerdiği unsurları belirlemeye yardımcı olmaktadır¹⁷.

Bu çalışmanın ışığında terörün tanımını yapabilmek için bazı genel çizgileri belirlemek ve terörizmi oluşturan unsurları tespit etmek mümkündür.

Terör kavramı içinde, şiddet ve kuvvet kullanımı eylemleri vardır. Terörizm, genellikle siyasal amaçlıdır. Terörün amacı; korkutmak, yıldırma, sindirmektir. Tehdit de terör yöntemlerinden biridir. Teröristin beklentisi, öngördüğü sonuç itibarıyla psikolojik ağırlıklıdır. Terörün amacı ile terör kurbanları arasında bağlantı bulunması şart değildir. Terör, maksatlı-plânlı, sistematik, örgütlü bir eylemdir. Terör, stratejisi ve taktikleri olan bir mücadele yöntemidir. Terör, olağandışı bir eylemdir; kabul edilmiş kurallara, yasalara ve ahlaka aykırıdır; insancıl düşüncelerden uzaktır; teröristler eylemleri sonunda genellikle bazı istemlerde bulunurlar ve şantaj yaparlar; terörün zorlama, gasp, baş eğdirme nitelikleri ağır basar. Terörün amacı, kendi reklamını, propagandasını yapmaktır. Terör grupları, gizli ve örtülü yer altı örgütleridir. Teröristler genellikle asıl isimlerini değil *kod adı* kullanırlar. Terör eylemi, semboliktir ve başkalarına yönelik mesaj taşır. Terör, keyfidir, gayri şahsidir, gelişigüzel niteliği ağır basar, eylemlerin tekrarlanması, bir seri halinde sürmesi ve bir şiddet kampanyası niteliğini kazanması istenir. Terör, kurbanları açısından fark gözetmez; kurbanlarının

¹⁶ Alex P.Schmid, **Political Terrorism A Research Guide to Concepts / Theories, Data Bases and Literature**, Centre for the Study of Social Conflicts, State University of Leiden, 1985.

¹⁷ Pulat Y.Tacar, **Terör ve Demokrasi**, Bilgi Yay. Ankara, 1999, s.30.

çoğunluğu, siviller, kendilerine katılmayanlar, direnişçi olmayanlar, tarafsız kalanlar, teröristin öncelikleri ile ilgisi bulunmayanlar kısacası masum insanlardır. Terör, siyasal amaçla adam öldürmedir. Terör bir suçtur¹⁸.

Bu incelemenin verileri doğrultusunda terörist eylemler yolu ile ulaşılacak istenen amaçları da şu şekilde sıralamak mümkün olabilmektedir;

Tedhiş, halkı yada halkın bir bölümünü korkutmak; kendisine destek olabilecek güçleri harekete geçirmek, kamuoyunu etkilemek, halkın kendi içinde karşıt gruplara bölünmesini sağlamak, siyasal iktidarı ele geçirmek, rejimi devirmek ve/veya değiştirmek, toplumun ve bireylerin moral değerlerini bozmak, böylece huzursuzluk, düzensizlik yaratmak; korku ve güvensizlik atmosferi estirmek; paniğe düşürmek, yok etmek, zarar vermek, yaralamak, kamu malını imha etmek yada kamu personelini katletmek, hükümetin eylemlerini ve icraatını bozmak; hükümetin saygınlığını yok etmek; demokratik kurumları ortadan kaldırmak, halkın hükümete olan güvenini sarsmak, hükümetin zayıflığını ve yıkılabilirliğini ortaya çıkarmak, terörist hareketin ve amacın reklamını, propagandasını yapmak, tanınmayı sağlamak, terör grubuna yeni elemanların katılmasını sağlamak, terör grubunun ve onları destekleyenlerin moralini yükseltmek, terör grubu içinde disiplini sağlamak¹⁹.

Bu amaçların bize gösterdiği önemli katkılardan birisi; Osmanlı Devleti'nin son döneminde, devleti parçalamak için her bir etnik kimliği öne çıkararak isyana sürükleyen başı dışarıda odakların nasıl bir yöntem takip ettiklerini anlamamızda yardımcı olmasıdır.

Pek çok yazar, düşünür, devlet adamı, terör yerine şiddet sözcüğünü kullanmayı tercih etmektedirler.

Şiddetin tanımı konusunda da değişik nitelendirmeler yapılmaktadır.

1. Bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak,

2. Şiddet uygulama eylemi,

3. Duyguların kabaca ifade edilmesi eğilimi,

4. Bir şeyin karşı konulmaz gücü,

¹⁸ Tacar, **Terör ve Demokrasi**, s.43.

¹⁹ Tacar, **Terör ve Demokrasi**, s.47.

5. Bir eylemin hoyrat yapısı, gibi tanımlar²⁰ yapılmaktadır.

Şiddetin çeşitli tanımlarında karşılaşılan ortak unsurlar şunlardır;

Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, ortadan kaldırma eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemi²¹.

Yapılan tanımlar çerçevesinde *Dar Çerçevesi Şiddet* teriminin -meşru olduğu varsayılan- bir organ tarafından kaba kuvvet uygulanması anlamında kullanılmaktadır. *Geniş Çerçevesi Şiddet* teriminin ise tüm insan hakları ihlallerini kapsadığını söyleyebiliriz. Devlet otoritesini savunanlar, *Dar Çerçevesi Şiddet*'i, insan haklarını savunan çevreler ise *Geniş Çerçevesi Şiddet*'i tercih etmektedirler²².

I.1.2. Tedhiş

Türkçe'de kullanılan *tedhiş*, sözcüğü Arapça olup, bir çok sözlükte "*dehşet verme, dehşete düşürme, şaşkınlık, ürkütme, yıldırma*" şeklinde tanımlanmıştır²³. Terör kelimesi Türkçe'ye girmeden önce, dilimizde bu kavramı karşılamak üzere Arapça *tedhiş* sözcüğü kullanılırdı.

Dehşete düşen korkan insan, geri çekilir ve kendisini korkutan şeyin arzularına boyun eğer. "*Sen beni dehşete düşürme, ben de sana istediğin tavizi vereyim*" der. En azından, teröristin yani tedhişçinin beklentisi budur. Yada tam tersi olur. Dehşet salanın istediği, dehşete düşenin asla veremeyeceği bir şey ise, korkan taraf, dehşet salanı yok ederek korkudan kurtulmayı düşünür. Dehşet salanlar, açık bir hedef göstermediği için, bu *yok etme harekâtı* gereğinden geniş bir kitle üzerine tevcih edilir. Bu da mücadelede zalim olmayı gerektirir. En büyük zulümlerin, büyük korkular yüzünden ortaya çıkması gayet tabiidir.

²⁰ Yves Michaud, **Şiddet**, İletişim Yay. Cep Üniversitesi, İstanbul, 1991.

²¹ J.Galtung, "On Violence in General and Terrorism in Particular", **Political Terrorism**, Geneva, s.13.

²² Tacar, **Terör ve Demokrasi**, s.35.

²³ Ferit Develioğlu, "Tedhiş", **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1996, s.1056.

Tedhiş ve zulüm, birbirini azdıran ve meseleleri çözmekten ziyade ağırlaştırıcı tepkilerdir. Karşılıklı etkileşimle *şiddet* tırmanır. Bu tırmanın bir *tepe* noktasına ulaşır, kendiliğinden durması zayıf bir ihtimaldir. Şiddetin yarattığı tahribat herkesi yıldırabilir, böyle bir kısır döngünün kırılması için dıştan bir müdahale gerekir. Toplum dıştan müdahaleyi, mutlaka yabancıların müdahalesi şeklinde anlamamak gerekir. Bu müdahale, toplumu yeniden yönlendirebilecek bir *önderin* ortaya çıkması şeklinde de tezahür edebilir.

Yunanistan, Megali İdea'nın gerçekleşmesinde *tedhişi* önemli bir yöntem olarak kullanmıştır. Hedef, Megali İdea'ya karşı gelenlere bu arada Türklere korku salmak, direnmeyi kırmak ve sonunda Yunan egemenliğini zorla kabul ettirmek olmuştur. Yunanlar, İzmir'in işgalinin ardından Batı Anadolu'da tedhiş hareketlerine girişmişler, bu şekilde hedeflerine ulaşmayı amaçlamışlardır. Yunan işgal kuvvetlerinin ve yerli Rumların Türklere yönelik tedhiş hareketleri, diğer bölümlerde geniş bir şekilde anlatılacaktır.

I.1.3. Anarşi

*Anarşi*²⁴, Yunanca *an* ve *arche* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmekte ve *otoritenin yokluğu* anlamında kullanılmaktadır. Toplumun yönetimsiz olarak tasarlandığı bir yaşam ve davranış teorisine yada ilkesine verilen addır²⁵.

Hükmedenin olmadığı yada daha genel bir ifade ile otoritenin olmadığı anlamında kullanılan *anarşi* veya *anarşizm*, sadece hükümet karşıtı, devlet karşıtı olmaktan ziyade, otoriteyi içeren kurumsal yapı olması itibarıyla hiyerarşiye de karşı olan bir hareket olarak tanımlanır. Devletin, hiyerarşinin ulaştığı en ileri biçim olması nedeniyle anarşistler²⁶, tanımsal olarak devlet karşıtıdır²⁷.

²⁴ (*Başsızlık*). (Os.Fevza, *İhtilal, Adem-intizam*; Fr.*Anarchie*). başta devlet olmak üzere bütün baskıcı kurumların yokluğu, halk dilinde başsızlık, genellikle düzensizlik anlamında kullanılır. Fransız düşünür J.J. Rousseau da "*Toplumsal Sözleşme*" isimli eserinde terimi bu anlamda kullanmıştır. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, I, s.140.

²⁵ Pyotr Kropotkin, *Anarşi*, Kaos Yay. İstanbul, 2001, s.51.

²⁶ İhtilalci. *Bkz.* Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, I, s.63.

²⁷ Mehmet Ali Bal. *Savaş Stratejilerinde Terör*, IQ Yay. İstanbul, 2003, s.89.

*Anarşizm*²⁸'in günümüzde bir gaye değil, yıkıp ortadan kaldırmak için bir vasıta, bir soğuk savaş silahı olarak kullanılmaya başlanması ile terörizm ve anarşi kelimeleri birlikte kullanılmanın ötesinde eşanlamlı olarak da kullanılır olmuşlardır²⁹. Bunun sebebi, toplumda devamlı bir korkunun amaçlanması, her türlü baskıyı reddeden anarşizmle ters düşmesine rağmen, terörün anarşistler arasında anarşist felsefenin gerçekleştirilmesinde bir vasıta olarak kabul görmesidir.

İngiliz düşünürü *Godwin*, 1793 yılında yayımlanan "*Political Justice*" adlı eserinde insanlığın ahlâkını bozduğu için devlet kurumunun ortadan kaldırılmasını öne sürmüştü. *Max Stirner*, *Tucker*, *Tolstoy* vb. gibi birçok düşünür de aynı kanıdaydılar. *Charles Fourier*, "*Çakıl taşlarını toplayıp bir kutuya koyun ve sallayın, hiçbir sanatçının beceremeyeceği kadar uyumlu bir mozaik elde edersiniz*" demekle, toplumun doğal biçimlenişinin en uygun ve verimli biçimleniş olacağını dile getiriyordu. Bu düşünce, *Joseph Proudhon* ve *Mihail Bakunin* gibi ütopyacı toplumcularla *Pyotr Alekseyevic Kropotkin* gibi kuramcılarının elinde bir öğreti olma niteliğini kazandı. Anarşizm terimini ilk kullanan Fransız düşünürü *Proudhon*, bu düşünceyi ütopyacı toplumculukla, Rus nihilisti *Bakunin* de *Neçayev*'in yokluğu ile kaynaştırdı. *Prens Kropotkin* de düşünceyi kuramsal olarak düzenlemeye çalıştı ve Anarşizmi, "*Doğal uyumu, yapma kurumlarla zorlamak*" anlamıyla tanımladı³⁰.

I.2. Soykırımı ve Katliam

I.2.1. Soykırımı

Soykırımı terimi hukukî olmakla birlikte, günümüzde politikacılar, gazeteciler ve kimi entelektüeller bu terimi, *katliam*, *toplu öldürme*, *etnik temizleme*, *isyani bastırmada toplu cezalandırma* veya *insanlık suçu* anlamında da kullanılmaktadırlar. Çok sayıda politikacı, gazeteci, yazar, düşünür, sanatçı konuşma veya yazılarında soykırımının hukukî yanını bir kenara bırakarak bu terimin felsefî, ahlakî veya halk arasında çokça kullanılan toplu öldürme yanını öne çıkarmaktadırlar.

²⁸ (*Başsızlık*). (*Os.İhtilâliyye, İnkılâbiyye, Mezheb-i Fevza, Fr.Anarchisme*). Başta devlet olmak üzere bütün baskıcı kurumları ortadan kaldırmayı öneren öğretisi. *Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi*, I, s.139.

²⁹ Ayhan Songar, "Genel Olarak Terör ve Türkiye'deki Terör Olaylarının Psikiyatrik Değerlendirilmesi", *Uluslararası Terörizm Sempozyumu*, (17-18 Nisan 1984 Bildirileri), Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 1984, s.143-214.

³⁰ *Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi*. I. s.139.

Uluslararası metinlerde ve Akademik literatürde *soykırımı*³¹, ilk olarak tanımlandığında insanların ırk, etnik, kimlik veya diğer bir grup kimliklerinden dolayı öldürülmeleri olarak nitelendirilmiştir. Soykırımı kavramının kökeni *Raphael Lemkin*'in 1944 yılında yapmış olduğu "*Axis Rule in Occupied Europe*" adlı çalışmasına dayanmaktadır. Bu terim ile bir ulusun veya etnik grubun yok edilmesi ortadan kaldırılması anlatılmaktadır³².

Soykırımı, Nazilerin 1933-1945 yılları arasında, II. Dünya Savaşı sırasında hızlanan bir biçimde Almanya'da, altı milyon kadar *Musevi*'yi sistematik bir biçimde kamplarda toplayıp, genellikle gaz odalarında öldürerek yok etmelerini belirtmek için kullanılan hukukî bir terimdir³³.

Génocide. Yunanca "soy" demek olan *genos* ve Latince "kesmek, öldürmek" anlamına gelen *caedere* sözcüklerinden oluşan bir birleşik kelimedir. 1948'de *Birleşmiş Milletler* kurulduktan sonra *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu*, *soykırımı* uluslararası bir suç olarak kabul etmiş, zaman aşımına tabi olmayan bir ülkenin iç sorunu olarak görülmeceği bir suç olduğunu belirterek "*Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*"ni onaylamıştır. Ancak bu sözleşme *Génocide Suçu*'nun tanımında ırklarla birlikte ulusal ve dinsel topluluklara karşı işlenecek suçları da kapsamına almıştır. 1950 yılında Türkiye'nin de imzaladığı belgede *soykırımı*, çok ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Sözleşme 12 Ocak 1951 yılında yürürlüğe girmiştir³⁴.

Lemkin'in *soykırımı* tanımı oldukça geniştir. Ona göre azınlıkların siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik, moral, fizik ve biyolojik olarak yok edilmesini kapsamaktaydı. Oysa sonradan gelişen hukuk, her grubun değil, sadece fizik ve biyolojik olarak yok edilmesi niyetiyle işlenen fiilleri *soykırımı* olarak saydı. Yani, Lemkin'in *soykırımı* tanımını oldukça daraltmıştır³⁵.

Birleşmiş Milletler'in çıkardığı *Soykırım Suçu Sözleşmesi*'nin *soykırımı* tanımlayan 2. maddesi şöyledir;

³¹ (Os.*İrk katliamı*, Fr.*Génocide*), Haçerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, I, s.139.

³² Murat Özcan, *Yunan Mezalimi*, IQ Yay. İstanbul, 2003, s.30.

³³ Haçerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, II, s.352.

³⁴ *Cumhuriyet*, (14 Haziran 1998).

³⁵ Gündüz Aktan, "Hukukta Soykırım ve Ermeni Meselesi", *Görüş*, (Ağustos-Eylül 2001), İstanbul, 2001, s. 24.

"Sözleşmeye göre ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu tümüyle ya da kısmen yok etme amacıyla girişilen eylemdir.

1. Topluluk üyelerini katletmek,
2. Topluluk içinde doğumları engellemek için önlem almak,
3. Topluluğun yok olmasına yol açabilecek zor hayat koşulları dayatmak,
4. Topluluk üyelerinde ağır bedensel ve zihinsel zarara yol açmak,
5. Topluluğun çocuklarını başka bir topluluk içinde yaşamaya zorlamak."

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde bu maddelerin Yahudilere uygulanan soykırımı için uygun olduğu ve bunun örnek alınarak konulduğu görülmektedir³⁶.

Soykırımı hukukuna ilişkin incelemelerde, antlaşmalar hukuku, ceza ve ceza usûl hukuku, insan hakları hukuku, idare hukuku, özel hukuk ve politik uyuşmazlıkların çözümü konularının birbiri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Örneğin II.Dünya Savaşı öncesindeki devrede, hem uluslararası hukukun, hem de savaş hukukunun sadece devletler arasındaki ilişkilerle ve uluslararası silahlı çatışmalarla ilgili hükümler içermekte olduğu unutulmamalıdır.

Kökleri 1774 *Kaynarca Antlaşması*'nda Rus Çarı'nın Osmanlı topraklarındaki Ermenilerin koruyucusu olarak kabul edilmesine kadar dayanan, altında ise zayıflamakta olan Osmanlı Devleti'nin Rusya, İngiltere, Almanya ve Fransa arasında bölünmesi anlamına gelen *Şark Meselesi*'nin yattığı *Ermeni Terörü*, Türklerin Ermenilere soykırımı uyguladığı yanlış iddiasına dayalı olarak günümüzün siyasal gündemine taşınmıştır³⁷.

Nitekim bugün, başta ABD ve Fransa olmak üzere bazı ülkelerin bu konuda yani tarihte olup biten, tarihsel nitelik taşıyan bir konuda siyasal kararlar almakta oluşları gözlemlenmektedir. Oysa 1915 yılında olanlar bir *soykırımı* değil, I. Dünya Savaşı çerçevesindeki Osmanlı-Rus savaşında, önce Ruslar sonra da Fransızlar tarafından kışkırtılan Ermenilerin iki ülke arasındaki savaşa içerden katılmaları sırasında ortaya çıkan bir gelişmeydi. Çünkü soykırımı, *Génocide* demektir. Bu da ırksal, dinsel yada ulusal bir grubun sistematik bir biçimde yok edilmesi anlamına gelir.

³⁶ Aktan, "Hukukta Soykırım", s.25.

³⁷ Kongar, *Küresel Terör*, s.86.

1915'te gelişen olaylara *génocide* tanımını kullanmak, tarih felsefesi açısından tarihi saptıran, tam bir zorlama tanım olur. Bu nedenle de tarihin doğru bir yorumu olarak kabul etmek mümkün değildir.

Savaş içinde ayaklanarak kendisine karşı savaşa katılan Ermenilere karşı Osmanlı Devleti'nin uyguladığı tedbirleri *soykırımı* olarak kabul etmek için Osmanlılar'ın da aynen Naziler'de olduğu gibi önce kendi soylarının en üstün ırk olduğuna inanmaları, yani ırkçı bir siyaset takip etmeleri gerekir³⁸.

1.2.2 Katliam

Katliam, Arapça kökenli öldürmek anlamına gelen *katl* ile yine Arapça *umumdan* gelen ve *genel* demek olan *âmm* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan, tarihsel olarak zapt olunan bir yerin tüm halkını kılıçtan geçirerek öldürme anlamını taşıyan bir kelimedir.

Osmanlı Devleti'nin icra etmiş olduğu hukuk sistemi içerisinde bilfiil savaş halinde dahi, Osmanlı ordularının düşmanın şahıs ve mallarına karşı bazı fiillerin icrası ve katliam yapılması yasaklanmıştır. Osmanlı ordusunun yapmasının yasaklandığı filleri şu şekilde özetlememiz mümkündür³⁹:

"Zulüm ve işkence ile düşman askerini öldürmek; muharip sınıfına girmeyen kadınları, küçükleri, sahiplerine hizmet için gelmiş köleleri, sakat ve müzminleri, yaşlıları, hastaları, akıl hastalarını ve dünyadan el etek çekmiş din adamlarını öldürmek yasaktır. Ancak, bunlardan biri bedeni, fikri ve malı ile savaşa katılırsa öldürülebilirler. İnsan ve hayvanların uzuvlarının kesilmesi de yasaktır. Verilen söze veya anlaşmaya aykırı hareket etmek yasaktır. Savaş zarureti bulunmadan ziraat mahsuller, orman ve ağaçlar yakılmaz. Zina ve gayrimeşru münasebetler yasaktır. Rehineler öldürülemez; ölülerin başı ve uzuvları kesilemez ve katliam yapılamaz. Başta baba olmak üzere yakın akrabalar, savaşla ilgisi olmayan esnaf ve tüccarlar öldürülemez vb."

Bu derece disipline edilmiş askerin ve bu gelenek üzere gelen bir toplumun katliam yaptığını söylemek sanırım mümkün değildir. Bu nedenle Yunanistan'ın,

³⁸ Kongar, **Küresel Terör**, s.89.

³⁹ Ahmet Akgündüz, "Ermeni Katliamı mı? Ermeni Tehciri mi?", **Yeni Türkiye** (Ermeni Sorunu Özel Sayısı), I, S:37, (Ocak-Şubat 2001), s.359.

Anadolu'da bulunan Rumların Türkler tarafından katliama uğratıldığını ifade eden iddialarının ne kadar asılsız olduğu da ortaya çıkmaktadır.

I.3. Yunanistan, Yunan, Rum, Grek, Hellen

I.3.1. Yunanistan

Avrupa'nın kendini tanıma ve tanımlama girişimleri XV. yüzyıldan sonra ırkçı bir nitelik kazanmıştır. O tarihe kadar herhangi bir dayanağı bulunmayan veya aranmayan Avrupa'nın kökeni sorununun çözümünde, 1830 yılında siyasal bir organizasyona dönüştürülen Yunanistan, merkezi ve stratejik bir yer tutmuştur. Zira ilk çağda Yunanistan olarak adlandırılan bölge ve kültürü ile yakınlık, Avrupa'nın kendisini dayandırabileceği, tartışmalı da olsa bir temel oluşturduğu gibi Doğu'ya yönelişini haklı gösterebileceği somut ve soyut sembolleri yansıtmıştır⁴⁰.

Efsanelerle desteklenen "*Yunanistan=Avrupa*" miti kısa sürede Avrupa'da yaygınlaştırılmıştır. Sonuçta *İlkçağ Yunanistanı* ve onunla ilgili her şey *Hellen* soyundan gelen Avrupa'nın doğuşu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle *Avrupa Efsanesi*, önce Asya ve İlkçağ'da Yunanistan olarak adlandırılan bölge, daha sonra da bu bölge ile Avrupa arasındaki zorunlu ve kaçınılmaz bağlantının kurulmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Böylece, *Hellen* uygarlığının başlangıçtan itibaren Avrupa'yı içinde barındırdığını söylemek kolaylaşmıştır⁴¹.

Uydurma olduğu iddia edilen Batı'nın miras ve köken teorilerinin ikinci ayağını ise *Roma* oluşturmuş ve böylece Batı'nın soyağacı sorunu ortadan kalkmıştır. Roma'nın, Avrupa'nın kendisi olarak kabul edilmesi ile Avrupa, yayılcılığını *Kutsal Roma* veraseti ile açıklayabilmiştir. Kısacası, Avrupalı güçler arasında çatışmalara varan karşıtlık oluştursa da Roma, *Hıristiyan Birliği*'nin yegane temsilcisidir. Sonuçta emperyalist Batı'nın kendini uygar ve güçlü bir geçmişle ilişkilendirmesi sağlarken; bu özelliklerinin ona bahsettiği geri kalmış ve güçsüz *ötekilerin* yaşadığı Doğu'yu ıslah etme ve sömürgeleştirme görevine haklılık kazandırmıştır⁴².

⁴⁰ Yusuf Sarımay –Tahir Sünbül, **Emperyalizm ve Büyük Hayal**, Günce Yay. Ankara, 1999, s.15.

⁴¹ Sarımay-Sünbül, **Emperyalizm**, s.15-16.

⁴² Martin Bernal, **Kara Atena / Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? (1785-1985)**, Kaynak Yay. İstanbul, 1998, s.392-529.

Mora Yarımadası üzerinde Yunanistan isminde bir devletin meydana gelmesi 300 yıllık bir çabanın eseridir. Yunanistan, Avrupalı devletlerin çıkarları açısından genel bir uzlaşmanın sembolü olmuştur. Bugün bir devlet olarak adlandırılmakta ise de Yunanistan'ın yaratılışı ve niteliği, siyasal ve sosyal kriterler açısından tartışmalıdır. Yunanistan, 1830 yılında Avrupalı güçlerin çıkarlarının örtüştüğü bir coğrafyada sosyolojik açıdan millet olma özellikleri tartışmalı⁴³ bir topluluğa dayandırılmaktadır.

İlkçağ Yunanistanı'ndan ilk olarak Avrupa'nın kökeni sorununun çözümünde yararlanılmıştır. XV. ve XIX. yüzyıllar esnasında Avrupa, İlkçağ Yunanistanı ile hayali bir yakınlık kurarak onunla ilgili her şeyi Avrupa'nın doğuşu olarak açıklamıştır. Avrupa'nın kendisini İlkçağ Yunanistanı ile ilişkilendirmesi süreci beraberinde güçlü bir Hellen hayranlığı şeklinde bir saplantı olarak Avrupa kamuoyunun bilincine yerleştirilmiştir⁴⁴. Edebiyat alanında eski Yunan klasikleri tekrar tercüme edilerek yazılmış; bu gelişmeler Osmanlı Devleti tebaası olan Rumlar arasında da geçmişlerine karşı özlem ve hayranlık uyandırmıştır.

Yunanistan devletinin yaratılış süreci, Rusya'nın, *Greğ Projesi*'ni⁴⁵ ortaya attığı 1787 tarihinden sonra siyasallaştırılmaya başlanmıştır.

Rusya'nın zorlamasıyla başlayan Yunanistan Devleti'ni oluşturma çabalarında, Almanya önemli bir rol üstlenmiştir. Almanya'da ortaya çıkan *Ari İrk* teorisi için İlkçağ'da Yunanistan olarak adlandırılan bölge ve bu bölgedeki kültürü kaynak olarak ele alan Almanya'da "*Eskiçağ Bilimi*" adlı bir disiplin de geliştirilmiştir. Almanya'nın ön plâna çıktığı ve 1790-1830 yılları arasını kapsayan bu süreç *Hellen Tutkunluğu* olarak adlandırılmıştır⁴⁶.

Almanya'da kuramsallaştırılan İlkçağ Yunanistanı'na dayandırılan yeni sistemler, emperyalizmden uzaklaşmaksızın, diğer Avrupa ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yayılmıştır. Daha sonra, akademik sıfatlar kazandırılan bu disiplinler ve çalışmalar, Avrupalı güçlerin politika ve stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır⁴⁷.

⁴³ Bernal, *Kara Atena*, s.439-499.

⁴⁴ Sarıay-Sümbül, *Emperyalizm*, s.30.

⁴⁵ Akdes Nîmet Kurat, *Türkiye ve Rusya (1798-1919)*, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1970, s.31-33. Kadir Mısıroğlu, *Türkün Siyah Kitabı / Yunan Mezalimi*, Sebil Yay. İstanbul, (t.y.), s.39.

⁴⁶ Bernal, *Kara Atena*, s.392-441.

⁴⁷ Sarıay-Sümbül, *Emperyalizm*, s.32.

Mora Yarımadası'nda Yunanistan'ın kurulması için hazırlıklar tamamlanmış ve coğrafi sınırları belirlenmiş olmasına rağmen Yunanistan olarak öngörülen bölgede sosyolojik kriterler açısından *Yunan* adlı herhangi bir unsur yoktu⁴⁸ veya bölgede sayıca çok az miktarda bulunan ve Yunan oldukları iddia edilen unsurların ırksal özellikleri ise tartışılmalıydı⁴⁹. Bununla birlikte kaynak olarak görülen İlkçağ Yunanistanı'nda yaşayan toplulukların da, iddia edildiği gibi Yunan olarak adlandırılabilir ortak bir ırk kökeninden gelmemeleri, sorunu daha da zorlaştırmıştı.

Yunanistan devletini oluşturma çabaları, 1821'de uygulama aşamasına gelmiş ve *Yunan İsyanı* olarak adlandırılan Mora'daki isyan, Almanya başta olmak üzere Avrupa'da heyecanla karşılanmıştır. Çok sayıda Avrupalı gönüllünün de katıldığı isyan, Avrupa'da Yunanistan hayranlığı olarak kendini gösteren ırkçı bir propagandayı da ortaya çıkarmıştır⁵⁰.

1821 yılının Mart ayında başlayan Yunan ayaklanması⁵¹, Osmanlı memurlarının öldürülmesiyle başlamıştır. Bunu, Nisan ayında Güney Yunanistan'daki Mora'da bulunan Türkler üzerine bir genel saldırı izlemiştir; bu saldırıda Yunan çeteler ve köylüler buldukları her Türk'ü öldürmüşlerdir⁵². Bazıları, kendilerine öldürülmeyeceklerine dair söz verilmesi üzerine teslim oldular, ancak bunlar da öldürüldü. Kaçanlardan bir çoğu, örneğin *Lakonia* bölgesindeki Türkler, yollarda kıyımdan geçirildiler⁵³. Patras Başpiskoposu *Germanos*'un ağzından çıkan ayaklanmanın milliyetçi sloganı; "*Hristiyanlara huzur! Konsoloslara saygı! Türklere ölüm!*" idi. Yunan ayaklanması, Mora Yarımadası'na yayıldıkça Türklerin kıyımdan geçirilmesi de her bölgede tekrarlandı. Bazı bölgelerde Türk kadınları zengin Yunanlarca köle olarak alınırken bir çok yerde de işkence ile öldürülmüşlerdir. Yunanların kâfir saydıkları Yahudiler de en az Türkler kadar kıyımdan

⁴⁸ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, İletişim Yay. İstanbul, 1997, s.66.

⁴⁹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara, 1999, s.18-20.

⁵⁰ Sarımay-Sünbül, *Emperyalizm*, s.32.

⁵¹ Mathew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923)*. (çev.İdil Eser), YKY Yay. İstanbul, 2001, s.73-104.

⁵² Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, (çev.Bilge Umar), İnkılâp Yay. İstanbul, 1998, s.8.

⁵³ Kalelere sığınanların geriye dönüş umudunu yok etmek için Müslümanların kuleleri ve kırsal evleri yakıldı, mülkleri tahrip edildi. 26 Mart'tan 22 Nisan'a denk gelen Paskalya Pazarına kadar gözlerini kırpmadan 15.000 kişinin (Türk) can verdiği ve yaklaşık 3.000 çiftlik evinin yada başka Türk evlerinin oturulamaz hâle getirildiği sanılmaktadır. McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s.9.

geçirilmişlerdir⁵⁴. İngiliz yazar William St. Clair'e göre, "*Grekler arasındaki bu vahşice aç alma iştiyakı, çok geçmeden katletme zevkine dönüşüyordu.*" Bir başka İngiliz yazar David Howarth da, "*Grekler, bu cinayetleri işlerken herhangi bir neden aramıyorlardı. Kan dökme şehvetine kapıldıkları için öldürüyorlardı.*" demektedir⁵⁵.

Nihayet asiler, 22 Ocak 1822'de *Epidauros*'da toplanarak Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan ettiler⁵⁶. Bir Millet Meclisi kurulup, başkanlığına da *Aleksandr Mavrokordato* getirildi. Mavrokordato, hükümetin kurulmasından sonra Hükümet Başkanlığı'nı üzerine alarak, Meclis Başkanlığı'na da *Dimitrios Hypsilantis*'i getirdi⁵⁷.

Bu arada Avrupa devletleri, 1822'de yapılan *Verona Kongresi*'nde Yunanların bağımsız devlet kurmalarına karşı çıkmışlardı. Avrupa devletlerinin bağımsız bir Yunan devletine *şimdilik* karşı çıkmalarına rağmen, Avrupa kamuoyu Yunanlara sempati besliyor, birçok Avrupalı subay ve gönüllü, Rum asileri ile birlikte çarpışmak için Mora'ya geliyordu⁵⁸.

Osmanlı Devleti, başlangıçta yabancı müdahalesi olmadığı için Yunan İsyanı'na daha rahat müdahale etmiştir. Ancak İngiltere'nin Rusya ile birlikte hareket etmeye karar vermesi, olayların seyrini değiştirmiştir. İngiltere ve Rusya, isyana müdahale etmişler ve 4 Nisan 1826'da "*Petersburg Protokolü*"nü imzalamışlardır. Bu protokolle Yunanlar, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı özerk bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan'dan çıkartılacak, İngiltere ile Rusya bu öneriyi Osmanlı Devleti'ne

⁵⁴ McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, s.9. M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, Ötüken Yay. İstanbul, 1996, s.190-192.

⁵⁵ "*Yunanistan Türkleri pek az iz bıraktılar. 1821 ilkbaharında ani olarak tümüyle ve dünyanın haberi olmadan yok edildiler*" diyen İngiliz yazar St.Clair Mora'daki isyan sırasında yapılan katliam hakkında şunları söylemektedir; "*20 bini aşkın Türk erkek, kadın ve çocuk, birkaç hafta süren boğazlamalar sırasında Grek komşuları tarafından katledildiler. Onlar kasten ve vicdan azabı duyulmadan öldürüldüler... Çiftliklerde veya tecrit edilmiş toplumlar halinde yaşayan Türk aileler, kısa bir sürede öldürüldüler; yakılan evleri, cesetlerinin üzerine yıkıldı. Olaylar başlayınca evlerini bırakarak en yakındaki kente sığınmaya çalışanlar da Grek grup tarafından yollarda öldürüldüler. Küçük kentlerde Türkler, evlerine kapanarak kendilerini korumaya çalıştılar, ama çok azı kurtulabildi... Ele geçirilen Türk erkekler derhal öldürülüyor, kadınlarla çocuklar köle olarak asilere dağıtılıyor, ama daha sonra onlar da öldürülüyorlardı. Mora'nın her yanında sopa, orak ve tüfeklerle silahlı Grek asiler, çevreyi dolaşarak öldürüyor, yağmalıyor ve ateşe veriyorlardı. Çoğu kez Ortodoks papazlar onlara önderlik ediyor ve sözde kutsal eylemlerinde onları kışkırtıyorlardı.*" Salahi R.Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Katledildiler", **Bellekten**, S:233, Ankara, 1998. s.110.

⁵⁶ Murat Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, TKAE Yay. Ankara. 1988. s.20.

⁵⁷ Şahin, **Fener Patrikhanesi**, s. 154.

⁵⁸ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995. s.106.

kabul ettireceklerdi⁵⁹. Bu karara Fransa da katılmış ve üç devlet arasında 6 Temmuz 1827'de Londra'da bir antlaşma imzalanmıştır⁶⁰. Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmayı reddi üzerine İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanması Mora'yı kuşatmış, 18 Kasım 1827'de *Navarin*'de bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını da yakmıştır⁶¹.

Bunun ardından Rusya, 26 Nisan 1828'de, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı⁶². Batıdan ve doğudan iki cephe açan Ruslar, doğudan Erzurum'a batıdan ise Edirne'ye kadar ilerlediler. Edirne'nin de düşmesi üzerine, Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. Osmanlı ve Rus temsilcileri arasında Edirne'de yapılan görüşmelerden sonra 14 Eylül 1829'da *Edirne Antlaşması* imzalandı.

Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti bağımsız bir Yunanistan'ın kurulmasını kabul etti. 3 Şubat 1830'da da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra'da imzalanan yeni bir protokol ile bağımsız Yunanistan'ın kurulduğu ilan edildi. Osmanlı Devleti de 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti'nin de bağımsızlığını kabul etmesiyle yüzölçümü 47.516 km² olan Yunanistan Devleti kurulmuş oluyordu. Daha sonra Yunanların hamisi olan İngiltere, Fransa ve Rusya, Mayıs 1832'de *Londra Protokolü* ile Yunanistan'a son şeklini verdiler. Böylece, Yunanistan'a *Attik ve Mora Yarımadaları* bırakılmış oldu. Ayrıca bu yarımadaların çevrelerindeki bütün adalar ile *Kuzey Sporadlar, Eğriboz* dahil olmak üzere yüzlerce ada Yunanistan'a bağlandı. Kurulan Yunanistan Krallığı'na da Bavyera Kralı *Louis*'nin oğlu *Otho* getirildi⁶³.

Bağımsız Yunanistan Krallığının kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin dağılmasında da başlangıç noktasıdır. Çünkü, farklı etnik unsurlardan meydana gelen Osmanlı Devleti halkı için Yunan Krallığı bir örnek teşkil edecektir.

⁵⁹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.109.

⁶⁰ Bu antlaşma; Osmanlı Devleti'nin Petersburg kararlarını kabul etmesi durumunda asilerle Türk yönetimi arasında bir mütareke yapılmasını, bunu takiben de Yunanistan Devleti'nin kurulacağını, eğer İstanbul bunu kabul etmezse Londra Protokolü (6 Temmuz 1827)'nde imzası bulunan üç devletin (İngiltere, Fransa, Rusya) Yunan "*muhariplere*" yardım etmesinin yanı sıra, Osmanlı Devleti'ne baskıda bulunacağını öngörüyordu. Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.24.

⁶¹ Stanley Lane Poole, *Lord Stafford Canning'in Türkiye Anıları*, (çev.Can Yücel), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1999. s.60-65. Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara, 1999. s.179-181.

⁶² Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.56.

⁶³ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.113-115. Ercüment Kuran, "1830-1917 Arasında Türk-Yunan İlişkileri", *Türk-Yunan İlişkileri Sempozyumu*, (21-22 Mayıs 1986 Bildirileri), Erzurum, 1988. s.31.

1844'te Yunanistan'da ilk kez seçim yapıldı. Seçime adları: *Rus Partisi*, *İngiliz Partisi* ve *Fransız Partisi* olan Yunan siyasi partileri katıldı⁶⁴. Bu seçim sonrasında başkanlığını *Ioannis Kolettis*'in yaptığı Fransız Partisi iktidara geldi⁶⁵.

Kolettis'in; "*Türklere karşı mücadele 1821'de değil, İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra başladı. Savaşçılar, sadece 1821'de savaşanlar değildir: Savaşçılar, 400 yıldır Türklere karşı mücadeleye devam etmiş ve devam etmekte olanlardır*" gibi Türkler aleyhine demeçleri ve söylemleri, zaman içerisinde yayılcı Yunan politikasının sloganı haline gelmiştir⁶⁶.

Büyük Yunanistan hayaline ulaşabilmek için özellikle *propaganda* ve *baskı* silahı fazlasıyla kullanılmış; politikacı, aydın, işadamı, kamuoyu hatta başbakanlar ve devlet başkanları dahi kazanılmak yolu denenmiştir⁶⁷.

Bu uğurda *Grek* kökenli zengin işadamları seferber olmuşlardır. Özellikle *Eleutherios Venizelos* iktidarına rastlayan günlerde, Londra ve Paris gibi büyük kentlerde bağımsız görünümde ama gerçekte Greklerce yönlendirilen, güdümlü basın büroları kurulmuş ve kitap, dergi, broşür, harita, sinema aracılığı ile propaganda faaliyetleri en üst düzeye ulaştırılmıştır.

Bu çalışmalar neticesinde 1918 yılına gelindiğinde, İngiliz basını ve kamuoyunun genel tutumu, *Hellenizm* davasından yana bir tavır sergilemek şeklinde kendini göstermişti⁶⁸.

Bu amacın gerçekleşmesine en büyük engel ve Türkiye açısından Greklere karşı en büyük şans, nüfus üstünlüğünün Türklerden yana olmasıdır.

I.3.2. Yunan

Bugün, ulus olma kriterleri tartışmalı olan Yunanistan toplumu, birbirinden farklı ırklar, milletler ve kültürlerden meydana gelmiştir. Kurulduktan sonra, ülkede

⁶⁴ 1825 yılından itibaren ortaya çıkan bu siyasi partilerin adları dahi Yunanistan'ın takip edeceği politikaların ne dereceye kadar dışa bağımlı kadrolar tarafından yönlendirilmeye çalışıldığını gözler önüne sermektedir. Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.27.

⁶⁵ Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.66. Metin Erksan, *Mare Nostrum / Bizim Deniz / Yunan Sorunu*, Hil Yay. İstanbul, 1999, s.129.

⁶⁶ Lowel Clucas, "Byzantine Legacy in The Modern Greek World: The Megali Idea", (Edited by:Richard Clogg), *Anatolica Studies in The Greek East in The 18th and 19th Centuries*, Published by:Vorporum, Hampshire, 1996, p.254.

⁶⁷ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1964, s.5.

⁶⁸ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.6, 124, 128, 183.

yaşayanlar *Greks* olarak adlandırılmışsa da devleti oluşturan topluluklar, kendilerine özgü farklılıklarını korumuştur. Bu açıdan bir ulus yaratabilmek amacıyla Yunanistan yöneticilerinin öteden beri uyguladıkları çok yönlü asimilasyon hareketi sonunda Hellenleştiklerini veya Hellenleştirildiklerini öngördüğü, Yunanistan toplumunu oluşturan sosyo-kültürel grupların günümüzdeki kendilerine özgü farklılıklarını yaşatma ve koruma çabaları, Yunanistan'ın toplumu uluslaştırma çalışmalarının başarısızlığını ortaya koymaktadır⁶⁹.

Yunan milli kimliği, *kültürel milliyetçilik* sınıfına girer. Buna rağmen, *Ortodoksluk*'un dışında kültür ögesi görecelidir; çünkü küçük Yunanistan'ın sakinlerinin büyük kısmı, anadil olarak *Yunanca*'yı değil, *Arnavutça*'yı yada Latin kökenli *Arumanca*'yı kullanmışlardır⁷⁰.

Kendilerini bir anda daha önce hiç var olmamış Yunanistan adlı siyasal bir organizasyon içinde bulan çok farklı sosyo-kültürel özellikler taşıyan gruplardan oluşan toplumda etkili olan, kimlik bunalımı veya sorununun başlangıcı, "*Yunanistan ve Yunan kavramlarının ortaya atıldığı*" 1700'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Bugüne kadar somut bir dayanak bulunamayan kimlik sorunu, devletin kuruluşu ile birlikte daha da önem kazandı. Böylece Yunanistan'ı kuranlar ve yönetenler, siyasal bir organizasyon kurmak kadar, bir *ulus* yaratmak sorunu ile de karşı karşıya kaldılar.

Yunan adı, *İyon* adı ile ilgilidir. *İyon* adı bir efsane kahramanından kaynaklanır. Bu kralın halkı da kendilerine *İyonyalılar* adını vermiştir. İyon, Teselya'dan kovulup Peloponez'e yerleşen *Ksuthos*'un oğludur. *Peloponez*'de kendilerine "*İyonyalılar*" diyen bir şehrin kralı olan *Aigialos*'un kızı ile evlenip kral olmuştur. *İyonya*, Yunanistan'daki *Dor* istilası karşısında Anadolu kıyılarına göç etmek zorunda kalan ve Batı Anadolu'da on iki büyük site kuran halkın kendilerine verdikleri isimdir⁷¹.

Yunan, dendiğinde her ne kadar *Eski Yunan Uygarlığı* çağrışımı yapsa da günümüz Yunanlarının *Eski Yunan Uygarlığı* ile uzak-yakın hiçbir ilgisi yoktur. *Eski*

⁶⁹ Hugh Poulton, *Balkanlar / Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, İstanbul, 1993, s.211.

⁷⁰ Alexis Heraclides, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye*, (çev.Herkül Milas), İletişim Yay. İstanbul, 2002, s.50.

⁷¹ Muzaffer Erendil, "Yunanların Kökeni ve Yunan Milletiyle (Greklerle) İlgili Kavram ve Deyimler", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.104.

Yunanlar ya da *Kadim Yunanlar*, M.S.146'da Roma İmparatorluğu'nun, *Korent'i* işgal ve tahrip etmesinden sonra tarihten silinmişlerdir⁷².

Mansel, Yunan adı ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir; "*İzmir Körfezi'nden Mandayla Körfezi'ne kadar uzanan ve Khios (Sakız) ile Samos (Sisam) adalarını da kapsayan bölge İyonya adını almıştır. Tevrat'ta Yavâni, Asur yazıtlarında Yavâni, Pers yazılı belgelerinde Yaûna olarak gösterilen İyon adının menşei bilinmiyor, yalnız bu adın Aiol adı gibi kolektif bir sözcük olarak ilk önce Anadolu kıyılarında ortaya çıktığını görüyoruz.*"⁷³ Buna göre; Doğu'dan gelen ve önce Batı Anadolu'yu ele geçiren *Persler*, buradaki düşmanlarına *Yauna* adını verdiler. Bu ad zamanla bugünkü Yunanistan halkını da içine alacak şekilde genişti. Türkler de -yanlış da olsa- bu adı kullanmaktadırlar.

Tarih-i Cevdet'te de Yunanistan vatandaşları için şu ifadeler kullanılmaktadır⁷⁴;

"...Bugünkü Yunanların eski Yunanlara benzerliği, dil benzerliği yanında isim benzerliğinden ibaret bir benzerliktir...Tarihteki eski Yunanların ortadan kalkmasıyla yeni doğan karışım ırk, Rum adını almıştır...Frenklerin Grek, bizim Yunan dediğimiz Elenler...Romalıların ilerleyişleri ile ülkelerini ve asıllarını kaybettiler ve Romalılara karışıp Rum adını aldılar...Rum ırkı, Avrupalıların sempati gösterdiği eski Yunanistan'daki ırklardan bozma bir ırk olup, çeşitli ırkların eski Yunanlar ile kaynaşmasından meydana gelmiş kozmopolit bir ırktır...".

Oldukça pragmatik amaç ve yöntemlerle ortaya atılan *Yunan* adlı sunî-sosyolojik olgu, çok geçmeden tartışılmaya başlandı. Örneğin vatandaşlarını "*Bir sistemin kuklaları ve robotları*" olarak nitelendiren *Megalommatis*'e göre⁷⁵; "...Yunanlar, antik Yunanlar ve şimdiki Yunanistan çevresinde toplanan yanlış ve boş bir tarihsel öğretiyi benimsemektedir. Bunun nedeni, sözde Yunan ulusunun devamlılığı fikrinin yaygınlaştırılması ihtiyacıdır. Zira, çağdaş Yunanlara; Antik Yunanistan'dan başlayarak dahası tarihsel bir sürekliliğin var olduğu düşüncesi verilmeli ve desteklenmelidir...". Bu sürekliliğin olmadığını da şu şekilde ifade etmektedir⁷⁶:

⁷² M.Sami Denker, *Kıbrıs Sorunu*, Ankara, 2001, s.9.

⁷³ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.90.

⁷⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, II, İstanbul, 1309, s.112-113.

⁷⁵ Cosmos Megalommatıs, "Türk-Yunan İlişkileri", *Avrasya Dosyası*, S:1-2, (1998), s.42.

⁷⁶ Megalommatıs, "Türk-Yunan İlişkileri", s.43.

"...Gerçek olan, Yunanların bir Yunan siyasal düşüncesi ve sistemine sahip olmadıklarıdır)...bundan başka, Ortaçağ boyunca yaşayan ve Yunanca konuşan insanların yaşadığı devletin ismi, modern Yunanlarca ortaya atılanın aksine, Bizans İmparatorluğu değil...Doğu Roma İmparatorluğu'dur...bunlar, tüm dünyadaki üniversitelerde öğretildiği gibi, Antik Yunanlardan...çağdaş Yunanlara kadar bir sürekliliğin olmadığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ancak, bütün bunlar, Yunanistan'da bilinmeyen olarak kalmaya devam etmektedir..."

Günümüzde, 1830'da kurulan Yunanistan toplumunun kurgulanmış sosyolojik bir olgu olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yunanistan vatandaşı bir bilim adamı dahi bugünkü Yunanistan için *Sahte Yunanistan* tanımını kullanmaktadır⁷⁷.

Yunan olmak bir ırka mensup olmak değildir Yunan, Ortodoksluk mezhebi çatısı altında toplanmış çok farklı ırk ve milletin karışımı demektir. Bugün, Kilise ve politikacılara göre Yunan olarak kabul edilebilmek için Ortodoks Kilisesi'nin bir üyesi olmak yeterlidir. Yunanların kökeninin Sırp, Bulgar, Arnavut, Ulah, Frenk, Latin, Doğu Roma, Makedon, Girit, Anadolu kökenli göçmenlerden oluşması, bu kadar farklı unsuru bir arada tutacak bir ideal ile mümkündür ki, o da *Megali İdea* olacaktır.

I.3.3. Rum

Rum etimolojik ve tarihsel kullanılışı ile Roma'dan kaynaklanmaktadır⁷⁸. Bu sözcükle, *Roma İmparatorluğu*, *Roma İmparatorluğu'nda yaşayan kimse*, *Arap ilden başka ilden olan kimse*, *Anadolulu*, *Osmanlı* gibi anlamlar ifade edilmektedir. "*Rum Selçuklular* (Anadolu Selçukluları)" ve "*Rumeli* (Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki toprakları)" gibi⁷⁹.

Rum kelimesini Araplar, Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki halk için kullanmıştır. Sözcük, Göktürklerce *Urum* biçiminde, Anadolu ve Doğu Roma İmparatorluğu'nu ifade etmek için kullanılmıştır⁸⁰. *Rum* kelimesi, İslamiyet'in yayılmaya başladığı VII.

⁷⁷ "Bu devlet, Anadolu'dan göç edenlerden, Arnavutlar'dan, Makedonlar'dan, Araplar'dan, Valaklar'dan... yavaş yavaş Yunanlaşmış Slavlardan meydana gelmiştir..." Megalommatıs, "Türk-Yunan İlişkileri", s.49.

⁷⁸ Franz Babinger, "Rum", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, MEB, İstanbul, 1964, s.766. Peter Alford Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar*, İstanbul, 1992, s.203.

⁷⁹ Erendil, "Yunanların Kökeni", s.109.

⁸⁰ *Ana Britannica*. "Rum". XXVI, İstanbul, 1993, s.338.

yüzyılda *Hıristiyan* kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde bütün Hıristiyanlara *Rum*, Hıristiyanların yaşadıkları yerlere de *Diyâr-ı Rum* adı verilmiştir. Arap-Doğu Roma çatışmalarından sonra bu kavramın kapsamı zaman içinde daralmış, *Diyâr-ı Rum* kelimesi sadece Anadolu için kullanılmaya başlanmıştır. Gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar aynı ifadeyi kanıksayarak hükümdarlarına *Sultan-ı Rum* (Anadolu Sultanı) unvanını vermiş, Anadolu coğrafyasını da *Eyalet-i Rum* (Anadolu Eyaleti) olarak adlandırmışlardır⁸¹.

Sonraları sadece Anadolu için kullanılan kelime, Selçuklu Devleti döneminde, Anadolu'nun orta ve kuzey kesimlerini ve daha çok belirli bir yöreyi, merkezi ve batı yönünü ifade etmiştir. *Rum* kelimesi, Anadolu halkı için yakın zamana kadar belirli bir yöreyi, merkezî ve batı kısımlarını ifade ediyordu (Diyarbakır'da *Rum Kapısı* gibi)⁸². Dinin belirleyici olduğu bu kullanımda Hıristiyanların yaşadığı batı bölgelerini kapsayan *Rum* kelimesinin zaman içerisinde anlam ve kapsamı değişmiş ve Türkler daha çok Hıristiyanların bulunduğu Avrupa (Trakya) yakası için *Rumeli* kelimesini kullanmıştır.

Rum adı, milli hedeflerini elde etmek isteyen Yunanlar tarafından, Yunan soyunun yada bu soya bağlı bir kolun adı gibi gösterilmek istenmiştir⁸³. *Rumluk*, ırkî birlikten yoksundur. Zaten Osmanlı döneminde kullanılan *Rum* kavramı da ırkî bir anlam taşımamaktadır. Çeşitli kavimler dinleri bakımından *Rum* adıyla anılmışlardır. Mezhep bakımından Sırplar, Bulgarlar ve Ulahlar Ortodoks olduklarından *Rum Cemaati* (Rum Milleti) olarak kabul edilmişlerdir. Onların yaşadığı Balkan toprakları da Türkler tarafından *Rumeli* olarak adlandırılmıştır⁸⁴.

Yunanlık ve *Rumluk* aynı anlamı ifade etmezler. Yunanlık, Kuzey Yunanistan ve Mora çevresiyle sınırlıdır. Buna karşın daha geniş bir anlamı olan *Rumluk*, bir toplum ve ülkeler anlayışını ifade eder. Batı Anadolu, Adalar-Kıbrıs dahil ve *Rumeli Yarımadası* gibi daha geniş bir alan *Rumlukla* ilgilidir.

⁸¹ Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontus*, Ankara, 1973, s.243.

⁸² Tuncer Baykara, *Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara, 1998, s.23.

⁸³ Goloğlu, *Pontus*, s.243.

⁸⁴ Erendil, "Yunanların Kökeni", s.109.

Bu konu ile ilgili olarak *İsmail Hami Danişmend*'in değerlendirmesi şu şekildedir⁸⁵;

"Yunanlık fikri, Rumluk fikriyle başlamıştır. Kuzey Yunanistan'la Mora çevresine sınırı olan Yunanlığa mukabil Batı Anadolu, Adalar ve Rumeli'nin çeşitli taraflarına yayılmış olan Rumluk daha geniş bir camiadır; her ikisi de irkî birlikten tamamen yoksundur. Bütün Rum-Yunan toplumu bir mezhep ve dil birliğinden ibarettir. Bilhassa mezhep bakımından ilk zamanlarda Sırp larla, Bulgarlar ve Ulahlar bile Rum toplumuna mensup sayılmıştır."

Osmanlı Devleti'nde *Millet Sistemi*'nin getirdiği idari ve hukukî statü ile her dinî grubun en yüksek rütbeli din adamlarından biri, kendi cemaatleri tarafından o grubun lideri olarak seçilmiş ve kendi topluluğunu düzenlemek ve yönetmekle görevlendirilmiştir⁸⁶. Böylece bu gruplar, kendilerine verilen *özerklik* sayesinde Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında, fakat *devlet içinde devlet* gibi hareket ederek kendi din, hukuk, gelenek ve göreneklerini, eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Bu sistem içerisinde Rumlar, deyim yerindeyse Osmanlı İmparatorluğu'nun *Mutlu Azınlığı* idiler.

Coğrafi dağılışı ve sahip oldukları ayrıcalıklar yönünden Osmanlı Devleti'ndeki diğer Hıristiyan reayaya göre durumları çok farklı olan bu mutlu azınlık, diğer gayrimüslim tebaa, iskân topluluğu gösterirken bunlar, hiçbir baskı altında bırakılmadan devletin ekonomik yönden canlı, aynı zamanda yaşam koşullarının çok elverişli olduğu özellikle büyük liman kentlerine yerleşmiş⁸⁷ ve bu ayrıcalıklı durumlarını her devirde ve kendi sosyal yapıları içinde sürekli korumuşlardır.

Osmanlı Devleti içerisinde *Rum Köylüsü*;

1. Din ve dil özgürlüğü,
2. Toprak üzerinde mülkiyet hakkı,
3. Askerlik görevini yerine getirmeme,
4. Kendilerine servet edinme özgürlüğünün tanınması⁸⁸ gibi hakları elde etmiştir.

⁸⁵ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, Türkiye Yay. İstanbul, 1955, s.104.

⁸⁶ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, Risale Yay. İstanbul, 1990, s.17.

⁸⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, TTK, Ankara, 1999, s.107.

⁸⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, s.107.

Yukarıdaki durumdan anlaşılacağı üzere XIX. yüzyılda Osmanlı Rum köylüsü, Batı Avrupa köylüsüne oranla çok daha mutludur.

Osmanlı Devleti'nin azınlıklara tanıdığı serbestlik çerçevesinde onlara kendi dillerinde eğitim yapma hakkının verilmesinden yararlanan Rumlar da kendi kiliselerini kurmuşlar ve kendi eğitim-öğretim kurumlarını açmışlardır. Bu kurumlar, dinî niteliği ağır basan bir eğitim sistemini benimsemişler, dolayısıyla da kiliselere bağlı kurumlar halinde teşkilatlanmışlardır⁸⁹; zamanla da örgün eğitim-öğretim kurumu haline getirilmişlerdir. Bir süre bu ilişki devam ettikten sonra Osmanlı Devleti'nin parçalanması yönünde plânlar tatbik eden batılı devletlerin yörüngesine girmeye başlayan bu eğitim kurumları buna bağlı olarak da ilgili devletlerin siyasî amaçları doğrultusunda Osmanlı Devleti aleyhine olan her türlü faaliyette yerlerini almışlardır⁹⁰.

İstanbul'dan başka İzmir, Bükreş, Sakız, Ayvalık gibi yerlerde Rum tüccarları tarafından açılan okullarda, dinî konulardan çok Yunan klasikleri, matematik ve doğa bilimleri okutulmaya başlanmıştı. Çoğu, Batı üniversitelerinde eğitim görmüş öğretmenlerin görev aldığı bu okulların mezunlarına, Rum tüccarların sağladığı burslar ile batı üniversitelerinin kapıları da açılıyordu⁹¹.

Bunun yanısıra Devlet içerisindeki Rum tüccarlar, *Doğu Akdeniz* ticaretini Venedik ve Cenevizlilerle birlikte sahiplenmişlerdi. İstanbul'daki Fenerli Rumlar ise devletin idari işlerine bakmayı geleneksel biçimde üstlenmişlerdi. Fener Rum Beyleri; Eflâk-Boğdan Voyvodahlıklarıyla Divan-ı Hümâyun ve elçilik tercümanlığı görevlerinin öncelikli adaylarıydılar⁹².

Patrikhaneye gelince; tapınma ve kendi hiyerarşik sistemi içinde yönetim bakımından, tam anlamıyla bağımsız bir durumdadır. Hatta bu durumdan olabildiğince yararlanan *Ortodoks Rum Kilisesi*, Bulgar ve Sırp reayayı da, Grek kültür propagandasıyla istismar etmekten geri durmamaktadır⁹³.

⁸⁹ İlknur Polat, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.440.

⁹⁰ Polat, "Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi", s.443.

⁹¹ Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)**, Ankara, 1993, s.20.

⁹² Karal, **Osmanlı Tarihi**, V, s.108.

⁹³ Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay. İstanbul, 1988, s.21.

Ortodoks Rum Kilisesi önderliğinde büyük bir dayanışma ve organizasyon içindeki Rum cemaati, XIX. yüzyıl başlarında 600'e yakın ticaret gemisiyle Odesa, Marsilya, Trieste ve Londra'daki kolonileri arasında ticari faaliyetlerini⁹⁴ ve Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik etkinlikleriyle birlikte bundan kaynaklanan siyasi nüfuzlarını da sürdürmekteydiler.

Rumlar, Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıldan itibaren büyük önem kazanan *Tercümanlık* makamını da 1821 Yunan İsyanı'na kadar ellerinde bulundurmışlardır. Eyalet, müessese, Divan-ı Hümâyun ve yabancı elçilik ve konsolosluk tercümanlıklarının hemen hepsine Rumlar getirildiği gibi baş tercümanlara yardımcı olarak çalışan *Dil Oğlanları* ve hizmetkârlarının da hepsi Rum idi⁹⁵.

Rumlara, devlet içerisinde dil ve dinî özgürlüklerle birlikte mülkiyet hakkının da tanınmış olması, ülke sınırları içinde güvenli ve müreffeh bir hayat sağlamıştı. Avrupalı tarihçilere göre 19.yüzyıl başlarındaki Osmanlı Rumları Batı Avrupa'daki toplumlardan daha güvenli ve bolluk içinde yaşıyordu. Yine kıyı kentlerde ve adalarda yaşayan, ticaret ve gemicilik yapan Rumlar, köylüye göre daha iyi yaşama sahiptiler.

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasından sonra da Rumlar, Osmanlı Devleti'ndeki hayatlarını sürdürmüşler ve bu arada yeni haklar da almışlardır. 3 Kasım 1839'da ilân edilen *Tanzimat Fermanı* ile Osmanlı tebaası eşit hale getirilmişti. Tanzimat ile birlikte yönetimin modernleştirilmesi, düzenlenmesi bakımında yerel yönetimlerde de önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu yeni düzenlemelerle oluşturulan bütün yerel yönetim birimlerinde gayrimüslimler, bu arada Rumlar da yer almışlardır⁹⁶.

Bu mutlu azınlığın en büyük sıkıntısı, devletin ekonomik zaafıyla birlikte, kanunnâmelerin belirttiği sınırların dışında kendilerinden de alınan vergilerden kaynaklanmaktadır⁹⁷. Fakat bu durumun devlet içindeki tüm halklara uygulandığı gerçeğini gözden uzak tutmamak gerekir. Kaldı ki, XIX. yüzyılın başlarında kapitülasyonların da etkisiyle, baştan beri Osmanlı iç ve dış ticaretinde önemli bir yer

⁹⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, s.107.

⁹⁵ Cengiz Orhonlu, "Tercüman", *İslam Ansiklopedisi*, XII/1, MEB, İstanbul, 1974, s.176. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I-II, İstanbul, 1977, s.740.

⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Ali Güler, *XX.Yüzyıl Başlarının Askeri ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayrimüslimler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1996, s.20-23. İlber Ortaylı, "İlk Osmanlı Parlamentosu ve Osmanlı Milletlerinin Temsili", *Kanun-ı Esasi'nin 110.Yılı*, Ankara, 1978, s.69-182.

⁹⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, s.107.

işgal eden Ermeniler ve Yahudilerle birlikte Rum tüccarlar, bu kez yabancı devletlerin himayesinde ticari etkinliklerini yine imtiyazlı bir biçimde sürdürmeyi başaramışlardır⁹⁸.

Rumların, Osmanlı Devleti içerisindeki konumunu sağlamlaştıran ve hukukî bir dayanak oluşturan asıl unsur 1876 *Kanun-ı Esasi'si*'dir gayrimüslimlerin de katılımı ile hazırlanan Kanun-ı Esasi'nin, din ve mezhep farkı gözetmeksizin *Osmanlı* saydığı tebaaya sağladığı başlıca haklar; kişi hürriyeti, basın hürriyeti, ticarî, sınaî ve ziraî her türlü dernek ve ortaklıklar kurma hakkı, eğitim ve öğretim hürriyetidir⁹⁹.

Kanun-ı Esasi'ye dayalı olarak 17 Mart 1877'de oluşturulan *Heyet-i Ayân*'a önce 27 üye tayin edildi. Bu sayı daha sonra 38'e çıkarıldı. Bu mecliste başlangıçta 9 gayrimüslim üye yer aldı. Sonradan bunlara iki kişi daha ilave edildi. 19 Mart 1877'de açılan ilk *Mebusân Meclisi*'nde 115 milletvekilinden 46'sı gayrimüslim idi. *II. Meşrutiyet* meclislerinde ise 1908'de 26 (toplam:188), 1912'de 15 (toplam:284) ve 1914'de 13 (toplam:259) Rum milletvekili bulunuyordu.

Özetle söylemek gerekirse; yüzyıllarca Osmanlı Devleti yönetiminde zengin, özgür ve huzur içinde yaşamış olan Rumlar; dilleri, dinleri ve gelenekleriyle varlıklarını her dönemde koruyabilmiş veya buna imkân tanınmış; fakat bağımsız bir devlet haline getirildikten sonra, doymak bilmeyen ulusal ve dinsel tutkularını, saldırgan bir stratejiyle sürekli tırmandırarak tatmine çalışmışlardır.

1.3.4. Grek

Yunanlar'a genellikle *Grek* diyen Batılılar bu adı *Eski Yunanlar*'ı anlatmak için kullanırlar. *Grek Uygarlığı*, *Grek Mitolojisi*, *Greece*, *Greko-Romen*, *Greko-mani* (Yunan geleneklerini taklit etme tutkusu) gibi deyimler buna birer örnektir.

Grek deyiminin Batı dünyasında Latinlerden (Romalılar) geçmiş olduğu sanılmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde İmparatorluk dışında kalan Avrupalılar, *Grekos/Grek*¹⁰⁰ kelimesini kullanmışlardır. Sözlük anlamı bakımında Grek, "*Fripon*.

⁹⁸ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler*, Ankara, 1983, s.16.

⁹⁹ Yavuz Abadan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S:1-4, (1957), s.22.

¹⁰⁰ De la Jenoviere'e göre; "*Roma İmparatorluğu'nu istila eden bütün barbarların karışımı olan-Grekler, eski Greklerin yalnızca isimlerini korumuş ve sürdürmüşlerse de onların bütün büyüklüklerini inkar*

escros" (Hırsız, Hilekâr) anlamına gelmektedir. Grek kelimesinin kötü anlamı nedeniyle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunan Hükümeti'nin başvurusu üzerine sözlüklerdeki *Grek* kelimesinin anlamında düzeltme yapıldı. Yunanlar *Grek* kelimesinin Batı kamuoyundaki bu kötü anlamı nedeni ile *Hellen* sıfatını kendilerine daha layık görmekte-dirler¹⁰¹.

Eski Yunanlar, M.Ö. VIII. yüzyılda Akdeniz'de ve Karadeniz'de koloniler kurdular. Bu kolonilerden biri de İtalya Yarımadası'ndaki *Cumae* idi. Bu koloniyi kuranlar, Eğriboz'daki *Halkisliler*'di. Cumae aracılığı ile Yunan malları ve sanat eserleri, Halkis şehrinde kullanılan Yunan Alfabeti, Yunan Tanrıları ve Efsaneleri İtalya'ya, en çok Latin ve Etrüsk çevrelerine girmiş, bütün bu kavimlerin kültür gelişiminde büyük etken olmuştur. Bu şehrin kurulmasına Eğriboz'un karşı kıyılarında oturan *Gralar*'ın da rol oynadığı düşünülerek bu kavmin adı İtalya'da biraz değiştirilmek sureti ile *Grekos* şeklini almış, sonraları Latinler tarafından kolektif bir sözcük olarak kullanılmıştır¹⁰².

Bütün bunların ışığında, Yunanlar için Batı'da kullanılan *Grek* deyiminin daha doğru olduğu söylenebilir. Çünkü İyon'dan çıktığı kabul edilen *Yunan* tabirine göre *Grek* kelimesi daha yerinde ve tarihsel gerçeklere daha uygundur. İyonlar, Dor istilası karşısında Yunanistan'a kaçan Akalara dayandığına ve Batı Anadolu'daki Aka kolonileri de zamanla buradaki Anadolu'nun eski halkı ile karışıp kaynaştığına göre bunlara *Yunan* demek, Yunanistan'daki halka da *Grek* demek daha uygun düşer.

1.3.5. Hellen

Hellen, Yunan mitolojisinde bir kahramanın adıdır. Hellen sıfatı, çeşitli etnik topluluklar için kullanılmıştır. Kelimenin dar anlamının kullanılması ardından yaygınlaştığı sanılmaktadır. *Hellenizm*, Yunan kültürü anlamına gelmektedir.

Büyük İskender, bütün ulusları Hellenlerle kaynaştırıp büyük bir dünya devleti kurmayı düşünmüştü. Bunu başaramadı, ancak Hellen kültürünü bütün doğuya yaydı.

etmişlerdir..." Şükrü Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, İstanbul, 1956, s.72. Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.1.

¹⁰¹ Erendil, "Yunanların Kökeni", s.105

¹⁰² Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.162.

Büyük İskender'den Hz.İsa'nın doğuşuna kadar süren bu çağa *Hellenistik Çağ*, bu çağa hakim olan Yunan temeli üstünde kaynaşık kültüre de *Hellenizm* adı verilmiştir¹⁰³.

Hellenler, Hint-Avrupa ırkındandırlar ve M.Ö. II. bin yıl içinde *Balkan Yarımadası*'nın sırtındaki ülkelerden daha sonra kendilerine göre adlandırılan yarımadaya göç etmişlerdir. *Iyon, Dor ve Eolia* boyları adı altında üç ayrı koldan Balkan Yarımadası'nın güneyine inmişlerdi. Burada hemen etkisi altına girdikleri üstün bir kültür buldular. Çobanlıkla geçinerek *eşitlik içinde* ve bundan dolayı da *özgürce* yaşadıkları bu çağa, *Altın Çağ* adını verdiler. Altın Çağ, M.Ö. VII. yüzyıla kadar sürmüştür¹⁰⁴.

Yunanlar, *Koloniler* döneminde de kendi özelliklerini korumak için çeşitli önlemler almışlardır. M.Ö. VII. yüzyıl edebiyatında ilk kez görülen *Panhellen* sözcüğü, *Hellen* adının ilk kez bu dönemde kullanılmaya başlandığını göstermektedir¹⁰⁵.

Atinalılar ve Ispartalılar M.Ö. 481'de Pers saldırılarına karşı *Hellen Birliği*'ni kurmuşlar, birliğe giren müttefiklerine ise *Hellenler* adını vermişlerdir.

Hellenizm sözcüğünü ilk kez bilimsel bir terim olarak tarihe mal eden Alman tarihçisi *J.G.Droysen*; bununla, Yunan kültürünün, Yunanistan sınırlarının dışına çıkarak, Akdeniz Bölgesi ve Ön Asya'da doğu kültürleri ile karışması sonucunda meydana gelen universal bir kültürü anlatmak istemiştir¹⁰⁶.

Mansel ise *Hellenizm* kavramına, *Droysen*'in tarif ettiğiinden daha geniş bir anlam verir ve Hellenizm'i yalnız doğu kültürleriyle Hellenlerin kültürünün karışmasından meydana gelen bir medeniyet değil, Hellenlerin etki yaptığı Hellen ve diğer toplulukları da içine alan bir medeniyet olarak kabul eder¹⁰⁷.

M.Ö. 338'de Makedonya Kralı Büyük İskender, Atina ile karşı karşıya geldi. Atina, Makedonya'nın üstünlüğünü kabul etti. *Philip*, Yunan şehirlerinin hepsini birleştirmek istedi. Isparta ve Yunanistan şehirleri *Hellen Birliği*'ni meydana getirdiler. Müttefiklere *Hellenler* adı verildi. İskender'in ölümünden sonra (M.Ö. 323) Atina, bu

¹⁰³ Haçerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, II, s.306.

¹⁰⁴ Haçerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, II, s.307.

¹⁰⁵ Erksan, *Mare Nostrum*, s.81-83.

¹⁰⁶ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.507-508.

¹⁰⁷ Mansel, Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.507.

birliği dağıttı ve Yunanistan'ın büyük şehirlerini kendi idaresi altında birleştirip *Hellen Birliği*'ni kurdu¹⁰⁸.

Büyük İşkender'in ölümünden sonra Yunan kültürü, Anadolu'da kurulan bir çok küçük devletçikle başlamış, aydın zümre arasında Yunanca adlar almak, Yunanca konuşmak modası yaygınlaşmıştır. Böylece oluşan akım ve uygarlık *Hellenistik Dönem* olarak tarihe geçmiştir.

Bununla ilgili olarak *Hellas* adı geçer ki, bu terim *Teselya*'nın merkezini anlatırdı. Sonraları bu kavramın sınırları genişledi. Yunanların Adalar Denizi'nde, Batı Anadolu'da ve İtalya'da koloniler kurmalarından sonra Yunan etkisi buralara da hakim oldu. M.Ö. VI. yüzyılda bütün bu bölgeler için *Büyük Yunanistan* anlamında *Megali Hellas* adı kullanılmıřtır¹⁰⁹.

Yukarıdaki olguların yanısıra tarihte zaman zaman ortak tehlikelere karşı birleşme zorunluluğu duyan eski Yunanistan halkı, ittifak edenlere ve kültürel, özellikle dil-yakınlığı olanlara *Hellen* adını vermiş, başka dil konuşan düşmanlarına da *Barbar* diyerek bir ayırım yapmıştır.

1.4. Megali İdea ve Enosis

Yunanistan Devleti'ni, milli kurtuluşlarının ilk aşaması olarak değerlendiren Yunanlar, devletin sınırları dışında bulunan ve soydaş olarak gördükleri Yunanca konuşan nüfusun da, üzerinde yaşadığı topraklarla birlikte Yunanistan'a katılması fikrinden hareket ederek, aralıksız bir şekilde *Enosis* ve *Megali İdea* doğrultusunda çaba sarf etmiřlerdir¹¹⁰.

Yunan başbakanlarından *Kolettis* (1774-1847), 1844 Ocak ayında, krallık ile diğer bölgelerdeki Rumlar arasında bağ kurarak, Yunan dünyasını şöyle tanımlıyordu¹¹¹: "*Yunanistan Krallığı, bütün Yunanistan değerildir; o, Yunanistan'ın*

¹⁰⁸ "*Panhellenizm*"; Yunan Birliği anlamına gelmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Yunan asıllı halkları tek Yunan yönetiminde birleştirme ülküsünü dile getirir. Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, V, s.139.

¹⁰⁹ Erendil, "Yunanların Kökeni", s.107.

¹¹⁰ Murat Hatipoğlu, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.456. Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, AAM Yay. Ankara, 1999, s.7-8.

¹¹¹ Micheal Llevellyn Smith, **Yunan Düşü**, (çev.Halim İnal), Ayraç Yay. Ankara, 2002, s.17.

sadece küçük ve en fakir parçasıdır. Yunan da sadece kraliyet sınırları içinde yaşayan Yunan değildir; Yanya'da, Selanik'te, Serez'de, Edirne'de, Konstantinopolis (İstanbul)'te, Trabzon'da, Girit'te, Sisam'da yaşayan ve tarihin herhangi bir döneminde ve hangi topraklarda yaşamış olursa olsun, Yunan ırkına mensup olan herkes Yunandır... Elenizm'in iki büyük merkezi vardır: Atina ve Konstantinopolis; Atina sadece kraliyetin başşehridir; Konstantinopolis ise bütün Etenlerin sevinci ve ümidi olan büyük başkenttir."

Batılıların *Graecia Irredenta* (Yunan Yayılmacılığı) dedikleri bu sınır tanımayan ve yayılmacı görüş, Yunan devletinin, bütün zamanlar için, milli ve değişmez politikasını oluşturacak olan Megali İdea'nın iskeletiydi; bütün bu adı geçen bölgelerin hepsinin aynı zamanda Yunanistan'a katılabilmesinin imkânsızlığı sebebiyle de, göz dikilen toprak parçalarının kademeli olarak Yunanistan ile birleşmesi yolunun seçildiği ve kısa veya uzun vadede, tek tek Enosis evreleriyle Megali İdea'nın gerçekleştirilmek istendiği görülecektir¹¹².

1.4.1. Megali İdea

Yunan dış politikasını belirleyen en önemli düşünce yapısı olan *Megali İdea*'nın Türkçe karşılığı *Büyük Ülkü*'dür. Bununla birlikte, Megali İdea'nın tek ve açık bir tanımlaması yoktur. Söz edildiği döneme göre bağımsız bir Yunanistan'ın, Büyük Yunanistan'ın, Yunan İmparatorluğu'nun veya Doğu Roma İmparatorluğu'nun kurulmasını öngören bir anlamda kullanılmıştır. Bununla birlikte Megali İdea'nın kısaca; "*Yunanların geçmişte yaşamış oldukları iddia edilen toprakları, başta büyük başkent Konstantinopolis olmak üzere ele geçirip Doğu Roma'yı diriltmek ve iki kıtayı, beş denizli büyük bir Yunanistan kurmak*" şeklinde tanımının yapılması mümkündür¹¹³.

Yunanistan'ın, emperyalist politikaların bir ürünü olarak ortaya çıkışı, modern manada bir *ulusun* olmaması gibi bir sorunu da beraberinde getirmişti. Bu durum, zamanla kronik bir kompleks haline gelecek olan *kimlik bunalımına* kaynak teşkil etmiştir. Yunanistan'ın bu, sosyal ve siyasal yapısında artan kimlik bunalımı ve sosyo-

¹¹² Hatipoğlu, " Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", s.457.

¹¹³ Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.29.

politik sorunlar, Megali İdea adlı yayımcı modeli, bir çözüm haline getirmiştir. Böylece, ortak bir ülkünün benimsenmesi ile bir ulus yaratılmaya çalışılmıştır¹¹⁴.

Megali İdea, psikolojik bir bunalım yaşayan topluma bir kimlik kazandırmak ve toplumsal gerilimi, çıkarları doğrultusunda motive etmek isteyen yerel kesimler ve bunların bağlı olduğu dış güçlerin *Şark Meselesi* isimli genel emperyalist politikaları açısından alternatifli bir çözüm yolunu oluşturmuştur.

Megali İdea öğretisi, Türk Ulusunu ve yüzyıllardan bu yana üzerinde yaşamakta olduğu Türk topraklarını hedef alır; küçük Yunanistan'ın bu topraklar üzerinde genişleme politikasını oluşturur. Bu fikre ve ilkeye göre, 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar işgal edilerek, bir Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen büyük Doğu Roma İmparatorluğu yeniden kurulacaktır. Bu imparatorluğun başkenti ise *Constantinopolis* diye andıkları İstanbul olacaktır.

Megali İdea adındaki bu ırkçı doktrin, kuruluş amacı olarak ortaya koyduğu hedeflerine ulaşabilmek için her türlü eylemi mubah saymakta ve tüm dünya insanlığının lanetlediği terörizmi tek icra silahı olarak kullanmaktadır.

Megali İdea öğretisinin ilk defa *Rhigas Pherarios* tarafından ortaya atıldığı söylenmekte ise de bu, tamamıyla doğru değildir. Çünkü Rhigas Pherarios'nun çok eskiden beri var olan ve Ortodoks Kilisesi tarafından değişik isimler altında canlı tutulmuş bulunan bir düşüncenin ancak isim babalığını yapmaktan ve onu terör eylemleriyle gündeme yerleştirmekten öte bir hizmeti olmamıştır. Aslında Rhigas, Yunan milli devleti kurmaktan çok resmi dilin Yunanca olduğu çok uluslu büyük bir Balkan devleti kurmayı önermişti¹¹⁵. Bununla birlikte O'nun şiirlerindeki milliyetçi ifadeler bu ideolojinin anlamlandırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Rhigas Pherarios, aslen Velestinli Hıristiyan bir Arnavut ailenin oğlu idi¹¹⁶. Türk Milletinin varlığından rahatsız olan Avrupa Devletlerinin de teşvik, yardım ve himayesinde Megali İdea'nın sözcüsü olmuştur. Rhigas, bu uğraşında yalnız da değildi.

¹¹⁴ Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, (çev.Devrim Eveci), Ayraç Yay. Ankara, 1997, s.6. Sarımay-Sünbül, *Emperyalizm*, s.143.

¹¹⁵ Anderson, *Doğu Sorunu*, s.71.

¹¹⁶ Mehmet S.Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır*, I, Ankara, 2000, s.132

Osmanlı Devletinin, Eflak'a voyvoda olarak tayin ettiği *N. Mavroyanni*'nin yeğeni *D. Mavroyanni* ile birlikte. Rhigas Pherarios'nun ateşli şiirleri, şiirlerinden yaptığı besteleri ve söylevleri beraberinde düşünce olarak 1791 yılında gündeme getirilen ve 1796 yıllarında Bükreş'te çizilerek "*Yunanım*" diyen bütün toplumlara gönderilen Megali İdea haritası basılıp dağıtıldığı zaman, dayanak olarak alabileceği ulusal bir toprak da yoktur. Bu gerçeğe rağmen, Megali İdea'yı doktrin olarak gündeme yerleştirenler, Doğu Roma İmparatorluğu'nu *Hellen Devleti* olarak kabul etmekte ve Makedonyalı İskender'i safkan Hellen saymakta bir sakınca görmemişler, bunların yönetimleri altına giren ülkeleri hatta nüfuz alanlarındaki toprakların bile üzerinde hak iddia etmenin Grek ırkı için meşru olduğunun savunuculuğunu yapmaktan çekinmemişlerdir. Megali İdea'nın yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması görevini ise Rum Ortodoks Kilisesi ve Ortodoks mezhebinin merkezi olan İstanbul'daki Patrikhane üstlenmiştir¹¹⁷.

Megali İdea öğretisinin isim babası Rhigas Pherarios, Megali İdea haritasının çizilip, Rum topluluklarına gönderilmesinden sonra, Mavroyanni ile birlikte, *Sinomosia Komites*'ni kurdu. Bu komite, daha sonraki yıllarda kurulacak olan *Etery* terör örgütünün çekirdeğini oluşturacaktır. Amaç, Osmanlı Devleti'ni bölmek, Balkanlar'da bir Rum devleti kurmaktır. Bu nedenle, Rhigas önderliğinde Rum teröristler, Rumeli toprakları üzerinde anarşi ve terör eylemlerine başladılar.

Türk yetkililer, Rhigas ve yandaşlarını yakalayarak adalete teslim etmek için çalıştı, ama onlar, Avrupalı destekçilerinin yardımlarıyla Eflak'tan, Avusturya'ya, oradan da İtalya'ya geçebiliyorlar ve aynı yolları kullanarak tekrar geri dönebiliyorlardı.

1791 yılında gündeme getirildiği zaman akli başında Yunanlar tarafından bile gülünüp geçilen Megali İdea öğretisi; adalarda yaşamakta olan homojen bir yapıya sahip ve ulusal kimlik arayışında olan toplumlar tarafından da kabul gördü. Rum toplumu için umut dolu siyasi bir gelecek vaat eden bir öğretiye ihtiyaç vardı. İşte bunu iyi değerlendiren Ortodoks Kilisesi, Megali İdea adını almış fakat çok eski olan öğretiye sahip çıkarak onu ileriye taşımayı görev kabul etmişti¹¹⁸.

¹¹⁷ Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, s.45-46.

¹¹⁸ Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, s. 132-133.

Kapsamı; "Yunan oldukları iddia edilenlerin geçmişte yaşadıkları toprakları, başkent İstanbul olmak üzere ele geçirip Doğu Roma İmparatorluğu'nu diriltmek ve 2 kıtalı 5 denizli büyük bir Yunanistanı kurmak" olarak belirlenen Megali İdea siyasal olarak ilk defa, Ocak 1844 tarihinde ortaya atılmıştır. Megali İdea'nın siyasal yönünü dönemin Yunanistan Başbakanı *Ioannis Kolettis* hayata geçirmiştir¹¹⁹.

Megali İdea adlı yayılmacı düşüncenin tanımını, Kolettis'in yapmasını Kitsikis; "...Yunanların kafasına ırksal nefreti Batılı aydınlar sokuyorsa da onları, Türkler aleyhine toprak genişletilmesi anlamına gelen Megali İdea'yı gerçekleştirmeye itenler ise büyük güçlerin diplomatlarıydı. Zaten bu düşüncenin isim babası, terimi 1844'te ilk kez kullanan Fransız yanlısı kesimin başı olan Kolettis'di..." sözleri ile açıklamıştır¹²⁰.

Megali İdea, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir devlet politikasına dönüşerek Yunanistan'ın Anadolu ve Türklere yönelik kendine özgü emperyalizminin değişmez temeli olmuştur. Ancak Yunanistan, Avrupalı güçler izin verdiği sürece, kendi emperyalist çıkarlarını gerçekleştirebilmiştir¹²¹.

Megali İdea, 1881'den sonra Yunanistan iç politik hayatının vazgeçilmez bir aracı haline dönüşmüştür. Bu tarihten sonra iktidara gelen *Deliyannis*¹²² gibi maceracı politikacıların programlarının ana konusunu oluşturmuştur.

Yunanistan'ın, başta Anadolu olmak üzere, yayılmacılığını simgeleyen Megali İdea ile ilişkili konular ve gelişmeler, iç politik hayatın kullanım malzemeleri hâline gelmiştir. Yunanistan'daki yöneticiler; Megali İdea'yı ilk adım olarak toplumu, kapsamı daha sonra genişletilen Enosis, yani Girit Adası'nın, Yunanistan ile birleştirilmesi yönünde harekete geçirmek için kullanmıştır. Ancak, Yunanistan'daki yöneticilerin, Girit'te (1866-1869, 1888-1889 ve 1896-1897 de) çıkardıkları isyanlar ve 1897 tarihli *Türk-Yunan Savaşı*'nın Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile sonuçlanması üzerine, Avrupalı güçler duruma müdahale etmişlerdir. Bunun üzerine, Yunanistan'daki

¹¹⁹ Smith, *Yunan Düşü*, s.17.

¹²⁰ Kitsikis; "...Yunanları kıskırtan diplomatlara örnek olarak, 1881-1886 arasında görev yapan Fransa Büyükelçisi Charles de Moüy'ü verebiliriz. Aynı Driault gibi de Moüy de Yunan çıkarlarına hizmetten çok zarar veren fanatik Filelenlerden, Türk düşmanlarından biriydi. Hellenismos'un doğudaki kutsal misyonuna dair abartılı propagandaları ile Yunanları 1922'deki hezimete itenlerde bunlardı..." demektedir. Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, (çev.Volkan Aytar), İletişim Yay. İstanbul, 1996, s.154-155.

¹²¹ Sarımay-Sünbül, *Emperyalizm*, s.57.

¹²² Karal, *Osmanlı Tarihi*. VIII. s.114.

yöneticiler Megali İdea'yı. bu dönem için Yunanistan'ın kuzeyinde kalan Osmanlı topraklarının elde edilmesi ile sınırlandırmışlardır¹²³.

Ağustos 1910'daki seçimler sonucunda başbakanlığa seçilen *Eleutherios Venizelos*, öncülerinin aksine Megali İdea'yı, Yunanistan'ın modern dönem siyasetinin tüm alanlarına taşımış ve bu konuda çok başarılı olmuştur¹²⁴. İngiltere ve Fransa yanlısı eğilimi ve bu güçlerin çıkarlarının farkında olması nedeniyle, bu güçler tarafından da desteklenen Venizelos göreve geldiğinde yaptığı ilk konuşmasında, Megali İdea olgusuna yaklaşımını oldukça net bir şekilde ortaya koymuştur.

Venizelos, iktidara gelmesinden daha iki yıl geçmeden Megali İdea'yı gerçekleştirme girişimlerine başlamıştır. Bu amaçla ilk önce, çıkarları ters düşse de, Bulgaristan ve Sırbistan ile Osmanlı Devleti'ne karşı bölgesel bir işbirliği oluşturmuştur¹²⁵. Avrupalı güçlere rağmen Venizelos, bu işbirliğini 1912 yılı sonlarında Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân ederek hayata geçirmiştir. Venizelos'un bu girişimi Yunanistan'ın: Avrupalı emperyalist güçlerin vesayetinde doğan ve gelişen kendi emperyalist politikalarını bağımsız olarak uygulayabileceğini ve Avrupalı güçlerin, Yunanistan'ı kontrol mekanizmalarını yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini açıkça ortaya çıkarmıştır.

Balkan ülkelerinin birliği karşısında Osmanlı Devleti kuvvetlerinin yetersiz kalması üzerine, Yunanistan, kısa sürede Sakız, Midilli ve Sisam adalarını ele geçirmiştir. Şubat 1913 tarihinde ise Yunanistan, Epir'in başkenti Yanya'yı işgal etmiştir. Mayıs 1913 tarihli *Londra Andlaşması* ile bu kazançlarını garanti altına alan Yunanistan, daha sonra bu çıkarlarının çatıştığı Balkanlı müttefikleri ile mücadeleye girişmiştir. Bu mücadeleden, Yunanistan kazançlı çıkarken, Bulgaristan'ın kayıpları büyük olmuştur.

Nitekim, yayılmacı arzularını gerçekleştirmeye çalışan Yunanistan'ın toprakları, kuruluşundakinden %70 oranında büyürken, yaklaşık 2.800.000 olan nüfusu ise iki katına çıkmıştır. Böylece, Yunanistan'ın Megali İdeası, Venizelos öncülüğünde gerçekleştirilebilir bir olasılık haline gelmiştir.

¹²³ Sarımay-Sünbül, *Emperyalizm*, s.58

¹²⁴ Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.94-100.

¹²⁵ W.M.Sloan, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, İstanbul, 1987, s.135-138.

Venizelos'un, Megali İdea'nın gerçekleştirilmesine yönelik izlediği saldırgan politika, Osmanlı Devleti'nin artık parçalanmasına karar veren Avrupalı güçlerin genel çıkarlarının gölgesinde hızla güçlenmeye başlamıştır¹²⁶.

Yunanistan'ın Anadolu'yu işgal hareketinin kınandığı ve Yunan ordusunun 1919-1922 yılları arasında Türk ahali aleyhindeki taşkınlıklarının anlatıldığı eserinde *Nakracas*, şunları ifade etmektedir¹²⁷;

"Yunanistan'ın gerçek dışı Megali İdea düşüyle giriştiği Anadolu Seferi, milliyetçi ve yayılmacı bir nitelik taşıyordu. Zira Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Rumlar, bir azınlık konumunda idiler. Yeni Yunan devletinin emperyalist politikası, Kemal Atatürk'e Osmanlıcılığı kaldırıp Türk milliyetçiliğini geliştirmesine ve onun aracılığı ile çağdaş Türk ulusunu yaratmasına büyük ölçüde yardım etti".

Psyrukis de, *"Anadolu Felaketi"* isimli eserinde yine bu konu ile ilgili şunları ifade etmektedir¹²⁸;

"...Böylelikle Yunanlı kentsoylu tarihçiler, bir yandan Anadolu Rumluğunun ulusal sorununu doğru değerlendiremediler, diğer yandan Yunanistan'ın 1919-1922 yıllarında Yakın Doğu'daki gerçek rolünü anlayamadılar. Tüm Anadolu Rumlarının ulusal haklarını güvenceye bağlamak gerekçesiyle Türk ulusal bölgesinin parçalanmasını ve gerçekte esir edilmesinin savunucuları oldular. Papanastasiu¹²⁹, ulusal faciamızdan yıllar önce 'Türk Devrimi' başlıklı incelemesinde şu uyarıda bulunuyordu: 'Gerçek özgürlük, ulusal eşitlik ve dayanışma yolu, Türkler için olduğu kadar Türkiye'de yaşayan halklar için de tek kurtuluş yoludur, onları yüksek bir yaşam düzeyine ulaştıracak tek yoldur.' Ve gözlemini şöyle tamamlıyordu: 'Bu halkların yüksek çıkarları, ulusal megalomanilerini ve istilacı emellerini terk edip, Türkiye'ye gerçek

¹²⁶ Venizelos'un gayretleri, Kral Konstantin ve yandaşları tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. Bu durum, zaten istikrarsız olan Yunanistan toplumunun kamplaşması ile sonuçlanırken, izlediği politikalarla İngiltere ve Fransa'nın desteğini arkasına alan Venizelos daha cüretkar bir tavır takınmıştır. Sonuçta, Kralcılar ve Venizelosçular arasında ciddi bir çatışma ortamı yaratan bu duruma, çıkarlarını Venizelos'a endeksleyen İngiltere ve Fransa, Haziran 1917 tarihinde fiilen müdahale etmiştir. Bu müdahale, Yunanistan'ın bağımsızlığının sadece kâğıt üzerinde kaldığını ortaya koymuştur. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, III/2, TTK, Ankara, 1955, s.558-565.

¹²⁷ Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, (çev.İbrahim Onsunoglu), Belge Yay. İstanbul, 2003, s.20.

¹²⁸ Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, s.70.

¹²⁹ Alexanderos Papanastasiu (1876-1936): Yunanlı siyaset adamı. İki kez kısa süreyle başbakanlık görevinde bulunmuştur.

özgürlüğün yerleşmesi için insani çabalara katılmalarını gerektirmektedir.' Ancak bu gerçeği Yunanlı kentsoylu tarihçiler fark edemediler."

I.4.2. Enosis

Yunanların yüz yılı aşkın bir süredir dillerine doladıkları *Enosis*¹³⁰, Makedonya'da, Trakya'da, Adalar'da, Girit ve Kıbrıs'ta Yunan emperyalizmine dönüşmüş ve Yunan siyasî emellerinin bir saplantısı haline gelmiştir. Enosis'in sözlük anlamı; "*İlhak-Birleşme*"dir. Enosis, gerçek anlamı ile Mora Yarımadası'nda kurulan küçük Yunanistan'ın yavaş fakat emin bir şekilde genişleyerek Büyük İskender İmparatorluğu'nu yeniden yaratma politikasının kapalı bir ifadesidir¹³¹.

Enosis, Yunan-Doğu Roma medeniyetinin mirasını temsil eden yerel bir harektir. Önce Yunan-Doğu Roma medeniyetini yeniden ihya etmek için aydınlar tarafından başlatılmış, sonra da Kilise tarafından sahip çıkılmıştır¹³².

Girit Adası, Enosis politikasının bir sonucu olarak Yunanistan'a ilhak edilmiştir. Yunan orduları, 1919'da Batı Anadolu'ya Enosis'i gerçekleştirmek için çıkmışlardı. Yine Enosis'i gerçekleştirmek için Yunanlar, Kıbrıs'ta kurdukları EOKA terör örgütü ve daha sonra Rum Milli Muhafız ordusu ile 1955-1974 yılları arasında Kıbrıs Türk halkını yok etmek istemiştir.

Yunanlar, Girit'i Yunan topraklarına katmakla Enosis savaşını sona erdirmeyeceklerini, Girit Adası'ndan sonra Rodos, On İki Adalar, Epir, İzmir, Kıbrıs ve İstanbul'u ilk fırsatta topraklarına katacaklarını açıkça beyan ediyorlardı. Bu ölçüler içerisinde Enosis, Türk vatanının bütünlüğüne, Türk milletinin varlığına yönelmiş çok tehlikeli bir Yunan idealidir ve Megali İdea ile eş anlamda olup onunla bütünleşmiştir.

Yunanlar tarafından Batı Anadolu'daki Yunan işgalinin muvakkat bir mahiyete hâiz olduğu söylenmekteyse de Yunan Megali İdeası Batı Anadolu'da ilhakı hedef göstermekteydi. Bu hedefin yanında Balkan Savaşı ile beraber Anadolu'da Türk-Yunan

¹³⁰ (Yu.*Platinos*) Birleşme... Yeniplatoncu Roma Okulu'nun kurucusu Platinos'a göre insanın amacı Tanrı'ya benzemektir. İnsani Tanrı'ya; sanat, sevgi ve felsefe olmak üzere üç yol götürür. İnsan, bu yolların sonunda Tanrı ile ENOSİS'e erer. Bu ENOSİS, kendinden geçiş, bir esirmedir. Hançerlioğlu. **Felsefe Ansiklopedisi**, II s.56.

¹³¹ Ali Fikret Atun, **Yunan Karakterinin Anatomisi**, Kıbrıs, 1996, s.29. Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, s.89

¹³² Suat Bilge, **Büyük Düş**, 21.Yüzyıl Yay. Ankara, 2000, s.19.

ilişkilerinin kötüleşmesi ve Anadolu'daki Rumların Yunan politikacılarına baskı yapmaları. Yunanların Enosis için çalışmalarına yol açmıştır. Aslında bu durum, sistemli bir politikanın parçasıydı.

Yunan işgalinin Ankara'ya kadar uzanması ve işgal ettikleri yerlerdeki tavır ve davranışları, Yunanistan'ın ilhakı sağlamak için her yola baş vuracağını gösteriyordu. İşgalden önce ilhakı gerçekleştirmek için ileri sürdüğü gerekçeleri işgal süresince de tekrar eden Yunanistan, iddialarını teyit ettirmek istercesine Türk halkının imhasını bir yol olarak görmüş ve meseleyi hukukî zeminde kabul edilebilir bir hale getirmeye azami gayret sarf etmiştir.

1.5. Filiki Eterya ve Etniki Eterya

Etniki Eterya (Etnike Hetairia) konusunda tarih kitaplarımızda yapılan çok önemli bir hata maalesef günümüze kadar gelmiştir. Bir çok tarih kitabında, Etniki Eterya Cemiyeti'nin 1814 yılında kurulduğuna dair yanlış bir ifade kullanılmaktadır. Oysa 1814 yılında kurulan cemiyetin adı sadece *Eterya*'dır¹³³. Ahmed Cevdet Paşa, eserinde bu tarihte kurulan cemiyeti anlatırken, *Eterya Cemiyeti* ifadesini kullanmakta ve *Etniki Eterya* dememektedir¹³⁴. Coşkun Üçok ise *Siyasî Tarih* kitabında *Filiki Eterya* (Philike Hetairia-Dostlar Cemiyeti) demektedir. Doğrusu, Filiki Eterya¹³⁵ ya da Cevdet Paşa'nın dediği gibi Eterya Cemiyeti olmalıdır. 1930'da *Hamit ve Muhsin Beyler* tarafından Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yazdırılan *Türkiye Tarihi*'nde ve 1931'de yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılan *Tarih III*'de; 1814'te kurulan cemiyet, *Etniki Eterya* diye geçtiğinden, bu kitaplardan naklen şimdiye kadar Etniki Eterya olarak kullanılmıştır¹³⁶.

Eterya, bir kültür ve edebiyat derneği şeklinde tanınıyordu. Aslında tamamen Rusya'nın güdümünde olan bu derneği, dostluk ortaklığı olarak ifadelendirmek yanlıştır. Çünkü kuruluş itibariyle millidir. Filiki Eterya, daha sonra kurulacak olan Etniki

¹³³ Anderson, **Doğu Sorunu**, s.68-69. Georges Castellan, **Balkanların Tarihi**, İstanbul, 1993, s. 270.

¹³⁴ Ahmet Cevdet; **Tarih-i Cevdet**, II, İstanbul, 1309, s.74-75.

¹³⁵ İlber Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.167. Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, s.47.

¹³⁶ Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.131.

Eteryaya'nın da öncüsü olmuştur. Filiki Eteryaya, Osmanlı hakimiyeti altında kurulurken Etniki Eteryaya bağımsız olan Yunan Krallığı tarafından kurulmuştur. Derneğin *Etniki Eteryaya* ismi ile kuruluş tarihi ise Kasım 1894'tür¹³⁷.

Filiki Eteryaya'nın ilk amacı, Rumları Osmanlı yönetimine karşı ayaklandırmak, bu arada mümkün olursa diğer Balkanlı Hıristiyan topluluklarını da bu isyana karıştırmaktır. Örgüt, malî problemlerini çözümlenmek amacıyla bünyesine öncelikle büyük tüccar ve armatörleri kaydetmiş, ayrıca halk üzerinde daha etkili propaganda yapabilmek için papazları kullanmıştır. Bu örgüt, zamanla güçlendikçe gayesini daha belirgin ve açık bir şekilde propaganda etmeye başladı. Filiki Eteryaya, ilk aşamada Mora'da bir Yunan devleti kurmayı, sonra da Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik, Adalar Denizi, On İki Ada, Kıbrıs ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a katmayı, nihayet İstanbul'u ele geçirerek Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hedefliyordu¹³⁸.

İlk olarak *Rhigas Pherarios*'nun 1796'da Viyana'da kurmaya çalıştığı *Eteryaya*, Avusturya polisinin Rhigas'ı tutuklaması ve Osmanlı yetkililerine teslim etmesi (1797) sonucunda amacına ulaşamamıştı¹³⁹. Avrupalı güçlerin koydukları isimle "*Hellen ayrılıkçı / ulusal hareketi*"nin en önemli örgütü olan Filiki Eteryaya Cemiyeti'nin¹⁴⁰ kurucuları Batnoz Adalı *Emanuel Xanthos*, Nardalı *Nikolaos Skufas*, Yanyalı *Athanasios Tsakaloff* adlarında ikisi Rum, birisi Bulgar olmak üzere üç kişiydi¹⁴¹. Bu üç kişi de ticaret ile uğraşmaktaydılar. Örneğin Xanthos, Odesa'da bir tüccar kâtibi idi.

¹³⁷ Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu", s.171. La Gorce, **Çağlar Boyu Yunanlar**, Belge Yay. İstanbul, 1986, s.285. Hakkı Akalın, **Ege'de Bahar**, Ümit Yay. Ankara, 2000, s.46.

¹³⁸ Karal, **Osmanlı Tarihi**, V, s.109.

¹³⁹ Aslında 1896'dan daha altı yıl önce Rumların Rus Çariçesi II.Katerina'ya bir başvuruları olmuştur. 1790 yılının Nisan ayında Panos Kiri, Khrizos Lazotsi ve Nikolaos Pangalos adlı üç Rum, Çariçe II.Katerina'dan; "*barbar Müslümanlara karşı gasp edilmiş imparatorluklarının, Patrikhanelerinin ve kutsal dinlerinin kurtarılması için*" yardım dilenmişler, Yunanistan'ın başına Kral olarak Çariçe'nin soyundan gelen Konstantin'in getirilmesini talep etmişler ve "*Hıristiyanlığın düşmanına karşı silahlanmış olan Rumların hayatları ve kaderleri adına, Çariçenin ayaklarına kapanma cesaretini gösterdiklerini*" belirterek, Rus müdahalesini istemişlerdir. Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.5-6.

¹⁴⁰ Filik-i Eteryaya'dan önce de Avrupalı güçlerin öncülüğünde bazı örgütler kurulmuştu. Bunlar arasında ilk sırada 1810'lu yılların başında kurulan *Athena* ve 1813'te kurulan *Hotel de Grec* gelmektedir. Bu iki organizasyon da Fransa'nın himayesinde kurulmuşsa da Hotel de Grec'in, Rusya yanlısı *Finiks* ve *Filiki Eteryaya*'nın kuruşundaki rolü dikkat çekicidir. Bunların dışında 1811 yılında Bükreş'te *Filologiki Eteryaya* ve 1812'de Atina'da üyeleri arasında İngilizlerin de yer aldığı *Eteryaton Filomuson* kurulmuştur. Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.6-11.

¹⁴¹ Kitsikis, **Türk-Yunan İmparatorluğu**, s.171. **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Genelkurmay ATASE Yay. Ankara, 1985, s.25-26. Selahattin Salıxık, **Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik'i Eteryaya**, Kıtas Yay. İstanbul, 1968, s.147.

Derneğin kurulmasından sonra zaman içinde, değişik üye grupları arasındaki yerel ve fraksiyonel düşmanlıklar kendini baş göstermeye başladı. Dernek üyelerinin siyasî radikalizmi, özellikle üst düzey rahipler ve Fener Rumlarında güvensizlik uyandırıyordu. 1818'den itibaren dernek faaliyetleri Yunanistan, İtalya, Mısır ve Rusya'daki Yunan kolonileri üzerinde odaklanmaya başladı¹⁴². Güçlü bir desteğe ihtiyaç duyulması üzerine Ruslarla diyaloga geçildi ve Rus Çarı *I. Alexander*, derneğin gizli genel başkanı imiş gibi gösterilerek Rus devletinden büyük bir destek sağlamayı başardılar. Bu, aynı zamanda dernek üyeleri üzerinde de psikolojik bir etki meydana getirmekteydi¹⁴³.

Bu arada derneğin başına da birinin getirilmesi gerekmektedir. Dernek tarafından ilk düşünülen kişi, 1816'dan beri *Kont Nesselrodé* ile birlikte Rus Dışişleri Bakanlığı'nı yürüten *John Capodistrias* idi. Ancak Capodistrias, devrimci bir örgütün lideri olmayı kabul etmeyince, yapılan girişimlerin ardından *General* rütbesi ile Rus Çarı'nın *Savaş Yaverliği*'ni yapmakta olan *Alexandros Hypsilantis*, derneğin genel başkanı olarak Rus Çarı gösterildiği için, *Başkan Vekili* unvanı ile derneğin başına getirildi¹⁴⁴. Hypsilantis, çok eski Fenerli bir ailenin mensubudur¹⁴⁵.

Derneğin sloganı; Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden ihya etmektir. Bu amaca ulaşabilmek için de yapılacak ilk iş, Osmanlı Devleti sınırları dahilindeki bütün Hıristiyanları silahlandırmak ve Rumlar arasında mücadelede birlik ve beraberliği kurmaktır.

Eteryia Cemiyeti'nin faaliyetleri neticesinde; Alexandros Hypsilantis'in kardeşi *Dimitrios Hypsilantis* ile *Prens Kontakuzene* ve *Patras Piskoposu Germanos*'un teşvikleri ile 6 Nisan 1821'de Mora Rumları'nın ayaklanmasına neden olunmuştur¹⁴⁶. Kısa sürede gelişen ayaklanma, bir din ve ırk savaşına dönüştü. Mora bölgesinde Osmanlı askeri yok denecek kadar azdı. Olanlar da, *Tepedelenli Ali Paşa*'ya karşı,

¹⁴² Anderson, *Doğu Sorunu*, s.69.

¹⁴³ *Megalo İdea*, s.27.

¹⁴⁴ *Megalo İdea*, s.28. Akalın, *Ege'de Bahar*, s.48. Mustafa Çetin Varlık, "Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Seyri", *Türk-Yunan İlişkileri Sempozyumu*. (21-22 Mayıs 1986 Bildirileri), Erzurum, 1988, s.24.

¹⁴⁵ Anderson, *Doğu Sorunu*, s.69. Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.28. Kuran, "1830-1917 Arasında Türk-Yunan İlişkileri", s.31.

¹⁴⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.105. Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, s.171-173

Yanya'ya gönderilmişlerdi¹⁴⁷. Bundan yararlanan Rum isyancıları, savunmasız yerli Türklerden binlerce kişiyi katlettiler¹⁴⁸. Bu arada Adalar Denizi'ndeki adalarda bulunan Rumlar da savaş gemileri haline getirdikleri ticaret gemileri ile ayaklanmayı diğer adalara yaydılar. Böylece Mora ve Adalar'da, genel bir Rum isyanı başlamış oldu¹⁴⁹.

1824'te Mısır Valisi *Mehmet Ali Paşa*, Mora ve Girit valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Rum isyanını bastırabileceğini İstanbul'a bildirdi. İsyanın boyutları çok genişlediğinden Bâb-ı Âli bu isteği kabul etmek zorunda kaldı. Mehmet Ali Paşa *İbrahim Paşa* komutasındaki bir orduyu Mora'ya çıkardı ve ayaklanmayı 1824-1827 döneminde bastırıldı¹⁵⁰.

Bağımsız Yunanistan devletinin Mora İsyanı neticesinde kurulmasında, Eteryacı Cemiyeti'nin çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu dönemden sonra Eteryacıların ikinci devresini oluşturan *Etniki Eteryacı*'nın kuruluşuna ve Megali İdea'yı gerçekleştirme yolunda diğer aşamaların uygulamaya konulmasına girişilmiştir. Bu aşamalardan biri olan Girit'in, Yunanistan'a ilhakını amaçlayan tedhiş ve katliamlar, Yunanistan yayılmacılığının öncü organizasyonu olan Etniki Eteryacı'nın destek ve yönlendirmesiyle şekillenmiştir. Dernek, 12 Kasım 1894 tarihinde yaklaşık 14 kadar genç subay tarafından Atina'da kurulmuştur¹⁵¹.

Bu tarihlerde iç ve dış siyasette yaşanan olumsuzluklar ve toplumdaki hoşnutsuzların ürünü olan ve Megali İdea'yı temel amaç olarak belirleyen Etniki Eteryacı, başlangıçta gizli bir terör örgütü olarak kurulmuştur. Askeri ağırlıklı olan örgütün lider

¹⁴⁷ 1788'den beri Yanya Valiliği'nde bulunan Tepedelenli Ali Paşa bölgedeki ayrılıkçı Rum faaliyetleri için engel teşkil ediyordu. Tepedelenli Ali Paşa zamanında yürütülen etkili istihbarat çalışmaları sayesinde Rumların yaptıkları bölücü faaliyetler hakkında günü gününe haber alınıyor ve gerekli tedbirler vakit geçirmeksizin uygulanıyordu. Rumlar, Tepedelenli Ali Paşa'yı kendilerine bir engel olarak gördüklerinden dolayı, aleyhinde yalan ve iftira kampanyası başlatmışlardır. Bu kampanyayı yürütenlerin başında Rum işbirlikçisi olan Pâdişâhın Mühürdarı Halet Efendi ile İstanbul Fener Patriği bulunmaktaydı. Tepedelenli Ali Paşa, iftiralar sonucunda valilikten azledilmiştir. Valilikten azledilince isyan eden Tepedelenli Ali Paşa'nın üzerine kuvvet gönderilmiş ve öldürülerek kellesi İstanbul'a gönderilmiştir. İsyân, 1820-1822 yılları arasında sürmüş, devlet ile vali arasında meydana gelen bu çatışma en çok Rumların işine yaramış, bölgede asayiş ortadan kalkmış, büyük bir istikrarsızlık ve kargaşa ortamı belirmiş, bu durumdan yararlanan Rum çeteleri şiddet hareketlerine başlamışlardır. Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s. 13-14

¹⁴⁸ Bilal Şimşir, **Ege Sorunu-Belgeler**, I, TTK, Ankara, 1976, s.XXI.

¹⁴⁹ Uçarol, **Siyasi Tarih**, s.105.

¹⁵⁰ Gürel, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.28.

¹⁵¹ Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.37. Sarımay-Sünbül, **Emperyalizm**, s.58.

kadrosunda, sivil *Soliotis*'in yanında iki subay: *Likudis* ve *Sofianos* vardı ve yoğunlukla Yunan silahlı kuvvetlerinin içinde örgütlenmişti.

Derneğin kendi bayrağı da vardı. Zeminde haç biçiminde iki çatılmış kılıç, *En Tuto Nika* (zaferi bununla kazan) yazısı ve Etniki Etery'a'nın baş harfleri olan *E-E* işlenmişti.

Etniki Etery'a'nın çeşitli tedhiş ve kışkırtma faaliyetleri sonucunda 1896'da Giritli Rumlar tarafından isyan başlatıldı. Girit'te, Türklere karşı vahşi bir terör uygulamasına girişildi. Yunanistan'dan yardım gören çeteler, Türk köylerini ve hatta kasabalarını basarak Müslüman halkı kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar ayırt etmeden öldürmüş, mallarını yağmalamış, evlerini, mülklerini yerle bir etmişlerdir¹⁵².

Osmanlı Devleti ile bir savaş isteyen kamuoyunun Makedonya'ya yönelik ihtiraslarını fırsat bilen Etniki Etery'a, ajanları vasıtasıyla Makedonya Rumlarını ve Balkanlı diğer toplumları da Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırarak bir savaş çıkartmak istemiştir. Bu plâni gerçekleştirmek için 1897 Nisanında Yunan subaylarının komutasındaki Etniki Etery'a gönüllüleri, silah zoru ile Osmanlı sınırını geçmek isteyince Osmanlı Devleti Yunanistan'a savaş ilan etti. 17 Nisan-18 Mayıs 1897 tarihleri arasında meydana gelen Türk-Yunan Savaşı, Türklerin kesin zaferi ile sonuçlandı¹⁵³.

Zamanla, devlet içinde devlet haline gelen dernek, Yunan kralının her husustaki desteğini sağladı¹⁵⁴. Fakat bu tedhiş ve terör eylemlerinin sonucu başarılı olmadı. Çeşitli nedenlerle Yunan hükümeti ile ters düştü, kovuşturmaya tabi tutuldu ancak dernek hiçbir zaman kendini tasfiye etmedi. Yunanistan'ın Anadolu Seferi sırasında ve sonrasında faaliyetlerini gizli olarak çeşitli isimler altında sürdürdü.

¹⁵² Midhat Sertoğlu, "Osmanlı Devleti'nin Kazandığı Son Harp Türk-Yunan Savaşı 1897(1313)", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S:10, (15 Ekim 1987), s.12. Girit olayları için bkz. Erdoğan Yeğen, "XIX.Yüzyılın Son Çeyreğinde Girit Olayları ve Osmanlı-Yunan ve Büyük Devletlerin İlişkileri", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.278-290. Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, s.92.

¹⁵³ Bayram Kodaman, **1897 Türk-Yunan Savaşı**, TTK, Ankara, 1993. Sabri Sürgevil, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve İzmir", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.296-315. Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.41.

¹⁵⁴ Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, I, s.140.

I.6. Pontus

Pont, *Pontus* veya *Pont Euxin*¹⁵⁵, eski Yunanların *Karadeniz*'e verdikleri bir isimdir ve genellikle bu terim *Doğu Karadeniz* sahilleri için kullanılmaktadır¹⁵⁶. Kelime olarak *Pontus*, bugünkü Yunanca'da "*Karadenizli Ortodoks, Karadenizli kişi, aptal yada geri zekalı*" anlamına gelmektedir¹⁵⁷.

İstanbul'da yayınlanan *Patris Rum Gazetesi*'nin 17 Ocak 1919'daki bir yazısına göre, hayali Pontus Devleti'nin sınırları, Paris'te bastırılan haritada şu Türk bölgelerini sınırları içine almaktadır: *Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Gümüşhane, Şarki Karahisar, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat sancaklarının tamamı, Erzurum vilâyetinin İspir ve Bayburt kazaları, Erzincan Sancağının Refahiye ve Kuruçay kazalarının tamamı, Sivas vilâyeti ile Koçgiri, Hafik, Yenihan kazaları kısmen, Kastamonu vilâyetinin Tosya, Taşköprü kazalarının tamamı, kısmen İnebolu kazası*. Bu hayali ülkenin başkenti olarak da Samsun gösterilmekte ve yüzölçümü 70.000 km² olarak kabul edilmektedir¹⁵⁸.

Tarihi *Pontus Krallığı*, M.Ö. 301'de Pers Satrapı'nın oğlu *I. Mithridates* tarafından kurulmuş ve M.Ö. 64 veya 63'te yıkılmıştır¹⁵⁹. Daha sonra Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Doğu Roma'nın zayıflaması ile *Trabzon Devleti* (1207-1461) kurulmuştur. Doğu Roma Prensi *Alexy Komnen* tarafından kurulan bu devlet ile önceki Pontus Krallığı arasında herhangi bir ilişki mevcut değildir¹⁶⁰.

Mahmut Goloğlu Fransız kaynaklarına dayanarak, daha Pontus Krallığı'nın kurulduğu dönemde bölgede ikâmet etmekte olan halkın üç bölüm olduğunu, bunların;

¹⁵⁵ *Euxinos*, anlamı karanlık, uğursuz demek olan İrani "*ahşæna*" kelimesinden geliyordu. *Karadeniz'in fırtınalı, nispeten karanlık sularından dolayı verilen bu isim X. yüzyıla kadar yaşamıştır. Grekler deniz ilâhlarını teskin etmek için bu kelimeyi misafirperver anlamına "Euxinos"a çevirerek kullanmışlardı*. Nuri Yazıcı, *Milli Mücadele'de Canik Sancağı'nda Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, Çizgi Kitabevi, Ankara, 2003, s.28.

¹⁵⁶ **Pontus Meselesi**, (haz.Yılmaz Kurt), Ankara, 1995, s.60. Eski çağlarda Grekler Karadeniz'e "*deniz*" manasında olan "*Pontus*" adını vermişlerdir. Karadeniz'in güney sahillerine de aynı isim verilmiş, bölge sakinlerine de "*Pontuslu*" denilmiştir. Geniş bilgi için bkz. P. Minas Bijişkyan, **Pontos Tarihi**, (çev. Hrand D.Andreasyan), Çivi Yazıları, İstanbul, 1998, s.15.

¹⁵⁷ Yusuf Gedikli, **Pontus Meselesi**, İstanbul, 2002, s.15-16.

¹⁵⁸ Abdülhaluk Çay, "İhanet Şebekeleri", **Türk Kültürü**, S:227, Ankara, 1982, s.312. M.Tayyip Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, I, TTK, Ankara, 1959, s.34; Hamit Pehlivanlı, "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, AAM, Ankara, 1999, s.82.

¹⁵⁹ *Encyclopedia Britannica*: http://corporate.britannica.com/corporate_info/employment/index.htm (13.03.2001). *Catholic Encyclopedia*: <http://www.newadvent.org/cathen/p.htm>. (13.03.2001).

¹⁶⁰ Goloğlu, **Pontus**, s.149.

İranlılar, kıyı şehirlerinde Rumlar ve bölgenin asıl yerli halkı olan Turanlılar olduğunu ileri sürmektedir¹⁶¹. Diğer taraftan bölgede Hıristiyanlığın yayılmasından önce Greklerin ve Fenikelilerin kıyı şehirlerinde koloniler kurdukları bilinmektedir¹⁶². Bölge halkı, Roma hakimiyetine girmesine paralel olarak Hıristiyanlaşmaya başlamış, Trabzon Devleti döneminde buraya bir kısım Doğu Roma soyundan gelen aileler de yerleştirilmiştir¹⁶³. Bölgenin bu karışık sosyal yapısından dolayı Hıristiyanlığı kabul eden Ortodoksların tamamının Grek asıllı olduklarını söylemek mümkün değildir¹⁶⁴.

1080 yıllarından itibaren *Kıpçak Türkleri*'nin bölgeye gelmeleri, diğer taraftan Moğol baskısından kaçan Türkmenlerin bir kısmının bölgeye yerleşmeleri, bölgenin daha Trabzon Devleti yıkılmadan Türkleşmesine yol açmıştır¹⁶⁵. 1461 yılında da bölgenin Osmanlılar tarafından fethinin ardından Doğu Roma kalıntıları ortadan kalkmıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin gerek siyasi tarih, gerekse sosyal yapı açısından Rumlarla ciddi anlamda bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bölgede kurulan ilk Pontus Krallığı ile 1207'de kurulan Trabzon Devleti'ni birbirine karıştıran Rumlar, ortaya bir Rum-Pontus Devleti çıkarmışlar ve buna dayanarak 20. yüzyılda bu devleti canlandırma iddiası ile Karadeniz kıyılarında bir Rum-Pontus Devleti kurma hayaline kapılmışlardır¹⁶⁶.

Doğu Karadeniz kıyılarında bir Pontus-Rum Devleti'nin kurulması fikri, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıllara dayanmaktadır ve bu fikir, Megali İdea'nın hedeflerinden biri olmuştur¹⁶⁷. Nitekim bağımsız Yunanistan'ın kurulduğu 1830'lu yıllardan sonra Doğu Karadeniz bölgesine karşı ilgi artmıştır. 1870'ten sonra da özellikle Yunanistan'dan gelen Rumlar'ın sayıları artmış, Atina'da yerleşmiş siyasi

¹⁶¹ Goloğlu, *Pontus*, s.XVI, 78.

¹⁶² Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.166. Yusuf Sarıay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası*, AAM, Ankara, 1999, s.2-3.

¹⁶³ Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", *Toplum ve Bilim*, S:43/44, (Güz 1988-Kış 1989), s.34.

¹⁶⁴ Sarıay-Sünbül, *Emperyalizm*, s.87.

¹⁶⁵ Geniş bilgi için bkz. Salim Cöhçe, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesinde Kıpçaklar'ın Rolü", *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi*, (13-17 Ekim 1986 Bildirileri), Samsun, 1988, s.479-484.

¹⁶⁶ Sarıay, "Pontus Meselesi", s.4.

¹⁶⁷ Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Ankara, 1987, s.28-54. Salıçık, *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi*, s.143-164.

kişiler, Samsun'u merkez yaparak çalışmaya başlamışlardır¹⁶⁸. *Pontusçuluk* konusunda siyasi bir hareketin mümkün olabileceği fikri de 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânından sonra açıkça ortaya atılmaya başlamıştır. Bölgede ilk silahlı çeteyi de Amasya Metropolitisi *Germanos* 1908 yılında Samsun'da kurmuştur¹⁶⁹. Trabzon'daki Yunanistan Konsolosluğu da 18 Ekim 1912'de Trabzon Metropoliti'ne bir tezkere yazarak, Yunanistan Kralı *I. Georgios*'nun isim günü olan 23 Nisan'da *Aya Gregorios Kilisesi*'nde tören yapılmasını istemiş ve böylece konu tamamen bir Yunanlık konusu haline gelmeye başlamıştır¹⁷⁰.

Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus Devleti kurma hayalini yaşatan ve yayan en önemli kuruluş olarak *Pontus Teşkilâtı*'nı (IV. Bölüm'de geniş bilgi verilmektedir) görmekteyiz. 1904'te *Merzifon Amerikan Koleji*'nde kurulan bu örgüt zaman içerisinde Türkiye'nin bir çok bölgesine yayılmış Mütareke ile birlikte İstanbul'u merkez olarak kullanmıştır. Bu teşkilâtın faaliyetleri neticesinde Doğu Karadeniz Bölgesi, Rum çetelerinin faaliyet gösterdiği bir bölge haline gelmiştir.

I.7. Ege – Adalar Denizi

Ege adı, prehistorik çağlara kadar uzanan ve kökeni meçhul bir isimdir. Bu adın, oğlunu yitirdiğini sanarak kendini kayalardan denize atan mitolojideki Attikya Kralı *Aigeus*'un adından türediği kanaati de antik çağda sonradan ortaya atılmış bir yakıştırma değildir. Batı dillerinde ada bakımından zengin bir denizi ve aynı zamanda takımadaları ifade eden *Archipel*, *Archipelago* kelimeleri ile *Ege Denizi* (*Aigaion Pelagos*) adının Ortaçağ'dan önce *Aiopelago*, daha sonra ise *Archipelago* şekline dönüşmesinden türemiştir¹⁷¹.

M.Ö. II. yüzyıldan itibaren *Ege* adı, hem *Adalar Denizi* için hem de idarî taksimatta bir isim olarak kullanılmıştır. Doğu Roma dönemine kadar terimin daha çok coğrafi bir ad olarak kullanıldığı görülmektedir. Çünkü bu dönemden önce *Ege* adını taşıyan bir idarî birim yoktur. Kavramı idarî bir isim olarak ilk kullanan *C.Paphiregennotos* olmuş ve *Aegaeum* ismini vermiştir. *Vriyonis* ise *Aegean* ismini

¹⁶⁸ Sarıay, "Pontus Meselesi",s.6.

¹⁶⁹ Yerasimos, "Pontus Meselesi",s.36.

¹⁷⁰ **Pontus Meselesi**, s.141-142. Sarıay, "Pontus Meselesi", s.6-7.

¹⁷¹ Sırrı Erinç-T.Yücel. **Ege Denizi ile Komşu Adaları**. Ankara, 1988, s.7.

kullanılmaktadır. Doğu Roma döneminde bu şekilde kullanılan *Ege* ismi, hem bir idarî terim olarak hem de Adalar Denizi yerine olarak Osmanlı döneminde kullanılmamıştır. 1940'lı yıllara kadar resmi belgelerde ve Türk kaynaklarında *Ege* ismi geçmemektedir¹⁷². Türkler, *Ege Denizi* kavramı yerine *Akdeniz*, *Adalar Denizi* ya da *Cezayir-i Sefid* kavramlarını kullanmışlardır.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin hakimiyet alanlarından birisi olarak *Adalar* 1533 tarihinden itibaren bir *Eyalet* olarak düzenlenmiş ve merkezi *Gelibolu* olmak üzere *Cezâir-i Bahr-i Sefî'd* (Akdeniz Adaları) olarak isimlendirilmişlerdir¹⁷³.

Türkler tarafından, Batılıların kullandığı *Ege Denizi* adı yerine *Adalar Denizi* kavramı kullanılmıştır. Nitekim Lozan Antlaşması'nın *Ek'i* olarak Antlaşma'nın içinde yer alan *Adalar Meselesi* ile ilgili bölüme konulan ve *Adalar*'ı gösteren haritanın Fransızca orijinal metninde *Ege Denizi* (Fransızca) yazılmış olmasına rağmen TBMM'nde onaylandıktan sonra 1931 yılında yayınlanan *Düstûr*'da yer alan ve Türkçe'ye çevrilen aynı haritada *Adalar Denizi* olarak yazılmıştır¹⁷⁴.

1.8. Değerlendirme

Yukarıda verilmeye çalışılan kavramların ışığında, Yunanların ve Rum çetelerinin Anadolu ve Trakya'da yapmış olduğu hareketler, ulaşılan kavram bilgisi doğrultusunda yeniden değerlendirilmelidir. Yapılan çalışmanın konusu itibarıyla böyle bir değerlendirmenin yapılması kaçınılmaz görülmektedir.

Türkiye sık sık tarihi ile yüzleşmesi gerekliliği konusunda uyarılmaktadır. Türk tarihinin "*Batı değerler sistemi*" yönünden hangi yüz kızartıcı olayları kapsadığı konusuna ise hiç değinilmemektedir. Ulus devletlerin kurulması sürecinin insan maliyetinin, Balkanlar'da ve Kafkaslar'da, Rusya içinde ve Ortadoğu'da kaç milyon Müslüman ve Türk masum sivil halkın katledilmesi veya yerinden edilmesi sonucu gerçekleştirildiği üzerinde durulmasına hiç gerek görülmemektedir¹⁷⁵.

¹⁷² Baykara, *Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, s.17. Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ocak Yay., Ankara, 1999, s.220.

¹⁷³ Baykara, *Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, 96.

¹⁷⁴ *Lozan Barış Konferansı/Tutanaklar Belgeler*, II, (haz.Scha L.Méray-Osman Olcay), Takım:II, Ankara, 1973. *Düstûr*, Üçüncü Tertip, V, (2 Ağustos 1339-19 Teşrin-i evvel 1340).

¹⁷⁵ Sadi Çaycı, "İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar ve Batı'nın Politik Hukuk Anlayışı", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S:1, (Yaz 2006), s.82.

Uluslararası ilişkilerde hukukun önemi küçümsenmemelidir. Batı, siyasî hedeflerini, stratejilerini ve politikalarını belirler ve uygularken çoğu zaman hukukun sağladığı hareket alanının değişebilir veya takdire bağlı unsurlarının kapsamını ve sınırlarını bizden çok daha iyi değerlendirebilmekte oyunu kurallara uyarak oynamaktadır. Batı, esasta hukukî olmayan uyuşmazlıklarda bile hukuk kavramlarından yararlanarak siyasî uyuşmazlıklar yaratabilmekte, Türkiye'nin bir yerde pes edeceğini umarak hareket etmekte, zaman zaman sonuç da alabilmektedir. Elindeki bütün araç ve yöntemleri kullanarak Türkiye üzerinde baskı uygulayabilmektedir.

Yüzyıllar boyu Osmanlı Devleti tebaası olarak Türk idaresinde rahat ve müreffeh bir hayat sürmüş olan Rumlar, millî ve dinî kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi konularında hiç bir müdahale ile karşılaşmamış, hatta kendilerine büyük imtiyazlar tanınarak devletin en üst kademelerinde söz ve mevkî sahibi olmaları sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki müreffeh durumlarına rağmen Rumlar, Osmanlı hakimiyetinin geçici olacağını düşünüyorlardı. Rumlara göre bu toprakların tek hakimi ancak Doğu Roma İmparatorluğu olmalıydı. Başka bir milletin kendilerine hakim olması onlara göre bir çeşit gasp sayılıyordu¹⁷⁶.

Uluslararası ilişkilerinde emperyal düşüncesini her zaman ön plânda tutan Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde de bu düşünce etrafında hareket etmişler ve Osmanlı Devleti içinde birlikte yaşayan unsurları devlete karşı kıskırtmışlardır. Osmanlı Devleti'ni içten çökertmek için ilk etapta istismara açık bir yapıya sahip olan Rumlar kullanılmış, bir takım vaatlerle harekete geçirilen Rumlar, nüfus olarak kalabalık oldukları bölgelerde isyana teşvik edilmiş, devlete karşı organize ve teşkilatlı mücadele için aynî ve nakdî yönden desteklenmişlerdir.

Yunanistan Devleti, 1830 yılında Avrupalı büyük devletlerin himayesinde kurulmuş, batıdan aldığı güç ve destekle yalnız Türklere karşı değil Bulgar, Ulah, Arnavut gibi yüzyıllar boyu birlikte yaşadıkları aynı dinden insanlara karşı da saldırgan bir tavır içine girerek Balkanlar'da yayılcı bir politika izlemiş, daha sonra bu

¹⁷⁶ Mustafa Turan-Musa Gürbüz, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S:1, (Yaz 2006), s.14.

siyasetini Adalar Denizi'ne, hatta Anadolu'ya kadar taşımıştır. Yunan ve Rumların bu tutumundan buralarda yaşayan Yahudiler de nasibini almışlardır.

Yunanlar, Mondros Mütârekesi'nin öngördüğü şartların oluştuğu bahanesiyle özellikle İngilizlerin tahrik ve kışkırtmasıyla hareket ederek Türkler üzerinde katliam uygulamaya başlamışlardır. Türklere karşı acımasız bir mücadele içerisine giren Yunanlar, teşkil ettikleri ve destekledikleri Rum çeteler vasıtasıyla katliâm ve tecâvüz hareketlerine girişerek Türk nüfusunun meskun olduğu her yerde baskı ve şiddet uygulamışlardır.

1919-1923 yılları arasında Yunanların ve Rum çetelerinin Türklere karşı yapmış oldukları fiiller ve şiddet olaylarının terör ve tedhiş kavramları ile doğrudan ilgili olduğu ve bu eylemlerin uluslararası tanımlar ve sözleşmeler ışığında birer terör ve tedhiş faaliyeti olduğu, bununla birlikte bu faaliyetlerin oluş ve neticeleri itibariyle katliam anlamına geldiği de bundan sonraki bölümlerde vereceğimiz belgeler ışığında değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir.

Bir eylem türünün terörizm olup olmadığını belirleyen unsurun, güdülen amacın haklılığı veya haksızlığının olmayacağından hareketle, Yunan işgal kuvvetlerinin ve Rum çetelerinin eylemleri incelendiğinde bunların, yöntem itibariyle sistematik bir şiddet içerdiği, nitelikleri bakımından da korku ve dehşet saldırdığı görülmektedir. Sadece bunlar dahi eylemin doğrudan terörizm ile ilgisini ortaya koymaktadır.

Uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar, silahlı kuvvetlerin muharebe esnasında devlet yetkilisi ile kasıtlı olarak masum insanları öldürmesini, devletler bu sözleşme ve anlaşmalara taraf olmasalar dahi, yasaklamaktadır. Öldürme hallerinin açıkça belirtildiği durumlarda o bölgede devlet katliamı yapıldığı söylenemez. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sırasında cephanelerin ve silah fabrikalarının bombalanması sırasında sivillerin de öldürülmesi devlet katliamı olarak sayılmamıştır. Aynı şekilde bombalama hataları, ekipman hatası, hedef sapması nedeniyle sivillerin öldürülmesi de devlet katliamı sayılmaz ancak, bu eylemlerin, sivillerin hedef olma ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda yapılan dikkatsizlikler olmaması gerekir. Düşman mevzîlerinin bulunduğu köylerin bombalanması, iki düşman ateşi arasında kalınması, askerlere mühimmat sevki sırasında yardım ederken sivillerin hedef olması da katliam olarak kabul edilmez. Çoğu zaman bu ayrımları yapmak zordur. Bu ölüm olaylarını, savaş katliamları ve savaş

kayıpları olarak iki gruba ayırabiliriz. Savaş kayıpları, cephedeki ölümler ve savaştan kaynaklanan hastalıklar ve yaralanmalardan kaynaklanan ölümlerdir. Savaş katliamları ise uluslararası mevzuatta yasaklanmış eylemlerdir. Bu eylemleri, savaş suçları veya insanlığa karşı işlenmiş suçlar olarak da nitelendirebiliriz.

Silahsız veya silahı alınmış birinin devlet görevlileri tarafından aldıkları yetki dahilinde, hükümet politikası doğrultusunda veya üst bir emirle öldürülmeleri devlet katliamıdır.

Üst makamların emrindeki askerlerin köylüleri bir alanda toplayıp sonra makineli tüfekle öldürmesi, devlet katliamıdır. Devlet tarafından silahlandırılmış kişilerin, öğretmen ve öğrencileri okullarından dışarı çıkarıp belli bir soydan olanları sıraya dizip vurmaları katliamdır¹⁷⁷. Devlet görevlileri tarafından bir bölgedeki bütün gıda maddelerinin gasp edilerek ölümlere sebep olunması yine bir katliamdır.

Şehirlerin, kasabaların, köylerin sebepsiz bir şekilde talan edilmesi veya yıkılması, savunmasız şehir, köy, yerleşim yerleri ve binaların bombalanması, halkının çeşitli işkence ve tecavüzlere maruz kalması, dinî, vakıf, eğitim-öğretim binalarının kuşatılıp tahrip edilmesi veya kasıtlı olarak zarar verilmesi, bilim ve sanat çalışmalarının, tarihi eserlerin, özel ve kamu mülkiyetinin yağmalanması birer mezalimdir.

Bu eylemlere ek olarak cinayet işlenmesi, halkın imha, yok edilmesi, köleleştirme, işkence, tecavüz fiilleri birer katliamdır. Yukarıda belirtilen kriterler ve niyetler ışığında bu katliamlar bir soykırıma dönüşebilir.

Yunanların Anadolu'da işledikleri suçlar, katliam olup bugün bu fiiller, uluslararası hukukta *savaş suçu* olarak adlandırılmaktadır. Yunan hükümetinin bilgisi ve teşviki dahilinde sistematik bir şekilde ve belirli bir amaç için işlenen cinayetler *soykırımı* sınırlarını da zorlamaktadır.

Megali İdea'yı saplantı haline getirmiş olan Yunanistan, bağımsızlığını kazandığı günden itibaren topraklarını devamlı bir şekilde Türkiye'nin aleyhine genişletmiştir. Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığa etnik arındırma uygulayarak onları asimile etmeye çalışmaları, Adalar Denizi'ni bir *Yunan Gölü* haline getirmek için kıta sahanlığı, karasuları, fir hattı gibi sorunlar yaratmaları; Limni, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy,

¹⁷⁷ Özcan, *Yunan Mezalimi*, s.40.

Rodos ve On İki Adaları, Lozan Antlaşması'nın hükümleri hilafına tahkim edip silahlandırmaları; her zaman olduğu gibi bu sorunları kendi çıkarları doğrultusunda çözüme kavuşturmak üzere uluslararası platformlara taşınmaları, Yunanistan'ın ısrarla ve inatla izlediği çarpık yayılcı politikasının bir sonucudur.

Yunanistan, uluslararası politikasını genel olarak üç temel esasa göre belirlemiştir. Bunlardan birincisi Megali İdea, ikincisi Türk düşmanlığı, üçüncüsü ise sorunların çözülmesinde dünyadaki büyük devletlerin desteğini ve himayesini kazanmaktır. Yunanistan, bugüne kadar başlangıçta Çarlık Rusyası'ndan daha sonra İngiltere ve Fransa'dan sağladığı yakın destekle Adalar Denizi ve Akdeniz'deki adalarda Yunan hakimiyetini kurmuş, çeşitli diplomatik oyunlar ile siyasi emellerine ulaşmayı başarmıştır. Politik fırsatlardan faydalanmayı esas alan Yunanistan'ın bu politikası, *Perikles Stratejisi*¹⁷⁸'nin uzantısından başka bir şey değildir. Perikles Stratejisi'ni şu şekilde özetlememiz mümkündür; *"Hasmın politik ve askeri yönden zayıf olduğu zamanı bekleyerek ve/veya onu zayıf düşürecek ortamı yaratmak suretiyle, kesin sonuçlu meydan muharebesine başvurmadan ve dolaylı yollardan sonuca ulaşmayı hedef alan bir stratejidir"*. Mora, Teselya, Makedonya, Trakya, Girit, Rodos ve On İki Adalar bu stratejinin saptadığı usûl ve metotlarla Yunan topraklarına katılmıştır.

Yunanistan, tarih sahnesine çıktığı günden itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nun ve Eski Yunan'ın varisi olduğunu iddia ederek Megali İdea uğrunda hareket etmiştir. Megali idea'yı devlet politikalarına esas alan Yunan devlet adamları; nihai hedefin, bütünü ile Adalar Denizi'ne hakim olduktan sonra Anadolu'da Enosis'i uygulama yolundaki çalışmalarını hiçbir zaman gizlememişler, her vesile ile ve her fırsatta bunu açık olarak beyan etmekte hiçbir sakınca görmemişlerdir.

¹⁷⁸ Perikles: M.Ö. 590-429 yılları arasında Atina Şehir Devleti'nin hükümdarı idi. İyi bir devlet adamı ve komutan olan Perikles, hükümdarlığı döneminde Atina Şehir Devleti'ni en müreffeh bir çizgiye getirmişti. Atun, **Yunan Karakterinin Anatomisi**, s.30.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE YÖNELİK RUM-YUNAN TALEPLERİ VE DEMOGRAFİK İSTATİSTİKLER

II.1. Türkiye Üzerindeki Yunan Talepleri

Yunanistan'ın toprak talepleri toplu bir şekilde ve resmen, 30 Aralık 1918 günü *Paris Barış Konferansı*'na Venizelos tarafından verilen, aynı zamanda İngilizce ve Fransızca olarak da yayınlanmış olan bir muhtıra ile açıklanmıştır. Venizelos ve diğer Yunan idareciler bundan sonra, taleplerini ifade ve izah için nutuk ve basın konferansı gibi fırsatları hiç kaçırmamışlar, 1919 yılı boyunca, İngilizce ve Fransızca olarak yayınlanan sayısız broşürlerde de aynı istekler tekrarlanmıştır¹.

Barış Konferansı, hazırlanacak barış şartlarını görüşmek ve tespit etmek üzere 12 Ocak 1919'da Paris'te çalışmalarına başlamıştı². Konferans'ta hakim olan galip devletlerin liderleri şunlardı: *David Lloyd George* (İngiltere), *Georges Clemenceau* (Fransa), *Woodrow Wilson* (Amerika Birleşik Devletleri) ve *Vittorio Orlando* (İtalya). Bunlar, *Dört Büyükler* olarak da adlandırılmaktaydılar³.

Venizelos, Yunanistan'ın toprak taleplerini daha önce, 30 Aralık 1918'de yazılı olarak *Greece at the Peace Conference* başlığı altında kaleme almış ve bu metin 1919 Ocak ayının başında İtilaf Devletlerinin ilgili delegasyonuna dağıtılmıştı⁴.

Onlar Konseyi, Paris'te Dışişleri Bakanı *Stéphen Pichon*'un odasında 3 Şubat 1919 günü toplandı⁵. Çeşitli komisyonlara delege tayininden sonra toplantı başkanı Clemenceau, Venizelos'u toplantı odasına davet etti ve Venizelos yanında *N. Politis* ve iki uzmanla birlikte Onlar Konseyi'nin huzuruna çıktı. Venizelos, Büyük Devletlerin daveti üzerine Yunanistan'ın toprak isteklerini belirteceğini söyledikten sonra isteklerini dört bölgeye ayırdı: Epir, Adalar, Trakya ve Anadolu. Epir ve Adalar bölgesine İtalya'da

¹ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.27. *1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi*, (Yunan) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı, (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1967, s.31. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, TTK, Ankara, 1988, s.108.

² Paul C.Haelmreich, *Sevr Entrikaları*, (çev.Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.27.

³ Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.80. Macmillan Margaret, *Paris 1919*, (çev.Belkıs Dışbudak), ODTÜ Yay. Ankara, 2004, s.269, 345.

⁴ Helmreich, *Sevr Entrikaları*, s.28.

⁵ Macmillan, *Paris 1919*, s.57.

yakın bir ilgi göstermekteydi. Bu yüzden Venizelos, Epir ve Adalar bölgesindeki toprak iddialarını İtalya ile varılacak bir anlaşma ile sonuçlandırmak istediğini ve bu konularda görüşmelerin halen sürdürüldüğünü ifade etti. Venizelos, Arnavutluk sorununu Konsey'de tartışmak istememiş ve Arnavut toprağı üzerinde bir isteğı olmamıştır. Buna karşılık Kuzey Epir'i istediklerini söylemiştir⁶.

Venizelos'un Türkiye üzerindeki toprak talepleri, *Trakya* (İstanbul, Çatalca, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu, Edirne, Dedeağaç ve Gümölcine), *Doğu Karadeniz* (Trabzon, Sivas ve Kastamonu), *Batı Anadolu* (İzmit, Mudanya, Bandırma, Ayvalık, İzmir, Efes, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Bursa, Balıkesir, Edremit, Bergama, Manisa, Aydın, Nazilli, Denizli, Bozcaada ve Meis) gibi bölgelerde yoğunlaşıyordu.

Venizelos'un Barış Konferansı'na son derece mantıklı biçimde sunduğı iddialar, verdiğı istatistikler, kuşkuluydu. Ortaya attığı iddialar ve istatistikler kendi hayallerinin bir karışımından ibaretti. Örneğın Güney Arnavutluk ile ilgili talebinde, Arnavut'a benzeyen ve Arnavutça konuşan insanların aslında Yunan olduğunu savunuyordu. Ona göre; eğer Ortodoks dininden iseler ruhları açısından Yunan sayılırlardı.

Yunanistan'ın Epir dışında kalan ve Venizelos aracılığı ile Paris Barış Konferansı'na sunulan Türkiye'ye yönelik yayılmacı isteklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

II.1.1. Batı Anadolu

Batı Anadolu, aşağı yukarı, kuzeyde İzmit'in doğusundan, güneyde Antalya Körfezi'nin batısından geçmek üzere çizilecek bir çizginin batısında kalan bütün bölgedir. Venizelos, kendi ifadesine göre 1.013.195 Rum'un yaşadığı Batı Anadolu'nun tamamını istememektedir⁷. Talep edilen yerler şunlardır: "*Bursa vilâyetinin bir kısmı* (Balıkesir, Edremit ve Ayvalık'tan geçerek İzmir'den gelen tren yolunun Marmara'ya açılan ucundaki Bandırmayı da içine almak üzere) *Balıkesir Sancağı ve tamamen Türk*

⁶ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK, Ankara, 1989, s.13. Bilge, *Büyük Düş*, s.40-41. A.M.Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi (1918-1923)*, (çev. Ataol Behramoğlu), Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s.43. Kostas Mihailidis, *Küçük Asya Seferi*, (çev. S.Karaoğlu), (ATASE Arşivi, Yayımlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.), s.106.

⁷ *1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi*, s.33. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.32. *Küçük Asya Harekâtı 1919-1922 - Yunan Ordusu İzmir'de (1919 - 1920)*, (Yunan) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı, I, (çev. Koço Teodoridis), (ATASE Arşivi, Yayımlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.), s.25.

olan *Denizli Sancağı hariç, Aydın vilâyeti*". Bursa vilâyetinin doğu kısmını teşkil eden Bursa şehri ile Mudanya, kurulacak Türk devletine bırakıldığı gibi, bağımsız Çanakkale ve İzmit sancakları da milletlerarası bir devlet hâline getirilmesi düşünülen İstanbul'un kaderine bağlanmaktadır.

Venizelos'un istediği kısım, kuzeyde *Bozcaada*'dan güneyde *Meis Adası*'na kadar uzanan Batı Anadolu sahili ile Marmara'ya bir pencere açan *Bandırma Limanı*'dır⁸.

Venizelos'un Batı Anadolu konusundaki isteklerinin ilk gerekçesi, Başkan Wilson'un 12. ilkesine dayanıyordu⁹. Bu ilkeye göre; *bugünkü Osmanlı Devleti'nin Türk bölgelerine tam bir egemenlik sağlamalı ve bugün Türk egemenliği altındaki diğer milliyetlere varlıkları için tam bir güvence verilmeli ve muhtar olmaları ve engelsiz tam bir gelişme fırsatı sağlanmalıdır*. Venizelos'a göre, eğer Türkiye baskı altındaki milliyetlere muhtariyet vermeyi kabul ederek mümkün olduğu kadar büyük bir toprağı elinde tutacaksa Başkan Wilson'un 12. ilkesini geniş ve kapsamlı olarak yorumlamak gerekir. Böyle bir yorum yapılmazsa, örneğin *Ermeni sorununu çözümlemek ve savaş sırasındaki katliamda bir milyon kişi kaybeden halkın acısına son vermek mümkün olmaz. Osmanlı Devleti, ateşkesi şartsız imza ettiği için Osmanlı Devleti'ne karşı serbestçe hareket edilebilir*. Avusturya İmparatoru, 7 Ekim 1918 tarihinde İmparatorluğun eyaletlerine muhtariyet prensibini uygulamak istediğini ilan ettiği zaman Başkan Wilson, barış için yalnız muhtariyet verilmesi ile yetinilemeyeceğini, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu halklarının istekleri için alınacak karar Barış Konferansının vereceği yanıtını bildirmişti. Osmanlı Devleti için de aynı biçimde hareket edilmesi gerektiği düşüncesindeydi¹⁰.

Venizelos, Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki isteklerinin daha önce Türkiye'ye ait toprakların, orada mutlak bir Türk çoğunluğu olmadıkça gelecekteki Osmanlı Devleti'ne bırakılmaması ilkesine dayandığını ifade ediyordu. Bu nüfus ölçüsüne göre, *"Kastelorizo'dan Marmara Denizi'ne kadar uzanan hattın batısındaki*

⁸ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.33. Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu*, ATASE Yay. Ankara, 1994, s.35.

⁹ Konstantin T.Rentis, *1 Kasım 1921'den Sonra Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, (çev.Anesti Orallı), (ATASE Arşivi, Yayımlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1922, s.8.

¹⁰ Anderson, *Doğu Sorunu*, s.373. Bilge, *Büyük Düş*, s.45

Batı Anadolu Türk devletine bırakılmamalı, Yunanistan'a verilmelidir diyor, *bu topraklardan Çanakkale sancağının bir parçası Milletlerarası Bölge içinde kalmalıdır*" şeklinde görüş belirtiyordu.

Yunanistan'ın istediği Batı Anadolu, yalnız etnik bakımdan değil coğrafya ve tarih bakımından da geri kalan topraklardan farklı ve ayrı bir bölgeydi. *Homeros*, Anadolu için: "*Güzel, bereketli, sulak, sayısız insanları olan belde*"¹¹ tanımlamasını yapmaktadır. Bu bereketli topraklar içinde Batı Anadolu, Osmanlı Devleti'nin tarımda en verimli bölgesi olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda canlı ticaret merkezlerinin bulunduğu yer olan bölge, Osmanlı sanayisinin önemli bir bölümünü de içinde bulundurmaktaydı¹².

Batı Anadolu'nun en önemli alanını *Aydın Vilâyeti* ve *İzmir Sancağı* oluşturmaktaydı. İzmir, *Mondros Mütarekesi* imzalandığında, "*İstanbul'dan sonra en meşhur ve en mühim...*", "*Vilayat-ı Osmaniye'nin en mamur ve en kalabalık kısmı...*" şeklinde ifade edilmekte ve Aydın Vilâyeti'nin merkez sancağı konumunda bulunmaktaydı¹³.

Yunanistan, Batı Anadolu'yu ekonomik çıkarlardan önce, Eleutherios Venizelos'un bir tutku haline getirdiği *Megali İdea*¹⁴ uğruna istiyordu. Aşırı milliyetçi duygulara kapılmış olan Yunanistan'ın¹⁵ Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden diriltme emellerinin merkezinde İzmir ve çevresi bulunmaktaydı¹⁶. Nitekim, Venizelos'un: "*Gençliğimden beri ben Skiros Adası'nı* (Adalar Denizi'nin tam ortasında bulunmasından dolayı) *Helenizm'in merkezi saymışımdır*" sözü, bunu açıkça göstermektedir.

¹¹ Ahmet Bekir Terek, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", S:29, *BTTD*, (Şubat 1970), s.17.

¹² Tefik Çavdar, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, Milliyet Yay. İstanbul, 1971, s.94.

¹³ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1997, s.7.

¹⁴ Cemal Kutay, *Ege'nin Türk Kalma Savaşı*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1980, s.110. Bilge Umar, *İzmir'de Yunanların Son Günleri*, Bilgi Yay. İstanbul, 1974, s.36.

¹⁵ Mithat Sertoğlu, "Anadolumuz Hakkında Yunanların Düşünce ve Emelleri", *BTTD*, S:19, (Nisan 1969), s.14-21.

¹⁶ Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanı'nın Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, S.22, (Ankara 1987), s.97-132. Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumları'nın Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.133-161.

Yunanistan, Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını sürekli genişletirken, Güneydoğu Avrupa'daki ve Balkanlar'daki, çok yönlü karmaşık çıkar çatışmalarından da yararlanmıştı. Bu konuda nüfus ve kültür¹⁷ faktörüne önem vermiş ve büyük devletlerin desteğini almayı hiçbir zaman ihmal etmemişti. İzmir ve çevresi de işte böyle bir ortamda uluslararası plâformda bir konu durumuna getirildi. Bu nedenle XX. yüzyılın ilk çeyreğinde üzerinde büyük bir kavga verildi. Bu sürecin başlangıcı, Batı'nın bölgeyle yakından ilgilenmeye başlaması ve bu yörede gereksinim duyduğu işbirlikçi unsurları yaratma isteği ile bağlantılıdır. Bölgede araştırma yapanların sosyal, kültürel, ekonomik vb. yapılar hakkında yazıp çizdikleri bu konudaki gelişmeleri hızlandırmış, Yunanistan bu konuda ileride işine yarayacak bir oluşumun gerçekleşmesi için çaba sarf etmiş, Rum nüfusun fazla gösterilmesinden yarar ummuştu. 1897 savaşında zor durumda kaldığında, savaş öncesi büyük devletlerin önerilerine aldırış etmediği halde başta İngiltere olmak üzere yine de onların desteğini yanında bulmuştu¹⁸.

Venizelos Batı Anadolu bölgesinin "*Coğrafyası ve tarihiyle, Anadolu'nun bütününden ayrı bir kısmını teşkil ettiği*" iddiasındadır. Bu fikrine destek olarak Alman coğrafyacısı Philippon'un 1915'te yayınlanan; "*Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien*" isimli kitabını göstermektedir¹⁹.

¹⁷ Tuncer Baykara, "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu, Yeni Yunan Göçleri ve Yerli Hıristiyanlar'ın Yunanlaştırılması", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.428-439.

¹⁸ "Osmanlı topraklarında bulunan Yunanların, 5 Nisan 1313 (17 Haziran 1897) gününden itibaren on beş gün içinde Memalik-i Şahane'yi terk etmeleri lüzumu tebliğ ve ilân edilince, İngiliz tüccarları ve İngiltere Konsolosu yirmi gün içinde 2626 pasaport ve kimlik belgesi vererek, Yunanların bir kısmının olsun İzmir'den sınır dışı edilmesinin önüne geçmişti" Sürgevil, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve İzmir", s.296-316.

¹⁹ Batı Anadolu, Philippon'un kitabında şöyle belirtilmektedir: "*Anadolu yarımadası büyük bir coğrafya farklılığı göstermektedir. Bu farklılık tarihte Asya ve Yunan- Avrupa medeniyetleri arasında ayırıcı bir rol oynamıştır. Anadolu'nun hafifçe yüksek merkezi, kuzey, güney ve doğusunda yüksek dağlarla çevrili, bazı dağ silsileleri ile bölünen kurak bir yayladır. Batı kısmı ise İstanbul'un güneyinden başlayarak çok çeşitli bir bölge oluşturmaktadır. Farklı kısımlarda her yönde sıradağlar ve ovalarla bölünmüş olarak merkez yayladan doğudan batıya doğru girintili çıkıntılı kıyılarına inen nehirlere geçit vermektedir. Batı Anadolu'nun vadileri bereketli ve ulaşımı kolay topraklardır. Anadolu'nun dilimlenmesi ve bunun sonucu kıyıların çeşitliliği ve jeolojik devirdeki genel meyil batı Anadolu ile Yunanistan'ın ortak yüzlerini göstermektedir. Bunlar Ege'nin coğrafyaya bütünlüğü sayılabilirler. Anadolu'nun merkez ve batısının biçim ve oluşum farkı iklim ve yeşillik örtüleri arasında farka da sebep olmaktadır. Yüksek dağlarla çevrili merkezde yağmurlar azdır ve soğuk bir kış hüküm sürer. Açık batı kesiminde ise deniz rüzgârları ve sıcak yaz boyunca kuru bir iklim getirir. Batı Anadolu, Akdeniz iklimine ve yeşillik örtüsüne sahiptir. Böylelikle büyük bir doğal mania Anadolu'yu böler: Bir tarafta Asya tabiatında kapalı bir yayla, diğer tarafta ise Yunanistan'ın özelliklerini taşıyan bir Ege memleketi vardır. Bundan ötürü geçmişte ve şimdi ortada, Asya medeniyeti, batı kıyılarında Yunan medeniyeti ile karşılaşılır". Bilge, *Büyük Düş*, s.45-46.*

Venizelos'a göre istatistikler, Batı Anadolu'da Yunanların çoğunlukta olduğunu göstermekte ve bundan dolayı da bu bölge, muhtar bir yönetim şekline kavuşmalıdır. Muhtariyet ilkesi doğal olarak birleşme hakkını da içerir. Halk tercih ederse *Batı Anadolu Muhtar Devleti*, Yunanistan ile birleşebilir²⁰.

Venizelos, Yunanistan'ın isteklerini ve görüşlerini açıkladıktan sonra Politis ve iki uzmanla birlikte görüşme odasından çıkmış, Lloyd George da içeride bir öneri getirerek şöyle demişti; "*Venizelos'un açıklamaları bir çok istatistik ve coğrafya sorunlarını ortaya çıkardı. Romanya için olduğu gibi aynı şekilde hareket edelim. Yani bütün verileri bir araya getirecek uzmanlar tayin edelim ve Konferans, bunların raporundan sonra politik kararı versin*"²¹.

Venizelos, Yunanistan'ın toprak isteklerini ileri sürerken Başkan Wilson'un 12. İlkesini Osmanlı Devleti'nin bir çeşit defin ruhsatı sayıyor ve bu nedenle Türklerin haklarının, hangi ölçüye dayanırsa dayansın, göz önünde tutulmamasını istiyordu²².

II.1.2. Kıbrıs ve Diğer Adalar

Girit'in Yunanistan'a katılması olayı ile tekrar gerginleşen Türk-Yunan ilişkileri, Balkan Savaşları ile yeni boyutlar kazanmıştı²³. 1914 başlarında büyük devletlerin verdikleri kararlar, özellikle *Doğu Adaları* hakkındaki kararları²⁴ nedeniyle Türk-Yunan ilişkileri hiç iyi değildi. Dönemin Osmanlı Hükümeti bu durumu kabullenememişti. Yaklaşan tehlikeyi gören *İttihad ve Terakki Hükümeti*, İzmir ve çevresi için bu adaların sürekli bir tehdit unsuru teşkil edeceğini büyük devletlere anlatmaya çalışmıştı. Yunanistan ile yapılan görüşmelerden ise bir sonuç alınamamıştı²⁵.

²⁰ Bilge, *Büyük Düş*, s.49.

²¹ Lloyd George'un önerisi şöyle kaleme alınıyor: "*Venizelos'un Barış düzeninde Yunanistan'ın toprak menfaatleri hakkında yaptığı açıklamada söz ettiği sorunlar ilkönce, Amerika Birleşik Devletleri, İngiliz İmparatorluğu, Fransa ve İtalya'dan ikişer temsilcilerinden kurulu bir uzmanlar komitesine inceleme için havale edilecektir. Karar için bu sorunları mümkün olduğu kadar azaltmak ve haklı bir düzenleme için öneriler yapmak bu Komitenin görevi olacaktır. Komite ilgili hakların temsilcileri ile istişare etmeye yetkilidir*". Bilge, *Büyük Düş*, s.50.

²² Bilge, *Büyük Düş*, s.50-51.

²³ David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış (1914-1922)*, (Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1994, s.34.

²⁴ Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", s.407-427.

²⁵ Yunanistan'ın bu adalara gelip yerleşmiş bulunması Batı Anadolu'daki Rumlar'ın "*Enosis*" umutlarını ister istemez canlandırmıştı. Venizelos, adalardan hiç birini geri iade etmek niyetinde değildi. Anadolu'da bir toprak iddiasında olmadığını açıklıyor ve gerilimi yumuşatabilmek için iki ülkede bulunan Rum ve

Londra Antlaşması'nın (30 Mayıs 1913) imzalanmasından sonra Adalar konusundaki niyetler ortaya çıkmaya başlamıştı. İngiltere Dışişleri Bakanı *Sir Edward Grey*, 10 Haziran 1913'te düşüncelerini Fransa'ya açıkladı. Buna göre, Çanakkale Boğazı'nın hemen yanındaki Gökçeada ile Bozcaada, Osmanlı Devleti'ne geri verilmeli, diğer adalar ise Yunanistan'a bırakılmalıydı. Adalar meselesi, Güney Arnavutluk meselesine bağlanmalı ve bu iki mesele birlikte çözümlenmeliydi. Yani, Güney Arnavutluk sınırının boşaltmasına karşılık olarak, Gökçeada ve Bozcaada dışındaki adalar Yunanistan'a bırakılmalıydı.

İngiltere, Aralık 1913'te adaların Yunanistan'a verilmesi için resmen harekete geçti. Altı büyük devlet arasında yapılan gizli görüşmeler sonucunda alınacak ortak karar daha sonra Türkiye'ye duyurulacaktı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi *Tevfik Paşa*, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verdi. Osmanlı Devleti, İngiliz tasarısını toptan ve önceden reddediyordu. Çanakkale Boğazı'na ve Anadolu kıyılarına yakın adaların Yunanistan'a verilmesini kabul etmeyecek ve bu adaları geri almak için bütün gücünü ortaya koyacaktı.

Londra Büyükelçisi *Tevfik Paşa'nın* yanı sıra, Berlin, Paris, Roma, Viyana ve Petersburg'daki Osmanlı büyükelçileri de üst üste girişimlerde bulunarak büyük devletlerin İngiliz önerileri yönünde karar vermelerini önlemeye çalıştılar, ama bu girişimler etkisiz kaldı. Sağlanan görüş birliği üzerine, 14 Şubat 1914 günü altı büyük devletin Adalar konusundaki ortak kararları, bir nota ile Bâb-ı Âli'ye bildirildi. Buna göre, Gökçeada, Bozcaada ve Meis Osmanlı Devleti'ne bırakılıyor, Yunan işgali altındaki diğer adalar ise Yunanistan'a bırakılıyordu. Yunanistan bu adaları silahlandırmayacak, tahkim etmeyecek, askerî amaçlarla kullanmayacaktı. Adalar ile Anadolu arasında kaçakçılığı önlemek için de etkin tedbirler alacaktı²⁶. Büyük devletler, aynı nitelikte bir notayı 13 Şubat 1914'de Atina'ya verdiler. Nota ile Adalar'ın Yunanistan'a verildiğini, ancak Yunanistan'ın da Güney Arnavutluk'tan çekilmesi gerektiğini bildirdiler.

Bâb-ı Âli, bunun üzerine 15 Şubat 1914 tarihinde büyük devletlere bir nota göndererek, bu karara itiraz etti. Fakat onlardan olumlu bir cevap alamadı. Bundan

Türkler arasında bir nüfus mübadelesi yapılmasını öneriyordu. Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", s.407-427.

²⁶ Şimşir, *Ege Sorunu*, II, s.XXII-XXVII.

sonra meseleye diplomatik yollarla çözüm aramaya girişti. Ancak bu alanda da bir sonuca ulaşmadan I. Dünya Savaşı başladı. Böylece Adalar, İtalya ve Yunanistan'ın elinde kaldı²⁷.

On İki Ada için de durum aynıydı. İtalya tarafsızlığını koruduğu sürece, bu toprakların Yunanlara verilmesi söz konusu edilemezdi. Batı Anadolu üzerinde başka düşünceler besleyen İtalya'nın, Anadolu kıyılarından *Rodos* gibi bir üssü terk etmeye yanaşması da beklenemezdi²⁸.

Venizelos, "*Adaların hepsi istisnasız Yunan adalarıdır*", diyor ve "*Halkı Yunandır, özellikle Menteşe adalarında (On İki Ada) 110 bin Yunan'a karşı diğer milletlerden 12 bin kişi yaşamaktadır*" şeklinde bir ifade kullanıyordu. Venizelos, İtalya'da yayınlanan bir albüme de dikkat çekiyordu: "*Resimler bu küçük adalardaki medeniyetin gelişmesini göstermektedir. Haçlı seferinden kalma bazı Latin mimarisi kalıntıları vardır. Bu durum adaların etnik verilerini etkilememektedir. Bu adalar için milliyet prensibi göz önüne alınmalıdır*".

Yunanistan, yalnız On İki Ada'yı değil, Adalar Denizi'ndeki bütün adaları istemektedir. Bu adalara, Balkan Savaşı'ndan sonra *Londra Konferansı*'nda Yunanistan'a verilmeyen *Boğazlar* önündeki adaları da stratejik nedenlerle dahil etmektedir²⁹.

Kıbrıs³⁰ konusundaki isteklerinde Yunan başbakanı son derece ihtiyatlıdır. Bunun sebebini anlamak da kolaydır. Diğer bütün Yunan taleplerini desteklemesi beklenen büyük dost İngiltere'yi ürkütmemek bahis konusudur. Kaldı ki, Venizelos bu ada için de Lloyd George'un Yunanistan hesabına uygun niyetler beslediğini

²⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.371.

²⁸ Alexander Anastasius Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası (1915-1922)*, (çev.Orhan Azizoğlu), YKY Yay. İstanbul, 1997, s.39. Kitsikis'e göre; "*Rodos, On iki adalar gurubunun en önemlisidir. Bütün bu adalarda 102.727 Rum yaşamaktadır. Adalar 1918'de Türkiye'ye bağlıdır, ama 1912'den beri 1915 Londra Antlaşması'nın vaadine de dayanan İtalyanların işgali altındadır. Venizelos tamamen Yunanistan'a ait olduğu ve Anadolu'nun ayrılmaz parçalarını teşkil ettiği iddiasıyla bu adaları da istemektedir*". Bkz. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.35. Yine Kitsikis'e göre Meis Adası; "*On bin Rumun yaşadığı küçük bir adadır. 1918'de Türkiye'ye bağlıdır, idare bakımından 12 adalara dahildir, ama 1915'ten beri Fransız işgali altında bulunmaktadır. Venizelos yukarıdaki sebeplerle bu adayı da istemektedir*." Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.35.

²⁹ *1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi*, s.33. *Küçük Asya Harekâtı 1919-1922*, s.26.

³⁰ Rum halkının büyük çoğunluğunun anayurtla birleşmesi için bir süreden beri huzursuzluk duyduğu Kıbrıs, 1915'in Ocak ayında Yunanlara yapılan ilk teklife dahil değildi. Fakat aynı yılın Ekim ayında teklife Kıbrıs da dahil edildiği halde Zaimis Hükümetince reddedilmişti. Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, s.39. Kitsikis'e göre; Türkiye'nin savaşa girmesi üzerine 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere'nin el koyduğu Kıbrıs'ta 298 bin olan genel nüfusun 235 bini Rum'dur. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.35.

bilmektedir. Bu sebeple muhtırasında Kıbrıs'tan bilhassa bahsetmemiştir. Venizelos bu konuda şu kadarını söylemektedir: *"Adalar konusuna gelince, hepsi binlerce yıldan beri Grek'tir ve bu yüzden hepsinin Yunanistan'a geri verilmesi gerekir. Balkan harpleri sırasında stratejik sebeplerle bunlardan bir kısmının Yunanistan'a verilmeyişini mazur gösteren şartlar bugün mevcut değildir"*.

Bu cümle elbette değişik şekillerde yorumlanabilir. Ancak Venizelos'un ne demek istediğı, 3 Şubat 1919 toplantısında, Onlar Konseyi'ndeki konuşması da dikkate alınırsa, açıkça anlaşılacaktır: *"Kıbrıs Adası konusunda kesin bir talepte niçin bulunmadığımız suali akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli sebepleri vardır. En önemlisi, elli yıl önce İyonya adalarını vermek suretiyle Yunan Krallığı'nın büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan, ve harp sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e teklif etmiş olan İngiltere'nin sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütufkâr davranacağına inanmakta oluşumuzdur. Kısacası Yunanistan, Kıbrıs, Rodos, Meis, On İki Adalar, İmroz, Bozcaada dahil olmak üzere bütün doğu Akdeniz adalarını istemektedir"*³¹.

II.1.3. Trakya

Trakya ile Makedonya arasındaki sınır çizgisi *Karasu Çayı* idi ve bu su, Barış Konferansı açıldığı sırada Yunanistan'ın da sınırını teşkil etmekteydi. Trakya, ayrıca Doğu ve Batı diye iki kısma ayrılmaktadır. *Meriç* ve *Tunca* nehirleri iki Trakya'nın sınırınıdır. Konferansın açılışı sırasında *Dimetoka*'nın dahil bulunduğu Türkiye'ye ait olan küçük bir kısım dışında kalan bütün Batı Trakya, Balkan Savaşları'ndan beri Bulgaristan'a ve *Tırnova* ile *Agatapolis*'in dahil bulunduğu bir kısmı Bulgaristan'a ait olmak üzere bütün Doğu Trakya, Türkiye'ye ait bulunmaktadır³². Yunanların, Bulgarlardan ve Türklerden alınıp kendilerine verilmesini istedikleri, işte bu iki Trakya'dır.

Venizelos Konferans'ta, İstanbul'u da içine almak üzere, Trakya nüfusuna dair şu rakamları veriyordu: 730.822 Rum, 957.425 Türk, 112.174 Bulgar, 183.253 Ermeni,

³¹ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.36. Bilge, *Büyük Düş*, s.41. Smith, *Yunan Düşü*, s.109.

³² Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.28.

85.821 Musevi ve 151.151 diğer milletler³³. Venizelos'un verdiği rakamlara göre, bütün nüfusu 2.200.646 olan Trakya'da hiç bir millet, hele Bulgarlar mutlak çoğunluğu teşkil etmiyordu³⁴. Venizelos, Trakya'da 112 bin Bulgar'a karşı 730 bin Rum'un yaşadığını iddia ediyordu. Venizelos'un elindeki dokümanlarda, din unsuru göz önüne alındığı için istatistiklerin güvenilirliği tartışmalıdır. Buna rağmen; *"Yunanların, Bulgarların 7 katı olduğunu kanıtlayabilirim"* diyen Venizelos, ayrıca şunları eklemekteydi: *"Bunu 1912'de Bulgarlar da kabul etmişlerdir. Seçimlerde İttihat ve Terakki Komitesi programına karşı çıkmak için Yunan ve Bulgar kiliseleri arasında yapılan anlaşmada temsil: 7 Yunan ve 1 Bulgar milletvekili olarak paylaşılmıştır. Hatta 1 Bulgar seçilmez ise 1 Yunan milletvekilinin 1 Bulgar lehine feragat edeceği kabul edilmiştir. Bundan ötürü Trakya'ya milliyet prensibi uygulanarak Bulgaristan Batı Trakya'yı Yunanistan'a bırakmalıdır"*³⁵.

Venizelos'un ortaya attığı çözüm önerisi, Bulgaristan'ın Adalar Denizi'ne çıkma olanağını ortadan kaldıracaktı. Venizelos, Adalar Denizi'ne çıkma olanağından yoksun kalacak olan Bulgaristan'ın ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için bir öneride bulunuyordu: *"Bulgaristan'ın Karadeniz'de iyi limanları bulunmasına ve Boğazların milletlerarası bir rejime bağlanması nedeni ile bu limanlardan açık denizlere ulaşma olanağına rağmen Yunanistan Kavala veya Selanik'te, milletlerarası güvence altında ticari bir mahreç vermeye hazırdır. Böylelikle Bulgaristan'ın hem Karadeniz'de hem Adalar Denizi'nde limanları olacak ve menfaatleri tamamen tatmin edilecektir. Buna karşı Trakya, milliyet prensibine göre Yunanistan'ın bir parçası olacaktır. Buradaki Yunan halkı da hürriyetine kavuşacaktır. Yunanistan'ın istediği Trakya, Yunan-Bulgar sınırının kuzey doğusundaki Kırila'dan başlayıp Arda'nın Meriç ile birleştiği noktaya kadar uzanacaktır. Bu sınır Bulgaristan'ın, Ayasofya ve Berlin Antlaşmaları ile*

³³ **Küçük Asya Harekâtı 1919-1922**, s.25. Kitsikis'e göre; *"İstanbul, Anadolu ve Rumeli yakalarıyla 1.173.673 nüfusu barındırmaktaydı. Üsküdar hariç İstanbul yakasında yaşayan 841.108 kişiden 235.215'i Rum, 308.733'ü Türk, 122.730'u Ermeni, 38.791'i Musevi, 4.331'i Bulgar ve 131.308'i diğer milletlerdendi"*. Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.28.

³⁴ Venizelos'un ileri sürdüğü istatistikler, 1912'de İstanbul'daki Fener Patrikhanesi tarafından yapılmıştır. Yunan Başbakanının Anadolu nüfusuna dair verdiği rakamlar da aynı kaynaktan alınmış ve Venizelos, kaynağının Fener Patrikhanesi olduğunu ayrıca Türk resmî makamlarının Trakya'ya dair 1894 tarihli istatistiklerinden de faydalandığını 27 Eylül 1919 tarihinde Başkan Wilson'a yazdığı uzun mektupta belirtmiştir. Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.29.

³⁵ Bilge, **Büyük Düş**, s.42.

saptanan güney sınırlarının hemen aynısıdır. Bu Antlaşmalar Bulgaristan'ın bütün isteklerini yerine getirdiği için kendisine haksızlık yapılmış olmayacaktır"³⁶.

Venizelos, Meriç'in Trakya'yı ikiye böldüğünü vurgularken Batı Trakya'da 35 bin Bulgar, 81 bin Yunan'a karşı 229 bin Türk'ün yaşadığını söylüyor ve *"Türkler hesaba katılmaz ise Yunanlar Bulgarların iki mislidir. İstanbul hariç doğu Trakya'da 35 bin Bulgar, 267 bin Yunan ve 213 bin Türk vardır. Yunanlar Türklerden daha fazladır"* diyordu.

Venizelos'un açıklamalarını dinleyen İngiltere Başbakanı Lloyd George, bu bölgeye Edirne'nin dahil olup olmadığını sordu. Venizelos bunu onaylayarak Edirne ve ilçelerindeki Yunan, Türk, Bulgar, Ermeni ve Yahudilerin sayılarını vermiştir: *"Yunanistan'ın istediği Trakya bölgesinde, 348 bin Yunan, 442 bin Türk ve 70 bin Bulgar yaşıyor. Türkler, Yunanları biraz geçiyorlar, ama bu Türklerin çoğunluğu şimdi Türkiye'nin elinde olmayan parçalarında yaşıyorlar. Yunanistan'ın elindeki Trakya'da Türkler azınlıktadır. Batı Trakya hiçbir halde Türkiye'ye verilemeyeceği için bu bölgenin Yunanistan'la mı yoksa Bulgarlarla mı birleşmek istediğinin halktan sorulmasını Yunanistan kabul etmeye hazırdır."* Venizelos, geçen savaşta Bulgarlar yanında savaşan Müslümanlar dahil Batı Trakya halkının Yunanistan lehine oy vereceğinden emindir³⁷.

Bunun üzerine Lloyd George, Müslüman halkın isteğinin nasıl belirlendiğini Venizelos'tan sordu. Venizelos, önerisinin Batı Trakya için olduğunu, Doğu Trakya'nın ise hiçbir zaman Bulgaristan'ın egemenliği altına girmediğini ifade etmiştir. Venizelos ayrıca; *"Büyük Devletler'in Sofya'da bulunan temsilcileri Doğu Trakya'nın Müslüman milletvekillerinin tercihlerini gizlice sorabilirler. Bu milletvekilleri tabii Türkiye ile birleşmeyi isterler. Ancak Türkiye aradan çıkarsa, bunların Yunanistan ile birleşmek isteyeceklerinden eminim"* demiştir. Venizelos, açıklamalarının başında Trakya'da 730 bin Yunan olduğunu ayrıntılı rakamlarda ise 348 bin Rum sayısını vermiştir. Aradaki farkın kendisine sorulması üzerine, bunun Yunanistan'ın bir iddiada bulunmadığı Bulgar

³⁶ Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.4.

³⁷ Bilge, *Büyük Düş*, s.43.

sınırı dolayında yaşayan Yunanların hesaba katılmamasından ileri geldiğini söylemiştir³⁸.

Kuzeyde Bulgaristan ile Trakya hududu konusunda Venizelos tabii bir sınırdan bahsetmekte, böylece bütün Trakya'nın Yunanistan'a bağlanmasını istemekteydi. Venizelos, daha sonra Bulgaristan'ın Balkan tarihindeki yerini uzun uzun söz konusu etmiş ve "*Balkanlar'da, Prusya'nın Avrupa sahnesinde oynadığına benzer bir role özenen*" bu memleketi suçlamakta ve Bulgaristan'ın Batıda, uzun müddet büyük devletlerin güvenini kazanmış olmasını hayretle kaydetmektedir³⁹.

II.1.4. Doğu Karadeniz

Venizelos Konferans'ta *Doğu Karadeniz Bölgesi* için *Pontus* deyimini kullanmamış, sadece *Trabzon Vilayeti*'nden söz etmiştir⁴⁰.

Venizelos, Başkan Wilson'un bir sorusu üzerine 360 bin Rum'un yaşadığı Trabzon'un küçük bir cumhuriyet olmak istediğini açıklamıştır. Kendisi böyle bir öneriyi desteklemediğini belirterek; "*Etrafında büyük sayıda Türklerin yaşadığı bir çok küçük devletin kurulması arzu edilmemelidir*", demiştir. Venizelos'a göre Trabzon ili Ermeni devleti ile birleşmelidir⁴¹. Pontus bölgesiyle ilgili olarak Venizelos raporunda şunları söylemektedir⁴²: "*Ermeni eyaletleri ile Rus Ermenistanı, Milletler Cemiyetine bağlı büyük bir devletin mandası altında konulmak üzere bağımsız bir devlet hâline getirilmelidir. Trabzon vilâyeti de bu Ermeni devletine bağlanabilir. Böylece 350.000 kişilik kesif Rum topluluğu kendi sınırları içinde Türk idaresinden bundan böyle kurtulma imkânına kavuşmuş olacaktır. Aynı şekilde, 70.000 Rum'u ve mühim sayıda Ermeni ahaliyi barındıran Adana vilâyeti de, daha haklı sebeplerle bu Ermeni devletine dahil edilebilir.*" Venizelos'un Karadeniz Bölgesi'ne yönelik bu tavrı, bölgede bir *Pontus Devleti* kurmak isteyen yerli Rumların sert tenkitlerine yol açmıştır. Oysa

³⁸ Bilge, *Büyük Düş*, s.43.

³⁹ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.30

⁴⁰ Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.12.

⁴¹ Sabahattin Özel, "Mondros Mütarekesi'nden Sonra, Trabzon ve Yöresinde Rumluk ve Ermenilik Çalışmaları", *Müdafa-i Hukuk*, S:47, (Temmuz 2002), s.52. Tekeli-İlkin, *Ege'deki Sivil Direniş*, s.13. Bilge, *Büyük Düş*, s.48. Paris'te Venizelos ile Ermeni murahhası arasında daha sonraki günlerde yapılan anlaşmaya göre, Rumlar İstanbul'u Ermeniler de Trabzon'u ilhak edeceklerdi. *BOA DH KMS*, 49-1/104 (1-2).

⁴² Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.31-32.

Venizelos'un düşüncesine göre önemli olan bu bölgenin öncelikle Osmanlı Devleti'nden ayrılması idi⁴³.

II.1.5. İstanbul

Bağımsızlık hareketinin başarıya ulaşmasından sonra kurulan Yunanistan Devleti, İstanbul'a ilişkin hedeflerini ilk günden itibaren bir *ulusal ülkü* olarak sürdürmüştü ve bunu Yunan kuşaklarının akıllarına yerleştirmeye çalışmıştır. Yunan devlet adamları ise Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması ve Yunanistan'ın da galipler safında bulunması nedeniyle bu hedefin gerçekleştirilmesi için uygun zamanın geldiğini düşünmeye başlamışlardı.

Yunanistan'ın İstanbul konusundaki niyeti, gerek Venizelos'un çeşitli yazışmalarında, gerekse İstanbul'da yayınlanan Rumca gazetelerdeki yazılarda açık olarak görülmektedir. Örneğin Venizelos, *Kral Alexandre*'a yazdığı 25 Eylül 1918 tarihli mektubunda: "*İstanbul'u almak hususundaki vaadimi unutmadım. Majeste...şehir (İstanbul) bizim olacaktır.*"⁴⁴ diyerek İstanbul ile ilgili niyetini ortaya koymuştu.

İstanbul'un geri alınması düşüncesi yalnız Venizelos tarafından dile getirilmemişti. 1918 yılı Kasım ayında, Atina'da toplanan *Anadolu Rumları Kongresi*'nde bir konuşma yapan Başkan *Arealis* de İstanbul'u: "*Rum milletinin ruh ve kalbi, şehirlerin melikesi, hal ve mefkureler şehri*" ilan ederek şöyle demişti⁴⁵:

"Kavmimizin birliğini ve milletimizin ihyasını ilan eden ölümsüz bir annenin beşiği olan İstanbul'u selamlayalım. Kalkınız! Rum kalbinden en mukaddes yemini verdim. Ey İstanbul! Allah'ın ve insanların huzurunda yemin ederiz ki, senin için mücadele etmekten hiç geri durmayacağız. Senin, milletin ruh ve kalbi olduğunu hiçbir vakit unutmayacağız. Rum mefkuresinin en büyük amilisin. Sen, bizim hayat ve fikrimizde olduğun için, İstanbulsuz bir hürriyet ve adaletin manasını anlayamaz. Yaşasın İstanbul! Yaşasın Yunanistan! "

Keza, *Nea Ellas* Gazetesi'nin 13 Kasım 1918 tarihli bir yazısında; İstanbul'un verasetine Yunanistan'dan başka hiçbir devletin hakkı olmadığı, tek âdil çözüm yolunun ya da kötü hal çarelerinin en az kötüsünün Yunanistan'ın İstanbul'a kadar uzanması

⁴³ Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.12.

⁴⁴ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.29.

⁴⁵ Aynı, *Milliyetçilik*, s. 315-316.

olduğu, İstanbul'un eskiden Yunanın olduğu ve bir gün yine Yunanın olacağı belirtilmişti⁴⁶.

Venizelos, İngiltere'yi ziyareti sırasında bu konu hakkındaki görüşlerini Lord Curzon'a şu sözlerle ifade etmişti⁴⁷: *"Her ne pahasına olursa olsun Türkler, İstanbul'dan atılmalıdır. Buna, Türklerin İstanbul'da bulunuşunun Avrupa için daima tehdit ve tehlike teşkil etmesi bakımından lüzum vardır. Başkan Wilson ve İngilizler böyle bir mandaterliği üzerlerine almaktan çekinmektedirler. Fransızları ise Türkler istemezler. Geriye Milletler Cemiyetince tesbit edilecek bir Yüksek Komiserin başında bulunacağı milletlerarası yönetim kalıyor"*.

Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar üzerindeki hakkından vazgeçmesinden sonra büyük devletler; Batı Anadolu'da İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya'yı içine alan bir bölgenin Milletler Cemiyeti'nin idaresine verilebileceğini veya bu yapılamazsa, boğazlarla yakın ilgisi bulunan ve Yunanistan, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Romanya ve Bulgaristan'dan kurulu bir komitenin kontrolüne bırakılabileceğini düşünmeye başlamıştı⁴⁸.

Venizelos teorik olarak İstanbul'u da istemekle beraber raporunda; *"tabii çözüm yolu İstanbul'u vilâyet çevresiyle birlikte Yunanistan'a bağlamaktır"* diyordu. Venizelos, uluslararası bir hâl şekli lehine bu talebinden vazgeçeceğini de şöyle belirtiyordu: *"Boğazlara sahip olmanın milletlerarası büyük önemi bulunması sebebiyle, İstanbul, bu Boğazlarla birlikte Milletler Cemiyeti'nin himayesinde ve milletlerarası bir devlet hâline konulması için lüzumlu Hinterlandı teşkil etmektedir"*⁴⁹.

Yunanistan'ın İstanbul'dan vazgeçmesi Trakya üzerindeki isteklerinin haklılığını arttırmaktadır. Venizelos, İstanbul Rumları dahil bütün Yunanlar adına; Türk Hükümetinin ve Sultanının Bursa'ya yerleşmesinin bütün Dünya için yararlı olacağını söylüyordu. O'na göre; *"Sultanın, halife unvanı olmasa da İstanbul'da kalması kendisine büyük bir nüfuz sağlamakta ve bu nüfuzu Fransa ve İngiltere dahil Büyük Devletlere güçlük çıkarmak için Dünya Müslümanları üzerinde kullanmasını mümkün kılmaktadır"*.

⁴⁶ Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, TTK, Ankara, 1973, s.31.

⁴⁷ Baytok, *İngiliz Kaynakları*, s.24.

⁴⁸ Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, s.45.

⁴⁹ Venizelos, Kral Aleksandr'a yazdığı 25 Eylül 1918 tarihli mektupta şöyle diyor: *"İstanbul'u almak hususundaki vaadimi unutmadım Majeste... Şehir (Yunanlar İstanbul'dan çoğu zaman böyle bahsederler) bizim olacaktır"*. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.29.

İstanbul tamamen bir Türk şehri değildir. İstanbul'da Müslümanlar Hıristiyanlara göre azınlıktırlar. Bundan dolayı, Başkan Wilson'un 12. ilkesi kabul edilirse İstanbul Osmanlı İmparatorluğu içinde kalmamalıdır. Dünyanın gelecekteki güvenliği için küçük bir Türk devleti, merkezi Asya'da olmak üzere, kurulmalıdır". Venizelos'un bu görüşlerini açıklamasının ardından Lloyd George, *İstanbul'un Üsküdar dahil karşı kıyası ile uluslararası bir rejim altına konmasını mı önerdiğini* Venizelos'tan sormuş, Venizelos, bu soruya *evet* cevabını vermiş ve İzmit, Gelibolu, Biga ve kısmen Bursa dahil İstanbul ilinin uluslararası olmasını önermiştir. Venizelos; *"Bu topraklarda Yunan Halkının bir parçasının kalmasına rağmen Yunanistan, İstanbul'un milletlerarası olmasını kabule hazırdır. Bu topraklarda kalacak halkı iyi muamele görecektir"* diyordu⁵⁰.

Rentis'e göre; Venizelos, İstanbul'un uluslararasılaştırılmasını teklif ederken, aslında gizli olarak, Milletler Cemiyeti'nin burayı idare etmek emrini kendisine vereceğini ümit ediyordu⁵¹.

II.2. Nüfus Meselesi ve Demografik İstatistikler

II.2.1. Osmanlı Devleti'nde Demografi Çalışmaları ve Sonuçları

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki nüfusu hakkında yazılanların çoğu etnografik çalışmalardır. Bu yazılanların çok azında gerçek nüfus sayımına dayanan güvenilir istatistiksel bilgiler bulunmaktadır⁵². Bununla birlikte bu çalışmalar çoğu kez, sadece devlet sınırları içindeki bazı etnik ve dini unsurların siyasal iddialarını desteklemek amacıyla ele alınmıştır. Bu istatistikler aynı zamanda yazarın siyasal ön yargılarını da sergilemektedir. Belki de en kötüsü, bu yazıların bir kısmında yer alan istatistiklerin, mevcut yada potansiyel bir siyasal devletin toprak talebini karşılayacak, çarpıtılmış ve değiştirilmiş bilgileri ihtiva etmesidir⁵³.

Nüfus istatistiklerinin çeşitli dini ve etnik topluluklar tarafından siyasal amaçlara alet edilmesi kurnazca ve yaygın bir tutumdur. Örneğin XX. yüzyılın başında *Fener*

⁵⁰ Bilge, *Yunan Düşü*, s.43-44. Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s.35.

⁵¹ Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.12.

⁵² Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (çev.Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2003, s.41.

⁵³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.41.

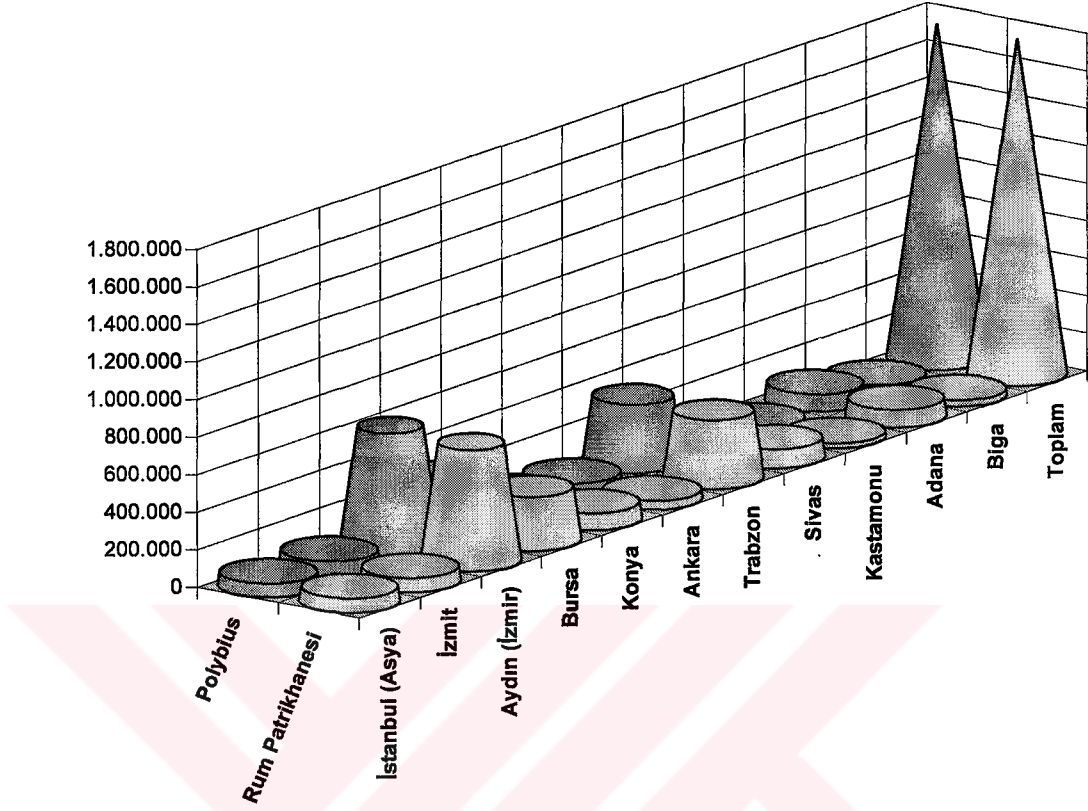
Rum Patrikhanesi, yayımladığı istatistiklerle Batı Anadolu'daki Rum sayısını 1.7 milyon olarak göstermeyi amaçlıyordu. Yunanlar için şişirilmiş rakamlardan meydana gelen bu yanlış istatistikler, Venizelos tarafından Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki düşüncelerine hizmet etmek üzere kullanılmıştır⁵⁴.

Tablo 1. Rum Patrikhanesi ve Polybios'a Göre Anadolu'da Rum Nüfusu, (1910-1912)

	Rum Patrikhanesi	Polybios
Vilâyetler	(1912)	(1910)
İstanbul (Asya)	74.457	70.906
İzmit	73.134	78.564
Aydın (İzmir)	622.810	629.002
Bursa	278.421	274.530
Konya	87.021	85.320
Ankara	45.873	54.280
Trabzon	353.533	351.104
Sivas	99.376	98.270
Kastamonu	24.919	18.160
Adana	90.208	88.010
Biga	32.830	29.000
Toplam	1.782.582	1.777.146

⁵⁴ Yunanlar Osmanlı nüfusu üzerinde iki kaynak üzerinde durmaktaydı. Bunlardan birincisi "*Rum Patrikhanesi 1912 İstatistikleri*", diğeri "*Osmanlıların 1910 Nüfus Sayımı*" adını verdikleri istatistiklerdi. İki istatistik arasındaki rakamlar birbirini tutmuyordu ancak, Rum nüfusu konusunda bir uyum söz konusuydu. Buradaki en önemli konu ne 1910'da ne de 1912'de Osmanlı Devleti'nde herhangi bir nüfus sayımının yapılmamış olmasıdır. Her iki istatistik de 1919 yılında Polybios (D.Kalopothakes) tarafından "*Konferans Önünde Yunanistan*" isimli eserde yayınlanmıştır. Polybios bu istatistiklerle kasıtlı bir aldatmaca yapmaya çalışmıştır. Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İnkılâp Yay. İstanbul, 1998, s.92.

Grafik 1. Rum Patrikhanesi ve Polybios'a Göre Anadolu'da Rum Nüfusu, (1910-1912)

Yukarıdaki tabloda önemli bir husus dikkat çekmektedir. 1914'te Türkiye'de bulunan Rum nüfus 1.777.146 olarak verilmektedir. Bu durum, *Justin McCarthy*'nin: "Yunanların Türkiye'de bulunan Rum nüfusu konusundaki bilgileri tahrif ettiği ve bu bilgilerin pek çok kişi tarafından kullanıldığı" konusundaki tespitinin doğruluğunu göstermektedir. McCarthy, Türkiye'de bulunan Rumların nüfusu konusunda *Polybios* (D.Kalopethakes) tarafından hazırlanan "*Greece Before the Conference*" adlı eserin esas alındığını belirtmiştir. McCarthy'nin verdiği bilgilere göre; Türkiye'de bulunan Rum nüfusu: Sahte Nüfus 1.777.146, Gerçek Nüfus: 1.112.698'dir⁵⁵. McCarthy'nin verdiği gerçek rakamlara yakın rakamlar veren başka yazarlar da vardır. Örneğin *Tevfik Çavdar*, *Misak-ı Milli* sınırları içindeki toplam nüfusun, 14.118.968 olduğunu bu toplam içerisinde 1.167.948'inin Rum, 587.960'ının Ermeni olduğunu belirtmektedir⁵⁶.

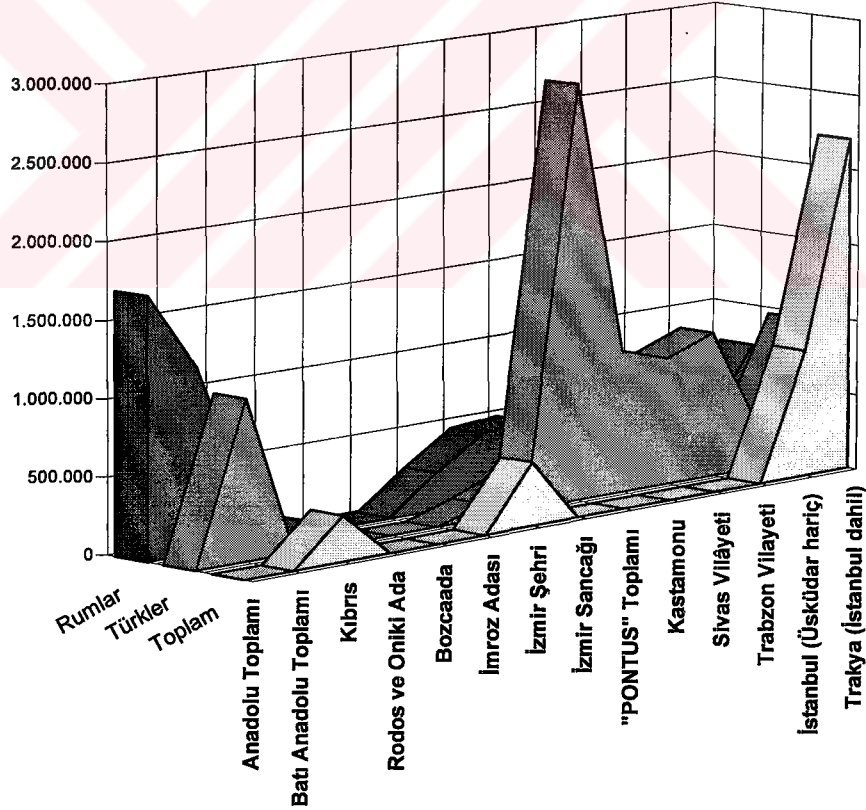
⁵⁵ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.92-93.

⁵⁶ Çavdar, *Sayılarla Vaziyet-i Umumiye*, s. 16.

Tablo 2. Venizelos'a Göre Anadolu ve Adalar'daki Rum ve Türk Nüfusu⁵⁷

	Rumlar	Türkler	Toplam
Trakya (İstanbul dahil)	730.832	957.425	2.200.646
İstanbul (Üsküdar hariç)	235.215	308.733	841.108
Trabzon Vilayeti	353.533	957.866	-
Sivas Vilâyeti	99.376	839.514	-
Kastamonu	24.919	938.435	-
"Pontus" Toplamı	477.828	2.735.815	-
İzmir Sancağı	449.044	219.494	-
İzmir Şehri	243.879	96.250	416.494
İmroz Adası	8.125	-	-
Bozcaada	3.752	-	-
Rodos ve On İki Ada	102.727	-	-
Kıbrıs	235.000	-	298.000
Batı Anadolu Toplamı	1.188.359	1.042.050	-
Anadolu Toplamı	1.694.000	-	-

Grafik 2. Venizelos'a Göre Anadolu ve Adalar'daki Rum ve Türk Nüfusu

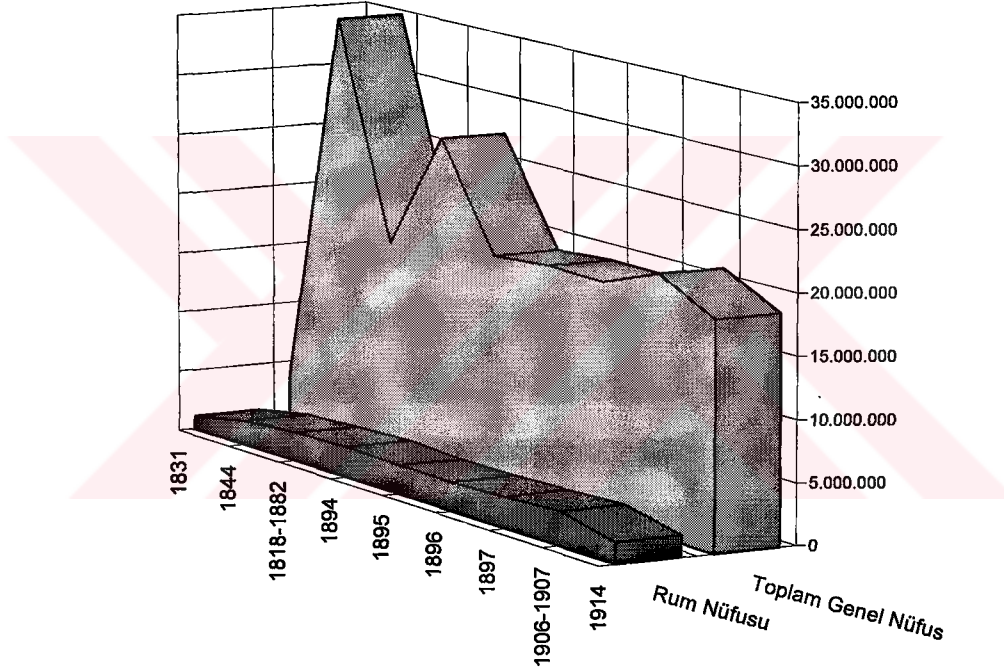

⁵⁷ Kitsikis, Yunan Propagandası, s.28-36.

Tablo 3. Resmî Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Göre Rum Nüfusu⁵⁸

Yılı	Rum Nüfusu	(%)	Genel Nüfus
1831	1.080.463	29.67	3.641.101
1844	2.000.000	5.71	35.000.000
1818-1882	2.332.197	13.41	17.388.604
1894	2.505.782	9.20	27.208.683
1895	2.337.343	12.47	18.735.218
1896	2.367.826	12.36	19.142.396
1897	2.569.794	13.49	19.050.323
1906-1907	2.823.063	13.51	20.884.630
1914	1.729.738	9.33	18.520.016

Grafik 3. Resmî Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Göre Rum Nüfusu

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, başta yeni fethedilen yerler olmak üzere, kendi toprakları üzerinde yaşayan halkın sayım ve yazımını yaptırırdı. Devletin toprak düzeni ve yönetim sistemi, bu sayım ve yazım işlerini zorunlu kılmaktaydı. Vergi ve askerlik işleri, bu sayım ve yazım esasına dayanmaktaydı. Her liva merkezinde istatistik kalemleri, daha *Kanuni Sultan Süleyman* zamanında mevcuttu. XVI. yüzyılda yaygın ve

⁵⁸ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.149-230.

oldukça düzenli bir şekilde yapılan bu sayım ve yazımların XVII. yüzyıldan itibaren yapılamadığı ve yalnızca yoklamalarla yetinildiği görülmektedir⁵⁹.

Zaman zaman ve mahallî olarak yapılan sayımların yanı sıra Osmanlı Devleti'nde ilk genel nüfus sayımı ve arazi yazımı *II. Mahmud* döneminde, 1830-1831'de, yapılmıştır. Bu nüfus sayımı, Rumeli ve Anadolu'daki gerçek nüfusu vermekten uzak olup, çeşitli sebeplerden dolayı sınırlı kalmıştır⁶⁰. Devletin bu sayımı yapmaktaki amacı, Müslüman olmayanlara şahsi vergi uygulaması getirmek ve yetişkin Müslüman erkekleri orduya almak üzere nicel bir temel oluşturmak⁶¹. Dolayısı ile bu sayımda sadece erkek nüfusun sayıldığı görülmektedir.

Tablo 4. Osmanlı Devletinin Nüfusu, (1831), (Sancak bazında)⁶²

İdari Birim	Müslüman	Reaya	Kıpti	Yahudi	Ermeni	Toplam
AVRUPA						
Rumeli	337.001	686.991	25.126	9.955	2.099	1.061.172
Silistre	150.970	96.342	8.779	178	-	256.269
Avrupa T.	487.971	783.333	33.905	10.133	2.099	1.317.441
ANADOLU						
Kütahya	147.678	-	168	-	-	147.846
Bursa	155.908	9.723	-	627	2.800	169.058
Eskişehir	62.592	5.043	-	-	-	67.635
Ankara	49.825	7.188	-	136	-	57.149
Çankırı	50.586	447	-	-	-	51.033
Bolu	-	20	-	-	346	366
Kastamonu	114.854	3.285	-	-	-	118.139
Aydın	100.257	6.346	-	532	543	107.678
Saruhan	82.389	13.400	-	-	-	95.789
Muğla	45.520	22.657	520	3.706	2.354	74.757
Menteşe	49.830	2.346	196	36	52	52.460
Hamid	92.541	1.28	-	-	-	93.809
Teke	35.839	-	-	-	-	35.839
Karesi	37.138	4.012	-	-	-	41.150
Viranşehir	59.502	1.225	-	-	-	60.727
ANADOLU	1.084.459	76.960	884	5.037	6.095	1.173.435
KARAMAN	229.242	34.461	-	-	-	263.703
SİVAS						
Sivas	97.253	18.537	-	-	-	115.790

⁵⁹ Eryılmaz, *Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, s.71.

⁶⁰ Ali Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Azınlıklar*, TÜRKAR Yay., Ankara, 2003, s.80.

⁶¹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.47.

⁶² Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.149-154.

Divriği	14.593	-	-	-	-	14.593
Bozok	50.188	9.826	-	-	-	60.014
Çorum	33.775	-	-	-	-	33.775
Canik	40.935	14.808	-	-	-	55.743
Amasya	41.293	6.422	60	-	-	47.775
SİVAS	278.037	49.593	60	-	-	327.690
ADANA						
Adana ve Bilan	10.764	717	-	-	2.383	13.864
Azır	774	679	-	-	147	1.600
Tarsus	14.808	705	-	-	197	15.710
İçel	30.643	270	481	-	-	31.394
Alâiye	28.792	490	-	-	-	29.282
ADANA	85.781	2.861	481	-	2.727	91.857
CEZAYİR-İ BAHR-İ SEFİD						
Kocaeli	51.936	25.551	84	-	-	77.571
Biga	29.208	11.768	-	58	-	41.034
Cezayir-i Bahr-i Sefid	28.275	84.400	102	69	773	113.619
CEZAYİR-İ BAHR-İ SEFİD	109.419	121.719	186	127	773	232.324
TRABZON	125.121	11.431	-	-	-	136.552
ÇILDIR	73.282	-	191	-	4.887	78.360
KARS	17.580	-	-	-	2.161	19.741
ANADOLU	2.002.921	297.130	1.802	5.164	16.643	2.323.660
ÖZET						
AVRUPA	487.971	783.333	33.905	10.33	2.099	1.317.441
ANADOLU	2.002.921	297.130	1.802	5.164	16.643	2.323.660
GENEL TOP.	2.490.892	1.080.463	35.707	15.297	18.742	3.641.101

Tablo 5. 1831 Nüfus Sayımı Sonuçları, (%)

	Müslüman	Reaya	Kıpti	Yahudi	Ermeni	Toplam
AVRUPA	37.04	59.46	02.60	00.80	00.10	100
ANADOLU	86.20	12.79	00.80	00.22	00.51	100
GENEL	68.42	29.67	00.98	00.42	00.51	100

Tanzimat'tan sonra düzenli merkezi nüfus kayıt sisteminin kurulmasıyla birlikte, 1844'te bütün ülke düzeyinde yeni bir nüfus sayımı yapılmıştır. Fakat bu sayım da eksik bir sayım olmuştur⁶³.

⁶³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.62.

Tablo 6. Osmanlı Devletinde Nüfusun Dağılımı, (1844), (Etnik Kökene Göre)⁶⁴

Unsurlar	Avrupa	Asya	Afrika	Toplam
Osmanlılılar (Türkler)	1.100.000	10.700.000	-	11.800.000
Slavlar	7.200.000	-	-	7.200.000
Rumenler	4.000.000	-	-	4.000.000
Arnavutlar	1.500.000	-	-	1.500.000
Rumlar	1.000.000	1.000.000	-	2.000.000
Ermeniler	400.000	2.000.000	-	2.400.000
Yahudiler	70.000	100.000	-	170.000
Tatarlar	230.000	-	-	230.000
Araplar	-	900.000	3.800.000	4.700.000
Suriyeli ve Keldanîler	-	235.000	-	235.000
Dürzîler	-	25.000	-	25.000
Türkmenler	-	90.000	-	90.000
Kürtler	-	1.000.000	-	1.000.000
GENEL TOPLAM	15.500.000	16.050.000	3.800.000	35.350.000

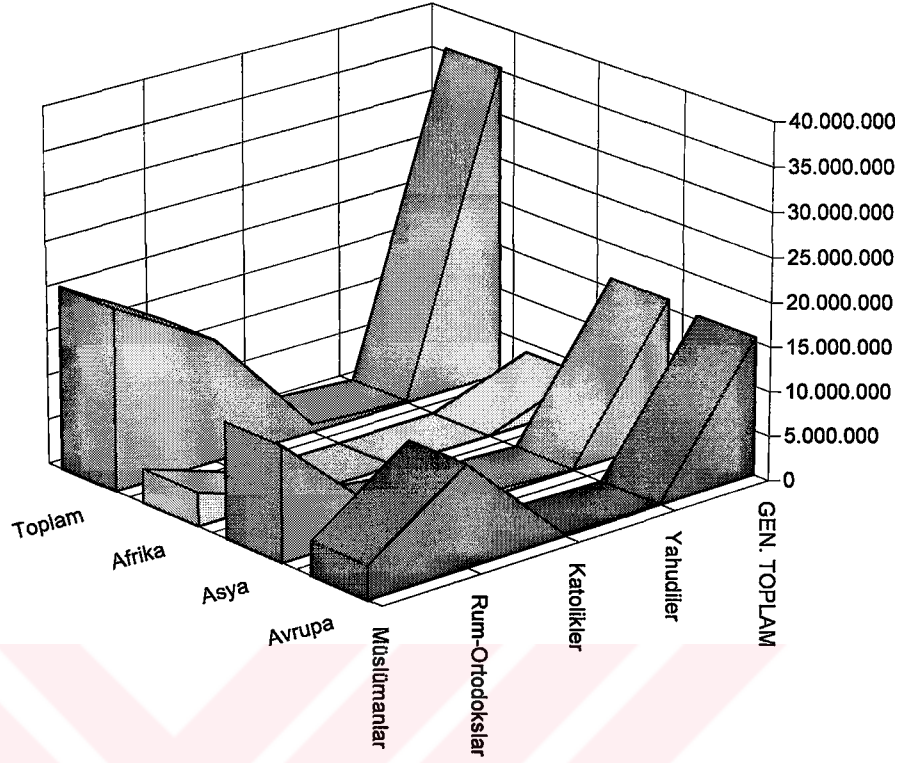
Tablo 7. Osmanlı Devletinde Nüfusun Dini Dağılımı, (1844)⁶⁵

Dinî Gruplar	Avrupa	Asya	Afrika	Toplam	%
Müslümanlar	3.800.000	12.950.000	3.800.000	20.550.000	58.13
Rum-Ortodokslar	11.370.000	2.360.000	-	13.730.000	38.84
Katolikler	260.000	640.000	-	900.000	2.55
Yahudiler	70.000	100.000	-	170.000	0.48
GEN. TOPLAM	15.500.000	16.050.000	3.800.000	35.350.000	100.00

⁶⁴ Eryılmaz, Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi, s.74-76. Karpaz, Osmanlı Nüfusu, s.156.

⁶⁵ Karpaz, Osmanlı Nüfusu, s.156.

Grafik 4. Osmanlı Devletinde Nüfusun Dini Dağılımı, (1844)

Osmanlı Devleti'nde sağlıklı nüfus sayımı çalışmalarının 1877-1878 *Osmanlı-Rus Savaşı* sonrasında başladığı görülmektedir. Buradaki en önemli etken, 1856 *Paris Antlaşması*'nın getirdiği yeni anlayış farklılığı idi. Artık Hıristiyan etnik topluluğun tam sayısının bilinmesi ihtiyacı da beraberinde gelmişti. II. *Abdülhamid*, yeni bir nüfus sayımı yapılması için harekete geçmiş ve nüfus sayımı ile ilgili hukukî düzenleme yapma yetkisi yine *Şura-yı Devlet*'e verilmiştir⁶⁶. Daha önceki çalışmalar dikkate alınarak *Şura-yı Devlet* tarafından hazırlanan "*Sicil-i Nüfus Nizamnamesi*" 4 Eylül 1881 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁶⁷. Aynı tarihte, nüfus sayımının nasıl yapılacağına dair bir

⁶⁶ 1855'ten sonra, *Kırım Harbi* sebebiyle Rusya'dan Osmanlı topraklarına gelen Müslüman göçmenler, 1856 *Islahat Fermanı* ile kaldırılan *Cizye*'nin "askerlik bedeli"ne dönüştürülmesi, 1864 ve 1871 *Vilâyet Nizamnamelerinin* taşra yönetiminde meydana getirdiği değişiklikler, ülkede yeni ve kapsamlı bir nüfus sayımının yapılmasını gerekli kılıyordu. Ordunun asker ihtiyacı, devletin vergi ihtiyacı, kamu hizmetlerinin iyi planlanabilmesi gibi sebeplerle 1868'de kurulan *Şura-yı Devlet (Danıştay)*'e, nüfusla ilgili konuları düzenleme yetkisi verilmişti. *Şura-yı Devlet*, yeni bir nüfus kayıt sisteminin kurulması ve genel nüfus sayımı ile ilgili olarak 1875 yılında çeşitli nizamnameler hazırlamışsa da; çeşitli iç ve dış olaylar sebebiyle bu nizamnameler uygulamaya konulamamıştır. Ali Güler, *Rakamlarla Türkiye'de Azınlıklar*, Berikan Yay., Ankara, 2001, s.80.

⁶⁷ Güler, *Azınlıklar*, s.81. Nizamname, dokuz bölümden ve elli maddeden meydana gelmekteydi. Sekiz bölümü oluşturan ilk otuz sekiz madde, kayıt düzeninin oluşturulmasına ayrılrken, *Ahkâm-ı Muvakkate*

de talimat kabul edilmiştir. Şura, doğru nüfus istatistikleri toplamının yararını dile getirmekten ve Amerika'nın ve Avrupa'daki başka ülkelerin uygulamalarının incelenmesi ve örnek olarak alınması gerektiğini açıklamıştır⁶⁸.

Tablo 8. 1881/1882-1893 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları, (Özet)⁶⁹

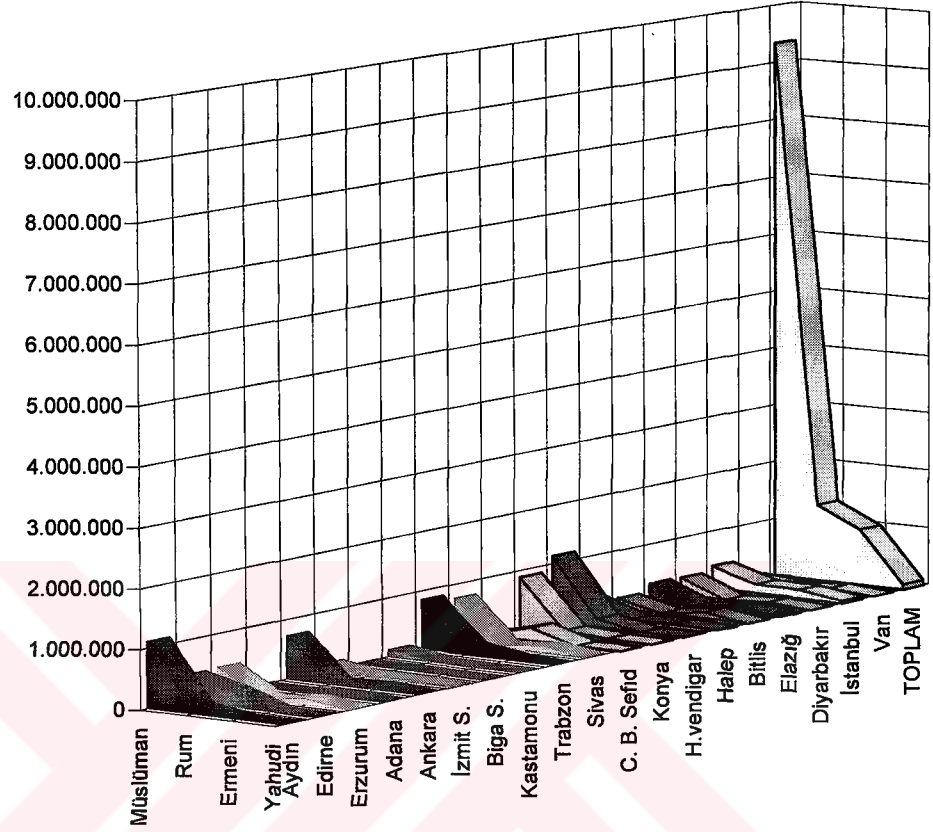
İdari Bölge	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Diğer	G.müslim Toplamı	Gen.Top.
	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Nüfus	%	Nüfus	
Aydın	1.119.323	116.558	14.140	22.153	4.10	291.101	1.410.424
Edirne	434.366	267.220	16.642	13.717	12.45	401.675	836.041
Erzurum	445.548	3.356	101.138	6	1.61	113.477	559.025
Adana	341.376	6.262	44.799	-	0.99	54.973	396.349
Ankara	734.766	34.915	67.490	415	1.00	111.366	847.132
İzmit S.	133.117	23.724	37.220	169	0.74	62.558	195.675
Biga S.	11.463	15.101	1.741	1.755	0.64	19.367	118.835
Kastamonu	129.300	15.000	2.777	-	0.20	19.681	948.981
Trabzon	857.280	155.039	41.786	5	0.20	198.957	1.056.237
Sivas	766.558	37.813	116.545	209	0.90	160.113	926.671
C. B. Sefid	27.481	226.817	78	2.952	2.37	236.109	263.590
Konya	877.232	56.561	9.813	216	0.02	66.910	944.042
H.vendigar	1.132.763	133.017	57.8 18	3.037	0.68	203.081	1.355.884
Halep	230.038	2	30.802	557	3.58	41.403	271.441
Bitlis	167.054	-	101.358	-	3.10	109.944	276.998
Elazığ	300.188	543	73.178	2	1.96	81.158	381.346
Diyarbakır	289.591	1.166	46.823	1.051	8.24	79.439	369.030
İstanbul	384.910	152.741	149.590	44.361	16.26	488.655	873.565
Van	59.412	-	60.448	-		60.448	119.860
TOPLAM	9.330.671	1.325.735	974.186	90.605	2.84	2.733.515	12.064.186

(Geçici Yönetmelik) başlığı altında toplanan son on iki madde, doğrudan sayımı ele alıyordu. Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.70.

⁶⁸ *Osmanlı yönetiminin, 1886 yılında Amerikan büyükelçisi şerefine verilen bir resepsiyonda modern istatistik yöntemlerinin uygulanması konusunda büyük ilgi gösterdiği ve başka ülkelerdeki uygulamaları yol gösterici olarak örnek almaya istekli olduğu görülmüştür.* Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.70-71.

⁶⁹ Tabloda, Gayrimüslim nüfusuna Müslüman nüfusun dışındaki bütün Gayrimüslimler dahildir. Ayrıca; Halep Vilâyeti nüfusuna sadece Maraş ve Urfa Sancaklarının nüfusları dahildir. Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.188.

Grafik 5. 1881/1882-1893 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları, (Özet)

Tablo 9. Dinlerin Toplam Nüfusu ve Oranları, (1881/82-1893)⁷⁰

	Toplam Nüfus	Yüzde (%)
Müslümanlar	12.587.137	72.39
Rumlar	2.332.197	
Ermeniler	1.001.465	
Bulgarlar	817.801	
Katolikler	149.786	
Yahudiler	184.006	
Protestanlar	36.238	
Latinler	18.240	
Süryaniler	22.598	
Gayrimüslim Kiptiler	3.153	
Yabancı Uyraklılar	235.983	
Gayrimüslimler Toplamı	4.801.467	27.61
GENEL TOPLAM	17.388.604	100.00

⁷⁰ Karpat, Osmanlı Nüfusu, s.188.

Nihayet, yeni Nizamnâme doğrultusunda 1881'de devlet içindeki nüfus sayımına başlanmış ancak, kesin olarak ne zaman sonuçlandığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sultan Abdülhamid'in bir an evvel tamamlanması konusundaki baskıları üzerine 17 Ağustos 1893'te *Cevat Paşa*, sayım kayıtlarını kendisine sunmuştur⁷¹. 1893 yılında yayınlanan bu nüfus kayıtları, XIX. yüzyıl Osmanlı nüfusu ile ilgili en eksiksiz ve güvenilir rakamları vermektedir. Burada güvenilirlik konusunda, sayımın uzun bir zaman dilimine yayılmış olmasından dolayı kaydedilmemiş kişilerin sayısı gösterilebilir.

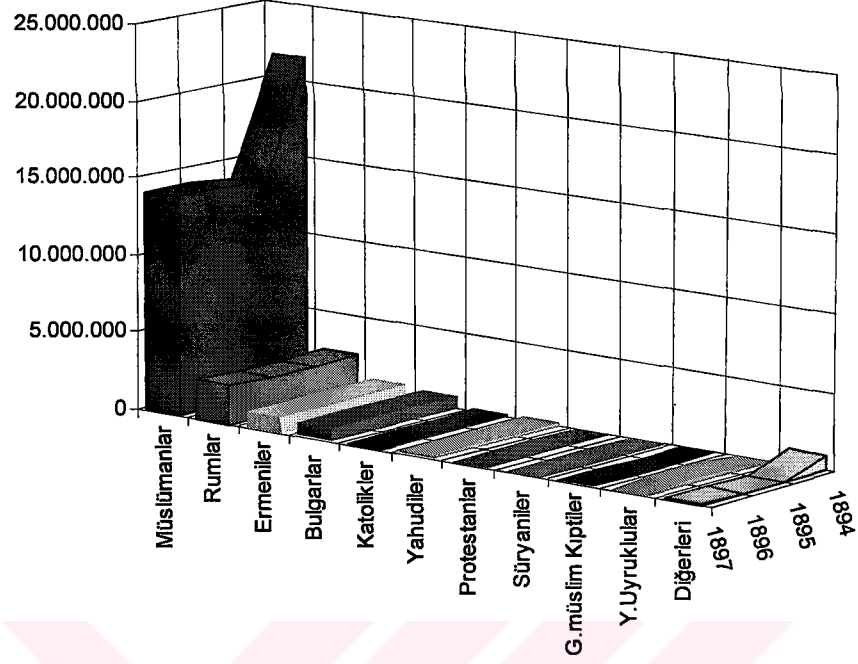
*Tablo 10. Osmanlı Devletinin Nüfusunun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1894-1897)*⁷²

	1894	1895	1896	1897
Müslümanlar	21.507.304	13.821.250	14.150.023	14.111.960
Rumlar	2.505.782	2.337.343	2.367.826	2.569.794
Ermeniler	994.065	1.031.824	1.013.680	1.042.374
Bulgarlar	819.138	821.246	844.055	830.209
Katolikler	139.765	141.174	212.966	120.479
Yahudiler	184.397	190.983	203.965	215.524
Protestanlar	36.130	42.242	43.033	44.360
Süryaniler	10.618	-	-	-
Gayrimüslim Kıptiler	-	3.923	-	19.550
Yabancı Uyruklular	-	239.800	237.517	-
Diğerleri	993.252	43.960	41.640	73.738
GENEL TOPLAM	27.208.683	18.735.218	19.142.396	19.050.323

⁷¹ Karpaz, *Osmanlı Nüfusu*, s.73.

⁷² Karpaz, *Osmanlı Nüfusu*, s.190.199.

Grafik 6. Osmanlı Devletinin Nüfusunun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1894-1897)

Stanford Shaw'un Osmanlı Devleti'nin nüfusu ile ilgili 1890-1897 yıllarına ait verdiği rakamlara baktığımızda da Rum nüfusunda bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Osmanlı Devleti Nüfusunun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1890-1897)⁷³

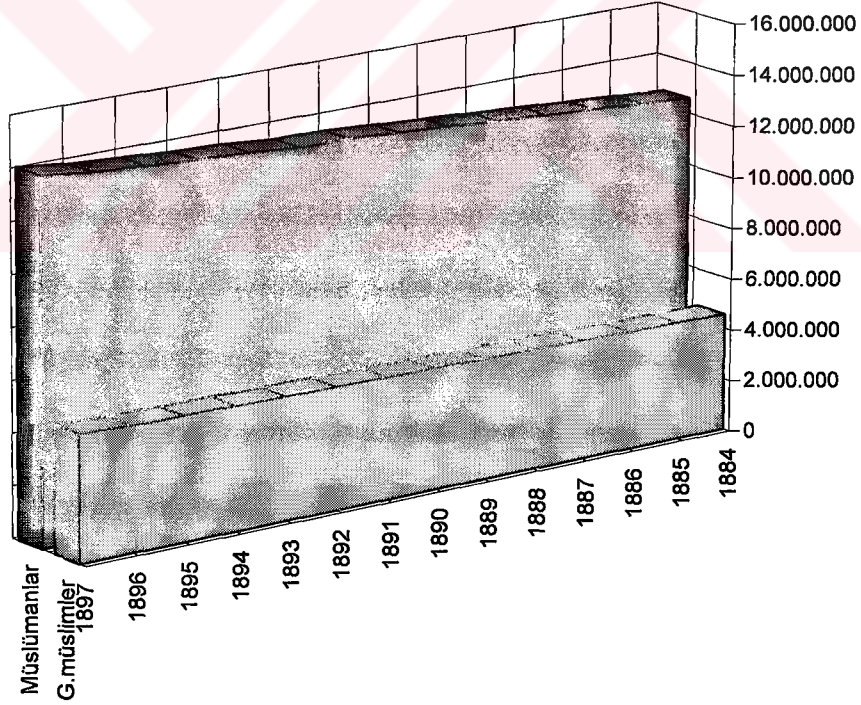
Cemaatler	1890	1897
Müslüman	12.585.950	14.111.945
Rum-Ortodoks	2.329.776	2.569.912
Ermeni-Gregoryan	988.887	1.042.374
Bulgar	818.962	830.189
Rum-Katolik Ermeni-Katolik	150.166	120.479
Protestan	36.229	44.360
Latin	18.240	22.335
Yahudi	184.139	215.425
Maruni	-	32.416
Yabancı	235.690	-
Toplam	17.375.225	19.050.307

⁷³ Stanford Shaw, "The Ottoman Census System and Population 1831-1914", *International Journal of Middle East Studies*, 9, Cambridge University Press, 1978, p.13.

Tablo 12. Osmanlı Devletinin Nüfusu, (1884-1897)⁷⁴

	Müslümanlar	%	Gayrimüslimler	%	Toplam
1884	12.590.352	73.44	4.553.507	26.56	17.143.859
1885	12.707.638	73.51	4.578.774	26.49	17.286.412
1886	12.824.924	73.59	4.603.041	26.41	17.427.965
1887	12.942.210	73.62	4.637.380	26.38	17.579.518
1888	13.059.496	73.69	4.661.579	26.31	17.721.071
1889	13.176.782	73.77	4.685.842	26.23	17.862.624
1890	13.294.068	72.25	4.701.109	27.75	18.400.177
1891	13.411.354	73.91	4.734.376	26.09	18.145.730
1892	13.411.361	73.79	4.763.381	26.21	18.174.742
1893	13.578.647	74.13	4.776.737	25.87	18.316.295
1894	13.645.933	73.93	4.804.640	26.07	18.457.845
1895	13.763.219	73.99	4.832.543	26.01	18.599.398
1896	13.890.910	74.12	4.848.849	25.88	18.739.759
1897	14.111.945	74.07	4.938.362	25.93	19.050.307

Grafik 7. Osmanlı Devletinin Nüfusu, (1884-1897)

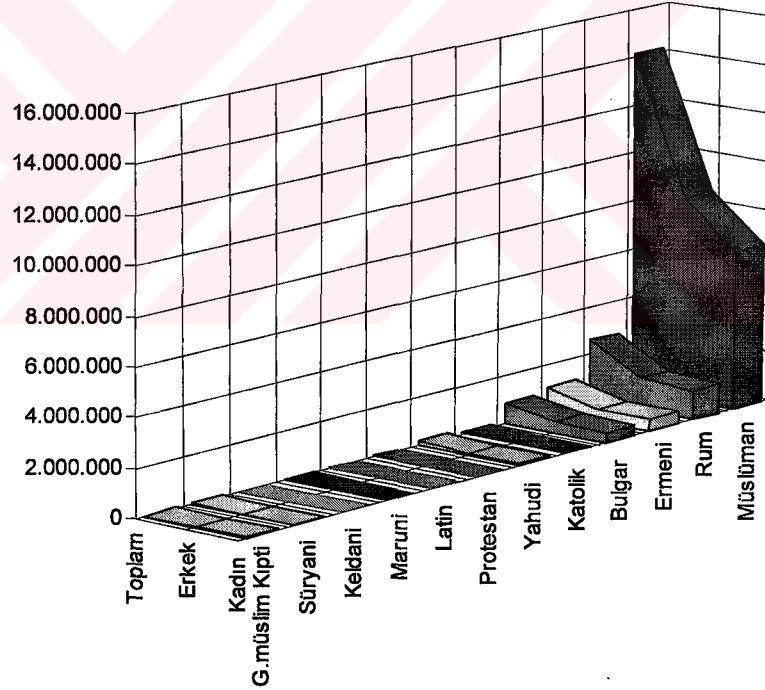

⁷⁴ Karpaz, Osmanlı Nüfusu, s.190-199.

Tablo 13. Osmanlı Devletinde Nüfusun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1897)⁷⁵

	Erkek	Kadın	Toplam	%
Müslüman	8.499.798	6.612.147	14.111.945	74.07
Rum	1.341.049	1.228.863	2.569.912	13.49
Ermeni	546.030	496.344	1.042.374	5.47
Bulgar	499.286	380.903	830.189	4.36
Katolik	65.912	54.567	120.479	0.64
Yahudi	117.767	97.658	215.425	1.13
Protestan	22.963	21.397	44.360	0.24
Latin	12.280	10.055	22.335	0.12
Maruni	15.262	17.154	32.416	0.17
Keldani	3.866	1.902	5.768	0.03
Süryani	19.500	16.054	35.554	0.18
Gayrimüslim Kıpti	10.309	9241	19.550	0.10
TOPLAM	10.104.022	8.946.285	19.050.307	100.00

Grafik 8. Osmanlı Devleti'nde Nüfusun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1897)

Sultan Abdülhamid'in son yıllarında, nüfus sayımına verilen önem devam etmiştir. *İstatistik Umum İdaresi*'nde uzman memurlar çalıştırılmasına özen gösterildiği gibi İngiltere ve Fransa'ya da, modern sayım tekniklerini araştırmak için personel

⁷⁵ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.199.

gönderilmiştir. Devletin nüfus sayımı ile ilgili organizasyonu ve usulleri, 1900 yılında yeniden gözden geçirilerek *Sicil-i Nüfus Nizamnâmesi* yeniden düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti genelinde 1903'te yeni bir nüfus sayımına başlanılmış, bu sayım 1906'da tamamlanmıştır⁷⁶. Bâb-ı Âli, daha önce olduğu gibi bu sayımın da uzun bir süreye yayılmasını önlemek için *üç ay içinde sonuçlandırma* kararı almıştı.

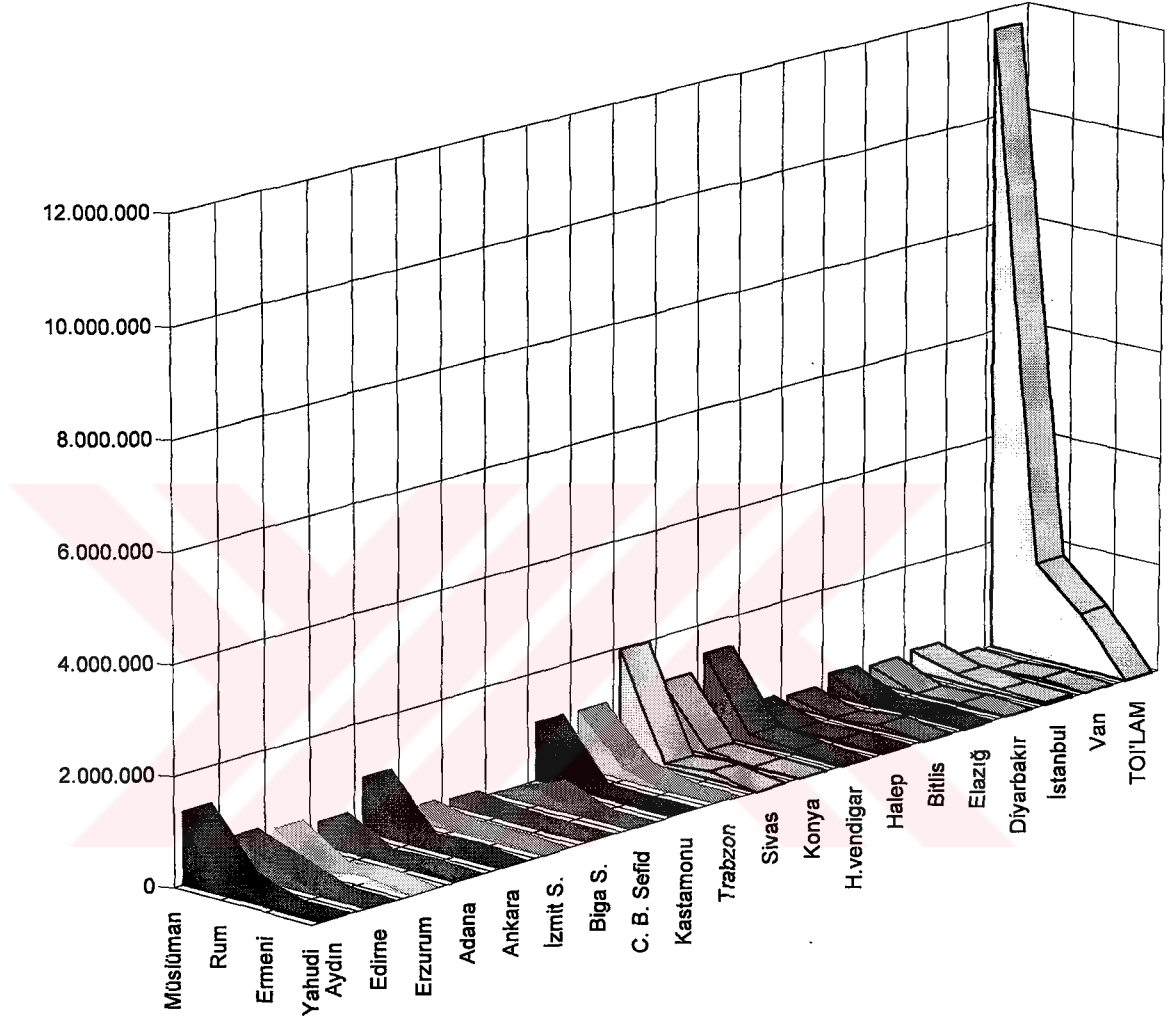
Tablo 14. 1906/1907 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları, (Özet)⁷⁷

İdari Bölge	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Diğer	G.müslim Toplamı	Gen.Top.
	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Nüfus	%	Nüfus	
Aydın	1.331.552	285.133	19.045	32.521	3.43	396.029	1.727.581
Edirne	618.624	341.529	26.193	23.839	10.91	515.172	1.133.796
Erzurum	548.506	5.809	116.180	10	0.79	127.349	675.855
Adana	435.795	11.350	50.300	98	1.36	68.61	504.396
Ankara	1.011.566	41.790	97.920	1.265	0.40	145.565	1.157.131
İzmit S.	200.479	35.867	51.667	341	0.74	90.038	290.517
Biga S.	140.771	38.301	2.336	3.385	0.86	45.684	186,419
C. B. Sefid	37.601	316.842	166	4.762	1.33	326.622	364.223
Kastamonu	1.088.137	23.075	9.819	67	0.04	33.379	1.121.516
Trabzon	1.071.988	215.474	5 1.483	37	0.29	270.900	1.342.788
Sivas	1.972.788	67.374	147.356	299	0.55	221.584	1.194.372
Konya	1.145.713	86.641	15.585	262	0.13	104.064	1.249.777
H.vendigar	1.430.498	166.368	80.153	4.337	0.58	260.779	1.691.285
Halep	267.309	39	51.909	711	3.20	52.893	320.202
Bitlis	197.906	-	95.393	-	1.46	99.754	207.660
Elazığ	390.784	651	73.732	-	1.72	82.540	473.324
Diyarbakır	315.569	1.125	52.013	1.165	5.81	77.136	392.705
İstanbul	373.339	157.482	69.295	47.779	17.17	408.888	782.227
Van	54.582	-	59.382	-	-	59.382	113.964
TOPLAM	11.633.507	1.794.850	1.059.327	12.378	2.67	3.376.231	15.009.738

⁷⁶ Güler, *Azınlıklar*, s.82. 1881-1893 sayımının ardından Rum ve Bulgar din adamları arasında bir sürtüşme meydana geldi. Ortodoks kiliselerin denetimi konusundaki bu sürtüşme sayı olarak üstün olma polemliğini de beraberinde getirmişti. *Bulgar, Rum ve Sırp cemaatlerinin milliyetçi liderleri arasındaki şiddetli çekişme, nüfus istatistiklerine hile karıştırılması noktasında yoğunlaşıyor ve her biri, kendi cemaatinin sayısal çoğunluğa sahip olduğunu iddia ediyordu... Nüfus istatistikleri savaşına bir son vermek üzere Bâb-ı Âli, yerel cemaatlerin temsilcilerinin katılımını ve desteğini temin ederek yeni bir sayımın yapılmasına karar verdi. Bu yolla elde edilen sonuçlar konusunda bir çekişme olmayacağı düşünülmüştü ve çoğunlukta olan etnik topluluk, rahibi atamakla görevlendirilecekti. Etnik cemaatlerin eşit sayıda olduğu yerlerde ise her cemaat kendi rahibini atayacaktı. bkz. Karpaz, *Osmanlı Nüfusu*, s.75.*

⁷⁷ Tabloda, Gayrimüslim nüfusuna Müslüman nüfusun dışındaki bütün Gayrimüslimler dahildir. Rum nüfusuna Katolik Rumlar, Ermeni nüfusuna Katolik Ermeniler dahildir. Ayrıca; Halep Vilâyeti nüfusuna sadece Maraş ve Urfa Sancaklarının nüfusları dahildir. Bkz. Karpaz, *Osmanlı Nüfusu*, s.206-207.

Grafik 9. 1906/1907 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları, (Özet)

Son Osmanlı nüfus sayımı ise 1914 yılında gerçekleştirilmiştir. Fakat bu sayım, bizzat mahallinde değil, taşradaki nüfus idarelerinin yıl içindeki değişikliklerle ilgili verdikleri bilgiler dikkate alınarak yapılmıştır⁷⁸.

⁷⁸ Eryılmaz, Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi, s.72-89.

Tablo 15. 1914 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları, (Özet)⁷⁹

İdari Bölge	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Diğer	G.müslim Toplamı	Gen.Top.
	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Nüfus	%	Nüfus	
Aydın	1.249.067	299.097	20.287	35.041	0.33	359.675	1.608.742
Edirne	360.417	224.680	19.773	22.515	0.59	270.677	631.094
Adana	341.943	8.974	52.650	66	1.81	69.120	411.023
Ankara	877.285	20.240	51.576	1.026	0.38	76.528	953.813
Bursa	474.114	74.927	60.199	4.126	0.46	142.113	616.227
Karesi	359.804	97.497	8.653	362	1.41	113.166	472.970
Menteşe	188.916	19.923	12	1.615	0.19	21.959	210.874
Kütahya	303.348	8.755	4.548	-	0.07	13.546	316.894
Kara hisar	277.659	632	7.439	7	0.04	8.161	285.820
Eskişehir	140.578	2.613	8.592	728	0.14	12.148	152.726
İzmit	226.859	40.048	55.852	428	0.60	98.294	325.153
Çanakkale	149.903	8.550	2.474	3.642	0.75	15.912	165.815
Bolu	399.281	5.151	2.970	20	0.30	9.367	408.648
Kastamonu	737.302	20.958	8.959	8	-	29.925	767.227
Samsun	265.950	98.739	27.319	27	0.32	127.352	393.302
Trabzon	921.128	161.594	38.899	8	0.12	201.819	1.122.947
İstanbul	560.434	205.762	82.880	52.126	0.96	349.544	909.978
Sivas	939.735	75.324	147.099	344	0.59	229.708	1.169.443
Konya	750.712	25.150	12.971	4	0.06	38.596	789.308
Niğde	227.100	58.312	4.936	-	0.26	64.017	291.117
Kayseri	184.292	26.590	50.174	-	0.77	78.782	261.074
Antalya	235.762	12.585	630	250	0.26	13.924	247.686
İçel	102.034	2.507	341	10	0.30	3.160	105.194
Çatalca	20.048	36.797	842	1.480	0.98	39.709	59.756
Maraş	152.645	34	32.322	251	3.79	39.910	192.555
Urfa	149.384	2	16.718	865	2.34	21.604	170.988
Halep	300.643	10.627	28.526	2.165	2.19	19.939	349.582
Elazığ	446.374	971	77.821	-	2.05	91.849	538.227
Diyarbakir	492.101	1.935	65.850	2.095	9.34	127.724	619.825
Bitlis	309.999	-	117.492	-	2.28	127.480	437.479
Van	179.380	1	67.792	1.383	4.09	79.761	259.141
Erzurum	673.297	4.864	134.377	10	0.35	142.165	815.432
TOPLAM	12.997.459	1.553.619	1.212.973	130.592	1.06	3.066.602	16.064.061

⁷⁹ Tabloda, Gayrimüslim nüfusuna Müslüman nüfusun dışındaki bütün Gayrimüslimler dahildir. Rum nüfusuna Katolik Rumlar, Ermeni nüfusuna Katolik Ermeniler dahildir. Ayrıca; Halep Vilâyeti nüfusuna sadece Maraş ve Urfa Sancaklarının nüfusları dahildir. Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s.226-227.

Tablo 16. Nüfusun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1906-1907 ile 1914)⁸⁰

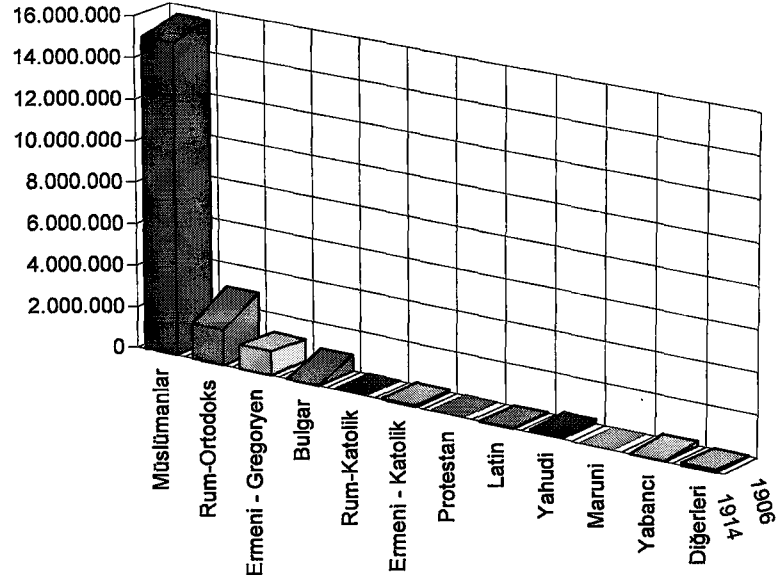
	1906-1907	%	1914	%
Müslümanlar	15.508.753	74.26	15.044.846	81.12
Rumlar	2.823.063	25.74	1.729.738	18.88
Ermeniler	1.031.708		1.161.169	
Bulgarlar	761.530		14.908	
Rumlar-Katolik	29.749		62.468	
Ermeniler-Katolik	89.040		67.838	
Protestan	52.485		65.844	
Latin	20.496		24.845	
Maruniler	28.738		47.406	
Süryaniler	36.985		54.750	
Keldaniler	2.371		13.211	
Yahudiler	253.435		187.073	
Kıptiler	16.470		11.169	
Yabancı Uyruklular	197.760		-	
Diğer	32.047		34.751	
Gayrimüslim Toplamı	5.375.877		3.475.170	
GENEL TOPLAM	20.884.630	100.00	18.520.016	100.00

Tablo 17. Osmanlı Devletinde Nüfusun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1906-1914)⁸¹

	1906	%	1914	%
Müslümanlar	15.518.478	74.26	15.044.846	81.24
Rum-Ortodoks	2.822.773	13.50	1.729.738	9.33
Ermeni - Gregoryen	1.050.513	5.03	1.161.169	6.27
Bulgar	762.754	3.65	-	-
Rum-Katolik	60.597	0.29	62.468	0.34
Ermeni - Katolik	90.050	0.43	67.838	0.37
Protestan	53.880	0.26	65.844	0.36
Latin	20.447	0.09	24.845	0.13
Yahudi	256.003	1.23	187.073	1.01
Maruni	28.726	0.14	47.406	0.26
Yabancı	197.700	0.95	-	-
Diğerleri	35.696	0.17	128.789	0.69
TOPLAM	20.897.617	100.00	18.520.016	100.00

⁸⁰ Karpaz, Osmanlı Nüfusu, s.200-227.⁸¹ Karpaz, Osmanlı Nüfusu, s.200-227.

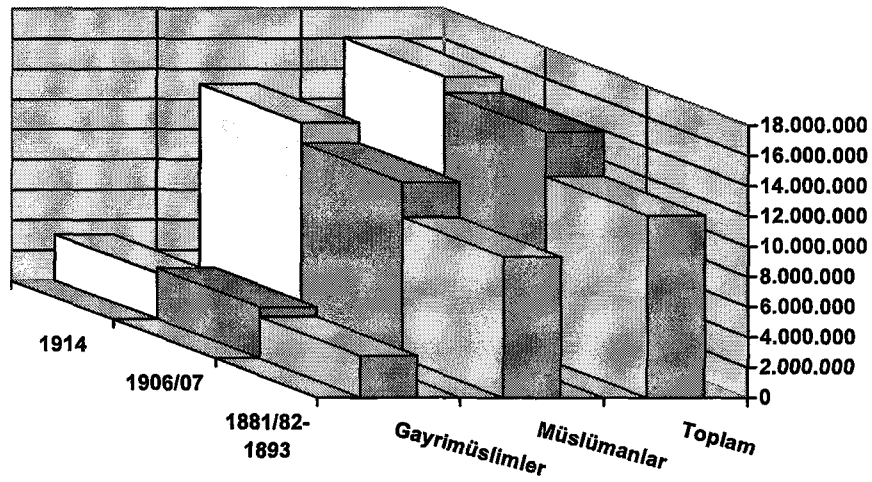
Grafik 10. Osmanlı Devletinde Nüfusun Cemaatlere Göre Dağılımı, (1906-1914)

Tablo 18. Karşılaştırmalı Nüfus İstatistiği

Yıl	Müslümanlar	%	Gayrimüslimler	%	Toplam
1881/82-1893	9.330.671	77.34	2.733.515	22.66	12.064.186
1906/07	11.633.507	77.51	3.376.231	22.49	15.009.738
1914	12.997.459	80.91	3.066.602	19.09	16.064.061

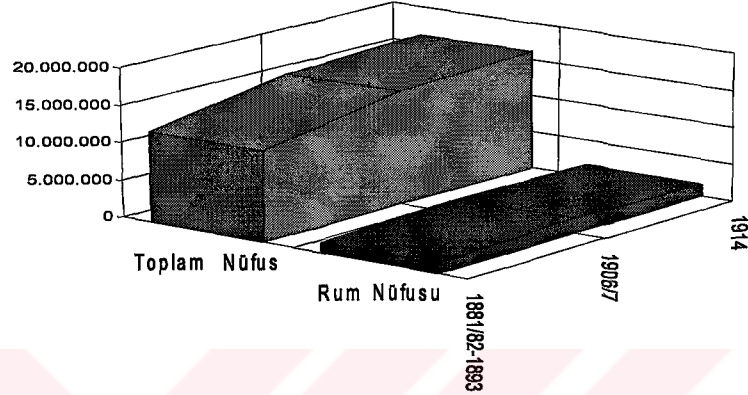
Grafik 11. Karşılaştırmalı Nüfus İstatistiği

Tablo 19. Osmanlı Devleti'nde Karşılaştırmalı Rum Nüfusu

Yıl	Rum Nüfusu	%	Toplam Türkiye Nüfusu
1881/82-1893	1.325.735	10.99	12.064.186
1906/7	1.994.850	11.95	15.099.738
1914	1.553.619	9.67	16.064.061

Grafik 12. Osmanlı Devleti'nde Karşılaştırmalı Rum Nüfusu

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde, 1885 yılında Osmanlı topraklarında bulunan Müslüman nüfusun % 44.06'dan 1906 yılında % 74.26, 1914 yılında % 81.24'e ulaştığı görülmektedir. Osmanlı topraklarında bulunan Rum Ortodoks nüfusuna baktığımızda; 1885 yılında % 17.59 iken 1906 yılında % 13.50, 1914 yılında % 9.33 olduğu, İstanbul'da bulunan Rum nüfus ise 1885 yılında % 17.48, 1906 yılında % 20.41, 1914 yılında % 22.57 olduğu göze çarpmaktadır. Oranlardan da anlaşıldığı gibi Rumların Osmanlı topraklarındaki oranlarında bir azalma görülürken İstanbul'da bulunan Rum nüfusun zamanla arttığı gözlenmektedir.

II.2.2. Türkiye'deki Rum Nüfusu Konusunda Yunan İddiaları

Venizelos, Yunanistan'ın toprak isteklerinin genişliğini tespit etmek için daha I.Dünya Savaşı sırasında Anadolu coğrafyasının demografik ve etnografik yapısını incelemeye almıştı. Bu konuda bürokratik açıdan ilk danışacağı kişi Genelkurmay Başkanlığını vekâleten yürütmekte olan *Ioannis Metaxas* idi⁸². Metaxas, I. Dünya

⁸² Albay Metaxas, Balkan Savaşları'nın yönetiminden sorumlu bir kurmay subaydı. Almanya'da eğitim görmüş, Alman ordusunun yüksek etkinliğine inanan ve savaşın ne İtilaf Devletleri, ne de İttifak

Savaşı'nda Yunanistan'ın tarafsız kalmasından yana idi, ancak Venizelos, Metaxas'ın bu görüşüne rağmen O'nun geçmişte bir süre, özel olarak askeri ve siyasi bakımlardan Anadolu üzerinde yapmış olduğu çalışmalarından faydalanmak istiyordu.

Venizelos ile Metaxas arasında 13 ve 19 Ocak 1915 tarihleri arasında bir çok gizli görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde Sırbistan'ın bir Avusturya saldırısını geri püskürtmesine yardım etmek üzere İtilaf Devletleri'nin Tuna'ya asker yollaması hususundaki talebi ile Batı Anadolu'da Yunanistan'a önerilen topraklar enine boyuna tartışılmıştır⁸³.

Albay Metaxas, Başbakan'a 27 ve 31 Ocak tarihlerinde iki muhtıra verdi. Metaxas'ın bu muhtıralarda sunmuş olduğu raporları, Venizelos'a pek fazla umut vermiyordu. Metaxas raporlarında, sadece askeri sebeplerle Kuzey Sırbistan'a bir Yunan ordusunun yollanmasına karşı çıkmakla kalmıyor, aynı zamanda Yunanistan için Anadolu'da herhangi bir toprak teklifinin kabulünün hem askeri hem de siyasi sebeplerle son derece tedbirsiz bir şey olacağını kuvvetle ifade ediyordu. Metaxas'a göre bu teklifin kabulü, eninde sonunda Yunanistan'ı bu zor ülkenin içlerinde uzun ve pahalı bir savaşa girmeye zorlayacaktır⁸⁴.

Metaxas'ın raporunda yer alan Anadolu'ya ilişkin görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Önce Anadolu'daki nüfus durumuna değinen Metaxas, buradaki 10 milyonluk nüfus içinde Rum sayısını, o da büyük iyimserlikle, 2 milyon gösteriyor ve Rumların en kalabalık olduğu bölge sayılan Aydın Vilayeti'nde bile, 7 Türk'e karşılık 5 Rum'un yaşadığını belirtiyordu; "*Müslümanlar her yerde çoğunlukta idiler. Venizelos'un talep etmeyi önerdiği bölgedeki (Antalya Körfezi'ndeki Finike Burnu'ndan Marmara'daki Artaki Yarımadası'na kadar) Rumların Müslümanlara oranı daha da düşüktü.*

Devletleri tarafından kazanılacağına ve iki tarafın hareket edemez duruma düşmesi ile biteceğine inanan bir askerdi. Pallis **Yunanların Anadolu Macerası**, s.30.

⁸³ Metaxas'ın Venizelos ile olan görüşmeleri ve kendi görüşleri, 1-5 Temmuz 1924 tarihleri arasında Yunanistan'da, *Politeia Gazetesi*'nde yayınlanan "*Yunanistan'ın 1915'ten Sonraki Anadolu Politikası*" başlıklı makalesinde yer almış ve bu makaleye, Stratigos'un eserinde yer verilmiştir. Metaxas'ın görüşleri için bkz. Ksenefon Stratigos, **Yunanistan Küçük Asya'da**, I, (çev.Nikolaki Caatazoğlu), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1925, s.16-25.

⁸⁴ Pallis, **Yunanların Anadolu Macerası**, s.31.

"Sayıları 7 milyon kadar olan Müslümanlar sadece Orta Anadolu Yaylasını yoğun bir kitle olarak işgal etmekle kalmayıp sayıları kıyı kasabalarının çoğunda Rumlarınkinden fazlaydı.

"Müslüman nüfusun çoğunluğu - Türkler, Çerkezler, Kürtler, Yörükler ve diğer savaşsever ırklar - silah kullanma alışkanlığına sahip köylülerden oluşmaktadır. Buna karşılık büyük çoğunluğu ile şehir halkı olan Rumlar ve Ermeniler herhangi bir askeri eğitimden tamamen yoksundurlar .

"Anadolu'nun herhangi bir bölümünü ilhak etmek, içerde uzun ve çetin bir sefere yol açacaktır. Yollar ile diğer ulaşım araçlarının yokluğu ve kuzeyden güneye bir dizi yüksek dağ silsileleri ile kesilmiş bir ülkenin engebeli yapısı da göz önüne alınırsa böyle bir seferin güçlükleri mutlaka çok büyük olacaktır. İstilacı ordu, Türkleri içeriye kovalarken kendini, düşman bir halkla meskun ve maddi manialarla dolu bir ülkenin ortasında bulacaktır. Sayı bakımından üstün ve seferin başlangıç dönemlerinde başarılı bile olsa Yunan ordusu daha içlere ilerledikçe yanlarını ve ulaştırma hatlarını koruma gereği olarak iki tarafın kuvvetleri arasında dengenin kurulacağı bir noktaya varılacaktır. Bu andan itibaren Yunan ordusu savunmaya mecbur olacak ve teşebbüs düşmana geçecektir. Kendi memleketlerinde savaşan Türkler, Yunan ordusunun geniş bir cephe üzerine yayılmasını ve sonunda yıkıcı darbeyi vurmak için zaman bekleyeceklerdir. Başka bir deyimle Napolyon'un 1812'de Rusya'yı işgali denemesi yeniden tekrarlanacaktır. Napolyon Rus sınırını ilk geçtiğinde 500 bin kişilik bir ordusu vardı. Moskova'ya vardığında bu ordu 80 bine inmişti, geri kalanlar yanları ve ulaşım hatlarını korumak için geride bırakılmıştı. Bu şartlarda ricat ve felaket kaçınılmaz sonuçtu.

"Yunanistan'ın geçici bir askeri üstünlük kazanması ve İzmir dolaylarının bir kısmını işgal etmesi halinde bile devamlı tehdit eden bir Türkiye karşısında bu denizaşırı ülkeyi elde tutabilmek Yunanistan'ın askeri ve mali kaynakları üzerinde çok büyük bir yük olacaktır.

"Balkanlar'da siyasi karışıklıklar çıkması halinde Yunanistan Asya'daki sömürgesini kendi kaderine terk etmek zorunda kalacaktır. Böyle bir ihtimalde savunma maksatları için güvenilebilecek yegâne halk olan yerli Rumlar en fazla 40 bin silah taşıyabilen asker çıkarabilirler ki bu da İzmir'in ve dolaylarının savunması için

yetersizdir. Başka deyişle İzmir'in Yunanistan tarafından elde tutulması Balkanlar'da ve Anadolu'da ciddi siyasi güçlüklerin çıkmaması varsayımına bağlı kalmaktadır. Fakat şartların böylesine elverişli olması pek beklenemez, hele uzun bir sürede bu tamamen olanaksızdır".

Metaxas görüşlerini şöyle bağlıyordu: *"Anadolu'daki bir toprak parçasını Yunanistan'a kazandırmak, bu yörenin denize uzak bölgelerinde, uzun sürecek çetin bir mücadelenin yapılmasını gerektirecektir. Böyle bir operasyon, arazinin ve ulaşımın elverişsizliği yüzünden, son derece zor görülmektedir. Yunan ordusu, ilk aşamada sayısal üstünlüğünden dolayı başarılı olsa bile, içerilere doğru ilerledikçe bu gücünü yavaş yavaş yitirecektir."*⁸⁵ Yine de Yunanistan İtilaf Devletleri tarafından yapılan baskıya dayanamaz ve teklifi kabul edecek olursa, Metaxas bu kabulün aşağıdaki vazgeçilmez şartların kabulüne bağlı tutulmasında direnmiştir: *"İlk olarak; iş, Batı Anadolu'nun fiili işgaline gelince Müttefikler seferin başarılı bir sonuçla bitirilmesi için yeterli kuvvetle sefere katılma hususunda taahhütte bulunmalıdırlar. İkinci olarak, Anadolu'nun tamamı İtilaf Devletleri arasında bölünmeli veya eğer bu yapılamazsa Türk egemenliği altına bırakılan kısım, İzmir ve çevresindeki Yunan topraklarına ciddi bir tehdit teşkil etmeyecek kadar küçük olmalıdır."* Sonuç olarak, Metaxas mütalaasını, bu şartların kabul edilmediği bir Anadolu macerasının sadece felaket getireceğini ve sonunda Yunanistan'ın ve Anadolu Rumlarının mahvına sebep olacağını söyleyerek tamamlamıştır.

Metaxas, daha 1915 Ocak ayında, adeta Sakarya Meydan Muharebesi'nin muhasebesini yapıyordu. Aslında O'nun ileri sürdüğü bu görüşler, 1917-1920 arasında Avrupa'nın Feldmareşal *Henry Wilson*, Mareşal *Ferdinand Foch* ve General *Maxime Weygand* gibi en yüksek İtilaf askeri otoriteleri tarafından da kabul edilmişti⁸⁶. Oysa Metaxas, 1920'li yılların başında, bu görüşlerinden dolayı hain ve korkak damgasını yiyecektir.

Metaxas'ın görüşleri Venizelos'u hiç etkilememiştir. Üstelik 1915 Aralık ayında, Osmanlı Devleti'nin büyük devletler arasında kâğıt üzerinde paylaşıldığını duyması,

⁸⁵ Stratigos, *Yunanistan Küçük Asya'da*, I, s.21-25.

⁸⁶ Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, s.33.

O'nun da Yunanistan'ın *Küçük Asya*'da toprak sahibi olması umutlarını büsbütün canlandırmıştı.

Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda Onlar Komisyonu önünde 3 Şubat 1919 günü Türkiye üzerindeki toprak taleplerini ve gerekçelerini açıklamaya başlamış ve bir rapor vermişti. Venizelos, Komisyon önünde bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: "*Anadolu nüfusu için yapılmış hiçbir resmî istatistik yoktur. Orada yaşayan her millet kendine bir nüfus yakıştırmakta ve bunlar bir araya getirilince ortaya astronomik rakamlar çıkmaktadır. Şimdi vereceğim istatistiklerin doğruluğunu temin ederim. Bunları ben Fener Patrikhanesinden aldım. Buna göre sözü geçen bölgede 1.700.000 Rum yaşamaktadır.*" Başkan Wilson; "*Müslüman ahaliye ait rakamların Fener Patrikhanesinden mi, yoksa resmî Türk kaynaklarından mı alındığını*" sormuş, Venizelos şu cevabı vermiştir: "*Yunan din adamlarından. Ama onların da resmî Türk istatistiklerinden faydalandığı kanaatindeyim.*"⁸⁷ Yunan başbakanı, raporunda ileri sürdüğü rakamları nereden aldığını bildirmiyordu. *Leon Maccas* ise aynı rakamları tekrarladığı kitabında, 1912 tarihli Türk istatistiklerinden faydalandığını iddia ediyordu⁸⁸. Aslında söz konusu olan istatistikler bütünüyle 1912 yılında Fener Rum Patrikhanesi tarafından yapıldığı iddia edilen istatistiğe dayanıyordu.

Patrikhane istatistikleri, ilk kez 1918 yılında ortaya çıkmıştır. Bu istatistikler ilk olarak *George Soteriades*⁸⁹ daha sonra *Polybios*⁹⁰ ve *Leon Maccas* tarafından yayınlanmıştır. Soteriades'in verdiği rakamlar, Polybios ve Leon Maccas'ın eserlerindeki rakamlarla bire bir uyuşmaktadır. Polybios, sadece etnik toplumlara ve illere göre bölümlenmiş rakamları listelemiş olmasına karşılık, Soteriades ile Maccas, her bir il, sancak ve kaza için, keza her bir etnik ve dinsel toplum için ayrı ayrı veren, eksiksiz görünüşlü istatistikler sunmakta idiler⁹¹. *Georgios Nakracas*, Venizelos'un

⁸⁷ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.31.

⁸⁸ Maccas'ın 233 sayfalık kitabı, "*Küçük Asya Hellenizmi, tarihi, gücü, ve geleceği*" adını taşımaktadır. Leon Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure, son histoire, sa puissance, son sort*, Paris/Nacy, 1919, p.77.

⁸⁹ George Soteriades, **An Ethnological Map Illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor**, Edward Stanford Ltd. London, 1918.

⁹⁰ Polybios, 1919 yılında "*Greece Before the Conference*" isimli eserinde, "*Türkish Official Statistics of 1910*" (1910 Türk Resmi İstatistikleri) adı altında istatistikler de vermiştir. McCarthy, **Müslümanlar ve Azınlıklar**, s.94-95.

⁹¹ "*Osmanlı Devleti'ne ilişkin alışlagelmiş nüfus tahminlerinin tersine Rum Patrikhanesi istatistikleri, binler hanesine yuvarlanmış rakamlar değil, ayrıntılı nüfus sayısı açıklamaları vermekteydi ve bu sayılar*

Barış Konferansı'na sunduğu rakamların Soteriades'in istatistikleri olduğunu ifade etmektedir⁹².

Kitsikis, Venizelos tarafından talep edilen bölgede; 818.221 Rum, 1.017.398 Türk, 80.000 Musevi ve yabancı, 23.500 Ermeni ve 2.000 Bulgar'ın yaşadığını ifade etmektedir⁹³. Her ne kadar bu rakamlar da Rum nüfusunu abartılı gösterse de Türkler az farkla da olsa mutlak çoğunluğu teşkil etmekteydi. *Pallis* ise *Maccas* ve *Suliotis*'i referans göstererek I. Dünya Savaşı öncesi Türkiye nüfusunun, 8 milyon civarında Türk, Kürt, Laz ve Kafkas karışımı Müslüman, 1,5 milyon kadar Rum, 1,2 milyon Ermeni ve yarım milyon kadar Musevi, Levanten, Süryani ve yabancı tabiiyette insan karışımından oluşan toplam 11-12 milyon civarında olduğunu söylemektedir. *Pallis* yine aynı kaynakları referans göstererek Sevr Antlaşması sırasındaki toplam Rum nüfusunun 1.200.000 civarında olduğunu ve bunun 800 bininin Batı Anadolu ve Boğazlar bölgesinde, 200 bininin Karadeniz Bölgesi, 200 bininin Orta ve Doğu Anadolu ile Güney Vilayetlerinde bulunduğunu iddia etmektedir. Venizelos raporunda diyordu ki: "*Coğrafi ve iktisadi bakımdan Anadolu'nun devamı sayılması gereken İmroz, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, Rodos, On iki adalar ve Meis adalarının hemen tamamı Rum olan nüfusu da (1912'de bu adalarda 370.138 Rum'a karşılık 24.652 Türk yaşamaktaydı) yukarıdaki rakamlara eklendiği takdirde, o zaman bu bölgede 1.188.359 Rum ve 1.042.050 Müslüman bulunmaktadır*". Ayrıca 100.000 kadar Musevi, Ermeni, Bulgar ve diğer yabancılardan yaşadığı, bu durumda çoğunluğun yine küçük bir farkla Rumlarda olduğu, Venizelos tarafından iddia ediliyordu⁹⁴.

Aleksandr Mazarakis, Yunanistan tarafından talep edilen bölgenin nüfusu ile ilgili şunları iddia etmektedir⁹⁵; "*Kongre'ye sunduğumuz istatistikler, Küçük Asya'da 1.900.000 Yunan'ın mevcudiyetini gösteriyordu (Asya çevreleri ve İstanbul dahil). İlhak olunmasını istediğimiz kısımda 1.000.000 kadar Yunan bulunuyordu... İstanbul (Doğu Kıyısı) 74.457, İzmit 73.134, Aydın 622.810, Trabzon 353.533, Adana 70.000.*"

sanki gerçek nüfus sayımlarının ya da sicile geçirilmiş yazımların verilerine dayanyor görünüşünde idi". McCarthy, Müslümanlar ve Azınlıklar, s.96.

⁹² Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, s.71.

⁹³ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.33.

⁹⁴ *Pallis, Yunanların Anadolu Macerası*, s.48. *Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi*, s.31.

⁹⁵ Aleksandr Mazarakis, *Hatıralar*, II, (çev.Yorgo Kosko), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, (t.y.), s.1-2.

Yine Kitsikis'in İzmir nüfusu üzerindeki iddiaları şu şekildedir⁹⁶: "...*talep edilen Anadolu topraklarında yaşayan 818.221 Rum'dan 449.044'ünün İzmir şehrinde bulunduğunu ve buna karşılık İzmir'in Türk nüfusunun 219.494 olduğunu kaydetmek gerekir. Demek ki Anadolu Rumlarının yarısı İzmir'e yerleşmiş durumdadır. İzmir sancağı içinde, merkez ilçesi olarak İzmir'in nüfusu 416.494'tür, ki bunun da 243.879'u Rum, 96.250'si Türk, 51.872'si yabancı, 16.450'si Musevi, 7.628'i Ermeni ve 415'i Bulgar'dır*".

Yunan Başbakanı, Orta Anadolu'da, yeni Türk Devleti sınırları içinde kalacak yüzbinlerce Rumun kaderini tâyin için Türk ve Rumların mübadelesini de teklif etmektedir: "*Barış Antlaşmasıyla Türk Hükümeti kendi topraklarında yaşayan ve Hellenleşmiş Batı Anadolu'ya göç etmek isteyen Rumların gayrimenkullerini satın almayı yükleneyecektir; Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya geçmek isteyen Türkler için de Yunan hükümeti aynı şeyi yapacaktır. Böylelikle karşılıklı olarak gönüllü bir göç sistemi kurulacak ve bir kaç yıl içinde Türk topraklarında sadece Müslüman ahalinin kalması sağlanabilecektir.*"⁹⁷

Yunanistan'ın istediği toprağın en doğu kısmında yoğun bir şekilde Türkler bulunmaktadır. Bundan ötürü doğu ilçelerinin bazı parçaları alınmaz ise Rumların daha yoğun olduğu bir toprak bütünlüğü elde edilebilir. Ancak böyle bir yöntemin uygulanması ekonomik ihtiyaçlara aykırı olur. Venizelos'a göre bu bölgeye *Bohemya*'ya uygulanan aynı ilke uygulanmalıdır⁹⁸. Zira Anadolu'da birbirinden çok farklı biri eski ve ileri medeniyet temsil eden, öteki, yabancılar için kabul edilebilir bir hükümet kurmaktan aciz, iki ırk yaşamaktadır. *Türkler çalışkan, namuslu ve tebaa olarak iyi bir halktır. Fakat son dört yılda bir milyondan fazla Ermeni'yi ve 300 bin Rum'u yok ederek tahammül edilmez ve medeniyetsiz yöneticiler olduklarını kanıtlamışlardır.*

Venizelos, Barış Konferansı'nda Trakya ve İstanbul için de şu nüfus oranlarını ileri sürmüştür⁹⁹: "*İstanbul'u da içine almak üzere Trakya'da 730.822 Rum, 957.425*

⁹⁶ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.34.

⁹⁷ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.35.

⁹⁸ *Bohemya bir coğrafya bütünlüğü olarak kabul edilip kuzey batısındaki Alman şeridi ekonomik ihtiyaçlar dolayısı ile bu bütünlüğün dışında bırakılmıştır. Bohemya, bütün olarak Çekoslovakya'ya katılmıştır. Çeşitli halkı aynı medeniyet seviyesinde olan Bohemya'ya uygulanan bu ilke Anadolu'ya da rahatlıkla uygulanabilir. Bilge, **Büyük Düş**, s.47-48.*

⁹⁹ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.28. **Küçük Asya Harekâtı 1919-1922**, s.24.

Türk, 112.174 Bulgar, 183.253 Ermeni, 65.821 Musevi ve 151.151 diğer milletlere mensup insan yaşıyordu. İstanbul, Anadolu ve Rumeli yakalarıyla toplam 1.173.673 nüfusu barındırmaktadır. Üsküdar hariç İstanbul yakasında yaşayan 841.108 kişiden 235.215'i Rum, 308.733 Türk, 122.730'ü Ermeni, 38.791'i Musevi, 4.331'i Bulgar ve 131.308'i diğer milletlerdendir". Konstantin Rentis, Elefteron Vima Gazetesi'nde yayınlanan yazısında¹⁰⁰: "Venizelos tarafından istenen ve yapılan istatistikte İstanbul vilayetinin müteşekkil olduğu İstanbul; Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca'dan bu tarafa olan yerlerde 1.173.673 gibi bir nüfusu içine alıyordu. Bunlardan 449.114'ü Türk, 364.459'u Yunan, 159.193'ü Ermeni, 46.521'i Musevi, 4.331'i Bulgar, 150.055'i diğer milletlerdendi" şeklinde bir yorum yaparak İstanbul'daki Rum nüfusunu ifade etmişti.

Leon Maccas, Venizelos'un Pontus'a dair şu rakamları verdiğini belirtmektedir: "*Trabzon Vilâyeti'nde 353.533, Sivas Vilâyeti'nde 99.376 ve Kastamonu'da 24.919 Rum*". Maccas'a göre bu şehirlerdeki Türk nüfusu da sırasıyla, "*957.866, 839.514, 938.435*" idi. O'na göre bu üç vilâyette toplam 477.828 Rum'a karşılık 2.735.815 Türk yaşıyordu¹⁰¹.

Rentis ise bölgedeki nüfus oranlarını şu şekilde vermektedir; Trabzon Vilâyeti'nde 404.633, Sivas Vilâyeti'nde 180.000, Kastamonu Vilâyeti'nde 134.919, toplam olarak 719.552. Bölgenin toplam nüfusunun ise 3.227.000 olduğunu iddia eden Rentis, bu rakamın içinde Türklerin sayısının 500.000, Ermenilerin sayısının ise 200.000 olduğunu ifade etmiştir¹⁰².

Kitsikis, Pavlidis'in 1956 yılında Atina'da yayınlanan "*Pontus Cumhuriyeti Nasıl ve Niçin Başarıya Ulaşamadı*" isimli eserine atıfta bulunarak, Pontus'un sınırları ve nüfusu konusunda Pavlidis'in şunları yazdığını ifade etmektedir: "*Birinci Dünya Savaşı'ndan önce burada 800.000 Rum, 450.000 Müslüman ve 750.000 Kürt, Ermeni, Acem, Laz çeşitli Hıristiyanlar, biraz Musevi ve pek az da Avrupalı olmak üzere 2.000.000'lük bir nüfus barınmaktaydı*". Pavlidis, bu istatistikleri Pontus liderlerinden Marsilyalı bir Rum olan *Constantinides*'in verdiği rakamları düzeltmek suretiyle elde

¹⁰⁰ Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.5-6. *Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi*, s.33.

¹⁰¹ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie-Mineure*, p.77.

¹⁰² Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.13.

ettiğini belirtmiştir¹⁰³. *Constantinides*, Marsilya'da yapılan kongrede *Pontus*'da 1.5 milyon Ortodoks-Rum, 500 bin Rumca konuşan İslâm Rumları, 250 bin *zahiren İslâm, batınen Ortodoks* halkın bulunduğunu iddia etmişti¹⁰⁴. *Economides*, aynı vilayetlerin (Trabzon ve Canik'in müstakil yerleri, Sinop Sancağı ve Sivas) nüfusunu Venizelos'tan farklı bir şekilde ifade etmiştir. *Economides*, I. Dünya Savaşı'ndan önce *Pontus* nüfusunun 700 bin olduğunu ileri sürüp gerçekte Müslümanların çok olduğunu, fakat onları Türk saymanın doğru olmadığını, tehdit ve zorlamayla İslâm olan Rumlar olduklarını iddia ediyordu¹⁰⁵. *Economides*'in rakamları daha çok *Pavlidis*'in rakamlarına yakındır. *Economides*, toplam 2.016.750 olarak verdiği nüfusun, 700.000'inin Rum (Greeks Orthodox) ve 422.000'inin de Türk olduğunu ifade etmektedir¹⁰⁶.

Trabzon Metropoliti *Chrysanthos*, Paris Barış Konferansı'na sunduğu muhtıradan¹⁰⁷, *Pontus* bölgesinde yerleşik Rum halkının 600 bin olduğunu, Güney Rusya'da bulunan ve *Pontuslu* olduklarını iddia ettiği, 250 bin Rum'u da bu miktara ilave ederek Rum nüfusun 850 bin olduğunu ileri sürmüştür. Aynı bölgede Müslüman nüfusun ise 232 bini Lazistan sancağında olmak üzere toplam 1.068.000 olduğunu, *Pontus* bölgesinde ise 836 bin Müslüman olduğunu bunun da Rum halkına hemen hemen eşit bir rakam oluşturduğunu ifade etmiştir¹⁰⁸.

Venizelos'un ve diğer Yunan yazarlarının verdiği ve hiçbir şekilde aralarında bir tutarlılığın olmadığı istatistikler kendi kaynaklarına ve 1914 öncesine aittir. Halbuki 1919'da Trakya'da olduğu gibi Anadolu'da da nüfus durumu değişmiştir. Nitekim Venizelos; "*dünya savaşı boyunca 700.000 Ermeni ve 300.000 Rum imha edilmiştir, Nasıl olur da konferans heyeti, durumlarında bazı değişiklikler olacağı vaadi ile bu talihsiz insanları yeniden Osmanlı boyunduruğu altına sokabilir?*"

¹⁰³ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.30-31.

¹⁰⁴ *Pontus Meselesi*, s.85. *Constantinides*'in *Pontus* nüfusu için verdiği istatistikler de, 2 Aralık 1918'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na ulaştığında Arnold Toynbee tarafından hayal mahsulü olarak nitelendirilmişti. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (çev.Cemal Köprülü), TTK, Ankara, 1991, s.57.

¹⁰⁵ D. *Economides*, *The Pontus And The Right Claims of its Greek Population, Topographical, Ethnographical and Historical Study*, Constantinople, 1920, p.33-40.

¹⁰⁶ D. *Economides*, *The Pontus*, p.46-47.

¹⁰⁷ *Chrysanthos*, muhtırasını 2 Mayıs 1919'da vermişti. Mesut Çapa, *Pontus Meselesi/Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele*, TKAE Yay. Ankara, 1993, s.7.

¹⁰⁸ *Chrysanthos*, *Pontus* bölgesinde Ermeni nüfusun ise 78 bin olduğunu iddia etmektedir. Bkz. *Pontus Meselesi*, s.108.

"Şunu da hatırdan çıkarmamak gerekir ki, 1914-1918 yılları arasında 450.000 Rum, Türk Hükümeti tarafından kovulmuş ve geçici olarak Yunanistan'a sığınmak zorunda kalmıştır. Yüzbinlercesi de kıyı bölgelerinden iç Anadolu'ya sürülmüş, orada bunların çoğu ölmüştür. Hayatta kalanların yuvalarına ve zorla ellerinden alınmış olan topraklarına yeniden kavuşabilmeleri için tek çâre, Osmanlı hâkimiyetinin ortadan kaldırılmasıdır." demiştir¹⁰⁹.

II.2.3. Türkiye'nin Nüfus Yapısını Değiştirme Çalışmaları

1631 ve 1836 yılları arasında İzmir'e gelmiş gezginlerin verdikleri rakamlar, XIX. yüzyılın ortalarında yayınlanan gazetelerde yer alan istatistikler, genellikle Türk nüfusunun çoğunlukta olduğunu ortaya koymaktadır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Rumların çoğunluğundan söz eden yazarlar da görülmektedir. Öte yandan, *Vital Cuinet* bu dönemde İzmir'de Türklerin çoğunlukta olduğunu belirtmektedir. Vital Cuinet'nin, *Düyun-u Umumiye*'nin Aydın Vilayeti'ndeki temsilcisi olmasından dolayı elinde Osmanlı Devlet yöneticilerinden daha sağlam ve geniş istatistikler bulunduğu muhakkaktır. Cuinet eserinde, İzmir il merkezinin köyleriyle birlikte nüfusunu 229 bin 615 olarak gösterir. Bunun 96 bin 250'si Türk-Müslüman, 57 bini Grek-Ortodoks'tur. Cuinet, şehirde yaşayan yabancı uyrukluların sayısını 50 bin 809 olarak göstermektedir ki, bu son derece ilgi çekici bir rakamdır¹¹⁰.

Tablo 20. Gezginlere göre İzmir Nüfusu¹¹¹

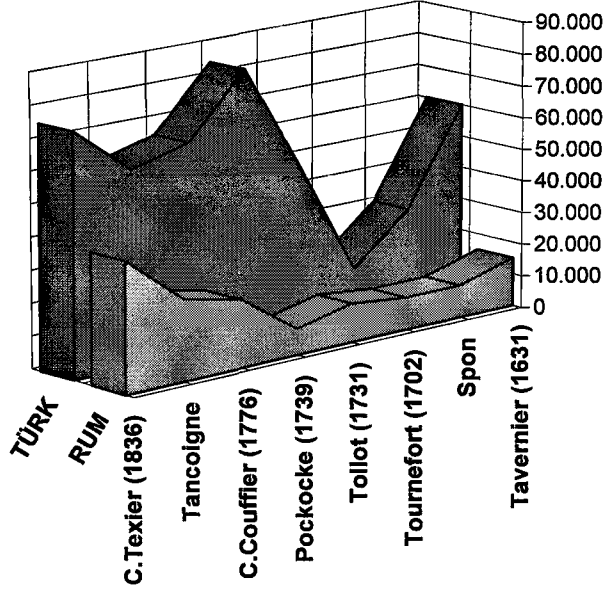
YIL	YAZAR	TÜRK	RUM
1631	Tavernier	60.000	15.000
1675	Spon	30.000	10.000
1702	Tournefort	15.000	10.000
1731	Tollot	50.000	12.000
1739	Pockocke	84.000	8.000
1776	Choiseul Couffier	65.000	21.000
1812	Tancoigne	60.000	25.000
1836	Charles Texier	75.000	40.000

¹⁰⁹ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.34-35.

¹¹⁰ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.37.

¹¹¹ Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken/Hasan Tahsin*, Aksoy Yay. İstanbul, 1998, s.36-37. Mihailidis, *Küçük Asya Seferi*, s.145-146.

Grafik 13. Gezgincilere göre İzmir Nüfusu

Yunanistan'ın ve Patrikhane'nin çabalarıyla Batı Anadolu toprakları şaşılacak bir hızla Rumlaştırılıyordu. Bağımsızlığını kazanan Yunanistan, gözünü Adalar Denizi'ndeki adalara ve Batı Anadolu'ya dikmişti. Önce bu topraklarda Rum nüfusu çoğaltılacak, daha sonra büyük emperyalist devletlerin desteğiyle Batı Anadolu ve adalar ele geçirilecekti. Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bu emellerine ve Anadolu'ya göçen Rumlara karşı hiçbir tedbir almadığı gibi, üstelik Tanzimat'tan sonra çıkarılan fermanlarla ve verilen imtiyazlarla bu durumu destekler bir davranış içindeydi.

Milli Mücadele sırasında, Aydın'daki 57. Tümen Kumandanlığında bulunan Şefik (Aker) Bey, bu konuda enteresan bilgiler vermektedir¹¹²:

"1909 senesinde Rum harekât-ı milliyesini tetkik ederken, Çanakkale'nin Ezine Kasabası'ndan Hacı Arif Ağa namında 75 yaşlarında bir Türk'ten kendi gençliği zamanında Rumların o mıntıkadaki (Truva harabesi) ahvali hakkında sorduğum suallere verdiği cevaplar şunlardır:

'Sivastopol Muharebesi'ne kadar Ezine'de tek bir Rum, bir Ermeni ve hatta Yahudi yoktu. Bu muharebeden sonra bilmem ne oldu. Evvela 3 Rum geldi. Hükümet bunları çok himaye etti. Bunların arkasından Rumlar geldikçe geldi, yerleşti. İhtiyarlar

¹¹² M. Şefik Aker, *İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, I, (104 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı), Ankara, 1973, s.66-69.

bu Rumların gelip yerleşmesini tehlikeli görüyorlardı. Şikâyet ediyorlardı. Fakat hükümet bu Hıristiyanları sıkı himaye ediyordu.'

"...Hacı Arif Ağa'dan bu sualleri sorduğum zaman yalnız Ezine Kasabası'nda 380 hane Rum, 70 hane Ermeni, 30 hane Musevi mevcuttu. Rum mahallesinde yıkılmış cami harabesi de mevcuttu.

"Yine Hacı Arif Ağa'dan şu cevapları almıştım:

'Merhum pederimle delikanlılığında Çanakkale'ye bazı kere gidiyordum. Yolun üzerindeki Yenişar (Yeniköy), Kalafat köyleri 20-40 haneden ibaretti.' Halbuki, Hacı Arif Ağa'dan bu sualleri sorduğum tarihte Çanakkale beldesinin takriben 15 kilometre cenubu garbisinde bulunan Rum Erenköy'ü (İntepe) bin küsur haneden ve Kumkale'nin 2.5 km. cenubundaki Yenişar Rum Köyü 850 haneden ve Yeniköy 480 Rum hanesinden ve Kalafat Rum Köyü de 60 haneden mürekkepti. Ezine Kasabası'nın eski Türk hane adedini sordum. Şimdikinden pek az farklı olduğunu söyledi. Bütün köylerde tekessür eden Rumlar adalardan, Yanya'dan, Yunan'dan gelmiş: Tanzimatçılığın himayesi altında gittikçe tekessürde devam etmiş bulunuyordu. Edremit'te ve Ayvalık kazalarında daha acıklı hakikatler karşısında kalmıştım. Edremit'teki ihtiyarlardan yaptığım tahkikatta, Sivastopol Muharebesi zamanlarında Edremit'te Midillili yalnız 2 Rum varmış. Birisi bilmem hangi ağaların, beylerin hizmetkârları imiş. Fakat 1909 senesinde Edremit'te 1500 haneyi mütecaviz Rum mevcuttu. Bunlar da Tanzimatçılığın saye-i himayesinde Midilli vesair mevkiden gelip yerleşmişler ve Atina'nın Akropolis mevkiindeki kadim Yunan mabetlerinin tarzı mimarisinde büyük ve metin bir kilise inşasına başlamışlar...

"Ya Edremit'in köyleri, daha feci bir akıbetе doğru yürüyüp gidiyorlardı. Bunların bu milli faaliyetlerini o havalide tetebbu ettiğim 1909 senesinde köylerinde vaktiyle tek bir Rum yok iken, Tanzimat-ı Hayriye meş'umesi sayesinde Rumlar, Türklere nazaran Edremit sahil köylerinde ekseriyeti teşkil etmiştir. Kiliseler, mektepler inşa etmişler. Türklerin nüfuzlu kimselerini siyasi şekavetle kaçırmışlar".

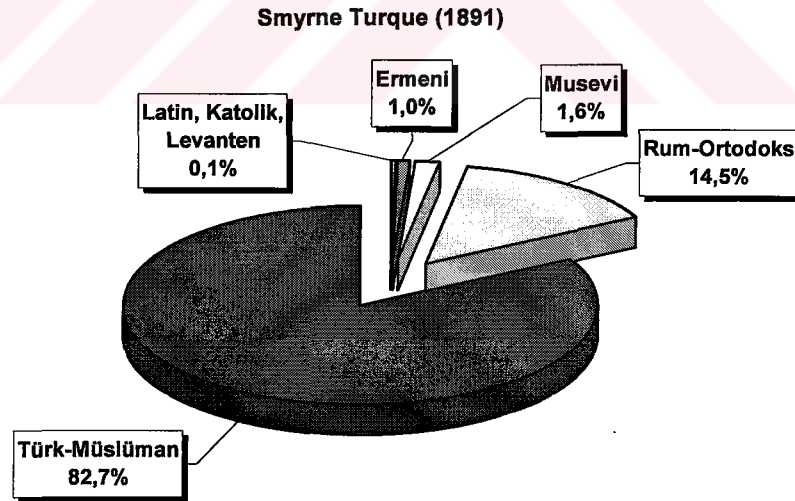
Balkan Savaşları'ndan itibaren 10 yıllık süreçte Türkler, hayatlarının en hareketli ve verimli dönemlerini savaşlarda ya da evlerinden uzaklarda geçirirlerken, geride bıraktıkları topraklar üzerinde Rum göçmenler geniş bir özgürlükten yararlanıp bölgeyi iktisaden ele geçiriyorlardı. Savaşa giden Türklerden çoğu geriye dönmüyordu. Batı

Anadolu'ya gelen Rum göçmenlerin hepsinin, milli duygularla özellikle Megali İdea'yı gerçekleştirmek için bu topraklara yerleştikleri söylenemez. İçlerinde Yunanistan'daki yönetimi beğenmedikleri için, fazla buldukları birtakım kısıtlamalardan kurtulmak amacıyla Anadolu'ya göçenler de bulunmaktaydı. Aynı zamanda Anadolu, yabancıların her türlü kısıtlamadan ve yükümlülüklerden uzak olarak rahatça ve kolayca zengin olabilecekleri verimli topraklara sahipti. Bu göçmenler topluluğu tümüyle ekonomik yönden güçlenip Türkleri türlü şekillerde topraklarından sürdükten ya da kendi topraklarında kiracı durumuna getirdikten sonra, Yunanistan'ın emellerine çalışır hale gelmişlerdir¹¹³.

Tablo 21. Aydın Vilayeti, (1891), (Smyrne Turque)¹¹⁴

Unsurlar	Smyrne Turque (1891)
Latin, Katolik, Levanten	1.976
Ermeni	13.940
Musevi	22.273
Rum-Ortodoks	195.431
Türk-Müslüman	1.118.496
TOPLAM	1.352.116

Grafik 14. Aydın Vilayeti, (1891), (Smyrne Turque)

¹¹³ Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı, s.42. Sıtkı Aydinel, Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı, Kül.Bak.Yay. Ankara, 2002, s.60-61.

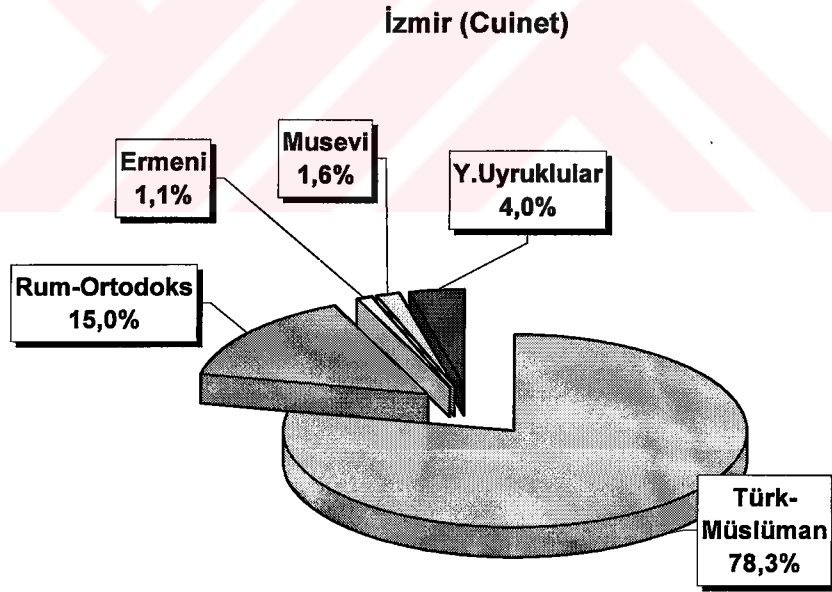
¹¹⁴ Smyrne Turque, Publication de la Societé de Défans des Droits Ottomans-Smyrne, No:4, Empremerie, Ahmed İhsan, 1919.

Cuinet'nin aynı dönemde Aydın Vilayeti'nde yaşayanlarla ilgili olarak verdiği rakamlar, yukarıdakinden pek farklı değildir. Ancak Cuinet, Düyun-u Umumiye mensubu olduğunu unutmayarak, listeye İzmir'de yaşayan çoğu Yunan asıllı yabancı uyrukluları da eklemiştir:

Tablo 22. İzmir Nüfusu, (1894), (Cuinet)¹¹⁵

Unsurlar	Cuinet
Türk-Müslüman	1.100.000
Rum-Ortodoks	210.000
Ermeni	15.000
Musevi	23.000
Yabancı Uyruklular	56.000
TOPLAM	1.404.000

Grafik 15. İzmir Nüfusu, (1894), (Cuinet)

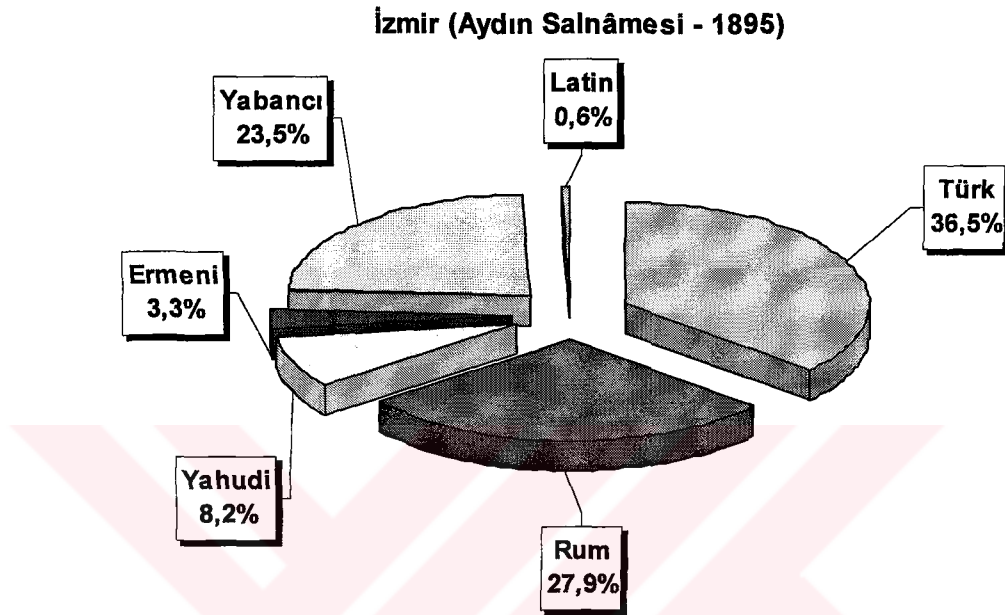

¹¹⁵ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, IV, Paris, 1894. p.347.

Tablo 23. İzmir Merkez Nüfusu, (Aydın Salnâmesi-1895)¹¹⁶

Türk	Rum	Yahudi	Ermeni	Yabancı	Latin
79.744	61.044	17.943	7.167	51.247	1.347

Grafik 16. İzmir Merkez Nüfusu, (Aydın Salnamesi-1895)

Görüldüğü üzere, XIX. yüzyılın sonunda Türklerin İzmir merkezindeki sayıca üstünlükleri ancak kâğıt üzerinde sağlanabilen bir üstünlüktü¹¹⁷. Balkan Savaşları, Rumeli'de yaşayan Türkler için yıkım olmuştu. On binlerce sivil Türk öldürülmüş, yüz binlercesi de yaşadıkları topraklardan sürülmüştü. Balkanların çeşitli bölgelerinden, Doğu Trakya'ya ve İstanbul'a doğru bir göç başlamıştı.

Yunanlar, II. Balkan Savaşı sonunda, 14 Kasım 1913'te Atina'da Türkiye ile imzaladıkları barış antlaşmasına da uymamışlardı. Bu antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a bıraktığı topraklarda yaşayan Türkler, Yunan uyuğuna geçebilecekleri gibi, isterlerse Türkiye'ye göç edebileceklerdi. Ancak göç eden Türklerin geride bıraktıkları toprak ve mallar üzerindeki her türlü hakları devam edecekti. Yunanistan kısa bir süre sonra bu anlaşmayı bozdu. Kendi sınırları içindeki Türkleri göçe zorladı. Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin insanlık dışı davranışları

¹¹⁶ Aydın Vilâyeti Salnâmesi, (1310).

¹¹⁷ Baykara, "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusunun XIX.Yüzyıldaki Durumu", s.438.

sonucu arkalarında binlerce ölü bırakarak yollara dökülen Türklerin göç kabileleri, Yunanistan'ın bu kararından sonra, daha da uzun konvoylar halinde İstanbul ve Anadolu'ya doğru akmaya başladılar¹¹⁸.

Yunanların baskı ve zulümleri neticesi evlerini, hayvanlarını, zahirelerini ve her türlü emlak ve arazilerini düşman elinde bırakarak Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalan¹¹⁹ ve dağlara firar eden yaşlı, kadın ve çocuk binlerce Türk, sokaklarda ve dağlarda sefil bir hayat içinde kalmışlardı¹²⁰. Nitekim, Balkan Savaşları sonrası Yunanistan'ın takip ettiği baskı ve şiddete dayalı politikanın neticesinde, Yunanların işgal ettiği bölgelerden Osmanlı Devleti'ne göç eden Türklerin sayısı, *Tevfik Bıyıklıoğlu*'na göre 240 bine ulaşmıştı¹²¹. Osmanlı Devleti'ne sığınan Türk göçmenlerin durumu, kamuoyunda büyük tepkilere yol açtı. İstanbul ve Batı Anadolu'da Rumlar mutluluk ve refah içinde yaşarken, soydaşlarına uygulanan bu davranış Türk halkını üzüyordu. Yunanistan'ın Türkleri göçe zorlaması, bazı Osmanlı devlet adamlarını boykotla birlikte başka tedbirler almaya yöneltti. *Madem ki, Yunanistan Türkleri göç ettiriyordu; o halde Batı Anadolu'daki Rumlar ve Yunanlar da geldikleri yerlere gitmeliydiler.* Tehcir, yani göç ettirme hareketi Batı Anadolu'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütleriyle *Teşkilat-ı Mahsusa* tarafından el altından yönetilmekteydi. Çeşitli şekillerde Rumlar rahatsız ediliyor, yapılan baskılarla göçe zorlanıyorlardı. *Teşkilat-ı Mahsusa* Reisi *Kuşçubaşı Eşref Bey*'in emrindeki Türk birlikleri; özellikle *Söke* dolaylarında Yunanistan'a ait *Sisam Adası* ile sıkı ilişkileri bulunan Rum köylerine baskınlar yapıyorlardı¹²².

Balkan savaşlarında yerlerini, yurtlarını kaybeden ve Yunanistan'ın zorla göç ettirdiği Türkleri yerleştirmek için Batı Anadolu'nun Rumlar'dan temizlenmesi gerekiyordu. Ancak bu şekilde boşalan yerlere, Serez, Kavala, Selanik ve Kosova'dan gelen Türklerin yerleştirilmeleri mümkün olabilecekti. Yunanistan, Türkleri kovarken

¹¹⁸ BOA DH KMS, 1/43 (9,10). Selanik'ten Türkiye'ye göç etmek istemeyen Türklerin hapsedilerek dayak ve işkence muamelesine tâbî tutuldukları, 26 Ekim 1913 tarihli yazı için bkz. BOA DH KMS, 1/43 (1). Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.44. Herkül Milas, *Geçmişten Bugüne Yunanlar*, İletişim Yay. İstanbul, 2003, s.222.

¹¹⁹ BOA DH KMS, 1/43 (2).

¹²⁰ BOA DH KMS, 1/43 (1).

¹²¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, TTK, Ankara, 1992, s.92.

¹²² İttihat ve Terakki'nin iskân politikası için bkz. Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yay. İstanbul, 2002. Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.51. Tekeli-İlkin, *Ege'deki Sivil Direniş*, s.60. Milas, *Geçmişten Bugüne Yunanlar*, s.222-223.

batılı devletlerin kanatları altında korkusuzca hareket ediyordu. İttihat ve Terakki aynı işlemi gizli yapmak zorundaydı¹²³. Aksi takdirde Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmak için fırsat kollayan batılı devletlerin, bunu uluslararası bir sorun yapıp Osmanlı aleyhine kullanmaları mümkündü. Nitekim Yunanistan kendi davranışını görmezden gelip *misilleme* yapan Türkiye'yi batılı devletlere şikâyet edecektir. Fakat Yunanistan bu şikâyetini yapmakta biraz geç kalmıştı. Çünkü büyük devletler, I. Dünya Savaşı'nın kaygı ve telaşı içinde artık ne Yunanistan, ne de Türkiye ile uğraşacak durumda idiler. Ancak Fransa, usulen Batı Anadolu Bölgesi'ne *M. Troillon*'u gözlemci olarak gönderdi. Troillon, hazırladığı raporda şu anlamlı cümleyi kullanmak zorunda kalmıştır: "*İttihat ve Terakki, Balkanlardan aldığı dersi uygulamıştır*"¹²⁴.

İttihat ve Terakki'nin tehcir hareketini, sadece Yunanlara karşı *Mukabele-i Bilmisil* olarak başlattığı söylenemez. İttihat ve Terakki tarafından Yunanistan'ın Batı Anadolu'da yürüttüğü tertipler ve hazırlıklar gözlemlenmekteydi. Batı Anadolu'nun birçok kesimine Yunanistan'dan kaçak olarak gelen ajanlar, değişik kimlikler altındaki subaylar, papazlar, öğretmenler, Rumları bir ayaklanmaya hazırlıyorlardı. Tehcir bu yönden de büyük önem taşıyordu. Tehciri; Batı Anadolu'da, merkezi İzmir'de bulunan 4. Kolordu Kumandanı *Pertev (Demirhan) Paşa*, bu Kolordunun Kurmay Başkanı *Cafar Tayyar (Eğilmez) Paşa* ile İttihat ve Terakki'nin İzmir Kâtibi Mes'ulü *Mahmut Celal (Bayar) Bey* yürütmekle görevlendirilmişlerdi. İlk etapta yüz bin civarında Rum, Yunanistan'a gitmiş ya da Anadolu içlerine dağılmışlardı. Bu işlem gelişigüzel yapılmamıştı. Adalara yakın kıyı şeridindeki Rumlarla Türkleri azınlıkta bıraktıkları bölgelerde oturanlar göçe zorlanmıştı. Bergama, Foça, Çeşme ve Karaburun Rumları göç ettirilenlerin başında geliyorlardı. Siyasal nedenlerle İzmir içindeki Rumlara dokunulmamıştı. İzmir fazla göz önündeydi. Büyük devletlerin konsolosluklarının bulunduğu bir şehirde göç ettirme işlemine girişmek sakıncalı bulunmuştu. Aslında tek bir Rum'a bile açıkça "*Yunanistan'a git*" denilmiyordu. Yalnızca o güne dek görmedikleri birtakım angarya ve yükümlülüklerle Rumların rahatları kaçırılıyor, tedirgin ediliyorlardı. Eli silah tutan Rum gençleri, *Amele Taburları* adı altında toplanıyor; bunlar yol, orman ve yapı işlerinde çalıştırılıyorlardı. Bütün azınlıklar gibi

¹²³ Aydınel, *Kuva-yı Milliye Harekâtı*, s.68, Galip Kemali Söylemezoğlu, *Başımıza Gelen Yakın Bir Mazinin Hatıraları*, İstanbul, 1939, s.156. Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.62.

¹²⁴ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.51.

Rumlar da askerlik yapmıyorlardı. Rumların her türlü denetimden uzak kalmaları da güvenlik bakımından sakıncalıydı. Amele Taburları ile Rumlar, kontrol altına alınmış oluyorlardı. Angaryaya dayanamayan Rumlar, sonunda birer ikişer yada toplu halde Yunanistan'a göç etmeye başlamışlardı¹²⁵.

Türkiye'nin bu konuda kararlı bir tavır sergilemesi üzerine Yunanistan, geri adım atmak, sınırları içinde yaşayan Türklere ılımlı davranmak zorunda kalmıştır. Yunanistan'ın sert tutumunda direnmesi, uzun vadeli politikası için zararlı olacaktı. Ayak diremekte devam ederse, Anadolu'da tek bir Rum kalmayabilirdi. Bu da Megali İdea'nın sonu demekti. Olaylar bu aşamaya gelince, Dahiliye Nazırı *Talat Paşa*, Batı Anadolu'da *soruşturma* yapmak gereğini duydu. İzmir'e gelerek incelemelerde bulundu. Yaptığı soruşturma ve inceleme sonunda, *hükümetten habersiz* yürütülen bu tehciri durdurdu¹²⁶.

Mütareke Dönemi'ne gelindiğinde Yunanistan, daha önce savaş sırasında kendisine vaat edilen bölgeler ve emellerinin olduğu diğer bölgelerde kalıcı olabilmek amacı ile propaganda faaliyetlerinin yanı sıra Türkiye dışındaki Rumları İstanbul ve diğer bazı bölgelere göç ettirerek veya bu bölgelerde yaşayan Türkleri başka yerlere göçe zorlayarak suni çoğunluk sağlamaya çalışmıştır¹²⁷. Yunanistan'ın çoğunluk sağlama isteğinin gerisinde yatan asıl amaç; İstanbul, İzmir, Trakya, Marmara, Karadeniz gibi bazı bölgeler için Paris Barış Konferansı'ndan muhtariyet idaresi kurdurmak, bu mümkün olmadığı takdirde müttefiklerarası bir kuvvet ya da jandarma gücü veya uluslararası bir idarenin kurulmasını talep etmek, bunun için müttefikleri zorlamak veya bu yönde kamuoyu desteği sağlamak için çeşitli ülkelerde girişimlerini sürdürürken nüfus çoğunluğunu gerekçe olarak göstermekti.

Türkiye'de bir çoğunluk oluşturma çalışmalarının en ön sırasında Rum Patrikhanesi bulunuyordu. Patrikhane, daha 1918 Ağustos ayında bütün Türkiye'de olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'nde de hedeflerine ulaşmada Rum nüfusu ne kadar fazla görünürse o kadar hızlı ve kolay yol alacağını farkındaydı. Patrikhane bu amaçla,

¹²⁵ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.52.

¹²⁶ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.52.

¹²⁷ TİTE A. Kutu No: 51, Gömlek No: 41, Belge No: 41-1. Ayrıca bkz. Niyazi Karaca, *Meclis-i Mebusân'dan Büyük Millet Meclisi'ne Geçiş Sürecinde 1919 Genel Seçimleri*, A.Ü. A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995.

Türkiye dışına çıkan Rumların eski yerlerine dönmelerine izin verilmesi için Bursa Metropolitleri *Dorotheos* ve Kayseri Metropolitleri *Nikolaos* vasıtası ile Adliye ve Mezâhib Nazırı'ndan istekte bulunmuş, ancak açık bir cevap alamamıştır¹²⁸.

Yunan Başbakanı Venizelos, Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra Paris Barış Konferansı'na İstanbul, İzmir ve Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum nüfusunun Türklerden fazla olduğunu kanıtlamak amacıyla, pek çok Rum'u Osmanlı sahillerine çıkarmak için maddi ve manevi anlamda büyük gayret sarf etmiştir¹²⁹. Bu amaçla Yunanistan Muhacirin Komisyonu Başkanı *Koftensas* maiyetiyle birlikte yüklü miktarda parayla İstanbul'a gelmişti. *Koftensas*'ın görevi; Osmanlı topraklarından dışarıya gitmiş ne kadar Rum varsa hepsinin tekrar geri dönmesini sağlamaktı¹³⁰.

Venizelos'un çoğunluk oluşturma çalışmalarının amacı¹³¹, uluslararası görüşmelerde bu gerekçe ile Rumlara özerklik istenecek, bu gerçekleştirildiği takdirde söz konusu yerlerin Yunanistan ile birleşmeleri için büyük bir adım atılmış olacaktı. Bunların gerçekleştirilmesinde Patrikhane, Patrikhane görevlileri, Metropolitler, Kiliseler ve kilise görevlileri ile Patrikhane bünyesinde çalışan *Göçmenler Komisyonu*'nun çok önemli faaliyetleri bulunmaktadır¹³².

Göçler daha çok Rus ihtilali sırasında Rusya'dan Batum'a ve Poti'ye göç eden Rumların Yunanistan ve Patrikhane yardımı ile Trabzon, Samsun ve civarına yerleştirilmesi şeklinde yapılmaktaydı¹³³. Ancak bu kişilerin Karadeniz sahillerine çıkarılacağı haberi, sahildeki halkın büyük tepkisine yol açmıştı¹³⁴. Karadeniz'e yapılan göçler daha çok bu bölgelerde Pontus hükümetinin kurulması amacıyla yönelik olarak

¹²⁸ *Sabah*, (14 Ağustos 1334).

¹²⁹ Cafer Tayyar Beyin; Keşan'da 61. Tümen, Tekfurdağı'nda 55. Tümen, Kırkkilise'de 49. Tümen, Hadımköy'de Çatalca Mevkii Müstahkem Kumandanlıklarına yazdığı 21 Haziran 1919 tarihli yazısı. HTVD, S:6, Vesika No:115.

¹³⁰ BOA DH KMS, 49-2/ 38-2. Rumların göç ettikleri yerlere geri dönmeleri hakkında bkz. *The Times*, "Back to Armenia", (22 January 1919).

¹³¹ İbrahim Ethem Atnur, *Teheir'den Dönen Rum ve Ermenilerin İskânı Meselesi*, A.Ü. A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1991, s.48.

¹³² *Vakit*, (8 Teşrin-i Sani 1334).

¹³³ BOA DH ŞFR, 97/304 (24). ATASE A. Kİ:189, Dos:104, F:93 (1). HTVD, S:12, Vesika No: 317, 318.

¹³⁴ HTVD, S:12, Vesika No: 320,

yapılmaktaydı. Bu amaçla Trabzon ve Samsun bölgelerine çetelerle, silah ve mühimmat çıkarılmış, Sohum'a sürekli Rum gönüllüleri toplanmıştı¹³⁵.

Yunanistan, Karadeniz sahilleri dışında Trakya bölgesine de büyük miktarda göçmen getirerek burada iskân ettirmek için büyük çaba sarf etmişti. Yunanlar programlı bir şekilde muhtelif vasıtalarla getirdikleri göçmenleri papaz, öğretmen, ihtiyat subayları ile birlikte iskân etmeye çalışarak bu kişiler aracılığıyla propagandalarını sürdürmüşlerdi¹³⁶. Her ne kadar *Cafer Tayyar Paşa*, birliklere gönderdiği bir emirle, mahalli idarelerce bu göç hareketine engel olunmasını istemiş ise de¹³⁷ bunda başarılı olamamıştır. Selanik, Dedeağaç, Gümülcine ve çevresindeki Rumlardan birçoğu sivil olarak Osmanlı topraklarına girmekte ve sonra Yunan askeri elbisesi giymekte idiler¹³⁸. Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından işgali sonrasında bölgeye Rum muhacirlerinin sevkini hızlandırdığı görülmektedir. Bu amaçla Hayrabolu mıntikasındaki *Galanto*, *Brentovu*, *Kosti* köyleri ahalisinden olup da daha önce Selanik'e gitmiş olanlar kısa bir zaman içerisinde Kırkkilise ile Edirne ve çevresine, Kafkasya'dan gelen 1.000 kadar Rum ailesi de aynı mahallere iskân edileceklerdir¹³⁹. Bölgeye yapılan yoğun muhacir iskânı yüzünden Türkler perişan olmuşlardır. Evleri ellerinden alınıp, Rum ailelere verilmiş, kendileri göçe zorlanmışlardır¹⁴⁰.

Balkan Savaşı'nı takiben göç etmiş ve askerlikten firar etmiş olan Rumların bir kısmı kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadi ile Anadolu'ya nakledilmeye başlanmıştı. Bu göçmen grupları, arazilerinden zorla göç ettirilmiş Türklerin evlerine ve çiftliklerine yerleştiriliyorlardı¹⁴¹.

Yunan ve yerli Rumlar, Müslümanlardan göç edemeyip yurtlarında kalan Türk ahali üzerinde şiddet kullanarak, bunların da kendi taraflarına katılımıyla bir çoğunluk meydana getirmek niyetindeydi¹⁴².

¹³⁵ Hükümet, Trabzon Limanı'na gelen Rumların karaya çıkmalarına izin vermeyerek göçe engel olmaya çalışmıştır. **BOA DH ŞFR**, 100/142, 143. **BOA DH ŞFR**, 99/183.

¹³⁶ Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgallerinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", **Belleten**, XXXVII, S:148, Ankara, 1973, s. 487.

¹³⁷ **HTVD**, S:6, Vesika No:115.

¹³⁸ *İleri*, (12 Ağustos 1335). Adalar'dan ve Yunanistan'ın diğer yerlerinden de Trakya'ya sevk edilmekteydi. Bkz. *Tasvir-i Efkar*, (7 Şubat 1336).

¹³⁹ *İkdam*, (24 Teşrin-i Sâni 1336).

¹⁴⁰ *İleri*, (7 Kanun-ı Evvel 1336).

¹⁴¹ Orhonlu, "Yunan İşgallerinin Meydana Getirdiği Göç", s.489.

¹⁴² **TİTE A.** Kutu:50, Gömlek: 113, Belge:113-1.

Yapılan bu iskân hareketi sırasında İstanbul bir üs olarak kullanılmış, göçmenler şehirde bazı okul, kilise ve hastane gibi yerlere yerleştirildikten sonra plânlanan bölgelere gönderilmiş veya Yunan ordusuna gönüllü yazılarak Anadolu'ya sevk edilmişlerdi. Rusya'dan İstanbul'a göç edenler arasında çok sayıda Rum, Büyükkada'ya yerleştirilmişti¹⁴³. İstanbul'a gelen Rumların bir kısmı da *Arnavutköy*, *Kurtuluş* ve diğer bölgelere yerleştirilmişti.¹⁸² İstanbul'a trenle gelen bazı Rumların da *Hadımköy*'den tabura katılmak üzere inmeleri plânlanmıştı.¹⁸³

Yunanistan, Türk topraklarına gelen göçmenlerden hedef seçilen bölgelerde nüfus çoğunluğu amacıyla yararlanmanın yanı sıra bu kişileri Yunan Ordusuna gönüllü kayıt ederek Yunan Ordusunun gücünü de artırmaya çalışıyordu. İstanbul'da kaydedilen gönüllüler, genel olarak Trakya bölgesine giderek, Türklük aleyhinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdi¹⁴⁴. Patrikhane, Balkan Savaşları sırasında başta Edirne olmak üzere Trakya'dan göç eden Rumların tekrar eski yerlerine dönmeleri ve Trakya'da Rum nüfusun artırılması için gerekli tedbirleri almıştır¹⁴⁵.

Yunanistan'ın başlangıçta gizli olarak sürdürdüğü bu faaliyetler bir süre sonra açıkça yapılmaya başlanmıştır. Nitekim, *Mustafa Kemal Paşa*, Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği bir yazıda bu duruma dikkat çekerek; "...*Sohum, Kars ve civarında 200 bin Rum'un Bolşeviklik bahanesiyle Memâlik-i Osmaniye'nin Karadeniz sahillerine hicretleri için Venizelos tarafından talimat verildiği ve bunların güya evvelce tehcir edilmiş Rumlar olduğu Düvel-i İtilafiye'ye bildirilerek havali-i mezkûrede yerleştirilmeye teşebbüs eyleyeceği haber alınmıştır. Pontus Rum hükümetinin teşebbüsüyle matuf olan bu fikrin mevki-i fiile i'sali için vuku' bulacak ilk teşebbüsün bu yolla bir galeyân-ı milli ile karşılanarak akamete dûçar edilmesi esbâbının ihzarı ve icâb edenlerin şimdiden nazar-ı dikkatinin celbini rica ederim...*"¹⁴⁶ uyarısında bulunmaktaydı.

¹⁴³ TİTE A. Kutu:18, Gömlek:33, Belge:33. TİTE A. Kutu:20, Gömlek:127, Belge:127-3.

¹⁴⁴ TİTE A. Kutu:55, Gömlek:165, Belge:165-1.

¹⁴⁵ BOA DH KMS, 52-3/82. Fransız Olga vapuruyla Tekirdağ'a Rum muhacirlerin getirildiği konusu ile ilgili olarak bkz. BOA DH EUM SSM, 51/15 (1). Novorosiski'den gelen Yunan bandıralı vapurun 5.300 Rum muhacirini getirdiği konusu ile ilgili olarak bkz. BOA DH EUM SSM, 50/34 (1).

¹⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne 6 Şubat 1920'de gönderdiği yazı için bkz. TİTE A. Kutu:19, Gömlek:10, Belge:10.

Konuyla ilgili olarak İstanbul Hükümeti'ne ilgili bölgelerden çok sayıda raporlar da gelmekte ve nezaretlerin dikkatleri çekilmekteydi. Bu raporlardan biri Cafer Tayyar Paşa tarafından Keşan'dan gönderilmişti. Cafer Tayyar Paşa; Rumların suni bir çoğunluk elde etmeye çalışarak *Amerikan Tetkik Heyeti*'ni yanıltmaya çalıştıkları, bu amaçla Rumların Yunan hükümeti tarafından Osmanlı sahiline çıkarılması için hazırlıkta bulduklarının haber alındığı, sahil bölgelerinde dikkatli davranılması gerektiği, bu bölgeye dışardan gelecek Rumlar konusunda mahalli yetkililerle ortak hareket etmenin zorunlu olduğu konusu üzerinde durmakta idi.¹⁴⁷

Yunanistan'ın faaliyetlerinden haberdar olan Osmanlı Devleti'nin yaptırdığı bir araştırma sonucunda şöyle bir rapor hazırlanmıştı; *"Gerçekte, dört beş ay önce ara sıra Rusya sahillerinden yolcu gelmekte olduğu, fakat, dört beş aydan beri gelen yolcuların miktarı fazla görülecek bir derecede bulunduğu anlaşılmaktadır. Dört beş ay zarfında, bu suretle İstanbul'a gelen veya İstanbul aktarmasıyla Trakya'ya nakil olunan Rumların miktarı 30 bine yaklaşmaktaymış Kontrol Kumandanlığı'nda bu hususa dair pek muntazam kayıtlar mevcut bulunmaktadır. Bu ahali Rus sahillerinde faaliyet gösteren Yunan Muhacirin Komiteleri tarafından sevk edilmektedir."*¹⁴⁸

Osmanlı hükümeti, ilgili birimlerden gelen bilgiler ve söz konusu rapor doğrultusunda ciddi tedbirler almaya yönelmişti¹⁴⁹. Bu amaçla Dahiliye Nezareti 14 Haziran 1918'de çeşitli Mutasarrıflıklara gönderdiği yazıda; bu bölgelerden İstanbul'a yoğun bir şekilde Rum ve Ermenilerin gelmekte olduğunu bildirerek, bunun önlenmesi için kendilerinin ve aralarındaki muteber kişilerin uyarılmasını istemişti¹⁵⁰.

1919 yılına gelindiğinde Yunanlar, Rumların bölgede hakim bir çoğunluğa sahip oldukları konusunda Müttefikleri inandırmak için büyük gayretler sarf etmekteydiler. Özellikle, Balkan Savaşları sonucunda yapılan antlaşmalarla mübadele edilmiş; Rumlar ile askerlikten kaçmış binlerce Rum'u Yunanistan ve civar adalardan çeşitli vaatlerle Anadolu'ya getirmektedirler. Bu Rumlar, İzmir'deki Yunan İdaresi'nin eliyle Türklerin boşalttığı ev ve çiftliklere yerleştirilmekteydi. Bu durum, Aydın Valiliğince İzmir'deki

¹⁴⁷ HTVD, Sayı:6, VesikaNo:l 15.

¹⁴⁸ TİTE A. Kutu:59, Gömlek:85, Belge:85.

¹⁴⁹ BOA DH ŞFR, 100/142, 143. BOA DH ŞFR, 100/21. BOA DH ŞFR, 99/183.

¹⁵⁰ BOA DH ŞFR, 93/158-1. İstanbul'a Yunanlar tarafından getirilen Rumların geldikleri yerlerde almaları ve akaratları bulunmamaktaydı. BOA DH KMS, 49-2/38 (1). Ayrıca bkz. BOA MV, 215/37.

İtilaf Devletleri temsilcilikleri nezdinde gerek sözlü gerek yazılı teşebbüslerle protesto edilmiştir. Hariciye Nezareti, bu teşebbüslerden bir şey elde edilmese dahi en azından Rum göçmenlerinin nerelere ve ne miktarda yerleştirildiğinin İstanbul'a bildirilmesini istemiştir¹⁵¹.

Yunanlar, Batı Anadolu'da çoğunluğun Rumlarda olduğunu göstermek ve *Tahkik Heyeti*'nin de böyle bir fikre sahip olması için Aydın Vilayeti'nin çeşitli yerlerinden çok sayıda Rum'un İzmir'e getirilmesini de organize etmiştir. Bu duruma Dahiliye Nazırı *Adil Bey* tarafından dikkat çekilerek Aydın Valiliği'nce gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir¹⁵².

Yunan idaresi, bunlarla da yetinmemiş olacak ki, Rum kiliselerinde gerçekleştirdiği propagandalarla Osmanlı uyruğunda bulunan Rumların Yunan uyruğuna geçmesi için teşebbüslerde bulunulmasını telkin etmekteydi. Hatta bu iş için çok sayıda Rum'un Türk makamlarına müracaat etmeye hazırlandığı da tespit edilmişti¹⁵³.

12 Nisan 1919'da toplanan *Meclis-i Vükela*'da da bu konu görüşülmüş ve Harbiye Nezareti'nin 8 Nisan 1919 tarihli raporu okunmuştu. Harbiye Nezareti'nin bu raporunda; Yunan hükümetinin İtilaf devletleri arasında bulunmasından yararlanarak Osmanlı Devleti dahilinde asayışı ihlal için tertibat yapan bazı mevkilerde nüfusça çoğunluğun temini hakkında pek çok şahsı sahillerimize sevk ettiği ve bu duruma engel olmak için gönderilen evrakın beyannâme tarzında yayınlanması gerektiği bildirilmekteydi. Meclis-i Vükela'da bu rapor okunduktan sonra şu karar alınmıştı: "*Mezkur varakanın muhteviyatı esliha ve cephaneye ile üniformanın Osmanlı Devletine men'i idhâli ve teb'a-i Osmaniyeden olmayan sivil ecnebilerin bera-yı seyahati dahil-i memâlik-i Şahaneye vürudlarında haklarında bazı mertebe takayyudat ifası ve Balkan Muharebesinden sonra Yunanistan ve Bulgaristan hükümetleriye mün'akit muahedat mucibince mübadele edilen efrâd-ı ahalinin Memâlik-i Osmaniye'ye avdetlerinin men'i ve Yunan ve Bulgaristan ahalisinden berâ-yı seyahat gelecekler hakkında tahdidat icrası gibi hususâtlardan ibaret olup mevâd-ı mezkure temin-i sükûn ve asayişe hadim tedâbir-i inzibatkariden olmasıyla muvafık görüldüğünden bervech-i iş'ar icra-yı*

¹⁵¹ BOA DH KMS, 52-5/32.

¹⁵² BOA DH ŞFR, 102/129.

¹⁵³ BOA DH KMS, 49-2/3.

icabâtının ve memurîn-i müteallikeye bu babda tebligat ve vesaya-yı mukteziye ifâsının Dahiliye Nezaretine izhârı tezkir kılındı."¹⁵⁴

Akhisar Kaymakamı *Said Bey*, 29 Haziran 1919 tarihli telgrafında; "*Balıkesir ve İstanbul'a göçe zorlanan Türk halkının boş bıraktığı yerlere hemen Rumlar yerleştirilmektedir. Alınan tedbirlerden sonuç alınamamaktadır. Akhisar'a vagonlar dolusu Rum getirilerek Türkler korkutulmaktadır.*" demektedir¹⁵⁵.

İstanbul'a 1920 yılına kadar toplam 250 bin Rum ve Ermeni gelmişti. İstanbul'da sayıları gittikçe artan Rumlar, Yunan siyasi temsilciliği nezdinde bir asker alma şubesi ve mahkeme kurmuşlardı. Yunan subayları ve askerinin İstanbul'da fazlalaşması üzerine, Atina Millet Meclisi İstanbul'da bir *Darülfünun* ve bir de *Âsâr-ı Atika* okulu kurmağa karar vermişti¹⁵⁶.

Göçlerin devam etmesi üzerine konu 11 Ocak 1920 tarihinde yeniden Meclis-i Vükelâ gündemine gelmiş ve yapılan görüşmelerde Harbiye Nezareti'nin 18 Aralık 1919 tarih ve 5236 numaralı raporu okunmuştu. Harbiye Nezareti'nin raporunda; Amerika'dan bir çok Rum'un Yunanistan'a göç ettiği, diğer bir takım göçmenlerin bunları takip edeceğinin haber alındığı, Yunanların ele geçirdikleri arazi dahilindeki azınlıkları çoğunluğa dönüştürmek için bu çeşit tedbirler aldıkları ve Güney Rusya Rumlarından bir çoğunu Trabzon ve İstanbul bölgesine yerleştirmek arzusunda buldukları, bu konuda gerekli tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmekte idi. Meclis-i Vükelâ, raporun okunmasından sonra bu konuda şu kararı almıştı: "*Hükümetçe zaten emr-i iâşede duçar-ı müşkilât olduğu şöyle bir zamanda muhtelif mahallerden gelecek Rumların da temin-i iâşelerine memleketin ahvâl-i iktisâdiyesi kat'a müsait olmadıktan başka Cenubî Rusya'dan hicret edeceklerin kabulü de asayiş nokta-i nazarından gayr-ı caiz ve bunların vürudunda iadeleri zarureti derkâr bulunmuş olduğundan bu babda mümessiller nezdinde teşebbüsât-ı lâzîmede bulunulmasının hâriciye ve teşebbüsât-ı vakıadan bahisle bu suretle geleceklerin adem-i kabulüyle iadeleri zımında mutelifeyn*

¹⁵⁴ BOA MV. 215/37.

¹⁵⁵ BOA DH KMS, 52-2/74.

¹⁵⁶ TİTE A. Kutu:18, Gömlek:56, Belge:56. Bilge Umar'a göre, "*Batı Anadolu'yu Yunanlaştırmak için Ocak 1921'e kadar İzmir ve çevresine 126 bin Yunan göçmeni getirilip yerleştirilmiştir.*" Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.235.

zabıtası ile birlikte tedâbir ve takayyüdât-ı mukteziye ittihaz ve ifâsının Polis Müdüriyetine li-ec-it tebliği, Dahiliye Nezaretlerine tebliği tezkir kılındı."¹⁵⁷

Görüldüğü üzere Yunanistan Türkiye'de bazı bölgelerde Rum nüfusu fazla göstermek amacıyla Patrikhanenin tahrif edilmiş nüfus kayıtlarını kullanmakla yetinmemiş, pek çok Rum ve Ermeni göçmeni de Türkiye'ye getirerek bu insanları kendi plânları dahilinde bazı bölgelere göndererek iskân etmişti.

II.2.4. Türk, Yunan ve Diğer İstatistiklerin Karşılaştırması

Yukarıdaki Yunan istatistikleri ve Osmanlı kaynaklarına dayanan istatistiki tablo ve grafiklerde de görüldüğü üzere, Yunan istatistikleri gerek kendi içinde gerekse Osmanlı istatistikleri ile birbirini tutmamaktadır.

Anadolu'daki Rum nüfusu konusunda, resmî Osmanlı istatistikleriyle belli ölçüde uyum gösteren Fransa Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan, *Documents Diplomatiques* (Sarı Kitap)¹⁵⁸ ile bunun dayandığı Vital Cuinet'nin eseri¹⁵⁹ tarafsız iki Batılı kaynak olarak dikkatleri çekmektedir. Bu eserlerdeki istatistikler, 1919'da İstanbul'da yayınlanan *Cartes Graphiques*'de¹⁶⁰ de yer almıştır.

Yunan iddiaları, özellikle Batı Anadolu, Trabzon, İstanbul, Trakya ve İzmit Sancağı üzerinde yoğunlaşmakta; buralarda Rumların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğunu savunmaktaydılar. Osmanlı kaynaklarının yalanladığı bu iddia, *Documents Diplomatiques* ve Cuinet tarafından çürütülmektedir.

Tablo 24. Cuinet ve Fransız Sarı Kitap'a Göre Rum Nüfusu

Vilayet	Rum Nüfusu	(%)	Toplam Nüfus
ERZURUM			
Cuinet (1892)	3.725	0.6	645.702
Sarı Kitap (1897)	3.725	0.5	639.616
SİVAS			
Cuinet-Sarı Kitap	76.068	7.0	1.086.015
DİYARBAKIR			
Cuinet	9.440	2.0	471.462

¹⁵⁷ BOA MV. 218/9.

¹⁵⁸ *Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897)*, Paris, 1897.

¹⁵⁹ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, I-IV, Paris, 1890-1894.

¹⁶⁰ *Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differants Elements en Roumelie et en Anatolia*, Constantinople, 1919.

Sarı Kitap	9.440	2.0	471.446
ELAZIĞ			
Cuinet	650	0.2	574.734
Sarı Kitap	650	0.2	575.814
VAN			
Cuinet	-	-	424.998
Sarı Kitap	-	-	430.800
BİTLİS			
Cuinet-Sarı Kitap	210	0.1	398.625
BURSA			
Cuinet	230.711	14.4	1.626.869
Sarı Kitap	230.711	14.4	1.626.841
AYDIN			
Cuinet-Sarı Kitap	208.283	14.9	1.396.477
ADANA			
Cuinet	46.200	11.5	399.139
Sarı Kitap	46.200	11.4	403.539
HALEP			
Cuinet	48.540	5.2	925.758
Sarı Kitap	48.540	4.9	995.758
ANKARA			
Cuinet	34.009	3.8	892.901
Sarı Kitap	34.009	3.8	893.210
KASTAMONU			
Cuinet-Sarı Kitap	21.507	2.1	1.018.912
KONYA			
Cuinet-Sarı Kitap	73.000	6.7	1.088.000
TRABZON			
Cuinet-Sarı Kitap	193.000	18.4	1.047.700
İZMİT S.			
Cuinet-Sarı Kitap	40.795	18.0	222.760
BİGA S.			
Cuinet-Sarı Kitap	16.413	12.7	129.438

Documents Diplomatiques ve *Cuinet* de İstanbul ve Edirne'nin nüfus değerleri bulunmamaktadır. Bu iki vilayetin nüfuslarını mukayese bakımından, 1914 Osmanlı Resmi İstatistiği'ne bakıldığında, toplam nüfusu 969.734 olan İstanbul (Çatalca dahil)'da 242.559 (%25) Rum vardır. Edirne (Batı Trakya dahil)'de 1.153.668 olan toplam nüfusun 310.832 (% 26.7)'si Rum'dur. *Documents Diplomatiques* ve *Cuinet*'ye göre Rumlar, çoğunlukta olduklarını iddia ettikleri vilayet ve sancaklarda en fazla %18.4

oranı ile Trabzon'da bulunmaktadır. Bu oran vilayet nüfusunun beşte biri bile değildir.

Justin McCarthy'ye göre 1911-1912'de Anadolu'da toplam Rum nüfusu, 1.254.333'tür. Toplam genel nüfus, 17.536.352 olduğuna göre Anadolu'da Rumların oranları %7.15'tir¹⁶¹. Mc Carthy'nin bu rakamı, Yunan kaynaklarının ne kadar asılsız ve tutarsız olduğunu göstermektedir.

Polybios, "1910 Türk Resmi İstatistikleri" adı altında verdiği rakamları, genel olarak Rum Patrikhanesi istatistikleri diye bilinen istatistiki rakamları desteklemek amacı ile uydurmuştur¹⁶². Patrikhane istatistikleri, ilk kez 1918 yılında ortaya çıkmıştır. Bu istatistikleri *George Soteriades* yayınlamıştır. Soteriades'in verdiği rakamlar, *Polybios* ve *Leon Maccas*'in eserlerindeki rakamlarla bire bir uyumaktadır¹⁶³. Patrikhane istatistiklerinin bir nüfus sayımına dayanıyormuş gibi bir görüntü sergilemesi tamamen bir hayal ürünüdür.

Tablo 25. Soteriades ve Anagnostopulu'ya göre Rum ve Türk nüfus oranları, (1912)

Vilayetler, Sancaklar	TÜRKLER	RUMLAR	
		<i>Soteriades</i> ¹⁶⁴	<i>Anagnostopulu</i> ¹⁶⁵
Aydın Vilayeti	940.843	622.810 (%37.7)	435.398 (%26.2)
Dardanel Sancağı	138.902	38.830 (%21.8)	---
Bursa Vilayeti	1.192.749	278.421 (%17.7)	165.625 (%10.6)
İzmit Sancağı	116.949	73.134 (%30.1)	50.224 (%20.7)
Üsküdar Sancağı	124.281	74.457 (%28.8)	60.011 (%23.2)
Konya Vilayeti	998.723	87.021 (%7.9)	---
Ankara Vilayeti	668.400	45.873 (%5.5)	---
Kastamonu Vilayeti	938.435	24.919 (%2.5)	---
Sivas Vilayeti	839.514	99.376 (%8.9)	---
Trabzon Vilayeti	957.866	353.533 (%25.9)	---

¹⁶¹ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.112-113.

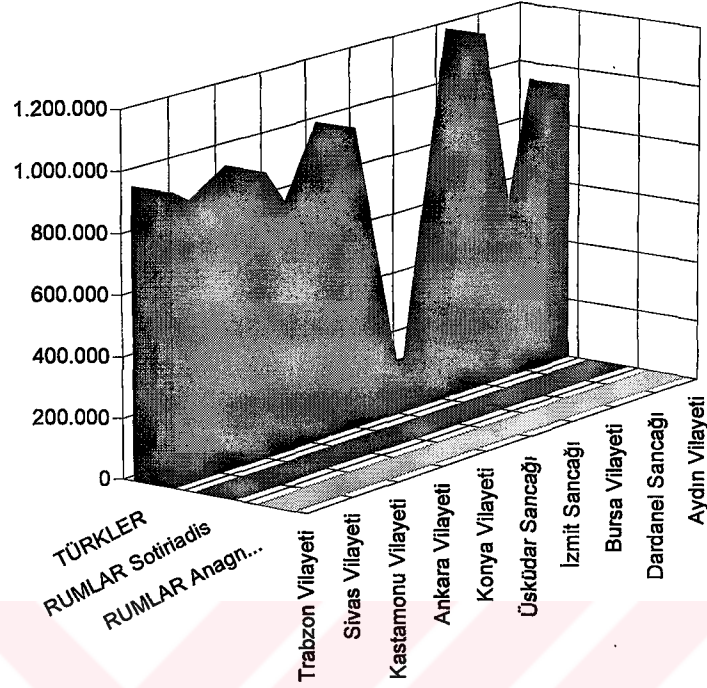
¹⁶² Clarence Richard Johnson: "...bazı yazarların 1910 yılı Türk resmi istatistiklerini kullandığını ancak kendisinin böyle bilgiye rastlamadığını..." belirterek Polybios'nun iddialarının gerçekleri yansıtmadığını ifade etmektedir. Clarence Richard Johnson, *M.A, İstanbul 1920*, (çev. Sönmez Taner), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 26.

¹⁶³ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.96.

¹⁶⁴ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.6.

¹⁶⁵ Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, s.72.

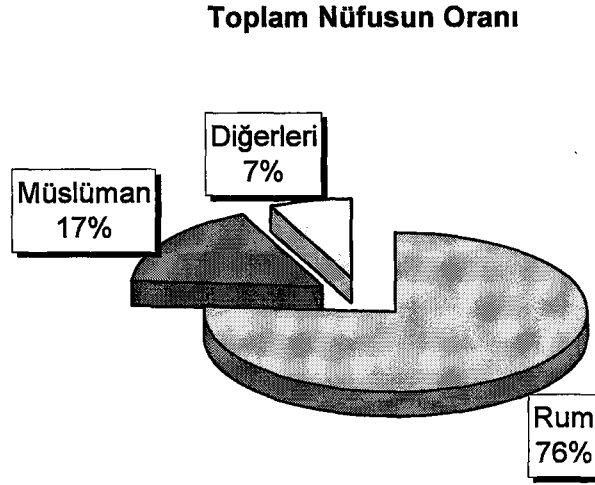
Grafik 17. Soteriades ve Anagnostopulu'ya göre Rum ve Türk nüfus oranları, (1912)

Tablo 26. 1913 Bükreş ve 1920 Sevr Antlaşmalarından sonra Yunan topraklarına katılan topraklar ve Rum nüfusu, (Pallis)¹⁶⁶

	Toprak (km ²)	Rum	Müslüman	Diğer	Toplam
Balkan Savaşlarından Önceki Yunanistan	65.000	2.782.000	3.000	44.000	2.829.000
1913'te elde edilen topraklar					
Makedonya	34.000	518.000	348.000	213.000	1.079.000
Epir	7.000	271.000	20.000	2.000	293.000
Girit	8.000	321.000	23.000	3.000	347.000
Adalar Denizi Adaları	4.000	247.000	8.000	5.000	260.000
1920'de elde edilen topraklar					
Batı Trakya	8.000	109.000	100.000	40.000	209.000
Doğu Trakya	21.000	188.000	300.000	27.000	515.000
İzmir Çevresi	20.000	550.000	299.000	92.000	941.000
Toplam	167.000	4.946.000	1.101.000	426.000	6.473.000

¹⁶⁶ Pallis, Yunanların Anadolu Macerası, s.146.

Grafik 18. Pallis'e göre Yunan topraklarına katılan topraklarda Rum nüfusu, (1913, 1920)

Aslında, Soteriades, Polybios ve Maccas'ın verdiği rakamlar, 1918 yılında yayımlanan Cuinet'nin eserinin çarpıtılarak uyarlanmasından meydana gelmektedir. Cuinet'nin eseri, 30 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Yukarıdaki yazarlar metod olarak Cuinet'nin istatistiki yöntemini takip etmişler ancak rakamları çarpıtmışlardır¹⁶⁷.

Türkiye'deki Rum nüfus hakkında aldatmaca amaçlı istatistiklerin tek örnekleri *Patrikhane İstatistikleri* ile *1910 Yılına İlişkin Resmi Türk İstatistikleri* değildir. Barış Konferansı'ndaki Britanya delegasyonuna, 9 Mayıs 1919'da Trabzon Rum Metropolit *Chrysanthos*'dan bir mektup geldi. Metropolit mektubunda, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde "gerçek Türkler"den çok daha fazla sayıda Rum bulunduğunu iddia ediyordu. Kendi görüşünü desteklemek için de bir *resmi* Osmanlı kaynağından, *Salnâme*'den, ya da Trabzon Vilayeti'nin 1908 yılına ilişkin resmi yıllıkından aktarmada bulunuyor ve bunun resmen ifade ettiğine göre yalnız Trabzon Vilayeti'nde Rum nüfusun 500 bine ulaştığını öne sürüyordu. *Salnâmeler*, gerçekten de nüfusa ilişkin bilgi edinmek için mükemmel bir bilgi kaynağıdır ve 1908 *Salnâmesi*'nde Trabzon ilindeki Rum nüfusun 500 bin kişi diye gösterilmesi, metropolitin iddialarından yana güçlü destek olurdu. Ancak, 1908 yılına ait *salnâme* yoktur. Trabzon *salnâmelerinin* yayınlanması, 1906 yılında sona ermiştir ve hiçbir Trabzon *Salnâmesi*'nde hiçbir zaman

¹⁶⁷ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.96.

200 binden daha yukarı sayıda bir Rum nüfusu gösterilmemiştir. Metropolit, Barış Konferansı'nda hiç kimsenin Trabzon salnâmeleri hakkında bilgisi olmasının veya bunlara ulaşmak olanağı bulunmasının beklenemeyeceğine güvenmiş olması kuvvetle muhtemeldir¹⁶⁸.

Yunanistan'ın Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum nüfusuna ilişkin iddiaları, yabancı ve yerli kaynakların gelişigüzel incelenmesi halinde bile telaffuz edilen 500 bin rakamının ne kadar uydurma olduğunu hemen ortaya çıkarmaktadır. ABD tarafından görevlendirilen *King-Crane Komisyonu*, 28 Ağustos 1919'da hazırladığı bir raporda, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumların sayısını 200 bin olarak göstermiştir¹⁶⁹. *Documents Diplomatiques*, 1893 ve 1897 tarihleri arasında Osmanlı Devleti tarafından yapılan nüfus sayımlarına atfen, Rum nüfusun Trabzon'da 193 bin olduğunu kaydetmektedir¹⁷⁰. Yine bu kaynağa göre, nüfus değişimi sırasında, Karadeniz Bölgesi'nden, 100 bin kadar Rum Yunanistan'a göç etmiştir.

Trabzon Metropolit Chrysanthos Marsilya'da düzenlenen *Hariçteki Pontuslular Kongresi*'nde Karadeniz Bölgesi'nde 1,5 milyon Rum olduğunu ve soykırıma tâbî tutulduklarını ileri sürmüş ve başta İngiltere olmak üzere bütün İtilaf Devletlerinin korumasını istemiştir¹⁷¹. İngiliz Hükümeti, Chrysanthos'un bu talebini gerçekleştirmek için yerinde incelemeler yapmak üzere *Rawlinson*'u görevlendirdi. Rawlinson, bölgede yaptığı incelemelerde durumun Chrysanthos'un iddia ettiği gibi olmadığını, nüfus olarak Türkler'in fazla olmalarına rağmen, zulme uğrayan tarafın da Türkler olduğunu 23 Aralık 1918 tarihli raporunda bildirmiştir¹⁷².

Paris Barış Konferansı'nda, Yunanistan Başbakanı Eleutherios Venizelos, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'nin verdiği abartılı rakamlara dayanarak, Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumların sayısını 447.828 olarak verirken; *"Anadolu nüfusu için yapılmış hiçbir resmî istatistik yoktur. Orada yaşayan her millet kendine bir nüfus yakıştırmakta ve bunlar bir araya getirilince ortaya astronomik rakamlar*

¹⁶⁸ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.98.

¹⁶⁹ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar/Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu*, İletişim Yay. İstanbul, 2002, s.400. Yerasimos, "Pontus Meselesi", s.57.

¹⁷⁰ *Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differentes Elements en Roumelie et en Anatolia*, Constantinople, 1919.

¹⁷¹ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.57. Çapa, *Pontus Meselesi*, s.38, Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.335.

¹⁷² HTVD, S:11, Vesika No:282.

çıkılmaktadır." Demekteydi¹⁷³. Tarihi belgelerde, *Canik Sancağı*'nda, 350 bin Rum bulunduğuna ilişkin Yunan iddialarını da destekleyecek herhangi bir kanıt yoktur. Maccas ve Soteriades, bölgede 136.087 Rum sakin olduğunu not etmişlerdir. Trabzon'un 1906 Salnâmesi, Maccas'ı yalanlar bir şekilde vilayetin Canik Sancağı'nda sadece 75.062 Rum bulunduğunu belirlemektedir¹⁷⁴.

Tablo 27. *Canik Nüfusu, (Maccas)*¹⁷⁵

Kaza	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Fatsa	2 9.119	2.670	887	32.676
Ünye	50.083	7.552	4.942	62.577
Çarşamba	73.605	9.727	14.382	97.714
Samsun	39.599	78.643	1.264	119.506
Bafra	41.048	37.495	1.110	79.653
Toplam	233.454	136.087	22.585	392.126

Tablo 28. *Canik Nüfusu, (Soteriades-1912)*¹⁷⁶

Sandjaks	Kazas	Turks	Greeks	Armenians	Totaal
Tjanik	1. Fatza	22.119	2.670	887	32.676
	2. Ounie	50.083	7.552	4.942	62.577
	3. Tsarsamba	73.605	9.727	14.382	97.714
	4. Samsun	39.599	78.643	1.264	119.506
	5. Bafra	41.048	37.495	1.110	79.653
	TOPLAM	233.454	136.087	22.585	392.126

Maccas'ın ve Steriades'in bu listelerine göre de, Sancak genel nüfusu içinde Türkler, büyük bir çoğunluk teşkil ediyorlardı. Sancak merkezi olan Samsun kazasında, Rum halk çoğunlukta görülmekle beraber bilhassa Fatsa, Ünye ve Çarşamba

¹⁷³ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.31.

¹⁷⁴ *Trabzon Vilâyeti Salnâmesi*, (1322).

¹⁷⁵ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure*, p.83

¹⁷⁶ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.11.

kazalarında Müslüman Türk nüfus büyük bir çoğunluk arz etmektedir. Sancak genelinde ise, Hıristiyan unsurların toplamına karşın Müslüman Türk nüfus yine büyük bir çoğunluk göstermiştir.

İstanbul'daki Patrikhane kayıtları, Sancak'taki Rumları 193 bin olarak göstermektedir. Bu rakamlar, birbirinden farklı da olsalar, hepsi de Yunanların mevcut 500 bin Rum iddiasının oldukça altındadır.

Pontus diye adlandırılmış bulunan Trabzon-Sinop sahili ve İç Karadeniz bölgesinde de Müslüman unsur, nüfusça ve sosyal müesseseleriyle yalnız Rum halka değil, bütün Hıristiyan unsurlara karşı büyük bir çoğunluğa sahiptir. Bu bölgede soy ve mezhep ayırımı yapılmaksızın 250 bin Hıristiyan nüfusa karşı, 2.350.000 Müslüman Türk nüfus yaşamaktaydı¹⁷⁷.

İstanbul nüfusu konusunda da araştırmacılar farklı rakamlar vermektedir. Örneğin, *Nedim Gürsel*, 1918 yılında Osmanlı topraklarında toplam 1.052.000 olarak belirttiği Rum nüfusunun tahminen 330-350 bin kadarının İstanbul'da yaşadığını kaydetmektedir¹⁷⁸. *Bilge Criss*'in verdiği rakamlar da benzer niteliktedir. Criss; sinagoglar ve kilise kayıtlarından elde ettiği bilgiler doğrultusunda, 1920 yılında İstanbul nüfusunun 560.434'ünün Müslüman, 384.689'unun Rum, 118.000'inin Ermeni, 44.765'nin Yahudi olmak üzere yaklaşık 1.200 000 olduğunu kaydetmektedir¹⁷⁹.

Tablo 29. Üsküdar Nüfusu, (Soteriades-1912)¹⁸⁰

Sandjaks	Kazas	Turks	Greeks	Armenians	Jews	Totaal
Skutari	1. Skutari	81.117	34.640	50.360	5.670	168.787
	2. Khartalimi	10.500	9.670	2.200	25	22.395
	3. Guebize	12.300	8.000	---	---	20.600
	4. Princes Isds	670	10.250	300	---	12.020
	5 Beikoz	4.894	2.597	1.900	---	9.788
	6. Chili	14.80	9.300	800	---	24.900
	TOPLAM	124.281	74.457	35.560	5.695	258.490

¹⁷⁷ Pontus Meselesi, s.62.

¹⁷⁸ Nedim Gürsel, *Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, Metris Yayınları, İstanbul, 1990, s.261

¹⁷⁹ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul (1918-1923)*, İletişim Yay. İstanbul, 1994, s.39.

¹⁸⁰ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.6.

İstanbul'daki Rum nüfusu hakkında Patrikhane kayıtları esas alınarak verilen bilgilerin abartılı olduğunu düşünmemiz için bir çok sebep vardır. Patrikhane tarafından Rum Ortodoks nüfusla ilgili olarak tutulan kayıtlar, Osmanlı topraklarından geniş bir pay almak isteyen Yunanistan'ın yapacağı propaganda çalışmalarında malzeme olarak kullanılmış ve anılan bilgiler bu tür çalışmaların hazırlatıldığı insanlara kaynak teşkil etmişti. Yunanistan bu kayıtları kullanarak, Rumların Osmanlı topraklarının bazı kesimlerinde çoğunlukta olduklarını Paris Barış Konferansı'na sunduğu bir muhtıra ile ispatlamaya çalışmıştı.

Aydın Vilayeti'ndeki Rum nüfusu ise Patrikhane istatistiklerine göre; 622.810, Polybios'a göre; 629.002 olarak gösterilmiştir. Aydın Vilayeti'nde hem *Documents Diplomatiques*, hem de Cuinet aynı olan rakamlarına göre, toplam 1.396.477 olan nüfusun 208.283'ü Rum idi.

Tablo 30. Aydın 1320 ve 1323 Vilâyet Salnâmelerine Göre Rum Nüfusu¹⁸¹

	Rum Nüfusu			%		Toplam Nüfus	
	1317	1320	1317	1320	1317	1320	
Sancaklar	1901-1902	1904-1905	1901-1902	1904-1905	1901-1902	1904-1905	
AYDIN	258.493	267.987	15.81	15.87	1.634.080	1.688.391	
İzmir	180.810	187.270	30.47	30.62	593.308	611.432	
Aydın	22.294	23.418	9.04	9.26	246.450	252.699	
Denizli	3.465	3.465	1.41	1.46	244.781	259.772	
Saruhan	38.784	39.092	10.05	9.89	385.807	395.252	
Menteşe	13.252	13.924	8.09	8.16	163.742	170.615	

Tablo 31. Soteriades ve Anagnostopulu'ya göre Aydın'daki Rum nüfusu, (1912)

Aydın Vilayeti	Soteriades ¹⁸²	Anagnostopulu ¹⁸³
İzmir	449.044	319.679
Manisa	83.625	58.250
Aydın	54.633	38.900
Denizli	7.710	3.000
Menteşe	27.798	15.569
TOPLAM	622.810 (%37,7)	435.398 (%26,2)

¹⁸¹ *Aydın Vilâyeti Salnâmesi*, (1320), (1323).

¹⁸² Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.9.

¹⁸³ Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, s.78.

Tablo 32. İzmir Nüfusu, (Soteriades-1912)¹⁸⁴

Sandjaks	Kazas	Turks	Greeks	Armenians	Jews	Totaal
Smyrna	1. Smyrna	96.250	243.879	7.628	16.450	416.494
	2. Vourla	4.445	40.670	---	15	45.390
	3. Krini	7.780	50.709	---	50	59.039
	4. Karabourna	8.000	15.510	---	---	23.510
	5. Seferihissar	9.800	11.667	---	40	21.607
	6. Palaeaphoca	2.100	19.514	350	250	22.314
	7. Menemen	10.309	11.216	508	100	21.633
	8. Kousadasi	8.775	11.052	59	140	20.226
	9. Baindir	9.300	6.850	150	25	16.325
	10. Thira	20.500	5.000	---	10	25.810
	11. Odemission	19.500	7.700	1.200	50	28.600
	12. Pergamos	22.735	25.277	1.500	1.000	51.098
	TOPLAM	219.494	449.044	11.395	18.130	754.046

¹⁸⁴ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.9.

III. BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİ VE RUM-YUNAN İŞGALLERİNİN / KATLIAMLARININ GENEL KARAKTERİ

III.1. İşgali Hazırlayan Etkenler

III.1.1. Yunanistan'da Siyasi Reform

Tarihin akışı içinde Yunanlar, kültürel mirasları olan *Hellenizm*'i, bir siyasi formül olan *Megali İdea* ile aynı anlama getirmeye bilhassa özen göstermişlerdir. Kuşkusuz Hellenizm kültürü içinde Anadolu'nun çok önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte, İngiliz ve Fransız yazarların özellikle XIX. yüzyılda eski *Yunan Küçük Asyası*'nın savunucusu kesilmeleri, Yunanların Hellenizm umutlarını kamçılamıştır¹.

Yunanlar, yaklaşık dört yüz yıl süren Türk hakimiyetine karşı 1821'de başlattıkları isyan hareketlerinin semeresini 1830 Şubatı'nda, zamanın büyük devletleri İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kendi aralarında imzaladıkları *Londra Protokolü* ile elde etmişler ve küçük bir krallığa kavuşturulmuşlardı². Kurulan bu krallığı, milli kurtuluşlarının ilk aşaması olarak değerlendiren Yunanlar, devletin sınırları dışında bulunan ve soydaş olarak gördükleri Yunanca konuşan nüfusun da, üzerinde yaşadığı topraklarla birlikte Yunanistan'a katılması fikrinden hareket ederek, aralıksız bir şekilde *Enosis* ve *Megali İdea* doğrultusunda çaba sarf etmişlerdir. Her ne kadar Yunanistan'da istikrarlı bir yönetimin işbaşında olmaması, ekonomik ve askeri imkânsızlıkların bulunması, bu genişleme sürecini gerçekleştirmede olumsuzluklar olarak görünse de Yunanistan, bu yayılcı emellerini büyük devletlerin yardımları ile gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Nitekim büyük devletlerin yardımı ile kral olan *I. Georgios*'nun tahta çıkmasından bir yıl sonra, 1864'te İngiltere, idaresi altında bulundurduğu *İyon Adaları*'nı Yunanistan'a devretmiş, 1881'de de Teselya ve Epir'in büyük bir bölümü, emperyal devletlerin baskısıyla Yunan topraklarına katılmıştı³.

I. Georgios'nun *Megali İdea* gibi milli meselelere gereken önemi vermediği görüşünde birleşen bir grup subayın öncülüğünde 1894 baharında kurulmuş olan *Etniki*

¹ Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", s.407.

² Hatipoğlu, "Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", s.456.

³ Rentis, *Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, s.3-4. Hatipoğlu, "Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", s.457.

Etery'a'nın, çeşitli tedhiş ve kışkırtma faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan Girit İsyanı ile birlikte adalı Rumların *Enosis* ilan etmeleri, 1897 *Türk-Yunan Savaşı*'na yol açtı ve bu savaş Yunanların kesin mağlubiyetiyle sonuçlandı⁴.

1908 Ekiminde Girit Rumları yeniden ayaklanıp Yunanistan ile birleşerek *Enosis*'i ilân ettiler⁵. Türkiye'deki yeni yönetimin bu harekete karşı tepkisi sert olunca ve büyük devletler de Girit'in Yunanistan ile birleşmesini tanımayıp müdahalede bulununca, başta Saray olmak üzere Yunan hükümeti de *Enosis*'i kabul edemedi.

Bu durum Yunan silahlı kuvvetlerinde, özellikle genç subaylar arasında utanç verici bir olay olarak nitelendirildi. Mevcut siyasilerin, uluslararası somut ittifak ve bağlantılarla değil de, dışarıdan bekledikleri *kendiliğinden* müdahalelere bel bağlayıcı, dış politikalarına ve siyasi partilerin sürtüşmesinden doğan politika kaosuna karşı harekete geçen subaylar, *Jön-Türk* müdahale modelinden de esinlenerek, *Stratitokos Sindezmos* (Askeri İttifak) adı altında teşkilatlanmaya başladılar⁶.

Askeri İttifak'a bağlı birlikler, mevcut krizi bertaraf etmek gayesiyle 14-15 Ağustos 1909'da Atina'nın banliyölerinden *Gudi*'de toplanarak, buradan o sırada iktidarda bulunan *Demetrios Rallis* hükümetine kendi şartlarını dikte ettirmeye başladılar. Yeni dönem Yunan siyasi tarihinin başlangıcı olarak görülen *Gudi Darbesi* kansız bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Yunan ordusu, bu darbeden sonra, liberal görüşlü ve aslen Giritli bir hukukçu olan Eleutherios Venizelos'u⁷ Atina'ya çağırarak yönetimi ele almasını istedi. 1896-1897 Girit bunalımında da faal rol oynayan ve *Enosis* taraftarı olan Venizelos'un çağırılmasındaki amaç, siyasi partilerle parlamento, saray ve ordu arasında mevcut olan uyumsuzluğun giderilmesiydi⁸.

Venizelos, 22 Aralık 1909'da bu teklifi kabul etti ve Ocak 1910'da Atina'ya geldi. Bunun hemen ardından Başbakanlığa *Stefan Dragumis*'in getirilmesini sağlayan Venizelos, dışarıdan yönlendirdiği politik ortamı ve çeşitli çıkmazları birkaç ay içerisinde ana hatlarıyla çözümlenmeye başlamış ve adını bütün Yunanistan'a

⁴ Geniş bilgi için bkz. Bayram Kodaman, **1897 Türk-Yunan Savaşı**, TTK, Ankara, 1993.

⁵ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, I, s.63.

⁶ Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.48.

⁷ Girit'te varlıklı bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Venizelos'un ailesi Ona, *Kurtarıcı, Özgürleştirici* anlamına gelen "*Eleutherios*" adını vermişti. Macmillan, **Paris 1919**, s.342.

⁸ Hatipoğlu, "Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", s.460.

duyurmuştu. 1910 Eylülünde *Komma Fileleftheron* (Liberal Parti)'u kuran Venizelos, 6 Ekim 1910 tarihinde Kral I. Georgios tarafından başbakanlığa getirildi⁹.

Venizelos, öncelikle Balkanlı komşuları ile Osmanlı Devleti'ne karşı, ittifak teşebbüsünde bulunacak¹⁰ ve 1912 yılının Sonbaharında müttelikleri olan Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile birlikte Türk topraklarına ortaklaşa saldırıya geçecek; İkinci Balkan Savaşı'nda da Trakya ve Makedonya yüzünden Bulgaristan'la çatışıp, bu savaşlardan kazançlar elde edecektir¹¹.

Yunanistan'ı bölgesel ve dar çaplı politikalarından çıkarıp, Avrupa'nın siyaset arenasına oturtmak isteyen ve Yunan menfaatlerinin bilhassa İngiltere'ye dayanılarak korunacağına ve *milli hedeflerine* bu şekilde ulaşabileceğine inanan Venizelos, bu eğilimiyle Megali İdea'nın gerçekleşmesi için diğer büyük devletlere de güvenmekteydi; ancak eski politikacılar farklı olarak, bu düşüncesini daha rasyonel bir biçimde, somut bağlantı ve anlaşmalar yoluyla uygulamak amacındaydı. Bunu yaparken de Yunanistan'ı büyük devletlerin diplomatik, politik ve askeri mekanizmalarının hizmetine sokmaktan geri durmayacaktır¹².

1912'de, daha Birinci Balkan Savaşı'nın henüz patlak verdiği bir sırada, Venizelos Hükümeti'nin Londra'daki temsilcisi *John Stavridis*, dönemin İngiliz Maliye Bakanı Lloyd George ile görüşmüş ve İngiltere'nin Türkiye ve Doğu Akdeniz konularındaki görüşünü, Lloyd George'un ifadelerinden, kendi hatıratına şu cümlelerle

⁹ Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.51-52.

¹⁰ Balkanları ele geçirmek üzere harekete geçen ittifakın temelini "*Bulgaristan-Sırbistan Antlaşması*" oluşturdu. 13 Mart 1912 tarihli "*Dostluk ve İttifak Antlaşması*" ile Bulgaristan ve Sırbistan, birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanıyarak Osmanlı Devleti'ne karşı birleşiyorlardı. Antlaşmanın yürütülmesinde ise Rusya'ya geniş yetkiler veriliyordu. 12 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan arasında ayrıca askerî bir sözleşme, 1 Temmuz 1912'de de iki tarafın genelkurmayları arasında bir antlaşma imzalandı. Yunanistan ise Ayastefanos Antlaşmasında Girit ve Adalar Denizi'nin kuzeyindeki emellerini gerçekleştirebilmek için, 1911 yılından beri Bulgaristan ile bir ittifak yapmanın peşindeydi. İki devlet arasında 27 Nisan 1912'de başlayan görüşmeler, Makedonya'daki talepleri çatıştığundan uzun sürdü. "*Sonuçta, 29 Mayıs 1912'de Sofya'da, Bulgaristan ile Yunanistan arasında imzalanan antlaşmaya göre:*

1. İki devletten biri Osmanlı Devleti'nin saldırısına uğrarsa, diğeri ona bütün gücüyle yardım edecektir.
2. İki devlet, Osmanlı sınırları içerisindeki ırkdaşlarına verilmiş olan ayrıcalıkları gerçekleştirmek üzere, birbirlerine yardım etmeyi üstleneceklerdir.
3. Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Girit meselesinden dolayı savaş çıkacak olursa, Bulgaristan bir yardımda bulunmayacak, ancak Yunanistan lehine tarafsızlık politikası izleyecektir". Geniş bilgi için bkz. Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.356-359.

¹¹ Hatipoğlu, "Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", s.461.

¹² Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.55.

aktarmıştı¹³: "Bu akşam Downing Street 11 numarada yemek yedim; yemekte Lloyd George ...şampanya getirtti ve şu sözlerle kadehini kaldırarak şampanyasını içti: 'Bu gece temsilcilerinden biri aramızda olan müttefiklerin şerefine ve Türkün Avrupa'dan atılması, geldiği yere gönderilmesi için içiyorum!... Sizler ...1897'nin anılarını silip süpürdünüz; gerektiği gibi silahlandırıldığınız, eğitildiğiniz ve yönetildiğiniz zaman neler yapabileceğinizi gösterdiniz. Şimdi sizinle fetihleriniz arasına kimsenin girmesine izin verilmeyecektir... Girit'i şimdiden kendinize ait sayabilirsiniz. Girit'i almanıza engel olabilecek tek devlet İngiltere'dir ve İngiltere Girit'i almanızı engellemek için ne bir kurşun atacak, ne de tek bir gemisini harekete geçirecektir."

Bir diğer buluşmada ise Yunan temsilcisi Stavridis, Yunanistan'ın İngilizlerle işbirliği yapmayla hazır olduğunu belirterek şunları söylemişti¹⁴: "Yunanistan'la, ileride büyük olacağına göre, Büyük Yunanistan'la yapılacak genel kapsamlı bir anlaşma, İngilizlere bütün gemilerini düşmana karşı bir savaşta kullanma imkânını sağlayacak, denizlerdeki polislik ve İngiliz ticaretini koruma görevini de bize bırakmış olacaktır..." İşte, İngiltere'ye her konuda birlikte hareket etmeyi taahhüt eden Stavridis böylelikle Yunan siyasetinin yeni çehresini de gözler önüne seriyordu.

Bu görüşmelerden bir yıl sonra Yunanistan, Balkan Savaşları'nın sonunda Londra (30 Mayıs 1913)¹⁵, Bükreş (10 Ağustos 1913)¹⁶ ve Atina (14 Kasım 1913)¹⁷

¹³ Smith, **Yunan Düşü**, s.29

¹⁴ Smith, **Yunan Düşü**, s.33.

¹⁵ "Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında, 30 Mayıs 1913'de, "Londra Barış Antlaşması"na göre:
1. Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye-Enez hattı olacaktır.
2. Osmanlı Devleti, Arnavutluk ile Ege adalarının geleceğinin belirlenmesini büyük devletlere bırakacaktır.
3. Yunanistan; Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i alacaktır.
4. Bulgaristan; Kavala, Dedeğaç ile birlikte, bütün Trakya'yı sınırları içerisine katacaktır.
5. Sırbistan, Orta ve Kuzey Makedonya'ya sahip olacaktır".

Londra Barış Antlaşması Girit meselesini kesin bir çözüme bağlamıştı. Osmanlı Devleti bu ada üzerindeki bütün egemenlik haklarından kesinlikle vazgeçiyordu. 14 Aralık 1913 günü Yunan Kralı, Girit adasına Yunan bayrağını çekti ve Ada'nın Yunanistan'a katıldığını dünyaya ilan etti. Uçarol, **Siyasi Tarih**, s.367-368.

¹⁶ Bu antlaşmaya göre, Yunan-Bulgar sınırı Serez ve Drama'nın oldukça kuzeyinden geçmekte ve Kavala'nın 30 km. kadar doğusunda, Mesta Karasu'yun ağzında Adalar Denizi'ne varmakta idi. Bu antlaşma ile Batı Trakya'yı Bulgarlara bırakmak zorunda kalan ve Edirne'nin kurtuluşu sırasında buraları ellerinde tutan Yunanlar, Trakya'nın Bulgarlara tesliminde mümkün olduğu kadar güçlük çıkarmaya ve Batı Trakya işlerine Osmanlı Devleti'nin de katışmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, I, s.73.

¹⁷ Atina Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın Balkanlar'da ele geçirdiği topraklar ile Girit'in bu devlete ait olduğunu resmen kabul etti. Ayrıca Yunanistan'da kalan Türklerin sahip olacakları haklar ve durumları belirlendi. Ancak, 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın beşinci maddesi gereğince,

Anlaşmaları ile *Girit Adası* dahil olmak üzere, topraklarını hemen hemen iki kat genişletmişti; Güney Epir'i, Selanik dahil Makedonya'nın büyük bir bölümünü ve Adalar Denizi'ndeki adaların bir kısmını elde eden Yunanlar, yüzölçümlerini 65 bin km²'den 118 bin km²'ye çıkarırken, nüfuslarını da ele geçirdikleri topraklarla birlikte 2.666.000'den 4.363.000'e yükseltmişlerdi¹⁸.

III.1.2. Yunan İç Buhranı ve Yunanistan'ın I. Dünya Savaşı'na Katılması

1883'ten beri Yunan tahtında oturmakta olan Kral I. Georgios 1913 yılında Selanik'te bir ruh hastası tarafından öldürülünce, yerine büyük oğlu *Konstantin* geçti. Kendisine, son Doğu Roma İmparatoru XI. *Konstantin Paleologos*'un halefymiş gibi XII. *Konstantin* sıfatıyla taç giydirilen yeni kral, askeri eğitimini Berlin'de tamamlamıştı¹⁹. *Prusya Askeri Akademisi*'ni bitiren Kral, Alman Kayzeri II. *Wilhelm*'in kızıyla evliydi ve politik alanda da Almanya'nın etkisi altında bulunmaktaydı²⁰. Oysa Yunan Başbakanı Venizelos, başta Lloyd George olmak üzere İngiliz yetkililerle savaş ertesinde parçalanacak olan Osmanlı Devleti'nden pay kapmanın pazarlığını başlatmıştı. Genelkurmay Başkanlığı'na vekâlet eden Albay *Ioannis Metaxas* ise kralı destekliyordu²¹. İngiltere yanlısı Başbakan Venizelos ile Alman sempatzanı Kral *Konstantin* arasında, Yunanistan'ın dış politikada hangi blok içinde yer alacağı konusu başta olmak üzere, bundan böyle devamlı bir anlaşmazlık ve sürtüşme havası esecektir.

İngiltere, Basra Körfezi'nde ve Doğu Akdeniz'de kuvvetli olmayı, petrol yataklarını elinde tutmayı, Rusya'da kurulan Sosyalist rejimi ortadan kaldırmayı, bu rejimin İran'a, Afganistan'a ve Hindistan'a olabilecek etkilerini denetlemeyi, İstanbul ve Boğazlar'ın denetimini elinde tutmayı istemekteydi. Bu isteklerini yerine getirirken, Osmanlı Padişahları'nın aynı zamanda *Halife* olmasının, Müslüman halkın çoğunlukta olduğu sömürgelerinde doğuracağı tepkiyi de göz önünde bulundurmamak zorundaydı. İngiltere, bir yandan bu geniş amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken bir yandan da Orta

Adaların geleceği büyük devletlerin kararına bırakıldığından mesele bu anlaşmada yer almamıştır. Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.370-371.

¹⁸ Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.59.

¹⁹ Hatipoğlu, "Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", s.463.

²⁰ Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.1089

²¹ Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.33.

Doğu'daki politikasının uygulanmasında Yunanistan'dan yararlanmak için bu ülkenin paylaşımındaki payını artırmaya çalışmaktaydı²². İşte Yunanistan'ın Küçük Asya Seferi'nin hikâyesi İngiltere tarafından ince hesaplarla desteklenen Yunan Başbakanı Eleutherios Venizelos'un İzmir ve Batı Anadolu üzerindeki emelleri ile de örtüşerek başlamış oluyordu²³.

İngiliz Dışişleri Bakanı *Edward Grey*, 23 Ocak 1915'te gönderdiği bir nota ile Yunanistan'a, savaşa girmesi karşılığı Kıbrıs ve İzmir'in verileceğini bildiriyordu²⁴. Bu önerileri olumlu karşılayan Venizelos, 26 Ocak'ta verdiği cevapta, Bulgaristan ve Romanya, İtilâf Devletleri yanında savaşa girecek olurlarsa cephenin açılacağını söylerken, *Küçük Asya Haritası*'nı da önüne koyuyordu.

İngiltere ve Fransa, 1915 yılı başından itibaren Yunanistan'ı kendi yanlarında savaşa sokmak için girişimlerde bulundular. Yunanistan'ın savaşa girmesinin ödülü ise Batı Anadolu'nun kendisine bırakılması olacaktı. Başbakan Venizelos, bu işbirliğine hazırdı. Mart 1915'te Kral Konstantin'e yazdığı mektupta: "*Majesteleri benim, hayli büyümüş Yunanistan'ın İngiltere ile sıkı münasebet halinde bulunmasına dair düşüncelerimden öteden beri haberdardırlar. İngiltere hiç şüphesiz büyük devletler arasında en kudretli olanıdır. Aynı zamanda menfaatleri bizim menfaatlerimizle mükemmelen bağdaşabilecek bir devlettir. Binaenaleyh bu bölgedeki menfaatleri konusunda Yunanistan'a güvenebileceği ve dayanabileceği kanıtına varırsa milli ideallerimizin gerçekleşmesinde bize, bütün diğer büyüklerden daha yararlı olabilecektir*"²⁵ diyordu.

²² 1915 yılının başlarında Sir Edward Grey'in Yunanlar'a savaşa katılmalarını teşvik için, "*Anadolu kıyılarında geniş imtiyazlar*" vaadi Başbakan Eleutherios Venizelos tarafından kabul edilmişti. Venizelos, bu vaad ile Yunanlar'ın geleneksel "*Megali İdea*"sının, Hellenizm'in uzun yıllar hüküm sürdüğü toprakları kapsayacak "*Büyük Yunanistan*" idealinin gerçekleşebileceğini düşünmüştü. Ancak Yunanistan'ın savaşa girmesi için en büyük engeli teşkil eden Yunan Kralı Konstantin'in İtilâf Devletlerince 1917'de tahttan uzaklaştırılması ile Yunanistan'ın savaşa girmesi mümkün olabilmıştır. Lord Kinross, *Atatürk / Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1994, s.175.

²³ Ioannis Bitos, "Bir Yunanlı Generalin Gözüyle Küçük Asya Seferi (1919-19122)", *Askeri Tarih Bülteni*, S:38, (Şubat 1995), s.77.

²⁴ Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, s.24. Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", s.409. Smith, *Yunan Düşü*, s.59.

²⁵ Niko Psyrukis, "Anadolu Seferinin Nedenleri", *Sosyal Adalet*, S:9, (Aralık 1964), s.28. Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, s.36.

Venizelos bu durumdan yararlanarak savaşa girmek istemiş, fakat kral ile Yunan Genelkurmayı buna karşı çıkmışlardı²⁶. Yunanistan'da iktidarda olan Venizelos'tu ancak gerçekte, Yunanistan iç siyasetinde büyük bir yarış sürmekteydi²⁷.

Venizelos, Yunan burjuvazisinin iktidardaki sözcüsü konumundaydı. Karşısında ise köylülerin desteğine sahip olan aristokrasinin temsilcisi konumundaki *Kral Konstantin* bulunmaktaydı.

Çanakkale Savaşı başlarken kralı bir kez daha zorlayan ve Çanakkale'ye Yunanistan'ın da asker göndermesini isteyen Venizelos, Kral ile açık bir anlaşmazlığa düşünce 1915 Martı'nda istifa etmek zorunda kaldı²⁸. Bulgaristan'ın 1915 yılı Ekim ayında *Alman Bloku* yanında savaşa katılması, aynı yılın Ağustos ayında yeniden başbakanlığa gelen²⁹ Venizelos'un harekete geçmesine ve Yunanistan'ı İtilaf Devletlerinin yanında savaşa sokarak, Sırbistan'a yardım etmek için, çalışmasını hızlandırmasına yol açtı. Fakat Kral buna yine karşı çıktı.

Venizelos, bu arada İngiltere ve Fransa'dan gizlice birliklerini Selanik'e çıkarmalarını istedi. Bunun üzerine bu iki devletin Çanakkale'deki askerlerinden bir kısmı 29 Eylül 1915'ten itibaren Selanik'e çıkmaya başladı. Bu hareketin amacı, Çanakkale üzerinden gerçekleştirilemeyen, Rusya'ya yardım gönderme ve birleşme girişiminin, Balkanlardan bir yol açılarak gerçekleştirilmek istenmesi ile, Yunanistan'ı müttefiklerin yanında savaşa sokmaktı. Bu kez de Kral, Venizelos'u 5 Ekim 1915'de yeniden başbakanlıktan uzaklaştırdı³⁰.

²⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.403. I. Dünya Savaşı başlarında, içte ve dıştaki Yunan çıkarları, Yunanistan'ın İtilaf Devletleri yanında yer almasını gerektiriyordu. Başbakan Venizelos savaşa katılmayı savunurken, Alman İmparatoru Wilhelm'in kız kardeşi ile evli olan Kral Konstantin ise karşı düşüncededeydi. Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.36.

²⁷ 1913'teki ölümüne kadar tahtta oturan Kral I. Georgios ile Venizelos arasında çok iyi bir diyalog bulunmaktaydı fakat, Konstantin'in Yunan krallık tahtına oturmasıyla Kral ile Başbakan arasındaki işbirliği sona erdi. Çünkü, Venizelos ile Konstantin arasında temel bir siyaset hususunda büyük bir fikir ayrılığı vardı. Yılmaz Altuğ, "Bir Yunanlı Yazara Göre Türk İstiklâl Savaşı'ndan Önce Yunanistan'da Genel Durum". *AAMD*, S.15, (Temmuz 1989), s.552-553.

²⁸ Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.33. Venizelos'un yerine, muhalifi *Dimitrios Gounaris* getirildi. Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.64.

²⁹ Haziran ayında yapılan erken seçimleri az bir farkla da olsa kazanan Venizelos, 317 sandalyeden 184'ünü elde etmişti. Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.64.

³⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.404. Venizelos, 4 Ekim'de Parlamento'dan güvenoyu almasına rağmen Kral ile aralarındaki tartışmalar nedeniyle 5 Ekim'de tekrar istifa etti ve yeni hükümeti *Aleksandros Zaimis* kurdu. Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.65.

Venizelos bundan sonra Selânik'e geçti ve orada bir ihtilâl örgütü kurarak iktidarı yeniden ele geçirmek için çalışmaya başladı. İtilâf Devletleri'nin de yardımıyla Girit'te bir ayaklanma başlatarak 1916 Ekim'inde Selanik'te İtilâf yanlısı geçici bir hükümet kurdu³¹. Böylece I. Dünya Savaşı, Yunanistan'a bir iç savaşı da beraberinde getirmiş oluyordu. Yunanistan, *Venizelosçu Selanik* ve *Konstantinci Atina* hükümetleri olmak üzere ikiye ayrılmıştı³².

Bu arada İtilaf kuvvetleri, 1916 Ocak ayında Korfu'yu işgal ettiler. Venizelosçu subaylar itilaf kuvvetlerinin egemen olduğu Selanik'te Ağustos ayında bir ayaklanma başlattılar. İtilaf kuvvetleri (İngiliz ve Fransızlar) Venizelos'u Atina üzerine asker sevk etmeğe teşvik ederek, 1916 Aralık ayında Atina üzerine harekete geçtiler ve Selanik'e büyük miktarda İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin yerleşmesini sağladılar³³. İngiliz ve Fransız hükümetleri Selanik'teki Venizelos yönetimini tanıdıklarını açıkladılar. Kral Konstantin 1917 Haziranında Atina Hükümeti'ne yapılan baskılar ve uygulanan abluka sonunda tahttan çekildi. İkinci oğlu *Alexander* tahta geçer geçmez Venizelos, yeniden başbakan oldu³⁴. Yunanistan artık savaştaydı ve yenilecek olan Osmanlı Devleti'nin savaş sonrası paylaşımına katılabildi.

Haziran 1917'den sonra Eleutherios Venizelos artık iktidardaydı; fakat, Yunanistan'da milli birliğin sağlanması önemli zorluklarla karşı karşıyaydı. O'nun bu başarısı Yunanistan'daki siyasal gerginliği gidermeye yetmemişti. Kral Konstantin'in yabancı müdahalesi ile sürgün edilmesi, özellikle 1916 Aralık ayında Kralcılar ve Venizelosçular arasında Atina sokaklarını kana bulayan çarpışmaların yapılmasına neden oldu, bu da halk arasında ileride doğabilecek ihtilafların bir göstergesi niteliğinde idi. Venizelos, ülkesi içinde birliği korumak için dış başarılarla gereksinim duymaktaydı. Dolayısıyla artık eskisi kadar popüler olmadığını gören Venizelos, kamuoyunu arkasında birleştirebilmek amacıyla "*Küçük Asya Macerası*"na sarılmak zorunda kaldığını hissetti³⁵. 1918 yılı ilkbaharında Yunan Ordusu, İtilâf Devletleri ile birlikte

³¹ Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.69.

³² Kısıkis, *Yunan Propagandası*, s.25. Venizelos; Selanik, Girit, Midilli, Sakız ve diğer adaları teşvik ederek onların da Kral Konstantin'in nüfuzunu tanımamalarını sağladı. Ahmet Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih*, Maarif Vekilliği Siyasal Bilgiler Okulu Yay. İstanbul, 1944, s.501.

³³ Esmer, *Siyasi Tarih*, s.501. Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.37.

³⁴ Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.34.

³⁵ Vamık D.Volkan-Norman Itzkovitz, *Ölümsüz Atatürk*, Bağlam Yay. İstanbul, 1998, s.168.

Sırbistan'daki harekâta katıldı³⁶. Savaş bittiğinde Yunanistan da kazanan ülkeler arasındaydı ve barış görüşmelerinden çok şey bekliyordu.

Yunanistan, şimdi Anadolu'da kendisine sağlam bir zemin bulmak istiyor. eski Doğu Roma toprakları üzerinde Yunan nüfuzunu yeniden tesis etmeyi arzuluyordu³⁷. Böyle bir maceraya atılmak için her şeyden önce Yunan kamuoyunun ikna edilmesi lazımdı. Bunun için de, sözgelimi "*Anadolu'da Türk zulmü altında inleyen soydaşların kurtarılmasının*" milli bir görev olduğu propagandasının yapılması gerekiyordu ki, işte Venizelos 1918 Kasımı'ndan itibaren hem yurt içinde hem de yurt dışında bu temayı işlemeye başlayacaktır.

III.1.3. Paylaşımında Güçler Dengesi

XX. yüzyılın başlarında diplomatik görüşmelerin ve entrikaların büyük bir bölümünün kaynağı, "*hasta adam*" olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti'nin kaderi ile ilgili idi³⁸. I. Dünya Savaşı ile birlikte İtilâf Devletleri arasında Osmanlı Devleti'nin savaş sonrası paylaşımı üzerinde pazarlıklar başlamış³⁹, Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki savaş cepheleri de büyük ölçüde bu pazarlıkları yönlendirmek için açılmıştı.

I. Dünya Savaşı devam ederken, İtilâf Devletleri arasında ilk anlaşma 10 Nisan 1915'te yapıldı. Bununla İngiltere, Fransa ve Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar üzerindeki çıkarları uzlaştırıldı⁴⁰. Bu anlaşma, savaşın başında tarafsız kalan İtalya'nın savaşa katılmayı düşünmesine yol açtı. 26 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında *Londra Anlaşması* imzalandı. Bu anlaşmayla; savaşa katılması halinde Anadolu'nun paylaşılmasında İtalya'ya verilecek bölüm, Antalya yöresi olarak belirlendi⁴¹. Bunun üzerine İtalya da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş ilan etti⁴². Bunun ardından Ruslar'ın Kafkas Cephesi'ndeki başarıları ve yayılma temayülü

³⁶ Nikolas Trikupis, **General Trikupis'in Hatıraları**, İstanbul, 1967, s.45-61. Salahi R.Sonyel, "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", **BTTD**, S:49, (Ekim 1971), s.11.

³⁷ Volkan-Itzkovitz, **Ölümsüz Atatürk**, s.168.

³⁸ Poul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları**, (çev.Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.2.

³⁹ Aptülahat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri**, TTK, Ankara, 1991, s.20.

⁴⁰ Pierre Renouvin, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, I, Altın Kitaplar, İstanbul, 1969, s.364. Helmreich, **Sevr Entrikaları**, s.3.

⁴¹ Dagobert Von Mikusch, **Gazi Mustafa Kemal**, İstanbul, 1981, s.192.

⁴² Arnold J. Toynbee, **Türkiye/Bir Devletin Yeniden Doğuşu**, (çev.Kasım Yargıcı), Milliyet Yay. İstanbul, 1971, s.87-88. Anadolu'nun kısmen veya tamamen taksimi söz konusu olduğunda İtalya,

göstermeleri, paylaşım konusunda çıkar dengesinin korunmasını bir sorun haline getirmeye başlamıştı. Önce 3 Ocak 1916'da hazırlanan *Sir Mark Sykes - George Picot I* projesi ile Osmanlı Devleti'nin Arap nüfusun yaşadığı kesimi ile Güney Anadolu üzerindeki çıkarları uzlaştırıldı⁴³. 26 Nisan 1916'da Petersburg'da yapılan *Paleog-Sazanov Anlaşması* ile de 3 Ocak Anlaşması, Rusya'nın çıkarları ile uyumlu hale getirilerek Sivas-Kayseri-Mersin çizgisinin doğusunda bir Rus bölgesi belirlendi⁴⁴.

Nihayet 16 Mayıs 1916'da imzalanan *Sykes - Picot II Anlaşması* ile, Osmanlı Devleti'nin doğu ve güneydoğusuna ilişkin paylaşımında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında bir denge kurulmuş oluyordu⁴⁵. Bu anlaşmayla Rusya; Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis vilâyetlerini, ayrıca Güneydoğu Anadolu'nun kuzeyinde bakır, tuz ve gümüş bakımından zengin yataklara sahip 90.000 km²lik toprak parçasını alacaktı. Fransa, Adana'nın kıyı şeridini ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük bir bölümünü alacaktı. İngiltere ise Bağdat da dahil olmak üzere Irak'ın tamamına el koyacak, Filistin'de Hayfa ve Akra liman şehirlerini de alacaktı. İngiliz ve Fransız toprakları arasında bir ya da birkaç Arap devleti kurulacak ve bu bölge Fransız ve İngiliz nüfuz bölgelerine ayrılacaktı⁴⁶.

İtalya, Sykes-Picot Anlaşması sırasındaki pazarlıklara katılmamıştı ve bu durumdan rahatsızlık duyuyordu. İtilâf Devletleri, bu durumun İtalya'nın Almanya'ya savaş açmamış olmasından kaynaklandığını söyleyerek tutumlarını savundular. İtalya, 28 Ağustos 1916'da Almanya'ya savaş açtığı ilk istediği bilgilerden biri savaş sonrasında Anadolu'nun nasıl paylaşılacağı idi. Paylaşım konusundaki anlaşmaya dahil edilinceye kadar yeni fedakârlıklara girmeyeceğini ve Kral Konstantin'e karşı Venizelos'u desteklemek için Selanik'e asker gönderme fikrinden vazgeçtiğini bildirdi. İtalya, 26 Nisan 1915 Anlaşması'nda kendisine bırakılan Antalya'ya, Adana, Konya,

Antalya'ya bitişik Akdeniz havzasında eşit bir paya sahip olacaktı. Eğer Fransa, İngiltere ve Rusya savaş sırasında Anadolu Türkiye'si'nin herhangi bir bölgesini işgal edecek olursa, Akdeniz havzasının Antalya'yı çevreleyen kısmı İtalya'ya ayrılacak ve İtalya'nın bu bölgeyi işgal hakkı olacaktı. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, s.3.

⁴³ Esmer, *Siyasi Tarih*, s.497. Ömer Kürkçüoğlu, *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, A.Ü.S.B.F. Yay. Ankara, 1978, s.42.

⁴⁴ Esmer, *Siyasi Tarih*, s.497. Anderson, *Doğu Sorunu*, s.323-345. *Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinden Anadolu'nun Taksimi Planı*, (haz.E.E.Adamof), Kaynak Yay. İstanbul, 2001, s.124-133.

⁴⁵ Helmreich, *Sevr Entrikaları*, s.4. Mikusch, *Gazi Mustafa Kemal*, s.192.

⁴⁶ Volkan- Itzkovitz, *Ölümsüz Atatürk*, s.167.

İzmir ve Meis Adası'nın da eklenmesini istiyordu⁴⁷. İtalya'nın bu istekleri, İzmir'in Türkler'e bırakılmasını isteyen Rusya, Adana'nın kendisine bırakılmasını isteyen Fransa, Batı Anadolu'nun Yunan hakimiyetine verilmesini isteyen İngiltere'nin plânlarıyla çelişmekteydi.

Bu sırada Rusya'da ihtilâl olmuş ve *Kerensky Hükümeti* kurulmuştu⁴⁸. Rus dış politikasında önemli bir değişme olmamıştı; fakat müttefikleri arasında Rusya'nın önemi azalmış, İtalya'nın ise önemi artmıştı. *Saint Jean de Maurienne*'de 17 Nisan 1917'de yapılan toplantıda Adana dışındaki tüm İtalyan istekleri kabul edildi⁴⁹. Böylece Mart 1915'te başlayan Osmanlı topraklarının paylaşılması görüşmeleri, iki yıllık bir sürede belirli bir dengeye ulaşmış görünüyordu.

Savaş devam ederken İtilâf Devletleri arasında, Amerika Birleşik Devletleri de katıldı⁵⁰. 2 Nisan 1917'de Senato, Başkan *Woodrow Wilson*'a savaşa katılma yetkisi vermişti. ABD'nin savaşa girmesindeki temel neden, Almanya'nın savaştan galip çıkması halinde Avrupa'da ve Berlin-Bağdat ekseninde çok kuvvetli bir devlet haline gelmesinden korkulmasıydı. Başkan Wilson, 22 Ocak 1917'de Senato'ya sunduğu mesajda sürekli bir barışın genel esaslarını açıklarken savaş halindeki devletlerden hiçbirinin ötekini ezmesini istemediğini bildirmişti. Wilson; "*Zaferi olmayan bir barış elde etmeliyiz*" diyordu⁵¹. Oysa Wilson, Nisan ayında farklı bir tutum içerisine girmiştir. Başkan Wilson, ABD'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesinin Almanya'yı kesin bir yenilgiye götüreceğini ve sonuçta barış koşullarını dikte edeceğini biliyordu⁵².

Amerika Birleşik Devletleri savaşa girdiğinde, İtilâf Devletleri tarafından, kendi aralarında yapmış oldukları Osmanlı topraklarının paylaşımına ilişkin anlaşmalardan haberdar edildi; ancak, ABD savaş bitmeden hiçbir anlaşmaya girmiyor, böylece barış görüşmeleri sırasında davranış serbestliğini korumak istiyordu.

⁴⁷ Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinde Anadolu'nun Taksimi Plânı, s.154.

⁴⁸ Rossier, *Siyasi Tarih*, s.271. Esmer, *Siyasi Tarih*, s.516. Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, s.239.

⁴⁹ Alev Coşkun, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yay. İstanbul, 1997, s.47. İtalyanlar ilhâk lehinde idiler. Anadolu'nun toprağı ve iklimi onlar için gayet uygundu. İtalya Hükümeti çiftçileri Anadolu'ya yerleştirmek ve İtalya'yı bir İmparatorluk yapmak istiyorlardı. Harold Courtenay Armstrong, *Türkiye Nasıl Doğdu?*, Arma Yay. İstanbul, 1997, s.36. Anderson, *Doğu Sorunu*, s.352.

⁵⁰ Esmer, *Siyasi Tarih*, s.507-508. Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.182.

⁵¹ Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı*, II, s.48.

⁵² Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, Milliyet Yay. İstanbul, 1972, s.52.

1917 yılının sonuna doğru İtilâf Devletleri arasındaki dengeyi değiştiren bir başka gelişme, 6-7 Kasım gecesi *Kızıl Muhafızlar*'ın Rusya'da devrimi başlatması olmuştu. 8 Kasım'da Kongre'de konuşan *Vladimir Ilyich Lenin*, "tüm savaşan ulusların halklarına hükümetlerine" barış çağrısında bulunuyordu⁵³. Lenin'in ilkeleri, "kuvvetli ve zengin ulusların, zayıf ve istilâ altındaki ulusları aralarında bölüşmek için savaşı sürdürmelerini, insanlığa karşı işlenmiş en büyük suç" sayıyor. "tüm halkların eşitliğine ve egemenliklerine saygı gösterilmesini, gizli politikaların unutulmasını, ayrı ve toplumsal grupların bir arada yaşayabilmelerini" öngörüyordu.

Böylece savaşan ülkeler yeni Sovyet rejiminin açık bir ideolojik baskısıyla karşılaştı. Başkan Wilson buna, 8 Ocak 1918'de açıkladığı ünlü "on dört ilke"⁵⁴ ile hümanist bir cevap vermeye çalıştı⁵⁵. Başkan Wilson'un, ilkeleri açıklamakla yarattığı ideolojik üstünlük, savaş sonrasında yapılacak barış anlaşmalarında kendisine büyük bir hareket serbestliği sağlamıştır⁵⁶.

III.2. Paris Barış Konferansı ve İzmir'in İşgali

III.2.1. Konferans'ta Paylaşım Meselesi

Dört yıl boyunca hüznün, acı ve göz yaşına neden olan I. Dünya Savaşı bitmişti. Dört milyona yakın Türk insanının silah altına alındığı savaşta; 550.000 şehit, 2.167.841 yaralı, 891.364 sakat, 103.731 kayıp ve 129.644 esir verilmiş, esarete iken ölenlerle birlikte şehitlerin toplam sayısı 600.000 civarına ulaşmıştı⁵⁷.

Osmanlı Devleti adına savaşa son veren anlaşmayı imzalamak üzere görevlendirilen Bahriye Nazırı *Hüseyin Rauf* (Orbay) *Bey*, Hariciye Müsteşarı *Reşat Hikmet Bey* ve Kurmay Yarbay *Sadullah Bey*. İtilâf Devletleri adına İngilizler'in Akdeniz Orduları Kumandanı Amiral *Sir Arthur Somerset Gough Calthorpe* ile 30 Ekim 1918'de oldukça ağır hükümler taşıyan *Mondros Ateşkes Anlaşması*'nın altına imza attılar⁵⁸.

⁵³ John Reed, *Dünya'yı Sarsan 10 Gün*, Ağaoglu Yay. İstanbul, 1967, s.116-118.

⁵⁴ Wilson'un on dört ilkesi, "*Self Determination*", yani kendi kaderini tayin etme anlamına gelmekteydi. Kinross, *Atatürk*, s.175.

⁵⁵ Robert H. Ferrel, "Amerika'nın Savaş İlanı", *20. Yüzyıl Tarihi*, Arkın Yay. İstanbul, 1970, s.392-395.

⁵⁶ Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, s.82.

⁵⁷ Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, s.453.

⁵⁸ Ali Fuad Türkgeldi. *Görüp İşittiklerim*, TTK, Ankara, 1987, s.153-154.

Yüzyılın ilk büyük savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkesi, uygulamada ve İtilâf Devletleri nazarında Türklerin, bir milyonu aşan askeri gücü dört yıl süresince uğraştırmasının ve savaş içinde Hıristiyanlara karşı giriştikleri imha hareketlerinin cezasını çekmeleri anlamına geliyordu. Venizelos ise müttefiklerinin bu duygularından yararlanmak istiyor ve 2 Kasım 1918'de Anadolu'nun Batı bölümünün Yunanistan'a terk edilmesini, müttefiklerin uğrunda mücadele ettikleri prensipler adına istiyordu⁵⁹.

İtilaf Devletleri, artık bir araya gelebilirler ve savaş devam ederken aralarında görüş birliğine vardıkları paylaşımı gerçekleştirebilirlerdi. İşte bu amaçla Büyük Devletler, 1918 yılının son aylarında Paris'te bir araya gelerek neredeyse Dünya haritasını yeniden çizecek çalışmalarına başladılar⁶⁰.

Görüşmelerin yapıldığı Paris'te, kurulması düşünülen devletlerin sınırları da belirlenecekti. Bu nedenle bağımsızlığı kabul eden Ortadoğu'daki bazı topluluklar sabırsızlıkla Konferans'ın alacağı kararları beklemeye başlamışlardı. Bunların arasında Osmanlı idaresinde yaşayan Rum, Ermeni, Arap ve Kürt gibi topluluklar da bulunmaktaydı. Ancak ilk toplantısını 18 Ocak 1919'da yapan Konferans'ın en çok tartıştığı konu, "*Osmanlı topraklarından Yunanlara verilecek pay meselesi*" olmuştur⁶¹.

Büyük Yunanistan'ın kurulacağına inanan Venizelos, Batı Anadolu'yu Yunan toprakları içinde kabul ediyordu⁶². Bu nedenle Paris Barış Konferansı'na, 3 Şubat 1919'da sunduğu Yunanistan'ın toprak isteklerini Epir bölgesinin kuzeyi, Adalar, Trakya ve Batı Anadolu olarak dört grupta toplamıştı. Venizelos, isteklerini Konferans içinde desteğini artıracak biçimde sınırlı tutmaya çalıştı. İngiltere'nin savaş sırasında kendisine bırakmaya söz verdiği, Kıbrıs'ı istemiyordu. Aslında bir Yunan kenti saydığı İstanbul ile ilgili de bir dilekte bulunmuyordu. İstanbul ve Boğazlar konusunun İngiliz isteklerine göre çözümüyle yetinecekti. Venizelos, bu şekilde İngiltere'nin tam desteğini almaya çalışıyordu⁶³.

⁵⁹ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, MEB. Yay. İstanbul, 1991, s.32. Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.61.

⁶⁰ Rıfık Salim Burçak, *Siyasi Tarih (Ders Notları)*, Ankara, 1978, s.146-147.

⁶¹ Esmer, *Siyasi Tarih*, s.523.

⁶² Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.22.

⁶³ Harry N. Howard, "Paris-San Remo-Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Plânları", *BTTD*, S:35, (Ağustos 1970), s.34-45. Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, s.38-39.

Yunanistan ile İngiltere arasındaki çıkar birliği, Barış Konferansı'nda Yunanistan'a çok güçlü bir destek sağlıyordu⁶⁴; fakat, Yunanistan'ın isteklerinin çeliştiği Büyük Güçler ve gruplar da bulunmaktaydı.

Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki istekleri, Fransa ile iki bakımdan çelişiyordu. Fransa'nın Anadolu üzerindeki tek etki alanı Çukurova değildi. Batı Anadolu'da da önemli sermaye yatırımları bulunmaktaydı⁶⁵. Bu nedenle, bu bölgenin Yunanistan'a verilmesini kendi çıkarları açısından uygun görmüyordu. Öte yandan, İngilizler Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini, *Doğu Politikası*'nın uygulanmasında bir basamak olarak görmekteydiler. Barış Konferansı'nda Fransa'nın çıkarları, Almanya'ya karşı izlenecek politika, Ortadoğu'da İngiliz işgalindeki toprakların paylaşılması, petrol sahasındaki haklar açısından İngiltere ile de çelişiyordu. Bu nedenle, İngiltere'nin Ortadoğu politikasının uygulamaları konusunda, Fransa duyarlılık göstermekteydi.

Batı Anadolu'da sermaye yatırımı bulunanlardan, bölgenin Yunanistan'a verilmesinden rahatsızlık duyacak olan sadece Fransızlar değildi. Bölgede yatırımı bulunan büyük şirketlerden hiçbiri, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini istememekteydi. Bu sermaye grupları, ya Batı Anadolu'nun bağımsız bir devlet haline gelmesini yada ABD-İngiltere-Fransa gibi büyük bir devletin denetimi altına girmesini öneriyorlardı. Yabancı sermaye, benzer bir deneyimi Selanik'in Yunanistan'ın eline geçmesiyle yaşamıştı. Aynı katliamları yeniden yaşamak istemiyorlardı. Amerikan tütün şirketleri, *Freshfield* ve *Withall* gibi büyük İngiliz kuruluşları da İzmir'in Yunanistan'a verilmesine karşıydılar⁶⁶. 27 Mart 1919'da *Times*'da yayınlanan bir *İzmirli'nin mektubunda*: "*Anadolu kıyılarının çeşitli milletlerden kurulu halkı, bir İngiliz, Fransız ve Amerikan himayesini sevinçle kabul edecektir ama Yunan boyunduruğuna razı*

⁶⁴ Macmillan, *Paris 1919*, s.47.

⁶⁵ İzmir-Kasaba Demiryolu Hattı; toplam 702 km. uzunluğunda olan bu hat Fransızlar'ın denetimindeydi. İzmir Liman ve Rıhtımları; Fransız Guiffroy ailesinin kontrolündeydi. Limana giren, mal indiren veya yükleyen gemiler, tüccarlar, Guiffroy'e belirli bir para ödemek zorundaydılar. Karaaydın Maden Şirketi; Aydın Vilâyeti'nde çalışmakta olan şirket, çıkardığı kurşun ve linyiti ihraç ediyordu. Şirket, 1904 yılında hissedarlarına %20 oranında kâr dağıtmıştı. Kordon Tramvayları; İzmir liman ve rıhtımlarını elinde tutan M. Guiffroy tarafından işletilmekteydi. İzmir Suları (Eaux de Smyrne); Halkapınar Senti'nden çıkan ve halk arasında "*Frenk Suyu*" adıyla anılan bu su, 1895 yılından beri bir Fransız şirketi tarafından şehre dağıtılıyordu. Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.62-63.

⁶⁶ Grace M. Elison, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yı Milliye Ankarası*, Milliyet Yay. İstanbul, 1972, s.42-43. Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul, 1967, s.250.

olmayacaktır. Çünkü Yunanistan ekonomik bakımdan bu memleketi kaldıramayacak kadar güçsüzdür. Kaldı ki, bütün kaynaklarını Avrupa'da yeni ele geçirdiği Makedonya, Trakya gibi topraklara yöneltmek zorundadır"⁶⁷ denilmekteydi.

Barış Konferansı'nda Yunan istekleriyle çıkarları en açık şekilde çelişen bir diğer devlet, İtalya idi. İtalya, 1917'de *St.Jean de Mauriene Anlaşması*'nda, Batı Anadolu ve Antalya bölgeleri üzerindeki isteklerini kabul ettirmişti. Savaş kazanıldığında bu bölgeler İtalya'nın denetimine bırakılacaktı. St.Jean de Mauriene Anlaşması'nın *Devrim* dolayısıyla Ruslar tarafından imzalanmamış olması, İngiltere ve Fransa'nın anlaşmayı geçersiz saymalarına neden oldu⁶⁸.

Konferans'ta, İtalya'nın müttefikleriyle ilk önemli çatışması, *Fiume* konusunda ortaya çıktı⁶⁹. İtalya, Adriyatik'te kuvvetli olabilmek için *Dalmaçya* kıyılarındaki bazı adaları, Dalmaçya kıyılarını ve Fiume'yi istiyordu. Bu isteklere müttefikler adına Wilson; bu bölgelerde Sırp'ların çoğunlukta olduğunu savunarak karşı çıktı. İtalyanlar, Fiume üzerinde ısrarlarını sürdürerek sert tartışmalardan sonra, 24 Nisan 1919'da Konferans'ı terk ettiler⁷⁰.

İtalya Konferans'ı terk ederken, Anadolu üzerindeki isteklerini Barış Konferansı'na kabul ettirebilmek için bazı emrivakiler de gerçekleştiriyordu. 21 Mart'ta Antalya'ya asker çıkaracaklarını bildirdiler. Bir gün sonra *Regia Elena* savaş gemisi Antalya'ya geldi. 28 Mart'ta Hıristiyan mahallesindeki bir patlamayı bahane ederek, Antalya'yı işgal etti. İtalyanlar, bir yandan Paris barış görüşmelerindeki gerilimi artırırken, diğer yandan da 23 Nisan'da Köyceğiz, Bodrum, Alanya, Marmaris'e asker çıkarıyorlardı, 24 Nisan'da da 1300 askerle Konya'yı işgal eden İtalyanlar⁷¹, Konferans'ı terk ettikten sonra da 29 Nisan'da *Caio Duilio* adlı zırhlıyı İzmir Limanı'na göndermişlerdir⁷². İtalyanlar, Barış Konferansı'nın izni olmaksızın İzmir'e asker çıkaramayacaklarını biliyorlardı; fakat, böylelikle Konferans üzerinde bir baskı yaratmak düşüncesindeydiler. İtalyanlar'ın İzmir'e *Caio Duilio* zırhlısını göndermesi,

⁶⁷ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.204.

⁶⁸ Toynebee, *Türkiye*, s.89. Fabio L.Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu (1919-1923)*, (çev.Nevin Özkan). YKY Yay. İstanbul, 2003, s.45.

⁶⁹ Macmillan, *Paris 1919*, s.275.

⁷⁰ Howard, "Türkiye'yi Yok Etme Plânları", s.44.

⁷¹ Mevlüt Çelebi, "Milli Mücadele'de İtalyan İşgalleri", *AAMD*, S:26, (Mart 1993), s.395-416.

⁷² Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, I, İş Bnk. Yay. İstanbul, 1998, s.260-261.

Venizelos'un Barış Konferansı'ndan istediği sonucu almasını kolaylaştıran bir etken oldu. Venizelos, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda gelişmekte olan eğilimleri izleyerek, 8 Nisan'da *Louis Mallet* ile yaptığı görüşmede, İngiliz subaylarının komutasında 6-8 Tümen Yunan askerinin İzmir ve Bandırma'ya çıkarılmasını önerdi. 12 Nisan'da Fransız Devlet Başkanı *George Clemenceau*'ya verdiği bir notada da: "*Aydın Vilâyeti'nde oturan Rum halkına yapılan delilli, ispatlı Türk vahşetlerine ve İzmir Rum Teşkilâtı'na karşı mahalli müttefikler tarafından ittihaz edilen ve şüphe uyandıran hareketlere*" dikkat çekiyor. 16 Nisan'da da *Averof* zırhlısını İzmir'e göndererek karaya devriye askeri çıkarıyordu⁷³.

Lord George Nathaniel Curzon, 22 Nisan 1919'da *Arthur J. Balfour*'a yazdığı bir yazıda, Yunanların Aydın Vilâyeti'nin büyük bir bölümünü ele geçirmek isteğinde olduğunu, ama İngiliz subaylarını ve hükümetini bu işe karıştırarak, sorumluluğu başkalarının sırtına atmak istediğini belirterek, Barış Konferansı'ndaki Dışişleri Bakanı'nın dikkatini çekiyordu⁷⁴.

Venizelos, İtalyan zırhlısının İzmir'e gitmesini hemen değerlendirerek *David Lloyd George*'dan bir Yunan gemisinin de İzmir'e gönderilmesine izin verilmesini istediysen de Lloyd George kendisine: "*Müttefik Devletler'in gemileri ve müşterek kuvvetleri gelinceye kadar beklemesini*" söyledi⁷⁵. Barış Konferansı'nda bu soruna daha radikal bir şekilde yaklaşılacaktı.

İngilizler, hem İtalya'nın emrivakilerine cevap verebilmek hem de Konferans'ta, İtalya'nın bulunmadığı bir dönemde, Batı Anadolu konusundaki kararı çıkarmak istiyorlardı. Lloyd George, Konferans'a 3 Mayıs'ta, "*mandaların bölüşülmesi*" sorununu getirdi. Wilson: "*Almanya ile barış sözleşmesi tasdik edilinceye kadar Milletler Cemiyeti faaliyette bulunmayacağı için daha çok vakitleri olduğunu*" söyleyerek Batı Anadolu'da *Yunan Mandası* sorununun gündeme gelmesini engellemiştir⁷⁶.

5 Mayıs'ta Konsey'de, o günlerdeki askeri kıtalarla gemilerin hareketlerini gösteren bir harita üzerinde konuşulurken, Lloyd George; Doğu'daki İtalyan hareketlerinin son derece şüpheli olduğunu, İtalyanların 1911 senesinde askeri

⁷³ Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, I, s.264. Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.151.

⁷⁴ Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, I, s.263.

⁷⁵ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.70.

⁷⁶ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.70.

kuvvetlerini *Trablus*'a fevkalâde gizli sevk ettiğini hatırladığını, şimdi de Anadolu'ya buna benzer bir tarzda askeri sevkıyatta bulunacağı hususunda vesveseler beslediğini, günün birinde İtalyanların Anadolu'yu zapt etmiş olduklarının görülebileceğini ve bir defa işgal ettikten sonra bu yerlerden atılmalarının güç olacağını anlatıyordu. Bunun üzerine yurttaşları hâlihazırda katledilmekte olduklarından dolayı Yunanların İzmir'i işgallerine müsaade edilmeliydi. Orada onlara yardım edecek başka kimse bulunmayacaktı⁷⁷.

Lloyd George, *"Türkiye'deki işgal kuvvetleri meselesi"*nin İtalyanların Paris'e dönmelerinden önce, hatta mümkünse o gün öğleden sonra, halledilmesini istiyordu. Konsey. 5 Mayıs'ta bu konuda bir karara ulaşamadı. 6 Mayıs'ta Lloyd George, Venizelos'un, *"Türkiye'deki yurttaşlarını himayesi altına almak için iki veya üç Tümen'in İzmir'e yollanmasına müsaade edilmesi"* isteğini yeniden gündeme getirdi. Clemenceau ve Wilson'un öneriye katılmasıyla karara ulaşıldı⁷⁸.

Böyle bir iznin verilmesinin ilk nedeni, Yunanları emperyalist ihtirasları bakımından tatmin etmek, yeni uluslararası anlaşmazlıklar yaratmasını önlemektir. Oysa kararın açıklanan gerekçesi çok farklıydı. Buna göre; Türk çeteleri ve sivil halk *"uslu"* durmuyor, bölgedeki Rum ve diğer azınlıkları büyük bir tehlike içinde bırakıyorlardı. Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi de sükûn ve nizamın korunması için böyle bir müdahaleye imkân veriyordu. Böylece Venizelos, Barış Konseyi'nden istediği kararı elde etmiş oluyordu⁷⁹. Artık bütün mesele uygulamaya kalıyordu.

III.2.2. İşgalin Uygulamaya Konulması

7 Mayıs 1919 günü Barış Konseyi'nin gündeminde, işgalin nasıl uygulanacağı vardı. Venizelos'un da katıldığı toplantının çözmeye çalıştığı iki mesele bulunmaktaydı⁸⁰. Bunlardan ilki, 6 Mayıs öğleden sonra müttefik generalleri arasında

⁷⁷ Eleutherios Venizelos, **Küçük Asya Felaketinden Kimler Mesuldür**, (çev.Haralambos Çiços), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1932, s.34.

⁷⁸ Jaeschke, **İngiliz Belgeleri**, s.71. Salahi R.Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK, Ankara, 1995, s.13. Sonyel, "Yunan Millet Meclisi", s.11. Sina Akşin, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, ATASE Yay., Ankara, 1986, s.176-177. Vamık D.Volkan-Norman Itzkovitz, **Türkler ve Yunanlar**, (çev.Banu Büyükkal), Bağlam Yay. İstanbul, 2002, s.128.

⁷⁹ Toynbee, **Türkiye**, s.90-91.

⁸⁰ Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı**, s.213.

yapılan bir toplantıda, İzmir'in "sırf Yunan kuvvetleri tarafından" işgalinin Mütareke koşullarına uygunluğu üzerinde doğan tereddüt; diğeri ise, Yunanistan'ın İzmir'e hemen göndermek için hazır kuvvetinin bulunup bulunmadığı idi.

Birinci mesele konusunda Venizelos'un: "30.000 İzmirli Rum'un İzmir şehrinde Türkler tarafından tehdit edildiklerini" söylemesi üzerine Başkan Wilson bunun; "onların himayesi için kuvvetli bir sebep teşkil ettiğini" kabul etti. Bir Yunan askerinin kumandası altındaki Yunan kıtalarının bir müttefik kuvveti teşkil ettiği yorumu yapılarak, Mütareke koşullarıyla biçimsel uyum sağlandı. İkinci mesele konusunda ise Venizelos'un cevabı hazırды. Makedonya'da, Rusya'ya gönderilmek üzere hazırlanmış bir Tümen hemen gönderilebilecekti. Hiç güçlük çekmeden Makedonya'dan iki Tümen daha kuvvet çekilebilirdi. Venizelos toplantıda ayrıca, Türklerin son dakikada haberdar edilmesini, direnişin önlenmesi için gerekli gördüğünü bildirdi. 10 Mayıs 1919'da Paris'te, *Üç Büyükler* (İngiltere, Fransa, ABD), İzmir'in işgali konusunda Venizelos'un önerilerini tartışarak kabul ettiler⁸¹.

Konferans'ın 12 Mayıs oturumunda İtalyanlar bir oldubitti ile karşılaştılar. Clemenceau, İzmir Hıristiyanlarını kurtarmak için şehre Yunanları çıkarma kararı aldıklarını ve bu harekâta İngiliz ve Fransızlarla birlikte İtalyanların da katılmasını istediklerini açıkladı. *Vittorio Orlando*, harekâtı desteklemekle beraber, İzmir hakkında Barış Konferansı'nda kesin bir karar alınıncaya kadar, İngiliz, İtalyan, Fransız ve Yunan birliklerinin şehirde kalmasının daha uygun olacağını, böylece harekâtın milletlerarası bir anlam taşıyacağını ileri sürdü⁸². Bu teklif *Üçler* (Wilson, Lloyd George, Clemenceau) tarafından kabul edilmedi; fakat karaya çıkacak kuvvetler arasında küçük bir İtalyan müfrezesinin de bulunması üzerinde anlaşıldı⁸³.

Böylece İzmir'e Yunanların çıkışıyla ilgili olarak Paris'te yapılacak işler sonuçlanmış oluyordu. Kararın uygulanması Türkiye'de ve Yunanistan'da yapılacak hazırlıklara bağlı kalıyordu.

⁸¹ Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda, kendisi Giritli olduğu için Türkler'i yakından tanıdığını, çıkartmadan on iki saat önce haber verilirse Türklerin direnme gösteremeyeceğini belirtmiş ve İzmir'in işgalinin Amiral Calthorpe tarafından yönetilmesini istemiştir. Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgeleri Işığında Yunanlar'ın İzmir Çıkartması", *Bellefen*, XXXII, S:28, (Ekim 1968), s.569.

⁸² Yuluğ Tekin Kurat, "Batılı Kaynakların Işığında İzmir'in İşgali Sorunu (15 Mayıs 1919)", II, VII, *Türk Tarih Kongresi*, (25-29 Eylül 1970 Bildirileri), Ankara, 1973, s.848.

⁸³ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.73.

Karar, Paris'ten Türkiye'deki Yüksek Komiser Calthorpe'a bildirildi. Son derece gizli olarak çekilen telgrafta: "*Üçler Meclisi'nin, İzmir'e bir Yunan kuvvetini göndermeyi kararlaştırdığı, ilk kısmın bir Tümen olacağı, bunu iki Tümen'in daha izleyeceği, gizliliğe çok dikkat edilmesi gerekeceği*" bildiriliyordu. Venizelos da Paris'ten Yunan Başkomutanı *Leonidas Pareskevopulas'a* "*gayet acele*" kaydıyla 10 Mayıs 1919'da çektiği telgrafla işgal için birliklerin gemilere bindirilmesini istemişti⁸⁴.

Aynı gün İstanbul'daki Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral *Mark Lambert Bristol* ise durumu yerinde görmek için İzmir'e gelmişti⁸⁵.

Calthorpe, 11 Mayıs'ta Paris'ten kendisine gelen yeni talimat uyarınca İstanbul'da Fransız Yüksek Komiseri *M. de France* ile İtalyan Yüksek Komiseri *Kont Carlo Sforza*'ya 12 Mayıs'ta kararı bildirdikten sonra amiral gemisi *Iron Duke* ile İzmir'e hareket etti. 13 Mayıs'ta *Iron Duke* zırhlısı, İzmir Limanı'na demir attı. Paris'teki gelişmelere paralel olarak İzmir Limanı'nda ABD, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan zırhlılarından oluşan bir müttefik filosu da toplanmış bulunuyordu⁸⁶. Amiral Calthorpe, kendi savaş gemisinde Albay *Maurice Fitzmaurice*, Fransız Tümamiral *Duvauroux*, İtalyan kaptan Yüzbaşı *Magliano*, Arizona Gemisi Kaptanı Albay *J. H. Dayton*, Averof Gemisi Kumandanı Albay *Mavroudis* ile bir toplantı yaptı⁸⁷. Toplantıda alınan karara göre; Fransızlar Foça'daki Topçu Birliği'ni, İtalyanlar, Karaburun'u, İngilizler Kösten Adası (Uzunada)'nı ve Yunanlar da Sancakkale'yi 14 Mayıs'ta işgal edeceklerdi⁸⁸. Yine aynı gün I. Yunan Tümeni on sekiz gemi ile Selanik'ten hareket etti. Bu Tümen'in kumandanlığını; "*Esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz*" diyen Albay *Nikolaos Zafirious* yapmaktaydı⁸⁹. 14 Mayıs sabahı saat 09.00'da İzmir Valisi *İzzet Bey'e*, 17. Kolordu Kumandanı *Ali Nadir Paşa'ya*⁹⁰, saat 11.00'de de Sadrâzam Damat Ferid Paşa'ya: "*İzmir İstihkâmları ile civarı ve müdafaa tertibatını haiz bulunan arazi Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereğince bugün öğleden sonra 14.00'te İtilâf*

⁸⁴ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.73.

⁸⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, TTK, Ankara, 1993, s.231.

⁸⁶ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.74.

⁸⁷ Jaeschke, "Yunanlar'ın İzmir Çıkartması", s.569.

⁸⁸ Amerikalı Albay, Dayton tarafından 14 Mayıs'ta İzmir'in İngiliz, Fransız ve İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmesini ve 15 Mayıs'ta da Yunanlar'a verilmesini içeren teklifi iş toplantıda kabul görmemiştir. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.181.

⁸⁹ Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.110.

⁹⁰ ATASE A. Kl:14, Dos:55, F:4 (1).

Devletleri tarafından işgal edileceğini" bildiren bir nota verildi⁹¹. Saat 14.15'te Sadrâzam, Amiral Richard Webb'e Calthorpe'un talimatına göre hareket edilmesi için İzmir Valisi'ne telgraf çektiğini bildirdi⁹².

Amiral Calthorpe'tan notayı alan Ali Nadir Paşa, durumu İstanbul'a bildirerek emirlerini bekledi⁹³. Harbiye Nazırı *Şakir Paşa*'nın; Amiral Calthorpe'un teklifinin Mütareke şartları icabından olduğunu belirtir yazısı⁹⁴ üzerine Ali Nadir Paşa birliklerine, İtilâf Devletleri kıtaatının, İzmir müstahkem mevki tahkimatını işgal edeceğini, silahların teslim edilmesini ve işgal sırasında kesinlikle karşı konulmamasını emretmiştir⁹⁵. Böylece, *Eski Foça* ve *Yeni Foça İstihkâmları*'nı Fransızlar, *Urla İstihkâmları*'nı Fransızlar ve İngilizler, *Kösten Adası İstihkâmları*'nı İngilizler, İzmir'e en yakın yer olan *Sancakkale İstihkâmları*'nı da Yunanlar, 14 Mayıs 1919 günü işgal ettiler⁹⁶.

14 Mayıs günü saat 19.00'da Amiral Calthorpe, İzmir Limanı'ndaki müttefik gemilerinin kumandanlarıyla bir toplantı daha yaparak, İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildiren ikinci notayı kararlaştırdı. Nota, Paris Konferansı'nın kararına uygun şekilde, işgalden 12 saat önce, 14 Mayıs günü saat 20.00'de 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'ya bildirildi⁹⁷. Ali Nadir Paşa da

⁹¹ *Türk İstiklâl Harbi, II. Batı Cephesi*, Kısım:1, Gnkur. HTD, Ankara, 1994, s.35. Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, I. Ağaoğlu Yay. İstanbul. 1970, s.96. Coşkun, *Kuva-yı Milliye*, s.131. Damat Ferid Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Richard Webb'den telefonla aldığı haber üzerine bayılmış ve bir buçuk saat baygın kalmıştı. Murat Bardakçı, *Şahbaba*, Pan Yay. İstanbul, 1998, s.117.

⁹² Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.75.

⁹³ HTVD, S.37, Vesikâ No:894.

⁹⁴ ATASE A. K1:26, Dos:105, F:62 (2).

⁹⁵ Mehmed Arif, *Anadolu İnkılâbı / Mücadedât-ı Milliye Hatıratı (1335-1339)*, İstanbul, 1340, s.14.

⁹⁶ Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.96.

⁹⁷ 17. Kolordu Kumandanı'na verilen notanın metni şu şekildedir:

"14 Mayıs 1919. Ekselans!

"1) Müttefik Devletler'in Hükümetleri ile Türkiye arasında akdedilen Mütareke'nin 7. Maddesi'ne dayanılarak İzmir'in Yunan askeri tarafından işgaline karar verilmiş olduğunu tebliğe memurum. 2) İşbu karar Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmiştir. 3) Bu askeri kafilenin yarın 15 Mayıs'ta mahalli saat ile 08.00'de İzmir'e varması beklenmektedir, karaya çıkarma derhal başlayacaktır. Yunan Deniz Müfrezesi rıhtım ile rıhtımın yanaşılacak kısımlarını ihraç hazırlığı için saat 07.00'de işgal edecektir. 4) Türk kıt'alarının yarın sabah, Yunan askeri makamlarının kendilerini ilgilendiren isteklerini bildirinceye kadar, kışlarında kalmalarını-çıkması muhtemel esef verici bir hadiseyi önlemek maksadıyla-dilerim. Gümrük ile Punta yakımlarına yerleştirilmiş olan Türk kıt'aları saat 07.00'de merkezi kışlada toplanmış bulunacaklardır. 5) Bu yolda çıkacak bir vak'anın İzmir ile etraf sancak ve kazalarında heyecan ve asayişsizlik yaratabileceğini ekselansları pek iyi bilirler, binaenaleyh sükânı devam ettirmek için idareniz altında bulunan bütün vasıtaları kullanmanız mutlak lüzumu üzerinde kemali ehemmiyet ve ısrar ile durmaktayım. Telgrafhane, memleket içine heyecanı mucip lüzumu mahiyette haberlerin gönderilmesini önlemek maksadıyla yarın sabah erkenden Britanya askerleri tarafından işgal edilmiş bulunacaktır.

durumu tüm ayrıntıları ile Harbiye Nezareti'ne bildirdi⁹⁸. Harbiye Nazırı Şakir Paşa da kendisine: "*Vukuat, Mütareke ahkâmı çerçevesi içinde cereyan ettiğine nazaran hareketinizi ona göre telif ve tatbik ediniz*"⁹⁹ cevabını verdi. Harbiye Nazırı bu cevapla, Ali Nadir Paşa'ya herhangi bir destek vermemekle birlikte izlenecek yolun tayinini ve sorumluluğunu da kendisine bırakmış oluyordu.

Bu notaya göre; Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereğince¹⁰⁰ İzmir, Yunanlar tarafından işgal edilecek, Yunanlar sabah saat 07.00'de karaya asker çıkaracaklar, bu nedenle Türk askerleri kışlalarından dışarıya çıkmayacaklar ve Anadolu'ya herhangi bir haberin sızması için sabah erkenden telgrafhaneler İngilizler tarafından işgal edilecekti. Notanın verilmesiyle Müttefik Kuvvetler Karargâhı'nın İzmir'in işgali konusundaki yapacağı işlemler tamamlanıyor, işgalin gerçekleştirilmesi Yunan Kuvvetleri'ne kalıyordu.

III.2.3. İzmir'in İşgali ve Yunanların Yaptığı İlk Katliamlar

Paris barış görüşmelerinde, Yunan askerlerinin İzmir'e çıkmasına izin verileceği ortaya çıkınca *Yunan Yüksek Askeri Şûrası*, Rusya'da Bolşeviklere karşı gönderilmek üzere hazırlanmış 12 bin kişilik *I. Yunan Tümeni*'nin İzmir'e sevkini kararlaştırmıştı. Tümen *Eleftron*'da, topçu birlikleri *Orfani Körfezi*'nde *Stavros*'daydı. Venizelos ayrıca, Yunan yolcu vapurlarının ve şileplerin de *Selanik*'te toplanması emrini vermişti¹⁰¹. Harekâtın asıl amacının gizli tutulması için de: "*Selanik'te bulunan Rus göçmenlerinin İstanbul ya da Karadeniz'e götürülecekleri, Karadeniz'deki Rumları kurtarmak için asker gönderileceği*" yolunda söylentiler çıkarılmasını istiyordu.

10 Mayıs'ta Tümen'i taşıyacak gemiler limanda hazır bulunuyordu. 11 Mayıs'ta gemilerin 12 Mayıs sabahı hareket edecek şekilde hızla yüklenmesi emredildi. Venizelos, gemilerin 13 Mayıs'ta hareket etmesini bildirdi. Birlikler on altı gemiye

Türkçe resmi telgraflar sansür memuruna teslim edildiği takdirde Hükümet'e gönderilmekten men edilmeyecektir. 6) Şimdi Liman'da bulunan kudretli Müttefik Devletler Donanması'nın ayak bağına güvenim vardır." HTVD, S:37, Vesika No:895. Jaeschke, **İngiliz Belgeleri**, s.77.

⁹⁸ HTVD, S:37, Vesika No:985.

⁹⁹ Umar, **İzmir'de Yunanlar**, s.97.

¹⁰⁰ **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl / Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)**, 50. Yıldönümü Yay. Ankara, 1973. s.27. Mehmed Arif, **Mücehdât-ı Milliye Hatıratı**, s.11.

¹⁰¹ **Türk İstiklâl Harbi, II. Batı Cephesi**, Kısım:I, ATASE Yay. Ankara, 1999, s.32. 42. Stratigos, **Yunanistan Küçük Asya'da**, I, s.118.

bindirilmişti. Konvoya dört mil mesafe ile geriden dört İngiliz, iki Yunan muhribi refakat ediyordu. Yolda İtalyan donanmasına rastlanırsa Yunan gemilerinin İngiltere himayesinde olduğu bildirilecekti. Konvoy, Calthorpe'un emriyle 14/15 Mayıs gecesini Midilli'nin *Yero Limanı*'nda geçirdi. 15 Mayıs'ta gece 02.00'de Midilli'den hareket eden konvoy, saat 07.30'da İzmir Limanı'na girdi¹⁰².

Yunan birlikleri 08.40'ta karaya çıkmaya başlamışlardı. Binlerce yerli Rum, bütün Kordon boyunu kaplamış, çıkanları karşılıyor, ellerindeki Yunan bayraklarını sallıyor, çiçekler, alkışlar ve "Zito" nidaları arasında Yunan askerlerini selamlıyorlardı¹⁰³.

Albay Nikolaos Zafirious komutasındaki I. Yunan (Larissa) Tümeni'nin kente çıkarılması, *Kramer Oteli* önünden ve *Punta* (Alsancak)'dan yapıldı¹⁰⁴. *Evzon*¹⁰⁵ *Alayı*'nın ilk çıkan Taburu, *Kordon Boyu*'nda düzenlenen bir törenle İzmir Metropolidi *Chrysosthomos*¹⁰⁶ tarafından takdis edildi¹⁰⁷. Chrysosthomos, rıhtımda sıralanmış Yunan askerlerine, onları Türkler aleyhine kışkırtan şu konuşmayı yaptı:

"Asker evlatlarım, Elen çocukları, bugün ecdat topraklarını fethetmekle İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş oluyorsunuz. Bu uğurda ne kadar Türk kanı döküp içerseniz o kadar sevaba girmiş olacaksınız. Ben de bir bardak Türk kanı içmekle onlara karşı olan kin ve nefretimi teskin etmiş olacağım. Haydi buyurunuz, bütün azizler sizin arkanızda olacak. Atalarımızın toprakları sizleri bekliyor"¹⁰⁸. Aynı gün

¹⁰² Selek, **Milli Mücadele**, I, s.94-98.

¹⁰³ **Türk İstiklâl Harbi**, II/1, s.42. Nider, buradaki sevinç gösterilerini şu şekilde tasvir etmektedir: "...500 sene, yabancı boyunduruğu altında inleyen güzel İyonya, Yunan ordusunu sevinçle karşılıyordu. İyonya'daki Yunanlar misli görülmemiş bir tezahüratla Yunan askerini karşılayıp, Yunan bayraklarını öpüyordu. Bu kutsal anlarda nice kalpler, heyecandan çarpıp nice asil hisler taşıyordu..." Konstantinos Nider, **Küçük Asya Harekâtı**, Devre:1, 1919-1920, Kısım:1, (çev. Lefter Ksontopulos), (ATASE Arşivi. Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1928, s.6.

¹⁰⁴ Umar, **İzmir'de Yunanlar**, s.111.

¹⁰⁵ "Kelimenin aslı Efzo, Efzun vs. değil, Evzon'dur. Evzonlar, genellikle Orta Yunanistan'daki dağlık bölgelerin eskiden beri savaşçılıklarıyla tanınmış gençlerinden meydana gelmektedir. Evzon Askerleri, İngiliz Ordusu'ndaki İskoç Askerleri gibi, etekliki özel bir üniforma giyerlerdi. Evzon birlikleri, Yunan Ordusu'nun seçme birlikleridir". Umar, **İzmir'de Yunanlar**, s.111, dn:6.

¹⁰⁶ Bazı eserlerde, "Hristostomos" olarak geçen ismin doğrusu "Chrysosthomos"tur. Bu ismin Rumca karşılığı; "Altın ağızlı"dır. Engin Berber, "İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler", **AAMD**, S:8. (Mart 1987), s.443-460.

¹⁰⁷ **Türk İstiklâl Harbi**, II/1, s.42.

¹⁰⁸ Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, I, s.190, dn:157. Anadolu Rumları, Yunan askerlerinin Anadolu'ya çıkışını, "İsa'nın Dirilişi" olarak yorumluyorlardı. Dido Sotiriyu, **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, Alan Yay. İstanbul, 1998, s.135.

Yunan I.Tümeni Komutanı Albay Zafirious da Aydın ahalisine bir beyannâme yayınlamıştır¹⁰⁹.

Chrysosthomos'nun konuşmasını dinleyen Yarbay Stavrianos kumandasındaki Evzon Alayı, saat 10.00 sıralarında Pasaport'tan Konak Meydanı'na doğru yola koyuldu. bir süre yerli Rumlarla kol kola yürüyen Evzon Alayı, Türk kesimine yaklaşıldığında kalabalıktan ayrıldı. Kol başında yalnızca yerli Rumlardan kurulu silahlı milisler bırakıldı. Milislerin arkasında ve Evzonların önünde beyaz bir atın üzerinde Yarbay Stavrianos gidiyordu. Evzon Alayı, kalabalık arasında Pasaport'tan Konak'a ancak bir saatte gelebilmişti. *Sarıkişla*'dan *Kemeraltı Caddesi*'nin girişine kadar uzanan bloktaki birkaç kahvehane, işgali üzüntü ile izleyen Türkler ile doluydu¹¹⁰. Kemeraltı Caddesi girişine varan Tabur öncüleri, *Tramvay Caddesi*'nin başlangıcına, *Askeri Kırathane* önüne gelmişlerdi. Burada, kaldırımlar önünde toplanmış Türkleri gördüler. İşte bu sırada *Hukuk-u Beşer Gazetesi* sahibi ve başyazarı *Hasan Tahsin*'in¹¹¹ tabancasından çıkan kurşunlar Evzon Alayı'nın bayrağını taşıyan askeri yere yığıdı. Panikleyen Yunan

¹⁰⁹ "Müttefiklerinin inzimâm-ı muvâfakatıyla hareket eden hükümet-i matbuamdan telâkki eylediğim emir mucibince İzmir ve civarının işgâl-i askerîyesine mübâşeret ediyorum. İşgalden maksad kavânin-i mevcudun hüsn-ü muhafazası ve himâyesi suretiyle umum ahalinin refâhını te'mindir. Maa-hazâ üç bin seneden beri Yunanistan'a günâ-gün eshabdan dolayı merbut bulunan şu arazi hakkında müzakere-i düvelîyece ittihazına intizar olunan karardan evvel isti'cal etmek fikir ve maksadı külliyen mevcut değildir. Ber sabık-ı vezâifi ifâda devam edecek olan devair-i mülkiye ve diniyye me'murları vazîfelerini icra ve teshil ve asayişin te'mini hususunda her an kuvve-i askerîyenin muavenetini taleb edebilirler. Askerin kendisine temasda bulunacaklara i'tikadat-ı diniyye ve âdâb ü âdâtâ tamamıyla hürmetkar bulunacağına herkes emin olsun. Kumandanlığın kapısı arz edilecek müracaata ve şikâyete kemâl-i şefkatle istima' için daima açıktır. Herkesin sükûnetle işi ve gücüyle meşgul olarak güzel vatanları hakkında müzakere-i düvelîyece ittihaz edilecek kararı i'timad ile intizar eylemeye bilâ-tefrik cins ve mezheb sekene-i memlekete tavsiye ederim. İzmir 15 Kuvve-i İşgâliye Kumandan Miralay Zafiryo". 14.Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Bey'in Harbiye Nezaretî'ne gönderdiği telgraf için bkz. **ATASE A**. Kl:12. Dos:49, F:9 (1)

¹¹⁰ Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.176. Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, s.286-287.

¹¹¹ Asıl adı Osman Recep Nevres olan Hasan Tahsin, 1884'te Selanik'te doğdu. İlk ve Orta öğrenimini burada yaptı. 1907'de İstanbul'a gelerek Üniversite öğrenimine başlayan Osman Nevres, 1909'da İttihad ve Terakki tarafından öğrenci olarak Avrupa'ya gönderildi ve Paris'te Sarbonne Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Akademisi'nde okudu. Aksiyonel bir genç olan Osman Nevres, daha 1911 yılında İsviçre'nin Neuchatel şehrinde, Türk - İtalyan Savaşı'nı konu alan bir filmi izlerken, filmin Türkler aleyhine sahneler içermesi üzerine filmi protesto edip, sahneye tabancası ile ateş etmek suretiyle olay çıkartmıştı. İttihad ve Terakki'ye 1908'de giren Osman Nevres, işgal altında bulunan ve Türk nüfusun yoğun olduğu topraklarda çalışmalar yürütmek üzere kurulan Teşkilât-ı Mahsusa'da da çalıştı. Türkler'e karşı bir Balkan Birliği kurulması için çalışmalar yapan İngiliz gazeteci Buxton kardeşleri öldürmek için görevlendirilmişti. Kendisine Hasan Tahsin adına düzenlenmiş pasaport ve kimlik verilen Osman Nevres, 1914'te Romanya'da düzenlediği suikaste başarılı olamadı ve on yıl hapis cezasına çarptırıldı. Daha sonra Hilmi Paşa'nın girişimleriyle özgür kalan Hasan Tahsin, 1918 yılında İzmir'e yerleşerek, Hukuk-u Beşer Gazetesi'ni yayınlamaya başladı. Redd-i İlhak Heyeti'nin kurulmasında da önyak olan Hasan Tahsin,

askerleri sonradan toparlanarak, etrafa ateş açmaya başladılar. Hasan Tahsin, kendisine atılan kurşunlarla şehit düştü. Hasan Tahsin'in bu örnek hareketine diğer Türklerin de katıldığı görüldü. Nitekim adı sanı bilinmeyen yağız çehreli bir Türk delikanlısı da bir sokağın başında mermisi bitinceye kadar silahını ateşledi ve ortadan kayboldu¹¹².

Bunun yanında, (her ne kadar, ilk kurşunu kimin attığı konusu sürekli tartışılacak olsa da) vatan müdafaasında ne Hasan Tahsin ne de yağız çehreli delikanlı yalnız kalmadılar. Çünkü saat 11.30'dan itibaren çatışma bütün şehirde başlamıştı. Hem Türk askeri, hem de sivil Türk direnişçiler bu ilerleyişi önlemeye çalışıyorlardı, ancak üstün özelliklere sahip silahlarla donatılmış Yunan askeri karşısında yapılacak pek bir şey yok gibiydi.

Yunanlar İzmir'den sonra 16 Mayıs'ta Urla'yı, 17 Mayıs'ta Çeşme'yi, 20 Mayıs'ta Torbalı'yı, 22 Mayıs'ta Menemen'i, 25 Mayıs'ta Manisa, Bayındır ve Ayasuluk (Selçuk)'u, 27 Mayıs'ta Aydın'ı, 28 Mayıs'ta Tire'yi, 29 Mayıs'ta Turgutlu ve Ayvalık'ı, 4 Haziran'da Nazilli'yi, 5 Haziran'da Akhisar'ı ve 12 Haziran'da Bergama'yı ve Kuşadası'nı işgal ettiler¹¹³.

Yunanların İzmir'e ayak basmaları tam bir vahşet ve zorbalık örneğidir. Sebepsiz yere Müslüman halkı tahkir etmişler, dövmüşler ve öldürmüşlerdir. Kurmay Albay *Süleyman Fethi Bey*, "*Zito Venizelos*" diye bağırmağa zorlanmış, Onun karşı koyması üzerine askerler tarafından o derece dövülmüş ve yaralanmıştır ki, iki gün sonra bu yaralar yüzünden vefat etmiştir¹¹⁴.

Yunan kuvvetleri, Sarıkışla'yı basarak, tüm polis ve inzibat karakollarını işgal ettiler. *İzmir Liman Başkanlığı*'na da bir Yunanı atayarak Türk Gümrüklerini denetim altına aldılar. Ardından, yerli Rumlarla birlikte Türk mahallelerine saldırarak, evlere girdiler, binlerce Türk işyerini yağma ettiler. Rastladıkları Türkleri kadın, çocuk demeden katlettiler¹¹⁵.

Yunan askerine ilk kurşunu atan ve İzmir'de adına "*İlkkurşun Anıtı*" dikilen yiğit bir Türk genci idi. Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.116-119. Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.88-106.

¹¹² Mesut Çapa, "İzmir'de Yunan İşgalinin İlk Günü", *Müdafaai Hukuk*, S:46, (Haziran 2002), s.55. Celal Bayar, ilk kurşunu atan kişinin Aziz Efendi olduğunu söylemektedir. Bkz. Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, VII, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s.48-49. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.191.

¹¹³ BOA DH KMS, 52-2 / 30 (1-8).

¹¹⁴ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, II, Nehir Yay. İstanbul, 1993, s.58.

¹¹⁵ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.193-196. *Türk İstiklâl Harbi*, II/1, s.43-44. Yunanların İzmir'in işgalinin ardından askerî ve mülkî makamlar ile ahaliye yaptıkları katliam ve zulümleri anlatan raporlar için bkz. ATASE A. Kl:11, Dos:43, F:2 (1-29).

Patrikhane'de plânlanan ihtilâl ve katliam programının Batı Anadolu'daki baş elemanı olan Chrysosthomos'nun, Yunan askerlerinin ve yerli Rumların İzmir'i işgali ve sonrasında yaptıkları tedhiş ve terör hareketleri karşısındaki tavrını daha sonra oluşturulacak olan *Uluslararası Tahkik Heyeti* şu şekilde eleştirmiştir: "*Yunan askeri, siyasî ve dinî başkanları, halkı yatıştırmak için hiçbir şey yapmamışlardır. Çıkartılan kuvvetleri takdis için Metropolitin yaptırdığı takdis ayini, çok müessif bir tesir yapmıştır*"¹¹⁶. Chrysosthomos, yaptığı takdis ayini ile halkı eşef verici bir tesir altında bıraktıktan başka; "*Ne kadar çok Türk kanı içerseniz, cennet size o kadar yakın olur. Türk'ün kanını içmek sevaptır*" şeklindeki hitabıyla Yunan askerlerini ve yerli Rumları katliam yapmaya teşvik etmiştir. Chrysosthomos, tabrikten öte, işgalde yapılan katliamı bizzat idare etmiş ve sağa sola koşarak; "*Feslileri öldürün*" diye bağırmıştır¹¹⁷.

Chrysosthomos'nun dışında diğer papazlar da kendilerine düşen görevleri yerine getirmekteydiler. Bu görevlerden birisi, buldukları yerlerde Türkler'e korku salmak, onları dehşete düşürmek ve böylece işgalleri kolaylaştırmaktı. İzmir'in işgalinin ardından çevre bölgelerde olduğu gibi Akhisar'da da insanlar şaşkınlık içerisindeydiler. Bu durumu fırsat bilen yerli Rum papazlar, Akhisarlılar'a işgal sırasında meydana gelen kanlı olayları anlatmak suretiyle onları ruhen çökertmeyi amaçlamışlar ve işgal kuvvetleri geldiğinde evlere ve işyerlerine Yunan bayraklarını asmayı nasihat etmişlerdi¹¹⁸.

İstanbul Hükümeti işgal olayını; Anadolu'dan gelen telgraflarla birlikte 15 Mayıs 1919 günü Amiral *Webb*'in Sadrâzam *Damat Ferid Paşa*'yı ziyaret ederek ona bir nota vermesi ve o gün İzmir kalelerinin İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirmesi ile öğrenmişti¹¹⁹.

Osmanlı Hükümeti, İzmir'in işgaline karşı, protesto dışında hiçbir tepkide bulunamadı. Damat Ferid Paşa Hükümeti, hazırladığı bir notayı Amiral *Webb*'e sundu. Notada: "*14 Mayıs 1919 tarih ve 1413 numaralı tahrirde; Paris Konferansı, İzmir*

¹¹⁶ ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:74.

¹¹⁷ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.224. Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1983, s.57.

¹¹⁸ Kâmil Su, *Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları*, Kül. ve Turizm Bak.Yay. Ankara, 1982, s.12.

¹¹⁹ Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s.208. İbn'ül Emin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrâzamlar*, IV, İstanbul, 1982, s.2039-2040. Ayrıca Hükümet ile işgal konusundaki yazışmalarla ilgili olarak bkz. BOA DH ŞFR, 99/215, BOA DH ŞFR, 99/218. BOA DH ŞFR, 99/254,

istihkâmlarının Müttefik Devletler askerleri tarafından işgal edileceğini ve işgalin, Mütareke'nin yedinci maddesine dayanılarak yapılacağını bildirmişti. Halbuki alınan haberlerden işgal tarzının değiştirildiği ve Yunan askerinin İzmir'e girdiği anlaşılmaktadır" deniliyor ve İzmir'in işgali için bir sebep bulunmadığı, nüfusunun çoğu Türk olan bu bölgenin Yunanlara terk edilemeyeceği bildiriliyordu¹²⁰. Bunun ardından her ne kadar Damat Ferid Paşa 17 Mayıs 1919'da istifa etmiş¹²¹ ise de Hükümet'i kurma görevi yeniden kendisine verilmiştir¹²².

Osmanlı Padişahı *Sultan Vahdeddin*, genel durum hakkında fikir alış-verişinde bulunmak ve bir karara varmak üzere 26 Mayıs'ta Saray'da bir *Saltanat Şûrası* toplamıştı¹²³. Fakat görüşmelere katılanların siyasi ihtirasları, böylesine önemli bir olay hakkında bile köklü kararların alınmasına engel olmuştur. Damat Ferid Paşa ve diğer kabine üyelerinin işgal sırasında ve sonrasında zaman zaman İzmir ve çevresinde meydana gelen olaylar hakkında, değişik düzeylerde İtilâf Devletleri temsilcileri nezdinde, şikâyetlerde bulunmaları ve kendilerine raporlar sunmalarının da etkisi olmamıştı. Çünkü İzmir'in işgali haberini almalarından sonraki tutum ve davranışları, almış oldukları kararlar, verdikleri emirler birbiri ile çelişkili idi¹²⁴.

Denizli'den İstanbul'a çekilen 16 Mayıs tarihli bir telgrafta; *"Dünden beri İzmir'den alınan malûmata nazaran işgalin yalnız İzmir şehri istihkâmlarına münhasır kalmayıp, Yunan askerinin evvela İzmir Kışlası'nda toplu bulunan askerlerden üç yüz kadarını şehit ettikleri ve bir kısım askerinin de silahlarıyla dağlara çekildikleri ve işgalin Ödemiş, Bayındır, Tire'ye kadar ilerlediği anlaşılıyor"*¹²⁵ denilmekteydi.

16 Mayıs 1919'da bütün kiliselerde okutulan bir bildiri, Rumların kafalarındaki düşünceleri anlamamız için yeterlidir¹²⁶: *"Türkiye Rumları; kendilerine ait olan bu topraklarda her bakımdan üstün durumdaki barbar Türklerin yönetimi altında olmak istemediklerinden Türkler ve onların yönetimleriyle bağlarını koparma kararı*

¹²⁰ BOA DH ŞFR, 99/222. BOA DH ŞFR, 99/239. Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.187-189. Tarık Mümtaz Göztepe, *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında*, Sebil Yay. İstanbul, 1969, s.146-147. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.200, dn:198.

¹²¹ İstifa mektubu için bkz. İnal, *Son Sadrâzamlar*, IV, s.2040.

¹²² Padişah'ın Hatt-ı Hümayunu için bkz. İnal, *Son Sadrâzamlar*, IV, s.2040-2041.

¹²³ Gökbilgin, *Millî Mücadele*, I, s.93-118.

¹²⁴ Refik Halit Karay, *Mînelbâb İlel Mîhrap*, İ.A. Yay. İstanbul, 1964, s.114-125.

¹²⁵ HTVD, S:37, Vesika No:896.

¹²⁶ Metin Aydoğan, *Bitmeyen Oyun*, Kum Saati Yay. İstanbul, 2002, s.174.

almışlardır. Beş yüz yıldır sürekli bir biçimde Türkler tarafından barbarca imha edilmiş, sürgünlere yollanmış Rum milleti... hakları bulunan topraklarda birlikte anavatanları Yunanistan'a bağlanmayı ve bu uğurda bütün güçleri ile mücadeleye girişeceğini tüm dünyaya bildirir."

Arnold Toynbee, Yunan işgallerini şöyle yorumlamaktadır¹²⁷: "Yunanlar, Türk topraklarına ayak basar basmaz Türk halkına karşı merhametsiz bir savaşa girişmişler ve tabii bu arada Yakın-doğu'ya özgü vahşet hareketlerini de ihmal etmemişlerdi. Verimli Menderes vadisini işgal etmişler ve binlerce evsiz kalmış Türk'ü el koydukları toprakların ötesine sürmüşlerdir."

Yunanlar ve yerli Rumlar. İzmir'in işgalinin ardından Türklere yönelik gasp, yağma, yakıp-yıkma, katliam, ırza tecavüz, mukaddesâta hakaret vb. insanlık için yüz karası, tüyler ürpertici mahiyette tedhiş ve terör hareketleri yapmışlardır¹²⁸. Yapılan katliam İtilaf Devletleri yetkilileri ve askerlerinin gözleri önünde meydana gelmiş, her ne kadar bazı birlikler dayanamayıp müdahalede bulunmak istemişlerse de bunlara engel olunmuştur. Örneğin, İtilaf Devletlerine mensup denizci erler, limanda bulunan donanma gemilerinin güvertelerinden durumu görünce denize atlayıp masum halkın yardımına koşmak istemişlerse de bundan men edildikleri gibi olan bitenleri görmelerini engelleyici tedbirler de alınmıştır¹²⁹.

İşgalin ilk gününde Yunanlarla yerli Rumlar, tarafından basılan bir çok Türk evinde kızların, kadınların ırzlarına tecavüz edilmiş, yine İzmir eşrafından *Karantina*'da ikâmet etmekte olan bir şahsın gözü önünde karısının ırzına tecavüz edilmiştir¹³⁰. İzmir'in çevresindeki köylerde ise daha kötü sahneler yaşanmaktaydı. Bu köylerin bir çoğu talan edilerek yakılıp-yıkıldı¹³¹.

¹²⁷ Toynbee, *Türkiye*, s.114.

¹²⁸ *İzmir Fecâyii – (Mülhakatta)*, Dersaadet, 1335, s.5-13. McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s.289. Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele'de Bahkesir Kongreleri*, AAM, İstanbul, 1999, s.82. Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, s.181.

¹²⁹ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.229.

¹³⁰ *İzmir, Ayyalık ve Aydın Havalisinin Yunanlar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makâmat-ı Askeriye'den Mevrut Raporları Hâvi İkinci Kitap*, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, s.17.

¹³¹ İzmir'de Yunanların işgalin hemen ardından yaptıkları katliamlarla ilgili olarak bir başka yayın: *Atrocités Grecs dans le Vilayet de Smyrne, Mai, 1919, Documents Inédits et Témoignages des Officiers Anglais et Français*, Geneve, 1919.

İşgal günü öldürülen ve yaralanan subayların sayısı 57 olarak tespit edilmiştir. İzmir ve çevresinde öldürülen subayların sayısı ise 2 binin çok üzerindedir. Aydın Mutasarrıfı, bölgede incelemeler yapan *Labon*'a işgal günü 5.284 kişinin öldürüldüğünü ifade etmiştir¹³². Venizelos'un Clemenceau'ya gönderdiği mektupta; "*163 kayıp vardır. Bunlardan 62'si sivil Yunan ve askerdir. 78'i de Türk'tür. 1 Yahudi ve diğer milletlerden 22 kişi kayıptır*" demektedir¹³³.

İzmir'in işgali sırasında, İslam çarşısı ile Hıristiyan mahallerinde bulunan Türk dükkanları da tamamen yağmalanmıştır. Şehrin camilerinin de Rumlar tarafından basıldığı ve bir çok kıymetli halı ve kilimin götürüldüğü tespit edilmiştir. Bu arada, *Hisar* ve *Bölükbaşı* camilerinde bir tek halı ve kilim kalmamıştır¹³⁴.

III.3. Rum-Yunan İşgallerinin / Katliamlarının Genel Karakteri

1919-1923 yılları arasında Türkiye coğrafyasında meydana gelen facialar, Yunanlar tarafından, kendilerinin bağımsızlık savaşında başlatılan, Türk'ten arındırma sürecinin zirve noktasına çıktığı olaylardan ibarettir. Kullanılan yöntemler, tarih boyunca yaptığı katliamlarla ünlenen bütün canileri dahi utandıran metotları içermekteydi¹³⁵.

Anadolu'daki Yunan ordusunun amacı, öncelikle bir Hıristiyan yurdu yaratmaktı. Bu amaca ulaşmak için Müslümanların ülkeden sürülüp atılması gerekiyordu. Ancak, Anadolu'daki Müslümanlar ezici bir çoğunlukta idiler ve hemen hemen hepsi etnik açıdan Türk'tü. Bölgedeki nüfusun yapısı, Hıristiyan bir çoğunluk ortaya çıkarmanın güçlüğüne de açığa çıkarıyordu¹³⁶. Yunanlar, Türkiye'de istedikleri yeri işgal edebilmek için öncelikle Avrupa ülkelerini ikna etmek zorunda olduklarını biliyorlardı. Bu nedenle zamanlarının büyük bir kısmını propagandaya yönelik

¹³² İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlar Tarafından İşgali, s.2.

¹³³ Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın, 1964, s.95. Clogg, "*15 Mayıs 1919'da Yunan mezalimi bu çıkarmaya damgasını vurdu*" demektedir. Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, s.118.

¹³⁴ ATASE A. Kl:14, Dos:55, F:78 (1-14). Yunanlar götüremedikleri fasulye, nohut ve şeker çuvallarını Türklerin yararlanmaması için parçalayarak dükkanların önlerine ve yollara dökmüşlerdir. Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.178.

¹³⁵ Aslında Türkiye'deki Rum-Yunan katliamları daha Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı sırasında başlamış ve icra edilmişti. Balkan ve I.Dünya savaşları sırasında Tekirdağ ve Edirne bölgesinde icra edilen katliamlar için bkz. *DH EUM 3.Şube*, 24/17, 25/61, 26/3, 26/11.

¹³⁶ McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s.277.

faaliyetlere ayırmışlardır. Bununla birlikte, galip ülkelerin dinî duygularını da Türkler aleyhine istismar ve tahrik etmeyi ihmal etmemişlerdir¹³⁷.

İzmir'e çıkan Yunan işgal kuvvetleri, işgallerini genişletebilmek için çeşitli metotlar uyguladılar. Bu metotları şu şekilde tasnif etmek mümkündür¹³⁸:

- 1) *Yerli Rumlardan faydalanmak suretiyle asayişini bozmak, bu şekilde Yunan işgallerini haklı göstermek ve çare olarak kendi kanunlarını uygulamaya çalışmak,*
- 2) *Türkleri göçe zorlamak ve yerlerine Rum nüfusu iskân etmek,*
- 3) *Halkı Yunan idaresini istemeye teşvik etmek.*

Yunan işgal kuvvetleri ve Rum çetelerinin Batı Anadolu, Trakya, Marmara, Doğu Karadeniz ve İç Anadolu'da takip ettikleri katliam ve cinayetler, hemen her yerde aynı tarz ve sistemde plânlı ve Yunan üst makamlarınca verilen emirlere uygun olarak yapılmıştır. Yunanların İzmir'in işgali ile birlikte başlattığı vahşet ve katliamlar savaş boyunca artarak devam etmiştir. Yunan ordusunun girdiği, geçtiği her yer bir viraneye, yangın yerine dönüyordu. Yunan askerleri ile birlikte yerli Rum çeteleri de ilk günden itibaren cana, namusa ve mala taarruzlardan geri durmamışlardır.

Avrupalı devletlerin himayesinde 1830 yılında kurulan Yunanistan Devleti, batıdan aldığı güçle birlikte saldırgan ve yayılcı politikalar takip etmiştir. Yunanistan'ın *Mora İsyanı* ile birlikte takındığı bu tavırdan *Grek* olmayan bütün unsurlar (Türk, Bulgar, Ulah, Arnavut, Yahudi) gibi kendi dindaşları da zarar görmüşlerdir. Devlet eli ve desteğiyle bu gaye için teşkil olunan çeteler, aynı zamanda dinî bir hüviyete sahipti. Çünkü Rum kiliseleri maddî ve manevî her türlü yardımı bu çetelere sağlıyor, zor zamanlarda çete mensuplarını kiliselerde barındırıyorlardı.

Rum çeteleri, eylemlerini daha çok kırsal kesimde, yani merkezden uzak yerleşim bölgelerine karşı yapmaktaydılar. Baskı ve mezâlim bu savunmasız halkı oturdukları köy ve kasabaları terke mecbur ediyordu. Yunan işgal kuvvetlerinin de desteğini alan yerli Rumlar, teşkil ettikleri çeteler vasıtasıyla Türklere karşı acımasız bir mücadele içerisine girmiş, katliam ve tecavüz hareketlerinde bulunmuşlardır¹³⁹.

¹³⁷ Köstüklü, *Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, s.40.

¹³⁸ Köstüklü, *Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, s.41-44.

¹³⁹ Yusuf Çam, *Millî Mücadele'de İzmit Sancağı*, Gözlem Yay. İstanbul, 1993, s.31-35.

1919-1923 yıllarını içine alan Yunan işgal kuvvetleri ve yerli Rumların Türklere karşı uyguladıkları tedhiş ve terör hareketlerini anlatan belgeler gözden geçirildiğinde; Yunanların, işgal ettikleri her yerde öncelikle mülkî ve malî idareyi ele alıp erkân-ı hükümet, mutasarrıf, ceza reisi, müdde-i umumi gibi hükümet ileri gelenleriyle eşrafi tutuklayıp öldürdükleri veya sürdükleri, hükümet dairelerindeki eşya, evrak ve defterleri yağmalayıp tahrip ettikleri, Osmanlı Hükümeti'ni her türlü icra vasıtasından mahrum etmek için polis ve jandarmanın silahlarını toplayıp bir kısmını vilayet dışına çıkardıkları, Müslüman mahallelerini mitralyözlerle ateş altında tuttıkları, köyleri basarak Müslümanları camiye doldurup yakarak öldürdükleri, Müslümanların bütün mallarını yerli Rum, Musevi ve Ermenilerle birlikte yağmalayıp her türlü yiyecek, giyecek, eşya, nakit para ve hayvanlarını Yunanistan'a sevk ettikleri veya kendi aralarında paylaştıkları, tarla ve harmanlardaki mahsulatı yaktıkları, Müslümanların ellerindeki silahları toplayıp Hıristiyanlara dağıttıkları, Türklerin bıçaklarının ucunu dahi kırarak onları her türlü savunma aletinden mahrum bıraktıkları, rastladıkları insanları çeşitli uzuvlarını kesmek, kestikleri uzuvları yedirmek, ayaklarından ağaca bağlayıp altlarında ateş yakmak, canlı canlı kuyuya atmak, öldüresiye dövmek gibi işkenceler yaparak öldürdükleri, kadınların çıplak cesetlerini, kestikleri uzuvlarını da üzerlerine koyarak yollara bıraktıkları, beş-altı yaşındaki bir çocuğun dahi gözlerini oyup pencereden atacak kadar vahşet uyguladıkları, eli silah tutan Müslümanları sürüp savunmasız kalan kadınlara işkence ve tecavüz ettikleri, bazı yerlerde Yunan hukuk mahkemesi teşkil edip çok şiddetli uygulamalarla halkı korku içinde bıraktıkları, hapishanedeki tutukluları salıverdikleri, Osmanlı parasını tedavülden kaldırdıkları, Kuva-yı Milliye üyesi oldukları iddiasıyla pek çok kişiyi tutuklayıp öldürdükleri, ihracatın yasak olduğu yerlerde sadece Hıristiyanlara ihracat için izin verdikleri, ezan okutmayıp halkın namaz kılmasına engel oldukları ve buna benzer zulümlere başvurduklarını¹⁴⁰ görmekteyiz.

1919-1923 yılları arasında Türkiye'de Rum-Yunan tedhiş ve terör hareketlerinin analizi yapıldığında bunları; *1.Yerinden Etme*, *2. İşkence*, ve *Katliam*, *3. Gasp* ve

¹⁴⁰ Hüdavendigâr, İstanbul, Aydın, Karesi, İzmit, Çanakkale ve Kütahya bölgelerinde Yunanların yapmış oldukları katliamları anlatan raporlar için bkz. **BOA HR SYS**, 2611/2 (1-66). Ayrıca, Yalova Kadısı tarafından gönderilen rapor için bkz. **BOA HR SYS**, 2620/57 (3).

Yağma, 4. Irz, Namus ve Mukaddesata Tecavüz, 5. Yakma-Yıkma. 6. Asimilasyon ve Zorla Din Değiştirme şeklinde sınıflandırmamız mümkün olabilmektedir.

III.3.1. Yerinden Etme

Yunanlar için nüfus meselesi çok önemliydi. Çünkü, ele geçirmeyi düşündükleri yerlerde Rum nüfusun oranı ne kadar yüksek olursa buralar üzerindeki hak talepleri geçerli olacaktı. Bu nedenle işgal edilen bölgelerden hızlı bir şekilde Türkler göç ettirmeye ve başka yerlerden Rum göçmenler getirilmeye başlanmıştır¹⁴¹. Onlara göre bu göçmenler, "*gerek I.Dünya Savaşı'ndan önce gerekse savaş sırasında Osmanlı Rumlarının devlet tarafından tehcir veya evlerini terke mecbur edilmiş kimseler*" idi. İngiliz Yüksek Komiserliği de Yunanların bu görüşünü desteklemekteydiler¹⁴².

Yapılan tedhiş ve terör hareketleri neticesinde yerlerini terk eden Türklerin hane ve çiftliklerine Rumlar yerleştiriliyordu. Yunanların bu şekilde elde etmek istediği en önemli faydalardan birisi de Rum çetelerinin bu şekilde takviye edilmeleri idi¹⁴³. Yunan işgal kuvvetleri, yerli Rumlarla işbirliği içerisinde yürüttükleri terör ve tedhiş faaliyetleri neticesinde Türklerin yerlerini terk etmelerine ve göçmen durumuna düşmelerine yol açmışlardır. Yunan kuvvetlerinin işgal ettikleri yöre halkı, maruz kaldıkları işkence, katliam ve yağma karşısında ilk iş olarak yöreyi terk etmekte çare aramışlardır. Soma Belediye Başkanı *Osman Nuri* 20 Haziran 1919 tarihinde gönderdiği telgrafta¹⁴⁴; "*...Bugün Bergama kasabası Yunan askeri tarafından işgal edildiği, Menemen kazasında kaymakam da dahil olduğu halde icrâ edilüb katliâma bir nazîre yapılmak üzere Bergama kazasının da işbu işgâli esnâsında, asâkir-i Yunaniyye fitratlarında merkûz olan vahşeti zavallı ve masûm İslâm ahâlî üzerinde tatbîk etmek suretiyle hütûn âleme gösterdi. Binâenaleyh bu muamele-i elîme kazâ-yı mezkûrda erkek, kadın, genç ve ihtiyar, çoluk ve çocuk elli bini mütecâviz halkın zelil ve şefîl bir sûretde bütûn dünyaca muhterem tutulan yalnız ırzlarının muhâfazası maksadıyla hicretlerine sebebiyet verdi*" demek suretiyle halkın yerlerini terk etmelerinde Yunan askerinin icra ettiği katliamlara vurgu yapmaktadır.

¹⁴¹ HTVD, S:21, Vesika No:545.

¹⁴² Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç", s.492.

¹⁴³ Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s.33.

¹⁴⁴ BOA DH KMS. 52-2/52(1-7)

Karesi Polis Merkezi memurluğunun 9 Temmuz 1919 tarihli raporuna göre. İzmir'in işgali ve işgali müteakip Yunan askerlerinin işgal ettikleri kaza ve köylerde katliam yaptıkları, yağma ve tecavüzat neticesinde yüzbinlerce İslâm ahâlisinin Bandırma, Kirmastı ve Bursa yönüne doğru hicret ettikleri ve sefil bir şekilde camii, medrese ve istasyon meydanlarında kaldıkları anlaşılmaktadır¹⁴⁵.

Demirci Mehmed Efe, 11 Kasım 1919 tarihinde göndermiş olduğu telgrafta, Aydın'dan başlayarak Antalya ve Isparta'ya kadar olan bölgede elli bine yakın Müslüman muhacirin bulunduğunu ifade etmiştir¹⁴⁶.

Yunan birlikleri işgal ettikleri yerleri hemen tahliye etmek tavrını da sergiliyorlar, bir an önce işgal bölgelerinin boşaltılmasını sağlamaya çalışıyorlardı¹⁴⁷. İnsanlara o kadar büyük bir şiddet uygulamaktaydılar ki, örneğin; Yunanlar Menderes nehrinin güneyine top ve mitralyözlerle saldırmış, buradaki köyleri tamamen yakmışlar, Çine kasabası ve buna bağlı köylerdeki insanlar heyecana kapılarak yapılan nasihat ve telkinlere rağmen mal ve konutlarını terk ederek göç etmeye başlamışlardır¹⁴⁸.

Yunanların yaptıkları baskı ve katliamlar neticesinde boşalttıkları bölgelere dışardan getirtilen Rumları yerleştirmeleri konusunda, Harbiye Nazırı'nın aşağıdaki yazısı, Yunanların uyguladığı plânı göstermesi bakımından önemlidir¹⁴⁹:

"Son günlerde Yunanların müteaddid vapurlarla Tekfurdağı ve civarına bir çok Rum getirip bunları Müslüman köylerinde iskan etmekte, şiddetli tazyikât yüzünden Müslümanların varını yoğunu bırakarak İstanbul'a ihtiyar-ı hicret etmekte buldukları gazetelerde okunuyor. Bir kaç ay evvel Beykoz, Gekbuze civarında yapılan tedhişât yüzünden oralaradaki bir çok köylülerin öteye beriye dağıldıkları ve hatta bir kısım kurranın hak ile yeksan olduğu ve yine biraz evvel Karamürsel, Yalova'da bir çok Müslüman köylerin tahrib edildiği ve Bandırma, Erdek'te de Müslümanlara karşı vakayi-i facia ikâ edildiği Bayramiç, Ezine cihetlerinde silah taharrisi bahanesiyle İslamlara pek ziyade tazyikât yapıldığı malûm-ı devletleridir. Bütün bu ahvâl ve icraatın

¹⁴⁵ BOA DH EUM AYŞ, 14/120 (1-6).

¹⁴⁶ BOA DH KMS, 52-5/9 (2).

¹⁴⁷ BOA HR SYS, 2611/2 (1-66). Nazilli Kaymakamı Hasan Bey'in 1 Temmuz 1919 tarihli telgrafi için bkz. BOA DH KMS, 52-2/83 (1).

¹⁴⁸ Aydın Mutasarrıf Vekili'nin Çine'den gönderdiği 6 Temmuz 1919 tarihli telgraf için bkz. BOA DH KMS, 52-3/12 (2).

¹⁴⁹ BOA HR SYS, 2620/58 (1)

Boğazlar'da ve Marmara havzasında sakin Müslümanları müretteb bir plân dairesinde tedricen tehcir etdirerek asırlardan beri cihan siyasetinde pek mühim bir amil olan Bahr-i Sefîd/Bahr-i Siyah tarîk-i bahrisi tarafeyninde sakin Müslüman anasının imhası ve yerlerine gayrimüslim kitlenin ikâmesi maksadına mübteni olduğunu gösteriyor. Binaenaleyh bundan böyle de kasden bir takım ufak ve ehemmiyetsiz sebebler ihdas edilerek bu imha ve tazyik siyasetinin takibine devam edileceğine şüphe edilmemelidir.

Bu elim halin Meclis-i Hâss-ı Vükelâ'da tezekkürüyle tedabir-i mania ittihazına teşebbüs buyurulması menut-ı irade-i fahimâneleridir. Ol babda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

13 Kanun-ı Evvel 1336.

Harbiye Nazırı"

Görüldüğü üzere, aşırı Yunan baskısı sebebiyle Beykoz ve Gebze'ye bağlı köylerde yaşayan insanlar göç etmişler ve bu köylerden birçoğu yerle bir edilmiştir. Yunanlar, Tekirdağ ve civarındaki bu köylere vapurlarla getirdikleri Rumların yerleştirmişlerdir. Yunanların bütün bunlardan asıl maksadının da Boğazlar ve Marmara havzasındaki Müslümanları imha ve tehcir etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Yunanların ve yerli Rumların Doğu Trakya'da yapmış oldukları baskı ve katliamlar neticesinde kaçmak ve göç etmek imkânı bulabilen binlerce Türk Bulgaristan'a ve İstanbul'a sığınmak zorunda kalmışlardır. Bunların yerlerine Yunanistan ve diğer yerlerden Rumlar getirilmekte, bunlar Türklerin evlerine yerleştirilmekteydiler¹⁵⁰. Yine Trakya'da Yunanlar, Müslüman köylerine baskınlar yaparak erkekleri kolları bağlı olarak bilinmeyen yerlere götürmekte, bu zulümden korkuya kapılan Trakya ahalisi de köylerini terk ederek ormanlara ve dağlara dağılmaktaydılar¹⁵¹.

Edirne ileri gelenlerinden 18 kişi Haziran 1922 başlarında Atina'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Edirne halkından her gün 50-60 kişi toplatılarak Selanik taraflarına sürülmekteydiler¹⁵².

Manisa'nın işgali sırasında kasaba ve köylerde Müslümanlara karşı katliam uygulanmış. Manisa-Akhisar demiryolu güzergahında bulunan Hacı Rahmanlı ve

¹⁵⁰ Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, Trakya Cemiyeti, İstanbul, 1338, s.15.

¹⁵¹ BOA DH KMS, 62/78 (1-8).

Kapaklı köyleri de dahil diğer bütün köylerde Müslüman nüfus katledilip mallarına el konulmuştur. Yunan askerleri ayrıca, bağ ve bahçelerinde çalışırken tutuklanan yüzlerce Müslümanı İzmir üzerinden Atina'ya göndermişlerdir. Mısır'da esirken İngilizlerce serbest bırakılan yüz altmış kadar Müslüman da Manisa'da Yunanlar tarafından tekrar esir edilmiş, ağır şartlarda çalıştırılan bu esirler gıdasızlık ve işkence yüzünden vefat etmişler, halkın sahip olduğu binek ve yük hayvanları ile nakil vasıtalarına el konulmuştur¹⁵³. Bu ve buna benzer hareketler, çevre halk arasında korku ve endişeye yol açmakta, bu nedenle insanlar buldukları yerden daha güvenli yerlere göç etmeye başlamaktaydılar.

İnsanları yerlerinden etmek, onları sürmek, muhacir durumuna düşürmek; Yunanlar, yerli Rum çeteleri ve onlarla ortak hareket eden Ermeni çeteler için yeterli olmamıştır. Zaten her şeyini kaybeden, bütün varlıklarından vazgeçmiş olan bu insanlara göç yollarında da ikinci darbeyi indirmektedirler. Müslüman halkın tehciri sırasında insanların yanlarına aldıkları eşyalar da gasp ve yağma edilmekte, ırz ve namuslarına tecavüz edilip bir kısmı öldürülmektedir¹⁵⁴.

III.3.2. İşkence ve Katliam

İşkence arzusu, Yunan askerleri ile Rum çetelerinin ilkel ve vahşi duygularının dışı vurulmuş şekli olarak sergilenmiştir. Öldürmeye kastettikleri kimseyi önceden çeşitli şekillerde işkenceye tâbi tuttıkları gibi, öldürdükten sonra da parçalama, organlarını kesme, koparma veya ağaçlara asma gibi insanlık dışı davranışlarıyla, kin ve nefret duygularının boyutunu ortaya koyuyorlardı.

¹⁵² Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, s.26.

¹⁵³ BOA DH KMS, 49-1/80 (1-8). 28 Haziran 1920'de Manisa Jandarma Taburu Kumandanlığı tarafından gönderilen rapor için bkz. BOA HR SYS, 2618/23 (1)

¹⁵⁴ Yunan birliklerinin, Orhangazi'de tehcir edilen insanların kalan mallarını Rum ve Ermenilere satıp, sekiz yüz hanelik kazayı tamamen yaktıkları, Çeltikçi ve Gedelek köylerini ablukaya alarak halkı eşyalarını bırakıp dağlara kaçmaya mecbur ettikleri, kaçamayan yirmi kişi ile Gedelek köyü ahalisinin yarısını el ve ayaklarını kesmek, gözlerini çıkarmak ve tecavüz etmek gibi türlü işkencelerle katlettikleri hakkında bkz. BOA HR SYS, 2623/69 (1-7). Gemlik'e bağlı Haydariye ve daha bir çok köyden kaçarak İstanbul'a gitmek üzere Küçükkuşla köyü civarındaki Elmalık mevkiinde toplanan ve çoğunluğunu hamile ve bebekli kadınlarla çocukların oluşturduğu bin yüz kişi, Yunan mitralyöz taburu ve Rum eşkiyaları tarafından ablukaya alınarak mitralyöz ateşiyle katledilmişlerdir. Aşair ve Muhacirin Müdiriyyet-i Umumiyesi'nin raporu için bkz. BOA HR SYS, 2624/64 (1)

Hiçbir suçu olmayan, tarlasında çalışan zavallı Türk köylüsünü zevk için öldürüyorlardı. 3-4 yaşındaki çocuk, hamile bir kadın yada yaşlı bir nine hiç fark etmiyordu. Bunları dahi en acımasız işkencelerle öldürmekteydiler.

Kuşadası Kaymakamı'nın 30 Haziran'da gönderdiği ve acilen yardım istediği telgrafa göre; Selçuk ve Aziziye şimendifer çalışanları, Müslüman yolcuları ile birlikte trenlerden indirilerek işkence ve tecavülden sonra öldürülmüşler, sadece Aziziye'de beş yüz Müslümanı katletmişlerdir. Telgrafta ayrıca, Büyük Menderes nehrinde binlerce Müslüman cesedi bulunduğu ifade edilmektedir¹⁵⁵.

Yunan birlikleri, Aydın'ın işgalinde çok büyük bir katliam uygulamışlardır. *Balatacık İstasyonu*'nda trenden indirdikleri yüz otuz Türk'ü, kadınlara kocalarının gözü önünde tecavüz ettikten sonra toplu şekilde katletmişler, işgal ettikleri köyleri ateşe verip ele geçirdikleri Müslümanları kadın, çocuk ayırmadan yakarak öldürdükten sonra

¹⁵⁵

"Dâhiliye Nezâretine;

"...Kuşadası kazasının nisf-i Yunan askeri, nisf-i diğeri İtalya askeri işgâli altındadır. Bütün şimendifer güzergâhlarında bulunan Yunan askerleri düne kadar cenah-ı şefkatinde yaşayan kazaya tâbi Selçuk nâhiyesi Rumlarıyla beraber İslam karyelerini yağma, hanelerini tahrib hayvanat ve emval-ı menkulelerini gasbetmekle beraber ahali-i İslamiyyeyi tagrib ve katl ve her türlü tecavüz ve tahkiratı icra etmişlerdir.

"İzmir'de binlerce mülhakat İslamları hapsedilmiştir. Selçuk ve Aziziye şimendifer müstahdemini ellerindeki silahlarla İslâm yolcularını hayvan gibi öldürüyorlar. Şimendiferden çıkarılan İslâm kadınları ve erkekler ötede beride tazyik ve maruz-ı tecavüz, gece vakti bir kısmı ortadan gaib ediliyor. Denizli, Çal, Muğla, Milas taraflarından İzmir'e gelen yahud avdet eden ihtiyâr İslam yolcuları ve kadınları soyuluyor bir kaç katlediliyor. Kuşadası metropolid vekili tarafından Kuşadası Rumlarına Yunan askeri elbisesi tevzi edilerek birer birer Yunan askerlerine ilhak etdirilmek üzere teşkilat, kuvveden fiile çıkaracağı sırada hükümetin icraatı ile elbiseler derhâl müsâdere olunmuştur. Çocuğunu, ailesini, malını gaib eden yüzlerce İslamlar Kuşadası'nın İtalya muntikasına ilticaya mecbur olmuşlardır. Her türlü fenalığı Türk'ün mahvını icraya çalışan Selçuk Rumları, Aydın'a kadar bütün güzergâhları idareleri altına alarak muntazaman çeteler teşkil ile gece ve gündüz İslamları öldürmektedir. Rumlar umumiyetle hükümete isyan etmiştir. Bütün hanelerine bütün Rum karyelerinden büyük mîkyasda esliha ve mühimmat depo edilmiştir. İzmir'den, Yunanistan'dan her gün top ve mühimmat gönderilmektedir. Şimendiferler la-yenkati Rumlar için işliyor. İzmir'den Aydın'a kadar bütün safahatıyla Yunan vahşeti devam ediyor...

"...Aziziye şimendifer istasyon memurunun adamları tarafından her gün gelen geçen yolcular soyulup mahzenlere habs ve bir vesile ile taarruz edilmektedir. Yunan zabıtları ale'l-umum ahlaksız olduğundan her türlü tecavüzü İslamlara revâ görüyorlar. Aileleriyle beraber bir kaç Osmanlı zabiti ve kaza dahilinde beş yüzü mütecaviz İslam katledilmiştir. Asâr-ı cürmiyye ile imha edilmiştir. Yerli Rumların melaneti bütün şiddetle devam ediyor. Aydın ve civarı ihrak edilmiştir. Ahalisi katliama maruz kalmıştır. Büyük Menderes nehri binlerce İslam cesedleriyle doludur. Yunan askeri bütün o civarı bombardıman etmektedir. Telefât ve zayıat ve katl-i nüfus hesabsızdır. Müteaddid mahallerde yangın zuhûr etmiştir. Bütün İslamlar ye's-i mutlak içindedir. Aydın'dan itibaren her gün fecayii devam ediyor... altmış bin kadın, çocuk, erkek karyelerde ağaçlar altında açıkta bulunuyor. Kan ve ateş ve sefalet içinde kalan Aydın ve Söke ve Kuşadası civarı Yunan vahşetlerinden kurtulup her taraftan feryadları devam ediyor. Her taraftan telgraf telleri kat edilmiştir. Aydın vilayeti Yunan sansürü ihata etmiştir. Muhabere mümkün değildir. İslamlar icraat-ı samilerine ağlayarak istirham ve istid'a etmekte oldukları maruzdur. 30 Haziran 335 Kuşadası Kaymakamı Mehmed". BOA DH KMS, 52-4/3 (17).

kuyulara atmışlar, evlere girerek kadınlara zorla tecavüz edip koca ve çocuklarını katletmişler, Müslümanların oturduğu semtlerin sularını kesmişler, gayrimüslim halka, Müslümanlardan ayırmak maksadıyla, fes yerine zorla şapka giydirmişler, Kuva-yı Milliye ile yaptıkları savaşı katliâma dönüştürmek için önce Müslüman mahallelerini yakıp yangından kaçmak isteyenleri minare gibi yüksek yerlere yerleştirdikleri top ve mitralyözlerle öldürmüşler, üç gün süren bu katliâma İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileri de şahit olmuşlardır. Burada yenilerek geri çekilen Yunanlar, takviye kuvvet alıp tekrar Aydın üzerine yürüyerek yol üzerinde bulunan İslâm köy ve kasabalarını yakmışlar, kaçamayan çocuk, kadın ve yaşlıları öldürmüşler, kaçabilenler ise İtalyan işgali altındaki bölgeler ile dağlara ve ovalara iltica etmişlerdir. Yunan askerlerinin yaptığı bu katliama yerli Rumlar da katılmışlardır¹⁵⁶.

Yunanlar, Nazilli'nin işgali süresince ve tahliyesi esnasında Müslümanlara karşı vahşice bir zulüm uygulamışlar, 240 civarında Müslümanı katletmişler, Aydın'ın tahliyesinde ise Müslüman mahallelerini tamamen yakarak binlerce Müslümanı katletmişler, milyonlarca liralık malın yok edilmesine sebep olmuşlar, yanlarında götürdükleri mutasarrıf, hâkim ve diğer üst makam memurlarından da bir daha haber alınamamıştır¹⁵⁷. Denizli Mutasarrıfı *Faik Bey*'in 12 Temmuz 1919'da gönderdiği telgrafa göre; Yunanlar, Aydın ve Nazilli'yi işgalleri sırasında iki binin üzerinde Müslümanı ve üç-dört yüz civarında Hıristiyanı katletmişlerdir¹⁵⁸.

Yunan askerlerinin, işgal ettikleri yerlerde uyguladığı katliamlar son derece vahşice icra edilmekteydi. Örneğin, Akhisar'da bir çiftlikte bulunan *Halit Paşa* ve beş arkadaşını, vücutlarını ikiye ayırmışlar, kulak ve burunlarını kesmişler ve gözlerini

¹⁵⁶ BOA HR SYS, 2611/1 (1, 3-4). Ayrıca bkz. **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlar Tarafından İşgali**, s.32. Yine Aydın'ın işgali sırasında; Yunanların oluşturdukları yerli Rum çeteleriyle insanları, çocuklar da dahil olmak üzere, katledip kadınlara tecavüz etmişler, Menderes'e de saldırıp minarelere ve hakim binalara koydukları topraklarla şehri yakmışlar, yangından kurtulmak için dışarı çıkmak isteyen kadın ve çocukları mitralyöz ateşiyle öldürmüşler, korkudan evlerinden çıkamayanlar ise yanarak ölmüşlerdir. Katliamdan kaçabilen Müslümanlar, Çine ve Denizli istikametine geçmişler, geri kalanlar ise topluca katledilmişlerdir. BOA DH KMS, 52-3/25. Aydın ve çevresinde yapılan diğer katliamlar için bkz. BOA DH KMS, 52-3/71 (1-37).

¹⁵⁷ BOA DH KMS, 52-2/83 (1). Yine Yunan askerleri, Nazilli'yi boşaltırken yollardan topladıkları yüz kadar Müslümanı katletmişlerdir. BOA DH KMS, 52-3/10. Yunanlar, Nazilli'yi boşalttıktan sonra da uçaklarla bölgeyi bombalamışlardır. BOA DH KMS, 52-3/40 (1-7).

¹⁵⁸ BOA DH KMS, 52-3/29. Ödemiş'in Dede ve Fata köylerini yakıp Müslüman olan halkını katletmişlerdir. BOA DH KMS, 54-3/19 (1-4). Ayrıca bkz. BOA DH KMS, 54-3/12 (1).

oymak suretiyle katletmişlerdir¹⁵⁹. Bununla birlikte Yunanlar, Aydın'a iki saat mesafedeki *Karatepe Köyü* halkını camide toplayıp, camiyi ateşe vermek suretiyle yakmışlar ve bu yangında iki yüz kadar Müslüman yanarak ölmüştür¹⁶⁰.

Yunanlar işgal ettikleri yerlerde öncelikle halkın elindeki bütün silahlara el koyarak onları savunmasız durumda bırakıp daha sonra katliamlarını yapmaktaydılar. Orhangazi ve Yalova'da yaptıkları katliamdan önce de halkın elindeki bütün silahlar toplanmış ve bunlar Rum çetelerine dağıtılmıştır¹⁶¹.

İngilizlerin, işgal ettikleri Gemlik'i Yunan müfrezelerine bıraktıktan sonra Müslümanların, Gemlik'i kuşatan Yunan askeri tarafından Gemlik dışına çıkmalarına izin verilmemiş, silah aramak bahanesiyle zorla girilen evler Yunan askerlerince soyulmuş, halkın yüzde doksanı sebepsiz yere sopa, kamçı ve dipçiklerle dövülmüş, idama mahkum edilmek için iplerle bağlı olarak götürülen ahalinin ileri gelenlerinden on üç kişi *Gemlik-Yunan Kumandanlık Dairesi* tarafından serbest bırakılmıştır. Bu arada, Gemlik şosesi üzerinde on beş gün içerisinde elli kişi kaybolmuştur¹⁶².

Yunanların Trakya'da yürüttüğü tedhiş ve terör faaliyetleri de bölgeyi Türklerden arındırmak ve Rumları çoğunluk göstermek şeklinde kendini göstermiştir. Yunanların Trakya'da yaptıkları Eylül 1921'e ait mezalim raporları¹⁶³ incelendiğinde; *Trakya Cemiyeti İhtilal Komitesi* azası oldukları iddiasıyla Lüleburgaz müftüsüyle beraber dört Müslümanın idam edildiği, Hayrabolu müftüsüne, ayağına ip bağlanarak yerde sürüklemek suretiyle, işkence yapıldığı, Çerkesköy'de genç Müslüman kadınlara tecavüz edildiği, yine Çerkesköy'de tutuklu bir Müslümanın boğazına kaynar su dökülerek, *Mandralı Hafız Cemal Efendi*'nin avucuna ateş konarak öldürüldüğü, Uzunköprü'nün *Hamidiye Köyü*'nde bir Müslüman kadının kocasına ait silahların yerini söyletmek için ayaklarından asılarak ateşte yakıldığı, yine Silivri'nin *Seymenler Köyü* birinci ve ikinci muhtarlarının da sözde Türk çetelerin yerlerini söyletmek için işkence yapıp dövüldükleri, Kırkkilise ve Edirne hâpishanelerinde mahpus Türklere işkence edildiği, bazı mahpusların Milas adasına sürüldükleri, pek çok yerde esnafa işkence

¹⁵⁹ BOA DH KMS, 52-3/24 (1).

¹⁶⁰ BOA HR SYS, 2631/34 (1)

¹⁶¹ BOA HR SYS, 2619/35 (1-4).

¹⁶² Umurbey Köyü ileri gelenlerinin telgraftı için bkz. BOA HR SYS, 2618/44 (2)

¹⁶³ Trakya'da meydana gelen mezalim ile ilgili raporlar için bkz. BOA HR SYS, 2541/3, 5 (1-21).

edilip mallarının yağmalandığı. Çorlu'da hapsedilen ve isimleri tesbit edilen yirmi bir Türkün yapılan işkencelerden öldüğü, Türklere yapılan mezalimi protesto eden Yunan milletvekillerinin tutuklandıkları, Türklerin yaptığı iddia edilen olaylar hakkında tahkikat yapan Fransızların Türklerin masum olduğunu rapor ettikleri, Trakya'da Rum nüfusun çoğunluğunu sağlamak amacıyla Müslümanlara yapılan baskıların şiddetlendiği, göçe başlayan Müslüman halkın yollarda soğuktan ve açlıktan daha perişan bir hale gelecekleri düşünülerek göçe engel olunması gerektiği, Bulgar hududuna yakın yirmi beş Türk köyünün abluka altına alınıp dışarı ile irtibatının kesildiği, Bulgar çeteleriyle işbirliği yaptıkları bahanesiyle binlerce Müslümanın hapishanelere konulduğu ve yaralıları haricindekilerin ağır işlerde çalıştırıldığı, bir çok kişinin dayak ve işkenceden öldüğü görülmektedir.

III.3.3. Gasp ve Yağma

Yunan birlikleri herhangi bir yerleşim yerini işgal süresince veya bu yerleri boşaltırken ilk olarak halkın elinde bulunan ulaşım araçları ve hayvanlarını gasp ediyorlar. Bundan sonra evleri basıp ev halkına ait para, ziynet, halı, kilim vb. değerli ve işlerine yarayan eşyaları zorla alıyorlardı¹⁶⁴. Mağaza ve dükkanları da yağma ettikten sonra halkın elinde bulunan ulaşım araçlarına da el koyarak ele geçirdikleri eşya ve zahireyi yükleyip götürüyorlardı. İşlerine yaramayan yada götüremediklerini de kırıp parçalıyor veya yakıyorlardı. Yunan işgal kuvvetlerinin yaptıkları soygunların ardından Rum ve Ermeni çeteler gelerek kalan eşya varsa onları almakla beraber Yunan askerine rehberlik ederek soymadık ev bırakmıyorlardı.

Yunan askerlerinin *Menderes Nehri*'nin kuzeyinde bulunan altmış köyde gasp ve yağma yaptıkları ve burada el koydukları eşya ve paranın dışında altmış bin civarında hayvanı da alıkoydukları tespit edilmiştir¹⁶⁵.

¹⁶⁴ **BOA DH KMS**, 52-2/83 (1). Trakya bölgesinde yapılan gasp ve yağma için bkz. **BOA HR SYS**, 2602/50 (1-7). Yunan birlikleri, Salihli ve çevre köylerde ev ve dükkanları soyup, bağlara, para ve mücevher dahil her türden eşyaya ve hayvana el koymuşlardır. **BOA HR SYS**, 2603/59 (1-2). Ayrıca Yunanların Salihli ve çevresinde yaptığı zulüm ve tecavüzler için bkz. **BOA DH KMS**, 52-5/70 (1-5)

¹⁶⁵ Aydın Mutasarrıflığından 25-30 Temmuz tarihleri arasında gelen telgraflar için bkz. **BOA DH KMS**, 52-3/71 (1-37).

Yunan işgal kuvvetleri, *Demirci*'ye girdikten sonra soyulmadık dükkan ve mağaza, kapısı kırılarak girilmedik ev bırakmamışlar, para, mücevherat ve işe yarayan eşyaları gasp edip beğenmediklerini kırmışlardır¹⁶⁶.

Yunan askerleri bir bölgeyi işgal ettiği zaman hemen ardından yerli Rumlar da bölgeye gelmekte ve ahalinin ellerinden mal ve hayvanatlarına el koymaktaydılar. *Yalova* ve civarında da buna benzer bir hadise yaşanmış, ahalinin bütün hayvanlarına el konulmuş, yağma için Yunan askerlerinin ardından çuval ve öküz arabalarıyla giden yerli Rumlar tarafından Müslümanların mallarına el konulmuştur¹⁶⁷.

Ödemiş'i işgale gelen Yunan askerleri, civardaki birçok köyü ve kaza merkezinde çok sayıdaki evi ateşe vermişler, ele geçirdikleri Müslümanları öldürüp mallarını yağmalamışlardır¹⁶⁸.

*Yenişehir*¹⁶⁹ ve *İnegöl*'ün Yunan kuvvetlerince işgal edilmesinden cesaret alan Rum halkı, Bursa'ya bağlı civar köyleri yağmalayıp toplam bir milyona yakın hayvan ile pek çok eşyaya el koymuşlardır¹⁷⁰. Bu konu ile ilgili olarak Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı şu şekildedir:

"...13 Teşrin-i Sani sene 336 tarihli ve 818, 50476, 380, 112218 numrolu tezkireye zeyldir. Evvelce Yenişehir ve İnegöl kasabalarının Yunaniler tarafından işgal edilmiş olmasından cesaret alan yerli Rum ahali tarafından Bursa'ya bir milyona karib hayvanat ve pek çok arabalarla eşya-yı beytiye nakledilmekte olduğu ve bunların lade't-tahkik Pamucak, Derbend, Susurluk ve mütecâvir köylerden yağmagerlik suretiyle elde edildiği anlaşıldığı ve Bursa ovasının bu misillü hayvanatla dolu bulunduğu ve koyun sürülerinden bir kısmının Gölcük yani dağ yolunu takiben Timurtaş cihetlerine götürüldüğü ve kura-yı mezkure Rum ve Ermeniler tarafından yağma edildiği ve gash-ı garete İznik cihetindeki gayrimüslim ahalinin de iştirak etdikleri ve Beypinar Papazca

¹⁶⁶ BOA HR SYS, 2621/23 (1-3).

¹⁶⁷ BOA HR SYS, 2619/45 (1-3).

¹⁶⁸ Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'in 4/5 Haziran 1919'ta gönderdiği telgraf için bkz. BOA DH KMS, 52-2/21 (1). Selçuk Rumları tarafından oluşturulan çeteler de bölgede gasp ve yağma faaliyetleri yürütmüşlerdir. BOA DH KMS, 52-4/3.

¹⁶⁹ Yenişehir'in Yunanlar tarafından işgali sırasında orada bulunan Müdde-i Umumi Hasan Aşkî Bey'in ifadesine göre; Yunan askerinin Yenişehir'den çekilmesini takiben hükümet ve belediye dairelerinin bombalanmış, çarşının tamamen yakılmış, kaza ve kazaya bağlı yakılan yirmi kadar köyün eşya ve hayvanları, cami halı ve seccadeleri Rum ve Ermeniler tarafından gemilerle Gemlik'e götürülmüştür. İfade tutanağı için Bkz. BOA HR SYS, 2621/22 (1-2).

¹⁷⁰ Bölgedeki Yunan mezalimine ait dosyalar için bkz. BOA DH/İ-UM, 23-31/14-22.

ve Köprühisar köylerinin ihrak olunduğu ve ahali-i İslamiyeye aid nukûd ve her nevi eşyanın garetine devam edilmekte olduğu jandarma alayı kumandanlığının iş'arına atfen Hüdavendigâr vilayetinden bildirilmiş olmağla iş'ar-ı sabık vechile icabının bir an evvel icrasıyla ahali-i ma'sumenin muhafaza-i hukuku esbabının istihsali ve neticeden malumat itası babında emrû fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Dâhiliye Nazırı Namına Müsteşâr"

İşgal edilen bölgelerde Rum çetelerinin de gasp ve yağma faaliyetlerinde bulduklarına bir örnek Yalova'da meydana gelmiştir. Yalova'da faaliyet gösteren Rum çeteleri Yunanlarla birlikte *Dereköyü'nü* basarak silahsız masum ahaliyi kadın çocuk ayırmadan katletmişler, ahalinin bütün mal ve hayvanlarını yağmaladıktan sonra köyü tamamen yakmışlar, ölenlerin cenazelerinin defnine dahi izin verilmemiştir¹⁷¹. Yine Yerli Rumların yaptıkları yağmayı göstermesi bakımından Gebze Belediye Başkanı *İzzet Bey'in* aşağıdaki telgrafı önemlidir¹⁷²:

"Sadaret-i Uzma'ya

Gekbuze havalisinde bulunan Yunan kıtaatının öteden beri bâ-husus şu günlerde irtikab eylediği zulüm, itisaf, gasb, garet tahammülsüz bir dereceye gelmiştir. Sırf İslam olmakdan başka kabahati olmayan kura ve kasaba ahalisinin emvalini, müsellahan askerle beraber getirdikleri Yeniköy Rumlarıyla müştereken Yunan askeri tarafından cebren gasb ve kahvehane ve sokaklarda ele geçirdikleri eşhası suret-i faciada darb ve hanelere cebren duhûl ile ma'sume kadınlara varıncaya kadar sopa ve süngüler altında inletmek cür'et ve cesaret gösterilmektedir ki ahaliyi zabitan ve efradına selam durmak ve vermek mecburiyetinde bulundurmaları gibi milel-i mütemeddinenin hiç birisinde görülmeyen ve işidilmeyen ahvalden dolayı ahaliyi darb ve tahkir etmekte olmaları yapılan zulmün ufak misalidir. Bu ise sırf imha ve ahz-ı intikam maksadına matuf bulunduğundan müheyya-yı hicret olan biçare mazlum bigünah ahalinin cangâhına vurulmak istenilen zehirli hançerlerden tahlisi esbabına acilen tevessül buyurulmasına ahali namına müsterhamdır.

Gekbuze Belediye Reisi İzzet"

¹⁷¹ BOA HR SYS, 2621/14 (1).

¹⁷² 6 Ocak 1921 tarihli telgraf için bkz. BOA HR SYS, 2620/18 (1).

Karamürsel Eytam Müdürü *Hüseyin Hilmi Bey*'in ifadesine göre; Yunanlar, Karamürsel'i işgalleri sırasında kasabadaki bütün çarşı ve dükkanları yağmalamışlar, kendi evinden de bir çok değerli eşya Yunan askerleri tarafından çalınmıştır¹⁷³:

"...Kulları Karamürsel Eytam Müdürlüğü'nde bulunduğum esnada sene-i marufenin Teşrin-i Evvel'i yirmi üçüncü cumartesi günü Yunan kâtaatı kasaba-i mezkureyi işgal edüp çarşıdaki dekâkîn ve mağazaları şikest ve bütün emval-i ticariyeyi yağma ve garat eyledikleri hengamda hanemin de odalarını sandık ve konsol kilidlerini kırarak merbut müfredat defterinde cins ve kıymetleri muharrer eşya ve nukûd ile aileme aid ve pek kıymetdâr mücevherât ve zînetleri de bilâ-fütûr güpegündüz aşikâre ve vahşiyâne ahzu gasbetdikleri ve keyfiyet esasen Düvel-i Mü'telifece de mütehakkık bulunmakta ise de böyle vahşiyâne gasb-ı emval ve garata düvel-i mütemeddinenin razı ve kail olamayacakları bedihi bulunduğundan hukûk-ı düvel ve asr-ı hazır-ı medeniyyete külliyyen mugayir bulunan işbu kanun-şikenâne icrâ etdikleri zulüm ve itisaflarının lütfen Düvel-i Mü'telife mümessillerine ismâıyla merbut defterde muharrer maddi ve manevi düçar etmiş oldukları iki yüz yetmiş bin beş yüz gurus zarar ve ziyanının Yunan Hükümeti'nden tazminiyle giriftar olduğum şefalet ve mağduriyetden tahlisim esbabının istikmâline delâlet ve inâyet buyurulması habında emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Karamürsel Kazası Eytam Müdürü *Hüseyin Hilmi*"

Yunanların yağma yöntemlerinden biri de; Müslümanların evlerinden bir şekilde çıkılmalarını sağlamak, ardından da yerli Rumların boşalan evlere girmek suretiyle gasp ve yağma yapmalarıdır. İzmit'te de bu şekilde yağma hareketleri yapılmakta idi. İzmit Yunan Kumandanlığınca eli silah tutan Müslümanların sabah ve akşam polis karakollarına görünmeleri emrediliyor, bu emir üzerine bütün erkekler de *Muhafazahane* denilen yerde toplanıyorlardı. Yunanların bu uygulamalarından cesaret alan yerli Rumlar da boşalan evleri yağma ediyorlardı¹⁷⁴.

Yalova ve Orhangazi'nin köylerinde Yunan birlikleri ve çeteleri tarafından yapılanlarla ilgili olarak Hariciye Nezareti'ne gönderilen raporlara göre; Yunan askerleriyle yerli Rumlardan oluşan çeteler, Orhangazi kazasına bağlı Müslüman köylerine saldırarak halkın para, eşya ve hayvanlarını yağmalayıp köylerini yakmışlar

¹⁷³ BOA HR SYS, 2623/28 (1-2).

¹⁷⁴ BOA DH KMS, 60-2/2 (1-5).

ve kadınlara tecavüz etmişlerdir¹⁷⁵. *Narlı* ve *Kırcaali* köylerinde bir tek Müslüman kalmamacasına katliam yapılmış ve *İtilaf Devletleri Tahkik Heyeti*'nin gözü önünde bile halkın elinden zorla hayvanları alınmış, Gemlik ahalisinden yetmiş yaşlarındaki bir kadına ahali önünde on beş Yunan askeri tarafından tecavüz edilmiştir. Ayrıca, Çanakkale'ye bağlı *Çanpazarı* nahiyesini abluka altına alan Yunan kuvvetleri ve yerli Rumlar, nahiyeden on kadar Müslümanın evini tahrip edip eşya, para ve kıymetli ne varsa yağmalamışlardır. *Bayramiç*'teki Yunan kuvvetleri, *Hacı Bekirler*, *Muratlar*, *Hacı Kasım* köylerini basarak ev ve camileri talan etmişler. kıymetli eşya, para ve hayvanlarını çalmışlardır. *Kolfaköy*'e gelen Yunanlar, manifatura ve bakkal dükkanını yağmalayıp, birçok ev eşyası ve hayvanı gasp edip *Çavuşköy*'ü tamamen yağmalamışlar. köylerden çaldıkları kilim ve halıları *İkizçeşme* mevkiinde ısınmak maksadıyla yakıp, gasbettikleri hayvanları yemişlerdir¹⁷⁶.

Yunan işgali altında bulunan *Söke* ve *Kuşadası*'nda Müslümanların sayısı uygulanan baskı neticesinde gün geçtikçe azalmış hatta *Söke*'de, 12 Haziran 1922 itibariyle üç yüz altmış kişi kalmıştır. Bunun üzerine yörede yaşayan Müslümanların bütün eşya ve mallarına el konulmuştur. Eşrafın mal ve mülkü gasp edilmiş. Müslüman halkın her türlü eşya ve malları çalınmış, bütün taşınabilir eşyaları trenle İzmir'e, *Kuşadası*'ndan da Sisam ve Yunanistan'a gönderilmiştir¹⁷⁷.

III.3.4. Irz, Namus ve Mukaddesata Tecavüz

Yunanlar, bir ulusa karşı yapılmaması gereken iğrençlik adına ne tür hareket tarzı varsa hepsini çekinmeden yapmışlardır. Irza, mukaddesata tecavüz, uygar bir milletin askerinin yapacağı hareketler değildir. Türk bayrağını paspas olarak kullanan bir ulusun¹⁷⁸ en az kendi bayrağına da saygısı o kadar olur. Nitekim mağlup olup kaçarlarken bir çok yerlerde Yunan bayrak ve sancaklarını bırakarak gitmişlerdir.

¹⁷⁵ BOA HR SYS, 2625/16 (1-7).

¹⁷⁶ Rapor ve zabıt varakaları için bkz. BOA HR SYS, 2624/80 (1-13).

¹⁷⁷ 12 Haziran 1922 tarihli raporlar için bkz. BOA HR SYS, 2631/77 (1-3).

¹⁷⁸ Öldürülen bir Yunan subayının cebinden çıkan hatıra defterinde, Türk bayrağının Kızılhaç Hastanesinin eşğine serildiğini ve ayaklarını sildiklerini, yine Aydın'ın işgali sırasında Askeri hastaneyi Yunanlar ele geçirdikten sonra kapısının üstünde dalgalanan Kızılay bayrağını indirip kapının eşğine paspas olarak serdiklerini yazmaktadır. Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, s.326.

Yunanlar, baskın yapmak sureti ile girip soygun işlemini tamamladıkları evlerde karşılarına çıkan kadın, kız ve küçük kız çocuklarına kadar eşlerinin, çocuklarının veya ana-babalarının gözleri önünde tecavüz etmişlerdir¹⁷⁹.

Ayrıca genç kadın ve kızları büyük bir evde topluyor, zorla namuslarına tecavüz ediyorlar. daha sonra bu biçareleri sürükleyerek birlikleri dolaştırıp günlerce. haftalarca askerlerinin iğrenç arzularını gidermede kullanıyorlardı. Her iki şekilde de bu zavallı kadın ve kızlar sonunda işkence ile öldürülüyor veya bilinmeyen yerlere götürülerek gelecekleri hakkında hiçbir bilgi alınamıyordu.

Ayrıca İslâm dini ile alay etmek, işgal sırasında veya çekilirken camileri tahrip etmek, *Kuran-ı Kerimleri* yırtıp helâlara atmak ve camilerden halı, kilim çalmak gibi olaylar, Yunan askerlerinin dinlere ve kutsal kitaplara saygı duymayacak kadar ilkel olduklarını gösteriyordu¹⁸⁰.

Harbiye Nezareti'nin, Ocak 1921'de *Kal'ayı Sultaniye Livası Sıhhiye Müdüriyeti*'nin Sadaret Makamı'na sunduğu raporda; Yunanların *Biga*'da mezarlıklara yaptıkları tecavüzler dile getirilmiştir¹⁸¹:

"...Yirmi gün akdem kaza merkezi olan Biga kasabası ahval-i sıhhiyesinin hin-i teftişinde mekabiri dahi ziyaret edilmişti. Yunan kıtaat-ı işgalıyesi tarafından çerçeveleri sökölüp ihrak ve derunu dahi ahvazı ittihaz kılınan dispanser binasının aşağısındaki askerî kabristan kapısına kazurat (insan pisliği) sıvanmış ve etrafı dairen medarı duvar çekilmiş ve sütunlarla tezyin edilmiş bulunan medfen şühedanın sütun başlıklarının kısmı azamı kuvvetli ellerle yerlere yuvarlanmış olduğu gibi, doruk kabristanda muntazam bir sıra ile ukde-i hanı kanviran olan evlad-ı vatana rezk edilmiş mezar taşlarının haşinane bir havf ve şiddetle yerlerinden söküldükleri ve teknil kabristan derununun kazurat ile telvis edildiği kemal-i nefret ve teessürle görülmüş ve civar mahallatdaki kadın ve çocuklardan bu tahribat ve telvisat-ı mütefekkirânenin

¹⁷⁹ Daha İzmir'in işgalinin ilk gününde Yunanlar ile yerli Rumlar, tarafından basılan bir çok Türk evinde kızların, kadınların ırzlarına tecavüz edilmiş, yine İzmir eşrafından Karantina'da ikâmet etmekte olan bir şahsın gözü önünde karısının ırzına tecavüz edilmiştir. Bkz. **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlar Tarafından İşgali**, s.17. Yunanların milli ve dini değerlere hakarete bulunmaları, evlere zorla girerek kadınlara tecavüz ettikleri ile ilgili olarak Nazilli Kaymakamının telgrafi için bkz. **BOA DH KMS**, 52-3/10 (1-2).

¹⁸⁰ Akhisar ve çevresinde camilerin içine pisenip tahrip edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. **BOA HR SYS**, 2625/17.

¹⁸¹ **ATASE A**, Kl:536, Dos:68, F:2.

şarkta vazifeyi temdit ile tavzif kılınan asker-i Yunaniye tarafından icra kılındığı işitilmiştir. Alem-i insaniyet ve medeniyete karşı ağlanacak bir nümune-i vahşet ve intikam olarak yıkılmış, telvis edilmiş olan bu kabristan meydanda duruyor ve ağyara karşı bunun tathir ile tamiri hususunun icab edenlere irade buyurulması müsterhamdır."

Edirne'de *Kabak Caddesi*'nde *Kulüp* karşısında bulunan *Hızır Ağa Camisi*, *Kulüp* binasında oturan Yunan subayları tarafından mutfak haline getirilmişti. Aynı zamanda su deposu ve duş yeri olarak da burasını kullanıyorlardı. *Saraçlar Camisi*'nin avlusu ise otomobil garajı haline getirilmişti¹⁸².

Şile ve civarını işgal altına alan Yunanlar, *Karakiraz*'da iki çocuklu bir kadını bağlayıp saatlerce işkence ettikten sonra tecavüz etmişler ve korla vücudunun bazı yerlerini yakmışlardır¹⁸³.

2 Nisan 1921'de *Babaeski*'de, *Topal Kaptan* adlı Yunan subayı, emrindeki 20 erle birlikte *Çavuş Köyü*'ne gelerek sözde silah aramak için her evi soymuş ve erkeklerin hepsini köy camisine doldurmuş, kadınları da köy meydanına toplamış, içlerinden seçtiği Mahmut kızı Fatma ile Hüseyin kızı Sıdika'yı alıp zorla ırzlarına geçmişler, daha sonra diğer kadınlara da aynı şekilde tecavüz etmişlerdir¹⁸⁴.

26 Nisan 1921'de *İzmit* bölgesinde *Kandıra*'yı işgal ederek yağmalayan beş yüz kişilik Yunan kuvvetinin bu bölgede yaptığı katliamın başlıcaları şunlardı¹⁸⁵:

"...Kantarçılar köyünde çırılçıl pak soydukları bir kadına tecavüz etmişler. evinin ocağına başaşağı astıktan sonra süngüleyerek öldürmüşlerdi. Ayrıca bazı kadınlara tecavüz etmişler, altın ve paralarının yerlerini söyletmek için işkence yapmışlardı. Kışla köyünde Dağancıoğlu İbrahim'i köylünün önünde ensesinden kama ile kesip, süngüleyerek öldürmüşlerdi. Karakiraz köyünde Bayram Ali adındaki bir kişinin kulaklarını kestikten sonra kasatura ile birçok yerlerinden yaralamışlar, ayrıca yağma ve tecavüzlerde bulunmuşlardı. Benzeri hareketleri Karasakal ve Kumarlar köylerinde de tekrarlamışlardı. Pişkeş Hacı İsmail köyüne gelen Yunan askerleriyle

¹⁸² *Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi*, s.26.

¹⁸³ Konu ile ilgili raporlar için bkz. *BOA HR SYS*, 2622/28 (1-3)

¹⁸⁴ *Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi*, s.53.

¹⁸⁵ *Türkiye'de Yunan Fecayii*, İkinci Kitap, Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi Yayını, İstanbul, 1337, s. 197-199.

Rum çeteleri emekli polis Cemal Efendi'yi kasatura ve kamalarla öldürmüşler, Çavuş adlı birisini aynı şekilde parçalamışlar, köyü de yağmamışlardı. İnanlar köyüne gelen Yunan askerleri ve Rum çeteleri Anacı adındaki köylüyü kamalarla öldürmüşler, ele geçirebildikleri kadınlara-para ve takım altınlarını çıkarttıktan sonra-tecavüz etmişler, karşı koyanları yaralamışlardı. Hemen aynı olaylar Tekeler köyünde de cereyan etmiş, Büyük Hatıpli köyüne giren Yunan askerleri esaretten yeni dönmüş bir köylüyü kurşunlayarak öldürmüşlerdi. Adapazarı'ndan gelen üçyüz kişilik bir Yunan kuvvetiyle, onların silahlandığı Rum çeteleri, Şeyhler nahiyesi ile Berçka, Cebecioğlu ve Araman köylerine saldırarak bulabildikleri kimseleri öldürmüşler, tecavüz ve yağma hareketlerinde bulunmuşlardı. Yunan askerleri Karadere köyüne iki kez gelmişler, bir defasında beş altı kişiyi katletmişler, ele geçirebildikleri kadınlara tecavüz etmişlerdi. Diğer gelişlerinde de dört köylü ile yedi sekiz yaşlarındaki üç erkek çocuğuna tecavüz ettikten sonra kasaturalarla parçalamışlardı."

Balya kazasını işgal eden Yunanlar tarafından on yaşındaki kız çocuklarına dahi tecavüz edilmiştir. Aravacık Köyü erkekleri camiye toplanarak evlerde kalan kadın ve kızların namusları kirletilmiş, Hacı Hüseyin, Mancılık, Deliler ve Haydaroba köylerinde de benzer olaylar yaşanmıştır. Güzel genç kadın ve kızların evleri yerli Rumlardan öğrenilerek geceleri evlerinden alınıp dağa kaldırılmış direnenler ise öldürülmüştür. Uşak Kaymakamı ve eşraftan yirmi sekiz kişi dahil olmak üzere yüzlerce kadın ve çocuk Atina'ya gönderilmişlerdir. Bu konu ile ilgili Balya kazası kaymakamı İbrahim Edhem Bey'in hazırladığı raporun bir bölümü şu şekildedir:

"...1- Hetk-i ırz; takib müfrezesi namı tahtında kazamızın mülhakâtına çıkan efrâd-ı asâkir-i Yunaniyye'nin on yaşından itibaren muhadderat-ı İslamiyye hakkında revâ gördükleri fiil-i şenî, la'netlerle yâda sezâdır. Misal olarak Aravacık karyesinde yedi yaşından yetmiş yaşına kadar mevcut erkeklerse cami odasına doldurulup, hanelerde yalnız kalan muhadderat-ı İslamiyyeye cebren ve kahren fiil-i şenî icrâ eylemeleri: keza Hacı Hüseyin karyesinde on yaşındaki kız çocuklarından başlayarak dağlara kaçırıp, köyde bulunan muhadderat-ı İslâmiyyeye fiil-i şenî icrâ eyledikleri; Mancılık, Deliler ve Haydaroba karyeleri marrü'l-arz felaketzedelerin seramedânındandır. Bilhassa şurasını şâyân-ı arz görürüm ki Ilıca Karakol Kumandanı Çavuş Mançinof tarafından on, on iki kişiden ibaret maiyyeti ile karye-i mezkurede

evvelce iskân etmiş zatü'z-zevc Feride ve Bahriye namlarında iki sahibe-i izzet hemşirenin ikâmetgâhı kapusu bir gece kırılarak içeriye bidduhûl tâbe sabâh mezburelere icra-yı fiil-i şenî etmişlerdir. Ertesi sabah, bundan haberdar olan ve Balya kasabasında madenlerde amelelikle akvat-ı yevmiyyesini tedarik eden zevci ikame-i davâ etmek üzere merkez-i kazaya gelmiş ise de bunu haber alan asakir-i Yunaniyye merkumu ölümle tehdid ederek davasından feragat etdirmişler ve yedinden de tahriri bir sened almışlardır..."¹⁸⁶

Balıkesir ve Bandırma civarında da vahşiliklerini gösteren Yunanlar, babasının gözleri önünde evladına tecavüz etmekten geri durmamışlar, genç kızları dağa kaldırmışlardır¹⁸⁷. Yalova'nın işgalinde de evlerden zorla alınan kadın ve kızlar, Yunan kışlalarına götürülüp işkence ile tecavüz edilmişlerdir¹⁸⁸.

14 Mayıs 1922 gecesi, *Edirne-Yedi Yol* ağzındaki camide halk teravih namazı kılarken yedi Yunan askeri camiye saldırmış, kasaturalarla kandilleri kırmışlar ve namaz kılmakta olan insanları döverek ve küfrederek camiden çıkarmışlardır¹⁸⁹.

Bursa'nın işgali üzerine TBMM'nde yapılan müzakereler sırasında kürsüye gelen Burdur milletvekili *İsmail Suphi Bey*, Yunanların işgal ettiği Anadolu topraklarında yaptığı zulümleri anlattıktan sonra, Yunanların *Bursa Ulucami'i*'ni bombalarla tahribe yeltendiklerini, yedi asır evvel Osmanlı Sultanı *Orhan Bey* ile evlenen *Nilüfer Sultan*'ın kabrine giderek, "*Vaktiyle sen bir Türk'e vardın*" demek suretiyle kabri bombalarla tahrip ettiklerini söylemiştir¹⁹⁰.

Bursa'da Yunan komutanlarınca yapılan hakaret ve küstahlığın bir örneği de *Osman Gazi*'nin türbesinde yaşanmıştır. Olay şöyle cereyan etmiştir:

"Yunan ordusunun Bursa'ya girişinde Venizelos'un oğlu olan Yunan komutanı Sogoklis, Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi'nin türbesine geliyor ve doğru türbeye girip sandukanın başına geçerek hışımla ve bağırarak "Kalk da milletini kurtar" diye hakaretle sandukayı tekmelemeye başlıyor. Daha sonra da muzaffer ve kahraman bir komutan edası ile sandukanın önünde fotoğrafını çeken Rum ve

¹⁸⁶ BOA HR SYS, 2631/68 (1-8).

¹⁸⁷ Balıkesir, Bandırma, Erdek, Soma, Orhangazi ve Gemlik'te meydana gelen olayları anlatan muhtelif raporlar için bkz. BOA HR SYS, 2618/67 (1-17).

¹⁸⁸ Yalova ileri gelenleri tarafından gönderilen tahrirat için bkz. BOA HR SYS, 2620/57 (1-4).

¹⁸⁹ *Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi*, s.25.

¹⁹⁰ TBMM ZC. II, s.215

*Yunanlara poz veriyor. İşte Yunanların ölüye, bahusus devlet kuran kahraman bir ölüye saygısı*¹⁹¹.

III.3.5. Yakma-Yıkma

Yunan askeri ve Rum çetelerinin, yapılan vahşet ve işkencenin soygun ve tecavüz safhası geçtikten sonra yapacakları tek bir şey kalıyordu. O da evi, köyü kent ve kasabayı "*bize yaramadı kalan Türklere de yaramasın*" düşüncesiyle ateşe vermektir¹⁹². Nitekim İzmir de bu düşünce ile Yunanlar tarafından verilen talimat üzerine Ermenilere yaktırılmıştır. Yunan birlikleri, yangın çıkarmak için özel tim kullanırlardı. Bunlar, yakma ve yıkma için eğitilmiş ve yangın çıkarmaya mahsus özel silah ve teçhizatla donatılmış, üniformalarında kırmızı bantlar taşıyan askerlerden oluşan özel birliklerdi.

Yunanlar yangın çıkarmada iki amaç güdüyorlardı. Bunlardan birincisi "*bize yaramayan onlara da yaramasın*" düşüncesi idi. İkincisi ise, köyü kasabayı kenti içinde barınan Türk halkıyla birlikte yakıp katliamı gerçekleştirmekti. Bunun için de yangın mahalline hakim noktalara, giriş-çıkış yollarına silahlı nöbetçiler konularak yangından kaçmaya çalışan halkı öldürmek veya tekrar yanan evlere sokarak onunla birlikte yakmak yöntemi uygulanıyordu.

Yunanlar işgal ettikleri bölgelerde özellikle Osmanlı eserleri ve Türk'ü hatırlatan ne varsa yakmaya ve yıkmaya özen göstermişlerdir¹⁹³. Türk eserlerinin sistemli bir şekilde tahrip edilmesini anlamak gayet mümkündür: Bölgede Türk varlığını tamamen yok etmek ve Türk izlerini ortadan kaldırmak. Yunanların daha tamamen işgal bölgelerine hakim olmadan acele bir şekilde bu tür faaliyetler yürütmesi, olayların organize, düşünülecek, plânlanarak yapıldığını göstermektedir.

Aydın'ın işgali sırasında Yunanlar, minarelere ve hakim binalara koydukları toplarla şehrin büyük bir kısmını yakmışlar, yangından kurtulmak için dışarı çıkmak isteyen kadın ve çocukları mitralyöz ateşiyle öldürmüşler, korkudan evlerinden çıkamayanlar ise yanarak ölmüşlerdir¹⁹⁴. Yunanlar Aydın'da, Müslüman mahallelerini, birçok cami ve resmî daireleri yakıp tahrip etmişler, insanları da diri diri

¹⁹¹ Mısıroğlu, *Yunan Mezalimi*, s.209.

¹⁹² BOA DH KMS, 52-2/83 (1). BOA DH KMS, 52-3/10 (1-2).

¹⁹³ BOA HR SYS, 2618/67 (1-17).

¹⁹⁴ Çine'den 9 Temmuz 1919'da gönderilen telgraf için bkz. BOA DH KMS, 52-3/25.

yakmışlardır¹⁹⁵. Bunun dışında, *Baltaköy*, *Demirağası* ve *Göhlisar* köylerini tamamen yakmışlardır¹⁹⁶.

Yine bu işgaller sırasında Yunanlar, Menderes Nehri'nin kuzeyinde bulunan altmış köyü ve *Ayasuluk-Aydın-Nazilli* arasında bulunan otuz altı köyün tamamını yakmışlardır. Bölgedeki kasaba ve köylerin tamamı yakılıp yağmalanmış ve halkın büyük bir kısmı katledilmiştir¹⁹⁷.

Yunanlar, 23 Ekim 1920'de *Karamürsel*'e üçüncü defa geldiklerinde buradaki katliamlarını da vahşice gerçekleştirmişler, *Oluklu Köyü*'nde kırk ailenin evlerini yakmışlar, buradan gasp ettikleri hayvan, eşya, zahire ve ziynet eşyaları ile yöre insanına çok büyük zarar vermişlerdir¹⁹⁸.

Yunanların, Orhangazi, Gemlik ve Yalova'da Rum çeteleri ile yürüttükleri katliamlar sırasında (16 Nisan 1921), Orhangazi'de on altı köyü yakıp yağmalamışlar, karşı çıkanları katletmişler, Yalova'da da on bir köyü tamamen yakarak ahalisini katletmişlerdir¹⁹⁹. 2 Mayıs'ta Orhangazi'ye bağlı, bu kez yirmi bir köyü tamamen yakıp yağmalamışlar ve halkını katletmişlerdir. Daha sonra aynı imha hareketini Kocadere, Akköy, Soğuksu, Lütfiye, İhsaniye, Tevfikiye ve Mecidiye köylerinde de tekrarlayıp bu köyleri viraneye çevirmişlerdir²⁰⁰.

Yunanlar, 21-22 Mayıs 1921 tarihlerinde *Gördes* kasabasını da topa tutmak ve kundaklamak suretiyle tamamen yakmışlardır. Burada da vahşice katliamlarını sürdüren Yunanlar, evleri ve insanları yakıp Türkleri suçlu düşürmek için zaten harap olan bir kiliseyi tahrip etmişlerdir. Güzergâhlarındaki yetmiş-seksen kadar mamur ve zengin köyü basıp halkı soyan Yunanlar, altı yüz haneli *Kayacık* kasabasını da tamamen yakarak çok büyük bir maddi hasara sebep olmuşlardır²⁰¹.

¹⁹⁵ Yunanların Nazilli ve Aydın'da çıkarttığı yangınlar, katliamlar ve yıkım için bkz. **BOA DH KMS**, 52-3/40 (1-7)

¹⁹⁶ Aydın Mutasarrıfının 8 Temmuz 1919'da gönderdiği konu ile ilgili telgraf için bkz. **BOA DH KMS**, 52-3/12 (1).

¹⁹⁷ Aydın mutasarrıflığı tarafından gönderilen muhtelif telgraflar için bkz. **BOA DH KMS**, 52-3/71 (1-38).

¹⁹⁸ **ATASE A**, Kl:585, Dos:113, F:1 (3, 28).

¹⁹⁹ **BOA DH KMS**, 60-2/7 (1-6).

²⁰⁰ Muhtelif telgraflar için bkz. **BOA HR SYS**, 2624/17 (1-4). 4 Temmuz 1921'de Orhangazi'yi yakarak boşaltmışlardır. **ATASE A**, Kl:1167, Dos:3, F:1-63.

²⁰¹ Gördes ileri gelenlerinin telgrafları için bkz. **BOA HR SYS**, 2625/21 (1-7).

Kırklareli'nin *Kofçağız, Birgoscuk, İslambeyli, Çağlayık, Karaobalar* ve *Yazara Köyleri* Yunanlar tarafından tamamen tahrip edilmiş, ormanlara kaçarak sığınan bu köyler halkından büyük bir kısmı öldürülmüştür. *Kocatarla Köyü* erkekleri tamamen kılıçtan geçirilmiştir. Yunanlar tarafından öldürülen insanların haykırıları sınırın Bulgaristan tarafında bulunan *Turnovacık*'dan dahi duyulmuştur²⁰².

Trakya'nın her yerinde Yunanların yapmış olduğu vahşet ve zulümler İstanbul'da bulunan İngiliz İşgal Komutanı *General Harington*'u da rahatsız etmişti. Trakya'da yapılan vahşet ve zulümlerden sonra General Harington, Yunanlar'ın yapmış olduğu zulüm ve tahribatı kendi gözleriyle görmek istemiş, bunun için de *Hamit Bey*'den tayyare ile Edirne istikametinde uçmayı teklif etmişti. Bu konu ile ilgili olarak 19 Ekim 1922 günü yayımlanan *Hakimiyeti Milliye Gazetes*'inde, "*Harington'un iddiasına rağmen yakıyorlar*" başlıklı yazıda şöyle denilmektedir²⁰³:

"Dün İstanbul özel muhabirimiz bize pek şayanı dikkat bir telgraf göndermişti. Bu telgrafta, İstanbul'da bulunan İngiliz işgal komutanı General Harington'un Hamit Bey'e müracaat ederek Trakya'nın tahribinden masun bulunduğunu, şahsen görmek üzere tayyare ile Edirne'ye doğru bir gezi yapmasını teklif etmiştir... Çünkü Hamit Bey'in kendi yerine göndermiş olduğu Binbaşı Ekrem Bey, tayyareden, intizam yerine karışıklık, tahripten masuniyet yerine ateş ve duman, huzur ve sükûn yerine çapulculuk görmüştür. General Harington cevaplarına bize böyle bir fırsatı vermiş olduğundan teşekkür etmemek elimizde değildir. İnşallah bu defa kendileri Yunan vahşeti hakkında bir ibret dersi vermiş olur...

"...İstanbul 18 Ekim (A.A.) Dün bir İngiliz tayyaresiyle ve İngilizler tarafından tertip edilen programla Hamit Bey'e vekâleten Binbaşı Ekrem Bey, Ayastefanos'tan tren yolu istikametini takiben Lüleburgaz'a kadar bir tur yapıp geri dönmüştür. Ekrem Bey Çorlu civarında Selmanlı Köyü ile Beyatlı çiftliğinin ve diğer bazı ekili araziye ve harmanların yakılmış olduğunu görmüştür. Aynı zamanda, Çorlu civarında batıya doğru gitmek üzere bazı Yunan birlikleriyle, Çorlu istasyonunda Rum muhacirlerinin vagonlarına doldurulduğu ve birçok hayvan sürülerinin Batıya sevk edilmekte oldukları görülmüştür...

²⁰² Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, s.46-47.

²⁰³ Hakimiyet-i Milliye, (2 Teşrin-i Evvel 1338).

"...Yunan ordusunda panik olmuş ve bu sersem sürüler ellerine geçirdiklerini kapıp kaçıyor ve her tarafı ateşe veriyormuş. İşte General Harington'a düşen görev, Loyd Core'un daha fazla teveccühünü kazanmak için asılsız beyanatta bulunmak değil. Mudanya'da verilmiş olan söze göre Trakya'daki yangını biran evvel söndürerek dünya uygarlığının onay ve güveni kazanmaktır."

III.3.6. Asimilasyon ve Zorla Din Değiştirme

Yunanlar, yukarıda anlatılan terör ve tedhiş faaliyetlerinin dışında Türkler'in yaşam ve ekonomisini tahrip ederek, onları geçim araçlarından tümüyle yoksun bırakarak ya ölümü seçmelerini yada kendilerine tabî olmalarını sağlamaya çalışmışlardır. Böylelikle yurdun bazı bölgelerinde uyguladıkları toplu öldürmeleri-Türkleri yok etmeye yönelik amaçlarını, sürekli olarak kendilerini haklı gösterecek yöntemlere dayandırmış olmak için- bir *beyaz toplu insan öldürme* eylemi şeklinde yürütmüşlerdir.

Yunanlar, işgal ettikleri bölgeler içerisinde vicdan özgürlüğü, ibadette ve eğitim-öğretimde serbestlik ile gelenek ve göreneklere kesinlikle saygı göstermemiş aksine, bunları mümkün olduğu kadar engellemiştir. Namaz sırasında Yunan askerleri camilere hücum edip namaz için toplanan halkı dağıtmışlar, bazı yerlerde camileri ahır ya da çöplük yapmak, dini kitapları parçalayıp yakmak suretiyle insanların dini duygularını aşağılamışlardır. Yunanlar, Ramazan ayı boyunca bir çok yerlerde Teravih namazını engellemişler, Bayram Namazı sırasında da evlerde genel arama yaparak bazı yerlerde Bayram Namazı'nın kılınmasına engel olmuşlardır²⁰⁴.

Aydın'da Ramazan Paşa Camii'ne gelen Yunan askerleri, namaz kılınan yere ayakkabıları ile girerek, gürültü yapmışlar, sigara içmişler ve müezzinin kıratını taklit etmişlerdir²⁰⁵. Yunan askerleri, bu şekilde, camilerde Müslüman halka hakaretlerde bulunarak Müslümanların ibadetlerini engelleme yoluna gitmişlerdir.

²⁰⁴ Ramazan ayında, ibadet için camilere gitmek isteyen Müslümanların, tehdit edilmek ve dövülmek suretiyle camiye gitmeleri engellenmiştir. ATASE A. Kl: 426, Dos:(1-6) 3, F:38-21. Aydın'da Yüzbaşı Nuri Bey ve Orta Mahallesi Bekçibaşısı tarafından hazırlanan raporda, Ramazan ayında, halkın teravih namazı için camiye gitmelerinin yasaklandığı belirtilmektedir. ATASE A. Kl: 426, Dos:(1-6) 3, F:12.

²⁰⁵ Cami imamı, müezzini ve halktan 5 kişi tarafından hazırlanan tutanak için bkz. ATASE A. Kl:426, Dos:(1-6) 3, F:120.

Yalnız milli ve dini yapıtlar oldukları için sadece Türklerin değil, tarihi ve mimari değerleri ile de bütün dünyanın ve sanat dünyasının değer verdiği ve saygı duyduğu bu camilerin Yunanlar tarafından getirildiği durumlar ve görünüşleri Yunan kabalığının bir örneği sayılabilir.

Yunanlar işgal ettikleri bütün bölgelerde müftülük ve İslâm toplumu konularına karışarak, kendilerine alet olabilecek yeteneksiz kimseleri diñi otorite olarak seçtikleri gibi, İslâm toplumlarının yaşayageldikleri düzeni de değiştirme yolunu takip etmişlerdir. Bilindiği üzere, Fener Rum Patrikhanesi ve Rum toplumu öteden beri aynı topraklar üzerinde kesin bir serbestlik içerisinde, din ve vicdan özgürlüğünü kendi egemenliklerinde dahi görmedikleri bir şekilde yaşamışlardır.

Yunanlar bu tür faaliyetlerinin yanı sıra halk arasında dil olarak Yunan lisanının kabul edilmesi ve benimsenmesini sağlayacak bazı tedbirler almaktan da geri durmamıştır. İşgal edilen yerlerin esnafları kesin bir dille uyarılarak dükkanlardaki levhaların kaldırılıp, yerlerine Rumca yazılmış levhaların asılması istenmiştir²⁰⁶.

Yunanlar işgal ettikleri bölgelerde bütün Türk okullarının idaresini de ele alarak, buralarda Türkçe'yi kaldırıp derslerin Rumca yapılması zorunluluğunu koymakla²⁰⁷, milletlerin en kutsal hakkı olan ana dilin saygınlığına da tecavüz etmişlerdir. Bu durum yüzyıllardan beri Türk topraklarında kurmuş oldukları yalnız ilkokullarda değil, lise ve hatta yüksek okullarda dahi ana dilleri ile ders yapagelen ve Türkçe'yi bir yabancı dil olarak bile okullarında okutmayan Rumların davranışlarındaki bu tezatlığı göstermesi bakımından önemlidir.

Yunanlar, Kütahya ve Eskişehir'in işgalinin ardından, Yunan ordusunun bu başarısını kutlamak ve dua etmek için kiliselerde yapılan toplantı ve ayinlere Türklerin de zorla katılmalarını sağlamışlardır²⁰⁸. Özgürlük ve vicdanın duyarlı bir noktasını hedef alan bu tecavüz, ilkel milletlerin uygun gördüğü bir yöntem olarak bilinmektedir.

2 Şubat 1921'de Silivri ve köyleri halkı, Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından zorla Hıristiyan halk ile birlikte, Trakya'da Yunan yönetiminin kalması için miting yapmaya gönderilmişlerdir²⁰⁹.

²⁰⁶ ATASE A. Kl:402, Dos:7, F:48 (1-2).

²⁰⁷ Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, s.11.

²⁰⁸ Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, s.12.

²⁰⁹ Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi, s.65.

Yunanlar, Patrikhane ile ortak hareket ederek Hıristiyanlaştırma çalışmaları da yapmıştır. Özellikle küçük ve kimsesiz çocuklar alınarak kiliselere götürülmekte ve dinî faaliyetler yürütülmektedir. Örneğin; İzmir ve civarında henüz sünnet edilmemiş Müslüman çocuklar Rum oldukları iddiasıyla Rum papazları, yerli Rumlar ve Yunan subayları tarafından zorla kiliselere götürülmüşlerdir²¹⁰.

Yunanlar geri çekilmeleri esnasında Turgutlu halkından bazılarını alıp götürmüşlerdir. Anadolu Ajansı'nın İzmir muhabirinin 12 Mayıs 1919'da bildirdiğine göre, Turgutlu eşrafından 13 kişi, tutuklanarak bir jandarma müfrezesi tarafından İzmir'e getirilerek, Punta'dan bir yük vapuru ile meçhul bir yere götürülmüşlerdir. Bununla birlikte Hamidiye Mahallesi'nden Giritli Zeynel'in iki küçük oğlu da Yunanlar tarafından götürülmüştür²¹¹.

10 Şubat 1921'de Gelibolu'nun *Sofçahalil Mahallesi*'nden Kayıçkı Softa kızı bir Yunan jandarması tarafından zorla evinden alınarak Hıristiyan yapılmıştır²¹².

Yunanlar işgal ettikleri bölgelerdeki Türk hakimiyet ve varlığını, Türk çoğunluğunu yıkıp asimile ederken yerine Rum nüfuz ve çoğunluğunu hakim kılmak için ne gerekiyorsa yapmışlardır²¹³. Bu sebeple bir çok çeteler teşkil edilmiş, bunlar aracılığı ile Türklerin buldukları mekanlardan koparılarak, göç etmeleri için sebepler yaratılmıştır. Trakya'da *Sofilolu Andrniko* adında birisi bu maksatla bir çete kurmuştu. Halkın seyahati bu çete tarafından yasaklanmıştı. Köyden köye gidebilmeleri için her şahsın fotoğraflı bir kimlik kartı taşıması ve bu kartı geçtiği ve gittiği yerlerdeki Yunan jandarma karakollarına ve Rum korucularına göstermesi mecburiyeti konulmuştu. Uzak yerlere gidip gelmek tamamen yasaklanmıştı²¹⁴. Seyahat özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelen bu yöntemle Yunan hakimiyetinin Türkler tarafından sindirilmesi ve kabul edilmesi öngörülmüştür.

Yunanlar ayrıca, işgal ettikleri bölgelerde halkın Yunan idaresinden memnun olduğu, bu bölgelerde Yunan hakimiyetini istediğine dair zorla bazı kâğıtlar

²¹⁰ Nazilli'den 8 Ekim 1919'da gönderilen telgraf için bkz. *BOA DH KMS*, 52-5/9 (2). *ATASE A*. Kl:88. Dos:232-323, F:1.

²¹¹ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, AAM, Ankara, 1999, s.188.

²¹² *Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi*, s.68.

²¹³ *Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi*, s.7-8.

²¹⁴ *Şarkî Trakya'da Yunan Mezalimi*, s.130.

imzalatmaktaydılar. 13 Şubat 1921 tarihinde Manisa'dan Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen yazıda bu durum ifade edilmektedir²¹⁵:

"Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

"...Asırlardan beri Türkiye Hükümeti'nin idâresizlikler ve yolsuzlukları zulümleri yüzünden bu âna kadar çekilen meşakkate şimdi de Kuvâ-yı Milliye ve Mustafa Kemal Paşa'nın zâlimâne idâre ve işkencelerine tahammül edemeyeceklerini ve ancak Yunan Hükümeti'nden memnûn olduklarını ve onu istediklerini me'âlinde bir çok ifâdât-ı gayr-ı muhikkayı muhtevî evrâkı ileri gelen ahâlî ile müfî ve belediye reîsleri mahalle ve kurâ muhtârânı tarafından temhîr için işbu geçen 6 Şubat 337 pazar günü kasaba askerî kumandanlığına jandarmalar delâletiyle celbedilerek mümessil vesâir ümerâ ve zâbitân hâzır bulunduğu hâlde temhîr ve imzâ edilmesi teklîf olunmuş, ahâlî-i belde ve ulemânın 'Böyle bir evrak kendi aleyhimizde; mühürleyemeyiz.' demeleri üzerine 'Bu evrâkı mühürlemezsiz yine sizi tevkîf eder ve size şedîden işkence icrâ ederiz. Ve bunu her hâlde mühürleteceğiz.' Ve bir çok tahkîrâmiz sözlerle eşrâf-ı memleket tehdîd edildi. Ve bir gün kendilerine müsâade edilmiş. Zaten biçâre ahâlî hayât-memâtından emîn olmadığı gibi İslâmlara reva görülen fenalıklar da göz önünde duruyorken bunlar az geliyormuş gibi hükümetimizin aleyhinde Yunan lehinde mühürlemek ne kadar abes teklîf. Maamâfih kurâdan muhtârân jandarmalar vâsıtasıyla getirilmiş ve bir takımına zirâat hakkında verilecek tohum istidâ-yı umûmîsi nâmı verilerek bazılarını böyle iğfal ederek mühürletdirmişler. Ve bir kısmını da jandarmaların tehdidâtı üzerine temhîrde naçar bırakmışlar, bir kısmı da savuşup firar suretiyle imzadan kurtulabilmişler. Bu tertib edilen muhtıralar yalnız Kasaba'ya münhasır kalmayıp Ahmedli, Salihli, Alaşehir hulâsa işgâl-i askerî altında bulunan yerlerde hep böyle ihâfe ederek mecburen muhtıralar mühürletmek için uğraşılıyor. Biçâre ahali bu kadar felaket ve mezahim altında inliyorken ve kendi aleyhinde ağza alınmayacak söz söyleyüp idamı için imza eder mi? Ve böyle bir millet, bir kavim vatanına ihanet etsün tasavvur olunur mu? Hükümet-i Yunaniyye'den görülen zulüm meydanda. Askerî işgali altında bulunan yerlerde yapılan fenâlıklar inkâr edilemediği gibi dışarıda biçâre ahalinin yedinde hiç bir hayvan kalmadı. Yüz binlerle büyük küçük

²¹⁵ Aynı zamanda İzmir'deki Fransa ve İtalya temsilcilerine de birer nüshaları verilen yazı için bkz. BOA HR SYS. 2622/30.

hayvanları Yunanistan'a sevk edildi. İşte ahali-i İslâmiyye bu fenalıkları görmüş olduğu halde mezalime karşı kendi arzularıyla bir evrak mühürlemeyeceklerini her akl-ı selim tasdik eder. Esas maksad ahali-i İslâmiyyenin ellerinden böyle bir evrak alup 21 Şubat 337 tarihinde inikâdtı mukarrer müttelik hükümet murahhaslarına ibraz etmek ve hiç olmazsa bu suretle davâ-yı bâtilalarına yardım etmek istiyorlar. Bedbaht Asya-yı Suğra ahali-i İslâmiyyesi namına bu çirkin hadiseyi zât-ı nezâret-penâhîlerine arzeder ve lazım gelen makâmât-ı âliyye müracaat edilmesini bi'l-cümle ahali-i Müslime namına göz yaşlarıyla ricâ ve istirhâm ederiz.

Mehmed Hayri"

IV.BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ RUM-YUNAN KATLIAMLARININ TAHKİK VE TESPİTİ

IV.1. Yunan Resmi Makamları

Paris Barış Konferansı'na, "*Türklerin Rumlara yönelik katliamlarını önlemek için İzmir'e çıkmak istiyoruz*" diyen Yunanlar, asıl vahşeti gerçekleştiren taraf olmuşlardı. İzmir'in işgali ile başlayan Yunan katliamları, artık görmezlikten gelinecek boyutu çoktan aşmıştı. Lloyd George Konferans'ta, İstanbul'daki İngiliz karargâhından gelen 17 Mayıs 1919 tarihli telgrafını dikkate almak zorunda kalıyordu. Telgrafta: "*Yunanlar karaya çıkarken Türk jandarmalarının ateşi ile karşılaşmışlar. Ateş bütün gün devam etmiş. Yunanlar nerede görürlerse görsünler her Türk askerine saldırıp öldürmüşler. Yaralı askerler de öldürülmüş, bazıları da denize atılmış. Yunan subayları bunları önlemek için bir şey yapmamışlar*", ifadelerine yer veriliyordu¹.

Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay *Nikolaos Zafirious*, 18 Mayıs 1919'da bir beyanname yayınlamak zorunda kaldı. Albay Zafirious, "*Aydın Vilayeti Ahalisine Beyanname*" adı altında yayınladığı bildiride, Türklere karşı silah kullanıldığı ve mallarının yağma edildiğine değinerek, bu hadiselerin namuslu ve iffetli Rumlar tarafından yapılmadığını, bunların ahlaksız ve kötü düşünceli insanlar tarafından gerçekleştirildiğini, bunlara karşı da sert önlemlere baş vurulacağı uyarısında bulundu. Yunan komutanı, Türklere karşı katliam yapıldığını kabul etmesine rağmen, her nedense bu katliamları yapanların Rumlar olamayacağına ısrar etmekte idi. Yunan işgal komutanlığı, beyannamenin yayınlanmasından sonra Batı kamuoyunda ve İzmirli Hıristiyanların üzerindeki kötü izlenimleri silebilmek için bazı kişileri suçlu olduğu iddiasıyla tutuklayarak divan-ı harbe verdi².

Venizelos, meseleyi yerinde incelemek amacıyla Başbakan Yardımcısı *Repulis* ile Albay *Mazarakis*'ten oluşan bir heyeti İzmir'e gönderme kararı aldı³. 20 Mayıs 1919'da İzmir'e gelen heyet, burada yapacağı incelemeler neticesinde Venizelos'un Yüksek Konsey'e bilgi vermesini sağlayacaktı⁴. 28 Mayıs'a kadar devam eden bu

¹ Bilge, *Büyük Düş.* s.58.

² *İstiklâl Harbi.* (18 Mayıs 1335).

³ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya.* I. s.195.

⁴ *İstiklâl Harbi.* (21 Mayıs 1335).

incelemelerde, meselenin askerî cephesiyle meşgul olan Albay Mazarakis, ilginç noktalar tespit etmiştir; Mazarakis, ilk ateş açan tarafın Türkler olduğunu ve karışıklıkların bu yüzden çıktığını belirttikten sonra⁵; "*Türklerin, hatta silahsız esirlerin ilk iki gün boyunca şiddete maruz kaldıkları şüphesiz bir gerçektir. Askeri makamlar uzun müddet bu hadiselere dair ne soruşturma yapmış ne de bir rapor düzenlemişlerdir... İlk günün kurbanları yüze yaklaşmaktadır ve hunlardan 15-20 kadarının yakalanmış ve elleri bağlanmış durumda rıhtıma sürüklenen esirler olduğunda, hadiseyi bütün görenler birleşmektedirler...*" demektedir. Mazarakis'in ifadesi ile esir edilmiş Türkler *Kudurmuş Rumlar* tarafından parçalanarak öldürülmüşlerdir. Nihayet çıkarmayı yapan Albay Zafirious, olayların baş sorumlusu olduğu ve işlenen cinayetleri gizlediği için görevine son verilmiş ve merkeze alınmıştır⁶.

Heyetin raporu ve meydana gelen olaylara rağmen Venizelos, raporu ve olayı Konsey'e çarpıtarak aktarmış, bu şekilde Yunanistan karşıtı bir oluşumu engellemek istemiştir⁷.

Aleksandr Mazarakis hatıralarında, Yunan işgalinin ardından meydana gelen olayların suçunu İtilâf Devletleri'ne ve Levantenlere yüklemektedir: "*...Mayıs 1919'da I.Yunan Tümeni Albay Zafirious kumandasında bir çıkarma yaptı. Birinci günde ayaklanma ve karışıklıklar baş gösterdi. Çünkü bir taraftan Türk askerleri ile sivil halk karşı gelme teşebbüslerinde bulundular. Diğeri ise Yunan Tümeni çıkarma yapacağı yeri iyi bir şekilde tedkik etmemiş ve yanını tehdit edici Türk topluluklarını iyice kestiremediğinden, ordu karşılaştığı karışıklıkların hemen önüne geçemedi. Bunun mesuliyetini İzmir'deki Müttefiklerin mümessillerine yükleyebiliriz. Çünkü onlar, herhangi bir Türk topluluğunun önüne geçmeli ve Türk ordusunu dağıtmakla beraber halkın toplu olarak evlerinden çıkmasını yasaklamalıydılar. Fakat bütün mesuliyet*

⁵ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.213-214.

⁶ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.214. Komuta Heyeti'nden Albay Zafirious, deniz albayı Mavridis ve Evzon Alayı Komutanı İstavriyanopulos'nun suçlarının sabit olduğu ve bunların görevden uzaklaştırılmasının gerektiğini hükümete tebliğ etmiştir. Altuğ, "Bir Yunan Diplomat", s.50. **Türk İstiklâl Harbi**, II/1, s.82.

⁷ Bayar, **Ben de Yazdım**, VI, s.61-63. Venizelos, 29 Mayıs'ta Yüksek Konsey Başkanı Clemenceau'ya gönderdiği mektupta Mazarakis'in raporunun aksine; olayları başka bir şekle sokarak, Yunan subay ve askerlerinin sorumluluğunu hafifletmeye çalışmış, çıkan hadiseleri de elinden geldiğince küçük adı bir olay gibi göstermeye gayret etmiştir. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, II, s.181.

çeşitli ecnebiler ve bilhassa İzmir'de ikâmet eden Levantenlere yüklenebilir. Hele sonuncular, rahatsız edilmeden ve büyük kuvvetlerin himayesi altında Türk idaresini tercih ediyorlardı. Çünkü bunlar İzmir'in bütün tesis ve kaynaklarından faydalanıyorlardı"⁸.

Venizelos, bir taraftan katliam iddialarını araştırmaya, diğer taraftan da Anadolu'daki Yunan-İtalyan ve Türk sınırının belirlenmesi için 30 Haziran'dan itibaren somut adımlar atmaya başlamıştı. Venizelos, İngiliz hükümetine katliam iddialarının araştırılması amacıyla 30 Haziran'da bir ortak soruşturma komisyonu kurulmasını teklif etti. Komisyonda biri İngiliz, diğeri Yunanlı iki yüksek rütbeli subay bulunacaktı. Bu teklif, Politis'in talimatıyla Yunanistan'ın Londra elçisi Kaklamanos tarafından aynı gün İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na ve basımına ulaştırılmıştı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, bu teklifi kabul edemeyeceğini belirtmiş ve bu konuda yetkinin tamamen Yüksek Konsey'e ait olduğu cevabını vermiştir. Yunanistan, rakibi İtalya'nın, bu komisyona üye olmasına engel olmak için sadece İngiltere'ye bu teklifi götürürken, İngiliz Dışişleri, Müttefikler'den ayrı hareket etmiş olmamak daha doğrusu doğacak tepkileri göğüslemekten kaçındığı için bu teklifi reddetmiştir⁹.

Bu teklif, Venizelos için işgal bölgelerinin sınırlandırılması meselesinden daha önemli idi. Zira Soruşturma Heyeti'nin vereceği siyasî hüküm Yunanistan'ın İzmir ve Batı Anadolu'daki çıkarlarının barış anlaşmasındaki yerini belirleyecekti. Yunanistan, İzmir'in işgali meselesinde nasıl İngiltere'ye yanaşma politikası sayesinde başarılı oldu ise Soruşturma Heyeti meselesi için de aynı politikayı uygulamak istemişti. Zaten gelinen noktada kendisini destekleyen başka bir ülke de yoktu¹⁰.

Yunanistan'da meydana gelen iç mücadeleler, Yunanların birbirlerini suçlamaları ve bu suçlamalar arasında işgalci Yunan kuvvetleri ve Rum çetelerinin Türklere yaptığı katliamları anlatan ifadeleri kullanmalarına da sebep olmuştur. Kral Konstantin taraftarlarının Venizelos taraftarlarını suçlarken kullandıkları ifadeler, bunları açıklamaktadır:

"...Yağmacı çeteler, Müslümanlara karşı da aynı taziyik ve tehditlerde bulunuyorlardı. Bundan maksatları; Müslümanları yabancı devlet mümessillerine

⁸ Mazarakis, **Hatıralar**, II, s.5.

⁹ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.223-224.

¹⁰ Smith, **Yunan Düşü**, s.162-163.

şikayete ve onların müdahalesini davet etmeye mecbur kılmak idi. Böyle bir hal vukuunda da Yunanistan'ın Müslüman tebaasının haklarını, mal ve canlarını korumaktan aciz olduğu ve binaenaleyh Küçük Asya Müslümanlarının hayatını tekeffül edemeyeceği hakkında büyük devletleri inandırmaktı.

"Bunun bir neticesi olarak, Müslümanlara karşı yapılan mezalimi dikkatle takip etmeye başlayan büyük devlet mümessilleri, bu mezalime ait bir çok fotoğraflar çekmeğe muvaffak olmuşlardı.

"Büyük bir Avrupa devleti merkezinden Venizelist komitasının yüksek kademe şahsiyetlerinden Vasili Skolos ve Aristomeli Miçotakis'nin avdetlerini müteakip firari ve matrut subayların yardımı ile çeteler teşkilâtlandırılmıştı"¹¹.

Yunan Hükümeti, bölgede meydana gelen kötülüklerin ayak takımı bazı Rumlar tarafından yapıldığını kabul ederek, bölge halkına şirin görünmek ve Tahkik Heyeti nazarında temize çıkabilmek için Türklere dağıtılmak üzere 250 bin lirayı İzmir'deki Yunan Fevkalade Komiserliği'ne gönderdi. Bu paranın, Yunan idaresi tarafından Aydın ve Nazilli bölgelerinde kullanılmasına karar verildi. Bu durum, *Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflığı* tarafından 7 Ağustos'ta Dahiliye Nezareti'ne bildirildi¹². Nezaret bu yazı üzerine 8 Ağustos'ta Aydın Valiliği'ne gönderdiği telgrafta, Vali İzzet Bey'i durumdan haberdar etmiş, Yunanların tahkikatı lehlerine çevirmek için ellerinden gelen her türlü vasıtaya müracaat edebileceklerine de dikkat çekerek, bu çalışmaların mutlak surette engellenmesini istemiştir¹³.

Yunan askerleri, işgal ettikleri yerlerde sadece Türklere karşı değil, aynı zamanda buralarda yaşayan Rumlara karşı da vahşice saldırıyorlardı. Bundan dolayı bazı Rumların Türklerin yanında olduğu görülmektedir. Örneğin, Salihli'den Rum *Barba Kozmos*, Yunanların aleyhinde beyanatlar vererek Türklerin yanında olduğunu açıklamıştır. Ona göre, Yunan askerleri Rumlara da kötü muamelede bulunmuşlar, Manisa, Menemen ve diğer yerlerde üç yüzden fazla Rum kızına da tecavüz etmişlerdir¹⁴.

¹¹ 15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları, s.149.

¹² BOA DH KMS, 54-2/35.

¹³ BOA DH ŞFR, 102/70.

¹⁴ Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Ege Çevresi*, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1994, s.9.

Yunan er *A.Acryoti* ile *Colizakis Emmanuel*, 15 Eylül 1921'de Polatlı'da alınan ifadelerinde: *komutanları Prens Andrea'nın, geçtikleri köyleri yakmalarını emrettiğini* söylemişlerdir¹⁵. Yunan er *Ivan Lefter Dages*, 4 Ocak 1922'de Akşehir'de alınan ifadesinde: *"Sakarya'dan geri çekildiğimiz zaman tüm köylerin yakılması için Başkomutanlıktan emir verilmiştir. Bu emir üzerine 3. ve 10. Tümenlerden köylerin yakılması için müfrezeler ayrılmıştır"*¹⁶ demiştir. Sivrihisar'ın Yarma Köyü bu şekilde yakılmıştır. Askerlerin zulmünü durdurması için köylülerin başvurduğu Yunan subayı: *"Biz Kralımızdan aldığımız emri yapıyoruz. Canınızı kurtarırsanız yanınıza kâr kalır"*¹⁷ demiştir.

Denizli Mutasarrıfı *Faik Bey*, 9 Ağustos tarihli telgrafında aynı hususa değinerek Türk tarafının da Aydın'dan gelen Rumlardan Yunan işgallerini olduğu gibi söyleyecek adamları bulmak için nakdî fedakarlıklar yapılmasını tavsiye ve talep etmiştir¹⁸. Bu telgrafa 11 Ağustos'ta Nazır imzasıyla verilen cevapta; Yunanların Türkleri yanlarına çekmek için istedikleri kadar fedakarlıkta bulunup para harcayabileceklerini, buna karşın Türklerin vatanlarına ve milletlerine bağlılıklarının parayla satın alınamayacak kadar güçlü ve büyük olduğunu, bu sebeple Türk Hükümeti'nin para harcamaya lüzum görmediği, yine de bu tuzağa düşebilecek insanları dikkate alarak Mutasarrıflık tarafından bölgeye bazı kişilerin gönderilmesi gerektiği vurgulanmıştır¹⁹.

Bazı Yunan subayları da işgal altındaki bölgelerden Yunan idaresinden memnun olduklarına dair Türk halkından zorla belge toplamaktaydılar²⁰. Böylelikle Yunanlar Tahkik Heyeti'nin karşısına daha güçlü bir şekilde çıkmayı ümit etmekteydiler.

IV.2. Türk Resmi Makamları

Yunan işgalinden önce Rumların Türk halkına yaptıkları katliamın bazı yerlerde istatistikler ve fotoğraflarla tespitine çalışılmıştır²¹.

¹⁵ *Les Atrocités Greques En Asie-Mineure*, I, Hüsnü Tabiat Matbaası, 1922, s.10-11. *Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi*, II, s.11.

¹⁶ *Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi*, III, s. 95.

¹⁷ *Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi*, II, s.10-18.

¹⁸ BOA DH KMS, 54-2/37.

¹⁹ BOA DH ŞFR, 102/106.

²⁰ BOA DH/İ-UM, E-56/10.

²¹ Yunanların İzmir'in işgalinin ardından askerî ve mülkî makamlar ile ahaliye yaptıkları katliam ve zulümleri anlatan raporlar için bkz. ATASE A. Kl:11, Dos:43, F:2 (1-29).

İşgalden sonra, Vükelâ Meclisi'nde alınan kararlarda Yunanların yaptığı katliamların tahkik ve tespitinin lüzumuna dikkat çekilerek, konuyla ilgili olarak Harbiye Nezareti görevli sayılmıştır²². Hâriciye Nezareti de bu konuda İtilâf Devletleri yetkilileriyle yapılan teşebbüslerden müspet neticeler alınabilmesi için Hâriciye Nezareti'ne verilen ve İtilâf Devletleri Komiserliklerine bildirilen bilgilerin doğru ve mübalâğasız olmasını Harbiye Nezareti'nden istemiştir²³.

Askerî makamların yanı sıra mülkî makamlar da Yunanların yaptığı katliamların tahkik ve tespitine çalışmışlardır. Harbiye Nezareti, Yunanların çeşitli yerlerde yaptıkları katliamın İtilâf Devletleri temsilcilerine bildirilmesinde büyük yararlar olduğu düşüncesiyle katliamın tespiti konusunda titizlikle gayret göstermekteydi.

Harbiye Nezareti tarafından muhtelif kumandanlıklar ile Kolordu Müfettişliklerine gönderilen 18 Haziran 1919 tarihli tamimde, Rumlara katliam yapıldığı şeklinde propaganda yapılmakta olduğu, bu gibi propagandaların önlenmesi için mukabil neşriyat yapılması gerektiği belirtilmiş ve "*Kolordularımız ve müfettişliklerin hiç bir vak'ayı kaçırmayarak Nezaret'e haber vermeleri icâp eder. Her 15 günde bir kere her kolordu muntıkasındaki muhtelif vak'alar müdellel olarak nezârette bulundurulurak iyi bir tarzda hareket edilmiş olunur.*" denilmiştir²⁴.

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, 12 Haziran 1919 tarihinde Kıtaat-ı Fenniye ve Kuva-yı Havâiye Müfettişliği'ne gönderdiği yazı ile Yunanların işgal esnasında yaptıkları katliamın delilleriyle tespit edilerek Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne ulaştırılmasını istemiştir²⁵. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından da 56. ve 57. Fırka ile ve 14. Kolordu Kumandanlıklarından, Türk halkına karşı Yunanlar ile Rumlar tarafından yapılan mezalime ait müspet bilgi ve fotoğraflar ile raporların gönderilmesi istenmiştir²⁶.

²² Vükelâ Meclisi, 15 Temmuz 1919'da aldığı kararla İzmir ve havalisinde Yunanların yaptıkları zulümlerin bir listeye kaydedilerek İtilâf Devletleri mümessilleri nezdinde teşebbüste bulunulmasını istemiştir. **BOA MV**, 216/74. Vükelâ Meclisi'nde 16 Ekim 1919 tarihinde alınan kararda, Yunanlar tarafından ne surette tecavüzler yapıldığının sıhhatli olarak tahkiki ve bildirilmesi lüzumu Harbiye Nezareti'ne iş'ar kılınmıştır. Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, II, s.72-73.

²³ Hâriciye Nezareti'nin 13 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne yazısı: **ATASE A. K1:92**, Dos:119-334-A, F:36-1.

²⁴ **ATASE A. K1:83**, Dos:308, F:33.

²⁵ **ATASE A. K1:468**, Dos:(38-1) A, F:65.

²⁶ **ATASE A. K1:82**, Dos:308, F:18.

Harbiye Nezareti tarafından 8 Temmuz 1919 tarihinde muhtelif kumandanlıklar ile müfettişliklere gönderilen tamimde, İslâm halk ve hükümeti aleyhinde yapılan icraat ve katliam hakkında araştırmalar kesin delillere dayandırılmadığından, yapılan teşebbüslerde başarısızlıkların söz konusu olduğu belirtilerek şu tedbirlerin alınması istenmiştir²⁷:

"1) Müteceviz ve mağdurîn, hüviyeti ile zaman ve mahall-i vak'a hiç şüpheye mahal bırakmayacak veçhile tespit ve cereyân-ı vak'a mübalâğadan ârî bir tarzda tafsil olunmalıdır,

2) Mahall-i vak'a ile müteceviz ve mağdurların eşkâl-i muhtelifede fotoğraflarının ahzı,

3) Bu tahkikat ve fotoğraflar iki dosya halinde bittanzim, bir nüshası Nezaret'e irsal olunmalı ve diğer nüshası da o dosyayı yapan makam nezdinde kalmalıdır."

Bu tamimde ayrıca zayıat listelerinin tanzimine devam edilmesi istenmiştir.

Harbiye Nezareti ayrıca, 6 Ağustos 1919 tarihinde benzer bir tamim çıkartarak katliamın tespiti konusunda şu hususlara dikkat edilmesini istemiştir²⁸:

"1) İzmir'in bidâyet-i işgalinden beri şehid ve mecruh olan zâbitanın isim ve rütbeleri, şehid ve mecruh efrat miktarı,

2) Alettakrib şehid ve mecruh olan ahalinin mümkün mertebe mıntaka gösterilmek şartıyla miktarları,

3) Yanan veya tahrip edilen şehir ve köylerin büyüklüğü, kısmen veya tamamen yandıkları, tarih-i ihrak,

4) Hangi mıntikalarda, nerelere hicret etmiş kaç nüfus İslâm muhaciri bulunduğu ve bunların hâl-i hazırı."

Harbiye Nezareti, 10 Temmuz-27 Ağustos 1919 tarihli tamimde de Türklere yapılan zulümlerin ve gasp olaylarının araştırılıp belgelere dayanarak bildirilmesini ve bu gibi raporların şifre edilmesini istemekteydi²⁹.

Harbiye Nezareti'nin bu tamimlerinin yanı sıra münferit ve ilgili ordu birliklerine gönderilmiş emirleri de mevcut bulunmaktadır³⁰.

²⁷ ATASE A. Kl:85, Dos:316, F:38.

²⁸ ATASE A. Kl:183, Dos:87, F:21.

²⁹ ATASE A. Kl:82, Dos:304, F:44 (1).

Harbiye Nezareti'nin katliamların tespiti konusunda çok titiz davrandığı görülmektedir. Harbiye Nâzırı *Ali Ferit Paşa* tarafından muhtelif Kolordu Kumandanlıklarına ve 57. Fırka Kumandanlığı'na gönderilen 10 Temmuz 1919 tarihli tamimde, "*Nazilli'yi tahliye eden Yunanların memurîn ve eşraftan 38 kişiyi beraber alarak yolda şehid ettiklerini Sarayköy Müfrezesi Kumandanlığı Harbiye Nezareti'ne bildirmiş idi. Ahiren Sadâret makamına mevrûd tezkirede Yunanların memurîn ve eşraftan 15 kişiyi beraber alıp götürdükleri ve kısm-ı a'zâmını şehid ettikleri Denizli Mutasarrıflığı'nın iş'arına atfen bildirilmiş idi. Aynı hükümetin iki memuru bir vak'ayı izahta muhalif iş'ar edebiliyorlarsa Hükümet-i merkezîyenin düşeceği nazik vaziyet teemmül olunabilir.*" denilmekte ve bu gibi yanlış haberler sebebiyle hükümetin yaptığı teşebbüslerde etkili olamadığı belirtilmektedir³¹. Aynı konuda 12 Temmuz 1919 tarihinde II. Ordu Müfettiş Vekili *Selâhattin Bey* tarafından 57. Fırka Kumandanlığı'na bilgi verilmiş, askerî ve mülkî görevlilerin müşterek olarak tahkikat yapmaları ve her iki tarafın da tespitlerinde mutabakat sağlanması istenmiştir³².

Dahiliye Nazırı *Adil Bey*, 6 Ağustos 1919'da Aydın ve Denizli Mutasarrıflıklarına gönderdiği telgrafta; Tahkik Heyeti'nin çalışmaları ve gerekli talepleri karşısında meselelere vakıf, kabiliyetli ve itimada layık memurların tespit edilerek heyet huzuruna çıkarılmasını istemiştir. Adil Bey, bu emrine paralel olarak katliamlara ait tüm mülkî ve askerî raporlar ile belge ve fotoğrafların, mümkün olan en hızlı şekilde toplatılarak bunların heyete arz edilmesi, istemiştir³³.

Ağustos ayı içinde Harbiye Nezareti veya Dahiliye Nezareti kanalıyla Vükelâ Meclisine sevk edilen çok miktarda olay mevcuttu; bunlardan biri Söke Kaymakam Vekili *Halil* imzasıyla 27 Temmuzda gönderilen şu telgraf idi³⁴:

"Mütareke'nin akdinden sonra Yunanlar tarafından giydirilen ve silâhlendirilen yerli Rumlardan mürekkep çeteler ile İslâm ahalinin katl ve mahvedildiği ve Yunan ordusu için on binden fazla sürünün zorla alındığı ve son zamanlarda da 500 Müslüman

³⁰ Meselâ, 27 Aralık 1919 tarihinde 12. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen yazı ile Yunanların Nazilli köylerinde yaptıkları mezalim hakkında mufassal bilgi verilmesi istenmektedir. **ATASE A.** KI:95. Dos:341, F:49 (1).

³¹ **ATASE A.** KI:85, Dos:316, F:36.

³² **ATASE A.** KI:404, Dos:(10-11) 11, F:12.

³³ **BOA DH ŞFR.** 42/1-2.

³⁴ Gökbilgin, **Millî Mücadele Başlarken**, I, s.184-185.

kadının kasaba içinde veya tarlalarında katl ve dağa oduna giden Türk kadınlarının ırzları tecavüze uğradığı gibi bu vahşetlere devam edildiği görülmektedir. Hayatlarını kurtarabilmek için Yunan donanmasına pek çok yardım etmeleri yolundaki tehditler ile eşrafın ve ileri gelenlerin taciz ve tazyik olduğu ve İzmir'den Nazilli'ye kadar tren yolundaki hiçbir Türk köyünün katliamdan kurtulamadığı, yalnız Söke ve mülhakatına 6000'den fazla anasız, babasız nüfusun iltica eylediği, bunların iâşesiyle evlerine geri gönderilmesi ve yanan evlerinin yeniden yapılması lüzumu" arz edilmekte idi.

Hükümet, 20 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'nden İzmir'in işgali esnasında ve sonrasında Yunanlar tarafından hükümet dairelerinde meydana getirilen zarar-ziyan ile gasp edilen eşya ve para miktarını gösteren bir listenin hazırlanmasını istemiştir. Bu emre istinaden Dahiliye Nezareti 26 Ağustos'ta Vali İzzet Bey'e gönderdiği telgrafta: Yunanların İzmir'de resmî dairelerde gasp ettikleri para ile meydana getirdikleri hasarın tespiti için Vilayet tarafından bir komisyon kurulmasını istemiştir. Vali İzzet Bey, bu emir kendisine iletilmeden çok önce kendi maiyetinde ve *Kemal Bey* başkanlığında bir komisyon oluşturmuş, gerekli çalışmaları yaptırmış ve Dahiliye Nezareti'nin üzerinde durduğu listeleri tamamlamıştı. Kendisine Dahiliye Nezareti'nin 26 Ağustos tarihli emri ulaşır ulaşmaz gerekli listeleri İstanbul'a göndermiştir³⁵. Hükümet, Valilik'ten komisyonun bu çalışmasını İzmir'in işgal edildiği günlerle sınırlı tutmamasını özellikle, Tahkik Heyeti'nin çalışmalarına başladığı tarihten 23 Ağustos'a kadar Yunanlar tarafından gerçekleştirilen zarar ve ziyanın tespitine devam edilmesini, önemle talep etmiştir³⁶.

Harbiye Nezareti, 25 Ağustos 1919 tarihinde 14. Kolordu Kumandanlığı'ndan *Kozak Nahiyesi*'nde Yunanların yaptıkları mezalimin, temsilcilere bildirileceğinden tahkik edilerek doğru sonucun bildirilmesini istemiştir³⁷.

Harbiye Nezareti'nin tamimlerinden sonra mahallî ordu kumandanlıkları Yunan katliamlarını tahkik ve tespite çalışmışlardır. Ayrıca katliamlara ait fotoğraflar çekilmeye çalışılmıştır³⁸.

³⁵ BOA DH KMS, 52-4/20.

³⁶ BOA DH ŞFR, 103/148.

³⁷ ATASE A. Kl:183, Dos:87, F:77.

³⁸ 16 Temmuz 1919'da Mevkî Müstahkem Kumandanı, Harbiye Nezareti'nden taşkınlıklarda bulunan Rumların fotoğraflarını almak için gerekli malzeme ve fotoğrafçı verilmesini istemiştir. ATASE A. Kl:77, Dos:109-288, F:5. 24. Fırka Kumandanı Atıf Bey, 6 Kasım 1920'de Yenişehir Havalisi

*Trabzon ve Erzurum Tahkik Heyeti reisi Ali Fevzi imzasını taşıyan ve Trabzon'dan gönderilen birinci rapor şu bilgiyi vermektedir*³⁹:

"Trabzon'da yaptığımız incelemeler ve temaslarda bulunduğumuz kimselerin ifadelerinden şunu öğrendik ki, Mora ihtilâlinden sonra Mora ve Eğriboz'da bulunan İslâmdan bir nefer ve İslâm eserlerinden yalnız Akropol'deki minare kaidesinden başka bir eser bırakmayan Etniki Eteryâ Cemiyeti'nin Rumeli'de muhtelif devirlerdeki tertip ve tahriklerine ilâve olarak, mütarekeden sonra Samsun ve Trabzon'da dahi çeteler teşkil ve bunları muhacir namıyla Rusya'dan ve öteden beriden getirdiği Rumlarla takviye etmesi ye bu suretle buralarda bir Pontus Hükümeti'nin teşkili fikir ve tahminini ortaya çıkarması...

"...Binaenaleyh bugün burada İslamlardan kurulmuş siyasi hiçbir çete olmayıp bilâkis Rumlar tarafından teşkil edilmiş çeteler mevcuttur. Hattâ bunlardan bir kısmı Maçka kazası dahilinde faaliyet göstermekte bulunduğundan Trabzon-Erzurum yolunun Hamsi Köyü'ne kadar olan 9 saatlik mesafesinde muhafaza için iki tabur asker bulundurulmakta olduğu halde yine vakaların tamamen önüne geçilememektedir. Görüştüğümüz kimselere merkezî hükümetin bugünkü vaziyeti ile kendi korktuklarının hakkın inayeti ile vücut bulmayacağı yolunda vaki olan beyanlarımız iyi tesir etmiştir. Yarın Erzurum'a müteveccihen buradan hareket olunacağı. . . 22 Ağustos 1335".

Osmanlı Hükümeti, 14 Eylül 1919 tarihinde, Vali İzzet Bey'e, Tahkik Heyeti'nin görev süresinin başladığı tarih olan 21 Temmuz 1919'dan sonra da meydana gelen katliamların yer ve zaman unsurları da dikkate alınarak tespiti ve bunların heyete bildirilmesi talimatını verdi⁴⁰.

İzmir'in işgali sırasında Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından subayların eşyalarının yağma edilmesiyle ilgili olarak İzmir'de Vali tarafından şifahî bir tebligat yapılması üzerine, 26 Mayıs 1919 tarihinde Yunan Konsolosluğu'na Rumca, Fransız Konsolosluğu'na Fransızca, Vilâyet makamına Türkçe birer dilekçe ile İzmir'de

Kumandanı'na Batı Cephesi Askerî Polis Teşkilâtı'nda görevli Necati'nin Yenişehir ve köylerinde Yunan vahşetinin fotoğraflarını çekeceğini bildirmiştir. **ATASE A. K1:899, Dos:216, F:107 (2).**

³⁹ Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, I, s.177-178.

⁴⁰ **BOA DH ŞFR**, 10/148.

yağmaya maruz kalan subayların zayi olan eşyalarının listesiyle zarar ve ziyanın miktarı takdim edilmiştir⁴¹.

İzmir'in işgali sırasında meydana gelen zararlara ait listeler peyderpey toplanmıştır⁴². Bu yüzden verilen zayıat ve listelerinde farklılıklar söz konusudur. Subay ve müesseselerin zayıatlarının tam olarak tespiti mümkün olamamıştır. Harbiye Nezareti'nin 9 Ekim 1919 tarihli emri üzerine, bütün subay ve asker ailelerinin uğradıkları zayıat 57. Fırka Kumandanlığı tarafından bir liste halinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 2.Şubeye takdim edilmiştir. Ancak bir çok subay aileleri göç etmiş olduğundan gerçek zayıat miktarı anlaşılamamıştır. Bazı subayların fırkadan ayrılmış olmaları da zayıatın tespitini güçleştirmiştir. İzmir'in işgali sırasında, subay ve askerlerin uğradıkları zayıatlar ve Yunanlar tarafından halka yapılan katliam hakkında 56. Fırka Kumandanlığı tarafından yapılan tahkikat ile tanzim edilen raporlar da Harbiye Nezareti'ne takdim edilmiştir⁴³.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından "*İzmir Fecâyii*" adıyla yayınlanan kitapta, subayların maddî olarak uğradıkları zararın miktarı verilmişse de konuyla ilgili bilgi yetersiz olduğundan Harbiye Nezareti, 6 Ekim 1919 tarihinde bir tamim yayınlamış ve şahıslar ile müesseselerin uğramış oldukları zarar ve ziyanın miktarının şahısların imzalarıyla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne bildirilmesini istemiştir⁴⁴. Bu tamim üzerine, daha çok Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne olmak üzere muhtelif makamlara, İzmir'in işgali sırasında zarara uğrayan şahıslar ile müesseseler ve şahıslar tarafından dilekçeler verilmeye başlanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak Aydın Valiliği'ne binden fazla dilekçe verilmiştir⁴⁵.

17 Haziran 1919 tarihinde Menemen Kazası'nda Türk halkına katliam yapıldığı ve eşyalarının yağmalandığı haberinin alınması üzerine 20 Haziran 1919 tarihinde Vali İzzet Bey'in refakatinde, daha çok adlî memurlardan oluşan bir heyet kurulmuştur. Heyet, iki İngiliz subayı ile İngiltere ve İtalya Konsoloslukları tarafından tayin edilen

⁴¹ ATASE A. Kl:82, Dos:305, F:15.

⁴² İzmir'in işgali sırasında subayların üzerlerinden ve evlerinden zorla alınan eşya ve para 12 sayfalık bir cetvel halinde 17. Kolordu tarafından tanzim edilmiştir. ATASE A. Kl:8, Dos:48, F:67. Umûm Jandarma Kumandanlığı'nca da zayıat çizelgeleri çıkarılmıştır. ATASE A. Kl:14, Dos:72-55, F:78 (17).

⁴³ ATASE A. Kl:82, Dos:305, F:12.

⁴⁴ ATASE A. Kl:82, Dos:305, F:17 (1-3).

⁴⁵ Bayar, **Ben de Yazdım**, VI, s.242-243.

iki doktorla birlikte Menemen'e gitmiştir. Menemen'de Belediye Reisi, Müftü, Ahz-ı Asker Şubesi Reisi ve eşraftan pek çok kimse heyete ifade vermişler ve Yunan askerleriyle Rumların yaptıkları katliamı anlatmışlardır⁴⁶.

Tahkik Heyeti vasıtasıyla tespit edilen, Menemen'deki Yunanların ve yerli Rumların yaptığı katliam, İzmir Alay kumandanı tarafından bir rapor halinde tanzim edilmiştir⁴⁷. Tahkik heyetlerine ifade verecek şahısların ilgili yerin ileri gelenlerinden ve bizzat zulme uğrayan veya şahit olanlardan seçilmesine gayrèt edilmiştir. Bu şahısların kesin olarak emin olmadıkları olayları anlatmadıklarını görmekteyiz⁴⁸.

Türk makamları, Tahkik Heyeti'nin yapmakta olduğu tahkikattan çok şey umuyorlardı. Müspet bir netice alınabilmesi için bazı tedbirler almayı ihmal etmemişlerdir. Her şeyden önce katliamların tespiti konusunda çok titiz hareket edilmiş, hatta Tahkik Heyeti'ne verilebilir düşüncesiyle katliama uğrayanların ifadeleri bile toplanmıştır.

Dâhiliye Nezareti, Tahkik Heyeti'nin gelmesinden önce Harbiye Nezareti'nde bulunan, Aydın Vilâyetindeki Yunan mezalimiyle ilgili bütün rapor, dilekçe ve fotoğraf gibi belgelerin Tahkik Heyeti 'ne verilmek üzere gönderilmesini istemiştir⁴⁹.

Harbiye Nezareti, 14. Kolordu Kumandanlığı'ndan, 6 Ağustos 1919 tarihli yazı ile İzmir ve civarında Yunan işgali sırasında meydana gelen zulümleri tahkik etmek üzere Barış Konferansı kararıyla bir heyetin geleceğini belirterek, bu heyet nezdinde İslâm halkın uğradığı zararların mübalâğasız, fakat gerçek olarak delilleriyle anlatılması, yanan köylerin, yağma edilen malların, yaralanan ve öldürülen insanların, ırza tecavüz olaylarının zaman, mekân, şahit ve delil gösterilerek şifahen ve yazılı olarak heyete verilmesi, mümkünse yazılı olarak verileceklerin Fransızca yazdırılmasını istemiştir⁵⁰. Harbiye Nâzırı *Nazım Paşa*, 9 Ağustos 1919 tarihinde 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey'e bir telgraf çekerek aynı hususu belirtmiş ve istemiştir. Harbiye Nâzırı'nın bu

⁴⁶ ATASE A. K1:72, Dos:273, F:4.

⁴⁷ ATASE A. K1:72, Dos:273, F:4 (1).

⁴⁸ Meselâ, Bergama'da incelemelerde bulunan ve 21 Haziran 1919 tarihinde buraya gelen İngiliz Binbaşısı Hatkinson'a ifade vermek üzere Celâl Efendi, Bergama eski Belediye Reisi Küçük Mehmetzâde Mustafa, Hâdizâde Mustafa, Merkez Aşar Kol memuru Kadri Bey, Çandarlılı Eminzâde Müderris Halit Efendi, Reji Kolcusu Cemal Efendi, Bergama İhtiyat subayı Süleyman Naci Bey, Kıvrıklı Abdullah Efendi namusları üzerine yemin ettirilerek ifadeleri alınmıştır. ATASE A. K1:89, Dos:326, F:21 (1).

⁴⁹ BOA DH ŞFR, 102/34 (1-2). BOA DH ŞFR, 102/18 (1-2).

⁵⁰ BOA DH ŞFR, 102/42 (1-2). BOA DH ŞFR, 102/158 (1).

iş'arı üzerine. Yunan katliamlarından kaçarak Çine'ye iltica etmiş bulunan Aydınlılardan mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir. Ayrıca, Nazilli, Söke, Koçarlı gibi Aydın felâketzedelerinin toplu olarak buldukları yerlere Şefik Bey'in emriyle 57. Fırka Kumandanlığından subaylar gönderilerek, Yunanların yaptıkları katliam zaman, mekân, şahit ve deliller gösterilerek tespit ettirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte istihbarata dayanan olaylar toplanmış, halkın maddî zararları, mümkün olabilen doğrulukla tespit edilmiş ve Tahkik Heyeti'ne verilmek üzere hazırlanmıştır⁵¹.

14. Kolordu Kumandanlığı tarafından da Tahkik Heyeti'ne verilmek üzere deliller ve belgeler toplanmıştır⁵². İzmir ve havalisinin Yunanlar tarafından işgali ile ilgili olarak askeri makamlardan Osmanlı Harbiye Nezareti'ne 15 Mayıs-2 Haziran tarihleri arasında muhtelif raporlar iletilmiştir. Yunanlar tarafından 17.Kolordu'ya ait İzmir'deki mirî kasalardan 15 Mayıs tarihinde yağmaya uğrayan nakit miktarı hakkında 17.Kolordu Levazım Riyaseti tarafından bilgi verilmiştir⁵³.

Hâriciye Nezareti 4 Eylül 1919 tarihinde 12. Kolordu ile 57. Fırka Kumandanlıklarına gönderdiği tezkire ile Tahkik Heyeti'nin Aydın olayları hakkında Türk şahitleri dinlemek istediğini, gerekli delil ve belgeleri taşıyan şahitlerin Nazilli'de hazır bulundurulmalarını, heyetin Aydın'dan Nazilli'ye kadar emniyetle hareketlerinin sağlanmasını ve saygıda bulunulmasını, Nazilli'de ikâmetleri için mükemmel binalar hazırlanmasını istemiştir⁵⁴.

12. Kolordu Kumandanı, 57. Fırka Kumandanlığı'ndan 27/28 Ağustos 1919 tarihinde Yunanların bazı köylerde yaptıkları katliamın İtilâf Devletleri'ne iletileceği için buralarda yapılan katliamın tafsilâtı olarak kendilerine bildirilmesini istemiştir⁵⁵.

56. Fırka Kumandanlığı tarafından Kolordu ve Fırka subaylarının şahsî zayıatlarıyla ilgili olarak tanzim edilen listeler İstanbul'da Tahkik Heyeti delegelerine verilmiştir⁵⁶.

⁵¹ Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, s.303. Ayrıca İzmir Fecayii'ne dair Erkân-ı Harbiyece toplanan vesikalar için bkz. **BOA DH KMS**, 52-4/1 (1-22).

⁵² 14. Kolordu Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 19 Ağustos 1919 tarihli raporu için bkz. **ATASE A**, Kl:89, Dos:326, F:6.

⁵³ **ATASE A**, Kl:14, Dos:55, F:80 (1-15).

⁵⁴ **ATASE A**, Kl:184, Dos:98, F:105.

⁵⁵ **ATASE A**, Kl:405, Dos:(11-9) 12, F:45.

⁵⁶ **ATASE A**, Kl:82, Dos:305, F:69-2.

İzmir'in işgali sırasında İzmir'de bulunan, şehit, yaralı veya kayıp olan askeri efrada ait listeler çıkarılmıştır⁵⁷. Hazırlanan zayıat listelerinde, mahalle veya köylerde yanan hane, dükkan ve binaların kıymeti, katl edildiği bilinen nüfus, katl olup olmadığı meçhul olan nüfus, yaralanan ve ırzlarına tecavüz edilenlerin miktarları belirtilmiştir⁵⁸. Yunan işgali dolayısıyla zarara uğrayan muhacir ve mültecilere ait listeler de tanzim edilmiştir⁵⁹. Ayrıca, muhtelif yerlerdeki zayıatlarla ilgili listeler de çıkarılmıştır⁶⁰.

Yunanların Urla mıntıkasında yaptıkları mezalimle ilgili olarak 56. Fırka Kumandanlığı'nca yapılan tahkikat sonunda bir rapor hazırlanmıştır⁶¹. Bu rapor Harbiye Nezareti'ne takdim edilmiştir⁶².

17. Kolordu Kumandanlığı tarafından kurulan Tahkik Komisyonu, 6 Kasım 1919'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne Yunan katliamları ile ilgili iki rapor ve üç adet resmin istihbarat şubesindeki dosyalar içinde bulunduğunu rapor etmiştir⁶³.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Kasım 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye namına İzmir Posta Başmüdürü Ethem Bey'e gönderdiği mektupta, "*İntihâbâtı men veya eşkâl, mezalim, asayişî ihlâlê dair vesaikin toplanması ve bunlara dair resmî eşhasın evâmirini cem eylemek son derece mühimdir. Bu gibi vesaikin Dersaadet'e ulaştırılması lâzımdır.*" demektedir⁶⁴.

Aydın Vilâyeti'nin Yunanlar tarafından işgal edilmiş olan kısımlarında devletler hukukuna ve işgal kuvvetlerince riayet edilmesi lâzım gelen usûle aykırı olarak hükümet daireleri ve halk aleyhinde ikâ olunan zarar ve hasarın tedkik ve tespiti için Sadâret makamınca Mart 1920'de bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, 24 Mart 1920'de bir toplantı yaparak mezalimin tespiti konusunda izleyeceği yolu kararlaştırmıştır⁶⁵.

Sivil olsun, asker olsun tespit edilen zarar ve ziyan listelerinin bir nüshasının hükümete fayda sağlayacağı düşünülerek, Barış Konferansı'na verilmesi uygun

⁵⁷ ATASE A. Kl:82, Dos:305, F:13.

⁵⁸ ATASE A. Kl:402, Dos:(13-7) 7, F:98.

⁵⁹ ATASE A. Kl:610, Dos:192, F:1-4.

⁶⁰ ATASE A. Kl:82, Dos:305, F:40.

⁶¹ ATASE A. Kl:89, Dos:326, F:17 (1).

⁶² ATASE A. Kl:82, Dos:305, F:12.

⁶³ ATASE A. Kl:160, Dos:600, F:4 (4).

⁶⁴ ATASE A. Kl:257, Dos:B-12, F:31.

⁶⁵ Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç", s.394-395.

görüldüğünden İzmir'in işgali esnasında yapılan katliama ait belgeler, Paris'e giden Tevfik Paşa'ya verilmiştir⁶⁶. Yunanların İzmir, Bursa ve Trakya'da yaptıkları katliama ait raporlar da Londra Konferansı delegelerine verilmiştir⁶⁷.

Hükümetin Yunan katliamlarına ait belgelerin toplanmasına dair emirleri çok kısa sürede başarı sağlamıştır. Öyle ki, Ağustos ayı sonuna kadar toplanan bu belgeler, kitap haline getirilmeye başlanmıştır.

İlk olarak, Yunan katliamlarının derecesini ortaya koymaya yönelik kurulan *Haşar Tespit Komisyonu*'nun hazırladığı raporların suretleri iki zarf halinde Aydın Vilayeti Mektubî Müdürü *Haşmet Bey* tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiş, bunlar Meclis-i Vükela tarafından da incelenmiş ve sonuçta Dahiliye Nezareti tarafından kitap olarak bastırılmasına karar verilmiştir⁶⁸.

Aydın Vilâyeti tarafından Tahkik Heyeti'ne verilmek üzere; Yunan katliamları ile ilgili resmî belgelere dayanılarak Türkçe bir kitabın⁶⁹ Fransızca tercümesi yapılarak çeşitli makamlara dağıtılmıştır⁷⁰.

İcâp eden şahıs ve makamlara verilmek üzere *Harbiye Nezareti İstihzârât-ı Sulhiye Komisyonu* tarafından "*İslâm Ahâlisinin Dûçar Oldukları Mezalim Hakkında Vesâyika Müstenîd Ma'lûmat*" adlı bir kitap hazırlanmıştır⁷¹. Yunanların İzmir'de yaptığı katliamı konu alan bu kitap, Fransızca'ya da tercüme edilmiştir⁷².

Tahkikata başlamadan önce Tahkik Heyeti'ne verilmek üzere, İngiliz İrtibat Subaylığı'na İzmir mezalimi hakkında bir belge listesi verilmiştir. Bu listede, "*Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporları Hâvi Birinci Kitap*"ın Türkçe ve Fransızca'sı, aynı kitabın ikinci cildinin Türkçe'si, Türkçe "*İzmir Fecayii*" adlı kitap ve gazete kupürleri yer almaktadır⁷³.

Bununla birlikte *İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti* tarafından Fransızca olarak "*RAPPORTS Officiels recus des autorite's militaires ottomanes sur l*

⁶⁶ ATASE A. Kl:74, Dos:277, F:17.

⁶⁷ ATASE A. Kl:810, Dos:73, F:141 (4).

⁶⁸ BOA DH/İ-UM, 20-26/14-50.

⁶⁹ **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlar Tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap**, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.

⁷⁰ Fransızca kitap için bkz. ATASE A. Kl:77, Dos:287, F:4.

⁷¹ ATASE A. Kl:85, Dos:316, F:1.

⁷² ATASE A. Kl:105, Dos:377, F:8 (8-9).

⁷³ ATASE A. Kl:14, Dos:56, F:48, 48 (1). BOA DH KMS, 52-14/1

occupation de SMYRNE par les Troupes Helle'nigues" adlı bir eser bastırıldığı gibi, cemiyetin 17 Mart 1919'da yaptığı İzmir Kongresi'nin kararlarını ihtiva eden "*Un Appel A La Justice*" adıyla 10 sayfalık bir kitapçık da Fransızca olarak yayınlanmıştır. Harbiye Nezareti, 7 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda İzmir meselesi açısından önemli gördüğü bu eserlerin de Tahkik Heyeti'ne ulaştırılmasını istemiştir⁷⁴.

Bâb-ı Âli'den 3 Mart 1920 tarihinde verilen şifahi notada şu bilgilere yer verilmektedir⁷⁵:

"Aydın Valisi'nden Dahiliye Nezareti'ne verilen bilgiye göre, 40 kişilik bir Rum çetesi Çeşme kazasına bağlı Karaköy köyüne saldırmış, İshak adında bir kişiyi katletmiş, ayrıca biri kadın olmak üzere iki kişiyi daha öldürmüştür. Lokmacı Ali adındaki kişiyi de yaralamıştır. Bunun dışında, köyün ahalisi 4.000 altın lira ya da kâğıt para karşılığı rehine alınmıştır. Köylülerin değerli eşyaları götürülmüştür. Saldırganlar Urla'nın Gülbahçe, Çeşme'nin Reis Dere köylerinden gelme Rumlardır. Saldırganlar tarafından kulakları kesilen ve vücudunun çoğu yerinden yara alan Ali Ağa, tedavi edilmek için İzmir'e gelmiştir. Osmanlı polisine bu saldırıyı ve çevredeki köylülerin korkularını anlatmıştır. Öte yandan 22 Ocak günü, Bornova çevresinde yerleşen Yunan askerlerinden bir grup, Beş Yol'da, tarlalarına gitmekte olan köylülere ateş açmışlar ve onları köylerine kadar kovalamışlardır. Bundan sonra köyün muhtarı Mehmet'in evine giren Yunan askerleri bir altın lira, 50 kuruş, bir gümüş bilezik ve başka eşyalar almışlardır. Ayrılmadan önce köylülere bir daha evlerinde rahat uyuyamayacaklarını bildirmişlerdir".

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 15 Temmuz 1920 tarihinde Batı Cephesi Kumandanlığı'ndan Yunanların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları katliam hakkında yer ve zaman gösterilerek bilgi verilmesini istemiştir⁷⁶. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 15 Şubat 1921 tarihinde 3. Süvari Fırka Kumandanlığı ve 11. Fırka Kumandanlığı'ndan bir şifre ile, muharebe esnasında Yunanların yaptıkları katliamın yer ve zaman belirtilerek bildirilmesini istemiştir⁷⁷. İsmet Paşa, 7/8 Nisan 1921 tarihinde 24. Fırka Kumandanlığı ve Kocaeli Kumandanlığı'na birer şifre ile Yunanların işgal edip, sonra

⁷⁴ BOA DH KMS, 52-14/1.

⁷⁵ Duru, *Amerikan Gizli Belgeleri*, s.79.

⁷⁶ ATASE A. Kl:679, Dos:114, F:37.

⁷⁷ ATASE A. Kl:922, Dos:2-2, F:19.

tahliye ettikleri yerlerde yaptıkları katliam ve tahribatları incelemek için fırkaların birer Tahkik Heyeti teşkil edeceklerini bildirmiştir⁷⁸. İsmet Paşa ayrıca, 8 Nisan 1921 tarihinde de 12. Kolordu Kumandanlığı'ndan, Yunanlar tarafından yapılan katliamın İtilâf Devletleri nezdinde protesto edilmek üzere Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderilmesini istemiştir⁷⁹.

Ankara Hükümeti, Yunan mezalim ve tahribatını yerinde görmek üzere Nisan 1921 tarihinde bir Tahkik Heyeti kurmuştur. 23 Nisan 1921 tarihli nota ile de Yunan Hükümeti'ne durumu bildirmiştir. Bu notada, "...Hükümetim ordunuz tarafından ikâ edilen tahribatı tahrir ve tahrip ettirilen yerlerdeki ahâlinin ma'rûz kaldıkları zarar ve ziyanı tespit etmesini bir tahkik komisyonuna havale etmiştir. Hesap gününün vürûdunda vahşi ve mütecaviz ordumuzun sebebiyet verdiği veya vereceği bütün zayıatların komple tamirini talep etmesini bildireceğiz." denilmektedir⁸⁰.

Garp Cephesi Kumandanlığı, Yunan katliamlarını şöyle anlatmaktadır⁸¹:

"Yunanların İzmir'e girdiklerinden beri yaptıkları zulümler, tarihte şimdiye kadar yazılanların hepsini geçmiştir... Yunan askerleri 8 yaşındaki küçük kızlara, 70 yaşındaki kadınlara tecavüz ettiler... Lüzum olmadığı halde birçok köyleri yaktdılar... Kundaktaki bebekten en yaşlısına kadar bir köyün halkı evlere kapatılarak diri diri yakıldılar... İslamın kutsal kitabı Kur'an yırtılarak Türk köylülerinin gözleri önünde en çirkin şekilde kullanıldı... Bu zulümler, Yunan askerlerine katılan yerli Rumlarla birlikte yapıldı. Yunan komutanları bu işkence ve zulümlerin yapılması için emir verdiler... Yunanlar tarafından 'İntikam Tümeni' adı verilen 2. Yunan Tümeni yangın ve tahrip güçleriyle donatılmıştı... Yunan işgali altında bulunan ve henüz kurtaramadığımız köylerde neler yapıldığını bilmiyoruz".

Garp Cephesi Kumandanlığı Erkân-ı Harbiye İstihbarat Şubesi'nde, Yunan katliamlarını tespit için bir Tahkik Heyeti kurulmuştur. Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki heyet, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfka (Atay) ve Asım (Us)

⁷⁸ ATASE A. Kl:309, Dos:(239-A) 85, F:5 (3).

⁷⁹ ATASE A. Kl:810, Dos:(97-32) 74, F:157.

⁸⁰ TBMM ZC, II, s.88.

⁸¹ Les Atrocites Greques En Asie-Mineure, I, s. 3-5.

*Bey'den meydana geliyordu*⁸². *Yusuf Akçura* ile bir fotoğrafçı da daha sonra heyete katılmıştır⁸³.

Heyet, İzmir'den başlayarak Menemen, Manisa, Salihli, Alaşehir, Uşak, Kütahya, Eskişehir istikametini takip ederek Bursa'ya kadar, Yunan ordusunun tahrip ettiği bölgeyi gezmiş ve Yunan katliamlarına şahit olan halkı dinlemiştir⁸⁴.

Tespit ettiği mezalim hakkında raporlar tanzim eden⁸⁵ Heyet, bu tahkikatla ilgili gözlemlerini Aralık 1922 tarihinde bir kitap halinde yayınlamıştır⁸⁶.

17. Kolordu Komisyonu Vekâleti tarafından da 14 Eylül 1922'de tespit edilebilen askerî ve mülkî binaların tahribatı ve zayıyatı ile ilgili bir cetvel çıkarılmıştır⁸⁷.

Her ne kadar yapılan katliamların tespitine çalışılmışsa da katliam ve zararların tam olarak tespiti mümkün olamamıştır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından 10 Nisan 1921 tarihinde Sadâret'e verilen tezkirede, Müslümanlara karşı yapılan katliam hakkında yer ve zaman bildirilerek, İngiliz Askerî Temsilciliği'ne iş'arı ve tahkik heyetlerinin gelmesinde gereken tedbirlerin alınması istendiği halde, bunun maalesef yerine getirilemediği ifade edilmektedir⁸⁸.

57. Fırka Kumandanı *Şefik Bey*, Harbiye Nezareti'nin 6 Ağustos 1919 tarihli emrine verdiği 11 Ağustos 1919 tarihli cevapta, Nazilli'den Kuşadası'na kadar Aydın mıntikasında Yunanların yaptıkları katliamın mahiyeti ile bunun neticesi zayı olan nüfus, yakılan köyler ve evler ile gasp edilen ve yakılan mallar hakkında belgelere dayanan mufassal bir rapor hazırlandığını, ancak İzmir'den Aziziye'ye kadar, Yunanlar ve Rum çetelerinin yaptıkları cinayetler ve hasarların tahkikine imkân bulunmadığını, bunu tahkike tevessülün Yunanlar nezdinde büyük bir cüret olduğunu bildirmiştir⁸⁹.

Falih Rıfki (Atay)'nın, *"...Bunca insandan kimler yandı ve kimler öldü? Manisa'nın kaç şehidi, kaç yaralı var? Oturduğumuz evin bahçesinde buldukları karm yarılmış ve doğmayan çocuğu parçalanmış gebe kadın kimdi?, kimin karısı veya annesi veyahut kızıydı? Ateşte yanarak kararmış cesetler erkek mi, kadın mı, hangi cinsten,*

⁸² Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 1964, s.54.

⁸³ **İzmir'den Bursa'ya**, (haz.İnci Enginün), İstanbul, 1980, s.5.

⁸⁴ Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, s.54. **İzmir'den Bursa'ya**, s.17.

⁸⁵ **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338, s.108-109.

⁸⁶ **İzmir'den Bursa'ya**, s.5.

⁸⁷ ATASE A. Kl:160, Dos:600, F:4.

⁸⁸ ATASE A. Kl:536, Dos:168, F:26.

⁸⁹ ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:35.

hangi ailedendir? Her yanan şehir ve kasaba halkı ateş, kurşun ve süngü çemberini yararak dağa, ovaya kaçtı. Bunlardan kabile kabile meçhul istikametlere gönderilenler var, bu kabileler ne oldu, kimler hayatta, kimler değildir? Eğer İzmir'de iseler niçin gelmediler? Eğer Atina'da iseler..." diye ifade ettiği⁹⁰ gibi yapılan katliamın tam olarak tespiti mümkün değildir.

IV.3. Yabancı Temsilciler

İtilaf Devletleri, başlangıçta büyük bir kinle kadın, çocuk, yaşlı demeden sivil Türklerin üzerine saldıran Yunanların katliamlarını, terör ve tedhiş hareketlerini hoşgörüyü karşılamış, hatta teşvik etmiştir. Türklerin Avrupa'dan çıkarılarak, Anadolu'da kontrolleri altında bırakılmaları konusunda hemfikir olan Müttefikler, Anadolu'da Rumlara zulümler yapıldığı gerekçesiyle Aydın Vilâyeti'nin Yunanlar tarafından işgal edilmesini sağlamışlardır⁹¹. İzmir'in işgali sırasında yaşanan Yunan zulümleri karşısında da Müttefik temsilciler, herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır.

Anadolu'da yaşayan yabancı uyrukluların bütün menfaatlerine ve karşı çıkmalarına rağmen Müttefiklerin, özellikle İngiliz devlet adamlarının Yunanistan lehine kararlar aldıkları ve çalıştıkları görülür. *"Unutmamak lâzımdır ki, Türkler Avrupa'ya meydan okudular; kaybettiler. Sonucuna katlanmalıdırlar."* diyen Lloyd George⁹², *Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında, "Yunan kuvvetleri harekete geçtiler. Yunan kıtaları iyi teşkil edilmiş ve mükemmel sevk ve idare edilmişlerdir. Büyük bir atılganlık ve cesaretle ve kendi ırklarının büyük geleneklerine lâyık surette hareket etmişlerdir. Yunan milleti pek zeki, cesur ve şanlı bir geçmişe mâlik ve Mösyo Venizelos gibi büyük adamlar yetiştirmek vasıflarına sahip bir millettir. Böylece Müttefikler intizâmı iade etmek ve barış antlaşmasını tatbik ettirmek için Yunan kuvvetlerinden istifade etmişlerdir. Yunanlar da başarabilecekleri bir işi ellerine aldıklarını ispat etmişlerdir."* demekte⁹³ ve âdeta işgal sırasında yapılan zulümlerden dolayı memnuniyetini imâ etmekteydi.

⁹⁰ *İzmir'den Bursa'ya*, s.65-66.

⁹¹ Osman Olcay, *Sévrés Andlaşmasına Doğru*, Ankara, 1981, s.XV.

⁹² Baytok, *İngiliz Kaynakları*, s.76.

⁹³ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK, Ankara, 1957, s.199.

Yabancı temsilcilerin 1919-1923 yılları arasında hükümetlerine gönderdikleri raporlar, ilgili ülkelerin Yunan katliamları hakkında aldıkları kararlar üzerinde kuşkusuz önemli etkenlerden biridir.

İzmir'deki *Hollanda Başkonsolosluğu*'nun İzmir'in işgalinin ardından kendi hükümetine gönderdiği raporlarda, işgal sırasında ve daha sonra yerli Rumların Türklere karşı yaptığı taşkınlık ve zulümler açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu olaylar sırasında bir Hollandalı çiftlik sahibinin de zarar gördüğü raporlarda belirtilmektedir. Bu raporlarda, Yunan askerlerinin yaptıkları mezalimle birlikte, özellikle işgal edilen bir yerden çekilirken Yunan ordusunun her şeyi yakmak siyasetini uyguladığı da açık açık anlatılmıştır. Hollanda Başkonsolosluğu'nun gönderdiği raporlarda, Yunan askerinin sadece Türklere değil bölgede yaşayan diğer unsurlara da zulüm yaptığı, hatta bazı zengin Musevilerin işgalin ardından bölgeyi terk etmek zorunda kaldıkları da anlatılmaktaydı⁹⁴.

Amiral Calthorpe, 8 Haziran 1919'da Lord Curzon'a gönderdiği mektubunda Yunanların İzmir'i bir mezbaha haline getirdiğini yazmıştır⁹⁵.

Müttefikler, Rum halkının Türklere karşı kışkırtıcı hareketlerden kaçınmasını, Türklerin meşru sayılabilecek saldırı ve tahriklerine yol açılmaması için uyarılarda bulunmaktaydılar⁹⁶. İtalyanların bazı zamanlarda Yunan katliamlarına müdahalede buldukları görülmekteydi. 57. Fırka Kumandanlığı'nın 7 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne yazısında, Aydın'ın Yunanlar tarafından yakıldığı, halkın dağlara iltica ve hicret ettiği ve bu tecavüzlere İtalyanların müdahalede buldukları belirtilmektedir⁹⁷.

Amiral Webb, İngiliz Dışişleri'ne gönderdiği 28 Temmuz 1919 tarihli mektubunda şöyle demektedir: "*İzmir'in Yunanlar tarafından işgali üzerine Türklerle Yunanlar arasındaki geçimsizlik artmıştır. İşgal sırasında akan kan Türkiye'nin her tarafında kötü etkiler yaratmıştır. Türkler olaylar karşısında son derece yılmış*

⁹⁴ R.Anhegger, "Kurtuluş Savaşı'nda İzmir / 1919-1923 Yılları Arasında İzmir Hollanda Başkonsolosluğu'nun Raporları", (çev.Ergün Ertem), **Tarih ve Toplum**, S:9, (Eylül 1984), s.26-29.

⁹⁵ Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, s.193.

⁹⁶ Amiral Calthorpe, Türklere karşı kışkırtıcı hareketlerden kaçınılması, nümayişlerin sınırlandırılması ve Türklerin meşru sayılabilecek misillemeye götürecek hallere meydan verilmemesi konusunda Serres Metropolitine haber göndermiştir. Jaeschke, **İngiliz Belgeleri**, s.49.

⁹⁷ **ATASE A. Kİ:85, Dos:316, F:39.**

durumdadırlar. Bu, onları tehlikeli olmaya sevk etmiştir. Gerginliğin gerçek sebebi durumun ortada bulunmuşudur. İki taraf da bir 'fait accompli' yaratarak kararın kendi lehlerinde olmasını sağlamaya çalışıyor. Yunanlar içlere doğru ilerlemeğe, Türkler ise iyi bir savunma ile milli hislerin kudretini göstermeğe çaba harcıyor. İzmir çıkarmasına kadar Türk halkını sakin tutmakta başarılı oluyorduk. Kötü valileri, mutasarrıfları değiştirip, Türk Hükümeti'ne istediğimizi yaptırmak suretiyle barış anlaşmasının imzalanmasına kadar Türkleri olay çıkarmadan idare edebilecektik. Yunanlarla Türkler birbirlerini öldürüyor. Refah ve güvenliklerini üzerimize aldığımız ve bu hususta protestolar yağdırdığımız binlerce Hıristiyan'ın kaderi ümitsiz maceralara terk edilmiş olmaktadır...⁹⁸

Yunanların işgal ettikleri yerlerde Türk halkına yaptıkları zulümler kısa sürede Batı kamuoyuna yansımıştır. Müttefiklerin Anadolu'daki yetkililerinin muhtelif tarihli raporlarında da Yunan mezalimi açıklıkla dile getirilmiştir. Bu raporlarda Yunanların zulümlerinin, Türklerin teşkilâtlanmalarına ve direnmelerine yol açtığı belirtilmiştir.

Amiral Calthorpe, 8 Temmuz 1919 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği mektubunda, Sadrazam ile Hâriciye Nazırlarının kendisine İzmir bölgesinde vaki olan tecavüzleri bildiren telgrafları okuduklarını söyledikten sonra, *"İtiraf etmek lâzımdır ki, bu iddiaları oradaki İngiliz subaylarının verdikleri raporlar da teyid etmektedir. Bu subaylar mes'uliyeti tamamen Yunanlara yüklemektedirler."* demektedir⁹⁹.

Akhisar'daki İngiliz Kontrol subayının 3 Eylül 1919 tarihli raporunda, Türklerin askerî teşkilâtlanmalarının çok zayıf olmasına rağmen morallerinin yüksek olduğundan bahisle, *"...Rumlar zulme başlayınca, köyleri yakıp, Türkleri öldürmeye, karlılarının, kızlarının ırzlarına geçip, çocuklarını öldürmeye başlayınca dahi, teşkilâtlanmış bir harekâta başlamamışlardır. Şu anda kinleri ve nefretleri o kadar artmıştır ki, Yunan yönetimini hiç bir zaman kabul etmeyecekler ve bunun için sonuna kadar mücadele edeceklerdir."* demiştir¹⁰⁰.

Amiral Sir F. de Robeck, 12 Aralık 1919 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği raporunda, *"...Tahkikat Komisyonu uzaklaşır uzaklaşmaz Yunanlar Müslümanlara eziyetlere başladılar. Her caminin başına bir jandarma koymuşlar. Yunanların*

⁹⁸ Baytok, *İngiliz Kaynakları*, s.28-29.

⁹⁹ Bayar, *Ben de Yazdım*, VII, s.5.

¹⁰⁰ Baytok, *İngiliz Kaynakları*, s.36.

işledikleri ahlâk dışı suçların cezasını onları teşvik eden kuvvetler de çekecektir." demektedir¹⁰¹.

Amiral Sir F. de Robeck, bir başka mesajında da Londra Konferansı kararlarını ve İngiliz Hükümeti'nin Türkiye politikasını ağır bir dille tenkit etmektedir. Trakya ile İzmir'in Yunanistan'a katılması fikrine karşı çıkararak, *"Bu bölgedeki Müslüman halkın bu toprakların Yunanistan'a katulmasını, hele Yunanların İzmir'i işgalinden beri uygulaya geldikleri metotları da gördükten sonra sessizce kabul edeceğini beklemek imkânsızdır. Bu husus, İzmir'de Yunanların giriştikleri katliamlar ile ilgili olarak Müttefiklerarası Heyet tarafından hazırlanan raporla ve bilhassa Anadolu varlığı, söz götürmez bir şekilde ortaya çıkan milliyetçi hareketle iyice açıklığa kavuşmuştur. İzmir'in işgali Mayıs ayından beri Yakın Doğu durumunda yıkıcı bir unsur teşkil ettiğine göre, İzmir'in Yunanlara katılmasının gelecek yıllarda daha zararlı sonuçlar doğuracağı şüphesizdir."* demektedir¹⁰².

30 Eylül 1921'de Belçika'nın Atina Maslahatgüzarı *De Neef*, Dışişleri Bakanı *Henry Jaspar*'a gönderdiği raporda, Yunanların ric'atleri sırasında yaptıkları tahribat ve zulme temas ederek, *"Yunan birlikleri geri çekilirken memleketi öyle bir tahrip ettiler ki, taş taş üstünde bırakmadılar."* demektedir¹⁰³.

Yunanların İzmir'e çıktuktan sonra kentte ve yörede yaptıkları vahşi saldırılar ve insanlık dışı cinayetler öyle bir konuma geldi ki, artık Müttefikler aralarında bu konuyu tartışmaya başladılar. İlk başta alınan raporlar hasır altı edildiyse de olanlar göz ardı edilecek gibi değildi. Bu konuda araştırma yapmak için İzmir'e gönderilen Fransız Generali *Bunoust*'un görevli teğmeni *Rumerche*'in raporu önce gizli tutulduysa da daha sonra ortaya çıktı. Teğmen *Rumerche* raporunda Yunanların Metropolit *Chrysosthomos*'nun da desteğiyle korkunç cinayetler işlediklerini, Müslüman halkın dinsel duygularını kırıcı ağır hakaretler yaptıklarını, yaşlı insanları, savunmasız kadınları ve çocukları, kendileriyle silahlı kavgaya girişmeyen Türk askerlerini vahşice öldürdüklerini, kendilerine engel olmak isteyen Müttefik Devletler askerlerini ve

¹⁰¹ Ali Kemal Meram, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri**, Kitaş Yay. İstanbul, 1969, Vesika No:625, s.201.

¹⁰² Baytok, **İngiliz Kaynakları**, s.90-91.

¹⁰³ Zeynep Kerman, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Milli Mücadele**, İstanbul, 1983, s.40.

görevlilerini dinlemediklerini, insana ürküntü veren ayrıntılar içinde anlatmaktadır. *Rumerche*'in raporu şu şekildedir¹⁰⁴:

"14 Mayıs 1919'da sabah yedi buçukta Zafirious'nun komutasındaki erler, Averoff ve Limnos adlı Yunan zırhlularından karaya çıkmaya başladılar. Bu erler, bir Efzun olayından ve 40. ile 50. piyade alaylarından oluşuyordu. Rıhtımlara büyük bir kalabalık üşüşmüştü. Ortodoks Metropolit, Rum ayak takımının coşkunluğunu kızıştırmak amacıyla, kesinlikle ayıplanması gereken sözler söylemeyi yerinde bulmuştu. Türkler hiç karşı koymadılar; kışlalarında kapalı kaldılar. Yunanlar ise, kendilerine Müslüman halka karşı tasarladıkları eziyetleri uygulamaya koymak fırsatını verecek olan 'olay'a uzun zamandan beri hazırlanmışlardı. Bütün provokatör ajanlar görevleri başındayken; bize bildirildiğine göre, işi daha sağlama bağlamak için Yunan Kızılhaçı Makedonya'nın en alçak iki komitacı çetesini silahlandırıp Yunan torpidolarıyla Anadolu'ya taşımışken, böylesine istenilen bir olayın olmamasının yolu var mıydı? Kışkırtıla kışkırtıla Türklerin sabrı tükendi. Birkaç el silah atıldı. Kıyıma başlamak için beklenen işaret oldu bu. Kışlalara hücum edildi. Oradakiler öldürüldü yada yaralandı. Rıhtımlarda, kadınların baş örtülerini zorla çektiler başlarından. 'Senin Peygamberine...!' diye bağırarak, feslerini çıkartıp ayak altında ezmeye zorladılar erkekleri. Feslerini çıkarmayı reddedenleri ya denize attılar ya süngüleriyle delik deşik ettiler. Ahmakça bir kudurganlık içinde olan bu sözümona galipler, Osmanlı devlet memuru sıfatıyla fes giyen kendi yurttaşlarından on beş tane kadarını da öldürdüler. Fransız Demiryollarının bir istasyon şefinin, bir İtalyanın ve bir İngiliz uyruklunun da canına kıydılar. Yunan komutanı sıkıyönetim ilân ettiği için, öldürmeler ve yağmalar, silahlı kuvvetlerin koruması altında yapılıyordu artık. 40. piyade alayı hırsızlar ve katillerle anlaşma halindeydi. Ne yazık ki, çok geçmeden öteki alaylar da 40. piyade alayına uydular. Subayların eli kolu bağlıydı sanki. Toplumda önemli bir yeri olan bütün Türkler hapsedildi. Üstelik Yunanlar sadece Müslümanların malına mülküne saldırmakla yetinmiyorlardı. Osmanlı Bankası'nın deposunu, Fransız Konsoloslugu'nun giyim eşyalarını sakladığı ambarı ve daha birçok başka yeri yağma ettiler. Aşağılık bir biçimde davranıp, palikaryalara, yani limanda barınan haydut sürülerine silah dağıttılar. Bunların saygıdeğer eşlerine de silah verdikleri için, o kadınlar Türk

¹⁰⁴ Kayra, *Sevr Dosyası*, s.134-136.

Hastanesine gidip oraya yığılan cesetlere süngü sapladılar. Bunu yapmadan önce de, ölüleri iyice soymuşlardı elhette.

"Sokaklarda tüm cinayetler ve tüm alçaklıklar sergilenmeye devam ediyor. Palikaryalar, yaşlı ve sakat bir Türk albayı ile sokakta karşılaşıyorlar ve bu yiğitler, süngüleriyle öldürüyorlar ihtiyarı. İzmir'de neler olup bittiğinden habersiz üç jandarma, evlerine sakin sakin arabayla dönerken, şehrin kapılarında karşılıklarına çıkan palikaryalar tarafından zalimce işkence edildikten sonra öldürülüyorlar. Bir Fransız deniz subayı, bir grup Yunan askerinin başında bulunan bir onbaşının, zavallı bir ihtiyarın kafasına dipçikle vurduğunu görüyor. Onbaşuya 'silahsız yaşlı bir adama neden böyle vuruyorsunuz?' diye sorunca, 'O tehlikeli biridir de ondan. Evinde araştırma yaptık, silahlar bulduk' diyorlar. Soruşturma sonucu, onların silah dediklerinin, 200 gramlık küçük kurşundan, 100 gramlık barutundan ve iki boş kovandan ibaret olduğu anlaşılıyor. Kentteki Rumlar hırsızları koruyan Merkür'ün, onların Tanrılarının en yücesi olduğunu unutuyorlar. Sokaklarda dolaşan devriyeler şu yada bu evi gösterip, orada oturanın, Yunanistan'ın en büyük düşmanı olduğunu bildiriyorlar. Güzel bir rastlantı sonucu, muhbir, o evde oturana borçlu olduğundan, hesaplar çabucak kapanıyor böylece. Hapse atılan Türklere ne yiyecek veriliyor, ne de içecek. Haklı bir öfkeye kapılan İngiliz subayları, bu durumu protesto ediyorlar. Bunun üzerine, Yunan yetkililer, eşlerinin mahpuslara yiyecek getirmesine razı oluyorlar. Ne var ki, bu kadınların başörtüleri başlarından çekiliyor ve genç Yunanların hakaretlerine uğruyorlar. Ancak ellerinde kağıttan bir Yunan bayrağı taşıyarak gelebiliyorlar hapisaneye. Müttefik ordularının subayları, bu türden alçaklıklara öfke içinde tanık oluyorlar. Ama bunları önlemek için araya girmeleri yasak! Bu arada, Albay Zafirious, başlangıçtaki coşkunluğu biraz yatışmış, düşünmeye başladı: Kamuoyu, Doğu konusunda bilgisiz olmasına ve Yunanistan'dan yana taraf tutmasına karşın, günün birinde gerçekler ortaya çıkınca, bu taşkınlıklar yüzünden biraz şok geçirirdi belki de. Bu olası protestoları önlemek amacıyla bir emirname çıkardı; bazı densiz kişilerin eylemlerini ayıpladı; askeri mahkemelerin hemen onların hakkından geleceğini bildirdi. Bizler ise, İzmir katillerini asmak için gereken kilometrelerce ipin mağazalardan asla çıkmayacağından eminiz.

"Bir kısmını anlattığımız bu alçakça sahnelere tanık olan, genellikle Türkler'den yana olduğunu pek söyleyemeyeceğimiz bir Ermeni, saf bir dille şöyle dedi: 'Gerçi bizler kıyıma uğramaya alıştık. Ama Yunanların onlara yaptıklarına Türkler bize hiçbir zaman yapmadılar ve bizim dinimize asla hakaret etmediler.'"

Gemlik ve çevresinde yapılan Yunan katliamı hakkında rapor hazırlamak maksadıyla tetkiklerde bulunan İngiltere, Fransa, İtalya temsilcileriyle Osmanlı subayları ve bir İsviçreli siyasi memurdan oluşan tahkik heyetinin yanında bulunan şahıslar ile bazı Osmanlı memurlarının ifadelerine göre Yunanların, öncelikle Müslümanların silahlarını toplayıp yerli Rum ve Ermenilere dağıtarak silahlı çeteler oluşmasına sebep oldukları, amaçlarının sadece yağma olmayıp Müslümanları imha ve buldukları bölgelerde çoğunluğu sağlamak olduğu anlaşılmıştır. Tahkik Heyeti'nin tespitlerine göre¹⁰⁵; Yunanların mabetleri yıkarak halkın dinî ve millî münasebetlerini kesip oturdukları yerlere geri dönmelerini sağlamaya çalıştıkları, *Kumla-i Sagir*'den Gemlik'e sevk edilen elli-altmış kadından dört tanesinin kurtulduğu, diğerlerinin akıbetlerinin bilinmediği, *Narlı Köyü*'nün kaçamayan ahalisinin camilerde yakıldığı, *Büyük Kapaklı* ahalisinden altmış kadarının kurşuna dizildiği, on beş kıza tecavüz edildiği, *Küçük Kapaklı*'da yirmi beş kişinin dere kenarında öldürüldüğü, elli beş kişinin de evde yakıldığı ve on iki kıza tecavüz edildiği, *Fıstıklı*'da yine erkeklere işkence, kadınlara tecavüz edildiği, Gemlik'te angarya ve umumi işlerde çalıştırılmak üzere götürülen bin beş yüz kişinin yollarda çeşitli bahanelerle öldürüldüğünün duyulduğu. Katırlı, Muradoba köylerinin yağmalanıp eşyalarının Yunan askerleriyle yerli Rumlar arasında paylaşıldığı, yetmiş yaşındaki bir kadına on sekiz Yunan askeri tarafından tecavüz edildiği, heyet tarafından çağırılan *Gemlik-Yunan Merkez Kumandanı* tarafından bu katliam ve yağmaların gayri muntazam asker ve çeteler tarafından yapıldığı söylendiyse de şahitlerin bu faciaların tamamen Yunan zabıt ve askerlerinin isteği doğrultusunda gerçekleştiğini söyledikleri, Rum palikaryaları ve Ermeni gençleriyle birlikte Gemlik faciasını yapan eşkıya reislerinin isimlerinin bilindiği, yağma ve katliam yapılan köylerin zararlarının belirlendiği anlaşılmıştır.

¹⁰⁵ İstanbul İstilaat Memurluğu'ndan Emniyet-i Umumiye Müfettişliği'ne gönderilen 21 Mayıs 1921 tarihli rapor için bkz. **BOA HR SYS**, 2624/77 (1-2).

Yunanların yaptıkları katliama kayıtsız kalmayan *Pierre Loti* de şunları ifade etmektedir¹⁰⁶: "*Yunanların öfke, yorgunluk ve korkuları, hiçbir kışkırtma olmadan, savunmasız sivil halkı katletmelerine sebep oldu. Yunan subayları görevlerini tamamıyla suiistimal ettiler*".

Yunan kuvvetlerinin 1 Nisan 1921 tarihinde Türk kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmaları Londra Konferansı'nda Müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarının daha belirli olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Artık Fransa ve İtalya, İngiltere'yi ve onun kullandığı Yunanistan'ı desteklemenin faydasız olduğunu anlamışlardır. Yunanların İzmir, Aydın ve Trakya'da yaptıkları katliamlara, yakıp yıkmalara, *Bursa Ulu Cami*, *Osman Gazi'nin Türbesi* ve sair tarihi yerlere yapılan saldırılara, kadınlara, çocuklara karşı yapılan işkencelere rakamlar vererek Lloyd George'un dikkati çekilmek istenmişse de İngiliz Başbakanı'nı görüşünden caydırmak mümkün olmamıştır¹⁰⁷.

ABD Yakındoğu Yardım Komitesi'nin Türkiye üyeleri olan *Miss Allain* ve *Miss Blinesder*, Yunanların geri çekilmesinden sonra *facia* bölgeleri Demirci, Mülk, Oğlakçı, Babadat, Koçaş, Hamam Karahisar, Karaağaç, Gecik köylerine giderek yapılan zulümleri, yakılıp yıkılan evleri, ırzlarına geçilen kadınları, yaralananları, öldürülenleri yerinde görerek durumu ülkelerine bildirmişlerdir¹⁰⁸.

İngiltere'nin İzmir'deki Yardımcı Konsolosu *Mr. Hole*, Türk ordusunun yaklaştığı ve şehre girdiği günlerdeki olayları anlatan raporunda, "*Yunanlar içerilerden beriye doğru gelirken, geçtikleri her kasabayı yakmışlardır ve vahşetler yaptıklarına dair de pek çok güvenilir şahadet vardır. İki İngiliz demiryolu memuru Menderes Vadisi'ni işgal eden kuvvetlerine yakalanmışlar ve sistematik tahribat sırasında onlara refakat etmişlerdir. Demiryolundan görülebilen her köy yakılmıştır ve kaçamayan ahâli öldürülmüştür.*" demektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Pierre Loti, *Sevgili Fransamızın Doğu'daki Ölümü*, (çev.Tuğrul Baykent). Kül.Bak.Yay. Ankara, 2000, s.52.

¹⁰⁷ Baytok, *İngiliz Kaynakları*, s.139.

¹⁰⁸ Hüseyin Işık, "Anadolu'da Yunan Mezalimi", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, ATASE Yay. Ankara, 1986, s.387. Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, I, Ankara, 2002, s.302-303.

¹⁰⁹ Umar, *İzmir'de Yunanlar*, s.301-302.

Franklin Bouillon, Yunan bozgunundan sonra Paris'e dönüşünde *Le Matin Gazetes'i*'ne bir beyanat vererek, Yunan mezalim ve tahribatına dair açıklamalarda bulunmuş ve Yunanları mes'ul tutmuştur¹¹⁰.

Muhtelif zaman ve vesilelerle Yunan işgal bölgesinde meydana gelen olayları tahkik etmek amacıyla askerî şahıs ve heyetler gelmişlerdir. 17 Mayıs 1919 tarihinde Aydın Vilâyeti'nde olayları tahkik etmek üzere, General *Franchet d'Esperey* tarafından Afyon ve Civarı İtilâf Devletleri Komutanı Binbaşı *Labon* gönderilmiştir. Aydın, Nazilli ve Çine civarında incelemelerde bulunan *Labon*, "*İzmir facialarının vâki olacağını Fransa bilse idi, Yunan işgaline katiyyen razı olmazdı.*" demek suretiyle kendi hissiyatını belirtmiş, Kuva-yı Milliye hareketini tasvip ettiğini de ifade etmiştir¹¹¹.

21 Haziran 1919 tarihinde Aydın'a gelen İngiliz İhtiyat Subayı *Hoder*, Denizli'ye kadar giderek incelemelerde bulunmuştur¹¹². *Hoder*'e Aydın Mutasarrıfı *Abdurrahman Bey* refakat etmiştir. Geçtiği yerlerde halkın şikâyetlerini dinleyen İngiliz subayı¹¹³ İtilâf Devletlerinin Türkiye'deki Hıristiyanları korumak konusunda kesin kararlı olduğundan, Nazilli taraflarında olduğu gibi Hıristiyanlara karşı tecavüzler devam eder ise Yunanların tahliye ettikleri yerleri tekrar işgal edeceklerinden bahisle Aydın ve Denizli Mutasarrıflarından, Hıristiyanlara karşı herhangi bir saldırı olmayacağına dair bir *Taahhüdnâme* istemiştir. Mutasarrıflar, herhangi bir yabancı memura hiç bir dâhili meselede taahhüdnâme verilemeyeceğini, herkesin ayırt edilmeksizin hukukunun muhafaza edilmesinin görevleri olduğunu, şimdiye kadar Hıristiyanlara karşı hiç bir tecavüze meydan verilmemeye çalışıldığını söylemişlerdir.

Tahkikat sonunda *Hoder*'in kanaati şöyle belirtilmiştir: "*Nazilli'ye kadar Yunan işgal ve istilâsına uğrayan mahallerde asayiş bozuktur. Halkta can ve mal emniyeti kalmamıştır. Bu halde umumî bir huzursuzluk hüküm sürmektedir. Nazilli ile Denizli arasında, yani Yunan işgali görmemiş mahallerde ise durum bunun tamamen tersinedir. O taraflarda halk işi ve gücü ile uğraşmakta, çiftine çubuğuna bakmaktadır. Nazilli'yi tahliye ederek Aydın'a çekilen Yunan işgal kuvvetleri yollarda katliam yapmaktan geri*

¹¹⁰ **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti**, s.231. Mehmet Hocaoglu, **Belgelerle Yunan Mezalimi**. İstanbul, 1985, s.103.

¹¹¹ **ATASE A**. Kl:28, Dos:(20-A) 113, F:21 (1-3). Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**. I, s.184.

¹¹² Aydın Mutasarrıfı ile İngiliz Subayı, Nazilli'ye kadar tahkikatta bulunmuştur. **ATASE A**. Kl:12, Dos:46, F:48.

¹¹³ Gökbil. **Milli Mücadele'de Aydın**, s.195.

kalmamışlardır. Nazilli'den Aydın'a getirdikleri mevkûfların da akıbetlerinden endişe edilmektedir. Türk çetelerinin başında bulunan Yörük Ali, Nazilli ve Atça'da bazı Rumları katletmiş, mallarını yağmalamıştır. Aydın'ı bu eşkıyaların tecâvüzünden ve yağmasından koruyacak ciddi tedbirlerin alınması lâzımdır."¹¹⁴

Ayvalık'taki İngiliz Temsilcisi *Hatkinson*, 22 Haziran 1919'da Soma'ya gelerek, Yunanlar tarafından yakılan köyler ve yapılan mezalim hakkında tahkikat yapmıştır¹¹⁵. Bergama Kazası ve çevre köylerde meydana gelen zararları ve yakılan köyleri bizzat görmesi için Bergama'ya davet edilen *Hatkinson*, buraya gelerek halktan bazı şahısları dinlemiştir. İfade verenler Yunan mezalimini örnekler vererek dile getirmişlerdir¹¹⁶.

30 Haziran 1919 günü iki Fransız subayı Bergama havalisini görmek üzere Soma'ya gelmiştir. 1 Temmuz 1919'da Kınık üzerinden Dikili'ye hareketlerinde Türk süvarileri refakat etmişlerdir. Bu subaylar Yunanların Kınık'ta kalmış olan Türklere pek çok baskı yapmakta olduklarını öğrenmişlerdir¹¹⁷.

14 Temmuz 1919 tarihinde Soma Mıntika Kumandanı ile İngiliz Kontrol subayları Cumalı ve Çenke köyelerine giderek, Yunanların yaptıkları katliamı müşahede etmişlerdir¹¹⁸.

General *Sir George Francis Milne* tarafından Soma bölgesine General *Henry* başkanlığında bir heyet gönderilmiştir. Bu heyete Binbaşı *Nay* ile Soma'daki İngiliz subayı *Johnsons* da katılmışlardır. Bir Yunan subayı da heyete refakat etmiştir. Heyet, 12 Ağustos 1919'da Çine'ye gitmiş ve 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey ve halktan bazılarıyla görüşmüştür. Heyet, 13 Ağustos 1919'da, Soma'da, Bergama, Soma ve Kırkağaç Redd-i İlhak heyetleri ile görüşmüştür¹¹⁹. General *Henry*, Redd-i İlhak heyetleri ve Kuva-yı Milliye komutanları adına teşkil edilen heyetle, temasta bulunduğu yerlerde Yunanların yaptıkları katliama vâkıf olduğunu, Türk tarafının masum

¹¹⁴ Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, s.195-196.

¹¹⁵ Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.184. ATASE A. Kl:320, Dos:7, F:25.

¹¹⁶ Soma Kaymakamı Necati Bey'in raporunda, *Hatkinson*'a verilen ifadeler ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. ATASE A. Kl:72, Dos:273, F:7.

¹¹⁷ ATASE A. Kl:272, Dos:56, F:31.

¹¹⁸ ATASE A. Kl:28, Dos:(20-A) 113, F:20.

¹¹⁹ Redd-i İlhak heyetlerinden ve Kuvâ-yı Milliye kumandanlarından birer kişi kabul edilmiş, bu görüşme sonrasında Yunan subayı heyette bulundurulmamıştır. İngiliz Heyeti ile Kırkağaç Heyeti adına Hadimi Efendi, Soma Heyeti adına Hafız Mehmet Etendi, Bergamalılar adına Hasan Bey ve Kuvâ-yı Milliye kumandanları adına Hulusi Bey görüşme yaptılar. Tercümanlık görevini de Ali Bey yapmıştır. ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:48-1,5.

bulunduğu kanaatine vardığını, yapılan bu katliamlardan Avrupa'nın haberdâr olmadığını, yaptıkları tahkikatı bir rapor halinde Barış Konferansı'na ve General Milne'a bildireceğini, kan dökülmesini arzu etmediklerini ifade etmiştir.

Bu arada 14. Kolordu kumandanı tarafından tanzim edilen raporlar ve Yunan mezalimine ait bir muhtıra 14 Ağustos 1919'da Soma'da General Henry'ye verilmiştir¹²⁰.

1919 Ağustos ayı içinde *Bahriye İstihbarat Şubesi*'ne mensup bir Fransız kurmay subayı Soma'ya gelmiştir. Soma Mıntıka Kumandanı tarafından 61. Fırka Kumandanlığı'na 17 Ağustos 1919 tarihinde çekilen telgrafta, bu subayın Yunan mezalimi karşısında Türklerin masum olduklarını ifade ettiği belirtilmiştir¹²¹.

İzmir'in Yunanlar tarafından işgali ve Yunan askerlerinin iç bölgelere doğru yürüyüşleri karşısında İstanbul Hükümeti, İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserleri'ne notalar veriyor ve bunların bir kopyasını da İsveç Büyükelçiliğine iletiyordu. İsveç Büyükelçiliği aracılığıyla Amerikan Büyükelçiliğinin eline geçen bu notalarda şu bilgilere yer verilmiştir¹²²:

"9 Mart 1920, Aydın vilayetinde Yunan kuvvetlerince girişilen yeni saldırı hakkında son bilgileri sunuyoruz: Bozdağ, Gölcük ve Tekiye köylerinden başka, Yunanlar Ödemiş kazasında 5 köyü daha yakmışlardır. İki binden fazla İslam ahali ölümden kurtulmak için mallarını, mülklerini bırakarak kaçmışlardır. Salihli'ye son derece güç koşullarda erişmişlerdir ve şimdi çok zor durumdadırlar. Yunanlar saldırılarını bütün cephe boyunca sürdürmüşlerdir. Buralara ayak bastıklarından beri işledikleri vahşet dolayısıyla halk evlerini barklarını terk etmiştir. Yunanlar iç bölgelere doğru ilerlemektedir, neredeyse Salihli'ye erişmişlerdir. Salihli bölgenin en zengin kasabalarından biridir, yakında burası da aynı durumla karşı karşıya kalacaktır. Osmanlı İmparatorluğu hükümeti, zaten çok acı çekmiş olan talihsiz ülkenin böyle sistematik biçimde tahribine Müttefik Kuvvetleri yüksek komiserlerinin göz yummayacağı inancı içindedir. Bu nedenle Yunan kuvvetlerinin ilerlemesinin durdurulması için gerekli önlemlerin alınmasını istemektedir".

¹²⁰ ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:42. ATASE A. Kl:31, Dos:(62-A) 120, F:24. ATASE A. Kl:184, Dos:88, F:241.

¹²¹ ATASE A. Kl:320, Dos:7, F:45.

¹²² Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, T.İş Bank. Yay. İstanbul, 2001, s.78.

Lord Balfour, Anadolu'da, yani Yunanların işgalleri altında bulunan yerlerde yapıldığı iddia edilen katliam ve tehciri tahkik etmek üzere Fransa, İtalya ve Amerika ile müştereken iki tahkik komisyonu kurulmasını ve buna *Milletlerarası Kızılhaç*'ın da katılmasını istemiştir. Cenevre'de *Milletlerarası Kızılhaç Komitesi*, 13 Temmuz 1922'de prensip olarak buna hazır olduğunu bildirmiştir. Daha sonra teklif edilen tahkikatın politik olarak sakıncaları açıklanmış ve bu teşebbüsten bir netice alınamamıştır¹²³.

Bütün bunların dışında, Ankara Hükümeti ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan Sovyet Hükümeti'nden Dışişleri Halk Komiseri *Georgi Çiçerin* de Türkiye'deki Yunan katliamlarına duyarsız kalmamış ve bütün ülkelerin hükümetlerine 16 Ekim 1921 tarihli aşağıdaki notayı vermiştir¹²⁴:

"Bütün temsilcilere.

"Küçük Asya'da Türk eyaletlerinde Yunanların yaptıkları dehşet verici vahşilikler.

"Yunan ordusunun Türkiye'de yaptıkları vahşilikleri önlemek için tedbirlerin alınması konusunda bütün temsilcilere müracaat.

"Yunan ordusunun Küçük Asya'da vahşi ve insanlığa yakışmayan eylemleri Rusya hükümetini mecbur ediyor ki, bütün temsilciler karşısında bu eylemlere ilişkin görüşlerini bildirmek için mesele kaldırsın ve Yunan ordusunun Türkiye'ye girmesi ve bir çok eyaletlerde yaptıkları barbarca ve dehşet verici eylemlere dikkatlerini çeksin. Hatta tarafsız gözlemciler ve telgraf acenteleri saptamışlar ki, Türkiye'nin bütün bölgeleri Yunan ordusu tarafından tuulan ve onların hücum zamanı temizlenen bölgeler harabeye çevriliyor. Yunan ordusunun hücum ettiği her yerde Türk köyleri yakılıyor ve ahali top yekun öldürülüyor veya esir alınıyor, bu arada kadınlar daha barbarca şiddet ve işkenceye maruz kalıyor. Bu bölgede olan Türk nüfustan yalnız orman ve dağlarda gizlenenler canlarını kurtarabiliyor. Yunan kumandanlığı Kral Andre'nin Yunan ordusuna yol boyu bütün Türk köylerini yakmak emrine atıfıa bulunmuştur. Hatta Yunan ordusu Başkumandanı Papulas Türk köylerinin yok edilmesi emrini vermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Yusuf Kemal Bey'in 28 Eylül'de Rusya Cumhuriyeti temsilciliğine verdiği resmi bildiride Yunan ordusunun yaptığı

¹²³ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.238-239.

¹²⁴ *Arxiv Vneşney Politiki RF.*, Fond:132, Opis No:4, Por No:2, Papka No:4, L:39.

dehşet verici vahşilikler konusunda uzun-uzadı bilgiler verilmiştir. Güzelece Kale, Şerekli, Katrançı, Yaprak Bayır, Yeni Mehmetli, Kara Ali, Üzümbeyli köylerinin tamamen yakılması ve harabeye çevrilmesi, İler Katrançı ve Kürd Hacer arasında olan bütün köylerin yakılması, Bilecik kentinin dağıtılması, Nacım Gazle, Üçbaş, Metibaşı'nın yakılarak dağıtılması, Fakki, Nevşen, Melek, Bolvadin bölgesinde bütün köylerin tamamen dağıtılması konusunda kesin deliller vardır. Resmi açıklamada aynı zamanda Yunan ordusunun yaptıkları vahşiliklere tanık olmuş kişilerin ifadeleri de yer almaktadır.

"Rusya hükümeti, Türkiye topraklarına giren Yunan ordusunun gelişen bölgeleri harabeye çevirmelerine bütün ülkelerin hükümetlerinin dikkatini çekiyor. Rusya hükümeti, bütün hükümetlere müracaat ederek Yunan ordusunun Türkiye'de yaptıkları yol verilmez hareketlerin karşısını almak için tedbirler alınmasını gerekli görüyor.

Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin"

Bu dönemde Yunanların gerçekleştirdikleri katliamları soruşturmak üzere bir çok yabancı komisyon ve kurul da Anadolu'da detaylı incelemelerde bulunmuş ve bu incelemeler sonunda hazırlanan raporlarda, Yunan vahşet ve katliamları açıkça belirtilmiştir. Bu konuda Fransa İçişleri Bakanlığı'nın 1921 yılında hazırlamış olduğu "*Atrocités Grecques en Turquie*" (Anadolu'da Yunan Zulmü) adlı bir de rapor yayınlanmıştır. Bu kitapta Yunanlar tarafından yapılan mezalim ve katliamlar fotoğraflar ile de belgelenmiştir.

Yunanların tahliye ettikleri yerlere bir tahkik heyeti gönderilmesi gündeme gelmişse de Yunanistan buna karşı çıkmıştır. *Sakarya Meydan Muhârebesi*'nden sonra TBMM'nde yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa bu konuda şunları söylemiştir¹²⁵: *"...Londra'da harp menâtında tahkikat icrası teklif ettikleri zaman bunu heyet-i murahhasımız kabul ettiği halde Yunan Hükümeti reddetmiştir. Çünkü, netice-i tahkikatın onların değil, bizim lehimize olan hakikati teyit edeceğine şüphe yoktu. O halde Yunanlar bizim memleketimizin servetini çalmaktan başka bir gaye beslemiyorlar"*.

¹²⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, (Der.Nimet Arsan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay. Ankara. 1981, s.185.

Türkiye'de görüşme ve gözlemlerde bulunan Sovyet temsilcisi *Semiyon İvanoviç Aralov*, 26 Ağustos zaferinin ardından kaçmakta olan Yunan askerinin *yabani bir kudurganlık içinde, yolda rastladığı her şeyi yakıp yıktığını* ve Uşak, Aydın, Manisa'nın ve bunların köylerinin Yunanlar tarafından yakıldığını ifade etmiştir¹²⁶.

IV.4. Basın-Yayın Organları

15 Mayıs 1919 günü, İzmir'de başlayan katliam çok kısa bir süre sonra Avrupa'nın gerek basın-yayın organlarında, gerek meclislerinde sıkça yer almış ve Yunan ilerleyişi her cephesiyle tenkit edilmeye başlamıştır.

İngiliz basınının işgalden bir hafta sonra hadiselerle ilgili sağlıklı bilgileri yayınlamaya başlaması, *İngiliz Avam Kamarası*'ndaki görüşmelere yansımış ve sert tartışmaların çıkmasına neden olmuştur. Avam Kamarası'nın 22 Mayıs tarihli toplantısında, milletvekili Yarbey *Aubrey Herbert*, İtilaf Devletleri'nin İzmir'e niçin çıktığını ve yapılan katliamlardan hükümetin haberi olup olmadığını sormuştur. Hükümetin bu sorular karşısında, *ne kadar az söz söylenirse o kadar iyi olur* ilkesine uyarak kaçamak cevaplar vermesi milletvekillerini sınırlendirmiştir. Haziran ortalarında milletvekillerinden Albay *Burns*, katliamlara dikkat çekerek İngiliz donanmasının bunu neden engelleyemediğini sormuştu¹²⁷. 1 Temmuz tarihli toplantıda ise milletvekillerinden *Kennworthy* ve General *Surtees* söz alarak; *"Yunanların neden karaya çıkartıldığını, çıkan birliklerin yaptığı katliamların araştırılıp araştırılmadığını, araştırılmış ise suçluların cezalandırılıp cezalandırılmadığını"* öğrenmek istemişlerdir¹²⁸.

İngiltere'de 31 Mayıs 1919'da *Daily Express Gazetesi*'nde, İzmir'de Yunanların cinayetleri, silâhsız Türkleri soydukları ve öldürdükleri haberi yer almaktaydı¹²⁹. Yunanların İzmir'i işgal ettikten sonra hemen iç kısımlara ilerlemeleri, Aydın ve Manisa gibi önemli yerleri ele geçirmeleri, bu arada, özellikle Aydın'ın işgali sırasında halka yaptıkları katliam, Batı basınında bile eleştirilere neden oldu. Örneğin, 27 Haziran 1919

¹²⁶ Semiyon İvanoviç Aralov, **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, (çev.Hasan Ali Ediz), Birey-Toplum Yay. Ankara, 1985, s.148.

¹²⁷ Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı**, I, s.54.

¹²⁸ Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, II, s.173.

¹²⁹ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.215.

tarihli *Times Gazetesi*'nde, Yunanların Türklere yaptıkları insanlık dışı davranışlara değinilerek Yunanistan'ın istediği topraklarda yaşayan halkın çoğunluğunun İslâm olduğu belirtilmiştir¹³⁰.

İtalyan gazeteleri ise 15-19 Mayıs tarihleri arasında İzmir'de yaşananların farkında değillerdi, ancak 19 Mayıs'tan itibaren katliam haberleri gelmeye başlayınca siyasal yorumların arttığı görülmektedir¹³¹.

Yunan ordusunun geri çekilişi esnasında yaptığı katliamı tahkik için yerli ve yabancıardan müteşekkil bir heyet içinde; İtalyan basını adına *Zaşinania*, Paris basını adına *Alfrede de Ramon, Tan, Matin* ve *Jurnal* gazeteleri adına *Madam Şnayder*, Amerikan basını adına *Mr. Prays* ve *Mr. Prencis* İstanbul basını adına *Naşit*, İzmir basını adına *Sırrı*, Amerikan Viskonsolosu *Mr. Pare* bulunmaktaydı. Heyet, Alaşehir'e kadar yaptıkları gezileri hakkında bir rapor tanzim etmiştir. Bu raporda, Menemen, Alaşehir, Kasaba ve Salihli'de yapılan katliamla ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Özellikle katliamlar ve tahribatlarla ilgili verilen istatistiki bilgiler önemlidir¹³².

Ernest Renan Torpidosu'ndan Fransız Teğmen *Vertehiyart*, Fransız Deniz Yüzbaşı *Bonerandi*, *Jurnal des Debats Gazetesi* adına *Jorjdu (?)*, İsviçre'de çıkan *Lozan Gazetesi* muhabiri *Albersepla*, *Jurnal d'Itali* ve *Misajeru* gazeteleri adına *Filipoci*, *New York Herald Gazetesi* adına Amerikan Torpidosu'ndan Teğmen *Bery*, *Amerikan Muavenet Cemiyeti* adına *Burç*, İzmir'de çıkan *Eko de Frans* ve *Lulvan* gazeteleri adına *Alfied de Ramon*, *Madam Şnayder* ve *Milşnayder*, *Sada-yı Hak Gazetesi* adına *Turgut Bey*, Adana'da çıkan *Hayat Gazetesi* adına *Memduh Rifki Beylerden* oluşan heyet, İzmir-Burhaniye-Balatçık-Söke tren hattı boyunca Yunanlar tarafından yapılan mezalimi görmek üzere 15 Ekim 1922'de İzmir'den hareketle tahkikatta bulunmuştur¹³³.

Ankara'dan İzmir'e gelerek, Yunan katliamlarını yerinde görmek isteyen *Rus Sefareti İstihbarat ve Matbuat Heyeti Erkâm*'ndan *Pravda* ve *İzvestiya* gazeteleri muhabiri *Jorj Astahof* ile 24 Ekim 1922 tarihinde Aydın'a gidilmiş, bir gün sonra

¹³⁰ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)*, İş Bank. Yay. Ankara, 1981, s.93.

¹³¹ Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu*, s.57.

¹³² *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s.63-80.

¹³³ *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s.169.

İzmir'e dönülmüştür. Bu heyette hiç bir İngiliz'in bulunmaması dikkat çekicidir. *İsmail Hakkı Bey* raporunda Amerikan Konsolosluğu'nda gördüğü bir İngiliz'in, seyahate katılacağını iki gün önce bildirmiş olmasına rağmen gelmediğini belirtmektedir. Jorj Astahof ile Aydın'a giden heyet, Yunan katliamına uğrayanları dinlemiştir. Ayrıca *Dr. Mazhar Bey* ile *Yörük Ali Efe* de Yunan katliamı hakkında bilgi vermişlerdir. İtalyan asıllı *Jozef* isimli bir şahıs da Söke'de Yunan katliamı hakkında şahit olduğu bazı olayları anlatmıştır¹³⁴.

6 Nisan 1922 tarihli *Times Gazetesi*'nde *Arnold Toynbee*'nin 2 Nisan tarihli bir mektubu yayınlanmıştır. Bu mektupta Toynbee, "*İzmir'de bir Türk muhabirinin 9 Martta Köşk'ün 5 km. uzağında Karatepe'nin bir Yunan kuvveti tarafından 14 Şubat'ta kuşatıldığını, camilerin ateşe verildiğini, 400 kişiden yalnız 15 kadın ve erkeğin kaçtıklarının kendisine bildirildiğini*" yazıyordu¹³⁵.

Genel olarak Türk basını da üzerine düşen vazifeyi yerine getiriyor, işgal güçlerinin tüm baskılarına rağmen halkın duygularına tercüman oluyor, İtilâf Devletleri'ne karşı milli ve medeni bir cesaretle mücadele ediyor ve halkı uyanıklığa, vatanları için ellerinden geleni yapmaya davet ediyordu¹³⁶. İzmir'in işgalinden itibaren bütün bölgelerde yaşanan Rum-Yunan tedhiş ve terör hareketleri, İtilâf Devletleri ve Yunan temsilcilerinin bütün baskı ve sansür uygulamalarına rağmen yerli ve yabancı gazetelerdeki köşelerde yerini buluyordu. Yüzlerce sayfayı bulacak bu yazıların tamamının burada verilmesi mümkün değildir. Ancak yukarıda değinilen ve aşağıda yer alan örnekler, hadiseyi anlatması bakımından yeteri kadar bilgi vermektedir.

Tasvir-i Efkâr gazetesinde çıkan 26 Mayıs 1919 tarihli yazı, *Yunan medeniyetinin* işgaller sırasında kendini nasıl gösterdiğini anlatmaktadır: "*...Milletlerin en kuvvetli medeniyet seviye ve ölçüsü ise ya yas ve hiddet veyahud kazanç ve hırs cereyanlarına kapıldıkları zamanlardır. Böyle zamanlarda kendilerine hakim olan zulümden, haydutluktan, cinayetten kaderin sevki ile mağlup duruma düşmüş olanlara karşı kötülükten nefislerini koruyabilenlerdir ki, medeni ve ileri millet vasıfları ile anılmaya hak kazanırlar...*"¹³⁷.

¹³⁴ Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, s.244.

¹³⁵ Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s.237.

¹³⁶ Zeki Arıkan, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını, AAM, Yay. Ankara, 1989, s.73-81.

¹³⁷ *Tasvir-i Efkâr*, (26 Mayıs 1335).

İstiklâl Harbi gazetesinde ise şu satırlara rastlanmaktadır: "...Şehrin (İzmir) camilerinin de Rumlar tarafından basıldığı bir çok kıymetli halı ve kilimin kaçırıldığı da tespit edilmiştir... Palikaryalar silah arama bahanesiyle Eşrefpaşa semtinde bütün evleri basmışlar ve ne buldularsa götürmüşlerdir... Ayrıca eski Adliye önünde de 100'den fazla dükkan basılmış ve içeride ne var ne yok götürülmüştür..."¹³⁸

25 Mayıs 1919 tarihli *Işık Gazetesi*'nde de İbrahim Hamdi imzası ile şu yazı yayınlanmaktaydı¹³⁹:

"Yine limanımıza Yunan bandıralı bir vapur geldi. Rus sahillerinden topladığı firari sürülerini Giresunumuza bıraktı. İçimizden askerlikten kaçan, şimdi ise yine vatan diye memleketimize gelen bu kirye kimlerdir? Biliyor musunuz? Merak edin de bir sorun. Gümrüğe kadar da ihtiyarı zahmet edin de bir görün. Üç-dört saat getirdikleri eşyaları gözden geçirirken, seyir ederken zavallı Türk'e acımamak elden gelmiyordu. Bir sandık açılıyor, içinden kocaman iki levha çıkıyor. Biri mahut serseri Venizelos'u gösteriyor, diğer levha, bir neferin eline kocaman bir Yunan bayrağı veriyor, minareyi karanlıklara gömüyor, hilâli gurup ettiriyor. Bunu Arslanoğlu Sava namında bir Osmanlı Rum'u eşyası ile getiriyor. Diğer bir sandık açılıyor, içinde kaçakçılık için tütün kıyma bıçakları, başka birinde silâh ve cephane, yine Osmanlı Rum'u eşyasında, işte aramıza gelen Rumların getirdiklerinin bir kısmı. Hüviyetlerini, niyetlerini de siz istihraç ediniz... İzmir'de kardeşlerimizi öldüren, çamurlara süründüren Yunanlık, Rumluk komitesi, işbaşında... Bunların efradı Giresun'da!".

Bozdağ'ın, 3 Mart 1920'de Yunan kuvvetleri tarafından işgali üzerine bölgeden göç etmek zorunda kalan insanların durumunu, *İkâz Gazetesi* muhabirinin gözlemleri şu şekilde yansıtmaktadır:

"Bozdağ'dan kaçan muhacir kafilelerini gördüm. Aman yarabbi! Ne dilsüz manzaralar? Bu gibi manzaraları her vakit görmeğe alışkın olduğumuz için fazla tafsilât vermeyeceğim. Yalnız sonunda düşerek-kalkarak gelen, altı-yedi yaşlarında bir kızcağz dikkatimi çekti. Zavallı, bitâb bir halde sürünüyor ve ağlıyordu. Anasını,

¹³⁸ *İstiklâl Harbi*, (17 Mayıs 1335).

¹³⁹ Ömer Sami Coşar, **Millî Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yay. İstanbul, 1964, s.230.

babasını kaybetmiş. Arkasında yedi-sekiz aylık masum kardeşini taşıyordu. Bu kızın manzara-ı sefâleti hiç bir zaman hatırımdan silinmeyecektir...¹⁴⁰.

IV.5. Uluslararası Tahkikât Komisyonu ve Çalışmaları

Gelişen olaylar ve Yunan birliklerinin yapmış olduğu katliamlar üzerine İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcileri ile birlikte Bâb-ı Âli de Yunan işgalinin kaldırılması, yada hiç değilse, Yunan birliklerine İtilâf Devletleri subaylarının gözlemci olarak katılması ve Yunan işgalinin sınırlarının belli olması için isteklerde bulunmak zorunda kalmıştı¹⁴¹.

Osmanlı Hükümeti, Başkan Wilson'a başvurarak Yunan katliamlarını tahkik etmek üzere bir komisyon kurulmasını talep etmiş, Şeyhülislâm *Mustafa Sabri Efendi*¹⁴² de böyle bir tahkikatın Barış Konferansının sorumluluğu altında yapılmasını istemiştir¹⁴³.

İzmir'deki İtilâf Devletleri delegeleri de kendi hükümetlerinin Yüksek komiserlerine, Yunan işgalinin sebep olduğu ağır durumu şöyle bildirmekteydiler: *"Yunanlar İzmir'deki İtilâf Devletleri komutanlarının emirlerini yerine getirmemektedirler. Oysa, Yunan kuvvetleri teknik bakımdan bunların komutası altındadır. Yunan sahra subayları kendi komutanlarının bile emirlerinden habersiz görünmekte, bütünüyle bağımsız davranmaktadırlar. Bunun sonucu olarak, savaş alanlarında, genellikle ordular üzerinde denetim uygulanamamakta ve savaş cephesi boyunca ve yan kanatlarda çarpışan başıbozuk güçler de kontrol edilememektedirler. Bunlar Türk halkına her yerde yeni kıyımlar uygulamakta, haydutluk, eşkıyalık ve yapabildikleri ölçüde yağmalara koyulmaktadırlar."¹⁴⁴ İstanbul'daki Amerikan Komisyonu'nun 18 Mayıs 1919 tarihli raporunda da Yunanların zulümlerinden*

¹⁴⁰ *İkâz*, (13 Mart 1336).

¹⁴¹ Hamdi Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", *BTTD*, S.16, (Ocak 1969), s.6-7.

¹⁴² Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, Damat Ferit Paşa'ya vekâlet etmekte idi ve notasını 15 Temmuz 1919'da vermiştir. Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, s.95.

¹⁴³ Şeyhülislâm *Mustafa Sabri Efendi*, Paris Barış Konferansı'nın başkanı Clemenceau'ya 15 Temmuz'da bir telgraf çekerek, İzmir ve çevresindeki Yunan katliamları hakkında bilgi vermiş ve bu durumun İtilâf Devletleri'nin ne niyetlerine ne de adalet duygularına uymadığını ve buna son vermek için her türlü tedbiri alacaklarına olan inancını dile getirmiştir. Peter Michael Buzanski, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu", (çev.Kayhan Sağlamer), S:49, *BTTD*, (Ekim 1971), s.6. Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.156.

¹⁴⁴ Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, s.178-179.

bahsedilmekte ve Yunan ordusuna gözlemci olarak İtilâf Devletleri subaylarının gönderilmesi istenmekteydi¹⁴⁵.

Damat Ferid Paşa'ya vekâlet eden Şeyhülislâm Sabri Efendi'nin 15 ve 20 Temmuz tarihlerindeki müracaatları ve kınama mektubu, İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve İzmir temsilcilerinin raporları ile Tittoni'nin Yüksek Konsey nezdindeki girişimleri neticesinde; Yüksek Konsey Başkanı Clemenceau, Yunan ordusu aleyhindeki suçlamaların incelenmesi amacıyla Yüksek Konsey'e teklifte bulundu. Bu girişimlerin altında Fransız kamuoyundaki Yunan aleyhtarlığının yanı sıra İtilaf Devletleri'nin Yunanları İzmir'e sadece zulüm yapsınlar diye göndermediklerini Türklere ispatlamak gayesi de yatmaktaydı¹⁴⁶.

Yüksek Konsey, 18 Temmuz'da Türklerin şikâyetlerini incelemeye aldı. Türkler, Yunanları katliam yapmakla ve yüz elli binden fazla Müslümanı yurtlarından sürmekle suçluyorlardı¹⁴⁷. İtalya'dan da destek alan Clemenceau, suçlamaları incelemek üzere bir soruşturma heyeti gönderilmesinde ısrar ediyordu. Böyle bir tavır O'na göre, Müttefiklerin Yunanları İzmir'e *sadece zulüm yapsınlar diye* göndermediklerini Türklere ispatlamak için gerekliydi¹⁴⁸. Sonuçta Konsey, 18 Temmuz günü Batı Anadolu'yu ilgilendiren üç önemli karar aldı¹⁴⁹. Bunlar:

- 1) Tommaso Tittoni ve Eleutherios Venizelos arasında 16 Temmuz 1919'da kararlaştırılan İtalyan-Yunan işgal bölgeleri arasındaki sınırın onaylanması,
- 2) Yunan kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasında başkomandan¹⁵⁰ tarafından bir sınır saptanması.
- 3) Batı Anadolu'daki olayları değerlendirmek üzere Amiral Bristol başkanlığında bir Tahkikât Komisyonu'nun kurulması¹⁵¹.

¹⁴⁵ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.6.

¹⁴⁶ Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, I, s.156. Akşin, **İstanbul Hükümetleri**, s.464, Helmreich, **Sevr Entrikaları**, s.126.

¹⁴⁷ Akşin, **İstanbul Hükümetleri**, I, s.459.Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç", s.485-495.

¹⁴⁸ Helmreich, **Sevr Entrikaları**, s.126. Oysa, Yunan Yazar Kitsikis'in de itiraf ettiği gibi: "*İzmir'de işlenen cinayetler öylesine gerçektir ki, kimse inkâra cesaret edemiyor*" ve iyi başlamış olduğu kabul edilen işgalin, "*Rumlar'ın aşırı Türk düşmanlığı yüzünden suya düşme tehlikesi*" beliriyordu. Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.209-210.

¹⁴⁹ Kurat, "İzmir'in İşgali Sorunu", s.850.

¹⁵⁰ Konferans'ın kararında sözü edilen Başkomutan Allenby idi. Uygulamada ise O'nu General Milne temsil edecekti. Jaeschke, **İngiliz Belgeleri**, s.87.

¹⁵¹ Jaeschke, **İngiliz Belgeleri**, s.87.

Müttefikler tarafından denetim iki yönlü elden çıkmıştı; bir yandan, Yunanlar Venizelos'un hedefleri doğrultusunda genişlemeye gitmişti, öte yandan Osmanlı Hükümeti'nin denetimi dışında kuvvetler oluşmuştu. Alınan her üç kararla da durumun yeniden tanımlaması yapılarak, denetimi yeniden sağlamak ve doğan gerilimi düşürmek amaçlanıyordu¹⁵².

¹⁵² Sofuoğlu, **Kuzeybatı Anadolu**, s.222. **BOA DH/İ-UM**, E-55/36. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, I, s.189. Mihailidis, **Küçük Asya Seferi**, s.325. General *Sir George Francis Milne*'in başkanlığındaki heyet hakkında bkz. **BOA DH/İ-UM**, E-55/41. **BOA DH/İ-UM**, E-55/47. General Milne ilk olarak 8 Ağustos 1919'da Yunan Orduları Başkumandanı General Leonidas Pareskevopoulos'a Yunan birliklerinin daha ileri gitmemesi için ricada bulunarak General Henry başkanlığında bir heyeti bölgede bir ön çalışma ve inceleme yapması için Soma'ya gönderdi. **Türk İstiklâl Harbi**, II/1, s.166. Mihailidis, **Küçük Asya Seferi**, s.326. Smith, **Yunan Düşü**, s.165. 61. Kolordu Kumandanı Kâzım (Özalp) Bey, General Henry'nin Soma gezisini şöyle anlatmaktadır: "*13 Ağustos 1919'da İngiliz Generali Henry'nin başkanlığında bir İngiliz Binbaşısı ve diğer iki İngiliz subayı ile bir Yunan subayı ve Mülkiye Müfettişi Ali Bey'den kurulu bir komisyon Soma'ya geldi. Kolordu İngilizce Tercümanı Mülâzım Hâdi de bu komisyonla beraberdi. General Henry dökülen kanlara nihayet vermek gibi insanca bir düşünce ile Barış Konferansı'nın General Milne'yi Kuva-yı İsgaliye Kumandanı tayin ederek İzmir'e göndereceğine ve kendilerinin de General Milne tarafından tahkikât için cephelere gönderildiklerini belirtmiş ve 8 Ağustos'tan beri Yunan kuvvetlerine ileri gitmemeleri hakkında tebligat yapıldığını ilave ederek, Kuva-yı Milliye tarafından da tecavüz edilmemesini bizden istemiştir*" Kâzım Özalp, **Millî Mücadele (1919-1922)**, I, TTK, Ankara, 1988, s.53. General Milne, bir yandan tespit edilecek hudut konusunda çalışmalarını sürdürürken bir yandan da devam eden Yunanların taarruzlarını da görmezlikten geliyordu. General Milne, Tire'nin yirmi mil kadar doğusundaki Gereli'nin Yunanlar tarafından işgaline göz yummuştu. General Milne'in bu tavrı üzerine 11 Ekim 1919'da toplanan Ali Rıza Paşa Kabinesinin aldığı kararda: "*Yunanların yaptığı mezalimi, Tahkik Komisyonu'nun da tespit etmesine rağmen ve Yunanların buraları boşaltması beklenirken, Yunanlar taarruzlarına devam etmektedirler. Yunanların işgal ettikleri yerlerde tahkimât ve sevkiyatta bulunmalarına mani olunmakla beraber, işgal bölgesinin genişlemesi hakkındaki karardan da vazgeçilmesi yolunda İtilâf Devletleri nezdinde münâsip şekilde derhal teşebbüslere geçilmesi ile neticesinin bildirilmesinin Hariciye Nezâreti'ne tebliği ve Harbiye Nazırlığı'na da cevaben bilgi verilmesi tezekkür kıldı*" denilmektedir. **BOA MV**, 217/107, 449. Nihayet Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki hattın belirlenmesi çalışmalarını sonlandıran General Milne, çizilecek hat üzerinde Yüksek Komiserler arasında da bir uzlaşma sağlayarak 2 Ekim'de hazırlanmış olduğu raporu Paris'te bulunan Yüksek Konsey'e telgrafla bildirdi. Konsey'de yapılan görüşmelerin ardından 7 Ekim'de General Milne'in belirlediği hat üzerinde uzlaşmaya varıldı. Jaeschke, **İngiliz Belgeleri**, s.87. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, I, s.193. Stratigos, **Yunanistan Küçük Asya'da**, I, s.90. **1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi**, s.83. Belirlenen hudut çizgisi için bkz. **BOA DH KMS**, 52-5/13 (1-3). General Milne, Yüksek Konsey'den aldığı talimatı 3 Kasım'da Harbiye Nazırı *Cemal Paşa*'ya tebliğ etti. Bu resmi tebliğe göre: Türk kuvvetlerinin 3 km. doğuya çekilmesi istenmekteydi. **BOA DH KMS**, 52-5/23 (1-3). Ayrıca bkz. Mustafa Turan, "İstiklâl Harbi'nde Milne Hattı", **AAMD**, S:21, (Temmuz 1991), s.569. General Milne'in Böylelikle Yunan kuvvetlerine sınırlı bir saldırı esnekliği, taarruzlar yapma yetkisi verilirken, Türk milli kuvvetlerinin elleri ve kolları bağlanmak isteniyordu. Yunanların 29 Ekim 1919'dan sonra yaptıkları taarruzlar, General Milne'dan aldıkları izin doğrultusunda olmuştur. **Türk İstiklâl Harbi**, VII, **İdari Faaliyetler**, Gnkur. HTD, Ankara, 1975, s.35. Trakya'da tesis edilen tarafsız hatta da Yunanlar tarafından saldırılarda bulunuluyor ve civar halka katliam uygulanıyordu. **ATASE A**, K1:275, Dos:113, F:23. Bu arada Harbiye Nezareti, Yunanlar tarafından yapılan saldırıları General Milne'a bildirmeyi ihmal etmemişse de Milne, sudan bahanelerle Yunan saldırılarını reddediyor veya önemseneyecek olaylar olmadığını söylemiştir. Meselâ, Yunanların 3-7 Eylül 1919 tarihlerinde Aydın havalisinde *Terziler* ve *Akhisar civarında Rahmanlı* ve köylerine yaptıkları saldırılar General Milne'a bildirilmişse de General Milne, Yunanların da Türk kuvvetlerinin saldırılarına maruz kaldıklarından şikâyet ettiklerini, Yunan kuvvetlerine buldukları yerde kalmaları için emir verdiğini ve bu emrin

Yunan işgali ve katliamları konusundaki müteaddit şikâyetler muhtelit bir komisyonun İzmir ve çevresinde tahkikatta bulunmasını icap ettirmişti¹⁵³. 18 Temmuz 1919'daki Yüksek Konsey kararları gereğince kurulan Uluslararası Tahkikât Komisyonu'nun kuruluş gerekçesi olarak, her ne kadar Şeyhülislâm'ın Konferans'a Yunanların Batı Anadolu'da yaptıkları katliamları incelemek üzere bir heyet kurulması yolundaki başvurusu gösterilmişse de gerçek nedenin, Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'nin güçlenmesinin nedenlerini ortadan kaldırmak olduğu; gerek Komisyon'un çalışma şekli, gerekse Yüksek Konsey'in hazırlanan rapora karşı takındığı tavır ortaya koymaktadır¹⁵⁴.

İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour, İngiliz Avam Kamarası'nda ve kamuoyundaki gelişmeleri dikkate alarak Clemenceau'nun teklifini reddetmedi ise de işi yokuşa sürmek niyetinde idi. Durumu sezen Clemenceau, Müttefiklerin katılmaması durumunda bile Fransa'nın bir soruşturma heyeti göndereceğinde ısrar etmesi, Balfour'un daha fazla direnememesine yol açmıştır¹⁵⁵. Bu atmosfer içerisinde Yüksek Konsey, 21 Temmuz 1919 günü Soruşturma Heyeti'nin gönderilmesine resmen karar vermiştir¹⁵⁶.

yerine getirildiğini, verdiği emirlerin kıtaya ulaşması için uzun zaman geçtiğinden bu gibi olayların meydana geldiğini, ufak tefek olayların önlenmesinin mümkün olmadığından önemsenmemesi gerektiğini ve yakın bir zamanda bu tür olayların tamamen ortadan kalkacağı kanaatinde olduğunu söylemiştir. General Milne'in yazısı ve meydana gelen hadiseler için bkz. **ATASE A**, Kİ:119, Dos:427, F:33. **ATASE A**, Kİ:184, Dos:98, F:169. Türk ve Yunan kuvvetleri arasında İtilâf kuvvetlerinin girmesini isteyen Osmanlı Hükümeti, Milne Hattı'nı kabul etmiş, ancak bütün gayretlere rağmen beklenen netice tahakkuk etmemiş, bilakis durum gittikçe eskisinden daha da kötüleşmiştir. Zaman içinde gelişen olaylar, Milne Hattı'nı tasvip ve kabul etmeyen, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Kuva-yı Milliye'yi haklı çıkarmıştır. 18 Kasım 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin Mustafa Kemal Paşa başkanlığında yaptığı oturumda Milne Hattı üzerinde durulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Milne Hattı konusundaki endişelerini şöyle dile getirmiştir: "...buraya gönderilen İngiliz, Fransız askerlerinden maksat ne, anlaşılmıştır. Bunların, Yunanların şimdiye kadar harben işgal edemediği mevâzii sulhen işgal edip, Yunanlara teslim etmeleri ağıleb-i ihtimaldir...Hatt-ı fasıl mütâreke içindir. Halbuki Kuvâ-yı Milliye mütâreke kabul etmez ve kabul etmemiştir." Uluğ İğdemir, **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, TTK, Ankara, 1989, s.56. Sulh Konferansı ve General Milne'in aldıkları işgale devam kararının hiçbir maddesine uyulmayacağı ve red edileceği hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin protestosu için bkz. **BOA DH KMS**, 52-3/31 (1-3).

¹⁵³ Atatürk, bu konuda, "...tazallüm ve şikâyetlerimiz, binnetice, muhtelit bir komisyonun İzmir havalisinde icrâ-yı tahkikat eylemesini icap ettirdi." demektedir. Atatürk, **Nutuk**, III, Vesika:218, s.1175.

¹⁵⁴ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.6-10. Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, İzmir, 1984, s.151-152.

¹⁵⁵ Akşin, **İstanbul Hükümetleri**, s.464, Anadolu'ya müttefik soruşturma komisyonları gönderilmesi konusunda İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir E. Crowe ile görüşen Venizelos, Yunan işgal bölgesinde soruşturma açılmasının haksızlık olacağını ve bu soruşturmadan bir netice çıkmayacağını söylemiştir. Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918-1938)**, IV, TTK, Ankara, 1984, s.272.

¹⁵⁶ Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, s.181. Turan, **Yunan Mezalimi**, s.310. Yüksek Konsey tarafından Tahkik Heyeti'ne 10 maddelik bir talimatnâme de vermiştir. Bu talimatnâmeye göre Heyetin açıklığa kavuşturmasının istendiği hususlar şunlardır: "*Hristiyanların işgalden önceki güvenlik*

Yüksek Konsey, aldığı bu kararı ancak 3 Ağustos'ta resmî olarak İstanbul Hükümeti'ne bildirmiştir¹⁵⁷.

15 Mayıs - 20 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki olayları inceleyecek olan Amerikan Yüksek Komiseri *Mark Lambert Bristol*¹⁵⁸ başkanlığındaki heyete, İngiltere adına General *Robert Hugh Hare*, Fransa adına General *Georges Hippolyte Bunoust*, İtalya adına General *Alfredo Dall'Olio*'nun katılması kararlaştırıldı¹⁵⁹. Venizelos, böyle bir kurulun kurulmasına itiraz etmediyse de bir Yunan temsilcisinin de bu kurula katılmasını istemiştir. Clemenceau, Yunan işgal bölgesindeki Türklerin Yunan üyenin yanında doğru konuşmaya cüret edemeyeceği gerekçesiyle Venizelos'un isteğini kabul edilemez bulmuştur¹⁶⁰. Daha sonra, oy hakkı olmamak ve varılacak sonuçlara katılmamak şartıyla bir Yunan üyenin komisyonun çalışmalarını izleyebileceği tebliğ edilmiş ve aynı şartlarla bir Türk temsilcinin de komisyona katılması kararlaştırılmıştır¹⁶¹.

Tahkik Heyeti'ne Yunanlardan Albay *Alexandr Mazarakis*¹⁶² ile Türklerden Yarbay *Kadri* danışman olarak katılmıştır¹⁶³. Heyet'te ayrıca, yazı ve tercümanlık görevini yapmak üzere aynı milletlere mensup subaylar da bulunmuştur¹⁶⁴.

durumları, Yunan Kızılhaçının Anadolu'ya gemilerle silah-cephane getirip getirmediği ve bunları Rumlara dağıtıp dağıtmadığı, Mahalli idarenin emirlerine karşı olarak bir direniş oluşturulup oluşturulmadığı, bu direnişi oluşturmak için gemilerle silah getirilip Türklere dağıtıp dağıtılmadığı, Direniş amacıyla hapishanelerin boşaltılıp boşaltılmadığı, Çıkartma sonrasında Yunan askerine Türk mahallerini işgal etme emrinin verilip verilmemesi, İlk silah sesinden sonra Türkler tarafından kışlanın ikinci katının pencerelerinden Yunanlara ateş açılıp açılmadığı, Yunan kuvvetlerinin kışladan beyaz bayrağı görmelerine rağmen kışlaya ateş açmaya devam edip etmedikleri, Sivil halk ve askerler tarafından yapılan yağmalar konusunda ayrıntıların tespiti, 15 Mayıs'tan sonra geçici olarak tutuklanan kişilerin sayısı ve niteliği ile tutukluluk süresi içerisinde kendilerine karşı yapılan muamelelere dair ayrıntıların tespiti." BOA DH/İ-UM, E-56/18.

¹⁵⁷ *Sabah*, (4 Ağustos 1335).

¹⁵⁸ Yunanlar, Amiral Bristol'ü *Türk Dostu* olarak görmekteydiler. Mihailidis, **Küçük Asya Seferi**, s.311.

¹⁵⁹ *Vakit*, (2 Ağustos 1335). *Sabah*, (16 Ağustos 1335). Mazarakis, **Hatıralar**, II, s.6. Smith, **Yunan Düşü**, s.166.

¹⁶⁰ *Vakit*, (25 Temmuz 1335).

¹⁶¹ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.6. *Tasvir-i Efkâr*. (29 Temmuz 1335). Gökbel, **Millî Mücadele'de Aydın**, s.304. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, II, 184.

¹⁶² Mazarakis, **Hatıralar**, II, s.5.

¹⁶³ *Alemdar*, (3 Ağustos 1335). Harbiye Nezareti, Hâriciye Nezareti'ne Tahkik Heyeti refakatine Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye 2. Şube Müdür Muavini Kaymakam Kadri Beyin tayin edilmiş olduğunu bildirdi. **ATASE A**, Kİ:118, Dos:423, F:41. Kadri Bey'in tercih edilmesinin sebeplerinden biri, bölgeden gönderilen telgraflarda görevlendirilecek subayda olması arzulanan vasıfların Kadri Bey'de fazlasıyla bulunmasıydı. Örneğin, Denizli Mutasarrıfı Faik Bey Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda; Ülkenin menfaatleri açısından iyi münasebetler kuracak bir subayın görevlendirilmesinin öneminden bahsederek,

Barış Konferansı, Yüksek Konsey'in Tahkik Heyeti'ni görevlendirdiğini 5 Ağustos 1919 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne resmen bildirdi¹⁶⁵. Tahkik Heyeti'nin daimi bir başkanı yoktu. Bu nedenle bütün üyelerin kıdemlerine göre sırayla toplantılara başkanlık etmesi kararlaştırıldı¹⁶⁶.

Heyet'te, İtilaf Devletleri'nin dört temsilcisinin dışında 20 muavin üye, kâtip ve çok sayıda daktilograf bulunmaktaydı¹⁶⁷. Heyet'in toplantılarına katılmayan ve oy hakkı bulunmayan Türk ve Yunan subaylarının görevi ise heyet ile ahali arasındaki irtibatı sağlamak, kendilerince gerekli gördükleri belge ve şahitleri Tahkik Heyeti'ne ulaştırmakla sınırlıydı¹⁶⁸.

Türk makamlarının Yunanların yapmış oldukları zulümleri, gelecek olan heyete bildirmek üzere tedbirler almasına karşılık Yunanlar, gelecek olan heyeti yanıltmak ve kendi arzuları lehinde bir neticenin çıkmasını sağlamak için her yola başvurmuşlardır¹⁶⁹.

Heyet, olayları zabt ve tespit ederken incelemelerde bulunacakları mahallerin nüfus yoğunluğuna varıncaya kadar herşeyi not ederek, Yüksek Konsey'e sunacakları raporları bu tespitleri üzerine inşa edeceklerdi¹⁷⁰. Kâğıt üzerinde asıl amaçları: "*Batı Anadolu'daki olayların asıl sorumlularını ortaya çıkarmak ve sonuçlarına göre Paris'teki Konsey'e önerilerde bulunmak*"¹⁷¹ olan Komisyon'un ilk teşkilâtlanma toplantısı, 5 Ağustos'ta İstanbul'daki İtalyan Büyükelçiliği'nde yapıldı. Tahkikât Komisyonu, "*İzmir ve Çevresindeki Bölgelerdeki Yunan İşgalini Tahkik Müttefiklerarası Komisyonu*" resmi adını aldı¹⁷².

bu kişinin Vilayetin arazi işlerini iyi bilen, bilgileriyle bölgedeki idarecileri aydınlatacak ve siyasi icaplara göre hareket edebilecek kabiliyette olması istenmekteydi. BOA DH KMS, 54-2/37.

¹⁶⁴ Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, s.304.

¹⁶⁵ 6 Ağustos 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi için bkz. ATASE A, Kl:183, Dos:87, F:31.

¹⁶⁶ *İkdam*, (22 Ağustos 1335).

¹⁶⁷ İtalyan ordusuna mensup subaylardan Mülazım *Valeri* de heyetin Genel Katipliği'ne getirilmiştir. *Alemdar*, (2 Teşrin-i Evvel 1335).

¹⁶⁸ *Tasvir-i Efkâr*, (2 Teşrin-i Evvel 1335).

¹⁶⁹ 14. Kolordu Kumandanı'nın Harbiye Nezareti'ne raporunda, gelecek olan heyetten kendi yolsuzluklarını örtmek için Yunanları işgalleri altındaki yerlerde Türk halkına baskılar yaptıkları, buna karşılık, Yunan mezaliminin heyete bildirilmesi için gereken tedbirleri aldıkları belirtilmektedir. ATASE A, Kl:118, Dos:423, F:30.

¹⁷⁰ *İstiklâl*, (26 Ağustos 1335).

¹⁷¹ Helmreich, *Sevr Entrikâları*, s.126.

¹⁷² Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.6-10. Kurat, "İzmir'in İşgali Sorunu", s.851.

Tahkik Heyeti, 12 Ağustos 1919 Salı günü İstanbul'da bir toplantı daha yaptı ve çalışmalarına başladı¹⁷³. Tahkik Heyeti, bu toplantıdan sonra İstanbul'daki İzmirliilerin dinlenmesi yönündeki Türk Hükümeti'nin talebini kabul ederek şahitleri dinlemeye başladı. Heyet, bu tarihten 15 Ekim 1919 tarihine kadar 46 toplantı yaptı. İlk ve son toplantılarını İstanbul'da yapan heyet, çalışmalarını daha sonra olay mahallinde yoğunlaştırdı. Toplantıların 20'si İzmir'de, diğerleri ise Yunan kontrolünün yaygın olduğu yerlerde yapıldı. Tahkik Heyeti, İzmir, Menemen, Manisa, Aydın, Nazilli, Ödemiş, Ayvalık, Çine ve civarında tahkikatta bulundu ve 175 tanığın ifadesini aldı. Heyet'e ifade verenler arasında Türkler, Yunanlar, Ermeniler, Yahudiler ile Amerikalı, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar bulunmaktaydı¹⁷⁴. Bununla birlikte Heyet, daha ziyade yabancıların ifadelerine önem vermiştir.

Tahkik Heyeti'nde görevli Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne verdiği raporlarla heyetin çalışmalarını kolaylaştırmak ve heyetin memnuniyetini sağlamak için alınması gereken tedbirleri bildiriyordu. Müteaddit raporlarından¹⁷⁵ sonra 5 Ekim 1919 tarihli ve heyetin bütün çalışmalarını kapsayan raporunu¹⁷⁶ Harbiye Nezareti'ne verdi.

Meclis-i Vükelâ, Kadri Bey'in verdiği raporları, 11 ve 16 Ekim tarihlerindeki toplantılarında tartışma konusu yaparak birinci raporu şu şekilde karara bağladı¹⁷⁷:

"Aydın vilâyetinde Yunanlar tarafından işgalin başlangıcından beri yapılan mezalim ve itisafian dolayı yerli halk ile Yunan kıtaları arasında çarpışmalara mâni olunmak üzere itilâf devletleri tarafından gönderilen hususî komisyon marifetiyle işgal muntıkası tayin ve tahdit edildiği ve Yunanların yaptıkları kötülükler ve işkenceler beynelmilel tahkik heyetince de sübut mertebesine vasıl olarak bu vilâyetin bir an önce tahliyesi beklenildiği halde Yunan işgal kıtalarının son zamanlarda bazı yerlerde

¹⁷³ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.6. Heyet'in çalışmalara başladığı, Hükümet tarafından 18 Ağustos 1919 tarihli bir yazıyla tüm vilayetlere duyurularak işgal esnasında Yunanlar tarafından zarara uğramış olanlar ile meseleye vakıf olup da İstanbul'da bulunanların heyet tarafından dinlenildiği, şahitlerin çokluğu sebebiyle heyetin bir hafta daha İstanbul'da kalacağı belirtilmekteydi. *Tasvir-i Efkâr*, (15 Ağustos 1919).

¹⁷⁴ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.6. Smith, *Yunan Düşü*, s.166.

¹⁷⁵ 21 Ağustos 1919 tarihli rapor için bkz. *ATASE A. Kl:184, Dos:88, F:353. ATASE A. Kl:31, ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:46. 25 Ağustos 1919 tarihli rapor için bkz. ATASE A. Kl:184, Dos:88, F:297. 2 Eylül 1919 tarihli rapor için bkz. ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:53 (6). ATASE A. Kl:89, Dos:326, F:9. 13 Eylül 1919 tarihli rapor için bkz. ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:54 (1-2).*

¹⁷⁶ *ATASE A. Kl:81, Dos:299, F:11-6. ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:61 (1-15).*

¹⁷⁷ *BOA MV, 217/ 449.*

tahkimata teşebbüs ve mütemadiyen kuvvet celp etmekte olması ahali üzerinde kötü bir tesir icra ederek arzu edilmeyen hallerin çıkmasına sebep olacağı..."

Kadri Bey'in, vuku bulan tahkikatın cereyan şekli ve kendi müşahede ve ihtisasları ile ilgili ikinci raporu münasebeti ile 16 Ekim'de yapılan müzakerelerde de Meclis-i Vükelâ'nın kararı şu şekilde oldu¹⁷⁸:

"Bu raporun ihtiva ettiği önemli bilgilerden en fazla dikkati çeken, Yunanların Aydın Vilâyeti'nde kat'î surette yerleşmek maksadı ile mevkiilerini tahkim ve takviye kataları getirtmeye teşebbüs etmekte oldukları keyfiyetidir. Halbuki, bunlar zulüm ve taaddilerinden nefislerini kurtarmağa muvaffak olarak Anadolu'nun muhtelif yerlerine kaçmış ve iltica etmiş olan ve her türlü maişet ve mesken vasıtalarından mahrum bulunan yüz yirmi bini mütecaviz ahalinin kış gelmeden yurtlarına iadeleri ile iskânlarının sağlanmasını mümkün kılmak için vilâyetin tahliyesine intizar olduğundan 11 Teşrin-i evvel 1335 tarihli zabıtnamede taht-ı karara alındığı Yunanların işgalini idame için baş vurdukları tedbirler ve teşebbüslerin men'i ile İslâm muhacirlerinin sefaletlerinin sürüp gitmesine ve kışın şiddetinden mahv ve telef olmalarına meydan verilmemek üzere Aydın vilâyetindeki Yunan işgaline bir an evvel nihayet verilmesi zımında, zikri geçen raporun icap eden fıkralarından bahisle İtilâf Devletleri mümessilleri nezdinde süratle lüzumlu teşebbüslerde bulunarak neticesinin bildirilmesi lüzumunun Hariciye Nezareti'ne tebliği ve bu karardan Harbiye Nezareti'ne bilgi verilmesiyle beraber bu mümessiller nezdinde yapılacak teşebbüsler sırasında mesnet ve ihticâca yarar bir vesika olarak halen bu vilâyette bulunan Yunan kuvvetlerinin miktarları ile işgal ettikleri mevkiilerin ve nerelerde ne gibi tahkimat ve hazırlıklarda, bulduklarının ve karma komisyonca sınırlandırılan bölge dışında Yunanlar tarafından ne surette tecavüzler vuku bulduğunun sıhhatli olarak tahkiki ve bildirilmesi lüzumunun da ilâveten Harbiye Nezareti'ne iş'arı tezekkür kılındı".

19 Ağustos'ta yaptığı toplantıyla İstanbul'daki çalışmalarını tamamlayan ve 22 Ağustos 1919'da İzmir'e gelen Tahkik Heyeti, 23 Ağustos 1919 tarihinde *İzmir Mekteb-i Sultanisi*'nde¹⁷⁹ bir toplantı yaparak çalışmalarına başladı. Heyet, ilk toplantısında takip edeceği çalışma hakkında karar aldı. Türk ve Yunan delegelerin toplantılara katılmayıp,

¹⁷⁸ BOA MV, 217/418.

¹⁷⁹ Tahkik Heyeti için yapılan hazırlıklar konusunda bkz. BOA DH/İ-UM, E-55/87.

yalnız heyetin dinleyeceği şahitlerin hazırlanması ve lüzum görülecek hallerde heyete yardımcı olmalarının uygun olacağı kendilerine bildirildi¹⁸⁰.

Heyet, daha önceden çeşitli makamlar tarafından verilen raporları mütalâa etmiş olduğu için katliamlar hakkında genel bir bilgiye sahipti.

Heyet, İzmir'de önce bir kaç yabancı subay ile Vali İzzet Bey'i dinledi. Vali, İzmir'de meydana gelen olayları, ayrıntılı bir şekilde anlattı. Özellikle Hükümet binasında meydana gelen olaylardan bahsederek elde edebildiği karmakarışık evrakı gösterdi. Vali İzzet Bey ayrıca, Yunan katliamları hakkında heyete bir derapor verdi¹⁸¹. Heyet, bir gün sonra Metropolit Chrysosthomos ile diğer iki Rum'u dinledi¹⁸².

Heyet, İzmir'de bir hafta mütemadiyen Türklerden, Rumlardan ve yabancıardan bir hayli şahit dinledi. Yabancı şahitlerin çoğu, gördükleri mezalimi olduğu gibi anlatmışlar; memleketin iktisadi hayatının elîm bir tesir altında bulunduğunu, şehrin harabeye namzet bulunduğunu ikna edici deliller ile açıklamışlar ve bu konuda bir de rapor vermişlerdir¹⁸³.

1 Eylül'de Amiral Bristol'ün başkanlığında toplanan Tahkik Heyeti, İzmir'de bulunan birkaç Amerikalı ile İtalyan, Fransız ve İngiliz uyruklu bazı kişileri dinlemiş, öğleden sonra da Musevi cemaati liderinin ifadesine başvurmuştur¹⁸⁴. Tahkik Heyeti, General Hare başkanlığında 2 Eylül günü birkaç yabancı şahidi dinledikten sonra işgal esnasında kötü muameleye maruz kalmış dokuz Türk kadınının ifadelerini dinlemiştir. Bunlar içinde eski posta memurlarından Ahmet Bey'in hanımının başından geçenleri ağlayarak anlatması heyet üzerinde büyük tesir yapmıştır¹⁸⁵.

Yunanlar, İzmir'de yaptıkları katliamı inkâr edemeyeceklerini anlayınca, hareketlerinin Türkler tarafından yapılan taarruzlara birer mukabeleden ibaret olduğunu ve bazı hareketlerin müsebbiplerini cezalandırdıklarını söylemek suretiyle hareketlerini mazur göstermek istemişlerdir. Kadri Bey ise İzmir'de, Türklerden hiç bir kimsenin fiili

¹⁸⁰ Turan, **Yunan Mezalimi**, s.312. **BOA DH/İ-UM**, E-55/88.

¹⁸¹ İzzet Bey, Yunan mezalimine ait resmî belge ve fotoğraflar ihtiva eden bir raporun yanı sıra 26 sayfalık Fransızca olarak kaleme aldığı ifadesini de heyete sunmuştur. **BOA DH/İ-UM**, E-51/98. **BOA DH KMS**, 54-3/34. **BOA DH/İ-UM**, E-55/95.

¹⁸² **BOA DH/İ-UM**, E-56/1.

¹⁸³ **ATASE A**, K1:81. Dos:299, F:11 (6).

¹⁸⁴ **BOA DH/İ-UM**, E-56/12.

¹⁸⁵ **BOA DH/İ-UM**, E-56/15.

mukabeleye teşebbüs etmediğini, herhangi bir mukavemet tedbiri alınmadığını ve itidal ve sükûnun muhafaza edilmesi için her tedbirin alınmış olduğunu ifade etmiştir.

Kadri Bey, Yunan harekâtının tertip edilmiş olduğuna, gösterdiği şahitlerin bir çoğunun dinlenmesiyle heyette bir kanaat hâsıl olduğunu ve Yunanların yaptığı katliama vâkıf olunduğunu zannettiğini raporunda belirtmektedir.

İzmir'de iki hafta tahkikatta bulunan Heyet, buradan Aydın'a gitmiştir. Kadri Bey, Aydın'ın o andaki durumunu kısaca tasvir ettikten sonra, Aydın'da kalan Müslümanlardan bahisle, bunlardan hiç kimsenin şahit olarak dinlenmesinin kabil olmadığını ve bunlardan herhangi birisinin dinlenmesinin heyetin gayesiyle bağdaşmayacağından, Müslüman şahitlerin Çine veya Nazilli'de dinlenmesini rica etmesi üzerine heyet, Çine ve Nazilli'ye gitmeye karar vermiştir¹⁸⁶.

Tahkik Heyeti'nin Aydın'a gittiğinin ilk ve ikinci akşamı, Umurlu tarafından top ve tüfek ateşi sesleri işitilmiş; Yunanlar bunu, Türklerin gece baskını olarak belirtmişlerdi. Oysa, Yunanlar tarafından yapılan gece baskını Kuva-yı Milliye tarafından tart edilmiştir. Kadri Bey, Yunanların bu hareketini, Türklerin General Milne'in talimatına uymadıklarına dair heyette bir zan oluşturmak maksadına matul olduğunu söylemektedir. Kadri Bey, konuyla ilgili olarak heyete bir mektup vermiş ve Kuva-yı Milliye'nin General Milne'a verilen söz hilâfına hiç bir harekette bulunmadığını ve bundan emin olmak için bir tahkikat yapmalarını istemiştir¹⁸⁷.

Tahkik Heyeti, 10 Eylül 1919'da Çine'ye geçti. Heyet burada, en önemli şahit olarak 57. Fırka Kumandanı Miralay Şefik Bey'i dinledi¹⁸⁸. Sonra katliama uğrayanlardan bir kaç kişiyi ve Çineli Bosna muhaciri kadınlardan oluşan bir heyeti dinledi. Kadınlar, aç, perişan ve himayeye muhtaç durumda olduklarını ifade ettiler. Milas'tan gelen şahitlerin hepsini dinlemek kabil olmadığından Heyet, Kadri Bey'e halka ve şahitlere, endişelerini tamamıyla dinleyemediklerinden müteessir olmamalarını, fecaatin görüldüğünü, bir an evvel Paris'e raporlarını göndererek, bu zavallıların haline çare bulmak istediklerini izah etmesini söyledi. Heyet, Çine'de *Yörük*

¹⁸⁶ BOA DH KMS, 54-3/34.

¹⁸⁷ BOA DH KMS, 54-3/34, ATASE A. Kl:81, Dos:299, F:11 (6).

¹⁸⁸ BOA DH KMS, 54-3/34.

Ali Efe'yi de dinledi¹⁸⁹. Çine'de bulunan binlerce Türk göçmeni de heyete çok sayıda imzalı muhtıra ve şikâyetnâmeler verdiler. Rumların Çine'deki durumunu da inceleyen Heyet, bunların iddia edildiğinin aksine hayatlarından memnun olduklarını tespit etti. Tahkik Heyeti burada ayrıca, köylü kadınlardan oluşan bir grubu da dinledi¹⁹⁰.

Çine'den Aydın'a dönen Heyet, 1 Eylül 1919 günü Nazilli'ye gitti. Nazilli mıntıkasında buldukları süre içinde Heyet'e Şefik Bey refakat etti¹⁹¹. Heyet, Nazilli'de Kaza Kaymakamı ile bazı kimseleri dinlediği gibi Aydın'ın Kuva-yı Milliye tarafından zaptı sırasında dâhile sevk edilen Aydın Rumlarından Nazilli Kilisesi'nde bulunanların durumlarını da inceledi¹⁹². Heyet üyeleri kendilerine gösterilen hürmete teşekkür ederek 12 Eylül günü Nazilli'den trenle Köşk'e, oradan da Aydın'a geri döndü¹⁹³.

Aydın'dan İzmir'e dönen Heyet, 13 Eylül'de Yunan İrtibat Subayı Mazarakis¹⁹⁴ ile İzmir İngiliz Temsilcisi Fitzmaurice'i de dinledi¹⁹⁵.

Tahkik Heyeti, İzmir'de birçok Yunan subay ve diğer kişileri dinledikten sonra 19 Eylül 1919'da Menemen'e gitti¹⁹⁶. Heyet burada, öğleden önce Türkleri, öğleden sonra da Rumları dinleyerek¹⁹⁷ aynı gün İzmir'e geri döndü.

Tahkik Heyeti, 22 Eylül 1919'da Manisa'ya gitmiş ve Belediye binasında bir toplantı yapmış, burada Türkler ve Rumlardan başka Ermeni ve Yahudilerden birer heyeti de dinlemiştir¹⁹⁸. Aynı zamanda Türk kadınları namına altı kişilik bir heyet de dinlenmiş ve kendilerine, "*Sözlerinizi kemâl-i dikkatle dinledik ve böylece Sulh Konferansı'na arz edeceğiz. İtimat ediniz; hadema korktuğumuz fenalıklar olmayacaktır. Sabrediniz; arzunuz hâsıl olacaktır.*" denilmiştir¹⁹⁹.

¹⁸⁹ Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne raporunda, "*Bütün silâh ve fişenkleriyle heyetin huzuruna dâhil olan Yörük Ali'nin sâfiyâne ve ta'zimkârâne ifâdâtı fevkalâde hüsn-i tesir hasıl eylemiştir.*" demektedir. **ATASE A.** Kl:89, Dos:326, F:9.

¹⁹⁰ *Tasvir-i Efkâr*, (1 Teşrin-i Evvel 1335).

¹⁹¹ **BOA DH KMS.** 54-3/26.

¹⁹² Kadri Bey, bunların iyi yemek yemediklerinden başka bir şikâyetleri olmadığını söylemektedir. **ATASE A.** Kl:89, Dos:326, F:9.

¹⁹³ **BOA DH/İ-UM.** E-56/43.

¹⁹⁴ Turan, **Yunan Mezalimi**, s.314.

¹⁹⁵ **BOA DH/İ-UM.** E-56/45.

¹⁹⁶ *Alemdar*, (2 Teşrin-i Evvel 1335).

¹⁹⁷ *Tasvir-i Efkâr*, (1 Teşrin-i Evvel 1335).

¹⁹⁸ **BOA DH KMS.** 54-3/34.

¹⁹⁹ **ATASE A.** Kl:118, Dos:423, F:60.

Heyet, Manisa'dan tekrar İzmir'e dönerek Ayvalık'a geçmiştir. Tahkik Heyeti, 26 Eylül Cuma günü Amiral Bristol başkanlığında son toplantısını yaparak, çalışmalarını resmen bitirmiştir. Bu toplantı sırasında ikinci kez İngiliz Komodoru Fitzmaurice ile diğer birtakım yabancı subayların ifadelerini de almıştır²⁰⁰.

Tahkik Heyeti, 27 Eylül 1919'dan itibaren İstanbul'da toplanmak üzere münferiden İzmir'den ayrılmaya başladı. Kadri Bey, heyete Soma ve Bergama'ya da gidilmesini teklif etmişse de artık olaylar hakkında yeterli kanaat oluştuğundan ve tahkikatın bitirilmesi gerektiğinden bu teklif kabul edilmedi. Buna rağmen, Bergamalı bir kaç kişi, Kadri Bey tarafından İzmir'e çağırılarak, Bergama katliamı hakkında heyete bilgi verdiler.

Kadri Bey Harbiye Nezareti'ne 5 Ekim 1919 tarihli raporunda, tahkikat neticesinde heyetin Yunan katliamları hakkında bilgi sahibi olduğu kanaatinde olduğunu maddeler halinde sıralamıştır²⁰¹. Tahkik Heyeti'ne, dolaştığı yerlerde, Yunan katliamlarından kurtarılmasını isteyen dilekçeler ile bizzat katliama ve zarara uğrayanlar tarafından verilen dilekçeler Kadri Bey vasıtasıyla iletilmiştir²⁰².

İzmir'den 30 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'a dönen Tahkik Heyeti, İstanbul'da iki hafta daha çalışmıştır. Heyet, dinlediği şahitlerin ifadeleri ile verilen raporları tasnif etmiş ve tahkikat neticesinde oluşan kanaati açıklayan ortak bir rapor tanzim ederek 15 Ekim 1919 tarihinde buradaki görevini tamamlamıştır²⁰³.

Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne sunduğu raporunda: Tahkik Heyeti'nin, Yunanlar tarafından yapılan katliama vâkıf olduğunu ve Yunanların memlekete saadet ve asayiş getirmediklerini anlamış olduğunu zan ve hissettiğini ifade etmektedir²⁰⁴. Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne 4 Eylül 1919 tarihli raporunda da bu tahkikatın lehte sonuçlanacağını ümit ettiğini, Yunanlar tarafından yapılan katliamlar hakkında heyette kanaat hâsıl olduğunu mevsûkan haber aldığını belirtmiştir²⁰⁵.

²⁰⁰ BOA DH/İ-UM.E-57/2.

²⁰¹ BOA BEO, 1275/4042. Ayrıca bkz. *Türk İstiklâl Harbi, II, Batı Cephesi*, Kısım:2. ATASE Yay., Ankara, 1999, s.477-488.

²⁰² ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:61 (1-15).

²⁰³ Turan, *Yunan Mezalimi*, s.316.

²⁰⁴ ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:71.

²⁰⁵ ATASE A. Kl:118, Dos:423, F:53- (6).

Kadri Bey, gazeteciler tarafından kendisine, Tahkik Heyeti'nin vazifesini bitirmesi dolayısıyla İzmir hakkında herhangi bir karara varılıp varılmadığı sorulunca, bu kararın, Heyet raporlarının gönderildiği Barış Konferansı tarafından verileceğini söyleyerek tecrübelerini şu şekilde ifade etmiştir²⁰⁶:

"Biz komisyonun toplantılarına katılmıyorduk. Komisyon soruşturmalarını çok mahrem tutmakta idi. Fakat ben öyle zannediyorum ki, Yunanların İzmir bölgesinde yaptıkları facialar tahakkuk etmiştir, İzmir'e çıkışları, bu bedbaht memleket için gerek iktisaden gerek diğer bakımlardan bir felâket olmuştur. Meselâ Aydın tamamen harap olmuş, birçok köyler yakılmış, bir çok insanlar hicret etmiş veya telef olmuşlardır. Namütenahi fenalıkları takdir ve tasavvur etmek imkân haricindedir. Bütün bunlar, gözle görülmüşlerdir. Yunanlar hakikatları gizlemek için çok çalıştılar, fakat, İslâm ahalinin hakkı o kadar aşikâr idi ki, bu propagandalar hakkımızın tezahürüne asla mani olamamışlardır. Soruşturmanın cereyanı eşraf ve halkdan şahitler getirtmek ve dinlemekle yapıyordu. Bazen de bizzat facia mahallerine giderek tahribat eserlerini görüyorlardı. Heyete mağdur ahali tarafından binlerce vesika verilmiştir. Dikkate şayandır ki, tahkikat devam ettiği halde bile Yunanlar fırsat buldukça mezalime devam etmişlerdir, haber alınan vakalar heyetin ittılâna arzedilmekte, meselâ dayak yiyerek kaburga kemikleri kırılan adamlar heyet'in huzuruna çıkarılarak dinlenilmeleri sağlanılmakta idi.

"Heyetin refakatinde Yunan delegesi olarak İzmir'in ilk işgalinde Yunan Kıtaları Erkân-ı Harbiye Reisi olan Miralay Mazarakis bulundu. Bergama'dan maada her yere gidildi. İzmir'den Aydın'a Aydın'dan İzmir'e, sonra Ödemiş'e, Menemen ve Manisa'ya, denizden Ayvalık'a, sonra Çine ve Nazilli'ye gittik. Nazilli'de Kuva-yı Milliye ile de temasta bulunuldu. Yalnız ben Ayvalık'a gitmedim. İzmir'de herkes müteessir, ticaret yok, umumî bir yeis havası hâkimdir. Gerçi, Yunanlar adetâ muvakkat bir işgal durumundadırlar. Fakat her şeye müdahale ediyorlar, istediklerini yapıyorlar, gazetecilere varıncaya kadar hapis ediyorlar. Ahenk Gazetesî sahibi Nazmi Bey de bu meyandadır. Zayıatın miktarını tahmin güçtür. Herhalde şehitlerin miktarı otuz binden aşağı değildir. Maddî zayıat ise namütenahidir. Heyetin başında Amerikalı Amiral Bristol bulunmaktadır".

²⁰⁶ İkdâm, (I Teşrin-i Evvel 1335).

Tahkik Heyeti'nin Fransız delegesi General Bunoust, hazırlanan raporun orijinal metnini²⁰⁷ Paris Barış Konferansı'na 7 Ekim 1919 tarihinde sundu²⁰⁸. Yüksek Konsey, raporu 8 Kasım 1919'da müzâkere etti²⁰⁹.

Hazırlanan raporun yayınlanmasına Müttefik hükümetlerince izin verilmediği gibi buna bir gerekçe de gösterilmedi. Böylece katliam iddiaları konusundaki gerçek, kamuoyundan gizlenmiş oluyordu²¹⁰. Raporun ilk anda açıklanmamasına özen gösterilmişse de basına bazı sızmalar olmuştur²¹¹.

Türk basınına yansıyan biçimiyle Tahkik Heyeti raporu Yunan işgali aleyhineydi. Bu işgalin ileriye dönük bir çok zorlukları da beraberinde getireceği Fransız basınında savunuluyordu²¹².

Tahkik Heyeti'ndeki Yunan üye Mazarakis, hatıralarında Tahkik Komisyonu'nun çalışması ve kararları konusunda şunları söylemektedir²¹³;

"...Komisyon ilk toplantısında benim devamlı bir aza olmamama karar verdi. Buna mukabil Türk subayı olduğu gibi lazım olan bilgi ve teferruatı vermemiz için bulunacaktı. Aldığım talimata dayanarak, Komisyonun kararını protesto ettim. Hatta alakalı Sterghiades vasıtası ile durumu Venizelos'a bildirerek, bu şartlar altında Komisyonda mevcudiyetimin rütbemi hiçe indirdiği gibi Müttefik Yunanistan, mağlup bir devletin hahtı ile aynı seviyede bulunduğunu bildirdim. Venizelos, Paris'ten telgraf çekerek, Komisyonun Müttefik Hükümetlerin kararlarına uygun hareket etmesini temin için çalışacağını bildirdi. Bu esnada haklı ızdırabımı bir tarafa bırakarak kalmamı rica ediyordu. Haberim olmadan şahitlere yapılan soruşturma ve açıklamalarını resmen tanımayacağımı bildirerek Komisyonda kaldım. Çok muzdarip bir vaziyette Komisyonun Aydın, Menemen, Manisa, Ödemiş ve Ayvalık'ta yaptığı tedkiklerine refakat ediyordum. Aleyhimizde olup, Türk dostu olan Amerikalı Amiral, alenen Yunan halkına kabaca tahkir edercesine söverek bütün karışıklıkların mesuliyetini onlara yüklüyordu. Fransız

²⁰⁷ Raporun Fransızca orijinal metni için bkz. ATASE A. K1:118, Dos:423, F:74.

²⁰⁸ Gökbel, **Milli Mücadele'de Aydın**, s.359. Hikmet Bayur, **Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerindeki Etkileri**, TTK, Ankara, 1989, s.180-182. Raporun tam metni için bkz. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, II. s.186-189, dn:171. **Türk İstiklâl Harbi**, II/2, s.361. Helmreich, **Sevr Entrikâları**, s.128. Mihailidis, **Küçük Asya Seferi**, s.312.

²⁰⁹ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.9.

²¹⁰ Baytok, **İngiliz Kaynakları**, s.142.

²¹¹ Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, s.96.

²¹² Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, s.96.

²¹³ Mazarakis, **Hatıralar**, II, s.6-8.

General, gayet nazikane davrandığı halde, Yunan işgalinin haksız olduğunu saklamıyordu. İngiliz General tarafsız görünüyordu fakat Aydın'da Türk çeteleri tarafından Yunan halkına yapılan katliamları! Orada bulunan bir İngiliz Yedek Subayının buna mani olması elinden geldiği ve Hıristiyanları kurtarmaya çalışması lazım olduğu söylenildiği vakit, İngiliz üniformasını taşıyan bir subaya karşı böyle hareket etmeme kızıdı.

"İtalyan ise münakaşalara çok iştirak etmiyordu. Türklerin lehine olarak neticelenen tedkiklerden sonra Komisyon beyannameyi hazırlamak maksadıyla İstanbul'a gitmeye karar vererek benim de oraya gitmemi istedi...

"...İstanbul'a varır varmaz Venizelos'un telgrafını aldım. Bunda çalışmaların bir neticeye vararak Komisyonun, müttefikler tarafından aldığı bir emre göre beni daimi bir üye olarak kabul edecekti. Çalışmalarını epey ilerleten Komisyon, beyannamesini hazırlamak üzere iken aldığı emre riayet etmeyerek bensiz çalışmalarına devam etti. Bundan başka Müttefik Hükümetlerden aldığı emir hilafına Türk şahitlerinin ifadelerini bana bildirmeyeceğini açıkladı. Çünkü Komisyon, Türk şahitlerine böyle hareket edeceğine dair söz vermişti. Buna mukabil, Komisyon, bana beyannamesini bildirecek benim ise bunun üzerinde istediğim tenkidleri yapabileceğimi bildirdiler. Sonradan bana bildirilen beyanname kötü niyetli olup gayesi şimdiye kadar vuku bulanların sebebinin Yunan asker'i işgali olduğu söyleniyordu. Komisyon bunda çok haksız görünüyordu. Teferruatlarda ise Türklerin tarafını tutarak haberim olmadan Türk şahitlerinin ifadelerine inanıldı.

"Cevap olarak tanzim ettiğim beyannameye doğru olmayanları madde madde açıkladım. Bundan başka namevcut ve haberim olmadığı anlarda alınan ifadeleri tanımadığımı bildirip, Komisyonun bitaraf olmayan kararlarını tanımamakta ısrar ve şikayet ediyordum. Yunan işgali hakkında fikirlerine gelince;

"Müttefik Hükümetlerin işlerini tenkid yapmaya hakkı olmadığına cevap verdim. Küçük Asya'nın batısı ise Yunanistan'a terk edildiğinden Türklerin Müttefik kararlarına karşı hiçbir harekette bulunmalarını önlemek için de Yunan ordusunun gönderilmesini uygun bulduğumu da ekledim.

"Karşılık olarak verdiğim beyanname, Komisyona çok büyük bir tesir yaratarak Müttefik kuvvetlerin fikirleri ile kendi düşündüklerinin bambaşka olduğunu anladılar.

Beni davet ederek tarafsızlıklarını bana inandırmak, bundan başka Müttefik'e ait bir mesele olduğunu unutup Türklere tammadıkları gibi istemeyerek onların masum olduğuna inandıklarını bana kabul ettirmek istediler. Ben ise cevap olarak onlara, bu beyannameyi okuyan her kim ise aynı tesire kapılmayacaktır dedim.

"Sonunda kendi beyannameleri ile benim beyannamemi Müttefik Hükümetlerine vereceklerini söylediler. Komisyon'dan tattığım acı ve kederlere karşılık manevi bir tatmin olarak Lloyd George, sonradan mecliste yaptığı beyanatı ve elçi Sterghiedis vasıtası ile öğrendiklerim olmuştur. Lloyd George, meclise Komisyonun beyannamesini sunduktan sonra şunları bildirdi; 'Böyle bir beyannamenin ileri sürülmesini İngiliz Hükümeti ne doğru ne de haklı buluyor' Böylece, diplomatik faaliyetlerde hulunan Komisyon meselesi hiçbir netice veremeyerek sona erdi."

Paris'teki Yüksek Meclis, 14 Kasım 1919 tarihinde yapmış olduğu toplantıda, Tahkik Heyeti'nin raporuna dayanarak Venizelos'a yazılması lâzım gelen mektup metnini kararlaştırdı. Venizelos'a gönderilen mektupta, işgalin geçici bir mahiyette bulunduğu belirtilmesine özellikle lüzum görüldüğü ve Konferansın, İzmir ve havalisinin siyaseten ve kesin olarak kime ait olacağı konusunda hiç bir tesir icra etmeyeceğinin zan olunduğu yazıldı²¹⁴. Aynı tarihlerde Paris'te çıkan *Le Matin* gazetesinde, Barış Konferansı Yüksek Meclisi'nin Tahkik Heyeti raporunun incelenmesinden sonra Yunan işgalinin bu bölgede devamına karar verdiği, Yunanların İzmir'de bulunmasının Türk Millî Hareketi'nin genişlemesine önemli ölçüde yardım ettiği görülmekle beraber, Yunan ordusunun çekilmesinden Hıristiyan halka bazı kanlı misillemeler yapılmak neticesini doğuracağına hükmettiği haberi verilmekteydi. Yüksek Konsey'in düşüncesine göre, Yunan işgal kuvvetlerinin yerine diğer devlet askerlerinin ikâmesi de söz konusu olamazdı. O halde Yunan vekâleti tekrar yenilenmeli, ancak bu havalinin siyaseten kime ait olacağı meselesi hakkında bu kararın hiç bir tesiri hâiz olmayacağı da bildirilmeliydi. Ayrıca, Yunanistan'dan Türk milliyetçilerine karşı daha anlayışlı bir siyaset takip etmesi, kuvvetleriyle Müslüman halk arasında bir takım üzücü olayların çıkmasını her türlü vasıta ile önlemesi istenmeliydi²¹⁵.

²¹⁴ Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, II, s.181-182. Gökbilgin, *Milli Mücadele'de Aydın*, s.359. Mihailidis, *Küçük Asya Seferi*, s.312.

²¹⁵ Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, II, s.182.

Yüksek Konsey, İzmir'deki olaylarda Yunanistan'ın suçlu bulunduğunu, raporda belirtilen esef verici olayların önünün alınmadığına dikkat çekerek, aynı hataların gelecekte tekrarlanmamasını Venizelos'tan istemiş ve şu ihtarda bulunmuştur: "*Yunan birliklerinin İzmir ve yöresini de facto (fili) işgali surf mevcut şartlar dolayısıyla kararlaştırılmıştır ve gelecek için yeni bir hak yaratmamaktadır. Bu, Barış Konferansı'nın doğu sorununun yarattığı çeşitli problemleri çözümleme yetkisini hiç bir şekilde kısıtlamayan geçici bir tedbirden ibarettir.*"²¹⁶

Venizelos'un, İngiliz temsilcisi *Sir Eyre Crowe* ile yaptığı görüşme neticesinde Yunanistan, Yüksek Konsey önünde haklı konuma geçmiştir. Crowe, Heyet'in kendisine verilen talimatı aşarak bölgedeki Yunan kuvvetlerinin meşruluğunu tartışmaya açmasını kabullenememiştir. Çünkü Yunan kuvvetleri iddiaların aksine Hristiyanları korumak için değil, İtalyan işgalini engellemek amacıyla bölgeye çıkarılmıştı. Heyet'in üstü kapalı da olsa bunu ortaya koyması, istenmeyen bir durumdu. Crowe'un üzerinde durduğu diğer bir husus da Heyet'in Yunanlara haksızlık yaptığı noktasındaydı. Zira ona göre, Yunanlar ellerinden geleni yapmış ve genel hatlarıyla da başarılı olmuşlardı²¹⁷.

Yüksek Konsey, 17 Kasım'a kadar sürdürdüğü çalışmalarda, Yunan birlikleri tarafından gerçekleştirilen şiddet hareketlerinde Yunan tarafını suçlu bulan heyet kararını kabul etmesine karşın, Yunan askerlerinin bölgeden çekilmesini Hristiyanlara karşı kanlı mukabelenin doğmasına neden olacağını da kabul etmiştir. Diğer taraftan maddî sebeplerden dolayı Yunan kuvvetlerinin yerine Müttefik askerlerinin bölgeye sevk edilmesini de uygun görmemiştir²¹⁸.

Yapılan görüşmeler ve alınan kararlar doğrultusunda Yüksek Konsey, 18 Kasım 1919'da Venizelos'a verdiği notada; Yunan idaresinin Türkler'e karşı hoşgörülü bir siyaset takip etmesi, işgal sahasını genişletmemesi ve yeni olaylara meydan vermemek şartıyla Batı Anadolu'daki Yunan işgalinin devamına karar verdiğini ilan etmiştir. Lloyd George, Yüksek Konsey'de bulunanları Tahkik Heyeti raporunun yayınlanmaması konusunda ikna etmiştir. Avam Kamarası'nda Lloyd George ve sözcüleri, Yunanistan komisyonda üye bulunduramadığından raporun adil olmadığını ileri sürmüşlerdir. Amiral Bristol ise bu konuda hatıratında şunları yazmıştır: "*Tahkikat, mümkün olan en*

²¹⁶ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon". s.10.

²¹⁷ Helmreich, *Sevr Entrikaları*, s.130.

²¹⁸ *Tasvir-i Efkar*, (19 Teşrin-i Sani 1335).

büyük dürüstlikle yürütülmüştür ve ileri sürülen deliller, tüm üyelerin oy birliğiyle mutabık kaldıkları gerçek delillerdir. Bunlardan daha dürüst ve dört başı mamur bir tahkikat tasavvur edemem. Bay Lloyd George'un raporu yayınlamamak için bahaneler uydurması hasiretsizliktir ve davranışı gerçeklerin aydınlanmasını arzulamamasının sonucudur."²¹⁹

Amiral Bristol, 2 Eylül 1920'de ABD Dışişleri Bakanı'na gönderdiği yazısında şunları ifade etmektedir²²⁰:

"...İngiliz Hükümeti liderlerinin kamuoyu önünde verdikleri demeçlerde, İzmir çevresindeki bölge nüfusunun çoğunun Rum olduğu, dolayısı ile Yunan koruyuculuğu altında bulunması gerektiği yolunda öne sürdükleri iddialar, gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Bazı kıyı kentlerinde, örneğin Ayvalık ve benzeri yerlerde yaşayanların çoğu Rum'du. Ama bunların çevresindeki bölgeler neredeyse tamamen Türk'tü. İzmir kentinde bile en yetkili kişiler, ahali çoğunluğunun Rum olduğunu söyleyemezler. İzmir'in çevresinde, iç bölgelerde halk hemen hemen tamamen Türk'tür. Yunan işgalinden sonra Aydın demiryolu ile Balçık'tan Ormulu'ya kadar hemen hemen boşalmış bölgeyi görmek, bu durumun açık bir örneğidir. Yunan kuvvetleri tarafından burada ayakta bir ev, ayakta bir köy bırakılmamıştır. Çevrede tarlalarda ürün toplayan bir kişi görülmemektedir. Ürün terk edilmiş ve çürümektedir. Türk ahali evlerini bırakıp Yunanlar önünde kaçmıştır. Bu bölgeden 1.500-2.000 kadar Türk göçmen Nazilli'de görülmüştür. İzmir konusunda Uluslararası Tahkik Komisyonu'nun verdiği rapora göre, Yunanlarca işgal edilen bu bölge halkının çoğu Türk'tür. Teknik nedenlerle bu raporu dikkate almayan Barış Konferansı, incelemelerin tarafsız yapıldığını açıklamıştır. Komisyon, Yunanların İzmir bölgesinde bulunmalarının hiçbir haklı gerekçeye dayanmadığını belirterek buradan çekilmelerini öğütlemiştir. Ben de bu Komisyon'un üyesi olarak Komisyon'un incelemelerinin tarafsız ve geçerli olduğuna inanıyorum. Dolayısıyla İzmir'in Yunanlarca işgalinin İngilizlerce desteklenmesini haklı ve doğru olmadığına kuvvetle inanç besliyorum. Ayrıca inanıyorum ki, Büyük Britanya ile Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı birlikte giriştikleri harekât, bugün bu ülkeye anarşi koşullarını getirmiştir..."

²¹⁹ Buzanski, "Müttefiklerarası Komisyon", s.10.

²²⁰ Duru, **Amerikan Gizli Belgeleri**, s.100-101.

Tahkik Heyeti, tahkikatını tamamlayıp gittikten sonra Aydın Vilâyeti'nde Yunanların ve yerli Rumların yaptıkları katliamlar devam etmiştir. Bu şekilde Paris Barış Konferansı'nın tavrının da Yunanlara cesaret verdiği düşünülebilir.

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nde 24 Nisan 1920 tarihinde yaptığı konuşmada, konu ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır²²¹; *"İzmir meselesini mahallinde tedkik eyleyen ve Anadolu'nun menâtik-ı muhtelifesinde tedkik ve tahlil için seyahatler yapan hütün Amerikalı ve Avrupalı zevat ve heyet daima lehimizde efkâr ile meşbû olarak memlekelerine dönmüşlerdir. Bu zevat ve heyet Avrupa ve Amerika efkâr-ı umûmiyesini milletimiz aleyhinde lâyuad vesâit ile tesmim ve tahrik eyleyen propagandalara tamamen galebe çalamamışsa da mukarrerât-ı kat'îye-i sulhiyemizin tespitini deruhte eden Sulh Konferansı mehâfili için az çok bir ehemmiyetle nazâr-ı dikkate alınmağa şâyân bir cereyan tevlidine muvaffak olmuşlardı"*.

Ali Türk geldi ise, *"Tahkik Komisyonu ve raporu Türkiye'de yeniden ümitler uyandırmış ise de müspet bir netice vermedi. Bu iki teşebbüsten de bir muvaffakiyet elde edilememesi, artık Türk hukukunun diplomasi tarihiyle değil, ancak kuvvetle müdâfaa edilebileceğine tereddüde mahal bırakmamakta idi. Bunun için salim düşünceler, necat ümitlerini Anadolu'da başlayan mücâhede-i milliyenin inkişâfına intizarda bulmakta idiler."* demektedir²²².

Yüksek Konsey tarafından kamuoyundan gizlenen ve görmezden gelinen, yerli Rumların ve Yunanların yapmış oldukları katliamları ortaya koyan Uluslararası Tahkik Komisyonu'nun Paris Barış Konferansı'na 7 Ekim 1919'da sunduğu raporun tamamı şu şekildedir²²³:

"1) Mütarekeden beri Aydın Vilâyeti'nde Hristiyanların emniyeti tehlide maruz kalmamıştı.

1914'te ve harp esnasında Yunan halkı inkâr edilemeyecek şekilde zulme uğramış ve mütarekeyi takip eden 3 ay içinde Vali Nurettin Paşa tarafından hiç de iyi olmayan bir muamele görmüşlerdi. Fakat, Vali İzzet Bey'in göreve başlamasından itibaren bütün halk hiçbir ırk ayrımı gözetmeksizin eşit olarak muamele görmüşlerdir.

²²¹ TBMM ZC, I, s.27.

²²² Ali Türk geldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Ens. Yay. Ankara, 1948. s.118-119.

²²³ ATASE A. KI:118, Dos:423, F:74.

Bölgedeki birkaç haydut çetesinin mevcudiyetine rağmen, sükûnetin geri geldiği söylenebilir.

Hıristiyanların katliama uğrama korkuları yerinde değildi. Anketter göstermektedir ki, çıkarmadan birkaç hafta önce Yunan yetkililerinin eline geçen ve Atina'ya gönderilen; Müslümanları, Yunanları katliama çağıran vesikalar, üzerinde imzaları bulunan Türk jandarma subayları tarafından yazılmamıştı. Bu belgelerin hakikî olmadığı muhakkaktır.

2) Aydın ve bilhassa İzmir illerindeki emniyet şartları, İzmir tabyalarının mütareke şartlarının 7 numaralı maddesine göre işgalini gerektirmiyordu. (İtalyan temsilcisi General tarafından bu konuda itirazi kayıtların. 37. oturum tutanaklarında görülmesi) il içerisindeki durum da müttefik birliklerinin İzmir'e çıkarma yapmasını gerektirecek gibi değildi.

Buna karşılık, Yunanların çıkarma yapmalarından beri Türk çeteleri ile Yunan kuvvetleri arasında mevcut olan harp hâli yüzünden durum karışmıştı.

3) İzmir tabyaları, mütareke şartlarının yerine getirilmesinden sorumlu müttefik yüksek komiserliklerinden İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri amirallerinden Calthorpe tarafından verilen emir üzerine, 14 Mayıs 1919 tarihinde, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. İşgal emrinin, Türkiye ve müttefik devletler arasındaki mütarekenin 7. maddesine istinaden yapıldığı ileri sürülüyordu.

4) 14 Mayıs'ı 15'e bağlayan gecede yapılan çağrı üzerine, Yahudi mezarlığı tarafındaki Türk mahallesinde binlerce Türk'ün katıldığı bir toplantı yapıldı. Fakat bu toplantının gayesi Yunan çıkartmalarına karşı silâhlı bir mukavemet teşkilâtlandırmak değil. Türk halkının yabancı elemanlara (ekalliyetlere) göre olan çoğunluk ve üstünlüğünü göstermekti.

5) İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgali, Barış Konferansı tarafından emredilmişti. İşgal emirleri bu konferansı temsil eden Amiral Calthorpe tarafından verilmişti.

İzmir şehri, 15 Mayıs 1919'da Amerikan, İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan Deniz Kuvvetleri'nin himayesindeki Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.

İngiliz, İtalyan, Fransız ve Amerikan Deniz Kuvvetleri, kendi konsolosluklarını muhafaza etmek için küçük silâhlı askerî birlikler çıkardılar.

Yunan Deniz Kuvvetleri, Yunan kuvvetlerinin çıkarma yaptıkları noktaları korumak gayesi ile, bu noktalara bir grup asker çıkardılar. Bu kuvvet, asayişi muhafaza etmek ve bu görevi yerine getirmek için yetersizdir.

Yunan kuvvetleri 3 alaydan müteşekkildi. Çıkarma, Kramer Oteli karşısındaki rıhtım ve burun üzerinde yapıldı. Birlikler sabah saat 08.00'den itibaren çıkarma yapmaya başlamışlardı.

6) Türk makamları tarafından çıkarmaya karşı hiçbir mukavemet hazırlanmadı. Türkler tarafından atılan silâhlar münferit hareketlerden ibaretti.

7) İşgalden birkaç saat önce kışla yakınındaki hapishanelerden yüzlerce her çeşit mahkûm kaçtılar.

Bu kaçışları önlemek ve engel olmak için Türk makamları etkili tedbirler almadılar. Bu mahkûmlardan birkaçı kışla yakınındaki silâh deposundan kendilerine silâh temin edebildiler.

8) Yunan komutanlığı, Yunan kuvvetlerinin şehir içinde yürümesi sırasında asayişi muhafaza için önceden hiçbir tedbir almadı. Yunan donanmaları, müfrezeleri, yalnızca çıkarma için düşünülen iki nokta yakınına yerleştirilmişlerdi. Müttefik temsilcinin emirleri üzerine Türk birlikleri kışlalarında alıkonmuşlardı. Yunan komutanlığının emirlerini Türk makamlarına iletmesi ve halkın ruh halinden haberdar olabilmesi için hiçbir irtibat kurulmamıştı.

9) Askerî, sivil ve dinî Yunan makamları, halkı yatıştırıcı hiçbir gayrette bulunmadılar.

Metropolit tarafından çıkarma sırasında yapılan birlikleri takdis merasimi yalnızca nahoş bir etki yaratmıştır.

Birliklerin geçiş yolu üzerine yığılmış olan kalabalığın tutumu, Türk halkının kızgınlığını ve münferit müteassıpların şiddet hareketini çekecek şekilde olmuştur.

10) Çıkarma ile ilgili emirler ciddi bir şekilde tatbik edilmektedir. Bu emirler, Karantina tarafından birçok Türk gruplarının toplanmakta olduğunu haber alan Averof komutanının müdahalesi üzerine komutanlığın onayı alınmadan değiştirildi.

Güney kısmındaki şehre hâkim yükseklikleri işgal etmek üzere Karantina'ya çıkarılmaları icab eden Evzon bölükleri, alayın geri kalan kısımlarını takiben, çıkarma yapmak için gümrük rıhtımına getirildiler ve çıkarma yaptılar. Takip edilecek yol için

kol komutanları, kendilerine verilen rehberlerin tavsiyelerine uydular. Türk birliklerinin konak yakınındaki kışlalarında bulduklarını bilmiyorlardı.

11) İlk silâhlar, Kokaryalı'ya giden yolun girişinde, Konak meydanı köşesine doğru atıldı.

Bu ilk silâhların kimin tarafından atıldığı katî olarak tespit etmek imkânsızdır.

Yunan birlikleri ateş açmadılar ve yalnızca bu ilk silâh atışlarına mukabele ettiler.

12) Bu ilk silâh atışları üzerine şiddetli bir ateş teatisi başladı. Konak Meydanı bahçesinde bulunan Yunan askerleri, kışla ve konağın pencerelerine şiddetli bir ateş açtılar. Bu yaygın ateşi esnasında kışlanın bazı pencerelerinden silâh atılıp atılmadığını tam manasıyla öğrenmek mümkün olamadı.

Kışlanın karşısında bulunan binanın dış cephelerinde hiçbir mermi izi bulunamadı. Rıhtım ve şehrin muayyen noktalarında, Türkler tarafından birkaç seyrek silâh atışı yapıldığı sanılmaktadır. Yunan raporlarına göre, bilhassa Yunan Konsoloslugu civarında Yunan muhafız müfrezesi bir Tür taarruzuna karşı kendini, silâhla mukabele ederek müdafaa etmek mecburiyetinde kalmıştır.

13) Subay ve askerleri ve vali ve idare âmirlerini ihtiva eden grup, Konak Meydanı'ndan, hapsedildikleri Patris Gemisi'ne götürüldükleri yol üzerinde, kendilerini takip eden kalabalık ve hatta kendilerine refakat eden askerler tarafından kaba muameleye maruz bırakılmışlardır.

Bütün bu tutuklarının malları ve paraları çalınmıştır. Hepsi 'yaşa Venizelos' diye haşırnak ve elleri havada yürümek mecburiyetinde bırakılmışlardır. Bazıları katledilmiştir.

Bir iki tanesi hariç olarak, Yunan subayları askerlerini şiddet hareketlerinden men edici hiçbir müdahalede bulunmamıştır.

14) 15 Mayıs ve takip eden günlerde Yunan birlikleri, arasında muayyen miktarda 14 yaşında ufak çocukların da bulunduğu 2.500 kişiyi şahsî ve keyfî olarak tevkif ettiler. Hatta bazı okulların idareci ve öğrencileri de Patris Gemisi'ne hapsedildiler. Bu mevkûfların büyük bir kısmı fena muamele görmüşler, eşyaları yağma edilmiş ve günlerce kabul edilemeyecek hijyen şartları altında tutuklu bulundurulmuşlardır.

15) 15 ve 16 Mayıs günleri, şehirde Türk halkına ve evlerine karşı şiddet ve yağma hareketlerine girişilmiştir. Fesler Türklerin başından çekip alınmış bu şapka ile sokağa çıkma cesaretini artık gösteremez olmuşlardı. Birçok kadınlara tecavüz edilmiş ve cinayetler işlenmiştir. Bu şiddet hareketleri ve yağmalar çoğunlukla şehrin Yunan ahalisi tarafından yapılmış fakat askerlerin de bu hareketlere karıştığı ve askerî makamların da bu hareketleri önleyici tesirli tedbirleri geç olarak aldığı tespit edilmiştir.

16) İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edildiği güne ait ölü ve yaralı sayıları, Yunanlar ve Türkler tarafından değişik miktarlarda tahmin edilmiştir.

Bu miktar yaklaşık olarak aşağıdaki şekildedir:

Yunanlar: Asker, 2 ölü ve 6 yaralı; sivil, 20 ölü, 20 boğulma olayı, 60 yaralı.

Türkler: 300-400 arasında zayıat (yaralı ve ölü).

17) İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgali haberinin diğer kasaba ve köylerde öğrenilmesinden sonra, buraların Yunan halkı (yerli Rumlar) Türk evlerini yağma etmeye ve Türklerin hayvanlarını çalmaya başlamışlardır.

Çeşitli köylerde de bazı Türkler öldürülmüştür.

18) Yunan işgal Kuvvetleri Komutanı, 20 Mayıs'ta Paris'ten Venizelos tarafından gönderilen ve İzmir Sancağı ile Ayvalık Sancağı ve İzmir dışındaki diğer bölgelerin işgal şartlarını tespit eden telgrafi 21 Mayıs'ta almıştı.

19) 28 Mayıs'tan itibaren müttefik temsilcisi olan Tuğamiral Fitzmaurice işgal bölgesinin genişliği bakımından, Yunan makamlarına karşı olan yetkilerini kendisine bildiren talimatı ancak 1 Haziran'da almıştır.

Amiral Calthorpe'un 21 Mayıs'ta ayrılışından 28 Mayıs'a kadar, müttefik temsilcisi Fransız tümamirali Sagoy du Vaurux idi.

20) 21 Mayıs'ta İzmir'e vasil olan Yunan Hükümeti Komiseri, birliklere komuta eden albaya 23 Mayıs'ta aşağıdaki harekât emirlerini vererek, 20 Mayıs tarihli telgrafa aykırı hareket etmiştir.

a) Aydın'ın işgali,

b) Müttefik temsilcisinin önceden müsaadesi alınmadan Manisa ve Kasaba (Turgutlu) bölgelerinde müdahalelerde bulunmak.

Yunan Yüksek Komitesi, Komisyon önünde bu husustaki sorumluluğunu kabul etmiştir.

21) Yunan işgal bölgesinin genişletme sebepleri olarak Yunan İşgal Yüksek Komiseri aşağıdaki sebepleri ileri sürmüştür:

a) Askerî makamlar tarafından elde edilen ve doğruluğu tespit edilemeyen haberlere göre, konu edilen bölgelerde halk emniyeti tehdiide maruz kalmıştır.

b) Müttefik temsilcisini hiçbir şekilde temsile yetkisi olmayan İngiliz Albay Smith ile yapılan konuşmalara atfen, askerî makamlar tarafından yapılan bir yorum üzerine Albay Smith, 20 Mayıs'ta Venizelos tarafından Albay Zafirious'ya hatta sözle bile olsa Aydın, Manisa ve Kasaba bölgelerinin işgaline dair yetki vermemiştir.

Kendisi Albay Zafirious'ya sadece birliklerini ileri sürme yetkisi olduğu takdirle, Trianda'ya kadar olan demir yolunu muhafaza etmek için birkaç kuta yollanmasının faydalı olacağını söylemişti.

Albay Smith, Trianda'dan öteye yapılacak her işgalin karışıklıklar doğuracağını da ilâve etmiştir.

Albay bu konuşmalarından kendi üstünü de haberdar etti.

22) Yunan kütalarının, gerek Manisa, gerek Ödemiş gerek Aydın ve Nazilli'ye kadar olan ileri yürüyüş ve yerleşmeleri, memlekette İzmir olaylarının yarattığı heyecana rağmen, başlangıçta tatmin edici şartlar altında cereyan etmişti.

Yunan komutanlığı, Yunan kütalarına yardım etme bahanesiyle yağma ve her türlü taşkınlığa girişen Yunan silâhlı sivillerine müsamaha etmekle bir hata işlemiştir.

16 Mayıs'tan itibaren Yunan komutanlığı tarafından İzmir'de kurulan bir harp divanı 15 Ağustos tarihinde 15-16 Mayıs olayları için üçü ölüm olmak üzere yalnızca 74 mahkûmiyet kararı vermiştir. Bu hükümlüler arasında 43 Yunanlı, 13 Türk, 12 Ermeni ve bir Yahudi hulummaktadır.

23) İzmir olayları dolayısıyla memlekette duyulan heyecan, aşağıdaki sebepler yüzünden tedrici olarak artmaktaydı :

a) İngiliz donanmalarında Tuğamiral Fitzmaurice'in işgal sınırlarını tespit etmek için görevlendirildiği, 2 Haziran tarihine kadar memlekette Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilecek toprakların sınırları konusunda büyük bir tereddüt hüküm sürüyordu.

h) Yunan kıtalarının süratle memleket içine doğru yürüyüşleri halkın huzursuzluğunu arttırıyordu.

c) Silâhli sivillerin (yerli Rumlar) yardımı ile, Yunan askerlerinin Türk evlerinde silâh bulmak için yaptıkları aramalar, halkın memnuniyetsizliğini en had safhaya çıkarmıştı.

Çünkü bir Müslüman evinin aranması ve taciz edilmesi büyük bir huzursuzluk yaratacak kırıcı bir harekettir. Bütün Aydın ilinde hissedilen bu heyecan, işgal sınırlarının Yunan kuvvetleri tarafından genişletilmesini haklı gösterecek bir karışıklık manzarası doğuruyordu.

24) Sivil Rumların taşıdığı silâhlar, herhalde mütarekeden beri adalar ile Türk kıyıları arasında faaliyet gösteren kaçakçılar tarafından temin edilmişti.

Türkler tarafından, Yunan Kızılhaçı'nın çıkarma esnasında bu teşkilâtın işaretlerini taşıyan sandıklar içinde silâh çıkardığı ithamını doğru olarak mütalâa etmek yerinde değildir.

Yalnız Şubat ayı içinde Adriaticos Gemisi'nden büyük miktarda ve birçok kereler çıkarılan sandıkların gümrük kontrolünden kaçmış olduğu ispat edilmiştir.

Dinlenen Türk tanıklar bu sandıkların bazılarının silâh ve cephane ihtiva ettiğini beyan etmişlerdir.

Yunan yetkilileri, sandıklarının Türk gümrük dairesi memurları tarafından kontrolüne yalnızca Mart ayının ilk günlerinden itibaren izin vermiştir.

25) Ayasuluk (Selçuk), Dönenci, Balatecik (Birgi) 25 Mayıs'ta, Aydın 27 Mayıs'ta, Ödemiş 1 Haziran ve nihayet Nazilli 3-4 Haziran'da işgal edildiler.

26) Yunan karakollarına, Türk çetecileri ve isyancıları tarafından yapılan çeşitli baskınlar, bazıları askerî durum bakımından haklı görülebilecek Yunan misilleme hareketlerini icap ettirmişlerdir. Bütün bu misilleme hareketi hoyrat bir şekilde yapılmış ve karşılıklı olarak bazı katletme olayları vuku bulmuştur.

27) Nazilli'nin boşaltılması 19-20 Haziran gecesi işgal taburu komutanının inisiyatifi üzerine yapıldı. Bu tahliye hareketi, Türk mahallî makamlarının önceden haberdar edilmesini öngören 14 Haziran tarihinde müttefik temsilcisinin verdiği emirlere uygun olarak yapılmıştı.

28) Yunan askerî makamlarının izahına göre, Yunan tabur komutanı, hücumla

uğramaktan korktuğu ve düşmana geri çekilişini bildirmemek için Türk makamlarını hareketinden haberdar etmemiştir. Nazilli'nin boşaltılmasına ait yüksek kumandanlık emirlerini ancak 19'unda vermiştir.

29) Bu geri çekilişten sonra Türk makamları, Yunan işgali sırasında silâhsızlandırılan ve dağıtılan jandarma kuvvetlerinin yerini tutacak bir emniyet kuvveti teşkil etmeye zaman bulamadılar. Türk makamları, Yunan kuvvetlerinin Nazilli'den çekilmesinden birkaç saat sonra Nazilli'ye gelen Türk çetecilerin birkaç Yunan ailesini yağma ve katletmesine engel olamadılar.

30) Yunanlar tarafından şüpheli oldukları iddiası ile tevkif edilen 30 kadar Nazillili geri çekilen Yunan kuvvetleri ile götürülmüşlerdir. Bunlardan biri, yürüyemediği iddiası ile yolda öldürülmüştür. Fakat büyük bir kısmı, Köşk Kasabası'ndan geçirilirken meydana gelen ve bir Yunan subayının da öldüğü kavgada öldürülmüşlerdir.

31) Nazilli'nin Yunan kataları tarafından boşaltılmasından sonra, Türklerin Yunan karakollarına ve münferit Yunan askerlerine karşı giriştikleri hücumlar artmıştır.

Aydın bölgesinde gerek Türkler, gerek Yunanlar olmak üzere halk silâhlanmıştır.

32) Yunan kataları Aydın civarında silâhlı keşiflerde bulunmuşlar ve bu keşiflerin sonunda birkaç köy yakılmıştır.

Aydın 27'sinde bu keşif kollarından biri çeteler tarafından geri püskürtülmüş ve Aydın içine kadar kovalanmıştır. Muharebe, ayın 28'inde de devam etmiş ve hücum edenler ayın 28'inden itibaren 105 mm'lik top kullanmaya başlamışlardır.

Yunanlar geri çekilmişlerdi. Yunan komutanın ve şahitlerin ifadelerine göre, geri çekilmekte olan Yunan katalarının demiryolunun güneyinde bulunan Türk mahallesinden geçişleri esnasında Türk halkı tarafından üzerlerine ateş edilmiştir. 29 sabahı Türk mahallesinde patlak veren yangınlardan birkaçı bu muharebe esnasında meydana gelmiştir. Bu mahallenin münferit noktalarında da yangınlar çıkmıştır.

Alevler içinde kalan mahalleden kaçmaya çalışan Türklerin büyük bir kısmı, mahalleyi şehrin kuzey kısmına bağlayan bütün yolları tutan Yunan askerleri tarafından sebepsiz olarak öldürülmüşlerdir.

Şüphesiz ki, Yunan komutanlığı ve askerleri bütün soğukkanlılıklarını kaybetmişlerdi.

Yunanlar 29'u 30'a bağlayan gece birçok cinayetler ve suikastler işledikten sonra şehri terk etmişlerdir. Yunan kütalarının geri çekilişlerinde onlarla beraber kaçmak isteyen Yunan sivillerinin büyük bir kısmına da komutanlık tarafından mâni olunmuştur.

33) Yunan mahallesi, buraya 30 Haziran günü gelen ve içindekileri öldürüp eşyalarını yağma ettikten sonra evleri ateşe veren Yörük Ali emrindeki çeteciler tarafından yakılmıştır. Sokaklarda rastlanan Yunan ahalisi yaş ve cinsiyet farkı gözetilmeksizin, çeteciler tarafından insafsızca öldürülmüşlerdir. Ölümden kurtulan fakat yağmadan kurtulamayan 2.000-3.000 kadar Yunan, çetecilerin gelişinden önce Fransızların manastırına sığınabilen ve buradan 57. Osmanlı Tümeni Komutanı Şefik Bey'in himayesinde Konak'a kadar getirilenlerdir.

Konak'a kadar gidebilen bazı ileri gelenler hayatlarını kurtarabilmişlerdir. Fakat bazıları da öldürülmüşlerdir. Yunan ve Türk subaylarının sayısını tespit etmek mümkün olmamıştır.

7 Eylül'de Komisyon tarafından dinlenen Yunan Hükümeti temsilcisi Yunun zayıfatının miktarını yaklaşık olarak 2.000 kadar tahmin etmiştir. Bu tarihe kadar 900 ceset bulunmuştu. Bir İngiliz tanık bu miktarı takriben 400 olarak tahmin etmektedir.

Olayların cereyanından birkaç gün sonra olay yerinde araştırmalarda bulunan bir Fransız subayı zayıfat sayısını şu şekilde tahmin etmektedir. 1.500-2.000 kadar Yunan, 1.200-1.500 kadar Türk.

Kendisi aynı zamanda Türk yaralılarının tahmin edilmesi işleminin çok güç olarak yapıldığını ilâve etmektedir.

34) Yunan kütaları, General Nider'in yolladığı takviye kuvvetlerinin yardımı ile Aydın'ı 4 Temmuz'da yine ele geçirdiler. Şehrin batısında olan ve aynı zamanda Yunan fabrikalarının da bulunduğu Türk mahallesini ateşe verdiler.

35) 29 Haziran ile 4 Temmuz arasında meydana gelen yangınlar, 8.000 Yunan ile birlikte nüfusu 20.000 olan Aydın şehrinin 2/3'ünü tahrip etmiştir. Yanmamış olan evler ise yağma edilmiştir.

36) Yunanların geri gelmesinden önce Türk halkının büyük bir kısmı Aydın ve civarını terk ederek İtalyan bölgesine veya elan buldukları Nazilli-Denizli bölgesine sığınmışlardır.

Türk bölgesine götürülen 1.000 kadar Yunan, komisyonun Nazilli'de yaptığı 11 Eylül tarihindeki ziyarette hâlâ maddî bakımdan çok kötü şartlar altında bulunuyorlardı.

37) Aydın'ın tekrar işgali emri, müttefik temsilcisinin katî talimatına rağmen, Yunan Yüksel Komutanlığı tarafından verilmişti. Yunan makamları, 2 Temmuz'da Venizelos tarafından Paris'ten yollanan katî emir üzerine hareket etmişlerdir. Bu emir, müttefik temsilcisinin bu konuda hiçbir müdahalesini tanııyordu.

38) Balatçık ve Aydın demiryolu üzerinde bulunan köylerin büyük bir kısmı, bölgede cereyan eden askerî harekât dolayısıyla yanarak tahrip olmuşlardı.

39) Halen zayıflara sebep olan öncü birliklerin muharebelerinin cereyan ettiği ve gerektirdiği askerî tedbirler dolayısıyla sivil halkın ıstırap çektiği, cepheye çok yakın bölge hariç diğer bölgelerde sükûnet hemen hemen sağlanmıştır.

Yunan işgalinin iyi şartlar altında cereyan ettiği Ödemiş'te durum aynıdır.

40) Aydın ilinin Yunan kuvvetleri tarafından işgali, mahsul ve mülk bakımından büyük maddî hasarlar yaratmıştır.

Bu hasarların birincisi, tahmini imkânsız bir hâlde yapılan yağmalardan, hırsızlıklardan ve hayvanların öldürülmesinden ileri gelmektedir. Bu hayvanların bir kısmı Yunan birliklerinin iâşesi için kullanılmıştır. Daha önemsiz olan diğer zararlar, askerî harekât ve Yunan kuvvetleri ile Türk çetecileri arasındaki çarpışmalardan ileri gelmiştir.

Daha önemli olan diğer kayıplar ise Aydın şehrinin ev ve kasabalarının yakılmaları yüzünden meydana gelmiştir. Aydın'ın yakılması yaklaşık olarak 8 milyon sterlinlik bir maddî hasar meydana getirmiştir.

Türk halkı, Yunanlar tarafından işgal edilen mahallelerdeki evlerini bırakıp kaçarken, mahsullerini olduğu gibi tarlada bırakmışlar veya terk etmişlerdir. Fasulye, pancar ve incir kayıpları 1.200.000 sterlin olarak tahmin edilmektedir. Şartların Kasım ayından önce düzelmemesi hâlinde, zeytin mahsûlü de ziyan görecektir.

41) Bergama 12 Haziran'da işgal edildi. Bu şehir, İzmir ilinin kuzeyinde olduğundan 20 Mayıs tarihli, müttefikler tarafından verilen emirleri taşıyan telgrafa göre, Yunanlar tarafından işgal edilebilirdi. Komisyon Bergama'ya gitmedi. Güvenilir kaynaklardan öğrenildiğine göre, Bergama'yı geri alan Türk çeteleri, Yunanları iyi karşılamış olan Türk halkını öldürmüşler. Bu olaylar sırasında esir aldıkları bütün Yunan askerlerini katletmişler veya çoğunlukla bunlara işkence etmişlerdir.

42) 17 Haziran'da Bergama'nın tahliyesinden sonra Menemen'de toplanan Yunan kitaları ciddi bir sebep olmaksızın, tecavüz edilecek durumda olmayan Türklerin katliamına girişmişlerdir. Belediye makamlarının bildirdiğine göre 1.000'den fazla Türk öldürülmüştür. Fakat bu rakam abartılmış görülmektedir. Hemen ertesi gün bir Fransız subayı tarafından yapılan tahkikata göre Türk zayıfatının miktarı 200 ölü ve 200 yaralıdır.

Bu katliam Yunan komutanlığı tarafından tertip edilmemiştir. Katliam, yorgun ve hâlâ Bergama olaylarının etkisi altında olan ve harbe alışmamış Yunan kitalarına hâkim olan ve subayların yatıştıramadığı panik yüzünden meydana gelmiştir.

43) Yunan komutanlığı, Yunan tenkil hareketinin, istasyon ve konak yakınlarındaki bir evden Yunan askerlerine ateş açan Türklerin hücumu sonucunda yapıldığını bildirmiştir. Bu konuda birçok şahitler dinlenmiştir. Yunan şahitlerinin ifadeleri kesin değildir ve bazen çelişkilerle doludur.

Komisyon, Yunan komutanlığının iddiasının doğru telâkki edilemeyeceği kanısındadır.

44) İzmir ili sınırları dışında olan Manisa, müttefik temsilcisinin müsaadesi olmadan ve bu yüksek makam haberdar edilmeden işgal edilmiştir. Askerî sebepler yüzünden bu işgal, Manisa'nın doğusunda Ahmetli'ye, kuzeydoğusunda Pazarlı'ya kadar yapılmış ve devam ettirilmiştir. Yunan kitaları hatta geçici olarak Akhisar'ı işgal etmişler fakat burada kalamamışlardır.

Manisa bölgesinin işgali başlangıçta zorluk çekilmeden yapılmıştır. Halk ile Yunan kitaları arasındaki münasebetler, halktan birkaçının gördüğü kötü davranış, silâh bulmak için yapılan aramalar ve bazı evlerde meydana gelen hasar ve hırsızlıklar yüzünden bozulmuştur.

Müftü dışındaki Türk sivil makamları yetkilileri Manisa'da kalmışlar, Yunan makamları tarafından İzmir'e çağrılan müftü ise İstanbul'a kaçmıştır.

Halen durum sakinidir. Türk makamları ile işgal kuvvetleri komutanı arasında normal ilişkiler hüküm sürmektedir.

45) Mütarekeden sonra Midillili Yunan çetecileri Ayvalık civarında yaptıkları çıkışlarda hırsızlık yapmış ve birkaç Müslümanı öldürmüşlerdir. Bölgedeki bazı Türkler misilleme hareketinde bulunmuşlardır.

Ayvalık'ın işgalinin ilk gününden itibaren, askerî makam, silâh altında olmayanları ve sivil Yunanları askere aldı ve silâhlandırdı. Bunların tutumu fena olmuş ve bilhassa iki köyü yakmakla itham edilmişlerdir. Bunun üzerine kısa bir müddet sonra silâhtan tecrit ve terhis edilmişlerdir.

Halen Ayvalık'taki Türk halkı çok azdır. Burada 20 civarında Müslüman vardır. Bölge sakinidir. Fakat ticarî hayat tamamen durmuştur.

46) Yunanlar tarafından işgal edilen topraklarını terk eden Türkler, Yunanlara olan itimatsızlıklarını veya Türk çeteciler tarafından muhtemelen politik olan sebeplerle tutulmaları yüzünden evlerine dönememektedirler. Bu göçmenlerin sayısı çok yüksektir ve komisyon bu miktarı tam olarak tahmin edememiştir. Menderes vadisi gibi bazı bölgelerde hatta yakılmamış birçok köy terk edilmiştir.

47) Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin sulh konferansına, Yunanların İzmir ili içinde nakli ile ilgili şikâyeti üzerine yapılan tahkikat şu sonuçları göstermiştir :

a) Venizelos tarafından 20 Mayıs'ta yollanan telgrafa göre işgalin gayelerinden biri de Yunanistan'da bulunan mültecilerin İzmir ili ile Ayvalık ilçesine geri dönebilmelerini mümkün kılmak idi.

b) Bazı hölgelerde bilhassa Bergama ve Foça bölgelerinde Yunan göçmenleri yerleşmek üzere geri gelmişler ve Türklerin buralardan ayrılmaları yerleşmelerini kolaylaştırmıştır.

c) İşgali takip eden karışık devrede Yunan makamları kitle hâlinde göç edilmemesi emrini vermişlerdir. Yalnızca maddî bakımdan kolay şartlara sahip olan birkaç ailenin geri gelmesine müsaade edilmiştir.

Diğer göçmenlerin, Yunan makamlarının kontrol ettikleri limanlar dışındaki noktalardan gelmiş oldukları kuvvetle muhtemeldir. Fakat bunların miktarı çok olamaz.

Bu sebepten Şeyhülislâm'ın ileri sürdüğü iddialar haklı değildir.

Tahkikat Komisyonu Üyeleri

*Amiral Bristol
ABD Delegatesi*

*General Bunoust
Fransız Delegatesi*

*General Hare
İngiltere Delegatesi*

*General Dall Olio
İtalya Delegatesi"*

Uluslararası Tahkikat Komisyonu, 13 Ekim 1919'da incelemelerine, vardığı sonuçlara ilişkin dördüncü belgeyi de eklemiştir. Sonuç bölümü ise şu şekildedir:

"1) Aydın ve İzmir Vilayetlerinde Yunan işgali dolayısıyla meydana gelen durum doğru değildir. Çünkü:

a) Asayiş ve emniyeti muhafaza etmekten başka bir gayesi olmayan işgal, hakikatte bir ilhakin bütün şekillerini taşımaktadır.

Yunan Yüksek Komiseri yalnızca nüfuzunu müessir bir şekilde kullanabilmektedir.

Makamlarını muhafaza eden yetkilileri hiçbir hakiki yetki ve nüfuza sahip değildiler. İstanbul'dan artık emir almamakta ve Türk polis ve jandarmasının hemen hemen tamamen ortadan yok olması yüzünden kararlarını tatbik ettirmek imkanlarına sahip bulunmamaktaydılar.

b) Yerine getirilecek görev geçici ve gayesi emniyeti muhafaza etmekse; işgal, Yunanistan'a bu görevle kabil-i kıyas olmayan büyük ölçüde askerî fedakarlıklar yüklemektedir.

c) İşgal bugünkü şekliyle açlık tehdidi altında bulunan halkın ihtiyaç duydukları asayiş ve sükunun iadesiyle bağdaşamamaktadır.

2) Komisyon şu hususları ileri sürmektedir:

a) Osmanlı Devleti'nin işgalinin gayesi emniyet ve asayişin muhafaza edilmesi ise bu işgal görevi Yunan kıtaları yerine Anadolu'daki Yüksek Müttefik Komutanlığı emrindeki, Müttefik Kuvvetlere verilmelidir.

b) Yunanlar tarafından işgal ancak, Sulh Konferansı'nın İzmir'in Yunanistan'ı tamamen ve nihai olarak ilhakına karar vermek niyetinde ise devam ettirilmelidir. Böyle olması halinde Türk kuvvetlerin karşı hareket serbestisi Yunan Komutanlığına

hırakılmalıdır.

c) Yukarıda bahis konusu olan doğrudan doğruya ilhak, milliyet bakımından çoğunluğa saygıyı gerektiren prensibe aykırı olacaktır. Çünkü; İzmir ve Ayvalık şehirleri hariç olmak üzere Türk nüfusunun işgal bölgelerinde Yunan nüfusuna olan üstünlüğü itiraz götürmeyecek şekilde aşikârdır.

Şimdiye kadar mukavemet isteğini esasen belirtmiş olan Türk milli efkârının bu ilhaki kabul etmeyeceğini bildirmek komisyonun görevidir. Türk efkârı ancak kuvvet karşısında, yani Yunanistan'ın yalnız başına başarıya erdirmeye ihtimali olmayan askerî bir sefer neticesinde, boyun eğecektir.

3) Bu şartlar altında komisyon şu tedbirleri teklif etmektedir:

a) Yunan kıtalarının tamamının veya bir kısmının daha az mevcutlu Müttefik Kuvvetleri ile değiştirilmesi.

b) Yunan izzeti nefsinin korunması için, Yunan kuvvetlerinin bir kısmının işgale katılmaları kararlaştırıldığı takdirde bunların Türk milli kuvvetleriyle her türlü direkt temasta bulunmalarından kaçınmak için, işgal altındaki bölge dahilinde dağıtılması.

c) Müttefiklerin işgali tamamlanır tamamlanmaz, Türk jandarmasının Müttefiklerarası subayların idare ve komutası altında en kısa zamanda yeniden teşkilatlanmasının Türk Hükümeti'nden istenmesi.

Bu jandarma kuvvetleri en kısa zamanda bütün bölgedeki asayişini sağlayacak ve bu maksatla Müttefik müfrezelerinin yerini alacak hale getirilecektir.

d) Jandarmayı yeniden teşkilatlandırırken Türk Hükümeti aynı zamanda sivil idareyi de yeniden düzene koymalıdır.

4) Milli hareketin liderleri mukavemetlerini yalnızca Yunanlara karşı olduğunu birçok kereler ifade etmiş olduklarından; yaptığımız teklifler kendilerine silahlı mukavemet için bir sebep bırakmayacak ve İstanbul merkezi hükümetine, sahip olmadığı otoriteyi yeniden kazandıracaktır.

Bu takdirde milis kuvvetlerinin terhisine hiçbir mani kalmayacaktır. Aksi takdirde gerek milli hareket liderlerinin, gerek hükümet mensuplarının aracılığı ile Türkler tarafından ileri sürülen sadakat teminatına ve yapılan itirazlara ne derece kıymet verilmesi gerektiğini Müttefikler anlayacaktır".

V.BÖLÜM

TÜRKİYE'DE RUM-YUNAN TEŞKİLÂTLARI, TERÖR ÖRGÜTLERİ VE FAALİYETLERİ

Bu bölümde, çalışma konumuzu ilgilendiren Türkiye'deki Rum-Yunan teşkilatları ve terör örgütlerinin, Mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde gösterdikleri faaliyetler üzerinde durulacaktır.

Yunanistan, Mondros Mütarekesi ve sonrasında yaratılan uygun ortamı fırsat olarak görmüş, Türkiye'de yaşayan Rumları teşkilâtlandırarak bunları Türkiye ve Türklere karşı kullanma yoluna gitmiştir. İtilaf Devletleri temsilcilerinin de desteğini alan Yunanlar, ilk olarak İstanbul'u merkez tutmak üzere Rumları teşkilatlandırmaya başlamışlardır. Fener Rum Patrikhanesi'nin öncülüğünde gelişen bu teşkilatlanma çalışmalarında, *Büyük Yunanistan* konusunda yüreklendirilen yerli Rumlar da seferber olmuşlardır¹.

Yunanistan'ın Türkiye'deki gizli çalışmaları ana hatları ile dört grupta toplanabilir:

- I. Gizli örgütler kurmak suretiyle ülkede;
 - I.1. İsyanlar çıkarmak,
 - I.2. İhtilaller plânlamak ve uygulamaya koymak,
 - I.3. Ermeni Komiteleri ile işbirliği yaparak bunları, kendi amaçlarına hizmet için hazırlamak, bu komitelere yardım etmek,
 - I.4. Sabotaj, katl faaliyetlerini plânlamak.
- II. Türkiye'de Osmanlı tabiiyetindeki Rumları seferberlik ilan etmek sureti ile askere almak, eğitmek ve savaş alanlarına sevk etmek,
- III. İstanbul'da İzci Örgütleri kurmak sureti ile Rum gençlerini Yunan idealleri doğrultusunda kazanmak, onları eğitmek, gereğinde canlı ve cansız hedeflere karşı kullanmak,
- IV. Türkiye'de bulunan veya gelecek olan yabancı tetkik ve araştırma heyetlerini etkisiz hale getirmek için her türlü propaganda faaliyetlerini yapmak, Rum

¹ Ertuğrul Zekâi Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", *BTTD*, S:40, (Ocak 1971), s.22. Ayrıca, yerli Rumların İstanbul'da ihtilal çıkarma hazırlıkları ile ilgili olarak bkz. *BOA DH KMS*, 49-2/27 (2).

nüfusun Batı Anadolu ve diğer arzulanen bölgelerde çoğunlukta olduğu konusunda bu heyetleri inandırmak için çeşitli çalışmaları plânlamak ve uygulamak.

İstanbul'da ve Anadolu'daki yoğun çalışmalar neticesinde kurulan dernek ve örgütlerin faaliyet sahaları oldukça geniş bir alanı ihtiva etmekteydi. Kurulan bütün bu teşkilatların merkezi ve yönlendirildiği yer de tabii ki Fener Rum Patrikhanesi'nin bulunduğu İstanbul idi. Türkiye üzerindeki düşüncelerinin gerçekleşmesinde Rum unsurunun önemini iyi bilen Eleutherios Venizelos, Mütareke'den sonra İstanbul'u tam anlamıyla siyasî bir merkez haline getirme zamanının geldiğine inanarak, başta Patrikhane olmak üzere kiliseleri, Bütün Rum okul ve kuruluşlarını teşkilâtlandırmak istemiştir².

Venizelos'un amacına ulaşmasında İstanbul'da kendisine yardımcı olacak kurumlar ise şunlardı³:

- Fener Rum Patrikhanesi,
- Zağrafyun ve Zapyon Rum Liseleri,
- Beyoğlu'ndaki Edebi Kulüp,
- İstanbul'un değişik yerlerindeki Rum Kulüpleri,
- Adalar Okulları, Yetimevleri ve Hastaneler,
- Rumca gazeteler.

Daha önceki yıllarda kurulmuş ve Mütareke'ye kadar faaliyetlerini sürdürmüş olan bu kuruluşların yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle, 26 Ekim 1918'de Patrik *Germanos Kavakopoulos*'nun istifası üzerine Patrikhane'nin başına Bursa Metropolidi *Dorotheos Mammelis* getirildi⁴. Bu tarihten itibaren Patrikhane, ahdî ve idarî hukuka aykırı bir tarzda hariçteki birçok kuruluş ve Batı kiliseleriyle ilişkiye girdi. Venizelos ayrıca, 28 Kasım 1918 tarihinde siyasî temsilci olarak *Kanelopoulos*'u, askerî temsilci olarak da Girit sergerdeliğinden yetişmiş olan *Miralay Katehakis*'i İstanbul'a

² Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.21.

³ Pontus Meselesi, s.33.

⁴ Dorotheos'nun tayini bir İrade-i Seniyye ile de onaylanmıştı: "*Rum Patriği Yermanos Efendinin esbâb-ı sıhhiyesinden naaşi vuku'-u istifasına binaen patrik-i cedid intihab ve tayin oluncaya kadar Patrik Kaymakamlığına meclis-i metropolitan ve meclis-i muhtelit taraflarından intihab olunan Bursa Metropolidi Dorotheos Efendinin tayini Meclis-i Vükela kararıyla tensib olunmuştur. Bu irade-i seniyyenin icrasına Adliye ve Mezahib Nazırı memurdur.*" BOA MV, 222/189-1.

gönderdi. Bunlardan önce Yunan Konsolosu *Koharis* de İstanbul'a gelerek faaliyetlerine başlamış bulunuyordu⁵.

Yunanistan tarafından İstanbul'daki Rum teşkilatlarını organize etmek için görevlendirilenler sadece bu üç kişi değildi. Değişik zamanlarda, değişik görevlerle birçok siyasî ve askerî şahıs, Yunanistan tarafından İstanbul'a gönderildiler. Örneğin, Patrikhane'nin, Yunan Konsolosluğu'na müracaatı üzerine jandarma işlerini idare için *Dimitri Vkrbiril* ve *Yüzbaşı Yanikas* ile *Tevsimair*, Yunanistan tarafından Trabzon'a gönderildiler. Yunanlı Miralay *Aleksandre Simraki* İstanbul'a gelerek Yunan elçiliğinde Yunan gizli zabıtasının İstanbul teşkilâtına memur olarak işe başladı. Bu kişi, yanındakilerle birlikte ve bir torpido ile *Pontus Cumhuriyet Hükümeti*'nin Jandarma teşkilâtını tensik etmek üzere Trabzon taraflarına hareket edecekti. Bununla birlikte Yunanistan, İstanbul'daki bütün Rum kulüplerini birleştirmek, bir idare heyeti tarafından Yunanistan'dan gelecek emir dairesinde hareket ettirmek ve ayrıca propaganda yaptırmak üzere özel bir görevle hariciye memurlarından *Jorj Sakliari*'yi de göndermiş, bu kişi de, Ekim 1919 tarihine kadar *Tatavla* (Kurtuluş)'daki *Kravgi* (Haykırış) ve *Makri Köyü* (Bakırköy)'ndeki *Nea Zaveniki* (Yeni Hayat) hayrât kulüplerini birleştirmiştir. Sakliari'nin çalışmaları neticesinde bu kulüplere 30 bin civarında *fedai* yazılmıştır⁶.

Kanelopulos ise siyasî temsilci olarak daha çok, diğer azınlıklarla Rumlar arasında bir işbirliği sağlamak için çalışıyordu. Bu sebeple ilk olarak siyasî bakımdan Musevileri Rumlarla birleştirmek istemiştir. Siyasî temsilci Kanelopulos, ayrılış tarihi olan 22 Ocak 1921'e kadar bu faaliyetlerine devam etmiş ve yerini *Sakelaropulos*'a bırakmıştır⁷.

İstanbul ve çevresinde Rum çetelerinin kurulması, teşkilâtlandırılması, silahlandırılması işini ise Yunan Askerî Temsilcisi Miralay Katehakis yürütmekte idi. Girit isyanlarında yetişmiş iyi bir komiteci olan Katehakis, Patrikhane'yi korumak bahanesiyle İstanbul'a getirttiği jandarmaları, sözde erzak ambarı teşkili için

⁵ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.22.

⁶ HTVD, S:11, Vesika No:236.

⁷ *Pontus Meselesi*, s. 40.

oluşturulmuş iki bölük askeri, Rum köylerine dağıtarak bunlar aracılığı ile silahlı çeteler oluşturdu⁸.

Katehakis, İstanbul'da sadece çete faaliyetlerini idare etmekle kalmamış, siyasî ve askerî teşkilâtların kurulmasında da rol oynamıştır. Nitekim O, Türk ve Bulgar ordularında hizmet yapmış subaylardan meydana gelen bir *Rum Cemiyeti* teşkil etmiştir. Bu cemiyet, 20 Aralık 1920 ve 8 Ocak 1921 toplantılarından sonra *Rum Milli Müdafaa Komitesi* ile birleştirilmiş, üyeleri de ayrıca Yunan istihbarat işlerinde pek çok hizmetlerde bulunmuşlardır⁹.

Katehakis'in Yunan ideallerine ne derece bağlı olduğu, 10 Şubat 1919'da *Kurtuluş Kilisesi*'ndeki nutkundan daha iyi anlaşılmaktadır: "*Rumlar! sizin gibi büyük bir millet, artık Türkler'e esir olamaz, İstanbul, Constantinopol olacak, Yunan bayrağı buralarda dalgalanacak; İstanbul Yunanistan'ın olacak... Hepiniz şu başınızdaki fesleri yere atın; bundan sonra Hıristiyan serpuşunu giyiniz*"¹⁰.

1921 Nisanında ele geçirilen bir Yunan subayın cebinden çıkan mektup, Yunanların Türk topraklarını işgal etmekteki amaçlarını ortaya koymuştur¹¹:

"Tanrım, beni bu mes'ud günlere erıştirdiğin için ne kadar bahtiyarım. Şimdi, tarihini Fatih'in sülâlesinden derya gibi akan kanlarıyla yıkarken Dömeke Bozgunu'nun acısını aldık! Hazret-i Mesih, sana sonsuz teşekkürler, sınırsız övgüler.

Uyan ey kahraman ecdat, uyan XI.Konstantin:

Senin taht ve tacını süvarilerine çiğneten Fatih'in öldürülen askerlerine bak! Çekirge sürüsü gibi tarlalara serpilmiş subay cesetleri, yüz üstü kapanarak yenilgilerini itiraf ediyorlar. Osmanlı sancağı, yaralıların yaralarını okşayarak gönüllerini almak için gelenlerin ayaklarını silmeleri için Kızılhaç hastanesinin eşiklerine serilmiş, gelip geçen çiğniyor. Dün Avrupa'ya müthiş bir ateş halinde akın eden Türk imparatorluğunun cesur orduları bu gün krallığımızın kudreti karşısında yerlere kadar eğilerek alçalmış bir şekilde ruhlarını teslim ediyorlar. Atımızın ayakları altında taş yerine kesilmiş kafalar, toprak yerine yumuşak cesetler çiğneniyor. Büyük Bizans'ın üstüne çöken karanlık devrin bu günkü bezginliğini silkerek mezarından çıkıyor. Şanlı

⁸ Bayar, *Ben de Yazdım*, V, s.24-25.

⁹ Pontus Meselesi, s. 39.

¹⁰ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.163.

¹¹ *Hakimiyet-i Milliye*, (7 Nisan 1337).

Helen orduları ayak bastıkları köylerde Türk hakanının bütün zincirlerini kırıyor, onları Yunanılaştırıyor, onlara Hıristiyanlığı kabul ettiriyor. Çocuklar, kadınlar, kızlar süngülerimizin parıltısını görür görmez derhal Hıristiyan oluyor. Mutaassıp domuz Türklerin kafalarını vücutlarından ayırıyor. Vardığımız köylerde batıl Türk itikadının uğursuz simgesi olan minareler, mescitler, mabetler derhal dinamitlerle uçuruluyorlar. Yunan subayı vazifesini gelecek için o kadar metin bir surette ifa ediyor ki, Türkler bundan sonra memleketlerinde yabancı bir seyyah gibi dolaşacaklardır.

Ne azametli inkılâp. Ne şerefli zafer. Ben Türk namına ele geçenleri öldürmeyi bir vecibe-i medeniyet addediyorum. Çünkü barbar insanlar, beşeriyet için gayet muzır bir unsurdur. Şefkat, Türkler hakkında duyulmayacak, edilmeyecek bir histir. Onlar için şefkat ateştir. Türklere merhamet etmek, onları hasretini çektikleri cennete göndermektir".

Türkiye'de hareket sahası bulan ve İstanbul'u merkez olarak kullanıp Türkiye ve Türklük aleyhine faaliyet gösteren Rum-Yunan örgütlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

V.1. Fener Rum Patrikhanesi, Dinî Kişi ve Kuruluşlar

Fener Rum Patrikhanesi'nin siyasi faaliyetleri, 1453'te Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u aldıktan sonra Rum-Ortodoks cemaatini teşkilâtlandırıp başlarına patrik seçtirerek, *millet başkanı*¹² statüsüyle hem ruhanî hem de cismanî yetkiler vermesiyle başlar¹³.

¹² Mehmet Ali Ayni, **Milliyetçilik**, Marifet Matbaası, İstanbul, 1943, s.294.

¹³ Fatih Sultan Mehmed, fetih sırasında Galata'da Cenevizlilerin himayesine sığınan halkın, kendi âdet, din ve ananelerini gereğince yaşayabileceğini ilân etti. Geniş bilgi için bkz. Şahin, **Fener Patrikhanesi**, s.50-51. Salıxık, **Türk-Yunan İlişkileri Tarihi**, s.286. Kocabaş, **Türk-Yunan Mücadelesi**, s.18-22. Niyazi Berkes, **Patrikhane ve Ekümeniklik**, Kaynak Yay. İstanbul, 2002, s.11. Necdet Sevinç, **Osmanlı'dan Günümüze Misyoner Faaliyetleri**, Milenyum Yay., İstanbul 2002, s.223-225. Bunun ardından II. Anastasios'un çekilmesinden itibaren boş olan patriklik makamına bir kişinin seçilmesini istedi. Bu makamı boş bırakmak elinde olduğu halde, İstanbul'da Türkler ile Hıristiyanlar arasında tam bir uyuşma meydana getirmek istediği anlaşılan Fatih'in bu teşebbüsü üzerine Ortodokslar, Georgios Scholarios'u, Gennadios lakabı ile patrik seçtiler. Bununla beraber takdis töreni ancak ertesi sene 1454'te Marmara Ereğlisi Metropolidi tarafından yapıldı. Seçimi müteakip Gennadios'u yemeğe davet eden Fatih Sultan Mehmed O'na ruhânî hakimiyeti temsil eden Patriklik âsası ile tâcını vererek, sarayın kapısına kadar uğurlamış, Patriklik makamı olarak da Havariler Kilisesi'ni (Bugünkü Fatih Camii) tahsis etmiştir. 1455'te etrafı Türk göçmenlerle çevrilen Havariler Kilisesi, içinde bir Türk cesedinin bulunması üzerine boşaltılmış, yeni Patriklik makamı olarak Pammaharistos Manastırı (Fethiye Camii) seçilmiştir. 131 sene bu manastır Patrikhane olarak kullanılmıştır. Patrikhane 1586'da Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi'nin fetvası ile camiye çevrilmesi üzerine Fener'e, önce Eflâk Konağı (Vlah Sarayı) Kilisesi'ne, 1597'de St. Demetrios, 1602'de de bu semtin ortasında Aziz Georgios (Hagios Georgios) Manastırı'na

Fatih Sultan Mehmed, Türk hakimiyeti altında ilk İstanbul Patriği olan *Gennadios*'a, kendisini her türlü vergi ve rüsûmdan muaf tutan bir ferman verdi¹⁴. Fatih Sultan Mehmed'in tuğrasını taşıyan ferman, patriklerin görev ve sorumluluklarını belirliyor, Patrikhane'ye ibadet hürriyeti ile *esas teşkilâtını ve akaid-i diniyesini, ruhanî meclislerde tâdil etmemek hakkını* tam olarak veriyor ve ibadet yerlerini tanıyordu¹⁵.

Ferman, patriğin dinî ibadete ait hizmetleri yerine getirmesi şartıyla, tahta çıkan her yeni padişah tarafından yenilendi. Bununla beraber vezirle aynı derecede tutulup gerektiğinde *Divan*'da söz alma hakkı tanınan patriğin¹⁶ medenî ve dinî hukukunu özenle tespit eden Devlet, onun dinî olmakla beraber, siyasî mahiyet arz eden *Doğu ve Batı Kiliseleri*'nin birleşmeleri ile ilgili meselelerle uğraşmasını da yasakladı. Bu suretle sırf dinî bir fonksiyonu olup, kendisine Osmanlı Devleti dahilinde olanlardan başka Mısır, Suriye, Filistin, Kıbrıs ve Rusya Ortodokslarının da bağlandığı patrik, dinî olan salahiyetlerini aşmadıkça her türlü müdahaleden masûn kaldı¹⁷.

Osmanlı Devleti'nde Fener patrikleri, devlete sadık kaldıkları müddetçe makamlarını, salahiyetlerini muhafaza ettiler. Buna rağmen devleti parçalayıp önce bağımsız bir Yunanistan, sonra da yeni bir Doğu Roma Devleti kurmak kararını alan *Eteryâ Cemiyeti*'nin tabîî azalarından olan Fenerli Rum ailelerin telkinleri ile hareket etmek suretiyle, kanuna ve kamu düzenine aykırı faaliyetlerde bulunan patrikler, fermanda belirtilen çerçevenin tamamen dışına çıkmaya başladılar. Nitekim 1657'de,

nakledilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Şehabettin Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", *BTTD*, S:1, (Ekim 1967), s.52-54. Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.52. Orhan Türker, *Fenari'den Fener'e*, Sel Yay. İstanbul, 2001, s.21-23.

¹⁴ Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, MEB Yay. İstanbul, 1997, s.72.

¹⁵ Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", s.54. Patriğin, verilen bu imtiyazlar sayesinde Osmanlı Devleti'nde, Doğu Roma İmparatorluğu döneminden daha önemli bir rol oynadığı konusu Batılılar tarafından da kabul edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Coşkun Üçok, "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum-Ortodoks Kilisesi", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, ATASE Yay. Ankara, 1986. Gorce, *Çağlar Boyu Yunanlar*, s.259-262. Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s.200-201. "...Türkler Ortodoks halka iki nimet verdiler, Bizans döneminde bile köylülere ızdırap veren köleliğe son verdiler ve üçyüz yıldan beri bir Hristiyan kilisesinin baskısı altında atıl bir halde tutulan Ortodoks Piskoposluğunu ihya ettiler." Sir Harry Luke, *Cyprus / A Partrait and an Appreciation*, George G. Harrap and Co. Ltd. Londra, 1957, s.73.

¹⁶ M. Zafer Karaca, "Fetihten Sonra İstanbul ve Rum Toplumu", *Tarih ve Toplum*, S:104, (Ağustos 1992), s.80

¹⁷ Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", s.54-55. İlber Ortaylı, "Ortodoks Kilisesi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, S:87, (Haziran 1987), s.24. Cavide İşıksal, "Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde İstanbul Rum Patriklerinin Tam Listesi ve Siyasî Faaliyetlerinden Örnekler", *BTTD*, S:18, (Mart 1969), s.39.

siyasî faaliyetlere girişip Eflâk Voyvodası *Constantin Şerban*'ı isyana teşvik etmek suretiyle dinî olan salahiyetlerini aşan patrik *III. Parthenios*, IV. Mehmed'in emri ile *Parmakkapı*'da asıldı. Bu olaydan sonra yeni patriğin tâyin merasimi Bâb-ı Âli'de Sadrâzam huzurunda yapılmaya başlandı. Bununla birlikte Eflâk ve Mora isyanları ile ilgisi tespit edilen Patrik *II. Grigorios*, 1821'de II. Mahmud'un emri ile Bendereli Ali Paşa tarafından paskalya gecesini boynuna yaftası ilâztilirerek Patrikhane'nin *Orta Kapısı*'nda asıldı¹⁸.

Patrikhane, Osmanlı Devleti'nin son altmış yılında, 1860-1862 Nizâmnâmesi'ne¹⁹ göre idare edildi. Sultan Abdülaziz tarafından onaylanan bu Nizâmnâme'ye göre Patrikhane, patriğin nezâretinde olup sivil işler için dört metropolit ve sekiz sivil kişiden meydana gelen karma bir meclisin de yardımını temin eden 12 kişilik St.Synode tarafından idare ediliyordu.

1814-1918 tarihleri arasında Patrikhane, Eteryâ Cemiyeti'nin merkezi olarak çalışmış, bir taraftan dinî vazifelerini ifâ eder görünürken diğler taraftan yıkıcı faaliyetlerden geri durmamıştır. Patrikhane, bu dönem içerisinde Türk kanunlarının himayesinde kiliseler inşa etmiş, okullar açmış ve buralarda dinî ayin perdesi arkasında Rumları devlete karşı teşkilatlandırmıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Fener Rum Patrikhanesi, İstanbul'un Yunanistan'a ilhakını istemeye²⁰ ve uluslararası bir idareye kavuşturulması için bazı girişimlerde bulunmaya başladı. Bununla birlikte Patrikhane, Türklerle meskun bölgelerde Türkler'i göçe zorlamak için sık sık yangınlar dahi çıkarttı²¹.

Mütareke'den sonra, İstanbul'da ve Türkiye genelinde Rum-Yunan faaliyetlerinin merkezini, Fener Rum Patrikhanesi oluşturuyordu. Patrikhane, başta siyasî faaliyetler olmak üzere, terör örgütlerinin teşkilâtlandırılması, çetelerin desteklenmesi, nümayişlerin düzenlenmesi, kültürel çalışmaların yürütülmesi, propagandanın yaygınlaştırılması gibi işleri yapan bir kuruluş durumundaydı²². Venizelos'un, Türkiye üzerindeki ideallerinin gerçekleşmesi için Patrikhane'nin dinî

¹⁸ Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", s.55. Salıxık, *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi*, s.158. Gürel, *Türk-Yunan İlişkileri*, s.28.

¹⁹ *Düstür*, Birinci Tertip, II, (1289), s.902-937.

²⁰ Mustafâ Kemal Paşa'nın Hariciye Nezareti'ne gönderdiği şifre için bkz. *HTVD*, S:11, Vesika No: 256.

²¹ Adnan Sofuoğlu, *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, Turan Yay. İstanbul, 1996, s.96.

²² *BOA DH KMS*, 49-1/78 (1-3).

gücüne ve Rumlar üzerindeki etkisine gerçekten ihtiyacı vardı. Nitekim, Patrikhane'nin daha önceki büyük hizmetleri bilinmekteydi. Venizelos bu husustaki düşüncelerini; "*Patrikhane, Yunanistan'ın emrine girmelidir; bu suretle birleşmiş bir Patrikhane'nin ilerideki milli davalarında rolü pek büyük olacaktır*" şeklinde ifade etmiştir.

Girit'teki başarılarından cesaret alan Venizelos, Yunan Başbakanlığı'na geçmek üzere Girit'ten ayrıldığı tarihte gizlice papaz kıyafeti ile İstanbul'a gelerek bir Rum'un evinde bir hafta kalmış ve Patrikhane'ye esas programı dahilinde yeni bazı talimatlar vermiştir. Bundan sonra artık Patrikhane, Venizelos'un ve Yunanistan'ın Türkiye'deki icra vasıtası haline gelmiştir. Tarih boyunca toprak isteklerini destekleme konusunda dini, politik bir silah olarak kullanmış ve ondan büyük ölçüde yararlanmış olan Yunanistan, böylece dışarıda Patrikhane gibi önemli bir dinî kuruluşun tekrar desteğini kazanmıştı²³. Bu nedenle, Patrikhane'nin Yunanistan emellerine hizmet eden bir kuruluş durumuna gelmesi daha 1910 yıllarında gerçekleşmiş bulunuyordu²⁴.

Venizelos'un, Patrikhane'deki çalışmalar için hiç bir fedakârlıktan kaçınmadığı görülmektedir. O, İstanbul'da başlayan çalışmalar için *Özel Örgüt* tahsisatından bir kaç milyon Drahmi ile Amerika'da oturan İstanbullu *Nüzopoulos*'nun bağışladığı dört milyon Drahmi'yi ve Yunanistan İçişleri Bakanlığı'nın Anadolu ve Rumeli muhacirlerinin iskânı için ayırdığı yarım milyon Drahmi'yi tahsis etti. Böylece, Patrikhane'nin esasen büyük bir yekûn tutan gelirine yüksek miktarda bir ilave yapılmış oldu²⁵.

Venizelos'un Ekim 1918'de Bursa Metropoliti *Dorothes*'nun Patrik Vekili olarak seçilmesini sağlaması, Patrikhane'nin radikal unsurları tarafından uygun görüldüğü gibi İngilizler tarafından da olumlu karşılanmış ve bu durumu *Lord Granville* 23 Kasım 1918 de Balfour'a gönderdiği raporda şu şekilde belirtmişti²⁶: "*...Bursa Metropoliti 'Locum Tenens' (Vekil) Dorotheos gözü pek, azimli ve zeki bir papazdır. Patrikhanenin imtiyazlarının Jön Türkler tarafından feshedilmesinden dolayı her*

²³ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.162.

²⁴ Yunan Millet Meclisi'nde 5 Mart 1921 tarihinde yapılan bir tartışmada Dışişleri Bakanı Baltacis'in sözlerinden Patrikhane'nin Yunanistan'a nasıl hizmet ettiği çok iyi anlaşılmaktadır. Baltacis, Patrikhane'ye hücumlarda bulunan Milletvekili Kampanis'e şu cevabı vermiştir; "*Yunan milleti bugün Fener Patrikhanesi'ne şükran borçludur. Onun geçmişteki mücadeleleri, Yunan milletini bu fütuhata nail ettirdi. Sözlerinizi geri alınız..!*" Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.174.

²⁵ Pontus Meselesi, s.34.

²⁶ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.51.

şevden önce Babıali nezdinde protesto etmiş. Babıali ve Patrikhane arasında imza edilmiş olan 1897 uzlaşması ile müesses hukukî halin iadesi için de ısrarda bulunmuştu".

Dorotheos'nun Patrikhane'nin başında bulunmasının ilk etkileri kendini göstermeye başladı. Patrikhane'nin haftalık resmî dergisi *Eklisiyastiki Alitya*'da 2 Kasım 1918 tarihinde şöyle bir yazı yayınlandı: "*Rum milletinin, eşitlik vaatleri ile avutulduğu günler geçti. Artık, Patrikhane imtiyazlarının devamına ait vaatlerle ilgilenecek kimse kalmadı. Bu nazariyeler devresi kapanmıştır. Büyük hastalıklara tesirli ilaçlar lazımdır. Bu devlet yıkılıyor, adi ve köhne vaatler tutmayacaktır. Milletimiz birçok yerlerde azınlık halinde bulunsu bile baba mirası üzerindeki sosyal ve tarihî haklarını kaybedemez. Biz dedelerimizin topraklarında ev sahibi olarak kalıyoruz ve kalacağız*"²⁷.

Dorotheos, isteklerini elde etmek için İstanbul'da bulunan Rumları Yunanistan'dan gelen temsilciler ve subaylar gözetiminde teşkilatlandırmaya büyük önem vermiştir. Bu maksatla, teşkilatlanmaya önce Patrikhaneden başlamış Drama, Amasya, Ankara, İnoz (Enez), Vize, Çanakkale, Trabzon ve Kayseri Metropolitleri İstanbul'a getirilerek *Ruhanî Meclis*'e geçici üye sıfatıyla iştirak ettirilmiştir. Dorotheos bu uygulamasında Osmanlı Hükümeti'ne karşı hiçbir bağlılık kaydı göstermeyerek müstakil hareket ediyor; bazı konularda Venizelos'un fikir ve talimatını almakla yetiniyordu²⁸.

Dorotheos, Yunan Ordusu'nun Edirne'yi alıp, Çatalca'ya doğru ilerlemesi üzerine o bölgede bulunan Rum Metropolit ve papazlarına Yunan askerleri geldikçe karargâhlarına gidip kendilerini takdis etmelerini emretmişti. Edirne Metropoliti *Polikaryos*, Trakya'da bulunan bir sürü papazı da yanına alarak Atina'ya kadar gitmiş ve orada Edirne'yi kurtardığından dolayı Venizelos'a teşekkür etmiş ve ona uzun ömürler dilemiştir²⁹.

Patrikhane, aynı zamanda Mütareke'den sonraki uygun durumdan istifade ederek, İstanbul'da tutuklu olan Rumların serbest bırakılması ile ilgili teşebbüslerde de bulunuyordu. Bunun için Patrikhane'nin İngiliz Komiserliği'ne müracaat ettiği anlaşılmaktadır. Bu müracaatlar neticesinde, İngiliz genel karargahının en güçlü

²⁷ Ayni, *Milliyetçilik*, s.311.

²⁸ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.33.

²⁹ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.177.

şahıslarından birisi olan Kolenel (Albay) *Heatchate Smythe*, İstanbul hapisanelerini teftişe giderek azınlıklardan olan bütün mahkumları serbest bıraktırmıştır. Serbest bırakılanlar arasında kendi ailesinden iki kişiyi öldüren bir Ermeni olduğu gibi, *Tokatlıyan*'ın önünde Hayri Paşa'nın oğlunu tabancayla vuran bir Rum'da vardı³⁰.

Patrikhane'nin bu Rum tutuklularının serbest bırakılması için uğraşması, çete faaliyetleri ile de yakından ilgilidir. Çünkü bu insanlar serbest bırakılınca çeşitli bölgelerdeki Rum çeteleri ile Anadolu'yu işgale başlayan Yunan ordusunda istihdam edileceklerdir³¹.

Dorotheos, Rum çetelerinin bütün faaliyetlerinde büyük payı olan birisiydi. Fakat, bu papazın siyasî alanda oynadığı rol, çetelerin hazırlanmasındaki ustalığından daha da üstündü³². Nitekim, 3 Temmuz 1919'da Ermeni Patriği ile birlikte, *Türkiye'deki asayişsizlikten, Türklerin millî savunma bahanesiyle Hıristiyanlara saldıracaklarından, Anadolu'da teşkilatlanmakta olan millîcileri hükümetin desteklediğinden* bahseden bir dilekçeyi İngiliz Yüksek Komiserliği'ne vererek tedbir alınmasını isteyen ve 17 Ekim 1919'da Ermeni Patriği *Zaven Efendi* ile birlikte bütün Türkiye'nin işgal edilmesini isteyen³³, 14 Şubat 1920 günü Lloyd George'a; İstanbul için Yunan mandasını teklif eden de yine kendisi idi³⁴.

Patrikhane, bu dönemde çeşitli Rum örgütlerini de organize etmekte ve bu amaçla izci teşkilatlarının takviyesi için kilise ve okullara tamimler göndermekte idi. Üstelik Patrik, amacı Osmanlı Devleti içerisinde karışıklık çıkarmak üzere çeteler kurmak ve idare etmek, mitingler ve propagandalar yapmak olarak belirlenmiş olan

³⁰ Alb. Smythe'in bu serbest bırakma olayını ne zaman gerçekleştirdiği H. Edip Adıvar'ın hatıralarından tam olarak tespit edilemiyorsa da, bunun Patrikhane'nin bu konudaki istekleri ile aynı tarihlerde gerçekleştiği kuvvetli bir şekilde tahmin edilebilir. Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1982, s.16. Mihailidis, Alb.Smythe'in hapisanede Türk yetkililere ve hakimlerine çok büyük hakaretler ettiğini ifade etmektedir. Mihailidis, *Küçük Asya Seferi*, s.46.

³¹ 12 Haziran 1919 tarihli rapora göre, Patrikhane tarafından kapalı sandıklar içerisinde bulunan silahların yerli Rumlara dağıtıldığı ve Rumların Patrikhane tarafından silahlandırıldığı bildirilmektedir. **BOA DH KMS**, 49-2/28.

³² **BOA DH KMS**, 52-4/33. Kütahya Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne 20 Mart 1919 tarihli tahrirat için bkz. **BOA DH/İ-UM**, E-50/17. Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden Dahiliye Nezareti'ne 5 Haziran 1919 tarihli tahrirat için bkz. **BOA DH KMS**, 49-2/28.

³³ Dorotheos, Paris Barış Konferansı'nda sadece Rumların değil bütün Türkiye Hıristiyanlarının temsilcisi gibi hareket etmiş ve Konferans heyetine sunduğu muhtıradan, Türkiye Hıristiyanlarının Yunanistan'a ilhak etmek istediklerini belirtmişti. Ancak konferansta görüştüğü bazı kişiler İstanbul'un Yunanistan'a ilhak edilemeyeceği, Rumların Türklere oranla azınlıkta kalmasının bu duruma engel teşkil ettiği, esasen mevcudiyet dahi gösterilemediğinden bahsetmişti. **BOA DH KMS**, 49-2/9 (1).

³⁴ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.88-89.

Mavri Mira Örgütü'ne de başkanlık yapmakta idi. Temmuz 1919'da *Çengelköy Rum Kilisesi*, mektep ve mezarlığından silah dağıtıldığı ihbarı üzerine başlatılan soruşturma neticesinde *Kandilli Rumları*'nın Averof Zırhlısı Komutanı'ndan silah istedikleri öğrenildi. Yunan komutan, Rumlara hemen verebilecekleri silahları olmadığını, ancak Çengelköy'deki depodan 50 silah gönderileceği sözünü vermiştir³⁵. Ayrıca İstanbul'da çok sayıda Rum Kilisesi'ne Yunan bayrakları çekilmiştir³⁶. Yine bu dönemde Patrikhane, propandaya da önem vermiş, Yunanca ve Fransızca olarak yayınlanan "*Siyah Kitap*"ta "*Türklerin zalim idarelerine dair(!)*" belgeler yayınlamıştır.

Dorotheos, Osmanlı kanunlarına göre yalnız dini yetkilere sahip olmasına rağmen daha çok siyasî işlerle uğraşmıştı³⁷. Patrikhanenin bu dönemde tamamen siyasetle uğraşmasının bir örneği, Yunanistan ile birleşme kararı almasıdır. Böylece Patrikhane, Rum topluluğu üzerindeki kesin hükümlerini tek taraflı olarak üstlenmiş oluyordu³⁸. Patrikhane tarafından alınan bu kararın o sırada Paris'te bulunan Fener Rum Patriği aracılığı ile Paris Barış Konferansı'na sunulması plânlanmıştı. 17 Mart 1919'da alınan karar şöyleydi³⁹: "*Devlet ve milletlerin kaderlerinin tayin edildiği şu sırada 500 seneden beri esaret altında bulunan Rumlara da tam istiklâl verilmesi ve ileride doğuda asayişin temini için müstakil idarelerinin Yunanistan'a rabt ve ilhakı talep ve rica edilmekte idi ve bu meselenin, sulh konferansındaki İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Yunan murahhasları nezdinde, İstanbul Rum Patrik Kaymakamı tarafından görüşüleceği kararlaştırılmıştı.*"

³⁵ BOA DH/İ-UM, 19-8/1-8.

³⁶ BOA DH KMS, 49-2/48.

³⁷ Mustafa Kemal Paşa, 8 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifrede, Patrikhane'nin vazifesini şöyle izah etmiştir: "*Propaganda için uygun görülecek kişileri, Fransa, İngiltere, İsviçre, Yunanistan'a göndererek tahrik ve teşviklerde bulunmak...Yunanistan'dan gelen emirleri uygulamak, çeteleri gerekli yerlere göndermek...*". HTVD, S:11, Vesika No:256.

³⁸ Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s.163. Patrikhane, aldığı iltihak kararı üzerine Yunanistan'a olan bağlılığını her açıdan göstermek amacıyla dış görünüşe ilişkin de yeni kararlar almıştı. Örneğin, Rumlara şapka giymeleri ve fesleri mutlaka çıkarmaları gerektiği konusunda emir verilmiş ve bunun üzerine bazı Rumlar bu emre uymuşlardı. Yine bu dönemde Fener Rum Patrikhanesi çalışanlarının elbisesi, Adliye ve Mezâhip Nezareti'nin belirlediği şekilden ayrı olarak imal ettirilmiş ve elbiselere "*Doğu Roma İmparatorluğu*" arması işlenmişti. Rumların yaptıkları ayinde, "*Bundan böyle ne kadar Rum varsa hepsinin şapka giyecekleri ve fes giyenleri Rum olarak tanımayacakları*" bildirilmişti. Hülya Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, H.Ü.A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s.267.

³⁹ *Tasvir-i Efkâr*, (18 Mart 1335). Gothard Jaeschke, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, TTK, Ankara, 1970, s.22.

Dorotheos, Paris'te Konferans Heyeti'ne sunduğu muhtırada Türkiye Hıristiyanlarının Yunanistan'a iltihak etmek istediklerini bildirmiştir⁴⁰. Bu arada, İstanbul'da Yunan propagandası da yoğunlaşmıştı. Yunan gemileri ile getirilen askeri mühimmat Yunan askerleri tarafından başta *Ayadimitri Kilisesi* olmak üzere bir çok kiliseye sandıklar içerisinde taşınarak Rumlara dağıtılmaktaydı⁴¹.

Dorotheos, Paris'ten dönüşü sırasında Atina'ya uğradı. Atina'da kendisini karşılayanlara yaptığı konuşma oldukça dikkat çekici idi. Patrik konuşmasında: *"Patrikhane yalnız emellerini muhafaza ile yetinmedi, fakat milletle birleşerek bu hedefe varılması için el altından tahrik etti ve her zaman zalim Türk'ten ilk darbeyi o yedi. Kuduran Türkler ilk darbelerini hep Patrikhaneye indirdiler. Rum milletinin bağırsaklarını söktüler. Cellatların darbeleri altında can vermiş din adamlarımızı şehid olarak gösteriyorum. Fakat şimdi muzaffer İtilaf orduları ile Yunanlar bu eski dünyayı yıkıyorlar"*⁴² diyerek, Türklere olan düşmanlığını bir kez daha ortaya koymuştu.

Dorotheos, Osmanlı Devleti dışında da kamuoyu yaratmaya ve taraftar toplamaya çalışıyordu. Bu nedenle kiliselerin birleştirilmesi konusunu gündeme getirmişti. Patrikhane, Hıristiyan kiliseleri arasında samimi bir birlik fikri lehinde görüş belirtmişti. Dorotheos, *Anglikan Kilisesi* ile *Ortodoks Kilisesi* arasında bir yakınlaşmanın mümkün olduğunu söyledikten sonra, asıl amacın bir yakınlaşmadan ibaret olduğunu ve birleşmiş milletlere örnek teşkil edecek bir kilise birliği meydana getirmek amacının takip edildiğini söylemişti⁴³.

Dorotheos, Yunan Konsolosluğu'ndan aldığı yazı üzerine Yunan ordularının Hıristiyanlık adına mukaddes cihat yaptıklarını ifade etmiş ve Türkiye'deki Rumların Yunan ordusuna katılması için beyannâme yayımlamıştı. Eylül 1919'da yayımladığı bir başka beyannâme ile de Yunan ordusunun Türklere karşı muzafferiyetini överek, yerli Rumların Yunan ordusuna katılmaları emrini bir kez daha tekrarlamıştı⁴⁴.

⁴⁰ Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden Dahiliye Nezareti'ne, 29 Mart 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/9.

⁴¹ 4 Haziran 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/27.

⁴² Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya* Kadar, s.89.

⁴³ *İleri*, (19 Mart 1335).

⁴⁴ Toker, *İstanbul Rumları*, s.271.

Dorotheos'nun faaliyetleri karşısında önlem almak isteyen *Adliye ve Mezâhip Nezâreti*, Patrik seçimlerinin bir an önce yapılmasını istemeye başlamıştı⁴⁵. Bu sırada Rumlar tarafından da Dorotheos'ya karşı bazı girişimler başlamıştı. Dorotheos'ya karşı muhalefetin artması üzerine, Dorotheos'nun yerine bir patrik seçilmesi konusu Patrikhane'de de gündeme geldi. Ancak Patrikhane'de toplanan St. Synode ve Cismanî Meclisler bir çok defa bu meseleyi söz konusu edip görüşmüşse de bir karara varamamışlardı. Patrik Vekili Dorotheos, Trabzon Metropoliti Chrysanthos, Amasya Metropoliti Germanos ve Venizelos tarafından, Atina Metropoliti Giritli *Meletios Metaksakis* patrik adayı olarak gösterilmekte idi. Yapılan bu toplantılardan Yunan Siyasi Temsilcisi Kanelopulos aracılığıyla Venizelos da haberdar edilmekte idi⁴⁶.

23 Ekim 1919 Perşembe günü toplanan Patrikhane Meclisi, Patrik seçimi için bir komisyon kurulmasına karar verdi. Bununla birlikte, toplantıda Patrikhane'nin bütün çalışmaları hakkında Venizelos'a bilgi verilerek, tavsiyelerinin dikkate alınması da kararlaştırıldı⁴⁷.

Venizelos, Patrikhane'de yaşanan bütün bu olayları yakından takip etmekte idi. Onun amacı, Türkiye'deki Rumların ruhanî makamlarını ele geçirmek ve böylece isteklerini gerçekleştirmektir. Bu nedenle patriklik görevine Atina Metropoliti'nin tayin edilmesini istemekte idi. Ancak Paris Barış Konferansı'nda henüz Türk meselesi çözümlenmediğinden patrik meselesiyle uğraşmayı gereksiz görmüş, bundan dolayı uygun bir zamanın gelişine değin statükonun yani Dorotheos'nun vekil sıfatıyla Patrikhane'yi idare etmesinin ve bu makamın şimdilik boş bulunmasının daha doğru olacağını ifade etmişti⁴⁸.

Patrikhane Meclisi tarafından oluşturulan komisyonun çalışmaları neticesinde hazırlanan raporda, Dorotheos'nun Patrik Vekilliği görevini başarı ile yürüttüğü

⁴⁵ Adliye ve Mezahib Nezâreti bu nedenle 1 Kasım 1919 tarihinde; Rum Patriğinin, ölüm veya azledilmesi halinde bu konudaki berat ve fermanlar gereğince St. Synode Meclislerinde bir vekil seçimi ve hükümetçe tasdik olunan kişinin ancak 40 gün vekalet suretiyle görev yapması gerektiği, 40 gün içinde mutlaka 4 kişinin patrik namzedi olarak seçilip Bâb-ı Âli tarafından uygun görülecek kişi hakkında irade buyrulması gerektiğini belirtmişti. BOA DH KMS, 49-2/60 (3).

⁴⁶ BOA DH KMS, 49-2/60 (1-3).

⁴⁷ *İkdam*, (26 Teşrin-i Evvel 1335).

⁴⁸ BOA DH KMS, 49-2/60 (3).

belirtildi. Venizelos'un görüşleri doğrultusunda ve komisyon raporu göz önünde bulundurularak Dorotheos'nun Patrik Vekilliği görevine devam etmesi kararlaştırıldı⁴⁹.

Dorotheos, 1921 yılına gelindiğinde *Londra Konferansı*'na katılmak üzere bir heyet oluşturulması yolunda girişimlere başladı ve kendi başkanlığında bir heyet meydana getirdi⁵⁰. 28 Kasım 1920'de bastırıldığı⁵¹ ve Müttefik Devletler temsilcilerine dağıttığı, sözde Türklerin Rumlara yaptığı zulümleri anlatan *Siyah Kitap*'tan birer nüsha hazırlatarak Londra Konferansı'na gelenleri etkilemek amacıyla yanına aldı⁵². Londra'ya 3 Mart 1921'de varan⁵³ Patrikhane Heyeti, Müttefik Devletler temsilcilerine *Sevr Antlaşması*'nın kesin olarak uygulanması, aksi takdirde Rumluğun yok olacağı uyarısında bulundu⁵⁴. Dorotheos ile Ermeni Patrikhanesi delegeleri, Venizelos aracılığıyla Konferans'a bir de muhtıra vermişlerdi. Rum Patrik Vekili, bu muhtırada; Osmanlı ve Bulgar Trakyası'nın eski Edirne Vilâyeti'nin tamamı, İstanbul, Bursa ve Aydın vilayetlerinin, İzmit ve Biga sancaklarının Yunanistan'a ilhakını talep etmişti⁵⁵. Dorotheos, Londra'daki teşebbüslerinden bir sonuç alamamış ve bunun ardından 19 Mart 1921 tarihinde felç geçirerek Londra'da ölmüştür⁵⁶.

Dorotheos'nun ölümü üzerine Patrikhane meclisleri olağanüstü toplanarak yeni patrik vekili seçimi meselesiyle meşgul olmuş ve nihayet yeni Patrik Vekili Kayseri Metropolitisi *Nikolaos* olmuştur⁵⁷. Nikolaos döneminde de önceki dönemde yapılan faaliyetlere aynen devam edilmiş ve daha önce olduğu gibi, Amerika ve Avrupa'da yaşayan bütün Rumlardan maddi ve manevi yardımlarını esirgememeleri istenmişti. Nikolaos, Pontus meselesi için de İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde teşebbüste bulunmuş ve Trabzon'dan İstanbul'a firar eden *Istavrakî*'yi İngiliz temsilcilerine takdim etmişti. Bu şahsın fotoğraflar ve mezalimler konusunda bilgili olması dolayısıyla bu

⁴⁹ *Hadisat*, (31 Teşrin-i Evvel 1335).

⁵⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, (18 Şubat 1337).

⁵¹ *Pontus Meselesi*, s.44.

⁵² *Akşam*, (15 Şubat 1337).

⁵³ *Akşam*, (4 Mart 1337).

⁵⁴ *Pontus Meselesi*, s.36.

⁵⁵ *Vakit*, (17 Mart 1335). BOA DH EUM AYŞ, 45/28 (1).

⁵⁶ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, I, s.145. *Hakimiyet-i Milliye*'de, Dorotheos'nun ölümü ile ilgili şöyle bir yorum yapılmıştır: "Konferans görüşmelerinin Türkiye lehinde değiştirilmesinden fevkalade müteessir olarak kalp krizinden vefat etmiştir. Her zaman olduğu gibi Londra'da kendisine karşı hararetli bir kabul beklerken, pek ilgisiz bir şekilde karşılanmış olması Dorotheos'yu fena halde rencide etmiş, hatta bu tesiri etrafındakilere göstermekten kaçınmamıştır." *Hakimiyet-i Milliye*, (27 Mart 1337).

⁵⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, (27 Mart 1337).

konudaki birikiminden faydalanılarak bir eser yazdırıp bu eserin Avrupa'ya gönderilmesi plânlanmıştır⁵⁸.

Bu sırada, Patrikhane'de yeniden patrik seçilmesi söz konusu olmuştu. Yunanistan'da daha önce seçimleri kaybeden Venizelos yeniden seçim yapılarak Meletios'nun patrik seçilmesini istemekte idi⁵⁹. Patrik seçimi meselesinden dolayı Yunanistan ile Patrikhane arasında ortaya çıkan görüş ayrılığı, Patrikhane meclis üyeleri arasında da yaşanmaya başlamış ve meclis üyelerinin bir kısmının Atina hükümetini, diğer kısmının Venizelos tarafını tuttuğu görülmüştür⁶⁰.

İstanbul Hükümeti de Patrikhane'de yaşanan durumu yakından izlemekte idi. Zira hükümet daha önceki patrik vekilini kanuna aykırı seçimler yaptıkları gerekçesi ile kabul etmemişti. Kanunlara göre; patrik adaylarının listesinin Adliye ve Mezâhip Nezâreti'nce onaylanması gerekirken böyle bir işlem yapılmamış, Patrikhane tamamen keyfi olarak Patrik Vekili seçmişti. Patrikhane, Mütarekeden sonra tamamen maskesini çıkarmış ve kanuna aykırı hareket etmeye başlamıştı. Bundan dolayı Adliye ve Mezâhip Nezâreti de Patrikhane'ye her ay vermekte olduğu tahsisatı kesmişti⁶¹.

İstanbul Hükümeti, yeni yapılacak seçimlerin daha önce yapılanlar gibi kanuna aykırı olması halinde Bâb-ı Âli tarafından geçersiz sayılacağını açıklamıştı⁶². Kral taraftarları seçimin ertelenmesi için uğraşırken Amerika'da bulunan Venizelos, Rum Milli Müdafaa Komitesi'ne bir telgraf çekerek seçim yapılması halinde eski Atina Metropolitisi Meletios Metaksakis'nin Patrik olarak seçilmesini tavsiye etmişti⁶³.

Sonuç olarak Patrik Vekili *Nikolaos*'nun azlinden sonra, Fener Rum Patrikhanesi'nde yapılan patrik seçimi neticesi eski Atina Metropolitisi Meletios Metaksakis⁶⁴ hemen hemen oybirliği ile İstanbul Patrikliği'ne seçilmiş, yeni patrik *IV. Meletios* adını almıştır⁶⁵.

⁵⁸ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, İstanbul, 1975, s.266.

⁵⁹ *Vakit*, (11 Teşrin-i Sâni 1337).

⁶⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, (8 Haziran 1337).

⁶¹ *Vakit*, (28 Teşrin-i Sâni 1337).

⁶² *Vakit*, (28 Teşrin-i Sâni 1337).

⁶³ *Vakit*, (29 Teşrin-i Sâni 1337).

⁶⁴ *İkdam*, (10 Kanun-ı Evvel 1337). Meletios Metaksakis aslen Giritli olup 1910 yılında Kıbrıs Metropolitliğine, 1918 yılında Atina Metropolitliğine tayin edilmiş ve 1920 yılında Venizelos'un hükümetten düşmesinden sonra Kral Konstantin tarafından Atina Metropolitliği'nden uzaklaştırılmıştı. Daha sonra İngiltere ve Amerika'ya gitmiş, patrik seçilinceye kadar Amerika Rumları arasında Doğu

Yeni seçilen patrik Osmanlı Devleti tarafından; patrik adaylarının Osmanlı tebaasından olması kuralının *Patrikhane Nizâmnâmesi*'nde açıkça belirtilmesine rağmen, Meletios'nun Yunan vatandaşı olması ve bu durumdan İstanbul Hükümeti'nin haberdar edilmemesi nedeniyle kabul edilmemişti⁶⁶. Yunan Mezâhib Nazırı da Yunan hükümetinin Meletios'nun patrikliğe seçimini kesinlikle tanımayacağını ifade etmişti⁶⁷. Yeni seçilen patriği İstanbul'daki Konstantin taraftarları da istememiş ve kendisini *yalancı patrik* olarak nitelemişlerdi⁶⁸. Kral taraftarlarının yanı sıra diğer papazlar da yeni seçilen patriğe karşı tutum izlemiş ve Meletios patrik seçildikten sonra kendisini tebrik etmemişlerdi⁶⁹.

Bütün bu olanların yanında Fener Rum Patrikhanesi, meclislerinde önemli konuları görüşmeye devam ediyordu. Örneğin, Patrikhane ruhani ve cismani meclisleri, Yunan Milli Meclisi ve Pontus hakkında İtilaf devletlerine verilecek olan muhtırayı hazırlamak amacıyla görüşmelerde bulundu⁷⁰. Bu görüşmelerden sonra Patrikhane Hukuk Müşaviri *Kostantinizen* bu kararları Meletios'ya bildirdi. Patriğin İngiliz Başvekili Lloyd George tarafından kabul edilerek, Anadolu'daki Rumların *Kemalistler* tarafından maruz bırakıldıkları durumları İngiliz Başvekili'ne izah edeceği bildirildi. Patrikhane meclisleri, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumlara yapılan baskılar

Ortodoks Kilisesi ve Yunanlılık lehinde geniş bir bölgede propaganda yapmıştı. Bkz. *Vakit*, (10 Kanun-ı Evvel 1337).

⁶⁵ Meletios, bu tarihlerde Venizelos ile birlikte Amerika'da bulunmaktaydı ve Patrik seçimlerinin geciktirilmemesi ve bu makama Meletios'nun getirilmesi meselesi Amerika'da kararlaştırıldı. İstanbul Mütareke Komisyonu Murahhası, 8 Kasım 1921'de şu beyanatta bulunmuştur: "*Kiryev Stavridis* Milli Müdafaa Komitesi Başkanı) *dün gece Amerika'da Venizelos'un hususi kâtibi Çolainos'dan aldığı telgrafta, Milli Müdafaa Komitesi'nin Patrik seçimleri için hemen faaliyete geçmesini ve bu makama mutlak Meletios'nun getirilmesi için her vasıtaya başvurulmasını bildirmiştir.*" Milli Müdafaa Komitesi bu telgraf üzerine hemen harekete geçerek, 80 Metropolit'in müttefik oylarıyla Meletios'nun Patrik seçilmesini sağlamıştır. **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaaları**, (haz.Kiryev Vozikis), (çev.Ziya Güney), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina P.G. Makri Matbaası, (t.y.), s.155-156.

⁶⁶ Yeni patrik seçiminin kanunlara aykırılığını İstanbul Matbuat Müdüriyeti şu beyanla açıklamıştı: "*Dersaadet'te Rum Patrikliği'ne birinin seçim edildiği evrak-i havâdisde görüldü. Patrik seçimi hakkında minelkadim merii olan usûl ve kanun, beratlar, fermanlar ahkâmına muğayyir olan seçim-i vakianın nazar-ı kanunda ke-en-lem-yekün hükmünde bulunduğu ve devletçe tanınması mevzu bahs olamayacağı ilan olunur.*" *Hakimiyet-i Milliye*, (18 Kanun-ı Evvel 1337).

⁶⁷ *Vakit*, (16 Kanun-ı Evvel 1337).

⁶⁸ *Vakit*, (10 Kanun-ı Evvel 1337).

⁶⁹ *Vakit*, (16 Kanun-ı Evvel 1337).

⁷⁰ *İkdam*, (25 Kanun-ı Sâni 1338).

hakkında Patrikhane tarafından hazırlanmakta olan muhtıranın, bizzat Patrik Meletios tarafından İngiltere Hükümeti'ne verilmesine karar verdi⁷¹.

Meletios, Londra'da kendisine Patrikhane tarafından verilen muhtıra doğrultusunda önce İngiliz Başvekili ile bir görüşme yaptı, Lloyd George, Meletios'yu samimi bir surette kabul ederek kendisi ile bir saat kadar görüştü. Lloyd George, Türkiye'deki *Kurtarılmamış Rumlar* hakkında Meletios'ya bazı sorular sordu. Meletios da, Türk idaresinde kalan Rumların himayesi için Lloyd George'un yardımlarını istedi. Patrik Meletios, Londra'da bulunduğu sırada *Gonaris* ile de uzun bir görüşme yaptı⁷².

Patrik Meletios'nun İstanbul'a gelişinden sonra O'nun başkanlığı altında toplanan Patrikhane meclislerinde, Anadolu'da ve Doğu Karadeniz'de güya Ankara Hükümeti tarafından Rumlara yapılan mezalim ve baskıları içeren yeni bir Siyah Kitap'ın yayınlanmasına karar verildi⁷³.

Meletios, her fırsatta yerli Rumları ayinler vasıtasıyla kışkırtmaya devam etmekte ve Rumlar tarafından büyük bir saygı görmekte idi. Örneğin, *Arnavutköy Rum Kilisesi*'nde yapılan ruhani ayine katılmak üzere gittiğinde şerefine bütün Rum ve Ermeni dükkanları kapatılmış ve sokaklar Yunan bayraklarıyla süslenmiş, dükkanını kapatmak istemeyen Müslüman bir helvacı Rumların ısrarı üzerine dükkanını kapatmış ve patrik karyeye girdiği zaman izci kulüpleri ve Yunan subayları ile silahsız Yunan askerleri ve ahali tarafından karşılanarak, alkışlar arasında kiliseye girmiş ve mahalledeki bazı tanınmış kişileri özel olarak kabul ederek, Rumların manen ve maddeten Anadolu'da çarpışan Yunanlara yardım etmelerinin insanlık gereği olduğundan bahseden bir konuşma yapmıştı⁷⁴.

Patrikhane dinî konumunu kullanarak yardım toplama işine hız verdi. İstanbul'da yayınlanan Rumca gazeteler aracılığı ile ihtiyaç içinde olan Patrikhane'ye yardımın her Rum'un mukaddes vazifesi olduğunu, gerçekte Yunanlığın pek buhranlı ve nazik bir anında ruhani makamın kendisine verilen vazifeyi layıkıyla yerine getirebilmesi için her

⁷¹ *Vakit*, (24 Kanun-ı Sâni 1338). Patrik Meletios da Londra Başvekili ve kralın huzuruna çıkarak Anadolu'daki Rumların maruz kaldığı durumlar hakkında izahat vermeyi, İstanbul Rum Patrikhanesi ile Londra arasında irtibat vazifesini görmek üzere Londra'da bir büro kurmayı planlamıştı. *Vakit*, (8 Kanun-ı Sâni 1338).

⁷² *Vakit*, (24 Kanun-ı Sâni 1338).

⁷³ *Vakit*, (23 Mart 1338).

⁷⁴ BOA DH EUM AYŞ, 60/1-2.

zamankinden daha fazla paraya ihtiyaç duyulduğunu belirterek bütün Rumları bu konuda duyarlı olmaya davet etmekte idi⁷⁵. Patrikhane, ayrıca gayelerine ulaşmak için gerekli olan parayı sağlamak amacıyla kiliselerdeki kıymetli eşyaların tamamen satılmasını emretti⁷⁶.

Patrikhane ayrıca, topladığı yardımların yanı sıra Anadolu'da savaşıyan Yunan Ordusu için de yerli Rumlara vergiler koymuştu⁷⁷.

Bu sırada, propaganda faaliyetlerinin bir devamı olarak Patrikhanedeki *Basiret-i Milliye Kalemi*, İzmir ve civarında Hıristiyanların çoğunlukta olduğundan bahseden bir kitap yayınlamış ve bu kitabı başka dillerde tercüme ederek satışa çıkarmayı plânlamıştı⁷⁸.

Fener Rum Patriği Meletios, Rumlara mezalim yapıldığı konusunda İngiltere'yi etkilemek amacıyla Londra'daki temsilcilerine çektiği bir telgrafla, Samsun'dan çıkarılan 1.300 kadın ve çocuğun katledildiğini, bunun kamuoyuna hemen tebliğ edilmesini ve bu hususta mümkün olduğu kadar fazla patırtı yapılmasını bildirmişti⁷⁹. Patrikhane, bu dönemde de silah deposu haline gelmeye devam etmiş ve bu doğrultuda Mudanya'dan 1.200 tüfek ile bir hayli cephane getirtmişti⁸⁰.

Meletios'nun her türlü faaliyetinde Venizelos kendisini desteklemekte ve yapacağı işler konusunda kendisine direktifler vermekte idi. Venizelos, Londra'da bulunduğu sırada Rum Patriği Meletios'ya bir mektup göndererek; İstanbul'da bulunan Milli Müdafaa Komitesi'ne yardım edilerek korunmasını, büyük bir teşkilat yapılmasını, gerektiğinde bir ihtilal çıkarılarak, suikastler düzenlenmesini, bunun Yunan Hükümeti'nin menfaatlerini temin edeceğini belirterek Ermeni Komitesi ile ortak çalışmalarını tavsiye etmişti⁸¹.

Mütareke döneminde, Yunan işgal kuvvetlerinin işlerini kolaylaştırmak, Rum örgütlerinin kuruluş ve faaliyetlerine başlamasına yardımcı olmak işine sadece İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesi öncülük etmemiş, bu konuda metropolitler,

⁷⁵ *Vakit*, (2 Nisan 1338).

⁷⁶ *İkdam*, (12 Nisan 1338).

⁷⁷ *Akşam*, (28 Mayıs 1338).

⁷⁸ Toker, *İstanbul Rumları*, s.315.

⁷⁹ *Hakimiyet-i Milliye*, (21 Haziran 1338).

⁸⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, (2 Temmuz 1338).

⁸¹ Toker, *İstanbul Rumları*, s.320.

papazlar ve kiliseler de önemli bir rol oynamışlardır. Bu çalışmaların özellikle Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir.

Metropolitler, yaptıkları propagandalar ile halkı etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmışlardır⁸². Ortodoks din adamları, bir yandan da Rumları kışkırtarak onları Türkler aleyhinde tahrik etmişlerdir. *Aya Fotini Kilisesi*'nde Rum cemaatine hitabeden papazlar pek yakın bir gelecekte Yunan Ordusu'nun İzmir ve çevresini işgal edeceğini gururla açıklıyor, bu münasebetle, ne kadar Türk kanı dökülürse, hepsinin Rumlara helâl olduğunu, bu uğurda çalışanların büyük sevaba nail olacaklarını müjdeliyorlardı⁸³. Samsun'daki Rum Metropoliti Germanos, bölgede Pontus Devleti kurulmasıyla ilgili propagandayı yürütüyor, Rum çetelerinin çoğunun kontrolünü elinde bulunduruyordu⁸⁴.

Trabzon Metropoliti *Chrysanthos*, Anadolu'daki çalışmaların en başında gelen isimlerinden biri idi⁸⁵. *Nurettin Paşa*, *Chrysanthos*'nun faaliyetleri (Bu faaliyetlere *Pontus Örgütü* başlığı altında değinilecektir) ile ilgili olarak hatıralarında şunları söylemektedir⁸⁶: "*En önemlisi ise; yurdumuzun içinde kurulmuş ve işleyen bütün bu düşmanca tahrik ve teşkilâtı, insanlara dostluk ve barış tavsiye edip, kardeşçe yaşama yolları göstermeleri gereken din adamlarının, yani metropolitlerin, papazların idare etmekte olduklarıdır. Papazların, din kisvesi altında ne kanlı faciaların âmili ve teşvikçisi olduklarını ispat edecek yüzlerce, binlerce vesika elde etmiş bulunuyoruz. Meselâ, Trabzon Metropoliti Chrysanthos Efendi, Mütareke esnasında Anadolu'yu dolaşan Amerikan tahkikat heyeti reisi General Harbord ile Paris'te konuşmasına dair Pontusçulara çekmiş olduğu bir telgrafta, (Paris, 20 Ağustos 1919) Pontusçuların bir harekât için şevkle hazır oldukları teminatından bahsediyordu*".

Ortodoks din adamları çok büyük bir taassupla hareket ediyorlar, Rum halkı kışkırtma ve Türklere karşı harekete geçirme konusunda çok önemli icraatlarda

⁸² Papazlar Yunan halkına; "*Ahlâk yolundan saparsanız Tanrı sizlere Türkleri gönderecek ve Türkler sizi kesecektir.*" diye vaaz ediyorlardı. Türsan, *Yunan Sorunu*, s.198.

⁸³ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955, s.159.

⁸⁴ Sonyel, *Türk Kuruluş Savaşı*, I, s.39.

⁸⁵ *Aslen Gümülcineli olup, aile adı Filipides'dir. Heybeliada'daki ihtilâlcî ruhban okulunda yetişmiş, dört yıl kadar da Almanya ve İsviçre'de tahsilde bulunmuştur. Trabzon Metropolidliği sırasında Pontusçuluk için büyük faaliyetler göstererek, I. Dünya Savaşı sırasında Rusların Trabzon'u işgallerinde İlçe Belediye Meclisi seçimlerini Rum üyelerin kazanmasını sağlamıştır. Daha sonra bu neticeyi, Paris Barış Konferansı'na sunduğu muhtıra, Rum çoğunluğun bir delili gibi kullanmıştır. Yazıcı, Pontusçu Faaliyetler*, s.31-32.

⁸⁶ "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", II, *Yakın Tarihimiz*, s.225.

bulunuyorlardı. Öyle ki, dinî motifleri ön plânda tutan bu propagandist faaliyetlerde, insanlar dinden çıkmak veya Tanrı'nın gazabına uğramak gibi söylemlerle korkutulmakta, bu şekilde Türklere karşı savaşmaları sağlanmaktaydı. Din adamlarının taassuplarını göstermesi bakımından İznik Başpiskoposu *Vassilios*'nun şu sözleri çok önemlidir: "*Geride bir tek ferdi kalmamak üzere Türklerin tamamıyla yok olmasını ne kadar isterdim*"⁸⁷.

Anadolu'da Yunan emelleri doğrultusunda faaliyet gösteren bir diğer din adamı İzmir Metropoliti *Chrysosthomos* olmuştur. Yunanların yakın bir zamanda Anadolu'ya çıkacakları haberini alan İzmir Metropoliti *Chrysosthomos*, 14 Mayıs 1919'da ihtilâlîkâr bir hitapta bulunmuş, yerli Rumlar ellerinde silahlarla meydanlarda toplanmıştır⁸⁸. Nitekim, Patrikhane'de plânlanan programların Batı Anadolu'daki öncüsü olan Metropolit, Yunan askerlerini Kordon Boyu'nda dualarla karşılamış, gösterişli bir şekilde hazırlanan dinî bir törenle silahlarını bir araya toplayıp sevinç dansları yapan birlikleri *takdis* etmiştir. *Chrysosthomos* ayrıca, Yunan askerlerini ve yerli Rumları Türkleri katliâma tâbi tutmaya teşvik etmiştir.

Chrysosthomos'nun bu tahrik ve teşvikleri ile Türk bayraklarının yırtılmasına kadar varan taşkınlıklar yapılmıştır. Ayrıca Yunan Temsilcisi *Mavridis*'e Metropolithane'yi karargâh olarak tahsis eden, bir İngiliz savaş gemisinin İzmir'e gelmesi üzerine kiliseye Yunan bayrağı çeken *Chrysosthomos*, İzmir'e gelen Yunan Kralı'na (12 Haziran 1921), *Ankara Kalesi*'ne çekilmek üzere Efes'te yapılan şatafatlı bir törenle *Doğu Roma İmparatorluğu Bayrağını* teslim etmişti⁸⁹.

Bir diğer din adamı Edirne Metropoliti *Polikaryos*, Trakya'da bulunan Bazı papazları da yanına alarak Atina'ya gitmiş ve orada Edirne'yi kurtardığından dolayı Venizelos'a teşekkür etmiş ve ona uzun ömürler dilemiştir⁹⁰.

Kiliselerin faaliyetlerine gelince; Mondros Mütarekesi'ni takip eden günlerde gerçekleştirilen düzenleme çalışmaları sırasında Patrik Vekili'nin teklifi ile kiliseler arasında bir birlik sağlanması için özel bir komisyon kurulmuştu. Bu dönemde

⁸⁷ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.41.

⁸⁸ Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", *AAMD*, S:8, (Mart 1987), s.462.

⁸⁹ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, 177-178.

⁹⁰ Ayni, *Milliyetçilik*, s.315.

İstanbul'da yapılan Rum nümayişlerinin daha çok kiliseler tarafından yönlendirilip, düzenlendiği ve kiliselerin bu maksatla kullanıldığı görülmektedir⁹¹.

Mesela, Mart 1919'da Patrikhane'nin 40 kişilik heyeti Paris'te bulunduğu sırada 16 Mart 1919'da İstanbul kiliselerinde, İstanbul Rumları, ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde bir miting yapmışlardır⁹².

Rumların kiliselerde gerçekleştirdiği en büyük nümayişlerden birisi 5 Ocak 1919'da yapıldı: *Aya Tiryada Kilisesi*'nde gerçekleştirilen ayin "*tehcir olunan Rum ve Ermeniler' in istirahat-ı ruhu*" içindi⁹³. Bu ayinde konuşan Çanakkale Metropolitisi Türklerin mezaliminden uzun uzadıya bahsederek Rumlarla Ermenilerin Türklere karşı birleşmelerini istedi⁹⁴. Yapılan bu nümayişlere, ayinlere, Fransız, İtalyan ve Yunan general ve subaylarından bazılarının katılması ise kiliselerin bu çalışmalarda ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

Bu dönemde kiliselerin, sadece nümayişlerin düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi ile yetinmedikleri, Rum çetelerinin silahlandırılmasında da rol oynadıkları görülmektedir. Kiliseler, aynı zamanda bazı Rum-Yunan terör örgütleri tarafından İstanbul'a getirilen silah, üniforma ve cephanelerin saklanıp, depolandığı ve sonra uygun bölgelere sevkıyatının yapıldığı yerler haline gelmişti.

Venizelos, bu konuda şunları söylemektedir⁹⁵: "*Bana verilen ve daha sonra bazı tecelliyâtı ile de hakikate intibak ettiği tespit edilmiş olan teminâta göre; bilcümle küçük büyük şehirler ve kasabalardaki kiliseler ve Rum okulları tamamen birer silah deposu haline ifrağ edilmişlerdi. Bu netice için, o mahalde yaşayan Rumlar, büyük bir basiret ve cesaret göstermişler, Türklerin mabetlere olan hürmet ve mahallî okullara bahsettikleri haklardan istifade etmişlerdir*".

Görüldüğü gibi, sadece İstanbul'daki kiliseler ve okullar değil, diğer şehirlerdeki Rum kiliseleri ve okulları da aynı şekilde silah deposu haline getirilmiştir. Ayrıca, güya sefalete düşmüş, yiyecek ve giyecek sıkıntısı çekmekte olan Rum halkına yardım

⁹¹ Bu arada 6 Aralık 1918'de Rum ve Ermeni kiliseleri Türklere karşı işbirliği yapmak gayesiyle Anadolu'da *Rum-Ermeni Birliği Komitesi*'ni kurmuşlardır. Adnan Sofuoğlu, "İstiklâl Harbinde Kiliseler", S:122, *Türk Yurdu*, (Ekim 1997), s.96.

⁹² Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.49.

⁹³ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.48.

⁹⁴ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.85.

⁹⁵ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.166,

iddiasıyla sandıklar içinde eşya getirmekte ve bunları da kiliseler de dağıtmaktaydılar. Osmanlı Hükümeti, bu eşyanın aslında askerî elbiseler, her çeşit silah ve çok sayıda cephane olduğunu tespit etmişti⁹⁶. Nitekim, *Mavri Mira Heyeti* ve çalışmaları hakkında "*Gayet Gizlidir*" işaretli Harbiye Nezareti'nin orduya, ordunun da 11 Ağustos 1919'da bazı valiliklere gönderdiği bir tamimde bu durum şu şekilde belirtiliyor⁹⁷: "*İstanbul Patrikhanesi'nde ve Yunan Konsolosluğu'nda silah ve cephane depo edilmiştir. Umum kiliselerde üniforma vardır. Bu silah ve cephaneyi Kalkış Zirhlısı getirmektedir*".

Mondros Mütarekesi'nden sonra Patrikhane ve kiliselerin üzerinde en çok çalıştıkları bir diğer konu da, genel olarak İstanbul'daki bütün camiye tahvil edilmiş kiliselerin ve özellikle Ayasofya'nın kilise haline getirilmesi olmuştur. Bu konudaki çalışmaların daha 1919 yılının Şubatında başladığı görülmektedir. 1 Şubat tarihinde Patrikhane'de yapılan bir toplantıda *Beyoğlu Edebî Kulübü*'nden İstanbul'da camiye tahvil edilmiş kiliselerin kesin bir listesinin istenilmesi kararlaştırılmıştı⁹⁸.

Yunanlar ve Rumlar devamlı olarak Ayasofya'yı dinî ve siyâsî bir faktör olarak kullanmışlardır. Prof. Dr. *Luvaris* bu konuda; "*...Şimdi Constantinopol ve bilhassa yeniden canlanan Lagos'un mabedi Ayasoya Kilisesi bu ümitlerin müşahhas bir sembolü haline geldi... Ayasofya'da, düşmanın gelmesiyle yarım kalan mukaddes âyin, büyük kilise duvarları arasında kaybolan Patrik'in bütün ihtişamıyla tekrar ortaya çıkmasıyla devam edecektir...*" demektedir⁹⁹.

Mütareke'nin yarattığı uygun ortamı fırsat bilen Rumlar, Ayasofya'yı tekrar kilise yapmak için harekete geçtiler. Bu konudaki teşebbüsler arasında, Bolşevikler'in zulmünden kaçtıklarını iddia eden Rusyalı *onbinlerce Rum ailesinin* İstanbul'a yerleştirilmesi ve Ayasofya civarındaki Müslümanların evlerinin zengin Rumlar tarafından yüksek fiyat verilmek suretiyle satın alınması işi de vardı. Bu durum karşısında Osmanlı Hükümeti bazı tedbirler almak lüzumunu hissetmiştir. Vükelâ Meclisi, 28 Mayıs 1919 günlü toplantısında; *bu gibi hallerde ferağ muamelesine meydan verilmemesini, elden çıkarılmak istenilen mahallerin Evkaf Nezareti'ne bedelleri tesviye edilmek suretiyle satın alınması cihetine gidilmesini ve bu hususta*

⁹⁶ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.167,

⁹⁷ Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 193.

⁹⁸ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.50.

⁹⁹ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.178,

*Haydarî-zâde İbrahim Efendi'nin başkanlığında bir komisyon kurulmasını karar altına aldı*¹⁰⁰.

Buna rağmen Patrikhane ve Rumlar, Ayasofya'yı ele geçirmek kararından hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Bu işi ani bir gece baskısıyla halletmek istiyorlardı. Bu düşünceyle atlas üzerine işlenmiş iki buçuk metre genişliğinde bir Yunan bayrağı ile işgal kuvvetlerinin de yardımıyla büyük bir çan hazırlamışlardı. Bu haber, Rum semtlerinde coşkunluğa, mızıkalarla şenlik yapmaya sebep oluyor, diğer yandan Patrikhane de orada âyin yapmak için hazırlanıyordu¹⁰¹. Rauf Orbay'ın hatıralarından öğrendiğimize göre, İzmir'den gelen Rum Metropoliti, Galata'da bir kilise etrafına toplananlarla Ayasofya'ya çekecekleri Yunan bayrağını takdis için merasim yapıyordu¹⁰².

Yerli Rumların ve Yunanların bu konudaki faaliyetleri oldukça başarılı sayılabilir. Çünkü, gerek İngilizler ve gerekse Fransızlar, Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilmesi fikrini benimsemiş görünmektedirler. Meselâ, Lloyd George, 2 Ocak 1918 tarihli memorandumunda, "*İstanbul, bilhassa doğu dünyasının kozmopolit ve milletlerarası bir şehridir. Ayasofya tabiatıyla eski hüviyetine iade edilecektir*" diyordu¹⁰³.

Esasında Ayasofya'nın kiliseye dönüştürülmesi meselesi Patrikhane'nin ve Rumların yaptıkları faaliyetlerden sadece bir tanesidir¹⁰⁴. Görüldüğü üzere, Patrikhane ve Kiliseler artık 1918, 1919 yıllarında tam manâsı ile bir ihtilal cemiyeti veya teşkilâtı, yani terör örgütü olarak çalışmakta ve aşağı yukarı, bütün Rum-Yunan faaliyetlerini organize etmektedirler.

¹⁰⁰ M.Tayyip Gökbilgin, "1919 Yılında Yabancı Devletlerin İşgalleri ve İstekleri Karşısında İstanbul Hükümeti", *BTTD*, S:34, (Aralık 1987), s.18-19.

¹⁰¹ Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.178,

¹⁰² Rauf Orbay'ın Hatıraları, I, *Yakın Tarihimiz*, s. 112.

¹⁰³ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.52.

¹⁰⁴ Ayasofya Camiinin, patrikhaneye iadesi ile kilise yapılması için İngiliz ruhani liderlerinden de yardım talebinde bulunulmuştur. *BOA DH KMS*, 49-2/52.

V.2. İhtilâl Yapmak, Karışıklık Çıkarmak, Çete Kurmak, Silah ve Asker Temin Etmek Amacıyla Kurulan Örgütler

Venizelos ve onun görevlendirdiği kişilerin faaliyetleri neticesinde, hepsi çok farklı alanlarda hizmet ediyormuş gibi görünen gerçekte ise tek bir ideale (Megali İdea) hizmet eden çok sayıda Rum-Yunan teşkilat ve terör örgütü oluşturulmuştur. Gerek bu faaliyetler neticesinde oluşan duruma, gerekse daha önceden kurulmuş bu örgütlerin faaliyetlerine geçmeden önce kurulduğu günden itibaren Türkiye ve Türklük aleyhine faaliyet gösteren *Etnik-i Etery'a*'nın son durumundan söz etmek son derece önemlidir.

Etnik-i Etery'a, Balkan Savaşları'ndan sonra *Fakirsever Kardeşlik Derneği* anlamın gelen *Filotofos Azelfotis* adı altında hemen her yerde şube açmıştı. Bu derneğin görevi, Rum çocuklarını zorla okullara alıştırmak, doktor olmayan yerlerde doktor bulundurmak, fakirlere yardım etmek, Rumları sanayiciliğe, eğitime ve ticarete yönlendirmektir. Fırsat buldukça da Rumların buldukları memleketlerde Rumca gazetelerin basımı ve yayımlanması ile uğraşıyordu¹⁰⁵.

Etnik-i Etery'a, Mütareke Dönemi'nde, Fener Rum Patrikhanesi'nin himayesinde, çalışmak üzere genel merkezini, Beyoğlu'nda kiralanmış büyük bir apartmana taşımıştı. Bu merkez, Patrikhanenin ve İngilizlerin yardım ve himayesiyle faaliyetlerine başlamıştı. Dernek, İstanbul ve civarında büyük bir isyan çıkarmak amacıyla hazırlıklar yapmış, bu amaç doğrultusunda İstanbul'un hemen her tarafında ve özellikle Rumların yaşadıkları mahallerde şubeler açarak oralardaki kiliseleri silah deposu haline getirmişti¹⁰⁶.

Büyükdere'de bulunan bir diğer şubesi ise diğer şubelere nazaran Türkler aleyhine daha çok faaliyette bulunmuştu. Burada, Boğaz ve civarında motorlar ve kayıklarla Anadolu'ya yapılan nakliyat gözlenmekte, gerek Rumeli ve gerekse Anadolu taraflarındaki Rum köylerine silah, cephane ve malzeme sevk edilmekte idi. Bu şube tarafından silahlanan çeteler Müslüman köylerine dağılarak faaliyette bulunmuşlardır.

¹⁰⁵ Pontus Meselesi, s.32.

¹⁰⁶ Türk ve Müslüman ahaliye mezalimde bulunmak amacıyla Anadolu'ya gönderilen çetelerin silahları da bu depolardan temin edilmişti. Yunan eşkıyalığının ve Rumların silah kaçakçılığının günden güne artması Fransız ve İtalyan zabıalarını harekete geçirmiş ve her iki zabıta da müşterek ve resmî olarak İstanbul Hükümeti'ni haberdar etmişlerdi. Yapılan ihbar hükümet tarafından değerlendirilmiş ve belirtilen kilise basılmıştı. Baskında burada binlerce silah ve cephane bulundu. Bu işi yapanlar hakkında tahkikat başlatıldı, ancak yapılan teşebbüsler sonuçsuz kaldı. İngilizlerin müdahaleleriyle mesele kapatıldı. Toker, İstanbul Rumları, s.167-168.

Bu çetelerin bütün faaliyetleri İngilizlere bildirilmiş ise de İngilizler bunun asılsız olduğunu söylemişlerdir¹⁰⁷.

Bazı kaynaklarda, 1919 yılından itibaren Etnik-i Eterya'nın yerine Mavri Mira Örgütü'nün kurulduğu ifade edilmektedir¹⁰⁸, ancak 1921 yılında halâ Etnik-i Eterya'nın faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir. Örneğin, Etnik-i Eterya ve Patrikhane'nin daveti üzerine *Beşiktaş Rum Kilisesi*'nde dernek üyeleri ve Yunan subayları bir toplantı düzenlemişler, yapılan toplantıda, Yunanların Türklere karşı yaptığı savaşın âdi bir savaş olmadığı bu savaşın Rumluğun ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun ihyası amacıyla yapıldığı ve bunun için Yunan Hükümeti ve Yunan milletine ciddi surette yardım edilmesi, gençlerin ve eli silah tutanların muharebeye gitmesi ve aksi halde Rumluğun mahvolacağı vurgulanmıştır¹⁰⁹.

V.2.1. Mavri Mira (Kara Kader) Örgütü

Mütareke'den sonra 1919 yılında Yunanistan'ın maddi ve manevi yardımlarıyla, askeri amaçlı olarak kurulan Mavri Mira, Patrikhane ve Venizelos'tan direktif alıyordu. Örgüt, Rumların silahlandırılması ve çete faaliyetlerinin organize edilmesinden sorumluydu¹¹⁰.

Örgütün temel amacı; Osmanlı Devleti içerisinde karışıklık çıkarmak üzere çeteler kurmak ve idare etmek, mitingler ve propagandalar yapmaktı. Öncelikle Batı Anadolu ve Kuzey Anadolu'da çeteler kurmakla işe başlayan Örgüt, Rum halkın etkin olduğu kasaba ve diğer yerleşim birimlerinde mitingler düzenleyerek Yunan ordusunu, Türk şehir ve kasabalarını işgale çağırıyordu.

Örgütün bir diğer görevi de, Yunanistan'ın işgaline bırakılmamış yerlerdeki yabancı işgalcilere rehberlik etmektir. *Yunan Kızılhaçı*, *Yunan Göçmenler Birliği* ve *Rum Okulları Öğretmenler Birliği* gibi sivil amaçlı görünen toplum örgütleri ile işbirliği içinde idi. Bunları terör faaliyetleri için kullanıyordu. Örgütün yöneticileri çoğunlukla, bölgedeki Kilise papazlarından oluşuyordu. Kanlı çetelere dağıtılmak üzere Yunanistan'ın gönderdikleriyle diğer işgalcilerden tedarik edilen silah, malzeme ve

¹⁰⁷ Toker, *İstanbul Rumları*, s.68.

¹⁰⁸ Salışık, *Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik'i Eterya*, s.182.

¹⁰⁹ Toker, *İstanbul Rumları*, s.68.

¹¹⁰ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.86. Cahit Kayra, *Sevr Dosyası*, İstanbul, 1997, s.36-37.

erzak, kilise mahzenlerinde saklanıyor, ruhaniler tarafından korunuyordu. Anadolu'daki tüm kilise mahzenleri Mavri Mira Örgütü'nün depoları olarak kullanılıyordu¹¹¹.

Mavri Mira'ya Rumların ve Yunan hükümetinin nakdî yardımları büyüktü. Anadolu'da ve Trakya'da bulunan çeteler bu örgütün idaresi altındaydı. Yunan Kızılhaçı da Mavri Mira Örgütü'ne bağlıydı. Örgütün faaliyetleri sonucu, İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloslugu silah ve cephane deposu haline gelmişti. Hatta kiliseler ibadet yerinden çok askeri ambarlar gibi kullanılmaktaydı¹¹².

Mavri Mira'nın işlediği veya işlemek istediği cinayetlere, Yunan Kızılhaçı da katılmakta bir sakınca görmüyor ve dışardan Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldığı iddia edilen Rumlara sıhhi ve tıbbi gereç ve ilaç yardımı maskesi altında silah ve cephane gönderiyordu¹¹³.

Mavri Mira'nın oluşturduğu Rum çeteleri, Türk kasaba ve köylerinde dehşet yaratmışlardır. Bu çetelerin faaliyet gösterdikleri yerler çoğunlukla; Marmara ve Adalar denizleri kıyıları ile Kırklareli dolayları idi. Üsküdar'a bağlı Büyük ve Küçük Bakkal Köyleri ve Şile yakınındaki Yeniköy Rumları, kendi yöreleri için çok korkunç bir hale gelmiş bulunuyorlardı. Bunlar *Çakar Yorgi*, *Karabacak* ve *Anesti Kaptan* gibi çete reislerinin idaresi altında birçok köy soymuş ve çok sayıda Türk kadın ve erkeğini öldürmüşlerdi. 4 Mart 1919'da, İstanbul'un çok yakınında bulunan Bostancı'ya kadar sokularak orada iki Türk'ü öldüren bu çeteler, Kartal ve Pendik dolaylarında birçok cinayet işlemiş; bu arada, iki Türk kızını dağa kaldırmış; yaşları 10, 12, 14, 18 olan altı Türk çocuğunu parçalamış, Boğaz kıyısındaki *Anadoluhisari*'nda bir Türk polisinin silahını almış ve kendisini de bağlamışlardı¹¹⁴.

Örgüt, Ermenilerle de ortak çalışmakta, hatta Ermeni Patriği Zaven Efendi, Mavri Mira Heyeti'ni desteklemekteydi¹¹⁵. Mavri Mira ile ilgili olarak dikkati çeken en önemli husus, bu örgütün İngiliz himayesinde bulunuyor olmasıdır. Mavri Mira; İngilizlerin İstanbul'da şeklen bir *Hayır Cemiyeti Başkanı* olan, esas itibarıyla İngiliz

¹¹¹ Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır*, I, s.141.

¹¹² Kemal Atatürk, *Nutuk*, (Vesikalar), III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay, İstanbul, 1973, Vesika:1, s.899-900.

¹¹³ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I, TTK, Ankara, 1988, s.29.

¹¹⁴ Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarcken*, I, s.60- 61.

¹¹⁵ Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:1, s.899-900.

gizli servisine bağılı bulunan *Papaz Frew* ile işbirliği yaparak çalışmalarına devam etmiş, bu ortak çalışma neticesinde Anadolu'da büyük bir istihbarat teşkilatı kurmuştu¹¹⁶. Merkezi İstanbul'da olan bu teşkilatın, Bursa, Maraş, Urfa, Diyarbakır ve Siirt bölgelerinde çeşitli kod numaraları ile görev yapan ajanları vardı¹¹⁷.

Mavri Mira yöneticileri, değişik görevlilerle faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Batı Anadolu'da Tren güzergahındaki bütün Rum bakkallar veya bakkallık süsü verilerek açılan iş yerleri birer kontrol görevlisi gibi çalışıyorlardı¹¹⁸.

Yunanların Sakız, Sisam ve Midilli gibi kıyı adalarında birer Yunan kolordusunun karargahı, yani sadece subayların buldukları karargahları vardı; bu üç kolordunun efradı ise, Anadolu kıyılarında kümelenmiş Rumlardan meydana gelmekteydi. Askerlik çağına gelen yerli Rumlar, işte bu karargahlarda Yunan subayları tarafından eğitiliyordu. Ticaret, sanat, esnaflık ise, Rumların elindeydi. Bu esnaftan çoğu, özellikle hakim oldukları demiryolu şebekesinin üzerindeki bakkallar, Yunanistan'ın gönüllü casusları idiler¹¹⁹.

V.2.2. Rum Milli Müdafaa Komitesi (Ethniki Amina)

Faaliyet merkezini İstanbul olarak seçen Rum Milli Müdafaa Komitesi'nin en önemli özelliği, Yunanistan'da yaşanan yönetim değişikliği sonucu İstanbul'da kurulması ve Venizelosçu-Kralcı çekişmeyi açıkça yansıtmasıdır. Nitekim bu Komite, Venizelos'un Yunanistan'da 1 Kasım 1920'de yapılan seçimleri kaybederek¹²⁰, İstanbul'u faaliyet alanı seçmesi ve kendi taraftarı subayları İstanbul'a göndermesi sonucu kurulmuştu. Venizelos bu konuda Başkomutan Orgeneral *Leonidas Paraskevopulos* ve Genelkurmay Başkanı Korgeneral *Pangalos*'a bir talimat vererek; gerek cephede ve gerekse Trakya'da hizmette bulunan bütün Venizelosçu subayların,

¹¹⁶ Ökte, "Kordus", s.21.

¹¹⁷ Salışık, *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi*, s.183-184.

¹¹⁸ İbrahim Meral, *Mütareke'den Cumhuriyet'e Sosyal, Ekonomik, Demografik Yapısı ve Dış Ülkelerle Olan İlişkileri*, H.Ü. A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998, s.141. Örneğin, Mavri Mira'nın Kocaeli'deki çetelerini, Şile'deki bakkallık yapan Todori adında Yunanlı kurmay subay olduğu söylenen birisi idare etmekteydi. Bu sebeple, İstanbul ve civarındaki Rum-Yunan çete faaliyetleri ve katliamlarının en çok yoğunlaştığı bölge Şile idi. Bu bakkal Todori, İngiliz ve Yunanlar tarafından, bakkal eşyası adı altında gönderilen cephane, silah ve bombaları gerekli yerlere yolluyordu. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.86.

¹¹⁹ Cemal Kutay, S:25, *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, (Ekim 1961), s.10427.

¹²⁰ 15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaaları, s.88. Toker, İstanbul Rumları, s.183. Ökte, "Kordus", s.22. Yazıcı, *Pontusçu Faaliyetler*, s.56. Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.81.

hatta çavuş rütbesinde olanların görevlerini terk etmeleri ve hemen İstanbul'a gitmelerini emretmişti¹²¹.

Kral Konstantin'e göre Mili Müdafaa Komitesi; "*Gerek yayınladığı beyanname ve gerekse siyasî karakterinden anlaşıldığı üzere, İstanbul Patrikhanesi'ni, Venizelos'un ideolojisini büyük devletler nezdinde müdafaa için bir mümessil sıfat ve selâhiyeti ile*" kurulmuştu¹²².

Yunanistan'da meydana gelen iktidar mücadelesi, Yunan işgallerinin sona erdirilmesi tartışmalarını da beraberinde getirmişti. Milli Müdafaa Komitesi bunun önüne geçmek maksadıyla, Venizelos'un direktifleri ile bütün Venizelosçuları İstanbul'da toplamak ve bu şekilde Yunan Hükümetini baskı altına almak istemiştir¹²³.

Milli Müdafaa Komitesi kurulur kurulmaz kendi bünyesinde; *Genel İdare Heyeti'nin* emrinde *Siyasî Büro, Askeri Şura, Muhafız Kit'a, Tetkik Bürosu, Emniyet Müdürlüğü* ve *İdare Meclisi* gibi birimler meydana getirilmiştir¹²⁴. Milli Müdafaa Komitesi'nin İstanbul'da yayın yapan *Proia* adında bir de gazetesi bulunmaktaydı¹²⁵.

Komitenin İstanbul'da, Yeşilköy, ve Bakırköy'de olduğu gibi¹²⁶ ayrıca İzmir, Roma ve Londra'da da şubeler açarak faaliyetini sürdürdüğü bilinmektedir¹²⁷. *Londra Milli Müdafaa Merkez Komitesi* başkanlığı görevine önce *Françi*, daha sonra Venizelos'un samimi dostlarından *John Stavridis* getirilmişti¹²⁸. İstanbul'daki örgütün başkanlığını ise *Neologos Gazetesi'nin* yazı işleri yönetmeni *Aleksandros Vutiras* yapıyordu¹²⁹. Komitenin resmi merkezi Beyoğlu'nda *Lüksemburg Hanı*'nda idi. Fakat gizli toplantı ve diğer faaliyetler, Kurtuluş'ta bulunan *Ayayorgi Kilisesi'*nde yapıyordu¹³⁰.

¹²¹ Sonyel, *İngiliz İstihbarat Servisi*, s.160. Milli Müdafaa Komitesi'nin yayınladığı beyannameye göre İstanbul'da oluşturulan askeri şurada, Orgeneral *Yoannon, Zimvrakakis, Kalomenopulos, Mazarakis* ve Albay *Kondilis* yer almışlardır. Bunlardan başka 140 muvazzaf ve 200 ihtiyat subayı da İstanbul'a geçmişlerdir. **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.116-117.

¹²² **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.114.

¹²³ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.114.

¹²⁴ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.118. Sonyel, *İngiliz İstihbarat Servisi*, s.160.

¹²⁵ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.152.

¹²⁶ **Pontus Meselesi**, s.44.

¹²⁷ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.147.

¹²⁸ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları**, s.236.

¹²⁹ Sonyel, *İngiliz İstihbarat Servisi*, s.160.

¹³⁰ 21 Aralık 1921 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH/İ-UM, 20-29/14-85.

Komite, ilk iş olarak üye kaydı yaparak kadrosunu genişletmeye çalıştı. Komite kurulup üye kaydı tamamlandıktan sonra mensupları, amaçlarına bağlı kalacaklarına dair yemin ederek işe başladı. Yemin törenini gizli tutmak için, görünüşte yaptıkları düzenli toplantılarda alınan kararları imzalatmak amacıyla İstanbul'da bulunan bütün siyasi ve sosyal amaçlı Rum dernek ve kulüp üyeleri, bir bildiri ile davet edilerek evraklar imza ettirildi. Gerçekte ise ant içme töreni yerine getirildi¹³¹.

Rum Milli Müdafaa Komitesi, Selanik'te 1916 yılında Venizelosçu subaylardan *Argiropulos, Plastiras, Kundirotis, Sufulis, Zimvrakakis, Kondilis* tarafından kurulan *Ethnik-i Amina* (Milli Müdafaa) adıyla başlattıkları ihtilalci bir hareketin İstanbul'da kurulan benzer bir teşkilatı niteliğindedir¹³². Milli Müdafaa Komitesi'ni kuran grubun amacı, İstanbul'da ayrı bir yönetim oluşturarak İngiliz desteğini yeniden sağlayabileceklerini düşünmekteydiler. Sakarya Savaşı'nın ardından, Milli Müdafaa Komitesi, Kral Konstantin'in düşüncesinin aksine, Anadolu'daki Yunan hareketinin fazla geniş çaplı tutulmamasını, buna karşılık, İzmir ve havâlisinde şimdilik bir *Hyonya Devleti*'nin kurulmasıyla yetinilmesini istiyordu¹³³.

Bununla birlikte, Rumların Kral'a karşı harekete geçmesi çalışmalarını da devam ediyordu. Örneğin, Albay *Kondilis*'e Paris'te yapılan toplantı sonucu; Yunan Ordusu'nun Anadolu'da uğradığı hezimet hakkında bir beyannâme yayınlaması görevi verilmiş, *Kondilis*'te bu amaç doğrultusunda bir beyannâme hazırlayarak bunu, 9 Eylül 1921'de İstanbul'da çıkan *Proia Gazetesi*'nde başmakale olarak yayınlamıştı¹³⁴. Bu beyannâme ile; Kral'ın tahtından alınması için hemen isyan çıkarılması tavsiye edilerek Rumlar ihtilale davet edilmiştir. Nitekim, Rumların Anadolu'da başlatılan mücadeleye katılmaları ve gerekli ekonomik destekte bulunmaları, Kral'ın iktidardan düşürülmesi amacıyla Venizelos tarafından yabancı ülkelerde bulunan ırkdaşlarının ortak dava etrafında toplanmaları için bir davetiye yayınlandı¹³⁵.

Venizelos davetiyede, Kral Konstantin'in mevcudiyetinin kendi amaçları için bir tehlike olduğunu belirttikten sonra Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğinde

¹³¹ **Pontus Meselesi**, s.46.

¹³² Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkileri**, s.131.

¹³³ Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, IV, s.137.

¹³⁴ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaaları**, s.132.

¹³⁵ **15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaaları**, s.125-128.

sürdürülen mücadelenin ancak silahlı bir teşkilatla engellenebileceğini izah etmiş ve bütün Rumların bu mücadeleye katılmaları çağrısında bulunmuştur.

Komite, öncelikle Anadolu'da bir ihtilal çıkararak özerk bir devlet kurulmasını plânlanmıştı. Bu plânın gerçekleştirilmesi için Yunan Ordusu Başkomutanı ve Yunan Siyasi Temsilcisi'nin desteğinin alınması hedeflenmişti. Bu amaçla Rum Milli Müdafaa Komitesi, *Siotis* adında sivil bir kişiyi 23 Aralık 1921 tarihinde Yunan Ordusu Başkomutanı *Anastasios Papulas*'a göndermişti. Görüşme 26 Aralık tarihinde yapılmış ve bu görüşmede *Siotis*, Rum Milli Müdafaa Komitesi adına *Papulas*'a; Anadolu'da yapılacak hareketin başarı kazanması için öncelikle Kralın yönetimden çekilmesi gerektiği, ancak bu şekilde büyük devletlerin desteğinin sağlanabileceğini söylemişti. Komite, Anadolu'da oluşturulacak ordu için daha çok İstanbul'da bulunan Rumlara güvenmekte ve bunlardan 25.000 gönüllü asker ve bol miktarda para toplanacağını hesap etmekte, bu konuda da General *Papulas*'a bilgi vermekte idi. General *Papulas* gönüllülerden oluşturulacak yeni bir ordu kurulması konusundaki teklife bu ordunun miktarı ve ordunun elde bulundurulabilmesi için gerekli ekonomik kaynaklara dair açık izahat istemiş ve kendisine yapılan bu teklifleri Aralık ayı sonlarında Atina'ya bildirmiştir. Komite temsilcileri İzmir Yüksek Komiseri *Stergiadis*'in de bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istemiş, ancak Yüksek Komiser hiçbir konuşma ve tartışmaya meydan vermeden tasarlanmakta olan iktidar değişikliğini kesin bir şekilde reddetmiştir¹³⁶.

Komite temsilcileri böylece İzmir'deki girişimlerinden bir sonuç alamadan İstanbul'a dönmüşlerdi. İkinci bir girişim olarak, 28 Ocak 1922 tarihinde Rum Milli Müdafaa Komitesi Başkanı *Stavridis* tarafından İzmir'deki karargâha bir muhtıra gönderilmiştir. Muhtırada; *"Yunan Hükümeti barışı elde etmek için her türlü fedakarlığa rağmen Büyük devletlerin arabuluculuğunu istemeğe başlayınca, Yunan Ordusu Anadolu'dan çıkıp gittiği takdirde Yunan halkının emniyet ve bağımsızlığının Avrupalı bir vali tarafından idare edilecek olan muhtar bir idare ile sağlanacağına inanılmaktadır... Zira Yunan Ordusu, Anadolu'dan çekildiği takdirde Anadolu ve İstanbul Yunanlıği Türkiye ve bu gayeyi takip etmekte menfaatleri olan Fransız ve*

¹³⁶ Ksenefon Stratigos, *Yunanistan Küçük Asya'da*, II, (çev.Cemal Tosun), (ATASE Arşivi, Yayınlanmamış Daktilo Metni), Atina, 1925, s. 11-114.

İtalyan kuvvetleri tarafından imha edileceklerdir..." denildikten sonra Trakya meselesi üzerinde durulmuş ve Trakya'daki sınırın Meriç'ten yani 1915 teki Türk-Bulgar sınırının bulunduğu yerden geçirilmesi ile mümkün olabileceğinin kesin bir şekilde belirtildiği anlatılmıştır¹³⁷. Muhtıradan ayrıca, General Papulas'a olan ihtiyaç dile getirilmekte ve yapılacak olan ihtilalin ayrıntıları verilmektedir. Papulas, bu muhtıranın ardından Kral'ı ikna etmek üzere Atina'ya gitmiştir¹³⁸.

Milli Müdafaa Komitesi, Anadolu'da çıkarılacak ihtilal konusunda İngiltere ve General *Harington*'a büyük güven duymakta idi. Duyulan bu güven General Papulas'a sunulan öneride açık olarak görülmektedir. Bu öneride konuyla ilgili olarak¹³⁹: *"Mustafa Kemal'i çok sarsacağı ve savaşı uzatamayacak şekilde perişan edeceği ümit edilen ihtilal karşısında İngiltere'nin nasıl bir tavır takınacağı düşüncesi etrafında tereddüt etmek doğru değildir. İngiltere, politikasındaki başarısızlığı tamir etmek ve Fransa'nın tahminlerini boşa çıkarmak için var kuvvetiyle Yunanistan'ı destekleyecektir. Bu konudaki inancımız, hakikaten sözlerine güvenilir İngiliz Delegelerinin söylediklerine dayanmaktadır. Son günlerde ismi çok tekrarlanan ve büyük bir İngiliz şahsiyeti olan Genelkurmay Başkanı Harington bize: 'Biraz faaliyet gösterin. Anadolu'yu elde tutmak hususunda kararlı olduğunuzu ispat edin... O zaman İngilizlerin sizleri destekleyeceklerini göreceksiniz' dedi."* ifadesi yer almakta ve bu konuda İngilizlerin desteğinin arkalarında olduğu söylenmektedir.

Rum Milli Müdafaa Komitesi, 21 Aralık 1920'de yerel gazeteler aracılığıyla yayınladığı bir bildiri ile İstanbul Rum halkının temsilciliğini istemiş, ayrıca propaganda faaliyetlerini yurt dışında da yoğun olarak sürdürmüş, bu amaçla Avrupa'ya bir heyet göndermiştir¹⁴⁰. 26 Şubat 1921'de kendilerini savunması için Venizelos'u vekil seçmiş, esir Rumların Türklerin eline geçmemesini sağlamak amacıyla Lloyd George'a doğrudan doğruya telgraf çekmişti. Ayrıca *Spanudis*, *Konstantinidis* ve *Yuvanidis* adlarında üç temsilciyi bu ve benzeri konularda yüz yüze görüşmeler yapmak üzere Londra'ya göndermişti¹⁴¹.

¹³⁷ Stratigos, *Yunanistan Küçük Asya'da*, II, s.115-116.

¹³⁸ Stratigos, *Yunanistan Küçük Asya'da*, II, s.130.

¹³⁹ Stratigos, *Yunanistan Küçük Asya'da*, II, s.121-122.

¹⁴⁰ *Pontus Meselesi*, s.46.

¹⁴¹ *Pontus Meselesi*, s.47.

Komitenin, Yunanistan hükümetiyle ilgisini teyid eden önemli bir nokta, zaman zaman Yunanistan hükümetinin görevlileri tarafından teftiş edilmiş olmasıdır. Nitekim, aralarında eski Osmanlı Meclis-i Mebusan üyelerinden *Boşa'nın* da bulunduğu *Nikolayidi* ve *Dragomis'ten* oluşan üç kişilik bir heyet bu amaçla, 25 Aralık 1920'de İstanbul'a gelerek Komite'yi denetlemiştir. 22 Ocak 1921'de Yunan Siyasi Temsilcisi *Kanelopulos*, *Sakelaropulos'u* yerine vekil tayin ederek İstanbul'dan uzaklaşınca kadar da böyle bir takım hareketler ve girişimlerde bulunmuşlardır¹⁴².

Rum Milli Müdafaa Komitesi, ihtiyati bir tedbir olmak üzere İstanbul'da bulunan ordu mensuplarının kumanda ve eğitimi altında Türkiye'de yaşayan Rumlardan silahlı çeteler teşkilini uygun gördü. Bütün bu belirtilen faaliyetlerin sürdürülebilmesi için önemli ölçüde ekonomik desteğe ihtiyaç duyulmaktaydı. Komitenin faaliyetlerinin finansmanı büyük ölçüde Yunanistan ve Patrikhane tarafından sağlanmakla beraber yerel kiliselerin de zaman zaman önemli yardımlarda bulunduğu tespit edilmiştir¹⁴³.

Komite, siyasi etkinliklere de katılmış ve Venizelistlerle işbirliği yaparak *Demokrat Liberal* adı altında bir parti kurmuş anılan partinin programı, İstanbul'da çıkarılan Rumca *Proia Gazetesi'nde* yayınlanmıştır¹⁴⁴.

Komite üyeleri, Zağrafyun Okulu'nda yapmış oldukları bir toplantıda; Fener Rum Patrikhanesi üyeleri ve Venizelos taraftarlarıyla ortak olarak İstanbul'daki Rumlarla, Yunan askerlerini komiteye üye olarak kaydetmişler, bunları silah ve bomba ile donatmakta oldukları, bütün amaçlarının ise Yunanların istila ettikleri mahallerden çıkarılmaları halinde İngilizlerin müdahalesini sağlamak için, İstanbul'da kanlı bir ihtilal çıkarmak olduğu, kısaca *Papaz Köprüsü* ile, *Boğazkesen'de* Osmanlı ve Fransız polisine karşı silahla saldırmayı ve bomba atmaya amaçladıkları; Yunan askerlerini de Patrikhane'nin vermiş olduğu 200 lira karşılığında söz konusu organizasyona katılmak için teşvik ettikleri ortaya çıkmıştır¹⁴⁵.

1922 yılına gelindiğinde Türk zaferinin kesinleşmesi üzerine büyük bir umutsuzluğa kapılan Rum Milli Müdafaa Komitesi başkanları, 13 Eylül 1922 tarihinde İstanbul'da yaşayamayacaklarını düşünerek kaçıma karar vermişlerdi. Bu karardan

¹⁴² Pontus Meselesi, s.45.

¹⁴³ 15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları, s.148.

¹⁴⁴ 15 Kasım 1922 Kurbanlarının Müdafaaları, s.149-150.

¹⁴⁵ Toker, İstanbul Rumları, s.198.

önce de İstanbul'u terk edenler olmuştu. Örneğin, komite başkanlarından olup Tepebaşı'nda oturan *Galais* adlı şahıs 12 Eylül 1921 günü bir Yunan vapuruna binerek Atina'ya gitmiş, Manifaturacı *Tomaris* ismiyle anılan diğer bir başkan ise diğer müdafaacılarla beraber kaçmağa karar vermişti¹⁴⁶.

Rum Milli Müdafaa Komitesi'nin yan kuruluşları veya yardımcı kuruluşları olarak niteleyebileceğimiz ya da bu teşkilatla bağlantılı olarak faaliyet gösteren bazı dernekler de bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz¹⁴⁷:

- Rum Kadınları Milli Müdafaa Derneği*
- Muavenet ve Milli Müdafaa Kadınlar Şubesi*
- Beyoğlu Rum Kadınları Derneği*
- Ayakalozpo Kadınlar Derneği*

Bu dernekler vasıtasıyla Yunan idealleri doğrultusunda Rum kadınları örgütlenmeye çalışılmıştır. Dernek üyesi Rum kadınlar, yabancı aileler ve diğer Rum kadınlar ile görüşmek sureti ile propaganda ve yardım toplamak faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

V.2.3. Pontus Örgütü

Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi, Türkiye'deki Rum meselesinin genel destekçisi ve teşvikçileri olarak görülmektedirler. Bu iki unsur, Mondros Mütarekesi'nin getirdiği siyasî şartlardan faydalanarak fiilen işbirliği yapmışlar, Anadolu'da Rum devletleri teşkiline, imkân olursa bunların Yunanistan'a ilhakına gayret etmişlerdir.

Bununla birlikte, Yunanistan'ın Megali İdea'yı gerçekleştirmek üzere, Filiki Etery'a'dan Mavri Mira'ya kadar kurduğu bir çok cemiyete paralel olarak Türkiye'de Pontus teşkilatları da kurulmaya başlanmıştır. Bu Pontus teşkilatlarının temeli 1904 yılında *Merzifon Amerikan Koleji*'nde atılmıştır¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Toker, *İstanbul Rumları*, s.202.

¹⁴⁷ Toker, *İstanbul Rumları*, s.204-206.

¹⁴⁸ Atatürk, *Nutuk*, II, s.62-628. *Pontus Meselesi*, s.141. Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, I, İzmir, 1988, s.120. Salışık, *Türk-Yunan İlişkileri Tarihi*, s.44. Başlangıçtaki çalışmalarını Mütareke'den sonra da devam ettiren bu okul, İstanbul Pontus Örgütü'nün bir şubesi gibi çalışmalarını yürütmüştür. Nitekim, 1920 yılı sonlarında buraya yapılan baskında pek çok Pontus Cemiyeti yayını, kitap ve haritaları ele geçirilmişti. Rum ve Ermeni çetelerine her türlü yardımı yapan bu kolejin müdürü Amerikalı George E.White, Pontusçulara yardım yapmakla kalmıyor aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni, yıkmak için Türkiye'deki Rum ve Ermeniler'in korunmasının da gerektiğini kabul ediyordu. White; "*Hristiyanlara*

Merkezi İstanbul'da olan Pontus Örgütü, gizli olarak kurulmuş ve 1908'de genişletilerek Samsun'da *Müdafaa-i Meşruta*¹⁴⁹ adında bir ihtilâl teşkilâtı ile *Mukaddes Anadolu Rum Teşkilatı*'nı kurmuştur¹⁵⁰. Örgüt, 1909'da Trabzon Metropolitisi vasıtasıyla Atina'da, *Küçük Asya Derneği*'nin emri altına girmiştir. Pontus Devleti kurma ideolojisinin kaynağını oluşturan Merzifon Amerikan Koleji¹⁵¹nde bu dönemde bine yakın Rum genci bu ideolojinin gerçekleştirilmesinde fikri altyapının oluşması için yetiştirilmiştir¹⁵². 1910 yılında *Pontus* adlı bir dergi de çıkaran Örgüt, faaliyetlerini yayın alanında da göstermiştir¹⁵³.

Pontus Örgütü'ne girenlere şu şekilde yemin ettirilirdi: "*Fikr-i millimizle alâkadar olan herhangi bir vazifenin verilmesinde sadâkat, itaat, mahrumiyet ve ketumiyetten hiçbir zaman ayrılmayacağıma, hariçten duyduklarımı tamamen*

şimdiye kadar görmüş oldukları zulümlere karşı, onların zekatını ödeyecek bir ruh aşılamahtır; biz bunu şimdiye kadar yaptık ve muvaffak olduk" diyerek bu kolejin faaliyetlerinin öğretim işlerinden çok politika ve çeteciler ile uğraşmak olduğunu meydana koyuyordu. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.91. 8 Eylül 1886 tarihinde esas olarak açılan bu okulun Merzifon'daki yönetim kurulunda bulunan on kişiden beşi "*Pontus Protestan Birliği (Pontus Evangelistic Assaciation)*" tarafından seçilip atanıyordu. Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, İstanbul, 1989, s.193-194. Halis Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, Tokat, 1936, s.126-127.

¹⁴⁹ *Müdafaa-i Meşruta*'nın 1918'lerdeki, faaliyetleri konusunda Nurettin Paşa şunları söylemektedir: "*Pontusçuların bir de Meşru Müdafaa Cemiyetleri vardır. Bu cemiyetin gayesi yirmi yaşına gelen her Rum'u bir silâh sahibi olmaya mecbur etmek, fakirlere zenginlerden alınacak para ile metropolithanelerden silâh temin etmek. Bölük vesaire teşkilât yapmak ve bu maksada muhalefet edenleri, metropolithanelerde kurulan mahkemeler vasıtasıyla cezalandırmak idi. Bu cemiyetin askeri teşkilâtına girenlere Hz. İsa, vatan, Pontus ve millet adına yemin ettirilir ve bu surette teşkilâta mukaddes bir mahiyet verilerek cahil kütlenin daha ziyade alâkası çekilmek istenirdi*". "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", II, *Yakın Tarihimiz*, s.225-226. 1918 yılında çalışmaya başlayan *Müdafaa-i Meşruta*, Tokat'ta da faaliyet göstermekte, şehir ve köyleri teşkilatlandırmakta ve halkı silahlandırmaktaydı. Rum okullarında verilen müsamerelerde Pontus şarkıları söyletmek, Pontus piyesleri temsil etmek suretiyle Rum gençlerini bilinçlendirmeye! çalışmışlardır. Müsamerelerden elde edilen paraları Pontus Teşkilâtı'na göndermekteydiler. Asarkaya, *Milli Mücadele'de Tokat*, s.127.

¹⁵⁰ *Pontus Meselesi*, s.51. Anadolu'nun bir çok bölgesinde faaliyet gösteren örgütün faaliyet alanını göstermesi bakımından Merkez Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın şu sözleri önemlidir: "*Elimizdeki vesikalar pekâla gösteriyor ki, bu teşkilat, Samsun ve dolayları kıyılarından başlayarak ta içlerlere, Sivas Akdağmadeni Kazası'nın yirmi bir köyüne kadar genişleyip yayılmış ve tarafımızdan da buralarda meydana çıkarılmıştır*". "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", II, *Yakın Tarihimiz*, s.225.

¹⁵¹ Geniş bilgi için bkz. George E.White, *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.

¹⁵² Cemil Öztürk, "Milli Mücadele'de Orta Karadeniz'de Pontusçuluk Hareketleri", *19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu*, (16-20 Mayıs 1994 Bildirileri), Samsun, 1994, s.128.

¹⁵³ Örgüt, 4 Mart 1919'da *Pontus* adıyla bir gazete de yayınlanmaya başladı. Bu gazete, Trabzon vilayetinde bir Rum devleti kurma çalışmaları içindeydi. Haşim Albayrak, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, Babıali Kitaplığı, İstanbul, 2003, s.253. 1920'de Batum'da "*Serbest Pontus*" adında bir gazete de yayınlanmaya başlanmıştır. *Pontus Meselesi*, s.51.

amirlerime tebliğ ve haber vereceğime milletim, namusum ve şerefim üzerine yemin ederim"¹⁵⁴.

I. Dünya Savaşı sırasında Ruslar'ın Trabzon'u işgal etmeleri ve Rumları silahlandırmalarıyla Pontusçuluk faaliyetleri çetecilik yapmak suretiyle ivme kazanmıştır¹⁵⁵. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde dinî kuruluşlar ve din adamlarının rolü en başta gelmektedir. İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi de, Pontus Devleti kurma teşebbüsünde öncü rol oynayan kuruluşlardan birisidir¹⁵⁶. 1904 yılında İnebolu'da Manastır denilen tepede ilk *Pontus Teşkilâtı*'nı kuran da Rahip *Clemeatios*'dur¹⁵⁷. Yüksek dereceli Ortodoks papazları, bilhassa Amasya Metropoliti Germanos¹⁵⁸ ve Trabzon Metropoliti Chrysanthos, çetelere cesaret vermiş ve davalarını uluslararası merciler önünde savunmuşlardır¹⁵⁹.

Rusların Karadeniz'den çekilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti, bölgede hakimiyeti yeniden sağladı. Ancak, bu dönemde Pontusçuluk faaliyetleri de uluslararası bir boyut kazandı. Nitekim 5 Mayıs 1917'de Tiflis'te *Yunanistan Kafkaslar Kongresi* düzenlenmiş, 1917 Ekim ayı ortalarında Atina'da, Karadeniz kıyı şehirlerinde yaşayan Pontusluların temsilcilerinin katıldığı, bölgedeki Rumları bağımsız bir devletin çatısı altında toplamayı amaçlayan önemli bir kongre yapılmıştır. Ekim 1917'de Paris'te *Pontus Milli Merkezi* kurulmuş, ayrıca ABD'de de aynı amaçla özel bir komite meydana getirilmiştir¹⁶⁰. 1918 başlarında Metropolit Chrysanthos, Rumluk davasını anlatmak üzere Avrupa'ya siyasî amaçlı bir seyahate çıkmıştır¹⁶¹. Chrysanthos, daha sonra Marsilya'da toplan *Hariçteki Pontuslular Kongresi*'ne katılmış burada, Karadeniz Bölgesi'nde 1,5 milyon Rum olduğunu ve soykırıma tabî tutulduklarını iddia etmiştir¹⁶². Temmuz 1918'de Pontus'un bağımsızlığının ve I. Dünya Savaşı'nda Kafkaslara giden Rumların tekrar eski vatanlarına dönme arzularının dile getirildiği bir başka *Pontus*

¹⁵⁴ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.90. Ayrıca D. Economides tarafından 1920'de *The Pontus And The Right Claims of its Greek Population* isimli bir de kitap yayınlanmıştır.

¹⁵⁵ Sarıay, "Pontus Meselesi", s.9. Yerasimos, "Pontus Meselesi", s.38-39. Asarkaya, *Milli Mücadele'de Tokat*, s.127.

¹⁵⁶ BOA DH KMS, 49-2/57.

¹⁵⁷ Goloğlu, *Pontus*, s.236. Pehlivanlı, "Pontus Olayı", s.85.

¹⁵⁸ *Hakimiyet-i Milliye*, (5 Nisan 1337).

¹⁵⁹ Pehlivanlı, "Pontus Olayı", s.86. TBMM GCZ, III, s.398.

¹⁶⁰ Yerasimos, "Pontus Meselesi", s.41. Sarıay, "Pontus Meselesi", s.11.

¹⁶¹ *Hadisat*, (5 Mart 1334).

¹⁶² Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.57. Çapa, *Pontus Meselesi*, s.38. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.335.

Kongresi Bakû'de toplanmış¹⁶³ ve 1918 Ekiminde Batum'da *Pontus Milli Merkezi* kurulmuştur¹⁶⁴.

Mondros Mütarekesi ile birlikte Rumlar, bölgedeki faaliyetlerini daha da artırmışlardır. Yunanistan¹⁶⁵ ve İtilâf Devletleri'nin kışkırtmaları ve yardımları ile faaliyetlerini hızlandıran Rumlar, bir yandan diplomatik girişimlerde bulunurlarken diğer yandan da bölgede nüfus üstünlüğü kurmak amacıyla dışardan göçmen getirmeye çalışmışlar ve çetecilik faaliyetlerine yönelmişlerdir¹⁶⁶.

Metropolit Chrysanthos, Pontus propagandasını ve çete faaliyetlerini idare ediyordu¹⁶⁷. Nitekim, 1919 Martında Paris'e gönderilen Chrysanthos'a İstanbul Patrikhanesi, Paris Barış Konferansı'nda Pontusluların hakkını savunma yetkisini vermişti. Bu sebeple *Mağdur Rumlar Temsilcisi* Chrysanthos, Pontus hakkında geniş bilgileri ihtiva eden bir raporu, 2 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'na sundu¹⁶⁸.

Raporda kısaca,

-"*Pontus bölgesi, Trabzon vilayeti ile Karahisar, Amasya, Sinop sancaklarının bütününden ve Kastamonu, Sivas illerinin bir kısmından ibarettir.*

-*Bu bölgedeki Müslüman Türkler 340 bindir. Ermeniler 78 bin kadardır. Rumlar ise göç edenler dikkate alınırca 850 bine yükselirler.*

¹⁶³ Sarımay-Sünbül, *Emperyalizm*, s.98. Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, s.127.

¹⁶⁴ Sarımay, "Pontus Meselesi", s.13.

¹⁶⁵ Pontus davasına Yunanistan'da elinden gelen desteği veriyordu. Rum çetelerine insan, silah ve cephane yardımından başka diplomasi alanında da bütün gücü ile destek veriyor ve savunuyordu. Albay Büjak, *1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri*, (çev.İbrahim Kemal), (113 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikası), İstanbul, 1939, s.177.

¹⁶⁶ Sarımay, "Pontus Meselesi", s.13-14. Çapa, *Pontus Meselesi*, s.38. Rahmi Doğanay, *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*, AAM, Ankara, 2001, s.52. Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, Kül.Bak.Yay. Ankara, 1992, s.102. Örgüt, Osmanlı illerinde çeteler oluşturmak, mitingler ve propagandalar yaparak Pontus davasını tanıtmakla görevliydi. *Muhacirin Komisyonu* da aynı paralelde Anadolu'ya Rumları sokarak hizmet etmekteydi. Özellikle Mütareke'den sonra bu örgütler Pontus sorununu canlandırmak, ihtilali gerçekleştirmek için dışarıda da şubeler kurarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. *Pontus Meselesi*, s.52-53.

¹⁶⁷ Trabzon ve çevresinde daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan önce başlayan vahşet ve yağmalama hareketlerinin bizzat içerisinde bulunanların başında papazlar gelmekteydi. *Tasvir-i Efkâr*, (14 Nisan 1334).

¹⁶⁸ Chrysanthos Paris Barış Konferansı'na Türkiye Hıristiyanları adına Yunanistan'a ilhak arzularını da sunmuştur. *BOA DH KMS*, 49-2/52. Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.335. Atina'da yayımlanan "*Pontus Fecayii*" adında uydurma bilgilerden meydana gelen bir Kırmızı Kitap ile bölgede katliam yapıldığı yalanı uydurulmaya başlanmıştır. Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, s.127.

-Gösterilen deliller karşısında ve 'Bu şartlar içinde Pontus muntikasının muhtar bir Rum Devleti olması' gerekir."¹⁶⁹ denilmekteydi.

Aslında bu raporda verilen bilgilerin ve rakamların büyük bir kısmı yanlıştı. Chrysanthos'a göre, öteden beri Müslümanlığa bağlılığı ile ün kazanmış *Of* kasabası halkı 180 yıl önce Müslüman olmuştu, hatta kadınları hâlâ Rumca konuşmaktaydı. Chrysanthos'un Trabzon Valisi'ne söylediğine göre de Trabzon ve civarındaki halk, *etnografik bakımdan, cins ve ırk itibarıyla aynı tabiat ve âdetlere sahip olduklarından birbirlerinden ayrılamazlardı. Chrysanthos, bu insanlar arasında ahenk ve vatandaşlık duygusunun geri geleceğine inanıyordu*¹⁷⁰.

Chrysanthos, Paris'te bulunduğu sırada Anadolu'yu gezen General *Harbord* ile görüştüktan sonra Pontusçulara çekmiş olduğu telgrafta, General'e, "*Karadeniz kıyısındaki köylerin muhafazası için Pontusçuların gayet iyi talim ve terbiye edilmiş muntazam taburları ile Amerikan askerlerinin birlikte harekât yapabileceklerini, böyle bir harekât için Pontusçuların şevkle hazır olduklarını*" söylediğini ifade etmektedir¹⁷¹.

Chrysanthos, 23 Temmuz 1919'da Londra'da idi. Buraya gidişinin resmî sebebi; *İstanbul Patrik'i adına Canterbury Başpiskoposunu selâmlamaktı*. Halbuki O, Londra'daki Yunan elçisi vasıtasıyla hemen gazetecilerle temasa geçti. Yine aynı elçinin aracılığı ile 1 Ağustos 1919'da İngiltere Dışişleri Bakan Yardımcısı *Ronald Graham* ile görüşerek ondan Trabzon'a İngiliz askeri gönderilmesini, İngiliz idaresi altında yerli jandarma birlikleri kurulmasını istedi. Halbuki, Albay *Katheniotis*'in Trabzon'a veya Batum'a İngiliz ve Yunan birliklerinin gönderilmesi ve bunların himayesi altında Pontus Devleti'nin kurulması isteğini İngiltere Hükümeti reddetmişti. Fakat, bu defa Dışişleri Bakan Yardımcısı, Metropolit'in fikirlerini ilgi ile karşıladı¹⁷².

9 Kasım 1919'da Trabzon'a gelen Chrysanthos, 10 Kasım'da, sanki Paris'e giden ve orada Türkiye aleyhine faaliyet gösteren, Pontus Devleti'nin kurulması yolunda girişimlerde bulunan kendisi değilmiş gibi Trabzon Mevkî Kumandanlığı'nı ziyaret etmiş ve burada Avrupalılardan şikayette bulunarak Türklerle birlikte çalışmanın

¹⁶⁹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.96.

¹⁷⁰ M.Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, II, İş Bankası Yay. Ankara, 1965, s.201.

¹⁷¹ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.125.

¹⁷² Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.96-97.

gerekliliğinden bahsetmiştir¹⁷³. Yunan ideallerinin başlıca propagandacısı olan Chrysanthos, gerçek düşüncelerini her zaman saklamağa çalışmış ve her şeyi gizlice yapmayı prensip haline getirmişti. Nitekim, 14 Kasım 1919'da Batum'a yaptığı seyahatin orada bulunan Pontusçulara, Pontus Devleti'nin hiçbir zaman kurulamayacağı inancına vardığını söylemek ve onlara gerekli nasihatlerde bulunmak üzere tertiplendiği söylentilerini çıkarmıştı. Halbuki, bu söylentiler tamamıyla yanlış¹⁷⁴. Çünkü O, 18 Aralık 1919'da Batum'da bir *Pontus Hükümeti* kurmuştur¹⁷⁵. Batum'dan Tiflis ve Erivan'a geçen Chrysanthos burada, Ermenilerle federasyon görüşmelerine katılmış, yapılan görüşmeler sonunda, Ocak 1920'de, Ermeni Hükümeti ile bir *Rum-Ermeni Konfederasyonu* için anlaşma da imzalamıştır¹⁷⁶.

Yunanistan subayı ve Pontus davasının ileri gelenlerinden *Katheniotis* ile Ermenistan temsilcisi General *Termenassian* arasında imzalanan bu anlaşma ile Müttefiklerin veya Yunanistan'ın bölgeye askeri yardım göndermesi

¹⁷³ 15. Kolordu Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 12 Kasım 1919 tarihli rapor şu şekildedir: "...9/11/35'de öğleden evvel saat yedide Loit vapuruyla Paris Sulh Konferansına giden Trabzon Metropolidi ile İngiliz Mümessili Krofört ve bir diğer İngiliz zabiti ve üç sivil bir kadın Trabzon'a gelmişlerdir. Metropolid Valiicedid Haydar Beyefendinin sandaliyle iskeleye çıkınca İslâm hamallar tarafından be-ray-i *thbsr* Zito diye bağrılmıştır... 10/11/35'de Rum Metropolidi Hırıstado ve Trabzon Mevki Kumandanlığını ziyaret etmiş ve Mevki Kumandanı ile esna-yi musahabede; 'Biz çalışmazsak Avrupalılar bizi çiftlik edinmek istiyorlar Elele vererek müttehiden çalışırsak memleket olur Avrupa eskârı entrika ve fesat ve münafıkla meşbudur. Anadolumuz gibi saf ve temiz değildir' demiş ve son zamanlarda Trabzon ve civarındaki asayişden dolayı medyun-u Şükran kaldığını ilâve eylemiştir..." HTVD, S:11, Vesika No:276. Harbiye Nezareti'nin ise bu konu ile ilgili olarak XV. Kolordu'ya gönderdiği 16 Kasım 1919 tarihli cevabi yazısı şu şekildedir: "...Trabzon Metropolidi Pontus cumhuriyetinin temin-i te'sisi için Paris'e gitmiş iken ağılebihtimal orada yüzbulamamış olacak ki Dersaadet'e avdetinde kendi arzusuyla bâzı mehafilimizle temas etmiş ve Trabzon Rumlarına eski imtiyazlarının itası şartıyla bir uzlaşma teklif etmiştir. Şimdi aynı orada da aynı tarz-ı hareketi ihtiyar ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Mumaileyhin bizi iğfal ederek hariçden Rumların Trabzon Vilâyetine avdetlerini hicretlerini temin veyahut vilâyet dahilindeki Rumlar arasında esaslı teşkilât yapmağa çalışması da melhuzdur. O cihetle efal ve harekâtının münasip bir surette takibi ile peyderpey buraya inbası mercudur..." HTVD, S:11, Vesika No.277.

¹⁷⁴ XV. Kolordu'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen istihbarat raporunda Chrysanthos Batum'da, Pontus komitesi rüesasından *Taymaktaklos Kınd*'in eniştesi *Yuanidi Gastropulos* ve *Binyatoğulları*'nın evinde kalarak bir ara bütün Rumlara Avrupa'daki çalışmalarını ihtiva eden bir nutuk vermiş; Batum'dan Tiflis'e geçmiştir. HTVD, S:11, Vesika No:278.

¹⁷⁵ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.98. XV. Kolordu'nun Harbiye Nezareti'ne gönderdiği istihbarat raporu için bkz. HTVD, S:11, Vesika No.278. Atatürk, *Nutuk*, II, s.627. Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, I, s.81. Chrysanthos, Eleutherios Venizelos'un telkinleriyle, Ermenilerle bir "*konfederasyon*" oluşturma çabası içine girmiştir. Abdullah Saydam, "Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası*, AAM Yay. Ankara, 1999, s.132-137.

¹⁷⁶ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.268.

kararlaştırılmıştır¹⁷⁷. Venizelos, bu anlaşmanın Anadolu'daki milli hareketi, iki ateş arasında bırakarak güçlenmesini engelleyeceğine ve Doğu'da meydana getirilecek Rum-Ermeni-Gürcü ittifakının güçlü bir set oluşturacağına inanıyordu¹⁷⁸.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus Devleti kurma hayalini yaşayan ve bunu gerçekleştirmek isteyen çok sayıda gönüllü vardı. Bunlardan Trabzonlu bir işadamı olan C.G. *Constantinides* adlı, Marsilya'ya yerleşmiş bir Rum iş adamı bu uğurda çok para harcamış, Pontusçu faaliyetler için büyük masraflarda bulunmuştur. 4 Şubat 1918'de Marsilya'da düzenlediği ve başkanlığını yaptığı *Hariçteki Pontuslular Kongresi* ile Avrupa ve Amerika'daki Pontusluları bir araya getirmişti¹⁷⁹. Bu kongredeki nutkuyla Pontuslular için Türk idaresinden kurtulmak ve intikam almak zamanının geldiğini ilân eden Fransa, İngiltere ve Atina'daki faaliyetleri ile mücadelede birlik sağlamak gayretinde olduğunu belirten *Constantinides*, Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethini esarete düşüş olarak niteleyip, daima Yunanlığın dirileceği ümidiyle bölgedeki Rum halkın milliyetini koruduğunu iddia etmiştir¹⁸⁰. Ayrıca, Atina'da yayımlanan *Neologos Gazetesi*'nden naklederek Pontus'da üç buçuk milyon nüfus bulunduğunu, bunun birbuçuk milyonunu Ortodoks-Rum, beş yüz binini Rumca konuşan Müslüman Rumlar, iki yüz elli binini zahiren İslâm, batınen Ortodoks, kalanını da çeşitli unsurlardan yani Türk, Gürcü, Türkmen, Çerkes ve bir miktar Avrupalı olarak göstermişti.

Kongre'de, Batum'daki Pontusçu faaliyetlerden de bahsederek 12 bin gönüllünün bulunduğu, bunun kısa zamanda 50 bine ulaşacağını kuvvetle tahmin ettiğini belirten *Constantinides*'in teklifi üzerine Rus Hariciye Komiseri *Trotsky*'e aşağıdaki telgrafın çekilerek yardımlarının istenmesi kararlaştırılmıştı: "*Pont Ökzen ve çevresi halkından oluşup Birleşik Devletler'de, İsviçre'de, İngiltere'de, Yunanistan'da, Mısır'da ve diğer memleketlerin çeşitli bölgelerinde oturan ve işlerin düzenlenmesine yetkili temsilcilerin katılmasıyla Marsilya'da birleşen Kongre, bu bölgenin Ruslar tarafından boşaltıldıktan sonra tekrar Türk hakimiyeti altına girmeyeceğinden dolayı Rus sınırından Sinop'a kadar bir cumhuriyet kurulmasını arzu ve bunun için de şiddetli olarak müdahalenizi*

¹⁷⁷ Saydam, "Ermeni-Rum Tehdidi", s.136. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı**, I, s.172.

¹⁷⁸ Saydam, "Ermeni-Rum Tehdidi", s.140-142.

¹⁷⁹ Kitsikis, **Yunan Propagandası**, s.335.

¹⁸⁰ **Pontus Meselesi**, s.84-91.

rica ve peşin olarak teşekkürlerini takdim ederler. Kongre adına Başkan: Constantinides"¹⁸¹.

Pontusçuluğun diğer ünlü simalarından *Anonias* ise aslen Rum olup, Rus ordusunda yükselmiş bir askerdi. Batum ve Kafkasya'da bulunan Rum halk, Anonias'ın komutasında bir fırka teşkil etmişlerdi. Bu fırka, Kafkasya'nın Bolşevikler tarafından işgaliyle dağılmamış olsaydı, Trabzon taraflarına girmek üzere hazırlanıyordu. Batum'daki *Rum Fırkası*'nın dağılmasına rağmen, Anonias, 25 Şubat 1919'da Chrysanthos'a yazdığı mektubunda ona olan takdirlerini bildirerek kendisinin tecrübelerinden faydalanılması gerektiğini, istenirse Trabzon Metropolitliğine gelebileceğini söylemiştir¹⁸².

Pontusçuluk faaliyetlerinde adı geçen diğer bir askerî şahsiyet de, Yunan ordusu subaylarından Albay *D. Katheniotis* idi. Ocak 1920'de Pontus'daki Rumları askerî birlikler halinde teşkilâtlandırmak üzere Venizelos tarafından Tiflis ve Batum'a gönderilmişti. Tiflis'te 16 Ocak 1920'de Anonias, Katheniotis ve Ermenistan'ı temsilen General *Termenassian* arasında imzalanan anlaşmayla Milli Mücadele'ye karşı birleşik cephe oluşturacaklarına inanıyorlardı. Böylece doğuda bir Rum-Ermeni işbirliği gerçekleştirilmeye çalışılmıştır¹⁸³. Albay Katheniotis'nin, İngiltere nezdinde Trabzon'a ve Batum'a, İngiliz veya Yunan birliklerinin gönderilmesiyle bir Pontus Devleti kurulması yolunda teşebbüsleri olmuşsa da, bir netice elde edememişti¹⁸⁴.

Pontusçuluğun yoğun olarak görüldüğü yerlerden biri olan Batum'da ise tüccar *M. Binyatoğlu*'nun önderliğinde siyasî ve malî faaliyetlerde bulunulmuştur. Pontusçu gayretler, İngilizler'in Batum'u işgalleriyle artmış, Türk ordusunun terhisıyla el konan silâhlar tamamen Rum ve Ermeniler'e dağıtılmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonra, Binyatoğlu'nun gayretleriyle canlanan *Pontus Örgütü*'nün ilk üyeleri Trabzon, Amasya, Samsun ve Kayseri Metropolitleri idi. Sonradan bu üyeler arttığı gibi örgütün Atina,

¹⁸¹ *Pontus Meselesi*, s.84-91. *Türk İstiklal Harbi*, VI, *İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Gnkur. HTD. Yay. Ankara, 1974, s.140.

¹⁸² *Pontus Meselesi*, s.179-180.

¹⁸³ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı*, I, s.172.

¹⁸⁴ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.337.

Paris, Londra şubeleri de açılmış ve 1 Eylül 1920'de Atina'ya ilk resmî seyahat yapılmıştır¹⁸⁵.

Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum halkını temsil ettiği iddiasında olan bu örgüt, 23 Şubat 1919'da Başkan *Binyatoğlu*, Başkan Yardımcısı *E.L. Kolossi* ve Genel Sekreter *D. Theodidis* tarafından imzalanan ve İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiserliği'ne de gönderilen bir önergeyle, *Rum Karadeniz Cumhuriyeti* kurulmasını istemişti¹⁸⁶.

Bu örgüt ve şubeleri durumundaki diğer kuruluşların I. Dünya Savaşı sıralarında başlayan çalışmaları sonucunda, Çarşamba, Samsun ve Bafra civarındaki Rum köylerinde depolanan silahlar, gençlere ve askerden kaçan Rumlara dağıtılıp çeteler kurulmuş bulunuyordu. Pontus Örgütü'ne bağlı çetelerin daha çok Bafra, Çağşur Köyü, Samsun, Vezirköprü, Çarşamba, Terme, Amasya, Merzifon, Lâdik, Havza, Tokat ve Erbaa civarında faaliyet gösterdikleri ve çetecilik yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Mütareke döneminde, yoğun bir şekilde çetecilik faaliyeti gösteren Pontus çetelerinin sayısı 25 bin civarındaydı¹⁸⁷. Samsun ve dolaylarında yoğunlaşan bu çetelerin, Yunanistan'ın, milli kuvvetleri arkadan vurma stratejisi içinde, Yunanistan ordusu ile koordineli bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir.

Mütareke döneminde, Pontus çeteleri ile savaşacak yeteri kadar kuvvet bulunmadığından bu çetelerin üzerine gerektiği kadar gidilememiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de TBMM'nde yaptığı konuşmada¹⁸⁸; Pontus meselesini çözmekle görevli kuvvetlerin büyük bir komuta altında birleştirilmesi gereğini vurgulaması üzerine, Pontusçuluk faaliyetlerini köklü bir şekilde çözmek amacıyla 9 Aralık 1920'de *Merkez Ordusu* kurulmuş, komutanlığına da *Nurettin Paşa* tayin edilmiştir. 1923 yılının ilk aylarına kadar sürdürülen mücadele neticesinde Pontus çetelerinin isyanı tamamen bastırılmıştır¹⁸⁹. Bu olaylar sırasında Pontus çeteleri tarafından 1.814 Türk öldürülmüş, 3.713 ev yakılmış, 1.800 civarında gasp ve soygun

¹⁸⁵ Yazıcı, *Pontusçu Faaliyetler*, s.39. Batum'da yine Binyatoğlu'nun 100 bin rublelik hissesiyle önderliğini yaptığı bir "*Pontus Bankası*" kurulmuştu. Banka'nın amacı, Rum tüccar ve sanatkârlarını korumaktı. Bu faaliyete Samsun ve Trabzon Rum halkının da katılmasını sağlamak için görevlendirilenler yine Binyatoğlu ve E. Yuvanidis idi. *Pontus Meselesi*, s.174-175.

¹⁸⁶ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı*, I, s.39.

¹⁸⁷ *Türk İstiklal Harbi*, VI, s.144-145. Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968, s.26.

¹⁸⁸ TBMM ZC, I, Ankara, 1959, s.9.

¹⁸⁹ *Türk İstiklal Harbi*, VI, s.145-151.

olayı gerçekleştirilmiştir¹⁹⁰. Buna karşılık bu mücadele sırasında 1.118 Rum çeteci öldürülmüştür¹⁹¹.

V.2.4. Rum İzci Örgütleri

Mütareke'den sonra kurulan örgütlerden biri olan *İzci Teşkilâtı*, Yunan Askeri Temsilciliği tarafından Haziran 1919'da İstanbul'da kurulmuştur. Genç yaştaki Rumlardan meydana gelen örgütün amacı, gerek çetelerin eleman ihtiyacını karşılamak ve gerekse Rum gençlerini düzenli bir ordu için eğiterek hazırlamaktır. Tamamen Mavri Mira Örgütü tarafından idare edilen örgüt, İstanbul, İzmir, Bursa, Bandırma, Kırklareli, Tekirdağ ve ilçelerinde teşkilâtlanarak faaliyet göstermiştir¹⁹².

İzci Örgütleri'nde sadece çocuklar değil, 20-25 yaşını aşmış gençler de eğitiliyorlardı¹⁹³. Ayrıca, Osmanlı ordusunda hizmet etmiş yedek subaylar da teşkilâta alınmaktaydı. İzciiler, Aralık ayı geldiğinde *talimli* olmak zorundaydılar. İzciilerin askeri bir teşkilâatlanma ile çalıştıkları görülmektedir. Bunlar, mahalle itibariyle Takımlara, kilise itibariyle Bölük ve Taburlara, metropolithane itibariyle de Alaylara taksim edilmişlerdi¹⁹⁴.

İstanbul İzci Örgütü; Kadıköy, Beyoğlu, İstanbul adını alan üç bölükten meydana geliyordu. Bölüklerin mevcudu 450-500 öğrenci idi. Bu öğrenciler, 14-25 yaşları arasında olup, elbise ve teçhizatları devlet malı idi. Bölük komutanları Yüzbaşı, Takım komutanları her Bölükte üçer Yunan Teğmeni idi. İzciiler nümâyişlerde de görev alıyorlardı. *Yılbaşı*, *Venizelos'un İsim Günü* gibi dinî ve millî merasim günlerinde kiliseleri izciiler muhafaza ederler ve resmi geçitlerde birçok nümâyişler yaparlardı. İzciiler, yaşlarına göre üzerlerinde harp silah ve malzemesi bulundurlardı¹⁹⁵.

İzci teşkilatları ile ilgili bilgiler Polis Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen raporda ayrıntılı olarak görülmektedir. Raporda; yerli Rum gençlerinden Yunan milli duygularına sahip bir kuvvet oluşturulacağı ve izci

¹⁹⁰ Pontus Meselesi, s.X.

¹⁹¹ Türk İstiklâl Harbi, VI, s.150-151.

¹⁹² Pontus Meselesi, s.46.

¹⁹³ BOA DH/İ-UM, 20-29/14-85. Atatürk, Nutuk, III, Vesika:1, s.899.

¹⁹⁴ Bayar, Ben de Yazdım, V, s.193-194.

¹⁹⁵ BOA DH/İ-UM, E-62/45. Pontus Meselesi, s.46. Doğu Araştırma Merkezi, "Milli Mücadele Dönemi'nde Yunanistan'ın Türkiye Üzerindeki Faaliyetleri (Pontus)", BTDD, S:17, s.58.

taburlarına kaydolacakların görünüşte serbest bırakıldıkları ancak diğer taraftan ruhani reisler, eğitim kadrosunda bulunanlar ve bu komiteye mensup kişilerin her türlü teşvik ve tahriklerinin etkisiyle 16 yaşından 20 yaşına kadar olan bütün Rum gençlerinin rekabet edercesine kaydedildikleri, İzci Teşkilatlarına öğrencilerin yanı sıra öğrenci olmayanların da dahil oldukları, bu kişilerin Osmanlı veya Yunan vatandaşı olmalarına bakılmaksızın yalnız müracaat eden kişilerin amaçlarının dikkate alındığı, 19-20 yaşlarında olanların talim için Yunanistan'a sevk edildiği, diğerlerinin İstanbul'da bulunan Yunan subayları tarafından; öğrenciler okullarda ve öğrenci olmayanlar da Pazar günleri kilise avluları, kulüp, okul ve jimnastik salonlarında talim ve terbiye edildikleri ve yalnız bununla görevli olmak üzere Yunanistan'dan pek çok subayın İstanbul'a geldiği, aynı teşkilatın müsait olan vilayetlere de yayılması için çalışılmakta olduğu, taşraya da gerektiği kadar sivil Yunan subayının sevk edildiği, İzmir'in işgalinden önce burada da İzci Teşkilatı'nı oluşturmuş oldukları, bu komitenin Yunan hükümetinin büyük desteği ile hareket ettiği, teşkilatın dikkate değer bir tarzda yapıldığı ve daha sonra devletin siyasi durumunu etkileyecek bazı faaliyetlerde bulunduğu belirtilmişti¹⁹⁶.

Meclis-i Vükelâ bu konuda şu kararı almıştır¹⁹⁷: "*Yunanların İstanbul Rumları arasında vücuda getirdikleri izci teşkilâtı ve bunların asayişi ihlâl ve şüpheyi davet eden diğer hal ve hareketleri hakkında İtilâf Devletleri mümessillerinin dikkatini çekerek Yunan kıtalarının İstanbul ve Edirne vilâyetlerinden çıkarılması hususlarının sağlanması evvel ve ahir Hariciye nezaretine tebliğ edilmiş ve yukarıda bahsi geçen tezkerede bildirilen bilgi ve mütalâalar da ayrıca dikkat ve ehemmiyete şayan görülmüş olduğundan bu mümessiller nezdinde süratle teşebbüslerin yenilenmesi ve elde edilecek neticenin arzı hususu Hariciye nezaretine iş'arı ve Harbiye nezaretine de cevabi malûmat verilmesi kararlaştı*".

İzci Teşkilatları, Rumların yanı sıra Ermeniler tarafından da oluşturulmaktaydı. Rumlar ve Ermenilerin İstanbul'da hazırladıkları izciler, yalnız askerliğe alıştırılmakla kalmıyor, Müslümanları tedhiş ve gerektiğinde öldürmek üzere yetiştiriliyorlardı¹⁹⁸.

¹⁹⁶ BOA DH KMS, 49-2/34-7.

¹⁹⁷ BOA MV, 217/453

¹⁹⁸ Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul*, II, s. 50.

İstanbul'daki bu İzci Teşkilâtı'nın İzmir'de de aynı şekilde kurulup faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir¹⁹⁹.

V.2.5. Rum Kızılhaç (Salib-i Ahmer) Teşkilâtı

Mavri Mira Örgütü'ne bağlı olan bu teşkilât Yunanistan'dan yönetilen ve idare edilen bir yapı içerisindeydi²⁰⁰. Mütareke'den sonra örgütü, Albay *Antipas* yönetmeye başlamıştır²⁰¹.

Muhacirlere bakmak, yardım etmek, çete teşkili ve bir ihtilâl ortamı meydana getirmek için çalışan Rum Kızılhaç Örgütü, Anadolu'ya diğer Rum-Yunan örgütleri aracılığı ile tıbbî ilaçlar, sıhhi malzemeler yardımı maskesi altında silah, cephane ve teçhizat gönderiyordu²⁰². Örgüt, İstanbul, İzmir ve Trabzon gibi önemli merkezlerde bilfiil faaliyet göstermiştir.

1918'de *Cibalî Rum Mektebi*'ni hastane haline getiren ve yine Yedikule'de bulunan Rum Hastanesi'nin *Dahilî Hastalıklar* bölümüne el koyan *Rum Kızılhaç Örgütü*, Ocak 1919'da Anadolu'nun çeşitli şehir ve kasabalarında şube ve hastaneler açma işini araştırmak maksadıyla *heyet-i Murahassa* göndermiştir. Bu tür faaliyetler için, örgütün üyelerinden ve ordu subaylarından oluşan bir *Rum Kızılhaç Komisyonu* 13 Mayıs 1919'da İstanbul'a gelmiştir²⁰³.

Örgüt, Batı Anadolu'da, özellikle Ayvalık ve İzmir'de yoğun faaliyetler gösteriyordu. Mesela, 17 Şubat 1919'da Ayvalık'a gelen bir Yunan torpidosu bu şehre bir Kızılhaç Heyeti ile bir miktar Yunan askeri çıkarmıştı. İzmir'de ve Ayvalık'ta açılan *Yunan Kızılhaç Hastaneleri* bir teşkilât merkezi haline sokulmuştu. İlaç yerine sandıklarla silah, bomba, cephane ve askerî kumaş getirilmekte idi. Doktor adı altında, İzmir'e gelen personelin sayısı kırkı aşmıştı. Bunların çoğunun subay olduğu anlaşılıyordu. 19 Şubat 1919'da Ayvalık'a gelen Yunan muhribinden bir Yunan Kızılhaç

¹⁹⁹ Jandarma Kumandanlığı'nın raporu için bkz. HTVD, S:37, Vesika No:907.

²⁰⁰ Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:1, s.899. *Pontus Meselesi*, s.35.

²⁰¹ Bayar, *Ben de Yazdım*, V, s.193.

²⁰² Akgün-Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, I, s.257-258. Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:1, s.899.

²⁰³ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.189.

Heyeti ile 19 Yunan askeri ve bir İngiliz yüzbaşısı karaya çıktılar. Bu Yunan Kızılhaç teşkilâtı, Ayvalık'ta her işe müdahale ediyordu²⁰⁴.

İzmir'de ise, Rum Kızılhaç Örgütü'nün bir şubesi ve çeşitli heyetleri, İtilaf Devletleri temsilcilerinin gözü önünde faaliyetlerini yürütüyorlardı. Bu heyetlerden birisi *Amfitriti Vapuru* ile İzmir'e gelmiştir²⁰⁵. *İzmir Rum Cemaati Hastanesi*'ne yerleşen ve buraya büyük bir Yunan bayrağı asan heyet, çalışmalarına büyük bir hızla başlamıştı. Amfitriti ile İzmir'e gelen Giritli iki Türk gencinin sonradan anlattıklarına göre, gemi uzun hazırlıklardan sonra yola çıkmıştı. İçinde doktor, hastabakıcı, ilaç vardı. Tabii bu işin açık tarafı idi. Bunlardan başka, vaktiyle Türkiye'den kaçmış Yunan, İngiliz ordularında askerlik yapmış, elebaşılar ile komiteciler de gelmişlerdi. Kızılhaç memurları arasında Yunan subayları da vardı. İlaç sandıkları, sihhî eşya arasında silah ve komite elbiseleri de gizlenmiş bulunuyordu²⁰⁶.

Karadeniz Bölgesi'nde de faaliyet gösteren örgüt, Trabzon'da bazı Yunan subay ve askerlerinin faaliyetlerini, *Rum Kızılhaç Örgütü adına hareket ettiklerini* söyleyerek gizliyorlardı²⁰⁷.

Örgüt, görünüş itibariyle insanî ve tıbbî bir amaca hizmet ediyordu, ancak bunun aksine, kendisine tanınan haklardan istifade ederek Rum çetelerine, askerlerine silah ve cephane taşıyan bir teşkilât durumundaydı. Bu da Yunanistan ve yerli Rumların kendi ideallerini gerçekleştirmek için her türlü yola başvurduğunu açıkça göstermektedir²⁰⁸.

²⁰⁴ Mütareke yıllarında M.M. Grubu Başkanlığı'nda bulunan Süvari Albayı Hüsamettin Ertürk bu konuda, "Gizli teşkilâtımız tevzi edilen eşyayı tespit etmişti. Bunlar, askerî elbiseler, her nev'i silâh ve külliye miktarda cephane idi. Yunan donanması himayesinde Pire'den kalkan, nakliye gemileri ambarlarına kadar bu nev'i malzeme ile tıklım tıklım dolu idi." demektedir Hüsamettin Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası**, (haz.Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1957, s.310. Bezmi Nusret Kaygusuz da Yunan Kızılhaçı tarafından iane sandıkları içinde silâh ve cephanelerle Yunan üniformalarının sahillere taşındığını söylemektedir. Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, s. 159.

²⁰⁵ Mihailidis, **Küçük Asya Seferi**, s.25.

²⁰⁶ Bayar, **Ben de Yazdım**, V, s.134-135. Amfitriti adlı Yunan Kızılhaç gemisinin 26 Ocak 1919 günü İzmir'i terk ettiği ve bu gemi ile Yunan elbisesi ile silâh getirilmiş olduğunun haber alındığı, 17. Kolordu Kumandanlığı tarafından Harbiye Nezareti'ne rapor edilmiştir. **ATASE A. K1:8, Dos:48, F:11.**

²⁰⁷ Mithat Sertoğlu, "Pontus Meselesine Ait Bazı Vesikalar", **Türk Kültürü**, S:231, (Temmuz 1982), s.249. Yunan gemileri tarafından Osmanlı sahillerine çıkarılan Yunan Salib-i Ahmer Heyetlerinin teşvikiyle ortaya çıkan asayişsizlik hakkında tahkikat yapılması yolunda ilgili birimlere emir verilmiştir. **BOA DH ŞFR, 100/57.**

²⁰⁸ Teşkilâtın faaliyetleri için bkz. Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunan Kızılhaçı'nın Faaliyetleri (1919-1920)", **Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, S:7, (İzmir 1992), s.217-225.

V.2.6. Yunan Bahriye İdaresi

Yunan Bahriye İdaresi de Mütareke'den sonra Türk-Yunan mücadelesinde büyük roller üstlenmiş bulunan bir teşkilâttir. Mayıs 1918'de *Galata Rıhtımı*'nda kurulan bu teşkilâtın Anadolu'daki Rum çeteleri ile Yunan askerlerinin silah, mühimmat ihtiyaçlarını karşıladığı görülmektedir. Faaliyetleri itibariyle hem Yunan Siyasi Temsilciliği'ne, hem de Yunan Askeri Temsilciliğine bağlı olan bu teşkilât, Deniz Yarbay *Banas*'ın başkanlığında çalışmalarına başlamıştır²⁰⁹.

Teşkilât, görünüşte pasaport ve vize işlerini yürütmek, hakikatte ise, İstanbul'a girip çıkan *fesatçıları*, Yunan gemilerinin getirdiği silah ve mühimmatı karaya çıkarmak, Averof ve daha başka Yunan gemilerinin manevra gösterilerini düzenlemek, İzmir, İstanbul ve Marmara sahilindeki köylere çıkarılacak silah ve mühimmatın dağıtımını yapmak üzere kurulmuştur. Ayrıca, bu silah ve mühimmatı İstanbul'a getirecek Yunan gemilerine de gerekli talimatı bu teşkilat vermekteydi.

Mütareke'den sonra İstanbul ve İzmir'e çıkarılacak silah, mühimmat ve malzemeyi Pire-Selanik-İstanbul-İzmir seferlerini yapan Yunan gemileri taşıyorlardı. Bahriye İdaresi'nin çalışmalarıyla her gün Yunan gemilerini ziyaret için törenler yapılırdı. Binlerce sandallarla vapurlara giden silah kaçakçısı Rumlar bu esnada kolaylıkla işlerini görüyorlardı. Esasen Anadolu ve Rumeli sahilleri daima açık bir halde idi. Yunan gemileri çoğunlukla kılavuz almamak için akşam geç vakit gelirler, Kadıköy, Kızkulesi, Üsküdar tarafında demirler, geceleyin yüklerini boşaltırlardı. İstanbul'daki Rum çetelerinin ve İzmir ile Trakya'nın işgalinde rol oynayan yerli Rumların ellerinde bulunan silahlar ve mühimmat hep Yunan Bahriye İdaresi tarafından sağlanırdı²¹⁰. Örneğin, Burdur Metropolitisi adına deniz yolu ile Antalya'ya gönderilen yirmi beş balya eşya içinde Yunan ordusuna ait birçok askeri elbise bulunduğu görülmüş ve bunlara İtalyanlar tarafından el konulmuştur²¹¹.

Örgütün başkanı Banas, 30 Kasım 1920 tarihine kadar görevde kalmış, sonradan yerine *Plutarhis Kalkiyapulos* gönderilmiştir. Hatta, teşkilâtın başkanlığına bir ara Averof Zırhlısı Kumandanı *Jalo Kostas* dahi vekâlet etmiştir²¹².

²⁰⁹ Pontus Meselesi, s.42.

²¹⁰ Pontus Meselesi, s.42.

²¹¹ Şahin, Fener Patrikhanesi, s.225.

²¹² Pontus Meselesi, s.42.

V.2.7. Rum Yeni Hayat (Nea Zoi) Kulübü

Mondros Mütarekesi sonrasında kurulmuş teşkilatlardan biri de Makriköy'de *Nikoladis* adlı bir Rum'un başkanlığında faaliyet gösteren Yeni Hayat Kulübü idi. Teşkilâtın amacı, İstanbul'un Yunanistan'a katılması veya Rumlara özerklik verilmesini sağlamaktı. Bunun için miting ve propaganda faaliyetlerinde bulunmak üzere fedai sıfatıyla üyeler kaydediyordu²¹³.

Yeni Hayat Kulübü, kaydettiği üyelere emirleri aynen yerine getireceklerine dair yemin ettirdiği gibi imzalarını da almaktaydı. Kulübün harekete geçeceği zaman üyelerinin sol kollarına özel işaret olarak kurdele bağlamaları kararlaştırılmıştı. Yeni Hayat'ın üye sayısını artırma kampanyasına diğer Rum dernek ve teşkilâtlarının da katılımı sağlanarak yaklaşık 32 bin kişinin kaydı gerçekleştirilmişti²¹⁴.

V.2.8. Yunan Asker Alma (Ahz-ı Asker) Şubesi

Yunan Asker Alma Şubesi, Mütareke'den sonra Venizelos tarafından İstanbul'a Askeri Temsilci olarak gönderilen Katehakis'nin çalışmaları neticesinde, Yunan konsolosu Koharis'nin başkanlığında kurulmuştur. Katehakis, Mayıs 1919'da İstanbul'a 80 kadar Girit jandarması getirdi. Bunlar Patrikhane muhafızlığı görevini ifa ediyorlardı. Bunlardan başka erzak ambarı yapılması bahanesiyle iki bölük asker getirmişti. Gerçekte bunlar küçük rütbeli subaylardan meydana geliyordu. Daha sonra çeşitli bahanelerle İstanbul Yunan Merkez Kumandanlığı ve İşgal Kuvvetleri Jandarma Kumandanlığı kuruldu²¹⁵.

Katehakis, bu resmi kuruluştan ayrı olarak İstanbul'da çeşitli karışıklık çıkarma faaliyetlerinde de bulunmuştur. Ayrıca, İzmir ve Trakya'ya Yunan işgalleri sırasında İstanbul Rumlardan 5 bin kadar gönüllü Rum'u göndermeyi başarmıştır. İstanbul köylerine gönderdiği küçük rütbeli subaylar aracılığı ile köylerde çeteler teşkil edilmesini de sağlamıştır.

Yunan Asker Alma Şubesi'nin açılması ile diğer Rum terör örgütleri ile de işbirliği yapılarak Rum gençlerinin askerliğe alınması, alıştırılması ve eğitilmesi

²¹³ Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden Dahiliye Nezareti'ne, 27 Ekim 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/57.

²¹⁴ BOA DH KMS, 49-2/57.

²¹⁵ Pontus Meselesi, s.43.

hususunda başarılı olunacağı tahmin ediliyordu. Böyle bir çalışma elbette ki, İzci Örgütleri gibi diğer bazı teşkilâtların faaliyetleri ile bütünleşince önemli neticeler verecekti. Nitekim, sonraki gelişmeler bunun böyle olduğunu göstermiş ve bütün Rum gençliği gerek çeteler için, gerekse Yunan ordusu için yetişmiş birer eleman durumuna getirilmiştir²¹⁶.

V.2.9. Rum Milli Birlik (İttihad-ı Milli) Örgütü

İstanbul'da kurulan diğer Rum örgüt ve teşkilâtlarında olduğu gibi bu örgütün kuruluşunda da Yunanistan'ın İstanbul'daki siyasi temsilcisi Kanelopulos ile askeri temsilcisi Albay Katakis'nin çalışmaları etkili olmuştur. Bu iki şahıs, Anadolu'daki Rum-Yunan terör faaliyetlerini yürütecek teşkilât ve örgütleri yeniden tanzim etmişlerdir. Bunların çalışmaları neticesinde 30 Kasım 1920'de İstanbul Rumlarından seçilmiş altmış üyeden oluşan *St. Synode* ile beraber bir *Milli Meclis* teşkil edilmiş ve ismine *Milli Birlik Örgütü* denmiştir²¹⁷.

Merkezi Beyoğlu'nda *Misk Sokağı*'nda bulunan örgüt, Yunanistan paralelinde çalışmalarına başlamış, 1 Aralık 1920 yılında Venizelos'a bir teşekkürnâme ve itimatnâme göndermiştir²¹⁸.

Bu örgütün kuruluş tarihi göz önünde bulundurulduğunda, aynı Milli Müdafaa Komitesi gibi Venizelos'un 1 Kasım seçimlerindeki hezimetinin ardından kurulduğu ve muhtemelen aynı amaçlar doğrultusunda hizmet ettiği yine kurucularının aynı kişiler olmasından anlaşılmaktadır.

V.3. Nüfus Çoğunluğu Sağlamak, İskân, Rumlara Yardım Etmek ve Türkleri Ekonomik Zarara Uğratmak Amacıyla Kurulan Örgütler

V.3.1. Rum Göçmenler (Muhacirin) Derneği

Mütareke'den sonra kurulan bu teşkilât da Mavri Mira'ya bağlı olarak çalışmaktaydı. Patrikhane'de bulunan Trakya ve Anadolu metropolitleri tarafından kurulmuş ve derhal çalışmalara başlamıştı. Dernek, I. Dünya Savaşı sırasında güya Yunanistan'a, adalara ve diğer yerlere göç etmiş Rumları eski yerlerine getirmeğe

²¹⁶ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.87-88.

²¹⁷ *Pontus Meselesi*, s.44.

²¹⁸ *Pontus Meselesi*, s.44.

çalışmıştı. Ayrıca, yıllar önce Amerika'ya yerleşmiş bulunan Rumların İstanbul'a göç etmelerini sağlamak için metropolitlere birer bildiri göndermiş, Mayıs 1919'da metropolitlere ayrıca kendi ruhani çevresinin Rum nüfusunu kayıt ve tespit için bu dernek tarafından emir verilmişti²¹⁹.

İstanbul'da toplanan göçmen Rumların nakledildiği yerlerin başında Trabzon, dolayısı ile Karadeniz Bölgesi geliyordu. Bu bölgeye getirilen göçmenlerin sadece İstanbul'dan değil, belki de daha fazla olarak Batum kanalıyla Rusya'dan geldikleri görülmektedir. Mesela, Osmanlı Hükümeti'nin görevlendirdiği *İlk Tahkik Heyeti*'nden Erzurum Mebusu *Ziya Bey*'in Trabzon'dan 22 Ağustos 1919'da çektiği telgrafta Rumların, *Samsun ve Trabzon'da çeteler teşkil edip, bunları muhacir ismiyle Rusya'dan ve diğer bazı yerlerden getirdikleri Rumlarla takviye ettiklerine* dikkat çekilmektedir²²⁰. Burada ve diğer bazı bölgelerde dikkat çeken önemli bir konu da, Rum çetelerinin *göçmen* adı altında yerleştirilmeleridir. Mesela, Temmuz 1919'da Trabzon'a çoğu silahlı olmak üzere muhacir sıfatıyla sekiz binden fazla Rum gelmiştir²²¹.

Rumların yoğun olarak göç ettirildikleri bölgelerden birisi de Batı Anadolu idi. Yunanistan tarafından yapılabilecek bir çıkarma için en uygun bölge olan Batı Anadolu'da Rum-Yunan çoğunluğunu sağlamak amacıyla Tanzimat'la birlikte başlayan Rumları göç ettirme işi²²², 1918'lerden sonra iyice hızlanmış bulunuyordu. Daha Ocak 1918'de İzmir'de iki bin kadar Ayvalıklı Rum göçmen toplanmış²²³, Aralık 1918 sonlarında ise dahile tehcir edilen birçok Rum göçmen İzmir ve çevresine yerleştirilmişti.

I. Dünya Savaşı sırasında, yukarıda konu edilen sebeplerle 200-300 bin Rum, devlet tarafından iç bölgelere göç ettirilmişti. Mütareke'den sonra bunların Batı Anadolu'ya dönmek istedikleri görülmektedir. Fakat, buraya yapılan göçler sadece bunlardan ibaret değildi. Yunanistan bölgede çoğunluğu sağlamak için başka çarelere de baş vuruyordu. Bu sebeple, Balkan Savaşları'ndan sonra mübadele edilmiş olan

²¹⁹ Toker, *İstanbul Rumları*, s.180. Atnur, *Tehcir'den Dönen Rum ve Ermeniler*, s.48.

²²⁰ Tülay Duran, "Milli Mücadelede İstanbul Hükümetinin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları", *BTTD*, S:57, (Haziran 1972), s.10-11.

²²¹ Harbiye Nezareti'nin 15. Kolordu Kumandanlığı'na cevabi yazısı için bkz. *HTVD*, S:11, Vesika No:277.

²²² Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı*, s.40-45.

²²³ *Türk İstiklâl Harbi*, I, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı*, (haz.Tevfik Bıyıklıoğlu), Gnkur. HTD. Ankara, 1962, s.203. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.182.

Rumlarla, askerlikten kaçmış olan Rumlar ve Yunanistan ile Adalar'dan pek çok Rum, kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadi ile Batı Anadolu'ya nakledilmeye başlandı. Yunanlar, yerli Rumlardan oluşturdukları çetelerle, Türkler üzerinde büyük bir yıldırma faaliyetlerine girişerek, onların göç etmelerine sebep olmuşlar, boşalan yerlere de Rum göçmenlerini yerleştirmişlerdi. İzmir ve civarındaki kazalara yerleştirilen bu muhacirler yerli Rumlarla fikir ve işbirliği yaparak askeri teşkilat kurmak için çalışmakta idiler²²⁴.

15 Mayıs 1919'dan sonra gerçekleşen Yunan işgali 150 bin civarında bir Türk unsurunun yurtlarını terk etme neticesini doğurmuştur ki, *Aydın Muhacirin Müdiriyeti*'nden gelen belgelerde bunların çok büyük güçlüklerle karşılaştıkları ve müşkül durumda oldukları anlaşılmaktadır²²⁵.

Aydın Vilâyeti Vekâleti'nden 20 Ocak 1920 tarihinde gönderilen bir yazıya göre, bu tarihlerde Yunanistan'dan getirilen Rumların sayısı 25 bin civarında idi. Ayrıca, Bursa, Ankara, Konya, hatta Gelibolu, İzmit gibi yerlerden metropolitler vasıtasıyla Rum gençleri İzmir'e getiriliyordu²²⁶.

Göçmenler Derneği, propaganda için *Yunanistan Özel Teşkilat Dairesi*'nden büyük miktarda paralar almıştı. Derneğin İslâm emlak ve arazisine Rumların sahip olmaları ve bunların satın alınması konusunda da büyük katkısı olmuştu.

Bu derneğin ve Samsun Metropolit vekili *Eftimios Zilos*'nun sistemli çalışmaları neticesinde, Mütareke'den 50-60 yıl önce bu bölgedeki Hıristiyan nüfusu, Müslüman nüfusun onda biri kadar olmasına rağmen, 1918'lerde (Patrikhane ve Yunanistan'ın yardımları ile) 50 yıl içinde Samsun'a dışarıdan 30 bin yabancı Rum getirilmişti. Böylece, toprağı bulunmayan bu göçmen Rumlarla birlikte, bölgede 180 bin Müslüman'a karşılık 60 bin Hıristiyan meydana gelmişti²²⁷.

2 Kasım 1920'de "*Gemlik Mezâlîmi*" başlıklı propaganda kitabı da bu dernek tarafından hazırlanmıştı. Cemiyet-i Akvam'a Türk mezalimi ve toplu göç olayını anlatmak için Cenevre'ye giden, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde mezalim yapıldığı

²²⁴ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.148-149.

²²⁵ Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç", s. 488.

²²⁶ HTVD, S:21, Vesika No:540. İzmir ve civarındaki kazalara yerleştirilen bu göçmenler yerli Rumlarla fikir ve işbirliği yaparak askeri teşkilât kurmak için çalışmakta idiler. HTVD, S:21, Vesika No:545. Esasen, bu işi geniş ölçüde ele alan ise, İzmir'in işgalinden sonra Yunan Yüksek Komiseri Sterghiades olmuştur. Sterghiades bir yıl içinde takriben 120 bin göçmen yerleştirmiştir. Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.48.

²²⁷ *Türk İstiklâl Harbi*, I, s.283.

hakkında yayında bulunmak için Rumca gazetelere 1 Kasım 1920'de duyuruda bulunan da yine bu dernek üyeleri idi. Derneğin işleri, 2 Şubat 1921 tarihinden itibaren doğrudan doğruya *Yunan Siyasi Temsilciliği*'ne devredilmiştir²²⁸.

V.3.2. Rum Trakya Komitesi

Bu örgüt, 8 Mayıs 1921'de Fener Rum Patrikhanesi'nde toplanan Kırkkilise, İnoz, Gelibolu, Çanakkale ve Çatalca metropolitleri tarafından kurulmuştur. Örgütün kuruluş amacı, Trakya'yı Yunan yönetimine geçirmek için her türlü araca başvurmak idi. Bunun için metropolitler derhal toplanarak yalan yanlış düzenledikleri nüfus istatistikleri ile I.Dünya Savaşı sırasında güya Türkler tarafından tehcire uğratılmış Rumların sayısını yüzbinlere çıkarttıkları gibi yine güya Türkler tarafından iskân edilmiş, Arnavut, Pomak, Boşnak göçmenlerini çok sayıda göstererek Patrikhane aracılığı ile Avrupa'da büyük devletler nezdinde ve Paris Barış Konferansı üyelerine ve Amerika'ya bildirmişlerdir²²⁹.

Trakya, Yunanistan için İstanbul'a ulaşma da çok önemli bir kapı vazifesi görmekteydi. Bu nedenle Yunanistan, fırsat buldukça bu toprakları sınırlarına katmak için çaba sarf etmiştir. Yunanistan için Trakya ve İstanbul'un ifade ettiği önem, Venizelos'un 30 Aralık 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na verdiği muhtırada şu şekilde ifade edilmiştir²³⁰: "*Trakya'nın Yunanlılığı aşikârdır. Bulgarlar da bunu tasdik etmişlerdir. Eğer bahis olunduğu gibi İstanbul milletlerarası bir devlet olacaksa, Yunanların hakları kesindir. İstanbul'la birlikte bütün Trakya Yunanistan'a verilmelidir... En doğru hal tarzı İstanbul'u ve İstanbul Vilâyeti'ni de Yunanistan'a bırakmaktır*".

Mütareke'den sonra meydana gelen uygun durumu fırsat bilen Rumlar, Yunanistan'ın da desteği ile faaliyetlerini artırmışlar ve Trakya'nın Yunanistan'a ilhakını temin için *Trakya Komitesi* isimli bu örgütü kurmuşlardır.

²²⁸ Mesut Çapa, "Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü", *BTTD*, S:35, (1988), s.69. *Pontus Meselesi*, s.43-44. Doğu Araştırma Merkezi, "Milli Mücadele Döneminde Yunanistan'ın Türkiye Üzerindeki Faaliyetleri/Pontus", *BTTD*, S:17, s.58-59.

²²⁹ *Pontus Meselesi*, s.47.

²³⁰ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, s.146.

Aslında, Rumların öteden beri Trakya'da siyasi örgütleri vardı. Örneğin, Tekirdağ'da *Bizantion Kulübü*, Silivri'de *Leyli Kız Mektebi*, Kırklareli'nde *Eytamhane* ile *Rum Kulübü*, Dedeoğlu'da *Millî Kulüp*, Marmara Ereğlisi'nde *Heraklios Kilisesi*, Gelibolu ve Edirne'de *Rum Kulüpleri* nihayet, Dimetoka ve İskeçe'deki *Rum Mektepleri* gibi kuruluşlar, buralardaki Rum-Yunan çalışmalarını yürüten teşkilatları²³¹. Trakya Komitesi, işte bu teşkilatları, kurulmasının hemen ardından birer şube gibi kullanarak faaliyet göstermiştir.

Trakya Komitesi ilk olarak, İstanbul'daki diğer yardımcı kuruluşların da yardımı ile Edirne Rumlarını silahlandırmıştır. Örgüt, sadece İstanbul ve Edirne'de faaliyet yürütmemiş, kısa bir sürede teşkilatını Marmara Adaları ve Marmara'nın Anadolu sahilindeki Erdek, Gemlik, Bandırma, Mudanya gibi yerleşim merkezlerine yaymıştır²³².

En önemli teşkilat merkezlerinin Gelibolu, Keşan ve Çorlu olduğu görülmektedir. Bu şubelerin başkanları ise metropolitler ile Gelibolu'da *Fransız Konsolos Vekili* ve yerli Rumlardan *Niko* isimli bir şahıs idi. Her kazada metropolitlerin başkanlığı altında, halkın faal ve aydın kısmından, çoğunlukla okul öğretmenlerinden teşekkül eden birer *kaza komitesi* mevcuttu. Geniş bir teşkilata sahip olan Trakya Komitesi'nin propagandaları ve faaliyetleriyle Rum halkının maneviyatı kuvvetlendirilerek, silah, bomba ve cephaneye biriktirilmiş, böylece bir taarruz hareketinin malzemeleri ikmal edilmiştir²³³.

Bu cemiyet tarafından kurulan çeteler de Trakya'da yoğun faaliyet gösteriyordu. Bunlar, Trakya'da asayiş bozmakta, Türkleri mümkün olduğu kadar zarara sokmakta, tehdit etmekte, ellerindeki hayvan ve malları gasbetmekte, yabancı bir müdahale için zemin hazırlamakta idiler²³⁴.

Trakya Komitesi'nin terör faaliyetleri ile ilgili olarak, Çorlu'da bir askerin kulağının kesilmesi, 17 Haziran 1919 gecesi Uzunköprü civarında bu Müslüman çocuğun öldürülmesi ve Lüleburgaz'da beş kişilik bir Rum çetesi tarafından bir köyün

²³¹ Pontus Meselesi, s.47.

²³² Pontus Meselesi, s.48.

²³³ Atatürk, Nutuk, III, Vesika:246, s. 1219.

²³⁴ Mütareke ile birlikte Rum çeteleri, Doğu Trakya'da kurulmuş olan Rum çeteleri, Yunan taburunun demiryolu boyuna yerleşmesi ile ortaya çıkarak faaliyete başlamışlardı. Bıyıklıoğlu, Trakya'da Mili Mücadele, I, s.200-203.

tehdit edilmesi²³⁵ gibi olayları saymak mümkündür. Jandarma ve ordu kuvveti ile bu çetelerin ortadan kaldırılmasının mümkün olamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü, ele geçirilen çete mensupları yabancı müdahalesiyle serbest bırakılmakta veya kanunî delillerin eksikliğinden adlî takibattan kurtulmakta idiler²³⁶.

Bu örgütün siyasi alandaki çalışmaları da küçümsenemeyecek derecede idi. Nitekim, bir süre sonra Edirneli Rumlar, Barış Konferansı'na müracaat ederek *Trakya'nın Yunanistan'a ilhakını* talep etmişlerdir. Ocak 1919'a gelindiğinde Trakya Komitesi'nin bütün çalışmaları meyvesini vermeye başlamış, Yunan kıtaları Hadımköyü'ne kadar olan tren güzergâhındaki yerleri işgal etmişlerdi²³⁷.

Trakya'da Rum faaliyetlerini yönlendiren ve yürüten bir de *Yardım Komitesi* adında örgüt vardı. Bu da *Trakya Komitesi*'ne bağlı bir kuruluş idi. *Kordos Komitesi* ile de irtibatlı olarak çalışan Yardım Komitesi, yerlerine dönen Doğu Trakyalı Rum göçmenlere, evlerini tamir etmek ve çift hayvanlarını almak için uzun vadeli para yardımında bulunuyor, ziraat aletleri veriyordu. Rum köylüleri bu yardımlarla tarlalarını ekmeye başlamışlar ve maddi zararlarını gelecek hasada kadar telafi edecek bir duruma gelmişlerdi²³⁸.

V.3.3. Kordos Komitesi

Yunanistan'ın isteği doğrultusunda kurulan diğer örgüt ve teşkilâtlarda olduğu gibi Kordos Komitesi de Fener Rum Patrikhanesi'nin faaliyetleri neticesinde 1919 yılı başında İstanbul'da kurulmuştur. Örgüt, *Rum Göçmenleri Merkez Komisyonu* açık adı ile İstanbul Galata'da *Minerva Hanı*'nda teşkilâtlanmıştı²³⁹.

Başta Patrikhane olmak üzere, bazı Rum örgüt ve teşkilâtları Mütareke'den sonra, daha önce göç eden Rumların tekrar eski yerlerine dönmeleri ve ayrıca dışarıdan bazı Rum ve Yunan ahalinin İstanbul, Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerine göç ettirilerek yerleştirilmeleri hususunda kapsamlı bir çalışmaya girişmişlerdi. Böylece,

²³⁵ HTVD, S:44, Vesika No:1035.

²³⁶ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, s.202.

²³⁷ Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından işgali için bkz. Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.31-32. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, s.182-191.

²³⁸ Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:246, s.1219. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, s.201.

²³⁹ Polis Müdüriyet-i Umumi'sinden Dahiliye Nezareti'ne, 20 Haziran 1335 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/34 (7). Ökte, "Kordus", s.22. Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.3154. Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.92.

özellikle bu üç bölgede Rum çoğunluğu sağlayarak, Wilson İlkeleri'nin "*Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki azınlıklar, çoğunlukta oldukları bölgelerde müstakil devlet kurabileceklerdir*"²⁴⁰ şeklindeki 12. maddesine fiilî ve siyasi bir temel oluşturulmak isteniyordu. Kordos Komitesi işte bu amaçla kurulmuş bir örgüt idi.

Örgütün başkanı, Yunan *Manuel Jozukos* olup, resmi yazışmalarında *Santralikoz* takma adını kullanmaktaydı. Faaliyet alanı; merkezi İstanbul olmak üzere Trakya, Trabzon, Marmara sahilleri ve İzmir bölgesiydi. Amacı; isyanlar çıkarmak, ihtilal teşebbüsünde bulunmak, işgal gerekçelerini hazırlamak amacıyla kargaşa çıkarmak üzere gelen Yunanları Rum göçmeni gibi göstererek Trabzon ve Karadeniz sahillerine göndermek; bölgeye gelecek yabancı inceleme heyetlerine Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu göstermek için çeşitli nüfus kaydırmalarında bulunmak ve Rum nüfusunun az olduğu bölgelere göçmen adı ile Yunanları sevk etmek, çeteler kurmak, silah ve cephane temin ederek Türk Kuva-yı Milliyesine karşı eylemler organize etmek, Osmanlı ülkesinde ve Osmanlı tebaasından olan Rumların, ilan edilmiş seferberlik planlarına göre toplanması, eğitilmesi ve Batı Anadolu'ya sevkini temin etmek, Yunanistan'dan gelecek subayların korunması ve gerekli bölgelerdeki faaliyetlerini kolaylaştırmaktı²⁴¹.

Komitenin Samsun'daki *Andavallıoğlu Kardeşler*'e çektiği bir telgraftan, 350 erkek ve 70 kadından oluşturulan bir *fedai heyetinin*, asayiş bozmak üzere Samsun'a gönderileceği anlaşılmaktadır²⁴².

Kordos Komitesi, Rum komitecilerinin daha rahat bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi için *Rum Göçmenlerini İskân Cemiyeti* adlı seyahat belgeleri düzenlemekteydi. Patrikhane bu belgeleri gerçekte göçmen olmayanlara vermiş ve bu şekilde yeni vesikalar almak için polis dairesini aldatma teşebbüslerinde bulunmuştur²⁴³.

²⁴⁰ Başkan Wilson'un Yüksek Konsey'e sunduğu mektup için bkz. Woodrow Wilson, *The Frontier Between Armenia and Turkey*, (22 November 1920), p.13-22.

²⁴¹ Ökte, "Kordus", s.22. Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.154-155.

²⁴² Polis Müdürlüğü'nden Samsun'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgraf için bkz. HTVD, S:5, Vesika No:99. Yine o günlerde Samsun'a 150 öğretmenle 20 bin liranın ve Yunanlar tarafından oluşturulan İzci Teşkilâtı'ndan geriye kalmış olan silah ve malzemenin de gönderileceği söylenmekteydi. Bkz. HTVD, S:5, Vesika No:109.

²⁴³ Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden Dahiliye Nezareti'ne, 20 Haziran 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/34-4.

Resmî Muhacirin Komisyonu veya Kordos Komitesi'ni oluşturan Patrikhane bünyesindeki heyet, Patrik Vekili'nin başkanlığında toplanarak beş maddeyi içeren bir karar almışlardır. Bu kararlar örgütün esas vazifesinin ne olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kararlar şöyledir²⁴⁴:

"1) Muhtelif metropolitler tarafından Rumların teb'it ve takibi hakkında verilen müteaddit raporların tetkiki ve bunların istihsal olunacak diğer malumat esası üzerine teb'it ve takibatın tarihçesi ile mufassal bir istatistik tertip ve neşri. Bu tetkikat dört komisyon tarafından on beş gün zarfında hazırlanacak, sonra tetkikat'ı mezkure esas ittihaz olunarak bir kitap neşredilecektir.

2) Müstacalen iane cem ve memleketlerine avdet edecek olanlara tevzi olunacaktır.

3) Memleketlerine avdet edeceklere teslihat-ı lazımenin ifası için hususi bir komisyon teşkil edilmiştir.

4) Burada bulunan muhtelif mahaller muhacirlerinden, mensup buldukları metropolitlerin riyaseti altında komisyonlar teşkil olunacak ve bunlar Patrikhane ile temasta bulunacaktır.

5) Daireleri dahilinde muhacir bulunan metropolitlere işbu mukarrerata tevfikân hareket etmeleri için talimat verilecektir..."

Kordos Komitesi veya Rum Göçmenler Derneği'nin yürüttüğü, Rumları iskân çalışmaları önemine uygun olarak büyük bir düzen ve sistematik içinde yapıyordu. Metropolitler, çoğunluğu sağlayabilmek için nereye ne kadar Rum göç ettirmek gerektiğini hesaplıyorlar, raporla durumu merkeze ve hattâ doğrudan Yunanistan'a bildiriyorlardı²⁴⁵.

²⁴⁴ Ayni, *Milliyetçilik*, s.317.

²⁴⁵ 26 Ekim 1919 tarihli Dahiliye Nezareti Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bir raporunda bu konu değerlendirilmektedir: "... Makedonya'da İslamların mülklerinde iskân etmiş Rumlarla umumî harp dolayısıyla Osmanlı ordusunda askerlik görevini yapmamak için kaçmış Rumların İzmir ve işgal taraflarında iskân ettirilmesi düşünülmüş ve bu cihetin incelenmesi ve sağlanması hususunda özel emirler alan İzmir Yunan Valisi İstiryadis, İzmir şehrinde ve ona bağlı yerlerde Müslümanların sayısının tesbit edilmesi ve çoğunluğun Rumlarca sağlanması için ne kadar Rum ve Yunanlının iskânı lazım geldiğini incelemek ve tayin etmek üzere İzmir, Kuşadası, Çeşme ve Manisa metropolitleri de dahil olduğu halde on iki kişilik bir komisyon kurdurmuş ve komisyon meseleyi genişliğine ve derinliğine inceleyip tahkik ederek çoğunluğun Rumlarda kalması için kaç bin Rum'un nakli gerektiğini de hesap ve ilave ederek raporunu valiye taktım etmiştir. Vali İstiryadis adı geçen raporu düşüncesini de katıp ve sözlü olarak Atina Hükümeti'ne gerekli izahat ve bilgileri vermek üzere Çeşme metropoliti ile Çeşme Rum göçmenleri delegesi Pandazidi'yi Atina'ya göndermiştir..." Sertoğlu, "Yunanların Düşünce ve Emelleri", s.19.

Yapılan çalışmalar neticesinde "*İstanbul'da bile çoğunluk Türkler'de değildir*" diyen Venizelos'u²⁴⁶ haklı çıkarırcasına çok sayıda Rum göçmen İstanbul'a getirilmiştir. İstanbul'a Mütareke'den sonra yerleşmiş Rumların adedi 200 bin kadar tahmin edilmektedir²⁴⁷ ki bu, *Kordos Komitesi* ve *Göçmenler Derneği'nin* sayesinde gerçekleşmiştir. Bunların bir kısmının diğer mahallere gönderilmek üzere İstanbul'a getirildiği de düşünülmelidir. Bununla birlikte yerleştirilmek maksadı ile İstanbul'a ve çevresine Rum göç ettirme çalışmalarının 1921 yılının sonuna kadar devam ettiği görülmektedir.

Rum göçmenlerinin getirilerek yerleştirildikleri bölgelerin başında İstanbul'dan sonra Trakya geliyordu. Mesela, Edirne Vilâyeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 14 Aralık 1919 tarihli tahrirâta, Yunanların Trakya'ya külliyetli göçmen getirmekte ve bunları iskân ettirmekte oldukları ifade edilmektedir. Gelen göçmenleri, papaz, muallim, ihtiyat zabıtları ile birlikte iskân etmeye çalışıyorlardı²⁴⁸. Nitekim, Harbiye Nezareti tarafından orduya ve ordu tarafından da valiliklere gönderilen bu tamimde, "*İstanbul'da toplanan Rum göçmenleri, yerleştirilmek için Trakya'ya gönderilmektedir*" denilmekteydi³¹³.

Trakya'daki Rum-Yunan göçmenlerinin yerleşim görevini hem *Kordos Komitesi* hem de *Trakya Komitesi* ile irtibatlı olarak çalışan *Yardım Komitesi* yürütüyordu²⁴⁹.

Trakya bölgesinde bulunan Birinci Kolordu'nun Kumandanı olan Miralay *Cafer Tayyar*'ın ve Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye ile yaptığı yazışmalarda sık sık Rumların Trakya'ya çoğunluğu sağlamak maksadıyla göçmen getirdikleri ifade edilmektedir²⁵⁰.

Yunanlar sistemli bir şekilde Trakya'yı Rumlaştırma yolunda çalışıyorlardı. Bu konuda her türlü maddî yardım ve imkanların da seferber edildiği görülmektedir.

²⁴⁶ Sertoğlu, "Yunanların Düşünce ve Emelleri", s.18.

²⁴⁷ *Pontus Meselesi*, s.48.

²⁴⁸ Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç", s.487. Bayar, *Ben de Yazdım*, V, s.193.

²⁴⁹ Polis Müdüriyeti'nin mütalaası için bkz, *BOA MV*, 216/55.

²⁵⁰ 12 Ekim 1919 tarihli şifrede Cafer Tayyar Bey, Rumların bu konudaki çalışmalarının özellikle Batı Trakya, yani Gümülcine, Dedeoğaç ve Dimetoka civarında yoğunlaştığını ifade etmektedir. Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:278, s.1260. Nitekim, bundan bir ay kadar sonra "*Yunanlar, Trakyalı Rumlar'dan iki bin hane İskeçe'ye, üçbin hane Gümülcine'ye, üçbin hane Dedeoğaç'a, bin beşyüz hane Sofulu'ya iskân etmek için hazırlamışlar ve bunlara üç aylık mekûlât ve nüfus başına yüzer Frank vermişlerdir. İkinci ve üçüncü kafiye olarak da yirmi bin ailenin hazırlandığı*" belgelerden anlaşılmaktadır. Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:295, s.1277.

Nitekim, bu faaliyetler neticesi artık 1919 yılının sonlarına gelindiğinde özellikle, Dedeâğaç ve Karaâğaç arasında kalan Meriç Nehri'nin sağ yakası Yunan göçmenleri ile dolmuş, bunlara *Atina Bankası* tarafından maddî yardım da sağlanmıştır²⁵¹.

Kordos Komitesi, 1922 yılına kadar faaliyet göstermiş, Türklerin kazandığı büyük zaferden sonra ortadan kalkmıştır.

V.3.4. Rum Küçük Asya (Asya-yı Suğra) Örgütü

Amacı; Anadolu'nun her tarafındaki Rumları bilinçlendirmek, Batı Anadolu sahillerinin Yunanistan'a geçmesini sağlamak olan Asya-yı Suğra Örgütü'nün merkezi Atina'dadır ve 1909'da Türkiye'de şube açmıştır²⁵². Örgüt, amaçları doğrultusunda, *Göçmen Cemiyeti* ile işbirliği içerisinde yüz binlerce Rum'u gelecekteki Büyük Yunanistan'a dahil etmeyi plânladıkları bölgelere yerleştirmiştir. Ayrıca, Avrupa ve Amerika'ya birçok heyetler göndererek Patrikhane aracılığı ile düzenlemiş olduğu nüfus istatistiklerini kullanarak kaleme alınmış olan toplu göç ve toplu ölüm konulu propaganda broşürleri dağıtarak Anadolu'daki nüfusun çoğunluğunun Hıristiyan olduğunu göstermeye çalışmıştır. Örgütün bütün faaliyetlerinde en çok çalışan kişilerden birisi, İzmir Metropoliti Chrysosthmos olmuştur.

Örgüt, Aydın Vilâyeti'nin Yunanistan'a ilhakını oldu bitti haline getirmek için bir ihtilal çıkararak hükümet daireleriyle resmî müesseseleri işgal ve Türkleri öldürmeyi tasarlıyordu. Öyle ki, merkezi İstanbul'da bulunan bu örgüt, İtilaf Devletleri temsilcilerinin gözü önünde İzmir'de açıktan faaliyet yürütüyordu.

Asya-yı Suğra Örgütü, 13 Ekim 1920'de ilk olarak *Küçük Asya Yunan İttihad Cemiyeti* adı altında Beyoğlu'nda *Edebiyat Cemiyetinde* toplantı yapmıştır²⁵³. İzmir'in işgali üzerine faaliyetlerini kısmen durduran bu örgüt, Venizelos'un hükümetten düşürülmesiyle beraber yeniden canlanarak *Rum Milli Müdafaa Komitesi* ile işbirliği içerisine girmiştir²⁵⁴.

²⁵¹ Atatürk, *Nutuk*, III, Vesika:246, s.1218.

²⁵² Bayar, *Ben de Yazdım*, V, s.194.

²⁵³ *Pontus Meselesi*, s.49.

²⁵⁴ *Pontus Meselesi*, s.49.

V.3.5 Rum Ticaret Örgütü

Türkiye'deki Türk tüccarlarını rahatsız etmek, iflasa sürüklemek, piyasayı ele geçirmek ve ekonomik dengeleri bozmak amacıyla kurulan *Rum Ticaret Örgütü*, 9 Ocak 1919'da Yunan Konsolosu'nun daveti ile yapılan bir toplantı neticesinde kurulmuştur²⁵⁵.

Mütareke'den sonra İstanbul Rumlarının sadece siyasî, askerî ve kültürel bakımlardan değil, iktisadî bakımdan da bir teşkilatlanmaya gittikleri ve bu amaçla bu örgütü kurdukları görülmektedir.

Örgütün başkanlığına *Constantin Stephan* adlı bir şahıs getirilmiş ve çalışmalara başlanmıştır. İstanbul'da kağıt para değeri olan kambiyo işlemlerini düşürüp çıkaran, Yunanistan ürünlerini ve üretimini İstanbul'a pahalı bir fiyat ile sokmağa çalışanlar da bu dernek üyeleri idi²⁵⁶.

Rum Ticaret Örgütü'nün bütün bu faaliyetlerinden başka, İstanbul'daki zengin Rumlar vasıtasıyla, diğer örgütlere para temin edilmesinde ve Rum nümayişleri ve çete faaliyetlerinin malî bakımdan desteklenmesinde de rol oynadığı görülmektedir²⁵⁷.

V.4. Yurtiçinde ve Yurtdışında Propaganda Yapmak Amacı ile Kurulan Örgütler

V.4.1. Rum Matbuat Örgütü

Rum Matbuat Örgütü, basın-yayın yoluyla propaganda yapmak amacıyla kurulmuştu. Mütarekeden sonra Rumlar, propagandaya çok ağırlık vermişler ve Amerika, Avrupa gibi yerlerde kamuoyu oluşturarak İtilaf Devletleri'ni etkilemek için bir dizi sahte bilgilerle dolu kitap, broşür, harita ve resimleri çoğaltarak dağıtmışlardır.

Bütün bu çalışmaları yürüten Rum Matbuat Örgütü, ilk olarak Yunan Konsolosluğu bünyesinde kurulmuş, Konsolos'un başkanlığında sekiz üye ile toplantılarına başlamıştır. Sekiz üyenin beşi İstanbullu Rum, üçü de Yunanistan vatandaşı idi. İstanbullu olan üyelerden birisi *Neologos Gazetesi*'nin sahibi ve yazarı

²⁵⁵ Beyoğlu Rum tüccarlarının birçoğu 9 Ocak 1919 günü Miltiyadi'nin başkanlığında toplanarak İstanbul Rum Ticaret Örgütü'nü kurmuşlar ve bir nizamname tanzimi için heyet seçmişlerdir. Ali Karakurt, **Fener Patrikhanesi'nin İçyüzü**, Ekicigil Yay. İstanbul, 1955, s.9. Pontus Meselesi isimli eserde ise bu örgütün kuruluş tarihi olarak Eylül 1919 tarihi gösterilmektedir. **Pontus Meselesi**, s.49.

²⁵⁶ **Pontus Meselesi**, s.49.

²⁵⁷ Güler, **Yunan-Rum Terörü**, s.172.

Voutiras idi. Diğer iki üye de, *Zogrofon* öğretmenlerinden *Pandazidis* ve *Voutiras*'nın kardeşi, gazete yazarlarından *Makridis* idi²⁵⁸.

Örgütün başkanlığına 1920 yılında *Voutiras* getirilmiştir. Matbuat Örgütü, neşredebileceği eserler için Patrikhane vasıtası ile vesika toplar, örgüt bünyesindeki yazarlar da bunları kullanırlardı.

İstanbul'daki Rumca gazeteleri de kontrolü altına alan Matbuat Örgütü, ilk olarak Fener Patrikhanesi'nin resmî yayını olan haftalık *Eklisiostiki Alithia* dergisine siyasî bir mahiyet kazandırdı. Aynı cemiyet bunu müteakip, iki ciltten oluşan *Siyah Kitap* ile *Pontus* ve diğer Rum-Yunan emelleri ile ilgili olarak pek çok propaganda eserini yayınladı²⁵⁹.

1919 yılında yayınlanan *Siyah Kitap*'ın tam adı *Rum Hekimlerin Siyah Kitabı: Türkiye'de Elenizm'e Yapılan Baskı* idi. *Vatansız Kalmış Yunanlar* isimli eserin yazarı *Alexander Anastasius Pallis* tarafından Yunanistan'ın Londra Konsolosu *Kaklamanos*'a 19 Kasım 1919 günü gönderilen mektupta, *Siyah Kitap*'ta, güya 1914'den bu yana Türkiye'deki Rumlara karşı işlenen cinayetler bütün teferruatıyla köy köy anlatılmaktaydı. Daha önce Rumca ve Fransızca olarak baskıları yapılan kitap, daha sonra, *Black Book: Persecution of the Greeks in Turkey* adı ile İngilizce olarak yayımlandı. İngiltere'de bin nüsha olarak 163 Sterlin'e bastırılan *Siyah Kitap*'ın masrafı, Patrikhane'deki *Vatansız Kalmış Yunanlar Komitesi* ve Londra Konsoloslüğünca karşılanmış, belli bir metot dahilinde bütün Batı ülkelerinde dağıtılmıştır²⁶⁰.

Rum-Yunan propagandasını bu şekilde yayınladığı eserlerle yürüten Matbuat Örgütü, aynı zamanda siyasî ve adlî işlerle de ilgileniyordu. Yunan Siyasî Temsilcisi *Kanelopulos*'a Kasım 1918'de beş yüzü aşkın Rum ve Ermeni tutukluyu serbest bıraktırma tavsiyesini yapan ve fikri veren de Matbuat Örgütü idi²⁶¹.

²⁵⁸ *Pontus Meselesi*, s.45.

²⁵⁹ *Pontus Meselesi*, s.45. Karakurt, *Fener Patrikhanesi'nin İyüzü*, s.7. Çapa, "Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü", s.58.

²⁶⁰ *Kitsikis, Yunan Propagandası*, s.162.

²⁶¹ Bu suçlular *Beyoğlu, Tatavla, Yenişehir, Galata, Ayastefanos, Samatya* taraflarında yüzden fazla cinayet işlemiş kişilerdi. *Pontus Meselesi*, s.46.

V.4.2. Beyoğlu Rum Edebiyat Örgütü (Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi)

Mütareke'den sonra propaganda yapmak amacı ile kültürel konularda çalışmalar yürüten Rum teşkilatlarından bir başkası Rum Edebiyat Örgütü'dür²⁶².

Örgüt, 1861 yılında kurulan ve eğitim bakanlığı gibi yoğun çalışma içinde bulunan *Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos* adıyla faaliyetine başlamıştı²⁶³. Yunanlığın propaganda ocağı olan Rum Edebiyat Örgütü, İstanbul'da *ilim* adı altında faaliyette bulunarak Megali İdea'ya hizmet etmişti. Örgütün üyeleri genellikle Rum lisesi öğretmenlerinden ibaretti. Mütarekeden sonra başkanlığına *Neologos*'un sahibi Voutiras getirilmişti. Voutiras, beraberindekilerle birlikte basın aracılığı ile propaganda faaliyetlerini sürdürmüştü. Propaganda faaliyetlerinde basının yanı sıra Rum tiyatro ve sinemalarından da faydalanılmıştır²⁶⁴.

Örgüt binası içinde bulunan birçok toplantı salonları Rumların çeşitli teşkilatları için tahsis edilmişti. Örgüt binasındaki salonlarda basınla ilgili toplantıların yanı sıra, çeşitli konularda konferanslar verilmiştir. Örneğin, başkan Voutiras, "*Kuvây-ı Millîye'nin Suret-i Tesisi ve Venizelos*" konulu bir konferans vermiş ve burada "*Kuva-yı Millîye'nin hiçbir kıymeti haiz olmadığı*"nı beyan etmiştir. *Rum Edebiyat Cemiyet Başkanlığı* bir süre sonra Voutiras'ın işlerinin çokluğu nedeniyle 23 Nisan 1921'de *Menas Afthentopoulos*'ya verilmişti²⁶⁵.

20 Mart 1919'da *Rum Edebiyat Cemiyeti*, Pera Palas'ın salonlarında Yunan ordusu komutanı *Leonidas Paraskevopoulos*'nun onuruna bir akşam yemeği vermiş ve örgüt başkanı bir konuşma yapmıştı. Örgüt Başkanı Afthentopoulos: "*İrkımızın ikiz silahları, kılıç ve kalem, silah şakırtıları ve Helenci yankı; yüzyıllar boyunca mucizeler yaratan bu özellikler, ulusun özgürlüğünü birlikte gerçekleştirmek için muzaffer kardeşlerini bugün de sürdürüyorlar. Siz bunu duyuran meleksiniz. General! Kılıcınızı*

²⁶² Geniş bilgi için bkz. Haris Eksertzoglou, *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati/Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi*, (çev.Foti Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2004.

²⁶³ Herkül Milas, "Rumlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, VI, Kül.Bak. ve Tarih Vakfı Yay. İstanbul, 1994, s.366. Eksertzoglou, *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati*, s.9.

²⁶⁴ *Pontus Meselesi*, s.50.

²⁶⁵ *Pontus Meselesi*, s.50. Stefanos Yerasimos Voutiras'ın yerine Afthentopoulos'nun göreve getirilme tarihini, Afthentopoulos'nun 20 Mart 1919 tarihinde görevde olduğunu belirterek, Afthentopoulos'nun yaptığı bir konuşmasını "*Constantinople Rum Edebiyat Cemiyeti Başkanı Menas Afthentopoulos'nun Raporları, 1918-1922, Atina, 1972, s. 131*" dan aldığını ifade etmektedir. Stefanos Yerasimos, *İstanbul 1914-1923*, (çev.Cüneyt Akalın), İletişim Yay. İstanbul, 1996, s. 138.

bileyin. Tanrı, zekanın ve ölümsüz atalarımızın dediği gibi, insanın erdemi olan ateşli sözlerin ruhuna, ulusun en kutsal esinlerini ve ortak özgürlüğün en cesur projelerini bizzat kendi elleriyle dikti..." diyerek kendilerini kurtaracak gücün silah ve kalem olduğunu açık olarak belirtmişti²⁶⁶.

İdarî teşkilatlanması, hedefleri ve çalışma şekli, *Rum Matbuat Örgütü* ile aşağı yukarı aynı görevleri üstlendiği gibi bir fikir veriyorsa da, Matbuat Örgütü'nün daha çok eser, harita ve basın yoluyla iç ve dış propagandaya, Edebiyat Örgütü'nün ise kamuoyunu bilinçlendirmeye yöneldiği söylenebilir²⁶⁷.

V.5. Diğer Rum- Yunan Örgüt ve Teşkilatları

Yukarıda verilen teşkilat ve örgütlerin dışında faaliyet gösteren Rumların kurduğu bazı teşkilatlarla birlikte spor kulüpleri de bulunmaktadır. Bunlardan *Rum Cemiyet-i İlmiye ve Tıbbiyesi* ile Kurtuluş'ta bulunan *Rum Cemiyet-i Hayriyesi* hakkında fazla bilgi olmamakla beraber, Rum Cemiyet-i İlmiye ve Tıbbiyesi'nin 1922 yılında olağanüstü toplantılar yaptığı, Rum Cemiyet-i Hayriyesi'ne de Paris'te bulunan Yunan iş adamı *Zaharofun* 50 bin Frank ve Mısır'da bulunan *Melahrinos'un* 1.200 İngiliz lirası gönderdiği anlaşılmaktadır²⁶⁸. Bunların dışında *Samsun Rum Göçmenler Derneği*²⁶⁹, *Müdafaa-i Meşruta*²⁷⁰, *İrfanperverler Kulübü*²⁷¹, *Mukaddes Anadolu Rum Derneği*²⁷², *Rum Teceddüt ve İhya Derneği*²⁷³ gibi teşkilatlar da Türkiye'de Yunan-Rum idealleri doğrultusunda hareket ederek faaliyet göstermişlerdir.

²⁶⁶ Yerasimos, *İstanbul 1914-1923*, s.138.

²⁶⁷ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.169.

²⁶⁸ *İleri*, (25 Nisan 1335).

²⁶⁹ 1918'de Samsun'da kurulmuş olup, başkanı Metropolit Vekili Eftimos Zilon'dur. Derneğin amacı, Samsun'da Rum iskânının gerçekleştirilerek Rum çoğunluğunun oluşturulmasıdır. *Pontus Meselesi*, s.129-140.

²⁷⁰ 1908 yılında kurulan dernek, bütün Anadolu'yu içine alan silahlanmış bir teşkilat durumundadır. Bu ihtilal derneğinin Samsun'da ele geçirilen tüzüğüne göre Ünye, Fatsa, Kırşehir, Kavak, İnebolu, Havza, Çarşamba, Bafra, Sinop, Kayseri Ürgüp ve Tokat'ta şubeleri bulunmaktaydı. *Pontus Meselesi*, s.64.

²⁷¹ Pontus Spor Kulübü ile ortak faaliyette bulunmaktaydı. *Pontus Meselesi*, s.125.

²⁷² Derneğin kuruluş beyannamesinde, gece ve gündüz Rumluğun hizmetinde ve İstanbul, İzmir, Selanik, Trabzon gibi yerlerdeki Mukaddes Rum Dernekleri ile temasta oldukları belirtilmekte, amaçlarına ulaşmak için Rum halkından para yardımı istenmektedir. *Pontus Meselesi*, s.128-129.

²⁷³ 1908'de Samsun'da kurulan dernek, Müdafaa-i Meşruta Derneği'nin şubesi gibi çalışmıştır. *Pontus Meselesi*, s.64.

Bunların dışında İcel'de yerli Rumların kurdukları *Rum Cemiyeti*'nden de söz edilmektedir²⁷⁴. Rum Cemiyeti'nin toplantı yeri kilise idi. İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinin ardından Ermenilerle işbirliği yapmış, onları maddi ve manevi yönlerden desteklemiş ve zararlı faaliyetlerinin artmasında yardımcı olmuştur²⁷⁵.

Spor cemiyetleri de izci teşkilatı gibi daha çok Rum gençlerinin talim ve terbiyelerine yönelik çalışmalar yapmakta ve buralarda Yunan subayları tarafından eğitim verilmekte idi. Rum jimnastik kulüpleri de diğer cemiyetler gibi Megali İdea çerçevesinde spor adı altında Türklere karşı faaliyetler sürdürmüşlerdir. Bu amaçla kurulan cemiyetler ve buldukları bölgeler şöyledir: *Pontus Spor Kulübü*, Samsun'da Küçük Asya Örgütü'nün bir şubesi olarak kurulmuştur²⁷⁶. *İraklis Jimnastik Cemiyeti*: Kurtuluş'ta Çeşme Meydanı Sokağı'nda özel dairede bulunmaktadır. *Beyoğlu Boks Kulübü*: Şişhane Karakolu civarında Şişhane Sokağı'nda Alman Musevi Okulu birinci dairesinde bulunmaktadır. *Diyaplasisyani Musiki ve Talim ve Jimnastik Dersleri Cemiyeti*: Büyükkada'da Rum Okulu'nda bulunmaktadır. *Olimpia Jimnastik Cemiyeti*: Tarabya'da Stavrioğlu Yani'nin 66 numaralı evinde bulunmaktadır. *Musiki Jimnastik Cemiyeti*: Büyükdere Rum Okulu bitişiğindeki özel dairede bulunmaktadır. *Rum Muallimin Jimnastik Cemiyeti*: Kapandakik'de Gül Cami-i Şerif Mahallesi'nde Fener Caddesi 243 numaralı evde bulunmaktadır. *Fidi Pidi Jimnastik Cemiyeti*: Ortaköy'de Vapur İskelesi Caddesi'nde 6 numarada bulunmaktadır. *Aris Jimnastik Cemiyeti*: Arnavutköy'de bulunmaktadır. *Aspetr Rum Futbol Cemiyeti*: Kurtuluş'ta bulunmaktadır. *Abas Jimnastik ve Musiki Cemiyeti*: Beşiktaş'ta Hacı Fron Caddesi'nde 24 numaralı evde bulunmaktadır²⁷⁷.

²⁷⁴ Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK, Ankara, 1999, s.139.

²⁷⁵ *Kurtuluş Savaşı'nda İcel*, Türkiye Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yay. İstanbul, 1971, s.51.

²⁷⁶ Rum gençlerini fikirleri etrafında toplayıp, amaçlarını gerçekleştirmek için para topladıkları, beyanname dağıttıkları, kendilerine katılmayanları ölümle tehdit ettikleri belirlenmiştir. *Pontus Meselesi*, s.125-126.

²⁷⁷ Toker, *İstanbul Rumları*, s.212-214.

V.5.1. Büyük İnkılâp Komitesi

Komite, Fener Rum Patrikhanesinde, Papaz *Zahariyadis* tarafından idare ediliyordu Zahariyadis daha önce Trakya'da çetecilikle meşgul olan eşkıya reislerine talimat vermek üzere davet edilmişti²⁷⁸.

Türkiye dışında da Rum cemiyetleri kurulmuş olup ortak hedefler doğrultusundaki faaliyetlerini işbirliği yaparak sürdürmüşlerdir. Örneğin, Paris'te bir Rum cemiyeti kurulmuş ve bu cemiyetin başkanı Wilson'a sunulmak üzere bir kararname hazırlamıştı. Burada bulunan Rumlar cemiyetin emrine 40 bin İngiliz lirası vermişlerdi.¹⁸²

V.5.2. Rum Mukabil İhtilâl Teşkilâtı

İstanbul'da bulunan *Rum Mukâbil İhtilâl Teşkilatı*'nın asıl merkezi *Atina Askeri İhtilal Komitesi* idi. Teşkilatın kuruluş gerekçesi ise Rumların silahları olmadan her hangi bir Türk taarruzunun gerçekleşmesi veya Türkler tarafından kendileri aleyhine bir hareket yapılması halinde korunması idi. Bu nedenle bu teşkilata *Rum Mukabil İhtilal Teşkilâtı* adı verilmişti. Bu ihtilal grubunun önde gelen üyelerinden biri olan ve Rumeli Pasajı'nda oturan *Pandalaki* adındaki Rum'un verdiği bilgiye göre, İstanbul'da çıkarılacak ihtilali gerektiği gibi tertip ve idare etmek için Yunan komutanlarından Katakis İstanbul'a gelerek *Atina Askeri İhtilal Komitesi*'nin gerekli emirlerini ve talimatını buradaki Komiteye tebliğ etmiştir²⁷⁹.

Rumlar, Ermenilerin de kendileriyle bu harekette işbirliği yapmalarını sağlamışlar ve hatta Paris-Londra-New York *Taşnaksutyun Komitesi* üyeleri ve Atina Askeri İhtilal Komitesi liderleriyle ortak hareket edilmesi konusunda İstanbul'a gerekli talimatı göndermişlerdi. Bu teşkilatı Ermeniler arasında yaymaya *Antranik*'in Yaveri *Hemayak Bogosyan* memur edilmişti. Bogosyan, burada komite ile ortak hareket etmekte olduğu gibi İstanbul cihetindeki Ermenileri de harekete geçirmek için, Yedikule'de oturan Doktor *Enfiyeciyen* adında bir Ermeni'yi memur etmişti²⁸⁰.

²⁷⁸ TİTE A. Kutu:63, Gömlek:10, Belge:10-1.

²⁷⁹ Toker, *İstanbul Rumları*, s.215.

²⁸⁰ TİTE A. Kutu:44, Gömlek:175, Belge:175-1.

V.5.3. Rum Kardeş Derneği

İstanbul'daki Girit Rumlarının kurduğu dernek, 1 Mayıs 1922'de Beyoğlu'nda *Panayia Kilisesi* avlusundaki özel dairede olağanüstü toplanmıştır. Dernek Başkanı Doktor *Yanaki*, gazetelerde yayınladığı bir yazı ile gerek cemiyette olanlar ve gerekse İstanbul'da bulunan Girit Rumları meselelerinin görüşülmesi için davette bulunmuştu. Davete katılan elli-altmış kadar Giritli Rum'a Yanaki tarafından patriğin istekleri bildirilmiş ve patriğe saygı göstermeleri istenmişti²⁸¹.

V.5.4. Rum Müdafaa Komitesi

Rum Müdafaa Komitesi ile sefaret ve askeri heyet erkânı Beyoğlu *Doğruyol*'daki *Şişmanoğlu*'nun eviyle, Atina Bankası'nın şubesi olan binanın üst katında toplantı yapmayı plânlanmış ve Atina Bankası'nın en üst katı merkez olarak seçilmişti. Bu salon halılarla ve levhalarla süslenmiş ve düzenlenmişti. Büyük Yunan bayrakları ve patriğin resmi de asılmıştı. Komite, üye kaydı, para toplamak; toplantı yapmak, konferanslar ve ders vermek gibi konularda faaliyet göstermişti. Londra'daki *Karançis* komite başkanı idi. Bu komitenin beş kişiden oluşan bir de istihbarat kalemi bulunmaktaydı²⁸².

V.5.5. Markalı Rum Teşkilâtı

1922 yılında elde edilen istihbarat raporuna göre *Markalı Rum Teşkilatı*'nın Beyoğlu Belediyesi karşısında *İpsaltı Doğrama Fabrikası*'nda deposu bulunmaktaydı ve toplantı yeri olarak, Galata Kulesi'nin bulunduğu *Kaledibi Meydanı*'nı kullanmaktaydı. Yedikule dışında Rum Hastanesi idare heyeti binasının sol tarafında makine dairesi yakınında seçilen mahalle dışarıdan hiç bir şekilde kimsenin girmemesi için fevkalade özen gösterilmekteydi²⁸³.

V.5.6. Anadolu Rum Müdafaa Cemiyeti

Kurucusu olan *Pisatokis*, Mudanya yoluyla İstanbul'a gelmiş, İzmir'de âtil bir vaziyette bırakılan cemiyetin İstanbul'da yeniden kurulması ve canlandırılması için Patrikhane ile görüşmeye başlamıştı. Ancak Atina ile bir uzlaşma sağlanamadığı

²⁸¹ Toker, *İstanbul Rumları*, s.216.

²⁸² Toker, *İstanbul Rumları*, s.217.

²⁸³ TİTE A. Kutu:55, Gömlek:93, Belge:93-1.

takdirde, İstanbul'da bulunan müdafaacı subayların da Pisatokis ile işbirliği yapacağı kurmay erkânı tarafından bildirilmiştir²⁸⁴.

V.6. Çete Faaliyetleri

Türkiye'de bulunan veya ortaya çıkmayı bekleyen Rum çeteleri, Yunanların İzmir'i işgali ile birlikte ortaya çıkmaya ve çete faaliyetlerini yürütmeye başlamışlardır. Bir çok yerde başlarında Yunan subaylarının da bulunduğu çeteler, sistemli ve organize bir şekilde hareket ederek, halka tedhiş ortamı yaratarak korku veriyorlar vahşi katliamlarda bulunuyorlardı. Rum çetelerinin silahlanmasına İngilizler de yardım etmekteydiler. İngilizler, Anadolu'ya geçen Türklerin yakalanması, silah ve cephane nakliyatının engellenmesi için, çetelerden yardımcı kuvvet gibi yararlanıyorlardı. Rum çetelerinin bazen ayrı ayrı, bazen birlikte çalışmaları, bunların bir merkezden yönetildiğini göstermektedir²⁸⁵.

Türkiye'deki Rum çete faaliyetleri, I. Dünya Savaşı sırasında, asker kaçağı Rumların çapulculuk hareketleri ile başlamış, daha sonraları rasgele soygunculuk ve münferit öldürme hadiseleri ile haydutluk hareketleri baş göstermiştir. Hükümetin hadiselerle acz ve ihmâl içerisinde yaklaşması neticesinde, köy basmak, köy yakmak, köylüleri öldürmek şeklinde organize bir hal almaya başlayan bu çete faaliyetleri, Yunanistan ve Patrikhane'nin de destek vermesi ile birlikte siyasi bir mahiyet kazanmıştır. Artık çeteler, siyasi bir ideoloji etrafında toplanan insanların oluşturduğu terör örgütünün düşünce yapısı içerisinde, devleti yıkmak, ihtilal yapmak, kendi ideolojileri doğrultusunda yeni bir devlet kurmak ve bu ideallerin karşısında olan bütün insanları öldürecek gözü kararmış insanlar topluluğu haline gelmişlerdi.

²⁸⁴ TİTE A. Kutu:47, Gömlek:70, Belge:70-8.

²⁸⁵ Diğer teşkilatlarda olduğu gibi çete faaliyetlerinde de Venizelos tarafından görevlendirilen subaylar önemli rol oynamıştır. Yunan Hükümetinin emriyle Trabzon'da faaliyet gösteren Rum çetelerine yardım etmek üzere İstanbul'a Albay Bakas komutasında binbaşı, yüzbaşı ve teğmen rütbelerinde 14 subay ve 6 çete reisi gönderilmiştir. Sabahattin Özel, "Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", S:40, **Askeri Tarih Bülteni**, (Şubat 1996), s.6, 7. Albay Katehakis'in, Patrikhaneyi muhafaza etmek bahanesiyle İstanbul'a getirdiği jandarmalar ile sözde erzak ambarı teşkili için getirilmiş iki bölük asker, Rum köylerine dağıtılarak, silahlı çetelerin genişletilmesi sağlanmıştır. Bayar, **Ben de Yazdım**, V, s.194. İzmit Bahçecik'teki Rum çetelere İngilizler tarafından önemli miktarlarda silah temini ile ilgili olarak bkz. **ATASE A. Kİ:894, Dos:9, F:84.**

Rum çetelerinin faaliyetleri, Paris Barış Konferansı'nda Yunan isteklerinin belirmesinden sonra özellikle Yunanistan tarafından hedef bölge seçilen Batı Anadolu'da İzmir ve civarı, Marmara'da Kocaeli Yarımadası, Ayvalık ve Tekirdağ ile Trakya'da Kırklareli bölgesinde gittikçe genişlemiştir²⁸⁶. Rum çeteleri yer yer Ermeni çeteleri ile de birlikte hareket etmekteydiler²⁸⁷.

Çeteler, genel olarak asayiş bozmak amacıyla faaliyette bulunmaktaydı. Böylece Türk halkını rahatsız edip onların kaçmalarını sağlayarak Türk nüfusunun azalması ve İtilaf devletlerinin müdahalesinin elde edilmesi plânlamaktaydı. Ancak Türk halkının elinde silah olması Rumları rahatsız etmiş ve bunu engellemek için Fransızlara başvurmuşlardı. Fransızlar da Şubat 1919'da Osmanlı Hükümeti'nden İstanbul, Edirne ve Çatalca Sancağı'nda bulunan Türk halkının elinde bulunan silahlarının 15 Mart'a kadar toplatılmasını istemişlerdi. Osmanlı Hükümeti'nin bu isteği kabul etmesi, çetelerin faaliyetlerinin daha da artmasına neden oldu²⁸⁸.

Batı Anadolu'da Rum çetelerinin faaliyetleri daha I.Dünya Savaşı sıralarında başlamış, Mütareke döneminde daha da hız kazanmıştı. Chrysosthomos, Yunan Hükümeti desteğinde ve İzmir işgal kararı gereğince, İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir vilayetlerindeki yerleşim birimlerinde asayiş bozmak ve isyanlar hazırlamak için her çareyi denemeye girişti²⁸⁹. Yine İzmir'de 1919'da Mavri Mira'ya benzeyen bir heyet kuruldu. Başkanlığına *Mavridis*, azalıklarına birkaç Yunan subayı ile siyasî müşavir *Zamanos*, Yunan Hariciye Nezareti mümessili Konsolos *Şikaferi*, Rum Lisesi Müdürü *Baniki*, Dava Vekili *Artonoyeni* seçildiler²⁹⁰. Bu heyetin faaliyetleri neticesinde Batı

²⁸⁶ Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s.39. "...çete kurma, bu çetelere siyasî, askerî, maddî destek sağlama, Rumların lehinde ve Osmanlı aleyhinde propaganda yapma gibi Osmanlı'yı parçalama faaliyetlerini Yunanistan yürütüyordu" Metin Ayışığı, "Mütareke Başlangıcında Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum Tahrıklarına Karşı İstanbul Hükümeti'nin Aldığı Önlemler", *Milli Mücadele'de Giresun Sempozyumu*, (6-7 Mart 1999 Bildirileri), İstanbul, 1999, s.58.

²⁸⁷ Yalova'da faaliyet gösteren Ermeni ve Rum çetelerinin Yunanlarla birlikte Dereköyü'nü basarak silahsız masum ahaliyi kadın çocuk ayırmadan katlettikleri, bütün mal ve hayvanlarını yağmaladıktan sonra köyü tamamen yaktıkları, şehit olanların cenazelerinin defnine izin verilmediği; mülteci durumunda bulunan köylülerin haklarının korunması gerektiği hakkında Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 30 Aralık 1920 tarihli yazı için bkz. BOA HR SYS, 2621/14-1. Yine aynı şekilde Rum ve Ermeni çetelerinin birlikte Yalova, Gemlik ve Çınarcık bölgelerinde yaptıkları katliamlarla ilgili olarak bkz. BOA DH KMS, 60-2/7-1.

²⁸⁸ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Dokuz Eylül Üniv. A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997, s.121.

²⁸⁹ Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s.39.

²⁹⁰ Bayar, *Ben de Yazdım*, V, s.131.

Anadolu'da Rum çete faaliyetleri, sistemli olarak 6 Ekim 1918'de başlamış oluyordu. Bu sırada Çeşme'den İzmir'e gelen yolcu arabalarına Urla civarında Rum eşkıyası saldırmış, Müslüman iki arabacıyı öldürmüş, yolcuları soymuş ve yaralamışlardı. 5 Ocak 1919'da da yine Urla'da bir Rum çetesi bir araba kafilesine saldırmış ve iki yolcuyu öldürmüşlerdi. 19 Şubat 1919'da ise Ayvalık'a gelen 19 Yunan erinin karaya çıkmasını fırsat bilen yerli Rumlar büyük bir gösteri yaparak hapishaneye saldırmış ve 60 kadar Rum tutukluyu serbest bırakmışlardı²⁹¹.

İzmir'in işgalinin ardından 17 Mayıs'tan itibaren İzmir'in dışında çete faaliyetleri kendini göstermeye başlamıştır. Cumaovası'nda Yunan işgalinden cesaret alan Rum çeteleri Türklere saldırmaya başlamışlardır²⁹². Torbalı'nın Hamidiye köyünü basan Rum çeteleri, burada gasp ve darp suçlarını işlemişler köylünün eşya, hayvan ve paralarını alarak zarar vermişlerdir²⁹³. Özellikle köylerde faaliyete geçen Rum çeteleri, Türklere zulüm ve işkence yapmışlardı. Bunlar *Menderesler* mıntıkasında, bilhassa Kuşadası ve Söke taraflarında, gündün güne faaliyetlerini artırmışlardır. *Çirkince Rumları*, köydeki jandarmaları tehdit ederek kaçmağa mecbur etmişler, demiryolu muhafız erlerinin ellerinden silahlarını almışlar, köylülerin sığırlarını gasp etmişlerdir²⁹⁴.

Urla'da 16 Mayıs'tan itibaren sayıları 800 civarında olan Rum çeteleri, Türk köylerine saldırmağa başlamışlardı. Bölgede büyük bir katliam yapan bu çeteler, evleri yakmışlar, yağma ve gasp yapmışlar ve katliam uygulamışlardır. 19 Mayıs'ta da 500 kişilik bir Rum çetesi, Çeşme taraflarına gelerek Barbaros, Gaziovası, ve Zeytunlar köylerini tahrip etmişlerdir²⁹⁵.

İzmir'in işgali üzerine Manisalı yerli Rumlardan bir bölümü ile Horozköy, Muradiye, Çavuşoğlu, Kılıoğlu, Harmandalı, Papazlı, Karaağaçlı, Eğriköy, Koldere Rum köylerinden bazıları on beş yirmişer kişilik çeteler kurarak Türklerin mallarını, silah ve hayvanlarını zorla almaya başlamışlar, bu arada Halit Paşa, Çavuşoğlu, Abbas Bey, Bakkalzade, Kerim Ağa, Emin Efendi çiftliklerini, Hacıhaliller ve diğer köylerden bir bölümünü, Muradiye aşar ambarını basarak yağma etmişlerdir²⁹⁶.

²⁹¹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, s.93.

²⁹² HTVD, S:37, Vesika No:897.

²⁹³ ATASE A. K1:81, Dos:128, F:13 (2-3).

²⁹⁴ Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, s.108.

²⁹⁵ *İzmir Fecâyii*, s.25-26.

²⁹⁶ *İzmir Fecâyii*, s.8.

Edirne ve havalisindeki çetecilik ve tahrik faaliyetlerinin arttırılması için Yunan Elçiliği tarafından Patrikhane'ye tahsisat gönderilmiş ve ahaliye, Trakya'nın Yunanistan'a ilhakını talep etmek üzere Metropolit Vekili Piskopos *Gennadius* bölgeye gönderilmiştir²⁹⁷. Lüleburgaz'daki Yunan kumandanı da yerli Rumlara silah dağıtmak suretiyle çetecilik faaliyetlerinin önünü açıyordu²⁹⁸. Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren silahlı çetelerin başlıcaları ve faaliyetleri şunlardır:

Chrysanthos ve Zafiri Çetesi; Bu çete, Kurtuluş, Feriköy, Papazköprüsü, Yenişehir, Dolapdere ve Kalyoncukulluğu bölgelerinde çok sayıda Türk'ü katletmişti. İngilizler tarafından para ve silah yardımı yapılan çetenin reisi, Yenişehir'de *Baba Yani*'nin meyhanesinde garsonluk yapan *Chrysanthos ve Zafiri* idi ve bunlar İngilizler adına casusluk da yapmışlardı²⁹⁹.

Todori Çetesi; Çetenin reisi olan Todori, Mavri Mira Örgütü ile birlikte çalışan bir Yunan subayı idi. Şile'de bakkallık yapmakta ve *İskele Gazinosu*'nu işletmekte idi. Asıl görevi ise Yunan ve İngiliz kaynaklarından gönderilen silah, cephane ve bomba sandıklarını dükkanına getirip maiyetindeki çetelere dağıtmaktı. İngilizlerin himayesinde çalışan Todori, aynı zamanda Şile Yeniköy, Bakkalköy, Paşaköy ve civarı Rumlarının oluşturduğu çetelerin de ele başı ve reisi idi. İzmit yöresindeki Ermenilerle, *Gebze Boğazi*'ndeki Rum köylülerinin oluşturduğu çeteler de Todori liderliğindeki çetelerle işbirliği yapmıştı³⁰⁰.

Çakır Yorgi, Karabacak, Anesti Kaplan Çetesi; Çete Üsküdar'a bağlı, Küçükbakkalköy, Büyükbakkalköy, Şile, Yeniköy, Kartal, Pendik, Anadoluhisarı ve Bostancı bölgelerinde faaliyet göstermişti. Çetenin üç reisi de Todori'nin direktifleri doğrultusunda hareket etmiş, İngiliz ve Yunanlardan aldıkları belgelerle şehir merkezinde dolaşabilmişlerdi. Çete üyeleri bir çok Türk'ü öldürmüş, çocukları katletmiş ve genç kızların ırzına tecavüz suçlarını işlemişlerdir³⁰¹.

²⁹⁷ BOA DH KMS, 49-2/53.

²⁹⁸ BOA DH KMS, 52-1/93 (1-2).

²⁹⁹ BOA DH EUM AYŞ, 45/11 (1,3). Temel, *İstanbul'un Sosyal Durumu*, s.122-123. Toker, *İstanbul Rumları*, s.222. Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.33. Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.254.

³⁰⁰ Çam, *Milli Mücadele'de İzmit*, s.35. Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953, s.375. Sofuoğlu, *Kuzeybatı Anadolu*, s.41.

³⁰¹ Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.33. Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani*, s.76-82. İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.41.

Kommit Çetesi; Reisi Ayazma Karyeli Kommit olan çete, yerli Rumların yardım ve yataklık etmesi sonucu Türk bölgelerinde hırsızlık ve cinayet eylemlerinde bulunmuştu³⁰².

Milti Kaptan Çetesi; Çetenin reisi Paşaköylü Tanaş oğlu Milti'dir. Çete, Paşaköy ve civarında eşkıyalık yapmıştı³⁰³. İşgal kuvvetleri Türkler'de çakı bile bulunmasına tahammül edemezken, O'nun pür silah dolaşmasına ses çıkarmaz, hoş görürlerdi. Milti Kaptan, kendi soydaşlarına karşı da kız kaçıрма, cinayet gibi suçları işlerdi³⁰⁴.

İstelyanus Çetesi; Darıca'da eylem yapan bu çete, Şile ve Anadolu yakasında gasp ve cinayet suçlarını işlemiştir³⁰⁵.

Paşaköylü Karaoğlan ve Panayot Çetesi; On iki kişiden oluştuğu anlaşılan bu Rum çetesi, Büyükdere ve Sarıyer'e yakın bölgelerden Çırçır, Gülbahçe, Zekeriyaköy, Bahçeköy, Fıstıksuyu ve Hacıosmanbayırı bölgelerinde faaliyet göstermişti. Çete, zaman zaman Müslüman köylerine saldırılar düzenlemiş, para ve mal gasp edip adam kaçırmıştı³⁰⁶.

Apostol Çetesi; Büyükdere ve Tarabya Rumlarından meydana gelen bu çetenin başında Yunan Süvari Binbaşı Apostol bulunmaktaydı. Çete, Büyükdere, Tarabya ve Sarıyer Yenimahalle olmak üzere üç kola ayrılmış, her üç grubun başına da Apostol tarafından ayrı ayrı birer reis atanmıştı. Çetelerin siyaset işlerini, Binbaşı Apostol, idarî işlerini de Büyükdere papazı üstlenmişti. Gerek duyulduğunda çetelere dağıtılmak üzere Büyükdere Rum Kilisesi'nde 300-400 civarında silah ve yeteri kadar cephane depo edilmişti³⁰⁷.

Bahari Çetesi; Bu çete, İstanbul Rum Patrikhanesi ve Yunan Sefarethanesi'nin işbirliği ile kurulmuştu. Boğazköylü Bahari kumandasında oluşturulan çete İngiliz filinta, bomba, mavzer, Yunan tüfekleri, altı adet hafif makineli tüfek ile donatılmıştı. Çetenin faaliyet alanları; Boğazköy, Arnavutköy ve Terkos-Çatalca hattının doğu tarafı

³⁰² Temel, *İstanbul'un Sosyal Durumu*, s.124.

³⁰³ *Sabah*, (29 Nisan 1919). Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, I, s.61.

³⁰⁴ Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)*, Adapazarı Belediyesi, İstanbul, 1987, s.11. Fahri Can, "İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu", II, *Yakın Tarihimiz*, s. 28-29.

³⁰⁵ Özel, *Kocaeli ve Sakarya*, s.12. Temel, *İstanbul'un Sosyal Durumu*, s.125.

³⁰⁶ Temel, *İstanbul'un Sosyal Durumu*, s.125-128.

³⁰⁷ Temel, *İstanbul'un Sosyal Durumu*, s.128. Toker, *İstanbul Rumları*, s.226.

olarak belirlenmişti. Kendilerine Çatalca ve Hadımköy'deki Yunan kuvvetleri tarafından sürekli olarak silah sağlanmıştı³⁰⁸.

Pandeli Çetesi; Çete, Boğazkesen Karyesi halkından olan Pandeli ve on beş-yirmi kişiden oluşmuştu. Çetenin fırsat buldukça bulunduğu bölgede eşkıyalık yaptığı jandarma alay komutanlığı tarafından tespit edilmişti.

Yukarıda belirtilen çeteler dışında, Marmara Bölgesi'nde Rum Patrikhanesi ve Venizelist Yunan subayları tarafından oluşturulan yüzlerce çete mensubu daha bulunmakta idi. Türkiye'de eşkıyalık yapan bu Rum çetelerine yardımda bulunmak üzere Atina'dan, Yunan Harbiye Nezareti'nin *Teşkilat-ı Mahsusa Dairesi* tarafından düzenlenen bir vesikayla bazı şahıslar gönderilmişti³⁰⁹. Çete mensuplarının bir kısmı İstanbul dışından getirilmiş, bir kısmı da İstanbullu gönüllü Rumlardan oluşturulmuştu. Taşrada bulunan çeteler ise *Yunan Kızılhaçı* adı altında Osmanlı Devleti'nin muhtelif sahillere silah ve mühimmat nakledilmek suretiyle silahlandırılmıştı³¹⁰.

Karadeniz Bölgesi'nde ise daha I. Dünya Savaşı yıllarında başlayan çete faaliyetleri³¹¹, Mütareke'den sonra kazandığı mahiyet itibariyle bütün Karadeniz Bölgesi'ni etkileyen bir özellik kazanmıştı³¹². Ruslar'ın Trabzon ve çevresinden

³⁰⁸ Temel, *İstanbul'un Sosyal Durumu*, s.129.

³⁰⁹ Toker, *İstanbul Rumları*, s.228.

³¹⁰ BOA DH KMS, 49-2/57 (2). Yunan postasına memur Yunan müfrezesi'nin Bozili köyü yakınlarındaki derelerde eşkıya pususuna düşerek kayıp vermesi üzerine, Kör Apostol'un da bulunduğu bir müfrezenin Bozili köyüne giderek dört Müslümanı öldürdüğü, dokuz kadar evi yaktığı, Ezine'de belirli bir saatten sonra sokağa çıkma yasağı ve evlerin kapısına fener asma zorunluluğu konduğu, rüzgârın tesiriyle feneri sönenlerin evlerinden alınarak dövüldüğü, işkence yapıldığı, çeşitli bahanelerle tutuklananlar hakkında bir daha haber alınmadığı, Kör Apostol'un Çarıkısız köyü imam ve muhtarıyla ahaliden bir kişiyi feci bir şekilde katlettiği, Akçakeçili köyünden de bir kişiyi öldürdüğü, eşkıya korkusuyla köylerden kaçıp kasabaya yerleşen Müslümanlara, Yunan askerlerinin ırz, namus, mal ve canlarını muhafaza ettiğine dair birer mazbata imzalatılmaya çalışıldığı, Kör Apostol'a teslim edilen müfrezenin Müslümanlara her türlü fenalığı yapmaya hazır olduğu, Ezine'nin en büyük ve zengin köylerinden Geyikli ve Bergos köyü halkının bütün eşya ve hayvanlarını bırakıp kaçmak zorunda kaldıklarından bahisle acilen siyasi tedbirler alınması gerektiğine dair Ezine Jandarma Kumandanlığı'nın raporu ve Çanakkale Mutasarrıflığı'nın tezkiresi için bkz. BOA DH KMS, 60-3/46 (1-3)

³¹¹ TBMM GCZ, III, s.386, Yerasimos, "Pontus Meselesi", s.39. Trabzon ve çevresindeki Rum çeteleri daha düzenli bir şekilde mücadele edebilmek amacıyla 1918 Aralık ayında aralarında örgütlenerek, *Rum İttihad-ı Milli Cemiyeti*'ni kurdular. Bu örgütlenme Chrysanthos tarafından gerçekleştirildi. Karadeniz Bölgesi'ndeki vilayet merkezlerinde gizli şubeler açan bu cemiyetin temsilcileri Chrysanthos'a sadakatlerini bildirmişlerdir. *Hakimiyet-i Milliye*, (13 Mart 1338).

³¹² Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Haziran 1919'da Havza'dan gönderdiği raporda şu noktalara dikkat çekilmektedir: "... Rumların bu vilâyetteki teşkilâtı da aynen Canik ve Amasya'daki teşkilâtları gibi siyasidir. Çıkardıkları olaylar ve çete hareketleri azdır. O da Trabzon vilâyeti halkının uyanıklığındandır. Yalnız Köroğlu-Afkalidis adındaki otuz kişilik Rum çetesi Gümüşhane ve Zanta taraflarında çok kanlı olaylar çıkarmaktadır. Şimdiye kadar az vakitte on beş müslüman öldürülmüştür. Gayeleri, asayişini bozuk

çekilmesinden sonra Metropolit Chrysanthos, onlardan temin ettiği silahları Türklere karşı kullanmaları için Rum çetelerine vermişti³¹³. Merkezi otoritenin aczini de hisseden çeteler, artık gemi azıya almışlardı. Çamlara bağlanıp yakılan, kazığa oturtulan, kolları bağlanıp ırmaklara atılan, ebeveynlerinin gözleri önünde namusları kirletilen insanların sayısı gün geçtikçe artmaya başlamıştı³¹⁴.

Pontus Örgütü'nün gizli tutulan tüzüğüne göre, yirmi yaşından itibaren her Rum silâh taşımaya lâayık görülüyor ve kendi ihtilâl ordularının birer askeri sayılıyorlardı³¹⁵. Hükümetin aczi öyle bir durum almıştı ki, Rum köylerine ne jandarma, ne mübaşir, ne de bir tahsildar gidemez olmuştu. Hatta Rumların menfaatine olan bir iş için dahi bir jandarma gönderilmesi gerektiğinde metropolit vekiline rica edilir, bunun üzerine jandarmaya bir kılavuz verilir o şekilde köye girilebilirdi³¹⁶.

10 Ağustos 1919'da Trabzon Vilâyeti'ne gönderilen bir telgrafta, Trabzon'a Rum göçmen getirilmesini ve Pontusçulara silah ve mühimmat temin edilmesini organize eden Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyeti adı altındaki *Pontus İlhak ve İstiklâl Komitesi* hakkında tahkikat yapılması istenmiştir³¹⁷. Bölgedeki Rum çetecilerine İtilâf Devletleri, özellikle İngiliz ve Fransız mümessilleri yardımcı oluyordu. Gümüşhane tabur komutanının ifadesine göre, çetelerin sayısı son iki ay içinde -20 Temmuz 1920'ye kadar- 150 kişiyi aşmıştı. İçlerinde İstanbul ve diğer yerlerden gelen Rumlardan başka, az sayıda Ermeni'nin de olduğu tespit edilmişti³¹⁸.

Karadeniz Bölgesi'nde bir çok çete, dağlarda ikâmet etmekte ve şehirlere, köylere girerek katliamlar yapmaktaydılar. Ele geçirilen çete elemanlarının üzerindeki

göstermektir" ATASE A. Kl:189, Dos:104, F:28 (2). "İstanbul Hükümeti tarafından Ağustos 1919'da, Trabzon-Erzurum bölgesinde tahkikat yapmak üzere gönderilen Ali Fevzi Paşa başkanlığındaki heyet de Mustafa Kemal Paşa'nın yazdıklarını teyid ediyordu. 22 Ağustos 1919 tarihli bir yazıda, Etnik-i Eteryâ'nın daha önce bir çok yerde yapmış olduğu gibi, Mütâreke'den sonra Samsun ve Trabzon'da da çeteler teşkil ettiği belirtiliyordu. Göçmen adıyla Rusya ve Edirne'den getirilen Rumlar bu çetelere dahil ediliyordu. Siyasî amaçla çalışan Rum çetecileri özellikle Maçka kazasında etkin durumdaydılar. Trabzon-Erzurum yolunun Hamsiköyü'ne kadar olan 'dokuz saatlik' mesafesinde asayişin sağlanması için iki tabur asker bulundurulmakta olduğu halde, yine de olayların önüne geçilmiyordu". Çapa, Pontus Meselesi, s.39.

³¹³ Yerasimos, "Pontus Meselesi", s.40.

³¹⁴ Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, s.132.

³¹⁵ Çapa, *Pontus Meselesi*, s.38.

³¹⁶ Türk köylüleri, Rum çetelerinin kendilerine yaptıklarını şikayet etmeleri halinde de bir sonuç alamıyorlardı. Ancak Rum ileri gelenlerine müracaat ettiklerinde onların yol göstermesi ile mallarının bir kısmını alabilmekteydiler. Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, s.132.

³¹⁷ BOA DH ŞFR, 102/88.

³¹⁸ Çapa, *Pontus Meselesi*, s.34.

eşyaların, Yunan asker üniforması ve Yunan askerlerinin kullandığı silahlardan meydana gelmiş olması³¹⁹ çete faaliyetlerine Yunanistan'ın verdiği desteği göstermesi bakımından önemlidir. Yine Pontus çeteleri üzerine yapılan harekâta Tokat, Amasya, Giresun, Ordu ve sair Metropolithanelerin bu çeteler ile bağlantılarını açıklayan belgeler de ele geçirilmiştir. Samsun Metropolithanesinin bordrolarında çetelere yapılan masraflar bulunmaktadır. Karadeniz'deki çeteler bir çok köyü yakmışlar ve kadınlara tecavüz etmişlerdir. Çeteler bu bölgede, 1.330 kişiyi şehit etmiş, 147 kişiyi cerh etmiş ve 3.300 evi yakmışlardır³²⁰.

Bafra, Samsun, Alaçam, Kavak mıntıklarına hakim bir mevkiye bulunan *Nebiyân Dağı*, Pontusçu çetelerin hareket merkezi olmuştur. Şekavet hadiselerinden sonra buraya sığınan çeteler Müslüman köylerine büyük zararlar verdikleri gibi, takip müfrezeleriyle de çarpışarak zayıflara sebep olmuşlardır. Pontusçu çete faaliyetlerinin yoğunlaştığı diğer bölge de Çarşamba, Terme mıntikasındaki *İlimdağı* ve *Çangeriş* ormanlarıydı. Çete faaliyetleri yol kesmek, köy basmak, dağa adam kaldırmak, fidye almak, postaları soymak şeklindeydi. Müfrezelerin takip hareketleri sırasında anlaşıldığına göre, Rum çeteleri ağır işkenceler ve katliamlar yapıyorlardı; köylerde şahit olunan işkence ve katliam sahneleri arasında kazığa oturtulan kadınlar, karınları kasatura ile yarılmış küçük bebekler de vardı³²¹. Samsun'daki çeteler, Güllüce Köy'ünden Hristo ve arkadaşları, Koruluk Köyü'nden Haşari, Sınamataş Köyü'nden İstaposoğlu İstatyus idi. Ayrıca adlarıyla tanınan Anastasoğlu Yakof, Dimidoğlu Yako, Panayotoğlu Lefter, Deli Hambooğlu Fidal, Trandefiloğlu Arapko, Kocaboraaoğlu Anastas, Makaryos ve Nikita, Çullu Lefter Anastas, Antimos, Nikolaoğlu Birama çeteleri de vardı³²².

Tokat bölgesinde Rum çeteleri, Halilekinciliği, Sarıtarla, Çerdiğen, Erbaa'nın Kırkharman, Endikpınarı, Gölönü, Cidil, Kadar, Serniç, Heriz Dağı, Gölcük adındaki Rum köylerinde ortaya çıkmışlardır. Bu köyler isyana katılan diğer Rum köylerini de çevrelemiş kendi başkanlıkları altında toplamışlardır. Tokat'ta ortaya çıkan Rum

³¹⁹ Dahiliye Vekili Fethi Bey'in TBMM'deki konuşması için bkz. **TBMM GCZ**, II, s.406-408.

³²⁰ Bu rakamlar, Fethi Bey'in konuşma yaptığı tarihe kadar olan olayları ihtiva etmektedir. Asarkaya, **Milli Mücadelede Tokat**, s.131.

³²¹ Yazıcı, **Pontusçu Faaliyetler**, s.69.

³²² **Pontus Meselesi**, s.250.

çetelerinin ileri gelenleri ise şunlardır: Sarıtarla köyünden Kalaycıoğullarından Lefteroğlu Yorgi Çetesi, Çerdiğen Köyünden Bayraktaroğullarından Deli Gregioğlu Dimitri Çetesi, Hacıoğlu Kara Lazari Çetesi, Erbaa'nın Kırkharman köyünden Koca Anastas Çetesi, bir başka ve efradı çok çete, Endikpınarı köyünden bir diğer Koca Anastas Çetesi, bunlardan başka, Gölönü köyünden Kara Yani, Gölcük köyünden Deli Hacı çeteleri, Arapoğlu Anastas Çetesi, İstil Çetesi, Mihail Çetesi gibi çetelerde Tokat bölgesinde faaliyet göstermişlerdir³²³. Bu çeteler yanlarında 100'e yakın silahlı adamlarıyla dolaşırlar, köyleri basıp yağma ederlerdi. Bu olaylardan, Güneyköy baskınında 13 kişiyi, Beylerce Köyü baskınında da 11 kişiyi çocuk, kadın, erkek demeden öldürmüşlerdi. Katledilenler arasında bir yaşında bebekler, seksen yaşında ihtiyar kadın ve erkekler de vardı.³²⁴

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Ocak 1921-17 Ekim 1921 tarihleri arasında Rum çeteleri 326 vaka çıkarmışlar, 8 köy, 11 mahalle, 409 ev, 1 okul, 2 cami, 3 değirmen, 5 samanlık yakmışlar; 70 asker, 22 emniyet mensubu, 350 ahaliden kişiyi öldürmüşler; bu hadiseler neticesinde yüzlerce yaralı ve kayıp ortaya çıkmıştır. Bu rakamlara daha önce Fethi Bey'in verdiği (1921 öncesine ait) rakamlar da eklendiği zaman ölenlerin toplam sayısı 1641'e, yakılan binaların sayısı da 3.723'e çıkmaktadır. Bu 10 aylık süre içerisinde çete üyelerinin 457'si yakalanmış, 78'i yaralanmış ve 3.342'si de öldürülmüştür³²⁵.

İç Anadolu Bölgesi'nde Rumlardan meydana gelen çete faaliyetlerinden ziyade Yunan askerlerinin yaptığı katliam, yağma, gasp ve tecavüz olaylarına rastlamaktayız. Yunanlar, Sakarya Savaşı'nda yenilip geri çekilirlerken katliam, ırza tecavüz, gasp ve yağma yapmışlardır. Bu saldırılar en yüksek rütbeli komutanın emri ile yapılmış, özel ekipler yanlarında getirdikleri yanıcı maddelerle evleri ateşe vermişlerdir. Okul, cami gibi taş binalar dinamitle havaya uçurulmuştur.

Prens Andrea, 60 hanelik *Karkın Köyü*'ne birlikleri ile 14 Eylül 1921'de gelerek 3 gün kalmıştır. Prens, askerlerin yaptığı yağmaya, soygun ve ırza tecavüz olaylarına

³²³ Tokat'ta bulunan bu çeteler, Yaylacık ormanları, Dazlı deresi, Heriz Dağı, Çamiçi ormanları, Hızar Deresi, Cöbi Deresi gibi bölgelerde sığınmaktaydılar. Rum çeteleri bu yerlerdeki mağaralardan istifade etmişlerdir. Ormanları keserek gizli sığınaklar, erzak depoları, kulübeler, barakalar, siperler yapmışlardır. Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, s.136-137..

³²⁴ *Pontus Meselesi*, s.251-255..

³²⁵ Asarkaya, *Milli Mücadelede Tokat*, s.138-139.

ses çıkarmamıştır. Köyden ayrılırlarken Yunan askerleri köye dağılarak yanmayan evleri, ahırları ve samanlıkları ateşe vermiş, camiyi dinamitle yıkmışlardır³²⁶.

Yunanların İç Anadolu'da yaptıkları hareketleri şu şekilde özetleyebiliriz³²⁷:

Mihalıççık, Emirdağ, Haymana, Eskişehir merkez ve Sivrihisar ilçelerinde 1 kasaba ve 90 köy tamamen, 2 kasaba ve 77 köy kısmen yakılmıştır. Mihalıççık İlçesi'nde toplam 1.598 ev yakılmıştır. Zengin bir kasaba olan Mihalıççık'ta 298 ev, 3 cami, 4 okul, 1 hamam, posta binası, Hükümet Konağı, 100 dükkân, 11 han, 5 kahve yakılarak tahrip edilmiştir. Haymana'nın 120 haneli Şeyh Ahmetli Köyü, içindeki insanlarla birlikte yakılmıştır. Yunanlar halkı binalara doldurup, kapı ve pencereleri kapadıktan sonra içindekileri diri diri yakmışlardır. Harabe haline gelen bu köyde simsiyah cesetler, pencere parmaklıklarına yapışmış yanık eller, bilezikli kadın kolları görülmüştür.

Yunanlar, hemen her köyden birçok insanı öldürmüşlerdir. Özellikle evlerin yağması sırasında parasını vermemekte direnenleri veya para sakladığını sandıkları kişileri süngüleyerek, ateşe atarak öldürmüşlerdir. Örneğin, Mercan Köyü'nden Kaymakçıoğlu Ali'yi parası için döven beş Yunan askeri, istedikleri parayı alamayınca onu ateşe atarak yakmışlardır. Tecavüzdten ırzlarını korumak isteyen kadınları veya bunları kurtarmak isteyenleri öldürmüşlerdir. Örneğin, Yunan erlerinin tecavüzlerine karşı direnen Koçaş Köyü'nden İbrahim eşi Fatma'yı kucağındaki yavrusu ile birlikte ateşe atmışlardır. Sivrihisar'ın Gecik Köyü'nden Molla İbrahim kızı Cennet, Yunan askerlerine karşı namusunu korumakta direndiği için kurşunlanarak öldürülmüştür. Haymana, Sivrihisar ve Eskişehir merkez ilçelerinden kimlikleri belirlenen 83 erkek, 23 kadın öldürülmüştür. Aynı yerlerden kılavuz çoban veya arabacı olarak götürülen 155 erkek ve 8 kadından haber alınamamıştır. Bunların daha sonra öldürüldüğü sanılmaktadır.

Yunanlar köyleri yakıp, köylüleri soyarken kadınlara da en iğrenç şekilde saldırmışlardır. 8 yaşındaki kız çocukları, 60 yaşındaki nineler bile Yunan tecavüzünden kurtulamamışlardır. Yunanlar bir taraftan evleri yakarken bir taraftan da köylerin kadınlarını ve genç kızlarını toplayarak kocalarının, ana ve babalarının gözü önünde

³²⁶ Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi, III, Garp Cephesi 2. Şube Neşriyatından, Orhaniye Matbaası, 1337, s. 23-29.

³²⁷ Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi, I, II, III. (Muhtelif sayfalardan özetler).

tecavüz etmişlerdir. Bazı köylerde genç kadın ve kızlara beşer, onar kişilik kabileler halinde tecavüz etmişlerdir. Camilere veya medreselere sığınan kadınlar da bu saldırılardan kurtulamamışlardır. Bazı köyler, kadınlarını köyden uzak yaylalara götürüp saklayarak bu saldırılardan kurtulmuşlardır.

Yapılan incelemede her köyün zararı ve gasp edilen mallar listeler halinde belirtilmiştir. Haymana, Mihaliççık, Sivrihisar ve Eskişehir merkez ilçelerinde Yunanlar, 211.569 davar, 37.242 sığır, 4.261 at ve 3.975 eşek gasp etmişlerdir. Aynı ilçelerden 56.267.685 okka un, ekmek veya buğday; 9.033,159 okka arpa; 295.800 okka mısır ve 75.631 okka tereyağı, 121.084 okka peynir almışlardır.

Finike'de de *Elmalı Rumları* çete faaliyetlerinde bulunmakta ve halka zulüm etmekteydiler. Konu ile ilgili olarak Elmalı Rumlarının kurdukları çeteler hakkında Antalya Mutasarrıflığı tarafından tahkikat yapılmıştır³²⁸.

³²⁸ BOA DH ŞFR, 100/19-45.

SONUÇ

Tarihsel süreç içinde, iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde Batı'nın Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin belirlenmesinde dış etken olarak önemli bir rol oynadığı ortaya çıkar. 1683'ten sonra Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkan *Şark Meselesi*'nin arkasında Batı'nın güçlü devletleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya bulunmaktaydı. Yunanistan da, 1830 yılında Avrupa'nın büyük devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikanın bir ürünü olarak doğdu. Yunanistan bu devletler tarafından korunurken, dış politikasında da bunlara bağımlı duruma geldi.

1830-1923 yılları arasındaki dönemde; Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeniden canlanması olarak kabul edilen ve Yunanistan'ın yayılmacı politikasını ifade eden *Megali İdea* ülküsü ile Osmanlı Devleti içinde kalan toprakların kurtarılıp, Yunanistan Krallığı'na kazandırılması amaçlanmaktaydı. Kısaca, Megali İdea denen *Büyük Düşünce*'nin temelinde; *Hellenizm*'in iki merkezi olduğu, Yunanistan Krallığı'nın Atina'yı, tüm Yunanların ise İstanbul'u merkez olarak görmeleri yatmaktaydı. Bu yayılmacı politikanın en iyi örneğini sonraları *Eleutherios Venizelos* vermiştir. Venizelos, Adalar Denizi'ni bir *Yunan Denizi*'ne benzetmekte ve Yunanistan'ı da iki kıtaya uzanan, beş denize açılan bir ülke olarak hayal etmekteydi.

Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda Lloyd George, Wilson ve Clemenceau'nun Yunanistan hakkındaki hayranlıklarından ve şahsına karşı gösterilen sempaticiden yararlanarak, 30 Aralık 1918'de verdiği muhtıra ile Meis Adası-Marmara çizgisinin batısında kalan arazinin Yunanistan'a verilmesini istedi. Venizelos, Onlar Konseyi'nde 3-4 Şubat 1919'da yaptığı açıklamada İstanbul hariç bütün Trakya'yı, Batı Anadolu'nun bir kısmını, On İki Ada, Kıbrıs, Meis, Rodos, İmroz ve Bozcaada'yı istedi. Yunan istekleri, iki iddiaya dayanıyordu. Bunlardan ilki, Türklerden istenen bölgede Rumların çoğunlukta olduğu, diğeri de bu bölgedeki Hristiyanların hayatlarının tehlikede olduğu, silahlanmış Türk çeteler tarafından katliama uğramalarının kesin olduğu idi.

Yunanistan, Batı Anadolu, Karadeniz ve Trakya bölgelerinde yaşayan Rumların Türklere göre çoğunlukta oldukları iddiasını Patrikhane'nin hazırlamış olduğu tahrif edilmiş nüfus istatistiklerine dayandırmıyordu. Venizelos'un iddialarını gerçekleştirmek

için İstanbul, Batı Anadolu, Trakya ve Karadeniz bölgelerine Mütareke döneminde Rusya'dan ve Yunanistan'dan birçok Rum getirilerek demografik yapı değiştirilmeye çalışıldı. Ancak bu tür girişimlere rağmen gerçeği değiştiremedikleri bir vakiydir.

Yunanistan'ın işgal siyaseti, belli bir plân dâhilinde yürütüldü. Bir yandan ileri sürdüğü iddialar ile Avrupa devletlerini yanına alan Yunanistan, diğer yandan Osmanlı Devleti içindeki Rumları teşkilâtlandırmaya çalışıyor ve Anadolu'da ciddi bir iskân siyaseti takip ediyordu. Yunan işgal siyasetindeki metot ise iddialarını kuvvetlendirmek ve Rum iskânını sağlamak amacıyla Türk halkının imhası ve göçe zorlanması şeklinde cereyan ediyordu. Yunanistan, bütün bu çalışmalarını Fener Rum Patrikhanesi ve onun aracılığı ile kurduğunu olduğu örgüt ve teşkilâtlardan büyük ölçüde faydalanarak yürüttü. Görünüşte insanî amaçlarla Anadolu'ya gelen Yunan gemileriyle getirilen silâh ve cephane kiliselerde saklanmakta ve dağıtımı yapılmaktaydı. Silâhlandırılan Rum çeteleri, kendilerini güçlü hissettikleri yerlerde meydana getirdikleri terör faaliyetleri ile bölgede yaşayan Türkleri tedirgin ederek yerlerini yurtlarını terk etmelerini sağlamaya çalışıyorlardı. Bu itibarla Yunanistan'ın işgal hareketini, Yunan işgalinin başlamasından çok önceki tarihlere götürmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin aldığı her türlü yasağa ve sınırlandırmalara rağmen Rumlar çeşitli yollardan Rusya'dan, Adalardan, Yunanistan'dan ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinden adı geçen çoğunlukta olduklarını iddia ettikleri bölgelere göç ettirmek suretiyle, nüfus çoğunluğu oluşturulmaya çalışıldı. Ayrıca, gerek can güvenliklerinin olmayışı, gerekse maddî sıkıntılar içinde bulunan Türklerin ellerinde bulunan gayrimenkul mallar, zengin Rumlar tarafından satın alınarak gayrimenkul dağılımının Rumlar lehinde olmasına çalışıldı.

Yunanistan ayrıca, işgal ettiği yerlerde ve işgal sahası dışında propaganda yapmak suretiyle Türklerin direnme gücünün kırılmasına çalışmıştır.

Yunanistan'ın ileri sürdüğü tezlerin Avrupa kamuoyunda tasvip görmesinde Yunan propagandası önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Dolayısıyla, Yunan propaganda teşkilâtı, Batı kamuoyunu Türkler aleyhinde harekete geçirmeyi başarmıştır. Batı dünyası da Yunanlardan almış oldukları bilgiler doğrultusunda Türkleri, Hıristiyanların katilleri olarak görmekteydi. Avrupa'daki bu uygun zeminden de yaralanan Yunan propagandası, Yunan işgal siyasetinde etkin bir rol oynamıştır.

Yunanlar, Batı Anadolu'da yayılma harekâtına başladıkları günlere denk gelen 26 Temmuz 1920 tarihinden itibaren Trakya'yı işgale başlamışlar ve ele geçirdikleri yerlerde Türklerin barınabilme imkânını yok etmek için ne gerekiyorsa yapmışlardır. Yunanların yapmış olduğu vahşet ve katliamlar nedeniyle Anadolu'da olduğu gibi Trakya'da da can, mal ve ırz güvencesi kalmamıştı. Can güvenliği yoktu; bilhassa Kırklareli'ne bağlı köylerin hemen hepsinde Yunan jandarması ve askerleri tarafından katliamlar ve işkenceler tertip edilmekteydi. Bu işkence ve katliamlar kadın, kız ve çocuklara kadar uygulanıyordu. ırz ve namus güvencesi yoktu; birçok defalar Yunan asker ve jandarmaları ile komuta kademesindeki subaylar, Müslüman Türk kız ve kadınlara yalnız tecavüz ve iffal etmekle kalmıyor, hırs ve kinlerini bu zavallıları öldürmek suretiyle sadist duygularını da tatmin etmiş oluyorlardı. Bu şekilde iğrenç bir sahnede rol yapmaya zorlanan birçok Türk kızı ve kadını, böyle bir rolü üslenmektense intiharı tercih ediyorlardı.

İzmir'in işgali ile başlayan ve iç bölgelere ilerledikçe artan katliam ve yağmalamalar, İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcileri tarafından kısa süre sonra yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu telgraflarda sadece Yunan vahşeti dile getirilmemiş, kendi hükümetlerinin politikaları da üstü kapalı bir şekilde eleştirilmiştir.

Batı basını, Yunan basını ile ittifak yapmış gibi işgalin ilk gününden itibaren İzmir'in işgalinin bütün taraflar üzerinde memnunluk yarattığından bahsetmişlerdir. Fakat işgaller ve yapılan katliamlar artıkça Batı basını da meydana gelen olaylara kayıtsız kalamamıştır. Bu tavır değişikliğinin altında İzmir'de bulunan yabancı uyrukluların işgaller ve katliamlara dair başkentlere gönderdikleri telgrafların yanı sıra Anadolu'da görev yapan Batılı muhabirlerin verdikleri bilgiler de yatmaktadır.

Avrupa kamuoyunda, Yunanların ve yerli Rumların yaptıkları katliamlarının anlaşılması amacıyla Osmanlı Devleti tarafından, katliamların tahkiki ve tespitine büyük bir önem verilmiştir. Muhtelif Türk makamları tarafından mağdurlara ulaşılarak toplanan katliamlar ile ilgili raporlar, tutanaklar, ifadeler, dilekçeler, fotoğraflar ve sair belgeler İtilâf Devletleri temsilcilerine verilmiştir.

Türk makamları, Paris Barış Konferansı tarafından oluşturulan Uluslararası Tahkik Heyeti'nin yapacağı tahkikattan oldukça umutluydular ve bunun için Heyet'e olabildiği ölçüde yardımcı oldular. Türk yetkililer tarafından, katliama uğrayanların

ifade vermeleri sağlanmış ancak Yunanlar, heyeti yanıltmak ve kendilerini suçsuz göstermek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlar arasında işgal edilmiş yerler halkının bir çoğundan. Yunan idaresinden memnun olduklarına ve meydana gelen olaylarda Yunanların suçları bulunmadığına dair yazılar almak ve bu yazıları zorla imzalattırmak da vardır.

Tahkik Heyeti, büyük bir tarafsızlıkla tahkikatta bulunmuş, meydana gelen olayları ve şikâyetleri incelemek üzere olay mahallerini dolaşarak, buralarda Türk, Rum, İngiliz, Fransız, Ermeni ve Yahudilerden meydana gelen şahitleri dinlemiş, inceleme sonunda geniş kapsamlı bir rapor hazırlayarak Barış Konferansı'na sunmuştur. Tahkik Heyeti'nin raporlarına göre, meydana gelen olaylardan Yunanlar tamamen suçlu bulunuyor ve mes'ul tutuluyordu. Raporda ayrıca bazı önerilerde de bulunulmaktaydı.

Yunanların Batı Anadolu'da yaptıkları katliamları incelemek için gönderilen Uluslararası Tahkik Heyeti'nin 7 Ekim 1919'da sunduğu raporun ikinci maddesinde şöyle denilmektedir: "*Aydın ve özellikle İzmir illerindeki emniyet şartları, İzmir tabyaları, mütareke şartlarının 7. maddesine göre işgalini gerektirmiyordu. İl içindeki durum da Müttefik birliklerinin İzmir'e çıkarma yapmasını gerektirecek gibi değildi*".

Türk makamları, Tahkik Heyeti'nin tahkikatı sonunda Yunan işgalinin geri alınacağını beklemekteydiler. Ancak Yüksek Konsey'de raporun görüşülmesi sonunda, durumun hiç de Türk makamlarının beklediği gibi olmadığı görülmüştür. Bilâkis, Yunan işgalinin devamına karar veren Konsey, sadece Venizelos'a yazılan bir kınama mektubuyla yetinmiştir.

Olayların gelişimi dikkate alındığında, Türkiye Rumlarının teşkilatlanmasında, Eleutherios Venizelos'un başrolü oynadığı, gerek propaganda gerekse aktif faaliyet sahasında Venizelos ve O'nun taraftarı subayların organizasyonun başında yer almasından anlaşılmaktadır. Türkiye Rumlarını teşkilatlandırmak amacıyla, siyasi ve askerî temsilcilerin yanı sıra altı Yunan milletvekilinin de İstanbul'a gönderilmesi, İstanbul'da elçiliğe bağlı *Gizli Yunan Zabıtası* kurulması amacıyla Albay *Zimvrakakis*'nin, çete faaliyetlerinin organizasyonunda Albay *Katehakis*'nin görevlendirilmesi, Venizelos'un Türkiye Rumlarının teşkilatlanmasına ne derece önem verdiğini göstermektedir. Venizelos'un bu faaliyetler için önemli miktarda paralar ayırdığını da incelenen belgeler ışığında söylemek mümkündür. Venizelos'un ayrıca

Rum cemaati üzerinde büyük etkisi olduğunu bildiği Fener Rum Patrikhanesi'ne ve kiliselere, kendi isteği doğrultusunda hareket etmeleri için maddi manevi destekte bulunduğu da elde edilen pek çok belgede ortaya çıkmaktadır.

Mütareke Dönemi'nde Fener Rum Patrikhanesi'nin geleneksel *temkinli* politikasını değiştirerek tamamen Osmanlı Devleti aleyhinde açık bir tutum sergilediği. *Dorotheos*, *Nikolaos* ve *Meletios* gibi Fener Rum Patrikliği görevinde bulunan kişilerin, Venizelos yanlısı politika izledikleri, her vesile ile Anadolu'da Türklere karşı savaşan Yunan ordusu için para ve gönüllü asker topladıkları söylenebilir. Yine bu dönemde Patrikhane, İtilaf Devletleri nezdinde Paris ve Londra Konferansları'na temsilciler göndererek "*Türklerin zulmüne uğradıkları*" yönünde propagandada bulunmuş ve bu şekilde Türklere ilgili düşüncelerini tam olarak sergileme fırsatı bulmuşlardır. Patrikhane'nin *Yunanistan'a katılma* gibi kararın yanı sıra bu dönemdeki pek çok uygulamaları, Patrikhanenin bir Türk kurumu olduğunu tamamen unuttuğunu göstermektedir.

Yerli Rumlar, Mütareke öncesi Patrikhane öncülüğündeki teşkilatlanmasını, kiliselerle destekleyerek, mütareke döneminde ise bir dizi askeri, kültürel ve ekonomik nitelikli örgüt ve teşkilâtlar kurdular. Belgeler incelendiğinde, bu örgüt ve teşkilâtların Patrikhane, Metropolit ve Kiliseler desteğinde ve önderliğinde faaliyetlerine hız kazandırdıkları, ayrıca bunların İtilaf Devletleri ve işgalci askerlerle işbirliği içerisine girerek vahşet ve katliamlar yaptıkları tespit edilmektedir. Oluşturulan örgütlerin Batı Anadolu ve Karadeniz Bölgesi'nde katliam yaptıkları ve Trakya'daki Kiliseler ile işbirliği içerisine girerek kurdukları İzci Teşkilatları ile de askeri eğitimler düzenledikleri ortaya çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus Devleti kurmak amacı güden, Pontus Teşkilatı'nın çalışmaları buna bir örnek teşkil etmektedir.

Yunanlar, Sakarya Savaşı'nda yenilip geri çekilirlerken de o zamana kadar yaptıklarını kat kat aşan katliam, ırza tecavüz, gasp ve yağma yapmışlardır. Bu saldırılar en yüksek komutanın emri ile yapılmış, özel ekipler yanlarında getirdikleri yanıcı maddelerle evleri ateşe vermişlerdir. Okul, cami gibi taş binalar dinamitle havaya uçurulmuştur.

Yunanların görüşüne göre; bu masum halkın suçu, yalnızca Türk ve Müslüman olmalarıydı. Bu nedenle çeşitli mekânlarda saldırılara uğrayan masum Türk halkının

çığlıkları, göz yaşları, sel gibi akan kanların pıhtılaşmış renk ve kokuları, duyulmuyor. gösterilemiyor ve koklatılmıyor. Bütün bu vahşet ve tecavüz olayları insanlığın vicdanına bırakılıyor. Çünkü arşivlerden elde edilen belgeler ve 1919'ların tekniğine göre çekilmiş siyah beyaz fotoğraflar suskun olup ses, renk ve net bir görüntü verememektedir. Olaylar ancak kuru ve resmî bir dille anlatılabiliyor. Fakat şu da bilinmelidir ki gerçekler hayallerin de ötesinde çok acı ve korkunçtur.

E K L E R

H.M.S. "IRON DUKE."

14th May 1919.

No. 5505.

Your Excellency,

I have to inform you that it has been decided by the Governments of the Allies that under clause 7 of the Armistice with Turkey the forts and fixed defences of Smyrna and its approaches are to be occupied by the forces of the Allies, and I have been instructed to arrange for this to be done forthwith.

2.- The above decision has been communicated to the Ottoman Government.

3.- The occupation will take place this afternoon, 14th May, and I request that you will give necessary instructions for the forts to be handed over on the arrival of the Allied detachments which will be sent.

4.- In order to provide for the security of the Consulates in the event of any disquiet in the city a small guard under the command of an officer will be sent to each of the Allied Consulates this afternoon.

VICEM ADMIRAL
BRITISH COMMANDER-IN-CHIEF.

His Excellency

the Vali of Smyrna.

Ek.1. İzmir'in İşgal Edileceğine Dair Amiral Calthorpe'un Yazısı.
(BOA DH/İ-UM, E-51/72)

دولت اعلیٰ العالی

امین الدوله

شعبه

۴۵ سرای ۴۵ تاریخ و ۱۰۵۰۸۱ نوبت شماره ثبت طبع اولی

لاجره در اول

۹۰۱۶۹

نیم صوبه

مستاد و لاجره در اول و لاجره در اول و لاجره در اول

۱۰۶۵ و ۱۰۶۵

فرانسه و انگلیز محضی زنده و فوجیانه ثبت از زمین سر اصل ها بسند اولی باید مبارزه اساسی توافقاً و انسانی
 کند و با خود قرارنامه اولی در میان عدم قبولی رشود که هنوز مالک عثمانی است علاوه بر قطع انقضه اولی
 قبول فریاد لرزه و بیاباره ایجاب انداره تعامیه و برید کسک فرانسه محضی طرفه و عدم حاجت نقدی
 بدسترسد بنا بر عجب با تقاضا هر چند شده و هر چه می آسائنده مالک اجنبی قرار بدوب علاوه بر قطع انقضه
 یعنی کندی خانه کزده بقیم و اعشاری بدسترسد اولی از فریاد لرزه قرار انگلیز برره تماماً و با حسن تقاضا
 و بوجهی سبب نفوسه صدای زنده فاشه اولی در میان جمع بر سبب بر این است قبول ایلمس و بوجه کسب در اولی
 خود به این در ایب هفتزنده ۱۶ سالیه تاریخ تبلیغ اولی در کلا فرایه نوزید معاله او نفس مقصد
 مالک عثمانی است معالیه مجاری ده بر کوه و یاد ارضی ولایت ده املاک غیر مستقر به تصرف اولی در کلا
 علاوه بر اساسی تسلیم شده و بی باید اولی

اصول معتمد

Ek.2. Mübadele ile veya Kaçak Olarak Yunanistan'a Giden Rumların Geri Kabul Edilemeyeceği. (BOA DH EUM ECB, 28/13)

راحتت و رفاهت را بفرست

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شعبه ۶

عدد

۱۲، ۱۳
مهر

موردی که در این نامه...

۱- در تاریخ ۱۹ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۲- در تاریخ ۲۰ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۳- در تاریخ ۲۱ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۴- در تاریخ ۲۲ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۵- در تاریخ ۲۳ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۶- در تاریخ ۲۴ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۷- در تاریخ ۲۵ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۸- در تاریخ ۲۶ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۹- در تاریخ ۲۷ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۱۰- در تاریخ ۲۸ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۱۱- در تاریخ ۲۹ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

۱۲- در تاریخ ۳۰ خرداد ماه ۱۳۰۴ در این شهر ۵۰۰ نفر از اهل این شهر که در این شهر...

مجلس شورای اسلامی

تاریخ نامه

تعداد

۱۲

شعبه

Ek.3. Novorosiski'den Yunan Bandıralı Vapur ile 5.300 Rum Muhacirin Getirildiği. (BOA DH EUM SSM, 50/34)

Турции Лепрану для немедленной передачи 22 Октября 1921 г.

Ангару*

В с

Зверско

вынуждают

правительс

на ужасающ

ются целые

воска. Даже

руют, что вся та часть Турции, которая была занята греческими войсками и которая ожидается ими при отступлении, превращается ими в пустыню. Повсеместно в районе греческого отступления турецкие деревни сжигаются и население по головному уничтожается, или уводится в плен, причем женщины подвергаются самым варварским насилиям. Из всего турецкого населения этих местностей спасаются лишь те, которые укрываются в лесах и горах. В приказах греческого командования имеются ссылки на королевича Андрея, приказавшего греческим войскам сжигать на пути все турецкие селения. Даже главнокомандующий греческой армией Папулас давал распоряжения об опустошении турецких селений. Официальное сообщение Председателя Великого Национального Собрания Турции Юсуфа-Кемаль-Бея от 28 сентября полномочному Представителю Российской Республики заключает в себе длинный перечень ужасающих зверств греческих войск. Имеются вполне точные фактические указания на опустошения и жестокости, произведенные греческими войсками в селениях Ковальдже, Малле, Схере Яло-Катаре, Запрах Заре, Схерской, Менжен Коздо-мед, Зара Али, Усейн Вейли, все селения района между Имсермед Амандой и Курд сожжены; город Билиджик разграблен и сожжен, разграблен и сожжены Бакум Газле, Мети Баши, Мети Баши и т. д. Гор. Кабмас, селения Каши Неушем, Маллек, точно также все селения района Сольвадин и другие. Кроме официального сообщения содержит в себе выдержки из показаний очевидцев присутствовавших при совершаемых греками зверствах.

Российское Правительство обрадует внимание всех правительств на то, что вторгшаяся в Турцию греческая армия подвергает таким образом полному опустошению и превращает настоящую пустыню обширный цветущий край. Российское Правительство предлагает безусловно необходимые обратиться ко всем правительствам с предложением предпринять шаги перед греческим правительством, чтобы положить конец неподу-
 Народный Комиссар по Иностранным Делам Чичерин
 26/X-21 г. № 7517

Секретарь Паркома Котельников

(هاریفتون) ك ادعاسنه رخمآ یاقیورلر !

یونانیلر ترا کیامزده بیکیلیم ایکن یاقصده وهیوانلرمزنی
کونور مکده در بو حال انکلیر طیاره مندره کوروشنده

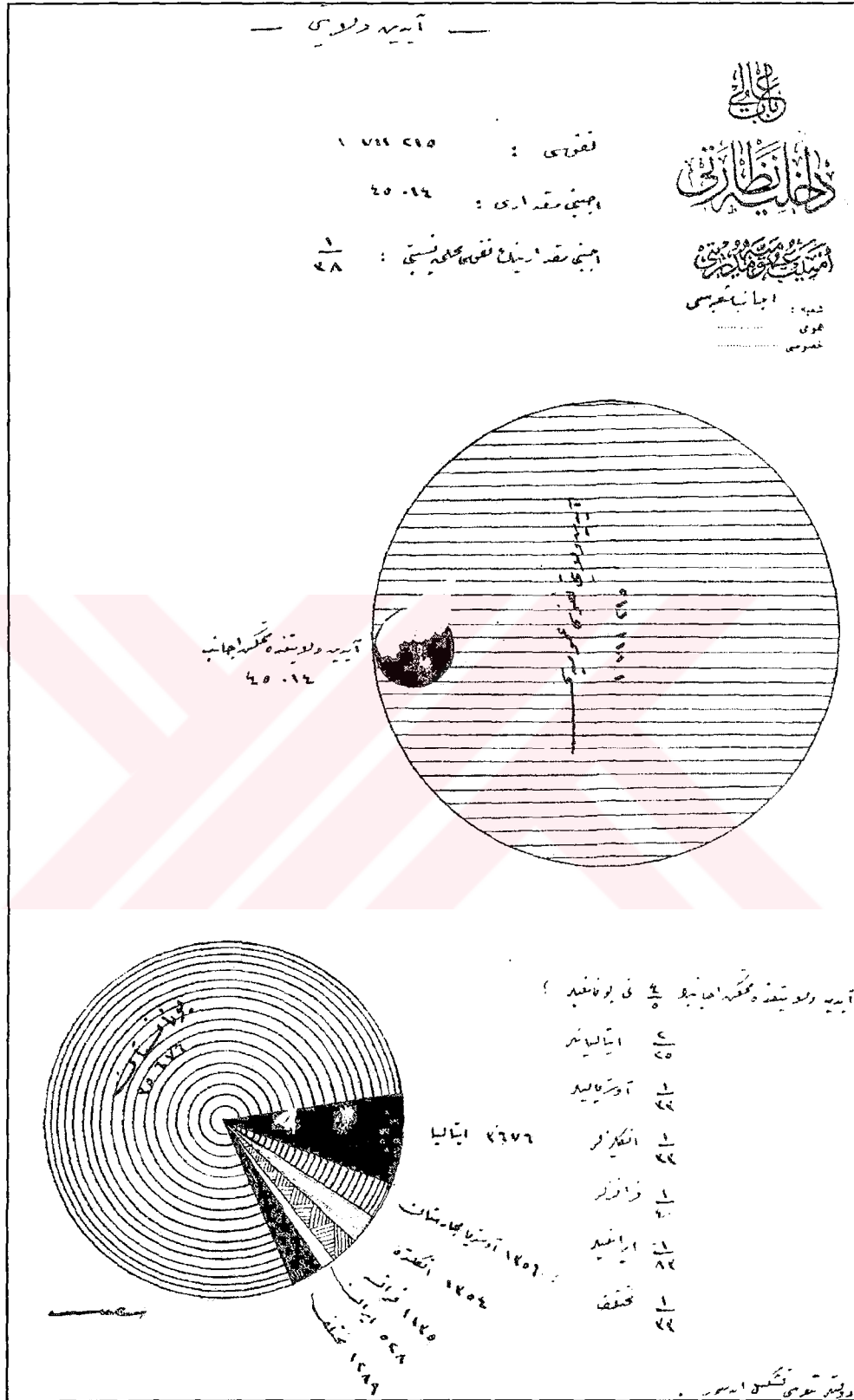
متفقلرک اعترافی

متفقین قریبیزنری یونانه اردوسنده یانیک
لیقیریفی رباشمارا مرانک درانم ایشیکنی لیریفی
ایسته یونون یوناناه، یونون یونون کاملنه
قارشی بکری دوت - ایتنه دن هر طرفدن
تکذیبانه لری باعدی ، ایسته بوردولستری
حقیقی بزه یونون غاضبی ایله کومتریور .
یونان اردوسنده یانیک اولمش و بو سزیم
سورولر لیرینه کیردیکلری قاپوب قاجیور
وهر طرفه آتش وریبورمش . بناه علیه
جنرال هاریفتونه دوشنن وطفه ، لوبید .
اجورجک دهافسه نوجهنی قازانقی ایچون
اصلسز بیاناده بولونقی دکلر مدانبه ویرلش
اولان سوزه توفیقاً ترا کیده کی یانینی بران
اول سوندیره رک عالم مدینک نوجهنی قازانقدیر .
باقکیز نلراقلر نه دیور :

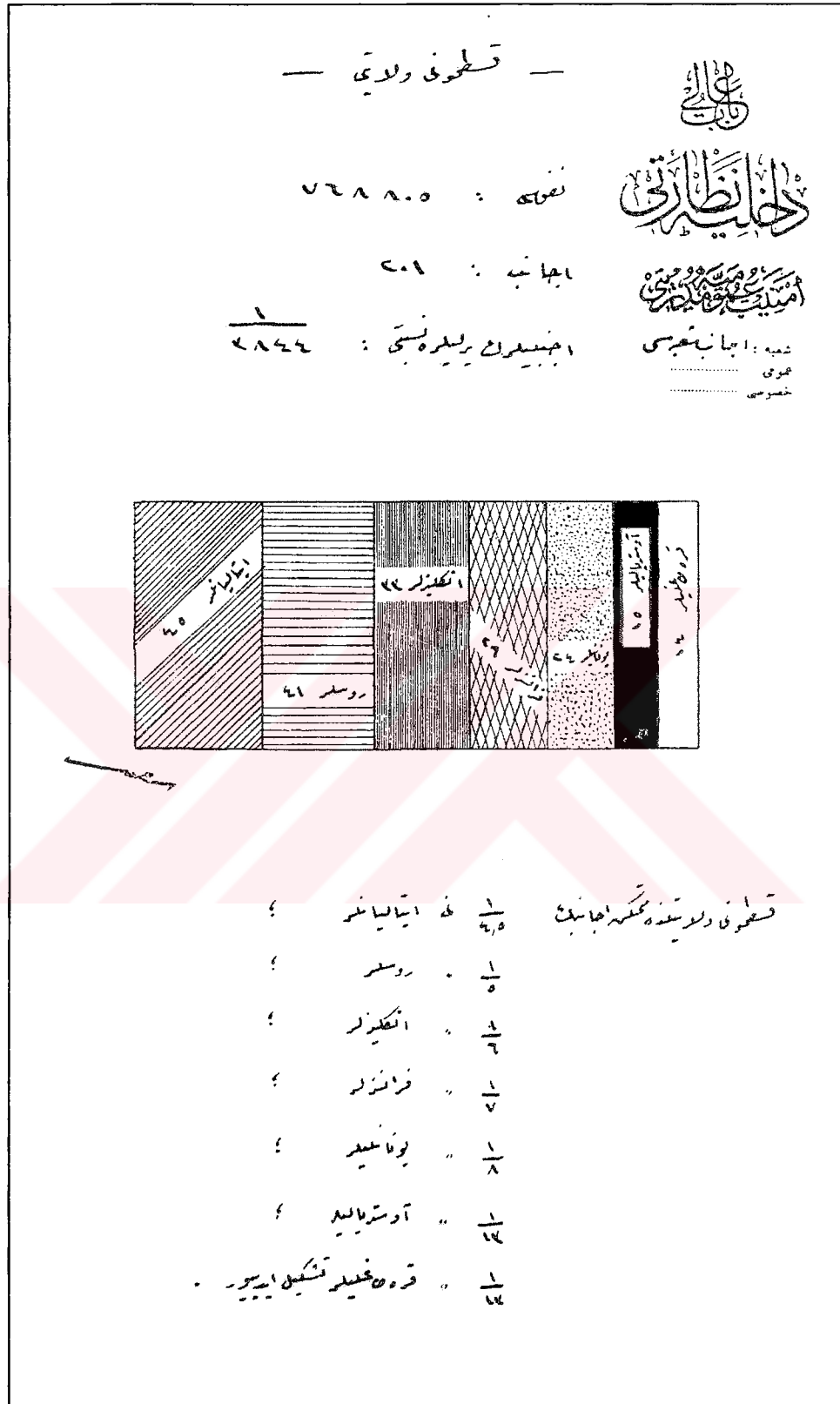
مدانبه قونفرانی انساننده یونانلیلرک
کویلمزنی یاقنده اولدقلرینه داتر وقوع
بولان بیانانی تکذیب ایتمک ایسته یوزلردی ،
عصمت باشدن اول دهامادی بر جواب
کندیلر ییک آغیر بوسوزنده تکذیب استدی
چونکه الان قارشیلرنده قان و آتش واردرا
§ استابول : ۱۸ (آ . آ) - دوده بر
انکلیر طیاره سیدر وانکلیرلر طرفنده تریب
ایرین بر دفراند هاندیکه دلاک ییکباش
اکرم بیک ایستاقوسده شمنورقراستانتق
تفقیاً لول بر عوسه قدر بره موده با لوب
غروت ایتمدر . مومی ایله یوزلر غورانه
سلماننی کورید یاننی چیشتنکک ذوبکر بقصد
مزروعات وهرمانلرک احراق اولتیریفنی
کوردمشلدر . هیه زمانده جورلر هیرانه
قریه دوقری حال هر کسده بعضی یونانه قطفایلم
جورلر استاسیورنده روم مهابرلرک زانلر نده
دولر نلقتده کورچوق قیزانلر تیزورلر نلقتده
سزوه اندلکده اولر قارقی مشاهده آیریشلدر

چورلو جوارنده

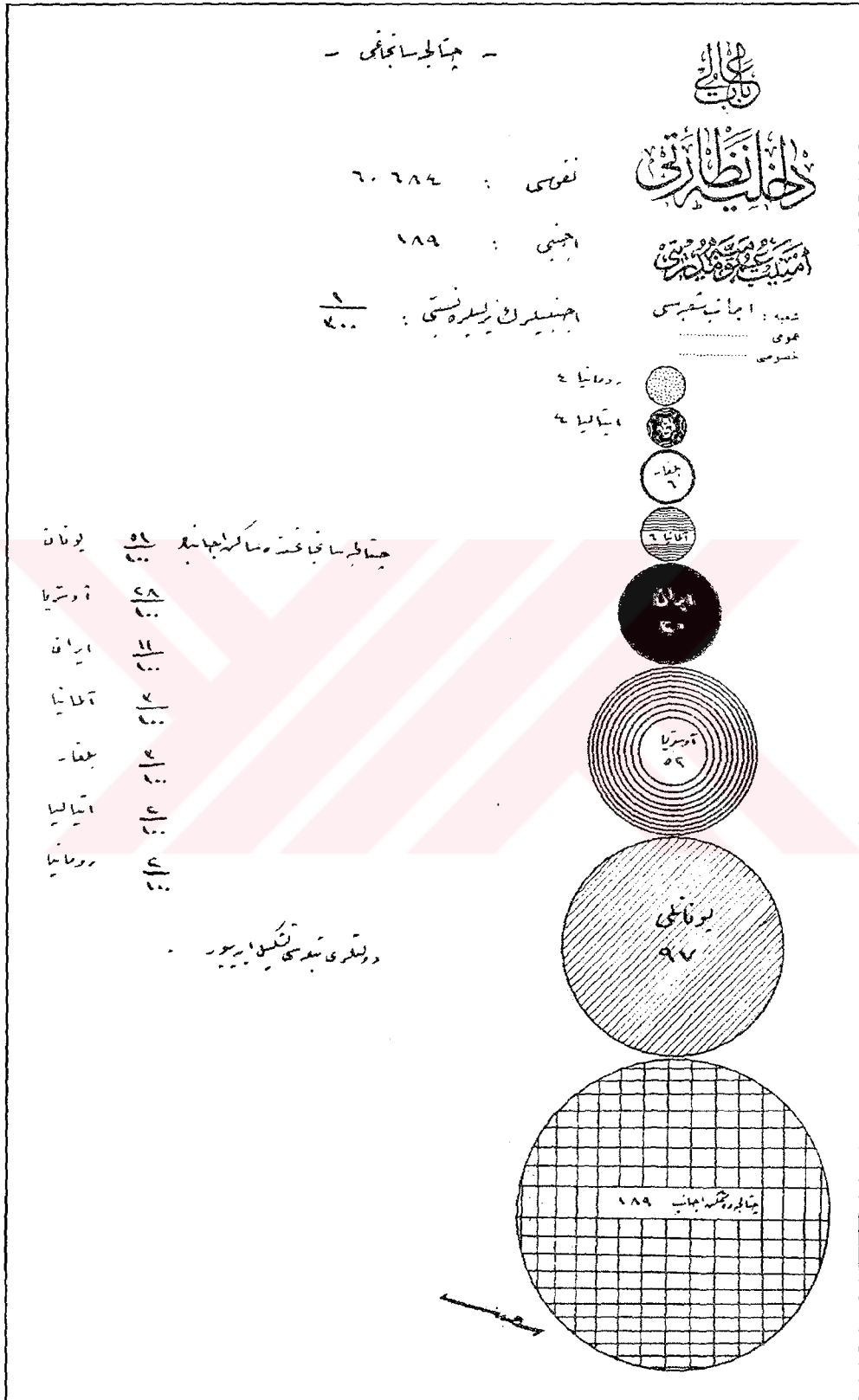
اکرم بیک طیاره جیولوی انساننده سلماننی کورید
بیانی چیشتنکک و مزورهانک باغری کور مشدر
دون استابول غابو مخصوص سزیه بیک
شایان دقت بر نلراف کوندرمشدی . یونانلر ایتنه
استابولده انکلیر اشغال قوماندان جنرال
(هاریفتون) ک حامد بیکه مراجعت ایدرهک
ترا کانه تخربیدن مصون بولونذیننی بالقات
کورمک اوزره طیاره ایله ادرنه به دوضری
برساحت اجرا ایله مسنی تکلیف ایله مشدر .
احتمالک جنرال هاریفتون یونانلی ایله ،
سوک کورنده - باخاضه دون نشر ایله دیکمن
(ت . س . ر) آزانسه واقع اولان بیانا -
نیله مدافعی کسیدیلرکی یونانلیلرک انتظام
و مدینت ! صاحبی اداملر اولدیفنی بزه
برکره ده کورتمک ایسته مشدر . حالبوکه
بزم بورده ، یونان وحشت اولر یی کورن
کوزلرمز ، البته که جنرال هاریفتونک
کندیلرته رهبر اولان یونان عیلمکی حسندن
دها قوتلدر . یونانلیلر باشلرنده ، دکل
اشلاف قوتلری و یونون بر اور و باعالم مدینتک
مراقبلری اوتانادقلری وقور قادقلری جناب
حق اولسینه بو وحشتلری تطبیق ایدمک قدر
اشغی طیننده سحرقلدر . اولمک ایچون
جنرال هاریفتونک حامد بیکه وقوعبولان
بودعونی محجوبیت نامعی ایله نهانلشمدر .
چونکه حامد بیک کندی برینه کوندرمش
اولدیی ییکباشی اکرم بیک طیاره دن ،
انتظام برینه قاریشلق ، تخربیدن مصونیت
برینه آتش و دومان ، حضور و سکون برینه ،
چابولجانی کوردمشدر . جنرال هاریفتون
جنابلیرینه بزه بویه بر فرضی احضار ایله مش
اولدقلر دن دولایی تشکر ایتمک لئزده
دکلدر . انشاء بو دقه کندیلری یونان
وحشتی حنده بردرس عبرت ویرمش اولور .
دهادون بیانانی ایله عصمت باشا حضرتلرینک

Ek.7. Aydın Vilayeti Nüfus Oranı. (BOA DH EUM ECB, 17/39)

Ek.8. Kastamonu Vilayeti Nüfus Oranı. (BOA DH EUM ECB, 17/39)

Ek.10. Çatalca Sanchağı Nüfus Oranı. (BOA DH EUM ECB. 17/39)

CARTES GRAPHIQUES

MONTRANT LA PROPORTION ❁ ❁ ❁ ❁
❁ ❁ ❁ ❁ DES DIFFÉRENTS ÉLÉMENTS
❁ EN ROUMÉLIE ET EN ANATOLIE ❁

PUBLICATION

DU

CONGRÈS NATIONAL DE TURQUIE

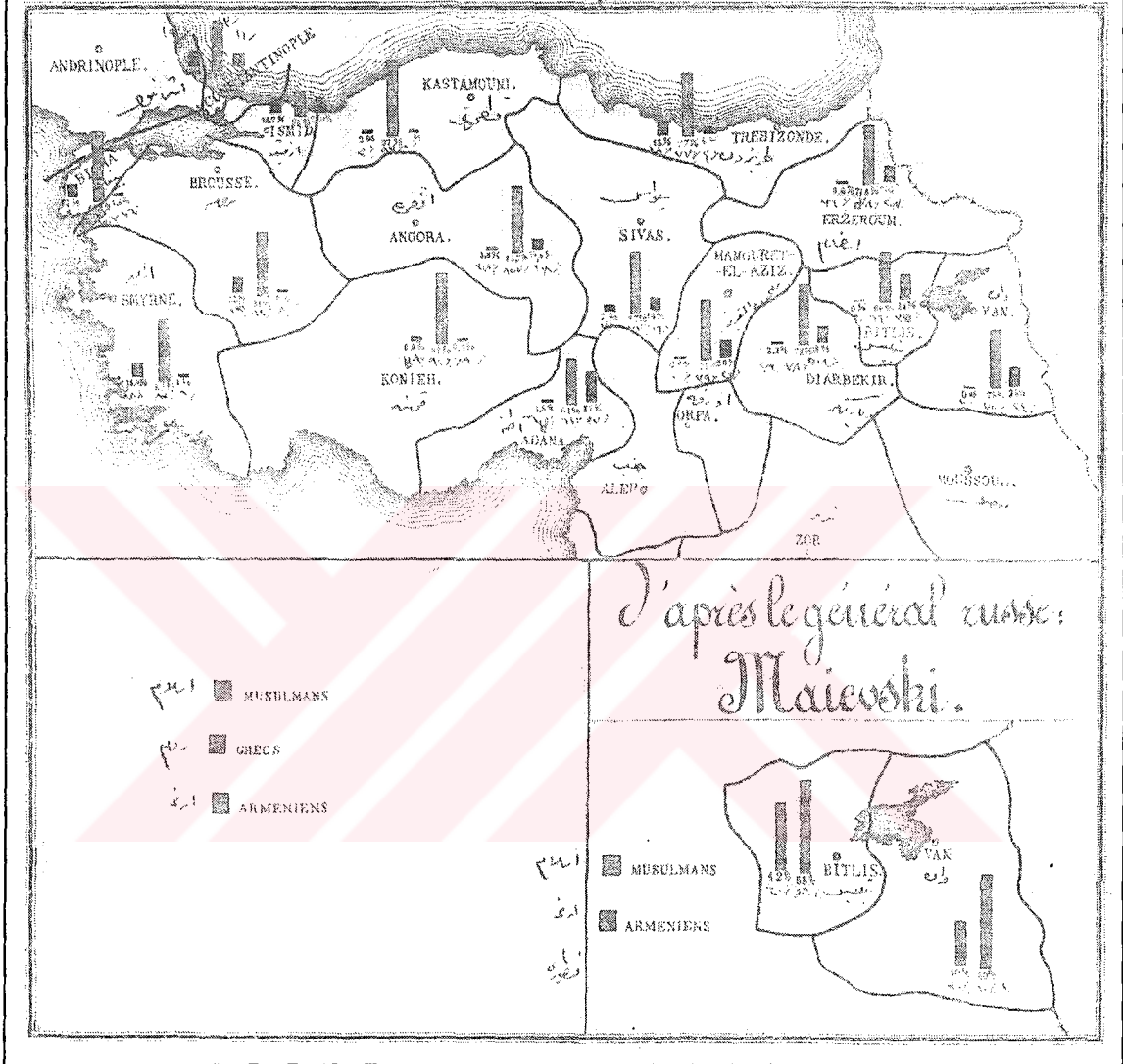
CONSTANTINOPLE

Société Anonyme de Papeterie et d'Imprimerie

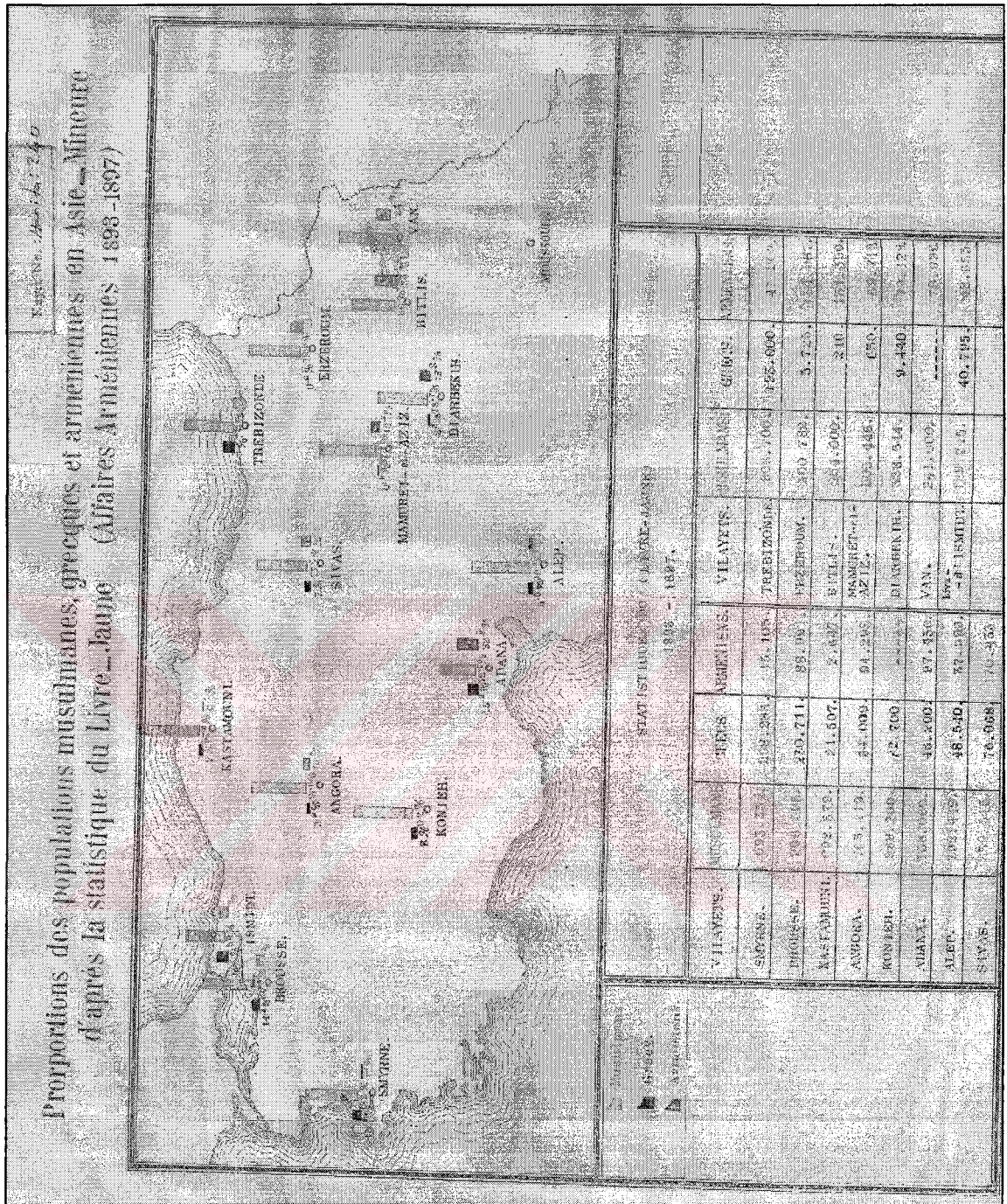
1919

Série A. - N° 1.

Proportions des populations musulmanes, grecques, arméniennes
en Asie-Mineure. d'après: V. Cuinet. 1890

Ek.12. Vital Cuinet. 305.8.561, PRO, Harita No:545

Ek.14. Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897), Paris, 1897.

DOCUMENTS ON
BRITISH
FOREIGN POLICY
1919—1939

EDITED BY

E. L. WOODWARD, M.A., F.B.A.

*Professor of Modern History in the University
of Oxford*

AND

ROHAN BUTLER, M.A.

Fellow of All Souls College, Oxford

FIRST SERIES

Volume II

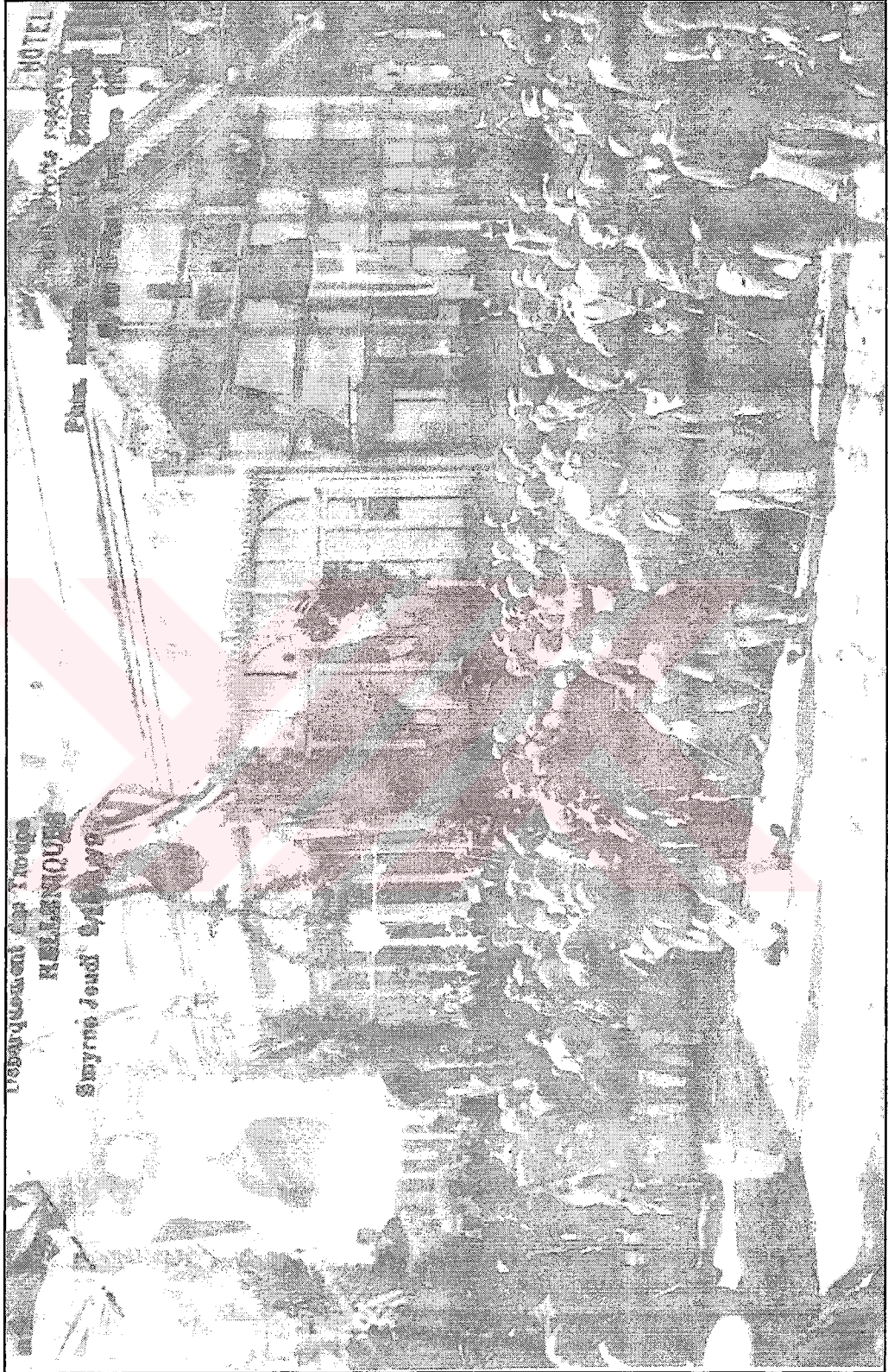
1919

LONDON

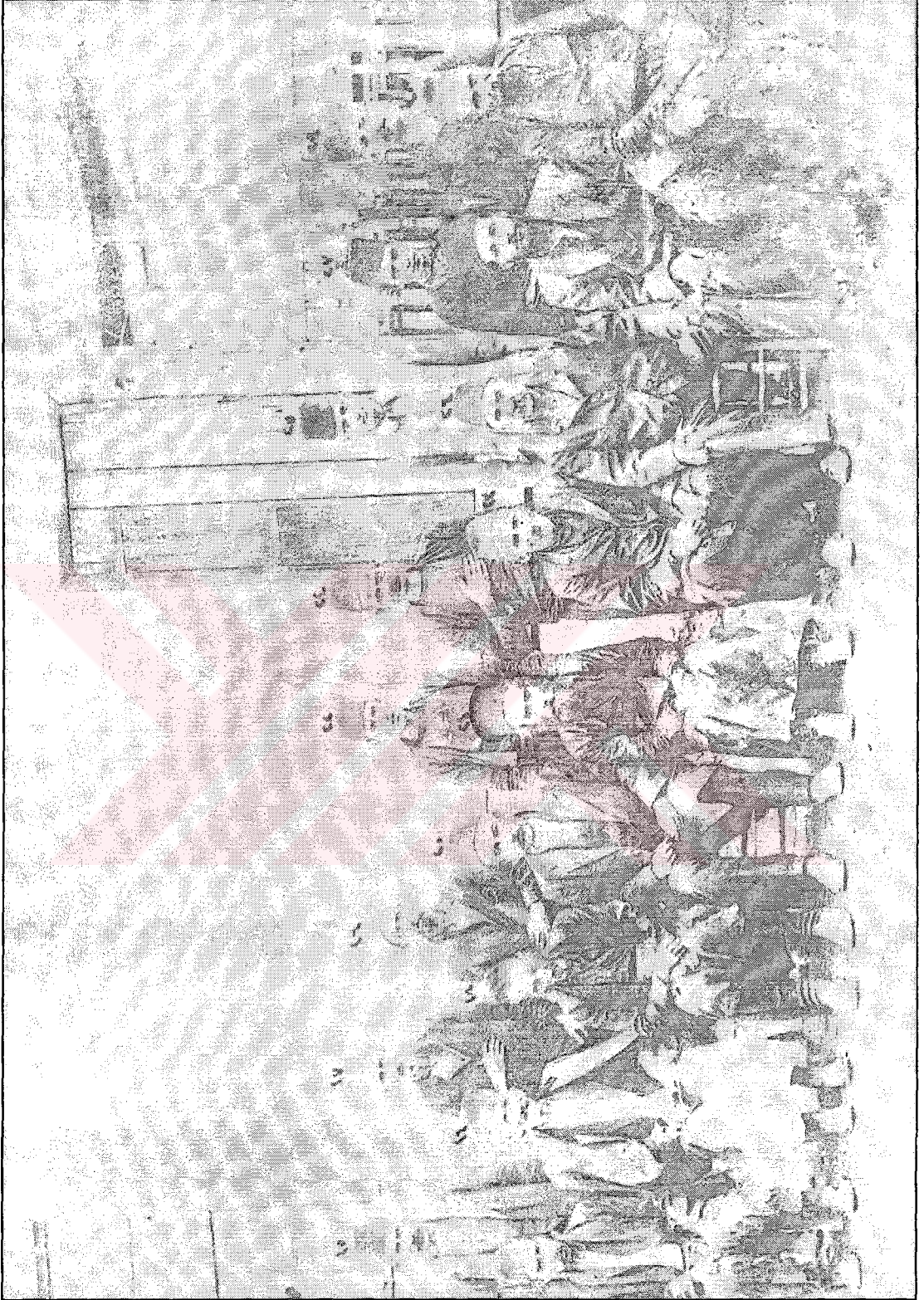
HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE

1948

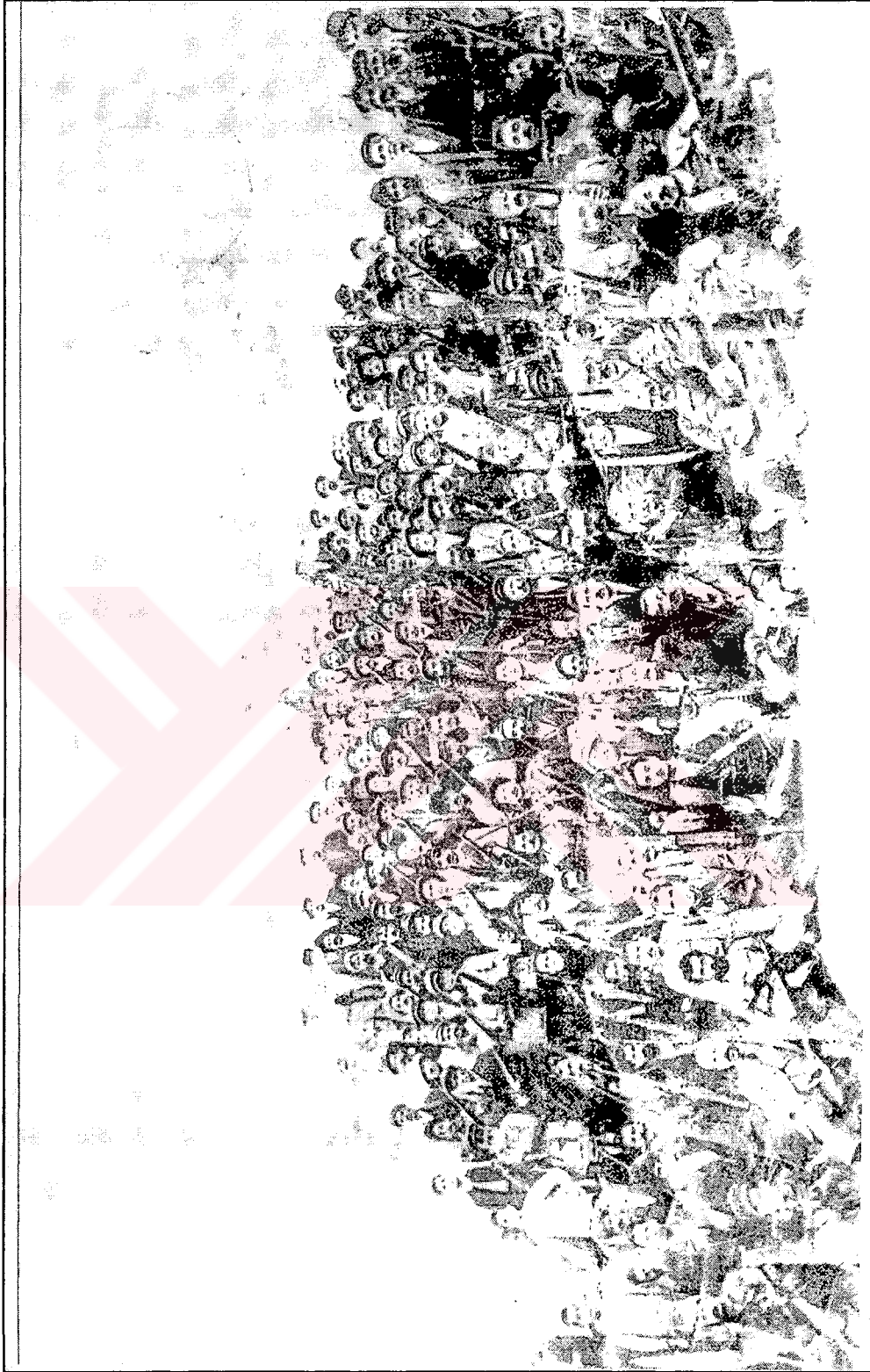
Ek.15. Tahkik Komisyonu Raporu'nun Orijinal Metninin Bulunduğu Eser
(Türk Tarih Kurumu Arşivi)

Ek.16. Yunan Evzon Askeri İzmir'de

Ek.17. Türklere Saldırılarda Bulunan Fethiyeli Rum Çetelerinden Bir Grup

Ek.18. İzmir, Manisa ve Aydın'da Yunan Askerleri ile İşbirliği Yapan Bir Rum Çetesi

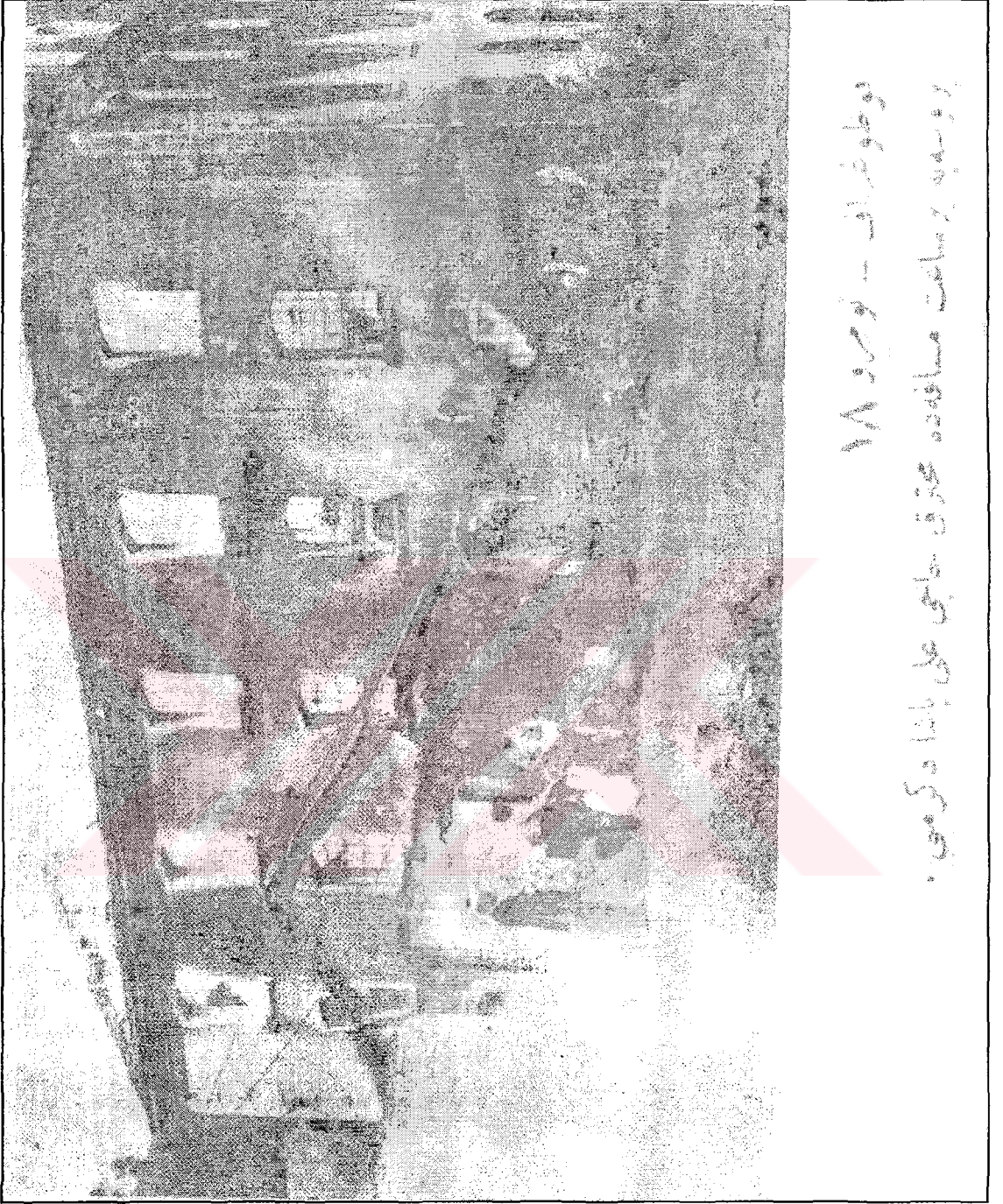
Ek.19. Merzifon Amerikan Koleji'ndeki Pontus Kulübü Sporcuları

Ek.20. Yunan İşgal Kuvvetlerinin Baltayla Öldürdükleri Bir Türk Köylüsü ve Onun Başında Poz Veren Yunan Askerleri

Ek.21. Yunan Mezaliminden Dağlara Kaçan Bursalı Kadın ve Çocuklar

Ek.22. Yunanlar Tarafından Bursa'da Yakılan Bir Değirmen